TOM VANDERLAKEN
DE GEHEIME
OORSPRONG

Tom Vanderlaken

DE GEHEIME OORSPRONG

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

Voor mijn moeder, een sterke vrouw

ISBN 9789020542042
ISBN e-book 9789020542059
ISBN audio 9789020542066
NUR 305

© 2021 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Wil Immink Design
Vormgeving binnenwerk Andries Mol, studio-mol.com

www.zomerenkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.

Uitgeverij Zomer & Keuning vindt het belangrijk om op verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Fictie onthult waarheden die de werkelijkheid verbergt
(Jessamyn West, 1902-1984)

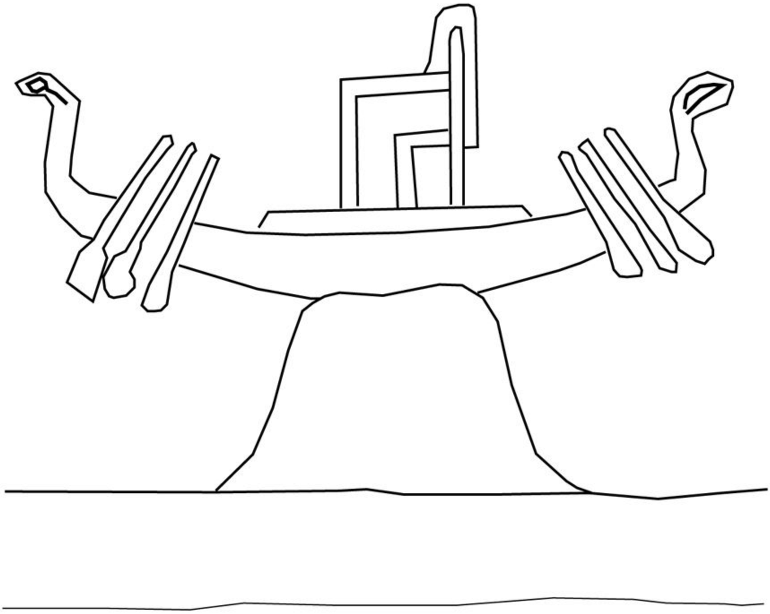

Reliëf in Rijksmuseum van Oudheden in Leiden

De feiten: een true quest

Deze 'true quest' speelt in 2017, gebaseerd op bestaande objecten en ontdekkingen, deels ongepubliceerd. De geheim agenten, onderzoekers en andere personen met een volledige naam zijn echt, behalve de twee hoofdpersonen Nicolas Dampierre en Gina Chimanti, en haar vader. Naamloze personages of die alleen met een voornaam zijn fictief. Werkelijk zijn de Orde van Malta, de speciale voertuigen, alle landschappen, collecties en gebouwen, inclusief een blik achter de schermen in bijvoorbeeld het CIA-hoofdkantoor of de villa van de grootmeester. Uitzondering zijn enkele ondergrondse constructies. Waarheidsgetrouw zijn de werkwijzen en operaties zoals die van de CIA inclusief geheime documenten, en de Mossad, waaronder details rond de Aleppo Codex, de grootste manuscriptroof van de twintigste eeuw. Genesis blijkt inderdaad grotendeels verdwenen uit alle oudste christelijke Bijbels, en sinds 1958 ook uit de oudste Hebreeuwse Bijbel. Alle genoemde codices, zoals de vergeten Leidse codex, en oudheden bestaan, behalve de kaart en drie beschreven scherven.

Raadsels duiden in deze 'true quest' op reële mogelijkheden, vergelijkbaar met het 'true crime'-genre in misdaadthrillers. De realistische beschrijvingen zijn mede mogelijk dankzij de in het dankwoord genoemde inlichtingenexpert, piloot en de wetenschappers die het manuscript kritisch lazen, aangevuld met anonieme bronnen, onderzoek op locatie en literatuur achterin. In de bijlage staan de plaatsen in binnen- en buitenland waar de lezer de intrigerende feiten over onze geheime oorsprong zelf kan bekijken, feiten met mogelijke gevolgen voor onze toekomst.

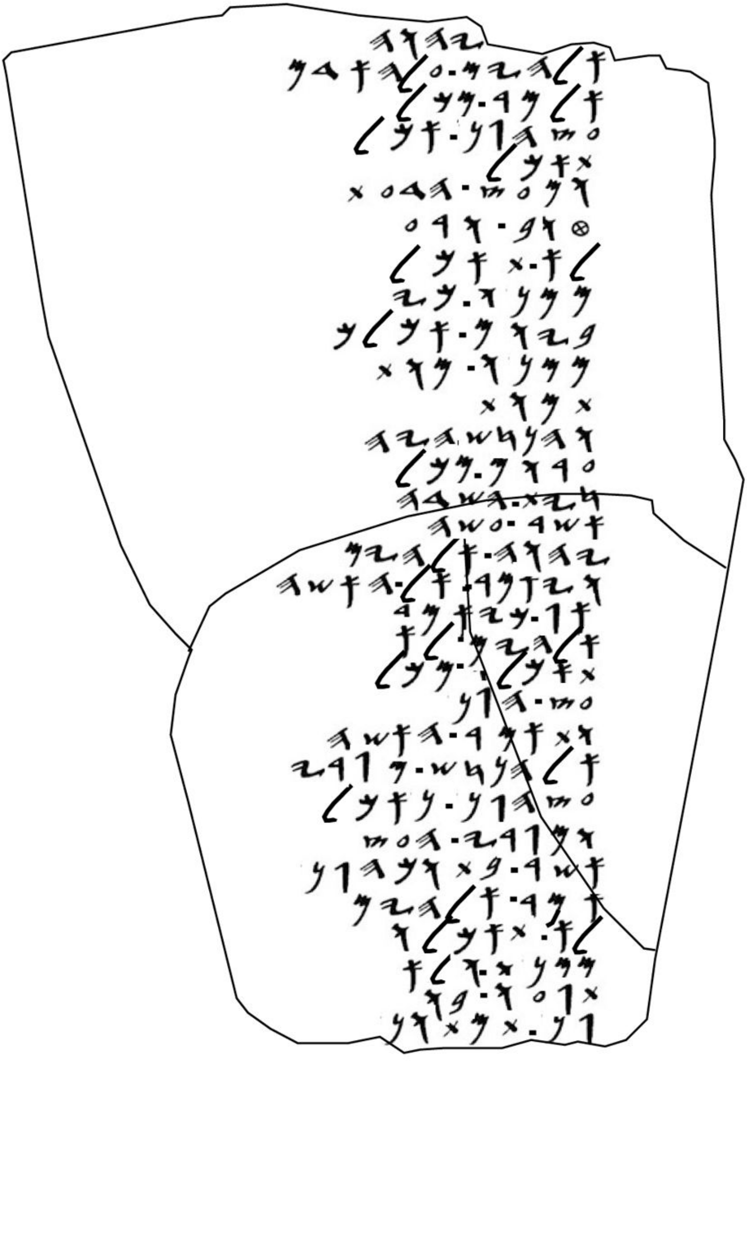

Proloog

‘De geheime oorsprong kan de mensheid voor een ongekende ramp behoeden,’ zei Nicolas op nerveuze toon. ‘Een verdrongen energiebron van zingeving, verbondenheid en levensgeluk. En het verhaal over de echte oorsprong van de vrouw. We zaten er als wetenschappers volledig naast, een dramatische vergissing!’ Met licht trillende hand duwde hij de sigarendoos naar Winston. Die schoof aan de andere kant van het bureau naar het puntje van zijn stoel. Zijn ogen priemden alsof voor hem een granaat op scherp lag. Hij plukte aan zijn woeste baard, zijn wangen kleurden rood. Het was onbeweeglijk stil in de kleine Egyptische graftombe, alsof zelfs het stof in de diepste kieren verstijfde van spanning.

Het vage lamplicht gaf de beschilderde grafwanden een duistere gloed. Rechts in de hoek onthoofdde een gevlekte kat met een bebloed mes een kronkelende slang. Tegen het plafond fladderde een vogel met mensenhoofd, de ziel van de oorspronkelijke tombe-eigenaar. Twee handen graaiden wild vanuit een heilige vruchtboom. Hiërogliefteksten uit het dodenboek wezen de weg naar het gelukzalige hiernamaals.

Links leunde een boekenkast iets zijwaarts tegen de zijmuur, zuchtend onder de last van stapels groezelige papieren en egyptologische naslagwerken. Rechts voerde een duizenden jaren oude stenen trap met uitgesleten treden omhoog naar de enige lichtopening. Het metalen luik stond wagenwijd open. De stilte werkte als een luchtdichte stolp. Stofdeeltjes glinsterden in het binnenvallende zonlicht.

Naast het bureau lag een deels uit de wikkels getrokken mummie. Hij staarde met halfopen mond naar het plafond, de skelethanden bedekt met spinrag. Winston vond het bij zijn ondergrondse werkplek horen, net zoals de mummie van Toetanchamon in zijn graftombe lag opgebaard. Een leeg graf was doods, zo onderwees Winston altijd, terwijl het hiernamaals er juist tot leven hoorde te komen. Dé entourage om de doden te bestuderen. De dood was zijn vriend, zijn gids naar het leven.

Er parelden dikke druppels op zijn gegroefde voorhoofd; zweetplekken kleurden zijn beige hemd. Aan de rand van het bureau lag een appel te bruinen in het uitgehapte gat. Ernaast rustte onder een stoffige stolp een zwartgeblakerd mummiehoofd. Donker uitgedroogd haar, vergeelde tanden, diepliggende oogkassen, dreigend.

Nicolas meende de onzichtbaar zwevende mummiedeeltjes te ruiken, de geur van de dood. Was dát de droge kriebel in zijn keel? Hij huiverde. Zijn witte shirt kleefde nat tegen zijn rug. De vochtige warmte verzwaarde zijn ademhaling. Toch trokken zijn mondhoeken triomfantelijk omhoog. Snel smoorde hij de glimlach om zijn ijdelheid te verhullen. Met bescheidenheid

zou het glorieuze moment nog grootser zijn. Maar zijn lichaam liet zich niet meer beheersen. Een blos gloeide op zijn wangen, zijn maag trok samen, zijn vingers trilden.

Wat hij nog wel beheerste was zijn geest: met een verhoogd bewustzijn, alsof de essentie van zijn leven in deze seconden samenbalde. Hij probeerde de tijd in zijn hoofd te vertragen; langer te genieten. Dit was zijn moment. De oertekst, die ooit van iedereen was, op geheimzinnige wijze verdween en nu dankzij hem weer van iedereen zou zijn. De geheime oorsprong die tot op heden met succes was verzwegen, voor hem en de gehele mensheid.

‘Eens kijken,’ zei Winston. Behoedzaam trok hij de geopende sigarendoos naar zich toe. Hij schoof de bureaulamp dichterbij. Een ovale lichtvlek viel over de scherf. Winston boog voorover en bestudeerde de tekst op enkele centimeters afstand.

Het leek een eeuwigheid te duren voordat hij opkeek. ‘Dit is honderd procent Paleo-Hebreeuws, honderd procent. Een half millennium ouder dan de oudste snippers die we tot nu toe van het verhaal kenden, bijzonder.’ Hij trok een microscoop naar zich toe en legde de scherf er voorzichtig onder. Na een korte stilte begon hij turend te praten: ‘Oude inkt van koolstof, echte kristallen erover, bedekt met een oude patina; onmiskenbaar echt.’ Hij richtte zijn hoofd op. Zijn ogen twinkelden. ‘Opmerkelijk, heel opmerkelijk.’

Nicolas knikte. Hij vond het ongelofelijk dat wat inkt op een scherf zijn denken zo kon veranderen, over wie we echt zijn. Over zijn eigen geheime oorsprong waar hij, zoals zoveel mensen, totaal geen weet van had gehad. Een onbenutte kracht in hem en in iedereen. Hij verschoof een stukje op de oncomfortabel harde stoel. ‘Toen ik de tekst op me in liet werken, zag ik wat ik al veel eerder had kunnen zien. Simpel, en toch door niemand opgemerkt. Zoveel onnodig leed, gemist geluk. En de kans een ongekende ramp af te wenden.’

Hij keek even weg. Zijn blik bleef hangen bij de vergeelde poster rechts van de ingang. Palmbomen langs de Nijloever; op de achtergrond groene akkers met erachter het oneindige zand van de Sahara. Een vertrouwd beeld, dat niet vertrouwd bleek te zijn. Hij was er door zijn ontdekking totaal anders naar gaan kijken. Dat zou straks voor veel mensen gelden.

Hij keek weer naar zijn vriend, die rechtop ging zitten en een grimmige blik in zijn ogen kreeg. ‘Helaas is dit illegaal opgegraven materiaal, Nicolas...’ Hij kneep zijn ogen samen. ‘Ik verafschuw de illegale handel die zoveel van de oude culturen verwoest. Dit is bijzonder, en toch zal het nooit gepubliceerd worden. Een wetenschappelijke publicatie zou die illegale schatgraverij onterecht legitimeren. Dat jij hiermee illegaal rondloopt, kan al niet. Het verdwijnt in mijn kluis en daarna praten we er nooit meer over. Zo simpel is het. Einde verhaal.’

Schurend over de stenen vloer schoof Nicolas zijn stoel dichterbij en keek Winston strak aan. ‘Ben je gek?! Dit moeten we naar buiten brengen. Je kunt niet alles opofferen aan je kruistocht tegen de illegale handel. Ik ga dit publiceren, met of zonder jou.’

‘Rustig, rustig, vriend,’ reageerde Winston. Met een wiegend handgebaar maande hij tot kalmte. Hij reikte naar een glas water naast hem en bood het aan. ‘Even rust nu. Het is bloedheet. Drink wat.’

Omdat hij in de klamme hitte nog heviger begon te transpireren, dronk hij het glas in één teug leeg. Met een harde klap plaatste hij het terug op het bureaublad, zijn hand verstijfde.

‘Ik vreesde dit al,’ zei Winston achteroverleunend. ‘We kijken anders tegen zaken aan. Tegen de illegale handel, tegen het geloof. Voor jou is het een interessant oud schriftstuk, voor mij een gestolen heilige tekst. Tegelijk snap ik je enthousiasme… Ongelovig en toch een paradijselijk einde.’

Winston sloeg de spijker op zijn kop, alsof de ijzeren punt zijn hart raakte. Hij was inderdaad overtuigd ongelovig. Toch ervoer hij nu een paradijselijk gevoel van triomf, de bekroning van zijn queeste. Dankzij deze wetenschappelijke ontdekking was de kennis nu ook van hem, en binnenkort van iedereen. De geheime oorsprong die zo anders was dan tot nu toe gedacht. Met ingrijpende consequenties, nu en in de toekomst.

In zijn voorhoofd welde een irritante pijn op, van de spanning en hitte, maar ook uit frustratie over Winstons bizarre reactie. Hij moest hem op andere gedachten brengen. ‘Ik respecteer je geloof en begrijp de schok. Maar je bent een gezaghebbend egyptoloog, een wetenschapper die de harde feiten niet kan negeren. Als ik een concept van mijn artikel heb, stuur ik het je toe en draai je wel bij. Misschien wil je je naam er zelfs onder zetten.’

Bam! Winston sloeg met vlakke hand hard op het bureau. Het gerammel van de stolp echode in de kleine tombe. De gebruinde appel rolde van de bureaurand en pletste uiteen op de stenen bodem. In Winstons donkere ogen doemde een agressieve blik op.

‘Nee, Nicolas, het gebeurt niet!’

Geschrokken probeerde hij de scherf naar zich terug te trekken. Zijn lichaam weigerde. Zelfs zijn verstijfde handen wilden niets. Zijn slapen klopten zwaar en de steeds fellere steken in zijn maag overvleugelden de hoofdpijn. Hij wilde om hulp schreeuwen, maar zijn gezwollen tong was verlamd. Machteloos keek hij toe hoe Winston de scherf teruglegde in de sigarendoos, die sloot en in de kluis achter hem opborg. Een korte metalen klik, daarna een eenzame stilte.

Winstons stem trilde, zijn ogen glansden van het traanvocht. ‘Vriend, vergeef me, je liet me geen andere keus... We kunnen de scherf vernietigen, maar zoiets doe je niet met een heilig artefact… En nu jij hem las, heb je de

scherf niet meer nodig. Je weet het, je kunt het anderen uitleggen. Zoals na het zien van het eerste wiel de verspreiding niet meer viel te stuiten. Het geheim van onze echte oorsprong is zo simpel, zo logisch. Het zou voor ons onbeheersbaar worden.’

Ons? Voor het eerst hoorde hij een meervoud in Winstons stem, die steeds verder weg klonk, als in een uitgerekt hol vat. Het geheim begon te verbrokkelen in zijn hersenen. ‘Wat is ook alweer onze echte oorsprong, de geheime code die in ons lichaam verborgen zit?’ Zijn laatste gedachten versmolten in een warm licht dat hem wegzoog naar een andere wereld.

1

De rondbogige nis was als een heilige kapel, het hart van de Franse villa. Enige vulling was de vitrine met schaakspel, badend in zachtgeel licht. De zwarte, witte en rode schaakstukken hadden iets uitdagends. Met de kromme lijnen leken de zwarte en witte vakken te smelten. Het driehoekige gat midden in het speelbord vormde letterlijk een doorbraak. Een schaakbord voor drie spelers, dat enkele lumineuze idee maakte hem, Nicolas Dampierre, puissant rijk.

De schuifdeuren naar het terras stonden wagenwijd open. Hij liep naar de balustrade en genoot van het uitzicht, zijn uitzicht. Een panorama dat paste bij een visionair. Beneden in de diepte rolden de azuurblauwe golven van de Middellandse Zee met hun witte schuimkoppen onvermoeibaar tegen de kust. Een zacht zeebriesje gaf zijn huid een weldadige verkoeling. Hij hoorde de zee ruisen, niet te hard, niet te zacht. Het geluid versmolt met het gestjirp van krekels.

Nog elke dag genoot hij van het weidse uitzicht over de baai. Een aangenaam gevoel van beheersing. Rechts Monaco met al zijn allures. Links de rotsige Cap Martin met plukken bos waaruit het geraas van een trein opsteeg, als in een klankkast versterkt door de hellingen van de baai. Voor hem dreven lome plezierjachten als kleine stipjes in een bad van warm azuur. In de haven van Monaco lag zijn eigen jacht, met kapitein en bemanning. Rijkdom werd hier afgemeten aan de lengte van je schip, al snel een miljoen euro per strekkende meter.

Direct onder de balustrade keek hij neer op de toppen van de palmbomen in de rotstuin, zijn paradijs op aarde. Magnifique. Hier wonen voelde als een eeuwige vakantie. ‘Met een halfjaar vind je het gewoon,’ waarschuwde een goede vriend toen hij het huis kocht. Toch was de verwondering niet verdwenen. Ooit was het gebouwd als pied-à-terre voor de Griekse scheepsmagnaat Aristoteles Onassis. Bij het inruimen van de garderobekasten vond hij nog een brief van Frank Sinatra, tekenend voor het netwerk van de vorige bewoner.

De architect had het scheepsthema voortreffelijk verwerkt. Het huis leek een wit schip dat hoog tegen de rots was gesmakt en nooit meer van zijn verheven plaats wilde komen. Hij stond op een terras in de vorm van een scheepsdek, inclusief de balustrade met teakhouten leuning. Het huis zelf droeg elementen van de bovenbouw van een schip in zich, zonder daarin te overdrijven. Het zwembad met dekstoelen zou evenmin misstaan op de luxe cruiseschepen die hij zo goed kende. De lichte chloorlucht riep een permanent vakantiegevoel op.

Voor Nicolas bestond er geen leven na de dood. Hij geloofde wel in de

roem die hem onsterfelijk kon maken. Met een grote ontdekking wilde hij ooit de wereld verbazen om zich voor eeuwig te nestelen in de geschiedenisboeken. Tot lang na zijn dood zouden zijn ideeën de hersenen van anderen bewegen. Precies zoals afgelopen week gebeurde met zijn tweede college pictostorie, een nieuw vakgebied dat hij had geïntroduceerd. Hij genoot van de onrust in de zaal na zijn verrassende opening. Hij had droogjes opgemerkt dat zijn vorige college volstrekte onzin was geweest en de studenten zo snel mogelijk hun aantekeningen moesten wissen en zijn wartaal dienden te vergeten. Het was wreed, maar dé manier om hun te leren altijd kritisch te blijven als mensen met gezag iets vertellen. De rest van zijn college zouden ze later grotendeels zijn vergeten, deze boodschap bleef hun hele leven hangen, ook als hijzelf al overleden zou zijn. En dat was precies de pointe. Zoals hij zijn studenten pijnigde, zo zou zijn levenswerk nog eeuwen later mensen pijnigen. Zijn gedachten zouden blijven plakken in hun hersenen. Zo zou hij oneindig voortleven.

Nicolas zocht de koelte van de woonkamer weer op. Hij trapte zijn leren teenslippers uit. Lange doorlopende ramen maakten de ruimte licht, met op de achtergrond het zeepanorama, zijn tableau vivant. De egale mediterrane kleuren van de muren vloeiden naadloos over in de rode aders van de vloer. Het marmer koelde zijn blote voeten. Een verhoging droeg een Steinway & Sons-vleugel uit 1924, puur voor de sier. Gekocht op een veiling van Bonhams in San Francisco voor 266.500 dollar. Viermaal de geschatte waarde met daarbovenop flinke transportkosten, alleen om de tegenbiedende jongedame in de zaal te overtroeven. Het instrument prijkte als oorlogsbuit op het podium, icoon van zijn financiële macht, net als de Van Gogh aan de muur. Ernaast verrees een palmboom waarvoor hij het plafond speciaal had laten verhogen, een statement, hij duldde geen beperkende plafonds. *The sky was the limit*.

Stilstaand in een irritante file flitste uit het niets zijn grande idée op, het Trio-schaakspel. Sindsdien benutte hij elke vervelende griep of laat afgezegde afspraak als welkom moment van reflectie. Hij oefende zichzelf om tegenslagen te zien als leerpunten, kansen die hem uiteindelijk sterker zouden maken. Het werkte als magie. Keizerfilosoof Marcus Aurelius wees er al op: het leven is niet wat je overkomt, het is wat je erover denkt en ermee doet. Dat inzicht had hem ver gebracht en veel onnodige frustratie bespaard.

De kern van de woning bleef het gat, het symbool dat zijn eigen levensloop een bepalende wending gaf. Tegen een zijmuur hing een grote zwart-wit versie van het schaakbord, geschilderd door een bevriend kunstenaar die de diepere betekenis haarfijn aanvoelde. Zijn ultieme pièce de résistance: een meesterwerk ontstaan uit doorbroken weerstand.

Hij, Nicolas, verafschuwde het zwart-witdenken. De gebogen lijnen

symboliseerden hoe hij dat denken letterlijk omboog. Die bevrijdende bochten waren mogelijk door het gat in het hart van het speelbord. Eerdere pogingen zonder opening gaven die borden iets krampachtigs. Als je ernaar keek, voelde je al de pijn van mensen die vasthouden aan het bekende. De résistance, de weerstand tegen verandering. Hij dacht in beelden en nam met de centrale opening die spanning weg, de lijnen naar het verleden doorgeknipt. Als je een doorbraak wilt bereiken, moet je een onverwachte opening vinden. Het maakte hem geen wereldkampioen schaken, maar dat kon elk jaar iemand anders zijn. Zijn prestatie was eenmalig, en terecht rijkelijk beloond.

Deze ingeving, een kort flitsend moment, legde de basis voor zijn rijkdom. Het ontwerpen van spellen was geen vetpot, tot het onverwachte succes met het schaakspel voor drie spelers. Aanvankelijk sloeg zijn nouveauté niet aan, de meesten vonden gewoon schaken al te complex, laat staan met een nieuw vervormd bord met ruimte voor een derde speler. Fanatieke schakers zagen het als een verkrachting van het edele spel. Ze verloren de controle. Normaal zat de tegenstander recht tegenover je en keek je elkaar recht in de ogen. Nu moest je opzij kijken, letterlijk je blikveld verbreden. En de derde speler kon met de andere tegenstander samenspannen. Zo viel zelfs een grootmeester uit te schakelen. Voor Nicolas was die derde speler juist de essentie van het leven. Het aardse bestaan is complexer dan één tegenspeler. Het is veel meer dan het zwart-witdenken aankan, het verkokerde tweedimensionale denken waar de meeste mensen in blijven steken. De echte wereld telt drie dimensies: c’est la vie.

De televisie-uitzending bood de doorbraak, dankzij de lovende woorden van zowel een enthousiast Trio-schaker als een kritisch schaakgrootmeester. Dat tweegesprek bracht de bal onstuitbaar aan het rollen. Van zijn ouders leerde hij dat je geld verdient met hard werken. Nu waren de revenuen losgekomen van zijn werkuren. Het schaakspel zette een arbeidsloze geldmachine in werking. Binnen een paar jaar verhuisde hij van zijn simpele appartement in een buitenwijk van Nantes naar Roquebrune, hoog op deze rots direct ten oosten van Monaco. Een oostelijk paradijsje.

De vorige eigenaar had de villa *Rien ne va Plus* genoemd, het moment waarbij met roulette het inzetten stopt. Het inspireerde hem zich niet te laten meeslepen door de menselijke neiging altijd tien procent meer te willen. Net als in het casino kon je zakelijk met een volgende inzet alles verspelen. Hij zag het regelmatig bij andere ondernemers. Een flop met een wilde overname of onbekende nieuwe markt, en in één klap alles weg. Bewust verkocht hij zijn bedrijf in de groeifase om levenslang te rentenieren. *Rien ne va Plus* was de plek vanwaar hij kon doen wat hij wilde. En dat deed hij met veel levensvreugd. Joie de vivre.

2

Met zijn wandelstok zocht de oude man behoedzaam steun tegen de zijkant van de houten kerkbank, en hij hield stil. De slijtage van een lang leven pijnigde zijn beenspieren. Langzaam keek hij omlaag naar zijn grafsteen in de oude kapelvloer. Zelf was hij al op hoge leeftijd, maar deze onderaardse kapel was vele malen ouder. De in eeuwen door edele voeten opgewreven grijze vloerstenen glommen in het kaarslicht. De recent uitgehouwen letters waren scherper dan in de omringende grafstenen, en alleen zijn steen was nog ongesleten. De gotische letterstijl van zijn naam harmonieerde wel met de rest. Op zijn borst lag een puntig schild met het Maltezer kruis. Zijn rechterhand omklemde een zwaard, zijn linkerhand een mobiele telefoon.

Hij had de kapel voor zichzelf en kon zo volledig van zijn welverdiende dood genieten. Uit de luidsprekers zwol Gregoriaans gezang aan, gevolgd door violen, klagend in F-mineur, langzaam en gedragen. De winter van de vier jaargetijden, uitglijdend over het gladde ijs, mijmerde hij, en hij voelde de warmte van de ijzige winter. Met een glimlach bekeek hij de koperen bol die met een lange draad aan het hemelsblauwe plafond hing, ingekapseld door een wirwar van ragfijne draden. Hij wendde zijn blik naar de halfronde uitbouw achteraan met bovenin een kunstlicht, ingesloten door een U-vormige magneet. In het kleurige glas in lood steeg een raket vlammend op. Eronder hing achter glas een lange papyrusstrook met een slangachtige figuur erop, begeleid met hiërogliefen. Het best bewaarde geheim van deze wereld, over deze wereld, mijmerde hij tevreden. Niemand die dit zag zou deze ruimte overleven. Elke indringer zou hier net als hij dood achterblijven, als de vloek van de farao. Maar dan sneller. Hij keek nog een laatste keer naar de papyrus. Niemand zou de openbaring kunnen aanvechten. Het vioolgeluid zwol aan, het zonlicht ebde weg. De kaars stierf met een laatste trillende flakkering.

3

De ruime zijkamer van Nicolas' villa in Roquebrune leek een oude bibliotheek. Bordeauxrood tapijt, crèmewitte boekenkasten gevuld met oude werken in leren boekband, in de hoek een houten globe uit de zeventiende eeuw en op een standaard een opengeslagen middeleeuws psalmboek. Aan de muur hing een foto van een oude rotstekening met contouren van handen. Het model van de Space Shuttle viel uit de toon, maar bleef staan omdat vliegen en ruimtevaart hem al als kind fascineerden.

De laatste jaren was hij veel bezig met wat hij de pictostorie noemde, het vergeten beeldtijdperk van de afgelopen vijftigduizend jaar dat begon met oude grottekeningen. Tijdens een cursus hiërogliefen lezen, zag hij hoe uit beelden het schrift ontstond, en raakte geïnteresseerd in oeroude teksten. Van daar hoopte hij steeds verder terug te gaan in de tijd op zoek naar het oerverhaal van de mensheid, in beeld en geschrift.

De zweem van geheimzinnigheid die de oude teksten omgaf, sprak al vroeg tot zijn verbeelding. Een interessant stuk kostte minstens enkele tienduizenden euro's, wat dankzij het Trio-schaakspel betaalbaar werd. Hij bouwde gestaag een collectie op die bij kenners bekendheid genoot. Verzamelen werkte als een zuigende spiraal waarin iets steeds interessanter wordt naarmate je er meer van weet. Gepassioneerd verdiepte hij zich in elke nieuwe aanwinst en na vijftien jaar was hij een erkend expert. Hij publiceerde regelmatig en gaf sinds kort colleges pictostorie.

Het oorsprongsverhaal in Genesis zag hij als een belangrijke sleutel, een tekst die hij intussen door en door kende. Passend bij zijn liberale vrijheidsdrang keerde Nicolas terug naar de bron. Hij wilde onafhankelijk zijn van de selectieve moderne Bijbelversies en van de autoriteit van religieuze leiders. Het ging hem om de oertekst die het verhaal zo zuiver mogelijk vertelde. Hij was ervan overtuigd dat er een nog veel oudere herinnering in doorklonk aan de afkomst van de mensheid, een code die hij ooit hoopte te kraken. Hij was op iets curieus gestuit, waarover hij een artikel wilde publiceren: 'De verdwenen versie van Genesis'.

Bij toeval had hij ontdekt dat eeuwen terug het begin van het scheppingsverhaal uit alle oudste Bijbels was verwijderd. Hij wilde weten waarom. In de literatuur vond hij er niets over. Een explosief onderwerp, zo besefte hij maar al te goed. Genesis vormde immers een belangrijke tekst voor joden, christenen en islamieten, bij elkaar ongeveer de helft van de wereldbevolking. Dat maakte voor hem de uitdaging des te groter. Als ongelovige werd hij, anders dan veel Bijbelwetenschappers, niet gehinderd door de gedachte dat zijn onderzoek godslasterlijk zou kunnen zijn. Hij hield er geen heilige huisjes op na. Respect voor gelovigen: ja. Remmingen: nee.

Speuren naar oude teksten en boeken was een avontuur op zich. Het door de schrijver met zijn pen beschreven dierenvel kon je aanraken. Directer contact met een schrijver bestond niet. Ze leefden nog een beetje. Boeken van overleden schrijvers leken op mensen met wie je van gedachten kon wisselen. Je las en dacht erover. Verderop kwam je in het boek weer een antwoord tegen op je eerste gedachte, net als in een dialoog. Hij herkende de magie van een boekencollectie, zoals zijn held Umberto Eco die aanvoelde: boeken konden op andere boeken reageren zodat zijn bibliotheek een soort eeuwig debat bood, een discours waar hij in kon stappen als hij er zin in had. Een debat waar de doden gelijkwaardig aan deelnamen. Terecht droegen de onderdelen van boeken namen van menselijke lichaamsdelen zoals een hoofdstuk, rug en voetnoot.

Een ruim drieduizend jaar oude papyrus uit het Egyptische Deir el-Medina loofde al dode schrijvers die voortleefden door hun teksten. Dat voortleven herkende hij in de schrijver van het eerste Bijbelboek Genesis. Of de tekst nu aan de schrijver was geopenbaard door een god of niet, hoe dan ook zette hij met zijn pennenvrucht duizenden jaren later de hersenen van miljoenen mensen in beweging. In essentie een verhaal over de menselijke oorsprong en sterfelijkheid, kennis uit een oerverleden. Tegelijk het bewijs dat je als mens alleen al met schrijven onsterfelijk kan worden, dat je tot ver na je dood mensen tot onderzoek kan uitdagen. Alsof je als schrijver een oneindig raderwerk in beweging zet waarop elke volgende generatie weer met nieuwe tandwieltjes aanhaakt.

Dat zijn schaakspel nog eeuwen mensen bezig zou houden, was slechts het begin van zijn eigen eeuwige leven. Ooit hoopte hij een onbekende tekst te ontdekken die een nieuw licht zou werpen op het menselijke oorsprongsverhaal. Een ontdekking die net als zijn schaakspel de televisie zou halen om tot lang na zijn dood door te klinken, zijn echo in het universum. Een minieme kans, dat was duidelijk. Hij hield vol omdat het ontdekken van oude teksten en afbeeldingen verslavend werkte, op een niet in woorden te vatten manier. Steeds weer die spanning, de opwindende stof die door zijn lichaam spoot, zoals skydivers keer op keer het randje van de afgrond opzoeken, puur voor de kick. Altijd de kans op een grote ontdekking. Net als met het Trio-schaakspel, kon het elk moment gebeuren.

Na het telefoontje van laatst was het misschien binnenkort raak in Zwitserland. Het vliegticket lag al op zijn bureau. Morgen deed hij zijn laatste voorbereidende research naar de te koop aangeboden Sion Bijbel. Via zijn netwerk had hij al contact gelegd met de heer Chimanti in Rome, de vorige eigenaar. Die wist niets nieuws over de Bijbel te melden, anders dan dat er vrij veel middeleeuwse aantekeningen in stonden die hem niet belangwekkend leken. Nog ruim een uur hingen ze aan de telefoon omdat ze een interesse in

Genesis bleken te delen. Ze zouden nog een keer afspreken. Voor nu hoopte hij op een onbekende tekstvariant zoals die soms nog voorkwam in Bijbels uit deze tijd.

Hij zag aan de ondergaande zon dat het al laat was, liep naar de deur en pakte met beide handen de bovenkant van de deurpost. Moeiteloos trok hij zich twintig keer achter elkaar op. Daarna liet hij één hand los en trok zich vijf keer aan één arm omhoog, en herhaalde dat met de andere arm. Hij hield van oude bronnen, maar een saaie boekenwurm was hij niet. Eerder een enfant terrible, een avonturier die er goed uit wilde zien. Zijn oefeningen kon hij overal doen, waar ook ter wereld. Afhankelijkheid paste niet bij hem.

4

De muziek stroomde uit Gina's vingers. Haar handen zweefden over het pianoklavier. Ze verraste zichzelf regelmatig met onverwachte wendingen, alsof de muziek de controle over haar lichaam overnam. Improvisatie zoog haar in een hogere sfeer. Een religieus gevoel van extase werd aangewakkerd door de pianoklanken die de kleine ruimte vulden; háár klanken. Alleen zij was er, samen met de muziek die ze kon horen én voelen. De lage tonen deden haar buik trillen. De hoge tonen zweepten haar trommelvliezen op, hunkerend naar meer. Al spelend kon ze afstand nemen van al wat er gebeurde, als in een mooie droom. Haar voeten pakten het ritme stampend op, de armen volgden de energie van de handen. Alsof ze danste op haar eigen muziek. Ze dacht niet meer en proefde de lichtheid van het zweven. De bewegingen van de vingerpezen, de wisselende druk op de vingertoppen. Muziek maken was bijna goddelijk, een hoger niveau van communicatie, ongehinderd door grenzen. Taal bleef aan grenzen kleven, muziek niet. Contact met een andere universele wereld leek het. Soms duurde het kort, deze keer leek de 'flow' oneindig. Dit was de 'groove' waar musici zo lyrisch over deden, en terecht.

Ze versmolt met de pianoklanken in de kamer. Totdat er een valse toon klonk, en nog een. Het bijzondere gevoel verdampte, haar handen die zo losjes hun eigen weg vonden, smeekten opeens om instructies die ze niet had, althans niet bewust. De souplesse verdween, de euforie stroomde uit haar lijf. Een gefrustreerd slotakkoord bracht het spel ten einde, een valse naklank. Haar vingers raakten de goede toetsen niet meer.

Uit haar telefoon klonk een indringende ringtoon. 'Stom ding. Vergeten uit te zetten,' mopperde ze hardop tegen zichzelf en nam geïrriteerd op.

'Je afspraak voor je stuk over de illegale handel in oudheden is geregeld,' klonk het monter aan de andere kant. De assistente van de redactie was altijd opgewekt en bracht goed nieuws. Gina's vader wist veel van die duistere handel. Maar om privé van werk te scheiden, wilde ze hem niet citeren. Hij had geadviseerd contact te zoeken met de beroemde verzamelaar Nicolas Dampierre. Die sprak hij onlangs over de telefoon en bleek veel te weten. Als ze ook Genesis als onderwerp zou noemen, kon Dampierre weleens toehappen. Dat bleek gewerkt te hebben. De man was schatrijk dankzij een schaakspel voor drie personen. Voor zaken moest hij naar Zürich, met aansluitend een afspraak in Rome. Daar kon hij een uurtje vrijmaken. Als redacteur achtergrondverhalen van de veelgelezen kwaliteitskrant *Corriere della Sera* stond Gina bekend om haar diepgravende stukken. En misschien werd het maken van afspraken vergemakkelijkt door de charmante foto bij haar vaste column. 'Je good looks zijn je sterkste wapen,' plaagde haar chef

graag. Hoe dan ook, Nicolas Dampierre stemde in met het interview, en daar ging het om.

5

Kort voor de landing voelde Nicolas een kleine zijwaartse correctie. De banden van het passagiersvliegtuig raakten piepend de landingsbaan. Als hobbyvlieger had hij het bijsturen direct gemerkt. Vanwege tijdgebrek kwam hij niet verder dan een brevet zweefvliegen en zes lessen in een motorvliegtuig. Genoeg om altijd tijdens de landing in gedachten mee te sturen. De meeste vliegongelukken gebeuren in die fase. Op het moment dat ze over de landingsbaan uitreden, vloeide die spanning weer even snel uit zijn lijf. De eerste klikjes van geopende veiligheidsgordels klonken bevrijdend in zijn oren. De intercom meldde dat het buiten 23 graden was en droog.

Het heuvelige Zwitserse landschap achter het bekraste vliegtuigraampje deed hem goed. Iedere terugkeer naar zijn geboorteland gaf hem een soort thuisgevoel. Als zoon van een diplomaat woonde hij slechts drie jaar in het land van de edelweiss, en zwierf nadien met zijn ouders over de wereldbol. Later keerden zijn ouders er regelmatig met hem terug voor vakantie. Bij gebrek aan een echt thuisland werd Zwitserland een substituut, al voelde het tweeslachtig. Maar op het moment dat de wielen de landingsbaan raakten, was er toch iets vertrouwds. Het kleine vliegveld van Zürich lag in een laag heuvellandschap, afwijkend van het alpinebeeld dat Zwitserland beroemd maakte. Hij was tussen de lage glooiingen geboren in het noordelijke Brugg. Juist dit golvende landschap straalde iets liefelijks uit, meer dan het grauwe steen van de Alpen. Even later wakkerde in de aankomsthal de zangerig Zwitserduitse begroeting van de douanier het gevoel van herkenning verder aan. ‘Grüezi.’ Hij groette met een glimlach terug.

In de taxi naar het centrum van Zürich kon hij zijn gedachten niet meer afhouden van de hem te koop aangeboden Sion Bijbel, geschreven rond 1240 in de tijd van de kruistochten. De Bijbel wisselde van eigenaar tijdens de beroemde Londense veiling van Christie’s van zomer 2000. De totale boekencollectie van William Foyle leverde destijds een recordbedrag op van omgerekend bijna twintig miljoen euro. Zelfs de veilingcatalogus werd een collectors item van zo’n vijfenzeventig euro. December 2004 ging de Sion Bijbel bij Sotheby’s nogmaals onder de hamer. En recent was het handschrift weer bij Christie’s geveild en afgehamerd voor omgerekend zestigduizend euro inclusief een kwart opslag van het veilinghuis.

Een kleine week na die veiling was hij thuis in Roquebrune gebeld. Een computerstem sprak een korte boodschap: ‘Geachte heer Dampierre. Christie’s wil geen informatie verstrekken. We vermoeden dat u de Sion Bijbel heeft gekocht. Verkoop hem niet door. We bieden een tienvoud als u er geen ruchtbaarheid aan geeft. Discretie is in deze zaak vereist. U hoort van ons.’ Voordat hij kon reageren was de verbinding verbroken.

Het leek hem ridicuul dat iemand omgerekend zeshonderdduizend euro voor dit manuscript wilde neertellen. Aanvankelijk dacht hij aan een flauwe plagerij van een vriend die wist dat hij de zomerveiling van Christie's bijna nooit oversloeg, iemand die voorwendde dat hij een grote kans had laten schieten. Hij ging graag naar 8 King Street in Londen. In de marge ontmoette je er de grote verzamelaars, en bekende handelaren die inkochten voor hun winkel en klanten. Hij genoot van de biedstrijd in de veilingzaal. Koopjes vielen er zelden te halen, wel fraaie stukken.

De volgende dagen bleef in zijn netwerk een zinspeling op de grap uit en begon het te knagen. In het wereldje van middeleeuwse handgeschreven boeken zwierven weliswaar de nodige excentriekelingen rond, maar zo'n flauwe grap? De Bijbel stamde uit de Zwitserse abdij van Sion, als een hoogteburcht gelegen op de heuvel Valère in een van de oudste bisdommen ten noorden van de Alpen. Hij zag de kasteelachtige kerk voor zich, fier op een rots, typerend voor de ruige middeleeuwen. Een bij verzamelaars tot de verbeelding sprekende provenance. Deze zakbijbel stamde uit een tijd waarin nog interessante tekstvariaties en aantekeningen voorkwamen. Hij moest wat doen.

Een vriendelijke medewerkster van Christie's legde aan de telefoon uit dat de identiteit van kopers geheim blijft, tenzij die het veilinghuis expliciet toestemming gaven hun naam desgevraagd te openbaren, wat de nieuwe eigenaar niet had gedaan. Hij wist dat veel verzamelaars anoniem opereren om gespecialiseerde kunstdieven buiten te houden, maar hoopte op een faux pas van een onervaren kracht. Een informant in zijn internationale netwerk bood later die dag alsnog uitsluitsel. De Bijbel zou gekocht zijn door een geheimzinnige handelaar in Zwitserland die het kon aanbieden in een Zwitsers hotel, 'sub rosa', buiten het zicht van de markt. Vraagprijs: honderdduizend euro contant. Een snelle winst van veertigduizend euro vormde geen uitzondering in deze handel. En de Sion Bijbel was gezien het rare telefoontje mogelijk het zesvoud waard. Het gaf meteen een goed excuus weer eens in Zürich te zijn, en aansluitend kon hij handig door naar Rome om langs te gaan bij een vriend. Daar was plek in het kleine Hotel Medici dat hij uit zijn studententijd kende en ondanks zijn rijkdom trouw bleef.

De Zwitserse taxichauffeur brak even de spanning. 'We zijn er met vijf minuten meneer, precies op tijd.'

'Net als de Zwitserse spoorwegen,' zei Nicolas half afwezig.

'Met de plannen de belangrijkste Zwitserse spoorwegmaatschappij te privatiseren heb ik in dat laatste niet meer zoveel vertrouwen. Ze gaan vast bezuinigen ten koste van de stiptheid, en dan gaat ons land afglijden.' De man keek opnieuw op zijn horloge.

Nicolas moest glimlachen. Dit was hét land van de horloges en precisie.

Hij kende de elektronische borden van de Zwitserse spoorwegen. Als een soort nationaal prestige melden die al enkele minuten vertraging als een ongebruikelijk oponthoud. Bij hem in Frankrijk grapten ze dat Zwitsers altijd op hetzelfde tijdstip aten, niet omdat ze trek kregen, maar omdat de klok het zo wilde. Om dit soort zaken was hij zich wat minder Zwitser gaan voelen. Al jaren droeg hij demonstratief geen horloge. Nu kwam die Zwitserse precisie hem goed uit, hij wilde deze keer op tijd op zijn afspraak zijn. Er waren overduidelijk meer kapers op de kust. Deze verkoper wist blijkbaar nog niet dat iemand zes ton op tafel wilde leggen. Precies na vijf minuten stopte de taxi voor het statige hotel Eden au Lac langs de Utoquai aan het meer van Zürich. De beigekleurige oude gevel met de zuilen en de ijzeren balkons straalde Zwitserse welvaart uit. De blauw-wit gestreepte zonneschermen hielden de hotelkamers comfortabel uit de zon.

'Mooi op tijd,' bedankte hij de chauffeur. Die keek bevestigend op zijn horloge. Op het meer spoot de fontein al even betrouwbaar fier in de lucht.

6

De Zwitserse hotelkamer was luxe ingericht, maar onpersoonlijk, vond Nicolas. Het licht van de plafondlamp straalde zakelijk, het tweepersoonsbed was strak opgemaakt en er hing een voor hotelkamers ongebruikelijke rooklucht. In de hoek zat een oudere dame met een gerimpeld gebruind gezicht. Tegen de hotelregels in hield ze een brandende sigaret in de hand die ze even rust gaf op de rand van de glazen asbak. De donkerblauwe gordijnen waren gesloten, op tafel stond een witte schoenendoos.

‘Dit soort documenten moet je vandaag de dag niet al te opzichtig vervoeren,’ lichtte ze toe. Ze tilde het deksel op. Er kraakte krantenpapier. Tussen de bladzijden van de *Neue Zürcher Zeitung* verscheen een zwarte boekvormige opbergdoos, een bij kostbare boeken behorende bescherming. Vol respect zette ze de doos voorzichtig op het glazen bijzettafeltje naast hem.

‘Ik geef u de gelegenheid even rustig te kijken. Ondertussen schenk ik u wat te drinken in.’ Ze liep naar de minibar. ‘U begrijpt wel dat er geen foto’s kunnen worden gemaakt,’ zei ze, nadat hij om mineraalwater vroeg. Ze hadden zich niet aan elkaar voorgesteld. Hij voelde dat dit beter zo kon blijven.

‘Biblia Latina. French manuscript, circa 1150’, las hij in gouden letters op de rug van de zwarte doos. Behoedzaam schoof hij de voorkant eraf en trok de zakbijbel eruit. Bladgoud omlijnde de zachtgroene leren boekomslag. ‘Biblia Latina. Scripta An. 1100’, stond in gouden letters op de rug. ‘Het wordt steeds ouder,’ lachte hij in zichzelf. De Sion Bijbel was rond 1240 geschreven in Noord-Frankrijk. De stijl en uitvoering wezen op een van de Parijse werkplaatsen in een lang geleden verdwenen straatje in de buurt van de Notre-Dame.

Voor hem lag een mijlpaal in de beleving van het christelijke geloof. Lang bevonden de kolossale en loodzware Bijbels zich grotendeels in kerken en kloosters. Een beetje Bijbel woog zo’n vijftien kilo, en de Codex Amiatinus in Florence zelfs ruim het dubbele, de oudste bewaard gebleven Latijnse Bijbel uit circa 700 na Christus. Het volk kende de Bijbelse tekst alleen van voorlezingen vanachter de kansel. Zo bleef de massa afhankelijk van wat de priesters daar preekten, een machtspositie die de geestelijken niet graag loslieten. Het exemplaar dat hij in zijn handen hield, behoorde tot de eerste generatie kleine zakbijbels die dit monopolie stapsgewijs zouden doorbreken, een proces dat uitmondde in de kerkhervormingen van de zestiende eeuw. Dit boekje had de bijl gezet aan de wortel van de kerkelijke macht.

Het was een waar kunststukje van miniaturisatie. Vol bewondering bladerde hij door de bladen met rode initialen, verluchtigd met blauwe krullen. Een speciaal procedé en gebruik van het dunne vel van kalveren

maakten de bladzijden flinterdun. Hij genoot van de ragfijne zwarte gotische letters. Met circa elfhonderd bladzijden was het zo groot als een kleine baksteen, een fractie van de zwaarlijvige kerkbijbels. Met deze Latijnse zakbijbels trokken nieuwe ordes als de Dominicanen en Franciscanen Europa in. Ze brachten als een soort middeleeuws internet de Bijbeltekst naar de verste uithoeken, ver van de preekgestoelten.

‘Een historisch document,’ zei de oude dame, ‘dat al is verkocht.’

Hij schrok uit zijn roes wakker. Verkocht?

De vrouw keek streng: ‘Een anonieme bieder gisteravond, via een tussenpersoon, telefonisch. Hij beloofde het geld direct over te maken. Omdat ik nog geen geld heb ontvangen, liet ik u toch komen. Als u nu beslist is de Bijbel van u. Vanavond spreek ik een potentiële koper uit Japan. Anders gaat hij waarschijnlijk naar een handelaar in Leipzig die dit soort Bijbels kapotsnijdt en de bladzijden op internet los verkoopt. Dat verdubbelt al snel de totale opbrengst. Schandalig natuurlijk, maar mijn verantwoordelijkheid eindigt bij de deur.’

Het klonk als een verkooptruc, maar de pressie werkte. Het korte moment dat hij meende achter het net te vissen, riep direct een enorm spijtgevoel op, daarna een lichte paniek. Zijn intuïtie had het bij belangrijke stukken vaak bij het rechte eind. Het mocht nu niet misgaan.

‘Helder,’ zei hij, ‘ik verifieer wel even de compleetheid.’ Met een onbewogen blik, die suggereerde dat er genoeg andere kopers klaarstonden, knikte de verkoopster kort.

‘Zal ik u ondertussen bijschenken?’

‘Een half glas, s’il vous plaît.’ Hij trok de drie veilingcatalogi van Christie’s en Sotheby’s tevoorschijn. Zo kon hij zien of het inderdaad om hetzelfde manuscript ging, en of de ‘collatie’ klopte; dat geen bladzijdes ontbraken.

Aan de binnenkant van de boekomslag zat de rode eigendomssticker van de fameuze vorige eigenaar, in goud gedrukt: ‘Ex libris W.A. Foyle. Beeleigh Abbey.’ Beeleigh Abbey was het in de twaalfde eeuw in het Britse Essex gebouwde onderkomen waar Sir William Foyle zijn verzameling onderbracht. Een passende entourage voor een van de grootste particuliere bibliotheken ter wereld. De provenance klopte: op blad 2 en 210 herkende hij de oude verwijzing naar de abdij van Sion. Geen van de in de catalogus opgesomde versierde bladzijden ontbrak.

‘Hij is verkocht,’ zei hij op zakelijke toon. Bij het oppakken van de zwarte houder schoof er een stuk papier uit met een zwart kruis met letters. Samen met de Bijbel duwde hij het in de houder terug.

‘Waarschijnlijk de initialen van een vorige eigenaar, de ex libris. Die krijgt u er gratis bij.’ Ze schonk hem een brede glimlach.

7

Met zijn stram voelende handen pakte professor Chimanti doosje 33 uit de lade. Behoedzaam schuifelde hij terug naar zijn houten bureau in de wit-betonnen ruimte. Op het tv-scherm dansten de digitale vlammen van een haardvuur, de geluidsboxen produceerden een knisperend geluid. Sinds zijn vrouw vijf jaar geleden was overleden, vulde hij veel van de ontstane leegte hier in zijn collectieruimte. Met zijn zevenenzeventig jaar had hij een respectabele leeftijd. Hij deed nog met veel overgave eigen onderzoek.

De bureaulamp wierp een krachtig rond licht op het doosje. Hij trok de witte fluwelen handschoenen aan. Voorzichtig pakte hij het ovale grijze steentje met ingekraste versiering. Instemmend las hij de korte tekst die hij bij zijn objecten schreef: ‘Zegelsteen. Israël, 1000 – 800 voor Christus. Adam en Eva?’ Als spiegelbeeld legde hij de van plastisch materiaal gemaakte moderne afdruk ernaast, een boom met grote puntige takken. Aan weerszijden stond een figuur, waarschijnlijk een man en een vrouw. Het liefdevolle beeld trof hem steeds weer. Veel zegels hadden in die periode een religieuze betekenis. Gezien de Israëlische vindplaats zouden het Adam en Eva kunnen zijn, zo’n duizend jaar ouder dan de oudste bewaard gebleven Bijbelse tekstfragmenten uit de tweede eeuw voor Christus. Hij hield het af en toe beet om terug te reizen naar de tijd die hij bestudeerde.

Nu verder. Hij opende een tweede plastic doosje. ‘Kleiafdruk van zegel met twee Cherubijnen bij een boom, fragment, noorden van Israël, achtste eeuw voor Christus. Paradijsbewakers?’ stond op het doosje. Als negatief van het zegel was dit een afdruk in ongebakken klei, door uitzonderlijke omstandigheden bewaard. Aan de achterkant zaten nog sporen van het touwtje van het verzegelde object dat lang geleden verdwenen was. Het vasthouden van deze voorwerpen bleef bijzonder, het maakte het verleden letterlijk tastbaar. Het gaf hem de energie verder te werken aan zijn reconstructie van de verdwenen oertekst van Genesis. De basis daarvoor was gelegd in de tijd van deze zegels, dat wist hij zeker. Met deze objecten kon hij zich inleven in de schrijvers uit die tijd. Hier tussen zijn collectie was bijna voelbaar hoe de verdwenen oorspronkelijke tekst ooit was opgeschreven.

Al puzzelend vorderde Chimanti met zijn reconstructie van het verloren geraakte oorspronkelijke paradijsverhaal. De essentie van zijn visie had hij als de *Heroriëntatie van het paradijsverhaal* kort op een kladje samengevat. Hij werd wat vergeetachtig en wilde voorkomen dat zijn inzicht ergens in zijn warrige hoofd zoekraakte. Het was te vroeg om zijn opmerkelijke conclusies met anderen te delen.

‘Waar ligt die aantekening?’ schoot het plotseling door zijn hoofd. Hij ergerde zich aan zijn verstrooidheid. ‘Wanneer bekeek ik die aantekening

voor het laatst?' Opeens zag hij het weer voor zich. De Sion Bijbel! Hij had nog in het paradijsverhaal zitten lezen voordat hij de Bijbel bij Christie's liet veilen. Zijn kapitaal zat intussen volledig in zijn appartement en woonboerderij met collectiebunker. En natuurlijk in de zeer kostbare verzameling, die hij gedurende zijn lange leven opbouwde. Hij kon het verzamelen niet laten. Om te kunnen blijven kopen, moest hij af en toe iets wegdoen, zoals afgelopen maand de dertiende-eeuwse Sion Bijbel. Toen zijn enig kind, Gina, onverwacht langswipte, stopte hij de bij het symbool gekrabbelde aantekeningen even in de opbergdoos van de Bijbel, en was hij het helemaal vergeten. De aantekeningen waren briljant, maar hij kon ze niet reproduceren.

Hij bladerde in zijn agenda, vond het telefoonnummer van Christie's in Londen en werd direct doorverbonden met de directeur voor wie hij als topklant een goede bekende was. De man reageerde vriendelijk als altijd.

'Uw vraag is duidelijk. De geveilde Bijbel is al verstuurd naar de koper. Die wenst absoluut anoniem te blijven. Misschien hebben we de aantekening nog, ik check het even bij onze deskundige die de Bijbel voor de veilingcatalogus heeft beschreven.' Na een korte onderbreking met klassieke muziek, gaf de directeur uitsluitsel. 'De aantekening is met de Bijbel meegestuurd. We hebben wel een kopie. Die sturen we u vandaag nog per koerier toe, op onze kosten uiteraard. Meer kan ik niet doen, hopelijk is dat voldoende.'

Tevreden bedankte Chimanti de directeur, niet beseffend dat hij zojuist zijn eigen doodvonnis had bezegeld.

8

De felle tl-lampen gaven de kleine kantoorruimte een kille sfeer. Grijze metalen bureaus, slechts één raam, uitkijkend op het Colosseum. Uit de drukke straat klonken claxons en een grommende vrachtwagen. Renzo beleefde weinig plezier aan het panorama, zo merkte zijn baas. Hij zag hoe Renzo met een geïrriteerde blik naar de kapotte envelop staarde.

'Altijd haast en niet goed werkende apparatuur,' mopperde Renzo. 'Die koerier krijgt vierduizend euro extra per maand, alleen om er wat post van Chimanti voor ons uit te vissen. Ik krijg als vakman amper meer en moet daar de hele dag hard voor zwoegen.'

Op het bureau lag een envelop met het logo van Christie's uit Londen, gericht aan professor Chimanti. Vanaf de bovenkant liep een flinke scheur. 'Vroeger sneed ik ze voorzichtig zonder spoortje met de hand open en was dat nooit gebeurd, maar dat mag dus niet meer van de hoge heren. Het moet nu altijd met dat stomme apparaat. Met dit als resultaat.'

Zijn chef pakte de beige envelop op en bekeek deze aandachtig. 'De inhoud lijkt niet beschadigd. Haal die er voorzichtig uit en regel een andere, onbeschadigde envelop. Dan zorg ik voor een zodanige verzending dat niemand iets merkt.'

Hoofdschuddend pakte Renzo een chirurgisch mes, sneed de envelop met een ritsend geluid verder open en trok de inhoud er langzaam uit.

'Die envelop zo sparen heeft geen zin als we een nieuwe regelen,' sarde zijn chef.

Met een wilde beweging trapte Renzo een bureaulade dicht. Het gerammel van metaal denderde door de kleine kantoorruimte. 'Als je het zo goed weet, doe je het toch zelf.' Hij sprong op, haastte zich naar de deur en sloeg die met een harde klap achter zich dicht. Zijn snelle voetstappen galmden na in het trappenhuis.

Hoofdschuddend keek de chef naar de dichtgeslagen deur met de pin-upposter. Ook hij vond hun nieuwe opdrachtgever overdreven fanatiek. Die had Renzo natuurlijk nooit met de dood mogen bedreigen als hij bij deze operatie iets fout zou doen. Maar dat gebeurde nu eenmaal zo af en toe in deze geheime Flaps and Seals-business. En waarvoor al dat gedoe? Hij hield het symbool met de aantekeningen in zijn hand. Het leek hem hooguit een onbelangrijke krabbel en schets van een verwarde geleerde. Er zat een nette excuusbrief van Christie's bij, met de uitleg dat het origineel per ongeluk met de Sion Bijbel aan een anonieme koper was verkocht. Niet bepaald een grote zaak. Bovendien, ze werden betaald om geen vragen te stellen. Hij belde. 'Ik heb met spoed een nieuwe envelop model Christie's Londen nodig. Britse postzegels en koerierstickers hebben we en het stempel regelt Renzo. Lukt dat

vandaag nog? … Mooi.’

In het trappenhuis galmden weer voetstappen. Renzo stapte naar binnen. ‘Sorry chef, ik trek het niet meer met die enge gasten. Ik ben zelfs bang voor het leven van mijn vrouw en twee kinderen. Ik wil ermee kappen, wat natuurlijk niet kan.’ Met een schuldige blik keek hij zijn chef aan.

‘De envelop is al met een spoedkoerier onderweg, met de goede postzegel en sticker erop. We zijn niet voor niets professionals.’ Bemoedigend sloeg hij op Renzo’s schouder. ‘Je gaat een mooier stempel maken dan de Italiaanse post ooit gezien heeft.’

‘Nee, niet mooier, exact echt moet het zijn.’ Renzo klonk nog steeds gespannen. ‘Niemand mag merken dat we een kopie hebben gemaakt. Het voelt alsof ik al dood ben.’

9

Minder dan een uur van Rome heerste die avond de stilte van het platteland. Een enkele auto gleed nietsvermoedend door het vlakke landschap en liet het silhouet van het op de enige heuvel gelegen kasteel achter zich. Alle spanning leek zich te bundelen in die ene verlichte kamer, hoog op de heuvel.

In de hoekkamer was het verleden blijven hangen. Er hing een geur van brandende kaarsen. Kleurige fantasielandschappen uit de pruikentijd sierden de muren. Hoog tegen het plafond gaf Eva in een weelderige paradijsschildering een vuurrode appel aan Adam. In de hoek stond een harnas. Boven de deur hing een oud schilderij van een opengeslagen Bijbel, ernaast een mensenschedel, een rib en een kaars. De titel: *memento mori* in gekrulde letters. Achter de roedenramen stierf de zon tegen een roze decor.

'Dit komt net van ons contact in Rome,' zei een Engelsman met een groot litteken op zijn wang. Stuurs schoof hij een kopie met een handgeschreven aantekening over de eiken tafel die glansde van de boenwas: 'Heroriëntatie van het paradijsverhaal'.

'Hij heeft de paradijssleutel overduidelijk gevonden,' concludeerde een kleine Fransman met een ernstige blik.

'Het zijn slechts wat korte gedachten van een oude verzamelaar,' probeerde een jongeman die tegen de muur leunde. De aarzeling klonk door in zijn zachte stem. Bedeesd draaide hij zich om en schoof de zware lichtgroene overgordijnen dicht, de buitenwereld afsluitend van wat stond te gebeuren. De schuivende gordijnhaken maakten slechts een kort ritsend geluid; alsof ze niets wilden missen van wat gezegd ging worden.

'Ik weet genoeg, geen misverstand mogelijk,' donderde de man met het litteken. Hij leunde dreigend over de tafel en kreeg een rode kleur met verdikte aderen op zijn voorhoofd. 'De mensen die dit onder ogen krijgen, zijn verdoemd. Je wordt erdoor gegrepen zonder dat je het kunt onderdrukken. Het is duivels. Je bent nooit meer dezelfde.'

'Als meer mensen dit zien,' viel de kleine Fransman hem bij, 'komt een beweging op gang die we niet meer kunnen stoppen. Het zou het einde zijn van ons verbond… Het zou het einde zijn van alles.'

In de stilte die volgde, keek iedereen naar de oude man in de eikenhouten troon in de hoek van de kamer. Erboven hing een simpel heraldisch wapenschild, een menselijke rib als diagonaal en aan weerszijden een donkergroene driehoek. Hij had nog niets gezegd. Toch vulde zijn aanwezigheid de ruimte tot in de kleinste hoek. Zijn zwijgen zei meer dan alles wat was gezegd. Het leek al minutenlang stil toen hij langzaam uit zijn stoel oprees. Het leer van de zitting kraakte. Zijn stem klonk broos: 'Mijn beste discipelen, het ondenkbare moment is gekomen. We moeten de zegels

verbreken. Het zal nooit meer zijn zoals het geweest is. Niets wat komen gaat mag ons weerhouden van onze grote taak. Het lot van de mensheid staat op het spel.' Met een onverwacht ferme klap op tafel sloot hij af. Hij bleef licht hijgend voorovergebogen staan, en leunde met zijn verminkte hand op het tafelblad. Ze wisten dat hij geen schaamte meer kende voor zijn ontbrekende pink, een teken van zijn strijdvaardigheid voor de Grote Zaak.

Het was duidelijk. De Engelsman met het litteken begon opdrachten uit te delen. 'Onze Hoogste Broeder heeft besloten. Ik wil zo snel mogelijk die Sion Bijbel met de originele aantekening voordat iemand begint na te denken, en we moeten die oude gek stoppen. Wel *clean*, we moeten absoluut buiten beeld blijven. *Plausible deniability*. Schakel onze man in New York in, en informeer onze vriend in het Witte Huis. Geld speelt geen rol, mensenlevens evenmin.'

De Hoogste Broeder, die stram weer in zijn zetel was teruggezakt, gaf een kort goedkeurend knikje. Gehaast verlieten ze de kamer. Buiten was het ondertussen aardedonker en bladstil.

10

Aan twee kanten bood de tot de vloer doorlopende glazen wand uitzicht op de in de ochtendmist ontwakende wolkenkrabbers van Manhattan. Lucas voelde de druk van wallen onder zijn ogen, moe van het nachtelijke overwerk aan de presentatie. Aansluitend was de vergadering al acht uur ’s ochtends begonnen. Het zeurende gevoel trok op naar zijn ooghoeken. Hij was getraind om onder dit soort omstandigheden alert te blijven. Aandachtig ging zijn blik naar de acht mannen in donkergrijs zakenpak rond de tafel.

De vergaderzaal bevond zich op de hoek van de veertigste etage. Tegen de lange met donkerbruin mahoniehout beklede binnenmuur hing een flatscreen. Vol in beeld was de financieel directeur in Londen, waar het vijf uur later was, vroeg in de middag. Vanuit de vergadertafel klapten automatisch computerschermen omhoog met de presentatie van twee collega-adviseurs. Beiden zaten aan het hoofd van de tafel, achter hen het zakenhart van New York.

Vanwege de grote vertrouwelijkheid zouden de aanwezigen na afloop geen digitale versie meekrijgen. Hun hard copy met de projectcodenaam Eagle was gehuld in een donkergroene kaft met plastic ringband. Alle exemplaren droegen op iedere bladzijde een groot uniek nummer. Wie het waagde het document te verspreiden, was traceerbaar. De stem van de Londense financiële man klonk door de platte speaker, die midden op tafel lag. Een cruciaal moment voor het concern. De powerpointsheet met de wereldkaart liet niets te vragen over. Het concern gaf met een ongekende innovatie de kringloopeconomie een onverwachte draai en versnelling, en bouwde snel een leidende internationale positie op. Kleinere economieën die de techniek vroeg hadden omarmd, liftten nu op spectaculaire wijze mee met de onverwachte ontwikkeling die de mondiale verhoudingen deden kantelen. Maar in Azië was een land knalrood uitgelicht met erachter de punten van zorg, gebaseerd op drie maanden diepgaand onderzoek.

Het was beslissend hoe deze boodschap overkwam. Het bepaalde de volgende stap: met wie aan tafel, en zonder wie. Lucas bestudeerde aandachtig de lichaamstaal van het aanwezige topmanagement. De toelichting van zijn collega kende hij al en vormde slechts geroezemoes op de achtergrond. De gezichten van de bestuursleden verstrakten. De man rechtsachter die op zijn telefoon discreet mailtjes had zitten checken, was er al snel met zijn volle aandacht bij.

De voorzitter van de cliënt, een lange zestiger, nam aan het eind van de presentatie het woord: ‘Knap werk van onze externe consultants, tegelijkertijd een vervelende boodschap. Het moge duidelijk zijn dat dit geheime informatie is die deze kamer niet mag verlaten. De beurs zou dramatisch reageren.’ Met

een ernstige blik richtte de voorzitter zich tot Lucas.

'Uiteraard,' hoorde die zichzelf routinematig beamen. Als senior consultant bij het gerenommeerde strategisch adviesbureau was hij gewend aan prudentie en stress. De omzet van hun cliënt overtrof het bruto nationaal product van een klein land; met ruim negentien miljoen dollar per jaar verdiende de voorzitter van hun cliënt vele malen meer dan de Amerikaanse president. De concurrentie met het Aziatische staatsbedrijf begon op oorlog te lijken. Hun lokale Aziatische kantoor werd al enige tijd afgeluisterd. En de lange arm van de betrokken veiligheidsdienst reikte tot ver over de grenzen, zo was gebleken. Internationale organisaties werden gevoed met onjuiste informatie over de nieuwe technologie en computersystemen waren gehackt. De voorzitter had met Lucas en een klein aantal direct betrokkenen vooraf besproken dat het concern voor een internationaal cruciale strategische keuze stond. Geconfronteerd met de nietsverhullende analyses, zouden zijn collega's van de Raad van Bestuur naar verwachting met de nieuwe aanpak instemmen.

Volgens plan bracht de voorzitter de door het adviesbureau voorgestelde strategiewijziging bij zijn collega's in stemming. Juist op dat moment voelde Lucas een trilling in zijn broekzak. Hij trok voorzichtig zijn telefoon half tevoorschijn om deze discreet uit te zetten. Zijn hand verstijfde. '143Xw56P' stond in het scherm. Hij duwde het ding snel terug. De afgelopen jaren was hij heel wat gewend. Geheime rapporten en projecten waren de gewoonste zaak. Achter codenamen scholen zaken waar weinig mensen weet van hadden. Het ware belang relativerend, kon hij met die geheimen omgaan. De code in zijn scherm was echter van een totaal andere orde. Geen collega die hiervan wist. Hij moest onopvallend weg zien te komen, en snel.

Hooguit een seconde waren zijn gedachten afgeleid, zo leek het. In werkelijkheid moest het langer zijn geweest, de handen van alle aanwezige bestuursleden priemden al in de lucht, ook die van de man op de flatscreen.

'Goed, ik dank u voor uw unanieme steun,' rondde de voorzitter af met een tevreden knikje naar Lucas, die net op tijd weer bij de les was. 'Gezien de ernst stel ik voor de bijeenkomst een uur te verlengen om de acties op een rij te zetten.' Lucas greep zijn kans en sprong overeind.

'Natuurlijk. Wel graag een korte break,' zei hij benepen.

Zonder de reactie af te wachten, haastte hij zich naar het herentoilet aan het einde van de gang en sloot de deur stevig. Hij griste zijn telefoon uit zijn broekzak en toetste met klamme vingers onder het bericht zijn decryptiecode. Het apparaat leek even te denken voordat het antwoord terugkwam: 'Omega'. Zijn lijf schokte. De bevestiging waarvan hij had gehoord, maar waarvan hij nooit verwachtte hem ooit in zijn leven te krijgen. Zestig jaar geleden verzonden ze de code voor het laatst, onzichtbaar voor de mensheid was een ongekende crisis bezworen. Nu dreigde opnieuw een groot geheim onthuld te

worden, met zeer ernstige gevolgen voor iedereen. Hij deed trillend de toiletklep omlaag en ging zitten, verdwaasd, met zijn hoofd tussen zijn knieën, zijn handen in de nek. Ik moet rustig worden, schoot als een repeteerwekker door hem heen.

11

De Hoogste Broeder bleef vermoeid in zijn zetel in de verlaten kasteelkamer zitten. Hij gaf ruimte aan de zwakte die hij tijdens de bijeenkomst niet kon tonen. Zijn gedachten gingen terug naar 1957, het jaar van de vorige tekstcrisis waarin hij nog diende als jong ribsoldaat, schakel in een traditie die terugging tot de laat-Romeinse tijd. Het was een unieke operatie met de Mossad. Ze stalen onder de blinde ogen van de wereld geheel Genesis uit de Aleppo Codex, tot dan de oudste complete Hebreeuwse Bijbel. Ter camouflage lieten ze nog meer bladzijden verdwijnen. De bedachte mythe dat de codex deels verbrand zou zijn, werkte tot in het heden als een effectief rookgordijn.

Het monotone gezang van het namiddaggebed in de Grote moskee van Aleppo schalde weer in zijn oren. Terwijl het binnenplein leegstroomde en de gebedszaal zich vulde, stapte hij als een zwarte schaduw in het hol van de leeuw. In de hoek van het plein keek de door Saladin gebouwde hoge minaret op hem neer, alsof de fameuze islamitische strijder hem boven vanachter het traliewerk persoonlijk in het oog hield. De ideale onverwachte plek om contact te zoeken over de fameuze Kroon van Aleppo, de erenaam van de Aleppo Codex. Daarin had de beroemde schriftgeleerde Aaron ben Asher de klinkertekens aangebracht die aangaven hoe onder meer oude namen uitgesproken moesten worden, terug te vinden in de meeste latere Hebreeuwse Bijbels.

In de verlaten zuilengalerij met spitsbogen aan de voet van de minaret, dook achter een zuil een man in wit gewaad op. Even snel verdween hij achter de volgende zuil. Dwars over het lege plein snelde hij op de verdwenen man af en stapte in de koele schaduw van de galerij. ‘Ik heb het adres op de grond laten vallen,’ klonk fluisterend vanachter de zuil, gevolgd door zachter wordende voetstappen. Op het marmer lag een klein briefje met de naam Ibrahim Effendi Cohen met zijn adres direct ten zuiden van de moskee, in de hoek van het oude handelscentrum Khan al Gumruk. ‘Man met het horloge’, stond eronder gekrabbeld.

Via de stenen poort betrad hij even later de rommelige binnenplaats van de Khan al Gumruk. Rondom winkels, erboven een stenen galerij met spitsbogen naar de kantoren en woningen. In de hoek wachtte een bejaarde man, chic vest en een zakhorloge aan een ketting. Knikkend nam hij het briefje aan. ‘Shalom, Ibrahim Cohen,’ stelde hij zich voor. Verder zwijgend, gebaarde hij de trap omhoog te volgen. Ze passeerden in zijn handelskantoor een groot houten bureau met telefoon vanwaar Cohen nog steeds leiding gaf aan zijn internationale textielhandel. Hij liep verder en hield bij een deur even in. ‘U komt toch namens rabbijn Isaac Dayan die voor ons de Kroon in Jeruzalem

veilig gaat bewaren? Ik moet dat weten omdat in de huidige gespannen politieke situatie vanuit Syrië direct contact met Jeruzalem onmogelijk is.'

'Zeker,' loog hij en hij overhandigde aan Cohen de vervalste brief en sprak op geruststellende toon. 'Uw rabbijnen hebben de codex met bewonderenswaardige zorg zes eeuwen achter een stalen deur in de crypte van de grote synagoge beschermd. Maar de Kroon nog langer hier in Aleppo houden is te riskant. De recente politieke onrust in dit land kan net als tien jaar terug ontaarden in totale chaos.' Hij dacht terug aan de verhalen over de bestorming van de synagoge eind 1947 door woedende islamieten. Ze braken de metalen kist open die was afgesloten met twee sloten zodat nooit één persoon hem zou kunnen openen. Ze sleurden de inhoud eruit en dropen teleurgesteld af toen bleek dat er alleen oeroude boeken in lagen.

'Ze uitten hun frustratie over de erkenning door de Verenigde Naties van de verdeling van Palestina in een Joods en Palestijns deel en zochten gelukkig niet speciaal de Kroon,' zei Cohen. 'Wel lag die als oud vuil in losse bladen uitgestrooid over de binnenplaats. Dat hoorde ik persoonlijk van Asher Baghdadim, de koster van de synagoge. Hij en zijn zoon Shahoud raapten de meeste bladen bij elkaar en stopten die in een zak. Ze legden de bladen weer op volgorde, bijna compleet.'

'Ook Genesis?'

'Helemaal. Ik heb het onze opperrabbijn Itzjak Chehebar in 1952 in dit magazijn compleet laten zien. Het is een wonder dat van de rest slechts een paar bladen door omstanders zijn meegenomen. We misten een tiental bladen van onder meer Exodus en Kronieken, meer niet. Met succes verspreidden we de mythe dat grote delen van de codex in 1947 zijn verbrand. Het zoeken staakte.'

'Uw rol is heroïsch. We respecteren dat u de codex hier tien jaar in deze donkere opslagplaats veilig heeft verborgen. Goed ook dat de rabbijnen al zes eeuwen de tekst niet hebben geopenbaard omdat die alleen van uw gemeenschap is. Om die geheimhouding blijvend te waarborgen moet de Kroon verhuizen naar uw naar Jeruzalem uitgeweken opperrabbijn Isaac Dayan.'

Cohen knikte. 'De Kroon is het warme haardvuur van onze gemeenschap, dat moet zo blijven. In de winderige openbaarheid zou die vlam doven.' Hij wees naar een stoffen tas. 'Mijn jonge neef Edmond brengt de codex straks in deze tas naar kaashandelaar Murad Faham. Die ontsnapt met zijn vrouw Sarina en vier van hun kinderen naar Israël via de gebruikelijke smokkelroute. In een vrachtwagen verborgen in een kaasdoek brengt hij de Kroon zo'n vijftig kilometer over de Syrische grens naar de Turkse havenplaats Alexandretta. Vanaf daar smokkelt hij het op het schip de Marmara naar Haïfa, ruim vierhonderd kilometer varen.'

‘Ik weet het. Dat is zeer riskant. Er is op de zwarte markt voor de codex al twintig miljoen dollar geboden. Daarom vroeg de opperrabbijn me te checken of de codex echt is en compleet vanaf het begin van Genesis. Als dat zo is, heeft u het fiat de operatie te starten.’

‘Ik dacht dat we die toestemming al hadden,’ zei de textielhandelaar, ‘maar begrijp uit deze brief dat Jeruzalem extra zekerheid wil. Dat kan uiteraard.’ Hij opende een piepende deur naar een klein magazijn zonder ramen en ontstak een gaslamp die zacht begon te ruisen. ‘Ik hield de Kroon al die jaren hier verborgen in een stuk textiel zodat hij tussen mijn textielvoorraad niet opviel. Daar heb ik hem voor u neergelegd,’ wees hij naar de dikke doek. ‘Eén voorwaarde.’

‘Die is?’

‘Moshe Tawil en Salim Zaafrani, onze opperrabbijnen in Aleppo, koesteren de Kroon. U mag er niet in bladeren. Daarvoor is het perkament te kwetsbaar. Met uw kennis moet het zien van het bovenste blad, en de dikte van de codex, genoeg zijn om vast te stellen dat dit de echte codex is, en dat hij op een tiental bladen na, compleet is.’ Zonder op een antwoord te wachten, vouwde Cohen een stuk doek voorzichtig open en stapte zwijgend achteruit.

‘Bereesjiet’, opende de tekst, ‘In den beginne’. De opening van Genesis. De dikte van de stapel gelig perkament klopte met een oude foto van de codex. Ook herkende hij de drie kolommen Hebreeuwse tekst met speciale tekens die aangaven hoe onder meer namen precies gelezen moesten worden, een zeer heikel punt onder schriftgeleerden. Het zag er goed uit. Wat er lag was onmiskenbaar echt en compleet. Hij kon zijn geheime ribbroederschap geruststellen dat de juiste codex uit Aleppo naar een veilige bergplaats in Jeruzalem gesmokkeld zou worden. Hij hoefde zich niet verder in de operatie te mengen.

‘Ik heb het gezien. De operatie kan beginnen.’ Met een strakke blik dekte Cohen de codex toe. ‘We tarten de vloek, maar ik zie geen andere mogelijkheid.’

‘De vloek?’

‘Er is altijd gezegd dat Aleppo verwoest zal worden als de Kroon de stad verlaat. Al ruim zes eeuwen heeft hij de stad met succes beschermd.’

Het gekraak van de kasteeldeur onderbrak de mijmering van de Hoogste Broeder. De Engelsman met het litteken sloot de deur achter zich met een doffe dreun, en bleef staan. ‘Hoogste Broeder. Alles is in werking gezet. Ik zie aan uw gezicht hoe diep dit u raakt.’

‘Dat klopt, ik moest uiteraard denken aan Genesis in de Aleppo Codex. De codex die onze kruisvaarders bijna duizend jaar eerder in Jeruzalem compleet in handen kregen, en toen door een stommiteit weer verloren aan heidenen in

Caïro.'

'Ik weet dat u in 1957 hielp bij de grootste manuscriptroof van de twintigste eeuw. U vertelde nooit hoe.'

De Hoogste Broeder wenkte de Engelsman.

Zijn eerste discipel kwam vlak voor de houten troon bij hem staan.

'Ik vertel dit alleen aan jou omdat het nog steeds hoogst confidentieel is. Dat we erin slaagden dit te doen onder de ogen van de wereldgemeenschap, sterkt mijn overtuiging dat we de huidige crisis ook doorstaan.' Hij begon te fluisteren. 'Daarom is het goed dat ik je dit nu onthul. Het sterkt je leiderschap over onze operatie.'

Zijn eerste discipel boog zich voorover en kneep zijn ogen samen, alsof hij zijn gehoororgaan de maximale ruimte wilde geven.

Fluisterend vertelde hij dat de rabbijnen in Aleppo de in hun crypte verborgen Aleppo Codex ruim zes eeuwen van wetenschappers weg wisten te houden omdat ze het beschouwden als dé tekst van hun gemeenschap. Met de onrust in Syrië hoopten ze dat Isaac Dayan, de opperrabbijn van de uitgeweken Aleppo-Joden in Jeruzalem, die beschermende taak kon overnemen. Ze vertrouwden erop dat dankzij de smokkelaars de codex bij rabbijn Dayan in Jeruzalem terechtkwam. De ribbroederschap was via hun eigen netwerk over de smokkelplannen geïnformeerd. De broederschap steunde de operatie omdat het een veilig smokkelnetwerk leek te zijn.

Het leek inderdaad goed te verlopen, totdat ze het noodsignaal kregen dat de Mossad de operatie overnam met als doel de codex naar een andere plek te brengen én te publiceren. Via hun Aliya-afdeling controleerde de Mossad het internationale netwerk dat Joden naar Israël smokkelde, communicerend met verborgen codes in verzoeknummers op de Israëlische radio. Mossad-agent Yitzhak Pessel zette in Turkije druk op codexsmokkelaar Murad Faham en diens vrouw Sarina. Zo zorgde de Mossad dat de codex in Israël niet bij de opperrabbijn belandde, maar bij het Ben-Zvi onderzoeksinstituut. Dat stond onder directe leiding van de Israëlische president Izhak Ben-Zvi die bezeten was van deze oudste Hebreeuwse Bijbel. Shlomo Zalman Shragai van de Mossad had de leiding en zou de codex persoonlijk in de havenstad Haïfa in ontvangst nemen. Het grote geheim van Genesis dreigde openbaar te worden.

'Verschrikkelijk,' zei de Engelsman met nu grote ogen. 'Hoe is dat voorkomen?'

'Een noodgreep. We dreigden de diefstal van de eeuw openbaar te maken en dwongen een compromis af. Het Ben-Zvi-instituut mocht de codex houden met vier vertegenwoordigers van de Aleppo-Joden in een speciale codex-toezichtraad. Genesis zou verdwijnen, samen met nog wat stukken om te verhullen dat het ons puur om Genesis ging.'

Hij vertelde hoe een voor beide partijen acceptabele geheime eigenaar van

Genesis werd gevonden, ook voor de andere bladen die verdwenen ter camouflage van de operatie. Zogenaamd waren al die bladen in 1947 verbrand. Van de bijna vijfhonderd perkamenten bladen die de complete codex oorspronkelijk telde, behield het instituut er bijna driehonderd, de rest verdween. Hij grijnsde. 'De vermissing is meer dan een halve eeuw geheimgehouden, lang genoeg om de getuigen uit te laten doven.'

Zijn eerste discipel bleef voorovergebogen staan en had zijn ogen nog steeds geconcentreerd samengeknepen, zichtbaar geïnteresseerd in de rest van het verhaal.

Nog steeds fluisterend, vertelde hij dat de ribbroederschap een directe confrontatie met de Israëlische staat en Mossad vermeed. Als de broederschap al de mogelijkheid had gekregen Genesis zelf van de smokkelaars te stelen, was het gevaar te groot dat de Mossad die bladen zou weten op te sporen. Een terechte vrees bleek in 1967. Mossad-agent Rafi Sutton spoorde met succes in Jordanië de in een geheime bergplaats verstopte Tempelrol op, een van de beroemdste Dode Zeerollen. En ruim twintig jaar terug smokkelde de Mossad, nu met hulp van de CIA, negen oude Bijbels en veertig Thorarollen uit Syrië naar Israël. Als je een machtige tegenstander niet kunt verslaan, moet je samenwerken.

Het compromis bood aan de ribbroederschap gegeven de omstandigheden de maximaal haalbare zekerheid. Ze vonden een voor alle partijen acceptabele geheime eigenaar van Genesis en de andere verdwenen bladen. Die kon ze aan niemand buiten de eigen kring verkopen. De Israëlische Staat zou de bladen direct opeisen als ze ergens opdoken. Bovendien konden kopers agenten van de Mossad zijn. De betrokken partijen spraken af voor eeuwig te zwijgen als het graf. Hij grijnsde kwaadaardig. 'Inmiddels zwijgen de meesten letterlijk, soms met wat hulp.'

De Engelsman maakte met zijn hand een snijdend gebaar langs zijn strottenhoofd en boog weer voorover om meer te horen.

Hij legde uit dat nog steeds het officiële verhaal is dat de verdwenen delen van de codex in 1947 zijn verbrand toen de codex met geweld uit de kluis werd gesleurd. Handelaar Haim Schneebalg begon midden jaren tachtig rond te bazuinen dat het verdwenen deel van de codex niet was verbrand en nog bestond. Hij glimlachte cynisch. 'Triest dat die Schneebalg in augustus 1989 in het Plaza Hotel in Jeruzalem een hartaanval kreeg.'

Na een korte adempauze, fluisterde hij dat het bijna misging toen de Keulse levensverzekeraar Gothaer onraad rook en na de dood van Schneebalg niet wilde uitkeren. De detectives van Gothaer zagen verdachte omstandigheden. De rechter gaf Gothaer gelijk en de Mossad had geen grip op de Duitsers. De Israëliërs hielden in eigen land de zaak wel strak onder controle. Het bleef formeel een hartaanval en de zaak waaide over. In andere

gevallen was dreigen genoeg, een specialiteit van de Mossad. Toen Hayim Tawil aan zijn boek over de codex werkte, kreeg hij in 1992 van Mossad-agent Shlomo Gal letterlijk te horen dat hij de vieze waarheid over de verdwenen bladen beter met rust kon laten.

‘Er ontstond nog een probleem,’ zuchtte hij. ‘Shlomo Moussaieff, misschien wel de grootste particuliere verzamelaar van Hebreeuwse oudheden, die het wereldje als geen ander kent. Moussaieff noemde in een interview de Aleppo Codex levensgevaarlijk.’

‘Waarom?’

‘Die oude juwelenhandelaar was nijdig dat hij de codex niet kon kopen. Ook hij kreeg het signaal er met zijn tengels vanaf te blijven. Hij is schatrijk en gewend alle objecten te kunnen kopen die de waarheid van de Bijbel raken. Nu laat hij bezoekers gefrustreerd een ander stuk beschreven perkament zien alsof hij toch een stukje van de Kroon bezit. Dat laten we zo. Hij is hoogbejaard. De natuur lost dat spoedig vanzelf voor ons op. De meeste andere getuigen zijn al dood.’

‘En de codex is nooit echt verbrand?’

‘*Nature* publiceerde in 1988 onderzoek dat wees op een schimmel in plaats van brandsporen. Toch lukte het de mythe levend te houden. Zo schreef de *Jerusalem Post* in 2010 braaf dat delen van de codex bij een brand verloren gingen. Op de website van het Israël Museum in Jeruzalem staat bij de beschrijving van de codex nog steeds dat deze in 1947 zwaar beschadigd raakte waardoor nog slechts 295 van de oorspronkelijk 487 bladen in Jeruzalem liggen. Onzin waarvan straks niemand meer weet dat het onzin is. De tijd kneedt leugens tot waarheid.’

Zuchtend vertelde hij over de weerbarstigheid van de schimmels. Journalist Matti Friedman van Associated Press wees op de schimmel in zijn boek over de codex. ‘Friedman leverde knap journalistiek graafwerk. Toch liep ook hij vast tegen een muur van zwijgzaamheid, net als journaliste Yifat Erlich.’ Hij glimlachte. ‘Het zal worden vergeten. Net als het verhaal van Amnon Shamosh.’

‘Shamosh?’

‘De in Aleppo geboren romanschrijver Amnon Shamosh publiceerde na onderzoek in 1978 zijn ogenschijnlijk fictieve verhaal *Michel Ezra Safra en zonen*. Daarin staat al dat de zogenaamd verbrande delen van de Aleppo Codex in werkelijkheid veilig in een brandkast liggen. Hij kwam gevaarlijk dicht bij de waarheid.’

‘Fictie onthult waarheden die de werkelijkheid verbergt. Ik meen dat de Amerikaanse schrijfster Jessamyn West dat zo schreef.’

‘Gelukkig onthult die waarheid zich alleen aan wie begrijpt wat er echt speelt. De diepere laag achter zijn roman is de lezers ontgaan. Wij bleven

buiten beeld.'

'U liet de Israëliërs het vuile werk opknappen.'

'Het was hun operatie. Ik deed alleen wat suggesties op de achtergrond zonder enig spoor achter te laten. Ook de vloek trof uitsluitend anderen. De hoeders van de Kroon geloofden heilig dat de stad verwoest zou worden als de Kroon die verliet. In 2012 konden we zien hoe het oude Aleppo door de burgeroorlog inderdaad volledig in puin lag, inclusief de moskee waar ik in 1957 dat briefje opraapte.'

Hij zag dat zijn eerste discipel rechtovereind ging staan en aarzelde of hij hem over de crisis rond de Dode Zeerollen zou vertellen. Even dacht hij na, en wenkte. Fluisterend vertelde hij dat de vondst van de Dode Zeerollen een probleem dreigde te worden. In de winter van 1946-47 doken de eerste rollen op, en de ontdekkingen gingen tien jaar door. Naast een tiental grote stukken van rollen, kwamen tienduizenden fragmenten tevoorschijn van circa negenhonderd rollen, waarvan zo'n tweehonderd met Bijbelse teksten. Er werkten te veel onderzoekers aan om het volledig te kunnen beheersen. Wel lukte het de publicatie van veel rollen decennia te vertragen. De betekenis van de vondst werd gerelativeerd met het verhaal dat de Essenen de rollen schreven, een excentrieke sekte. Ze zouden geen betrouwbare informatie bieden over de oorspronkelijke tekst van de Bijbel, hoewel dit veruit de oudste tekstgetuigenissen waren.

De eerste discipel fronste zijn wenkbrauwen. 'Het geldt als een van de grootste archeologische ontdekkingen van de twintigste eeuw. Bizar dat veel van dat materiaal zo lang geheim is gehouden.'

Hij knikte. 'Pas in 1990, bijna een halve eeuw na de eerste ontdekking, kon Emanuel Tov aan de slag met de systematische publicatie, een enorme klus. In 2007 is het laatste fragment gepubliceerd. Mensen die kritische vragen stelden bij die lange geheimhouding hebben we met succes weggezet als complotdenkers.' Hij verschoof even op zijn zetel. 'Als je met een onverslaanbare tegenstander niet kunt samenwerken, is in diskrediet brengen de beste optie. Dankzij het ophouden van de publicatie konden we de mythe van de Essenen diep laten indalen. Bij het brede publiek blijft dat beeld nog lang hangen. En ook in dit geval zijn de meeste getuigen van wat exact is gebeurd intussen in een andere wereld. Ik kijk ernaar uit met hen er in de hemel nog een keer ongestoord over na te praten.'

'Bijbelse teksten die door een paar idioten in de woestijn zijn herschreven, meesterlijke framing,' zei de Engelsman die rechtovereind ging staan. 'Mooi dat u dit alles met me deelt. Het bevestigt dat onze huidige operatie alleen maar kan slagen. Onze ribsoldaat in New York is de beste die er is.'

De Hoogste Broeder vouwde zijn handen in elkaar. 'We trekken het verwoestende zwaard uit zijn schede.'

12

Nog steeds op het New Yorkse toilet lukte het Lucas niet tot rust te komen. Hij was getraind onder de meest extreme omstandigheden rustig te blijven. Maar dit was ongekend. Voorovergebogen en met zijn hoofd in zijn klam aanvoelende handen, besloot hij zijn schrik te benutten. Hij had geleerd van nadelen een voordeel te maken. Terug in de rumoerige vergaderzaal tikte hij de voorzitter kort op de schouder.

'Ik voel me niet zo lekker, jullie redden het nu toch wel?' In zijn trillerige toestand hoefde hij niet te acteren. De losgetrokken stropdas deed de rest.

'Natuurlijk, en doe het rustig aan,' fluisterde de voorzitter. 'Ik weet dat jullie vannacht hebben doorgewerkt. Ik zeg wel dat er iets dringends is.'

Lucas liep zachtjes weg. Doe het rustig aan, de man moest eens weten.

Op de gang was niemand. Snel riep hij zijn instructie op. 'Pier 6, Eastern River', verscheen na decryptie in het scherm. Beneden had hij al snel een gele taxi te pakken. De wagen kroop door Downtown Manhattan en langs Central Park. Het bleef een wonderlijk stuk groen, ingeklemd tussen wolkenkrabbers die als rotsen een rechte grenslijn markeerden. Alsof met een scherp mes een rechthoek uit de stad was gesneden om er een park te planten.

Even verderop lag het monument van Ground Zero. Zwijgend reed de taxichauffeur langs de twee vijvers op de plek van de voormalige Twin Towers, de torens waar hij bij een andere geheime operatie op had gestaan. Het stormde die dag flink waardoor de middelste liften buiten gebruik waren, een routinekwestie. De toren was gebouwd om met de wind licht mee te buigen, waardoor de liften klem konden komen te zitten. Bovenin kon het verschil een meter of meer zijn, wat je niet merkte. Wel duizelingwekkend was de peilloze diepte, staand tegen het glas, recht neerkijkend op de mensen beneden, nietige stipjes. Met die herinnering, was hij extra geraakt door de beelden van de mensen die op 11 september 2001 vanaf grote hoogte desperaat hun einde tegemoet sprongen, zwarte puntjes die omlaag dwarrelden.

Hij realiseerde zich dat hij zojuist persoonlijk betrokken was geraakt bij een gebeurtenis van nog veel grotere proportie. Niemand in deze New Yorkse drukte had er enig besef van. Als onnozele gele bloedlichaampjes vulden de taxi's de aderen van de Big Apple. Het leek wel of de ene helft van de inwoners van New York taxichauffeur was om de andere helft te vervoeren. Vele rijen dik stroomden ze onwetend naar hun bestemming.

De taxi was gestopt. 'Het is slechts een klein stuk naar de pier,' wees de taxichauffeur hem met een brede glimlach de weg, zichtbaar content met de ruime fooi. Het was inderdaad een flink bedrag, maar binnenkort zou geld misschien toch niets meer waard zijn. Hij haastte zich naar de pier, vlak bij

het Vrijheidsbeeld. Ter herkenning hield hij zoals afgesproken zijn telefoon met gekruiste arm tegen zijn oor alsof hij belde, onder zijn andere arm een krant geklemd. Al snel stapte iemand op hem af. Hij had zich een onopvallende man in lange regenjas voorgesteld, niet de blonde jongedame die voor hem stilhield.

‘Weet u of het Vrijheidsbeeld open is?’ vroeg ze volgens het afgesproken script.

‘U bedoelt dat vreemde beeld van de Romeinse godin Libertas?’

‘Juiste antwoord. Kunnen we even synchroniseren?’ vroeg ze, haar telefoon speels in de hand.

Hij scrolde op zijn telefoon naar de speciale functie en klikte deze aan. Driemaal gaven beide toestellen een korte bliep.

‘Secure,’ zei ze vrolijk, en ze wees richting pier. ‘We gaan een stukje vliegen.’

Met een ongemakkelijk gevoel liep hij achter haar aan naar de helikopter, waarvan de wieken al ratelden. Zijn haren wapperden. De jonge vrouw was duidelijk niet vermomd. Ze was dus ook een eenvoudige soldaat die via de ingebouwde microchip op afstand gedood kon worden. Even keek hij naar de kleine verdikking bij de slagader van zijn rechterpols, het ingebouwde explosief. Het moest een heerlijke dood zijn. Toch had hij met haar te doen, een afkeurenswaardige emotie die hij nu niet kon gebruiken.

13

De stoep voor Hotel Medici in Rome lag opengebroken. Met knarsend zand onder de zolen stormde Gina het hotel binnen. Gehaast als altijd maakte ze nog net op tijd haar entree op het binnenterras. Ze zag verzamelaar Nicolas Dampierre al zitten achter een rond gietijzeren tafeltje naast een terracotta pot met palmboom, zijn arm ontspannen over de stoel naast hem.

Ze herkende van foto's zijn avonturiers-outfit: beige broek met extra zakken, een wit hemd, een bodywarmer met nog meer zakken en een bruinleren gleufhoed. Charmante grijze lokken bij de oren, een gespierde torso en wat haar direct opviel, twee verschillende kleuren ogen, bruin en blauw. Met haar vijfendertig jaar was Gina naar haar inschatting zo'n tien jaar jonger dan hij. Ze droeg een blazer, skinny jeans, hoge hakken en lichte make-up. Ze wist haar vrouwelijke charmes te benutten. Maar alles op zijn tijd. Nu ze zeker was van zijn komst, wilde ze vooral serieus worden genomen. Doelgericht als altijd.

'Voilà. De Italiaanse vrouw was voor de schepper een extra tour de force, de fine fleur, werkelijk heel charmant,' opende de Fransman het gesprek.

Ze voelde een steek in haar maag, haar adem stokte.

'Ik doe mijn best,' flapte ze eruit. Wat een grande fiasco. Alsof ze deze casanova met haar fraaie uiterlijk moest vermaken. Waarom kon ze op zo'n moment niet ad rem tegengas geven en die arrogante Pinokkio op zijn plaats zetten. Op zo'n moment baalde ze enorm dat ze meer van het luisteren en schrijven was.

Hij schoof zijn stoel wat dichterbij en gebaarde naar de ober.

'Een formidabel moment voor een exquise witte wijn,' zei hij met een brede glimlach, haar diep in de ogen kijkend. 'Mag ik er ook een voor deze dame bestellen? Een mooie wijn voor een mooie vrouw.' Direct keek hij weg en gaf de ober een subtiel gebaar.

Ze wilde subito haar aantekenblok op tafel leggen en zeggen dat ze onder het werk niet dronk, en al helemaal niet in de middag. Het kwam niet uit haar mond. Tot haar ergernis vond ze zijn verschijning op een bepaalde manier imposant en aantrekkelijk. Het aangename timbre van zijn stem, de avontuurlijke uitstraling die tegelijk veilig voelde, en die ogen! Trut, schreeuwde ze inwendig.

De ober knikte charmant en liep met de bestelling weg.

'Bien,' nam hij het initiatief, 'de illegale handel in antiquiteiten en de betekenis van Genesis, twee heel diverse onderwerpen. Erg veel lijkt me, voor één artikel. Ik zou kiezen voor Genesis. Anders wordt het echt te complex, voor de lezer, en misschien ook voor de journaliste.'

Haar been begon ongemakkelijk te wiebelen. 'Ik zou het eigenlijk toch wel

graag over de illegale handel hebben. Die…'

'Ach meisje,' onderbrak hij haar, 'de kunstmaffia is een complexe wereld, waarover in mijn métier veel misverstanden bestaan. Dat vat je niet zo eenvoudig in een stukje in de krant.'

Ze greep krampachtig de linkerleuning en krabbelde met haar rechterhand voor de vorm wat op haar notitieblok. Calmo, maande ze zichzelf. Ze moest hem even ruimte geven, zelf rustig worden.

'Genesis is het bekende begin van de Bijbel. Dat kennen onze lezers zo langzamerhand wel,' gaf ze halfslachtig tegengas, met te bedeesde stem.

'En dat is nu juist zo frappant. De lezers denken een verhaal te kennen dat verdwenen is.'

'Verdwenen?'

'Een flink deel van Genesis is systematisch verwijderd uit alle oudste christelijke Bijbels, die uit de laat-Romeinse tijd. Een mysterie waar je curieus genoeg nooit over leest.'

'Ik wil je pleziertje niet bederven, maar in het Vaticaan hier vlakbij ligt een zeer oude complete Bijbel uit de Romeinse tijd.'

'De Codex Vaticanus uit de vierde eeuw na Christus. Zoals alle vroege Bijbels in het Grieks, de taal van de vroege kerk. Met zeventwintig centimeter dikte en bijna zestienhonderd bladzijden oogt die behoorlijk compleet, en dat denken de meeste mensen dan ook. In werkelijkheid ontbreken van de originele Genesis-tekst ruim zestig bladzijden. Alleen de laatste originele zes bladzijden resteren. Het voorgaande is pas in de vijftiende eeuw ingevoegd in een duidelijk afwijkend handschrift.'

'De British Library in Londen bezit een andere perkamenten Bijbel uit de Romeinse tijd, daar zelfs voor het publiek tentoongesteld.'

'Je weet meer dan de gemiddelde lezer merk ik,' zei hij met fonkelende ogen. 'Dat is de Codex Sinaiticus, ook vierde eeuw. Grofweg de eerste helft van Genesis is weg.'

'Dat kan puur toeval zijn.'

'Je bent kritisch. Dat is goed. Maar er zijn nog twee voorbeelden. De eerste is de Codex Sarravianus in Leiden met de kenmerkende vierkante bladen van de oudste codices uit die tijd. En wat denk je?'

'Er mist een stuk.'

'Je begint het te begrijpen. Ruim de eerste helft van Genesis ontbreekt. Hetzelfde geldt voor Codex Ambrosianus A 147 in Milaan. Die wordt begin vijfde eeuw gedateerd, maar is misschien nog wat ouder. Daarmee zijn al die vier oudste Bijbels ontdaan van het scheppingsverhaal en een flink stuk erna.'

'Hoe kan dat?'

'Geen gewone slijtage in ieder geval. In oude manuscripten zijn daardoor soms de eerste bladzijden beschadigd of verdwenen. Een voorbeeld is de

oudste wel complete Bijbel, de vijfde-eeuwse Codex Alexandrinus, de tweede Bijbelcodex die te zien is in de British Library. Van de vierenzestig bladzijden met Genesis, is het eerste blad beschadigd, met in de paar volgende bladen nog wat zwakke punten. Bij die andere codices mankeren minimaal tientallen bladzijden. Dat is veel meer dan wat slijtage.’

‘Dat klinkt als gerichte verminking.’

‘Door die verminkingen is de Genesis-tekst die wij kennen vrij laat. Basis is die Londense Codex Alexandrinus uit de vijfde eeuw. Een codex met de nodige onzorgvuldigheden.’

Haar been was gestopt met wiebelen. Haar journalistieke instinct rook een verhaal…

‘De Bijbel is van oorsprong Hebreeuws. Er zijn toch oudere complete Hebreeuwse Bijbels?’

‘Helaas niet. De joden bewaren hun heilige teksten korter. Het beschreven perkament moet koosjer zijn, volledig rein. Zodra een tekst niet meer koosjer is, gaan ze verder met een kopie. Het origineel bergen ze weg, vaak in de grond waar de teksten vergaan. En ze gebruiken nog steeds kwetsbare boekrollen.’

Ze rolde een stukje van haar aantekenpapier op, en liet het terug krullen. ‘Ik begrijp dat het rollen de slijtage verhoogt. Waarom boekrollen?’

‘Om het verhaal zich letterlijk in een jaar tijd te laten ontrollen tijdens de dienst. Aan het begin van het joodse jaar lezen ze vooraan in Genesis, en rollen de tekst dan steeds een stuk af. Zo eindigen ze het jaar met Deuteronomium, het vijfde en laatste verhaal van Mozes dat afsluit met zijn dood. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium vormen de Thora, voor joden de heilige kern.’

‘Knap bedacht om het verhaal zich zo in een jaar tijd letterlijk te laten ontrollen.’

‘Heel bijzonder ja. Ze beginnen met het hoofd: dat is letterlijk de betekenis van Bereesjiet, het eerste woord. Vaak vertaald als “in het begin”, maar het betekent letterlijk “bij het hoofd”.’ Hij zweeg even. ‘Net zo noemen ze het joodse Nieuwjaar het hoofd van het jaar, Rosj Hasjana, en een maand beginnen ze ook met een hoofd, Rosj Chodesj.’

‘Boven een krantenkop zetten we een kop, eigenlijk ook een hoofd,’ zei Gina. ‘Dat afrollen van de Thora snap ik. Maar ik weet zeker dat er oudere Hebreeuwse Bijbels bestaan, echte boeken.’

‘Alleen voor studiedoeleinden en relatief jong,’ antwoordde hij. ‘Nog eeuwenlang was de Hebreeuwse Bijbel een bibliotheek van ruim twintig boekrollen waarvan de Genesisrol de eerste was. We spreken nog steeds van het boek Genesis. De christenen introduceerden in de vierde eeuw met hun Bijbelcodex een draagbare bibliotheek: alles in één dikke codex, efficiënt

dubbelzijdig beschreven. De joodse schriftgeleerden volgden pas vanaf de achtste eeuw. Het oudste compleet bewaarde voorbeeld was de Aleppo Codex, rond 925 in het Hebreeuws geschreven in Tiberias aan het meer van Galilea in het huidige Israël.'

'Wás compleet; verleden tijd?'

'In 1958 bleken in Israël bijna tweehonderd van de oorspronkelijk bijna vijfhonderd bladen verdwenen te zijn.'

'Belangrijke bladen?'

'Het wordt eentonig: uit die codex ontbreken Genesis en een aantal daaropvolgende onderdelen, en het slot. De nooit gepubliceerde tekst lag zes eeuwen weggeborgen in een crypte in Aleppo. Moderne Hebreeuwse Bijbels zijn gebaseerd op de in de jaren 1008-1010 in Caïro geschreven Codex Leningradensis die zich sinds 1863 in Sint-Petersburg bevindt, voorheen Leningrad.'

'En Latijnse Bijbels?'

'Relatief jong. De oudste is de Codex Amiatinus in Florence uit circa 700 na Christus, zo'n twee eeuwen jonger dan de Griekstalige Bijbels uit de Romeinse tijd.'

'De Dode Zeerollen?'

'Op zich zo'n duizend jaar ouder dan de oudste complete Hebreeuwse Bijbel. Helaas slechts drieëntwintig Hebreeuwse snippers van Genesis, waarvan vier van het paradijsverhaal. Incidenteel kan daarvan overigens nog iets opduiken in de handel.'

'Zoals?'

'In maart 2004 zag ik een Dode Zeerol op de TEFAF, de grootste antiekbeurs ter wereld, in Maastricht. Een Thorafragment van Leviticus. Fragment L uit de bekende "Dutch Cave", genoemd naar de Nederlanders die alles uit die vindplaats publiceerden. De catalogus met de foto ligt nog in mijn kast.' Hij pauzeerde. 'Ik bezocht er Bruce Ferinni die te veel vroeg. Achteraf gezien goed. In feite is het illegale handel. Jordanië claimt het eigendom omdat de grotten tot de oorlog van 1967 op Jordaans grondgebied lagen.'

'Dan zwerven mogelijk nog ongepubliceerde snippers van Genesis bij verzamelaars rond.'

'Dat zou voor onderzoekers zonde zijn.'

Ze glimlachte: 'De illegale handel die het onderzoek naar Genesis bemoeilijkt. Interessante combinatie, maar ik begrijp dat het dan te complex voor je wordt. Daarom verder met de illegale handel.'

Hij schoof ongemakkelijk op zijn stoel. 'Mijn entree had weinig élégance. Ik heb je expertise onderschat. Hoe kan ik me revancheren?'

'Door te vertellen waarom systematisch ons oorsprongsverhaal uit die Bijbels is gescheurd. Die Bijbels zijn kennelijk het oudste wat we hebben.

Opmerkelijk dat juist daarin Genesis systematisch is verminkt.'

Hij krabde op zijn hoofd. 'Ik heb vermoedens. Als ik nu iets vertel, schiet de wetenschap me af op details die ik nog moet verifiëren. Dit is volstrekt nieuw.'

'Dan moet ik het artikel toch tot de illegale handel beperken.'

Zijn gezicht vertrok. 'En als ik je de Leidse codex daar *off the record* toon? Die codex is mooi voor een krantenfoto. Ik heb de toezegging dat ik die kan bekijken. Rome-Schiphol is twee uur vliegen. Vanaf daar sta je met de trein in dik een kwartier in hartje Leiden. Een dagtripje. Mijn afspraak in Rome kan ik verschuiven.'

'Is die codex belangrijk?'

'De vergeten missing link naar de Heilige Graal van Genesis.'

Ze ging rechtop zitten.

'Houd je hand open,' zei hij. 'Dan leg ik hem erin.'

Aarzelend opende ze haar handpalm.

Hij legde er een oude zilveren munt in. 'Deze draag ik altijd bij me als symbool van die verdwenen Heilige Graal van Genesis. Uit een oude muntschat met tweeënveertig van die zilverstukken, meer dan driekwart eeuw geleden gevonden bij Gaza.'

Een adelaar met gehaakte snavel keek haar dreigend aan, de poten krachtig gespreid.

'Dat symboliseert de naam van Ptolemaeus II, wat in het Grieks "de Oorlogszuchtige" betekent. Vandaar die adelaar. Zijn naam staat rondom in Griekse letters. Hij heerste tussen 285 en 246 voor Christus als farao over Egypte en investeerde grootschalig in de wereldberoemde bibliotheek van Alexandrië. Ptolemaeus liet voor die bibliotheek veel in het Grieks vertalen, waaronder religieuze teksten uit Egypte en Perzië, en ook de Hebreeuwse tekst van Genesis, gevolgd door andere Bijbelteksten.'

Ze draaide de munt om: een dikke krullenkop in hoog reliëf keek schuin weg.

'Dat is zijn vader. Generaal van Alexander de Grote, en stamvader van de Griekse dynastie die drie eeuwen als laatste farao's over Egypte heerste. Ze verhieven daar Grieks tot de taal van bestuur en handel, vandaar die Griekse letters op deze munt. Als Griekse enclave bouwden ze de nieuwe hoofdstad Alexandrië, genoemd naar Alexander de Grote. De beroemde Cleopatra was hun laatste nazaat.'

'En je Heilige Graal?'

'Ptolemaeus liet in Alexandrië de Hebreeuwse Thora in het Grieks vertalen, beginnend met Genesis. Het resultaat noem ik de Egyptische Genesis. Een boekrol omdat ze nog geen boeken kenden.'

Hij stopte het zilverstuk demonstratief weg. 'Beide boekrollen, het

Hebreeuwse origineel en de Griekse vertaling, raakten verloren.’

‘Toen de Alexandrijnse bibliotheek in vlammen opging?’

‘Mogelijk. Feit is dat ze weg zijn.’

‘En de christenen?’

‘Ptolemaeus leefde ruim twee eeuwen voor de geboorte van Christus. De Joodse gemeenschap in Alexandrië was de eerste gebruiker van die Egyptische Genesis. Grafteksten uit Alexandrië illustreren dat ze Grieks spraken en lazen. Veel later wonnen christenen terrein in de joodse centra, voortbouwend op de joodse Bijbel. Ze spraken ook Grieks zodat ze de Egyptische Genesis en de rest van de Griekse Bijbelvertaling overnamen met kleine aanpassingen. Zo spraken de joden de goddelijke naam Yahweh niet uit en lieten uit eerbied die plek leeg. De christelijke kopiisten vulden daar het Griekse Kyrios in: Heer. En de christenen kozen soms andere woorden omdat ze geloofden dat de komst van Jezus al vanaf Genesis was aangekondigd. Jonge vrouw werd bijvoorbeeld maagd als dat uitkwam. En Mozes’ opvolger Jozua schreven ze in het Grieks hetzelfde als Jezus: Iesous. Daarboven kwam hun Nieuwe Testament met onder meer de vier Evangeliën, ook in het Grieks, net als elders in de beginjaren van de kerk.’

‘En zo belandde de Egyptische Genesis daar in de vijfde eeuw in de Codex Alexandrinus?’

‘Nee. Die misleidende codexnaam verwijst naar een verblijf in Alexandrië in de late middeleeuwen. Volgens de meeste onderzoekers is hij gemaakt in Caesarea in het huidige Israël.’ Hij boog naar voren en begon zachter te praten. ‘Mijn recente ontdekking suggereert dat in Caesarea flink is gesleuteld aan de Egyptische Genesis. Het resultaat, de tekst die wij kennen, noem ik de Caesareaanse Genesis, naar die stad.’

‘Samengevat,’ zei Gina, ‘is ons paradijsverhaal gebaseerd op een codex uit de vijfde eeuw in Londen die minder betrouwbaar is dan die verdwenen Egyptische Genesis. Ons paradijsverhaal is een beetje op drijfzand gebouwd eigenlijk.’ Ze dacht even. ‘Dat is nogal wat, ook voor mij persoonlijk als gelovige. Hoe weet je dat ze in Caesarea in de tekst ingrepen? Je zegt zelf dat er niets meer is uit die tijd.’

‘Met die Leidse codex hebben we een unieke getuige. De missing link. En haast niemand die het weet.’

‘Leg uit.’

‘Dat moet je in Leiden met eigen ogen aanschouwen.’

Haar journalistieke hart begon sneller te pompen. Ze hoorde haar chef al klagen over de reiskosten…, en haar daarna complementeren met het idee. Het had de potentie van een bijzonder verhaal met een pakkende foto: de beroemde verzamelaar bij een mysterieuze codex. Haar glimlach zou de rest doen. De afweging was snel gemaakt. ‘Ik bel onze redactieassistente om een

retourvlucht naar Schiphol te regelen. Ieder op zijn eigen kosten.’

‘Wat een leuk stadje. Kijk die houten windmolen midden in het centrum,’ zei Gina tegen hem. Na het drukke Rome was het ook voor Nicolas alsof ze in Leiden door een bakstenen dorpje wandelden. Zoals vaker bij aantrekkelijke vrouwen, had hij in Rome verkeerd gereageerd op haar charmante en gracieuze uiterlijk. De donkerbruine ogen, haar fijne gezicht en het middellange mokkabruine haar, met krullen die wat wilds verraadden. Alsof het kapsel weigerde rechtlijnig steil te zijn, gedreven door een krachtige energie. Dat recalcitrante, omhuld met haar élégance en tikje verlegenheid. Het trok hem aan. En hij kon zijn passie voor de oertekst delen. Haar scherpe vragen toonden oprechte interesse. Een aangename rendez-vous.

Ze passeerden een oud poortgebouw bij de Morsstraat met ervoor een druk caféterras waar studenten hard bralden. Links een smalle straat, de stoepen bezaaid met fietsen. Elk huisje had een andere gevel, deels met cafés en winkeltjes. Voor hen staken de wieken van de molen in de lucht, erachter voerde een houten ophaalbrug over een gracht. Met een paniekerig getingel scheerde een gehaaste fietser vlak voor hen langs.

‘Ik heb hier in Leiden in het Rijksmuseum van Oudheden een lezing gegeven over pictostorie,’ vertelde hij al lopend.

‘Pictostorie?’

‘Mijn vakgebied, een nouveauté. Als pictostoricus bestudeer ik de laatste vijftigduizend jaar als een speciaal tijdvak waarin de mens in beeldtaal ging communiceren, gedachten begon te vangen in beelden. Traditioneel ligt het accent op de historie als tijdvak, de laatste vijfduizend jaar waarin de mens ging schrijven. Alles ervoor noemen ze prehistorie. Dat miskent de cruciale rol van vijftigduizend jaar verbeelding. Het beelddenken komt tegenwoordig weer helemaal terug. Nog even, en het schrift is een korte voetnoot in onze geschiedenis. Ik denk dat de kern van ons oorsprongsverhaal aanvankelijk in beelden is vastgelegd, meer dan vijfduizend jaar geleden, over de grens van het geschrevene.’

‘Toen ik klein was,’ zei Gina, ‘vertelde mijn vader heel beeldend. Met aardrijkskunde bijvoorbeeld: Italië als een dameslaars met hak, Afrika als een naar rechts kijkend hoofd met nek, achterhoofd en neus. Of China als wolk waaruit regen leek te vallen: de sliertige eilanden van Indonesië en de Filipijnen.’

‘Johannes Putsch publiceerde in 1537 in Parijs een kaart van Europa in de vorm van een staande vrouw: met Spanje als haar hoofd en Italië als haar rechterarm. De Lage Landen hier zijn wat later afgebeeld als een krachtige onafhankelijke leeuw.’ Hij glimlachte. ‘Vanwege familie kom ik regelmatig in Nederland. Ik mag dit landje van vrijdenkers wel. Leiden was in de Gouden

Eeuw dankzij de lakenhandel de een na grootste stad van Holland en trok drukkers als Brill en Elsevier aan en vrijdenkers**.** Zo schreef Isaac Vos in 1659 een boek over de ouderdom van de aarde. Hij stelde dat het origineel van de eerste vijf Bijbelboeken verloren raakte en we alleen latere kopieën met fouten hebben.'

'De verdwenen Genesis.'

'Die ik ooit hoop te vinden. Vos had lef. Volgens hem was de zondvloed slechts een lokale overstroming en bestonden er oudere teksten dan Genesis. Een inspirerend voorbeeld, een connaisseur die voor zijn onderzoek oude boeken verzamelde. Zo'n zevenhonderd stuks gingen na zijn dood in 1689 naar de Leidse Universiteitsbibliotheek waarvan we één codex straks zien. Bij jou in Italië bezit de Vaticaanse bibliotheek een ander deel van zijn collectie.'

Hij keek haar aan. 'Vos' zus Cornelia schijnt briljant geweest te zijn, internationaal beroemd om haar geleerdheid. Ze sprak Duits, Frans, Italiaans, Spaans en Latijn. Het was groot nieuws toen ze hier bij Leiden met een paardenslee door het ijs zakte en stierf, vijfentwintig jaar jong. De beroemde dichter Joost van den Vondel schreef een "lijkgedicht" over het drama.'

Ze passeerden de ophaalbrug bij de molen. Met tjokkende motor voer een bootje onder hen door. Aan het eind sloegen ze rechtsaf een straat in met oude smalle huizen. Op de achtergrond klonken schelle kinderstemmen van een speelplek. Bij een volgende gracht wees hij naar de overzijde. 'Voilà: de universiteitsbibliotheek.'

Ze meldden zich op de tweede etage bij een moderne zwarte balie. Achter glas stond in een langwerpige zaal een lange leestafel langs een feloranje wand. Een bibliotheekmedewerkster met opvallend lichtblauw haar bracht hen naar een plek in de leeszaal. Naast een stapel naslagwerken van een vorige bezoeker lag de codex in een gele doos klaar. 'Ik ben Ester,' stelde zij zich met licht gedempte stem voor. 'Die stapel boeken zet ik zo terug. Hier hebben we genoeg ruimte.' Iets verderop boog een oude man zich geconcentreerd over een middeleeuws manuscript dat op een groot wit kussen lag. Bij de wand bladerde een jonge studente zwijgzaam in een naslagwerk. Achterin zaten nog wat bezoekers. Er heerste een geconcentreerde stilte.

'Lang geleden trok ons deel van de Codex Sarravianus, zo'n twee kilo en honderddertig bladen dik, nog wat aandacht vanwege de speciale tekens die erin staan,' zei Ester zachtjes. 'Die interesse is al lang vervlogen vanwege de vele kopieerfouten in die tekens en de tekst zelf. Hij is waardevol als voorbeeld van een codex uit de laat-Romeinse tijd die we liever in onze kluis houden waar het klimaat stabiel is. Variatie in luchtvochtigheid en temperatuur kan de bladen doen kromtrekken en tast de oude inkt aan. Het is de oudste codex in de Lage Landen.'

Nicolas bleef staan voor de gesloten doos met zijn Heilige Graal. Zachtjes

tikte hij op de met geel linnen beklede bovenkant, als een soort goedkeurend schouderklopje. Hij voelde een lichte nervositeit in zijn keel omdat hij nog niemand over zijn nieuwe inzichten had verteld. Hij slikte de spanning weg en begon: ‘Matthew Miller onderzoekt de speciale tekens onder begeleiding van Peter Gentry, een gezaghebbende onderzoeker op dit gebied. Millers onderzoek is nogal technisch. Daardoor zal het weinig aandacht trekken dat het volgens hem mogelijk de oudste Bijbelcodex is die we kennen. Hij is verwant met een in 2015 uitvoerig gepubliceerd zeer oud papyrusfragment dat wijst op een datering in de vierde eeuw. En de codex kan uit het beroemde scriptorium van Caesarea komen, de Romeinse hoofdstad van Palestina met destijds de grootste christelijke bibliotheek ter wereld.’

‘Caesarea ken ik,’ zei Gina. ‘Ik snorkelde daar in zee tussen de Romeinse havenresten. Geen bibliotheek gezien.’

‘Die is rond 640 vernietigd,’ zei Ester.

Nicolas pakte een beige boek van de stapel en stak dat onder zijn arm. ‘Mag ik?’

Ester knikte.

‘Kerkvader Origenes nam rond 250 na Christus deze Griekse vertaling van Genesis en andere Bijbelboeken vanuit Alexandrië mee naar Caesarea.’ Hij wees op het beige boek dat hij voor zich legde. ‘Het Egyptische woestijnstof zit er nog aan,’ zei hij glimlachend, ‘vandaar die beige kleur.’

‘De Egyptische Genesis die Ptolemaeus vijf eeuwen eerder liet kopiëren?’ vroeg Gina.

‘Een kopie. Die vergeleek Origenes met de Hebreeuwse tekst in Caesarea.’ Hij legde van de stapel het blauwe boek ernaast. ‘De blauwe kleur van de zee. Naar die Hebreeuwse tekst paste Origines de Griekse versie aan.’ Hij pakte een derde wit boek. ‘Hierin schreef Origenes de door hem gecorrigeerde tekst opnieuw. De schone witte versie waarin hij veranderingen netjes had gemarkeerd.’

Hij pakte een geel boek van de stapel en legde het erbovenop. ‘Ruim een halve eeuw later maakte de beroemde kerkvader Eusebius een update. Hij liet die kopiëren om te verspreiden over de in de vierde eeuw snelgroeiende kerkelijke centra. Dit gele boek is zo’n kopie.’

‘Het geel van de doos van de Leidse codex.’

‘Ja. Als in een wetenschappelijk boek markeerden speciale tekens de plekken waar deze eindtekst afweek van het Griekse en Hebreeuwse voorbeeld, van het beige en blauwe boek.’ Hij legde het blauwe en beige boek terug op de stapel. ‘Die voorbeelden gingen verloren.’ Hij legde het witte boek terug. ‘De versie van Origenes is eveneens weg. We hebben alleen nog deze latere kopie in Leiden.’ Hij pakte een vijfde, groen boek. ‘Groen van goedgekeurd: de Codex Alexandrinus in Londen uit de vijfde eeuw zonder die

tekens. Uit die codex komt ons paradijsverhaal.'

Hij pakte het gele boek op. 'Mijn punt is dat dit een zeer oude en belangrijke codex kan zijn die toont hoe intensief aan de ons bekende Griekse Bijbelvertaling gesleuteld is.'

'Die mogelijke hoge ouderdom klinkt spectaculair,' zei Ester. 'Helaas staat hij bekend als een zeer slechte kopie, hooguit bruikbaar voor detailstudies. Als een kopiist flink wat tekens op de verkeerde plek zet, kun je er niet op vertrouwen dat de rest goed staat.' Met een glimlach legde ze het gele boek terug op de stapel.

'Dat is het andere nieuwe inzicht van Miller,' zei hij enthousiast. 'Genesis en drie andere boeken van Mozes zijn wel degelijk zeer minutieus gekopieerd, inclusief de speciale tekens. Daarna las de kopiist het zorgvuldig na en corrigeerde nog wat fouten.' Hij pakte het gele boek terug en legde het onder het groene boek. 'Een belangrijke aanvulling: de vergeten basis,' zei hij.

Ester trok haar wenkbrauwen op. 'Vanwaar dan dat slordige imago van onze codex?'

'Dankzij een tweede kopiist die het werk tijdelijk overnam en veel slordiger en met veel meer fouten het vierde boek Numeri kopieerde. Later kopieerde hij de laatste twee boeken Jozua en Rechters. Ook die bevatten volop fouten. Dat imago overschaduwt ten onrechte de gehele codex.'

'Waarom een tweede schrijver?' vroeg Gina.

'Wil je het spannende antwoord?'

Gina knikte glimlachend.

Nicolas voelde de energie van de ontdekking en moest moeite doen gedempt te blijven praten. 'Eusebius was bijna zeventig en voelde zijn einde naderen. De heilige tekst kopiëren was een vorm van meditatie, een manier om dicht bij God te komen. Hij wilde deze codex nog afronden, maar voelde zich aan het eind van het derde boek sterk verzwakt. Om zichzelf te sparen voor een heroïsch slot, vroeg hij een leerling het vierde boek te kopiëren. Daarna nam Eusebius met zijn laatste kracht de pen weer ter hand voor het vijfde afsluitende boek van Mozes. Hij haalde moeizaam het einde waarin Mozes zijn afscheidsrede hield, en met de dood in de ogen het stokje overdroeg aan Jozua. Evenzo droeg de doodzieke Eusebius met zijn laatste energie de schrijfpen over aan zijn leerling.'

Gina en Ester keken hem geconcentreerd aan. Even liet hij een stilte vallen, en vervolgde. 'Diepbedroefd over de dood van zijn leermeester, volbracht de leerling uit eerbetoon het kopieerwerk, vol fouten. Hij kwam niet toe aan de toelichtingen in de daarvoor speciaal ruim opgezette lege marges. Die slordige afronding redde uiteindelijk de codex. De bibliotheek schonk hem als afdankertje aan een kleinere collectie. Zo ontkwam hij aan de verwoesting van de bibliotheek van Caesarea rond 640. Evenzo is denk ik de

Londense Codex Sinaiticus gered doordat die in het Katharinaklooster in de Sinaï belandde.'

'Ik zou het graag geloven, maar…'

'… er is geen sluitend bewijs,' vulde hij Ester aan. 'Er is geen enkel ander door Eusebius zelf geschreven tekst bewaard, waardoor we het handschrift niet kunnen vergelijken. We kunnen voor Eusebius een andere ervaren kopiist invullen, de codex kan een latere kopie zijn, en misschien niet uit Caesarea. Ik onderstreep alleen het potentiële belang van deze codex. DNA-onderzoek van het perkament zou bijvoorbeeld de afkomst kunnen bevestigen.'

'Je maakt me nieuwsgierig,' zei Ester. 'Ik heb de codex al een tijdje niet gezien. Zal ik de doos openen?'

Hij knikte en voelde een lichte tinteling, alsof de geest van Eusebius meekeek.

'Zonder handschoenen?' vroeg Gina met gefronste wenkbrauwen.

Ester glimlachte. 'Handschoenen tasten de tactiele vaardigheden van je vingers aan. Bladerend kun je dan juist schade aanrichten omdat je minder goed voelt wat je doet. Uiteraard heb ik mijn handen met zeep gewassen.'

Ze klapte de deksel voorzichtig open, pakte het oude boek en vlijde het voorzichtig neer op een speciaal met polystyreenkorrels gevuld kussen. 'Zoals alle Romeinse Bijbelcodices, is deze opnieuw ingebonden,' zei ze. 'De boekband is niet zo oud. Tussen de perkamenten bladen zitten ter bescherming vellen zuurvrij papier.' Ze sloeg het boek behoedzaam open. 'De pers mag eerst.'

Gina boog zich over het eerste perkamenten blad dat zo groot was als een ruime A4, met rechts een extra blanco marge van zo'n vijf centimeter. 'In die twee tekstkolommen staan die Griekse letters direct achter elkaar, alsof het één groot woord is. Dat lijkt me lastig lezen,' zei Gina.

'Het zogeheten doorlopende schrift, *scripta continua*,' zei hij. 'Pas in de middeleeuwen brachten ze spaties tussen woorden aan. En allemaal hoofdletters.' Hij typte iets en toonde zijn mobiel: DITLEESTNIETPRETTIG.

Hij herkende rechts een verticale rij kleine prikgaatjes en zag voor zich hoe de monniken hun kopieerwerk deden. 'Vanaf die puntjes krasten ze als een soort lijntjesschrift steunlijnen in het perkament om keurig horizontaal te schrijven. De zwarte puntjes op het vel zijn haarzakjes van de dierenhuid,' legde hij uit en wees. 'De regel links bovenaan begint met vers drieënvijftig van hoofdstuk eenendertig van Genesis. Een discussie tussen aartsvader Jacob en diens oom Laban. Alles daarvoor ontbreekt: ruim dertig van de vijftig hoofdstukken.'

'Een deel van Genesis is er nog wel,' zei Ester.

'En de aansluitende tekst van Exodus en volgende boeken. Maar het gaat

me uiteindelijk om het hier ontbrekende beginstuk van Genesis, om de oorspronkelijke tekst van het oorsprongsverhaal.'

'Je bedoelt dat er een andere versie van het scheppingsverhaal in de verdwenen Griekse tekst stond, die versie uit Alexandrië?' vroeg Gina.

'Deels. Deze Leidse codex toont dat in Genesis stukken zijn aangepast waarvan we zonder deze speciale tekens alleen het eindresultaat zouden kennen. Het blijkt zelfs dat die bewerkers soms langere stukken tekst invoegden en tekstdelen verplaatsten.'

'En je vermoedt dat het beginstuk van Genesis zoveel correctietekens bevatte dat later iemand besloot die bladen te verwijderen. Bang dat getwijfeld zou worden aan de erkende gewenste versie, de tekst uit de codex in Londen, twijfel aan het groene boek.'

'Precies.'

'Die bladen kunnen door de eeuwen heen om andere redenen zijn verdwenen,' zei Ester.

'Absolutement. Omdat ik dit zie bij Genesis in alle oudste codices onderzoek ik de eerste mogelijkheid. Mijn queeste is overigens nog confidentieel.'

'Spannend,' zei Ester.

'Verklaar ons de code van die geheimzinnige tekens,' zei Gina.

'De belangrijkste tekens zijn de asterisk en obelisk,' zei hij.

'Van de strips?'

'Mijn twee opstandige jeugdhelden zijn ernaar genoemd. Asterix is daarin de ster, naar het stervormige asterisksymbool. Obelix verwijst naar een kruisvormig obeliskteken met wat varianten.' Hij wees naar de linkerkolom. 'Daar zie je in het midden van de negende regel een asterisk. Die signaleert dat het Griekse woord op die plek in het origineel ontbrak. Het Hebreeuwse woord is naar het Grieks vertaald en ingevoegd. Die sterretjes waarschuwen: dit staat niet in de oorspronkelijke Griekse versie. Als je die delen schrapt, kom je dichter bij de verdwenen tekst, het beige boek uit Alexandrië.'

'En de obelisken?'

'Die markeerden tekstdelen in het Griekse origineel die ontbraken in de Hebreeuwse tekst.' Hij wees wat lager. 'Daar treft Jacob op zijn pad engelen. Erachter markeren obelisken de aanvullende tekst: dat ze uit de hemel kwamen. Dat ontbrak dus in de Hebreeuwse versie. Tot slot gaven ze met tekens verplaatste tekstdelen aan die op een andere plek stonden.'

Hij keek op. 'Miller laat zien hoe in het volgende boek Exodus een complete passage over de tabernakel naar een ander hoofdstuk is verplaatst. Inhoudelijk is dat voorbeeld voor mij niet zo spannend. Wel is deze codex veruit het oudste bewijs dat er flink is gesleuteld aan de brontekst.'

'Een veel betrouwbaarder bewijs voor Genesis en die drie andere

nauwkeurig gekopieerde delen dan tot voor kort gedacht,' zei Gina.

'Juist. Deze codex werpt het oudste licht op de oorspronkelijke Griekse vertaling in Caesarea, en op het Hebreeuwse origineel dat ze ter vergelijking gebruikten. Dat laatste verschilt soms van de bewaard gebleven Hebreeuwse tekst.'

'Ondanks de verminking is de codex wel behouden,' zei Ester, 'anders bezaten wij deze codex niet.'

Hij knikte. 'Met de resterende stukken was zo'n handgeschreven codex in de oudheid nog genoeg waard om te bewaren. En dat is wel te begrijpen. Als je naar deze codex kijkt zie je het immense handmatige kopieerwerk, nog los van het kostbare perkament.'

'Er bestaan meer Bijbels met speciale tekens,' zei Ester.

'Klopt. Maar het hierna oudste voorbeeld is rond het jaar 617 in een klooster vlak bij Alexandrië gemaakt in het Syrisch. Van Genesis bestaan alleen latere kopieën toen de tekst al lang was aangepast aan de voorkeur van de kerk. Die tekens zijn voor mij letterlijk wat gerommel in de marge. Deze codex dateert uit de tijd dat ze nog volop aan de tekst sleutelden. Het is samen met een papyrussnipper de enige vroege getuige. De missing link naar de verdwenen brontekst.'

'Stof voor verder onderzoek,' zei Ester opgetogen. 'En extra reden deze codex te koesteren. Ik wil de doos graag terugbrengen naar de kluis.'

'Nog snel een foto van Nicolas bij de codex,' zei Gina die naar achteren liep en haar mobiel pakte.

'Snel dan,' zei Ester. 'En zonder flits.'

Hij poseerde bij de codex alsof hij een grote ontdekking over de verdwenen inhoud van Genesis had gedaan. Wat precies, moest hij nog uitvinden.

15

Kort nadat Lucas en de jonge vrouw in New York in de helikopter stapten, kwam het toestel van de grond en klom met een steile bocht omhoog. Lucas' maag kneep samen, zijn adem stokte even. Ze vlogen weg vanaf de plek waar toeristen een kort helikopterrondje konden maken, zodat zijn snelle aftocht niet opviel. Hij keek door het grote gebogen raam, alsof hij in een vissenkom langs de wolkenkrabbers zweefde. Even weerspiegelde een glazen gevel de stijgende wentelwiek. Het stekelige New Yorkse centrum kromp snel, als een egel in de verte.

Ruim anderhalfuur later landden ze in een witte cirkel op lichtgrijs beton. Er stond een klein wit subsonisch straalvliegtuig voor hen klaar. Hij herkende het type waar hij vaker mee reisde, een Cessna Citation X+, de snelste privéjet ter wereld: maximaal elfhonderdvijftig kilometer per uur, mach 0,95, net niet de snelheid van het geluid. Achter de zes vliegtuigraampjes hingen bij de staart de twee grote ronde Rolls-Royce-straalmotoren die het mogelijk maakten. Een speeltje van drieëntwintig miljoen dollar, ruim een miljoen per meter. De vliegtuigdeur kwam omlaag als de ophaalbrug van een kasteelpoort en stopte net boven de grond. De motoren startten schel loeiend op. Hij nam met een knikje afscheid van de jongedame, die zich nog steeds niet had voorgesteld. Het helse motorgebrul overschreeuwend, zei ze dat hij op zijn telefoon nieuwe instructies zou krijgen.

Op ruim vijftien kilometer hoogte klonk het pinggeluid dat de driepunts-veiligheidsgordels los mochten, en ging de copiloot in de losse stoel tegenover hem zitten. 'De trans-Atlantische vlucht naar Rome valt vandaag net binnen ons vliegbereik van zesduizend kilometer. We vliegen met minimaal laadgewicht, zonder andere passagiers en stewardess. En er is een flinke staartwind voorspeld die ons boven de oceaan zo'n driehonderd kilometer per uur sneller laat gaan.'

'Schieten we met dat duwtje in de rug niet door de geluidsbarrière?'

'Dat zou niet best zijn. Dan ga je door een schokgolf waar dit toestel niet tegen kan. Maar we liften in feite mee op een snel bewegende luchtlaag. Dat is geen probleem. Het geeft hooguit wat extra turbulentie. Ons verbruik is ongeveer één op één zodat we per uur zo'n duizend kilo brandstof lichter worden, wat helpt. En met ruim vijftien kilometer is onze vluchthoogte extreem. Op deze hoogte is de lucht ijler en daardoor de weerstand lager. We zitten zo hoog dat je de kromming van de aarde herkent. Dat zie je niet met een normale lijnvlucht.'

Lucas ontwaarde door het raampje aan de horizon inderdaad een lichte kromming. 'Moeder Aarde. Een beetje als vanuit de Space Shuttle.'

'En dat benutten we. Verboden en tikje link, dit is echter een noodgeval.

Het laatste stuk zetten we de motoren uit en dalen in glijvlucht met een hoek van vijf graden, ongeveer twee keer zo steil als normaal.’

‘Zonder motor?’

‘We vliegen langer rechtdoor, en zweven dan net als de Space Shuttle omlaag. De instrumenten werken nog een tijdje op de batterijen. Die raken na een tijdje zonder draaiende motoren leeg. Daarom starten we op negen kilometer hoogte de Auxiliary Power Unit, een noodvoorziening die de batterijen bijlaadt. Zo krijgen we bij de landing de motoren weer aan de praat om bij te kunnen sturen. Als blijkt dat we te weinig op de staartwind kunnen meeliften, landen we eerder in Londen of Parijs. Daar staat een andere Cessna klaar om je alsnog naar Rome te vliegen.’

Lucas knikte tevreden en trok een pocketboek uit zijn tas. Op de voorzijde leken de letters SAS uitgesneden, een doorkijkje gevend naar een welgeschapen jongedame met diep decolleté. Met haar rechterhand hield ze een zwart pistool omhoog, haar mond getuit alsof ze net triomfantelijk de rook van de loop had weggeblazen. *Les chemins de Damas* was de titel.

‘De weg naar Damascus. U houdt wel van wat spanning zie ik,’ zei de copiloot.

‘U kent de serie?’

‘Leuke Franse spionagelectuur van Gérard de Villiers, wellicht een nazaat van Jean de Villiers, de grootmeester die in 1291 onze Maltezer Orde veilig uit het Heilige Land bracht. Simpele verhaallijn en voorspelbare personages. Tikje racistisch zoals hij de culturen beschrijft waar het zich afspeelt. En natuurlijk net als bij de oude James Bond de vrouw in een ondergeschikte rol, wat het interessant maakt.’

Hij knikte. ‘De vrouw is als dienares geschapen uit de rib van Adam, en schuldig aan de erfzonde. Doordat ze de verboden vrucht van de slang aanpakte, heeft ze de mensheid voor eeuwig in het verderf gestort.’

‘Precies. De erfzonde. Genesis is helder over haar straf.’ De copiloot sloot zijn ogen en citeerde: ‘Je zwangerschap maak ik tot een zware last, zwoegen zul je als je baart. Je zult je man begeren, en hij zal over je heersen.’

‘Als ik mijn missie heb volbracht, mag ik naar het Huis van de Rib van ons Ribbroederschap, een waar aards paradijs met seksslavinnen, namens God aangeboden door de Hoogste Broeder.’

‘U verdient het ongetwijfeld. Ik ken uw missie niet, geen *need to know*. Ik weet wel dat het zwaar zal zijn als je daarna naar hét Huis mag. Ik snap dat u nu even wilt opgaan in de fantasieën van De Villiers.’

‘Deels is dit vaklectuur.’

‘Mooie smoes.’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Insiders weten dat De Villiers uitstekende contacten onderhield met inlichtingenofficieren. Sommigen hebben een

brandend verlangen hun spionagekennis te delen. Ze wisten dat hij zijn bronnen onwrikbaar beschermde om de informatiestroom op gang te houden. Puur eigenbelang, en daarom geloofwaardig. Achter de onwerkelijkste achtervolgingsscènes gaat een zeer realistische werkelijkheid schuil die velen ontgaat.’

‘U hebt bij de CIA gewerkt. Ik niet. Overtuig me.’

‘In *Het complot van Caïro* beschreef hij de moordaanslag op de Egyptische president Anwar al-Sadat door islamitische extremisten, een jaar vóórdat die daadwerkelijk plaatsvond. Volgens De Villiers kende de Israëlische geheime dienst de plannen en wilde iemand van hen zo Sadat waarschuwen.’

‘Een oud voorbeeld dat bovendien toeval kan zijn.’

‘Nog kort voor zijn dood in 2013 beschreef hij in *De Hariri-lijst* tot dan ongepubliceerde details over de moordaanslag op de Libanese premier Hariri. In *De dwazen van Benghazi* onthulde hij kort erop dat de CIA in die Libische stad een geheim commandocentrum bezat. Niet veel later beschreef hij in *De weg naar Damascus* die ik nu nalees, nauwgezet de elite rond de Syrische president Bashar al-Assad met volop tot dan onbekende details. En hij noemde een aanslag op het commandocentrum van Assad vlak bij het presidentieel paleis, een maand voor de daadwerkelijke aanval…’

‘Wauw. Niet traceerbaar?’

‘Hij verving namen van agenten waarvan hooguit insiders herkenden wie het betrof. Eenmaal liet hij in een manuscript per ongeluk wel de echte naam staan van het hoofd van de CIA-post in Mauritanië, wat hij op tijd zag zodat het niet in de gedrukte versie staat.’

‘Klinkt als verplichte lectuur.’

‘Menig inlichtingendienst, ook wij, las zijn spionageromans direct als ze in de winkel lagen, en liefst al eerder.’

‘Grappig dat achter zo’n sexy cover meer schuilgaat dan je denkt. Ik zag alleen die knappe dames.’

‘Je ziet en leest alleen wat je weet.’

De copiloot stond op. ‘Het is in totaal zo’n zes uur vliegen naar Rome. Ik heb hiernaast uw JetBed ingericht zodat u straks nog even kunt rusten.’

Het zag er comfortabel uit. Twee naar elkaar gedraaide kuipstoelen aan de andere kant van het smalle gangpad met ertussen een dik opblaasbaar matras met bruine kussens en dekens. Hij legde de pocket weg op de mahoniehouten uitklaptafel en trok zijn schoenen uit. Een paar uur rust was geen slecht idee.

Een indringende piep gaf vier uur later aan dat de landing was ingezet, voelbaar aan de pijn in zijn oren. De copiloot stond met een bleek en strak gezicht aan zijn bed, schuin vanwege de steile duikvlucht. ‘Het werd toch erg

krap met de brandstof. We wilden in Londen landen; de Hoogste Broeder beval door te vliegen naar Rome. Uw missie duldt volgens hem geen enkel uitstel.'

Hij schoot overeind. 'We komen brandstof tekort.'

'Het wordt spannend. Om het risico te minimaliseren dumpen we wat gewicht.'

'We vliegen zonder bagage.'

'Daarom moet ik u dwingend vragen in uw stoel te gaan zitten en het zuurstofmasker op te zetten. De druk moet van de cabine. Pas op ongeveer drie kilometer hoogte kunt u weer gewoon ademen.'

Hij kroop in de leren stoel, klikte zijn driepuntsgordel vast en trok het masker over zijn mond en neus. Het elastiek knelde. Hij hoorde zijn eigen ruisende ademhaling.

De copiloot pakte zijn schouder. De hand kneep gespannen. 'We moeten hier afscheid nemen, het was een eer u te dienen.'

Hij schrok. 'Wat bedoelt u?'

Zonder antwoord te geven, draaide de copiloot zich om en liep steunend aan de stoelleuningen, omlaag naar de neerklapbare deur met vouwtrap. Daar riep hij iets tegen de piloot die de cockpitdeur met een harde klap dichtsloeg.

Wat gaan ze doen? schoot door hem heen.

De copiloot keek naar het witte bordje EXIT bij de trapdeur. Met een zuigend geluid verdween de cabinedruk. De man hapte naar adem. Twee keer maakte hij een lichte beweging, en hield direct weer in. Zijn hele lichaam trilde. Hij schreeuwde, en duwde hoog tegen de deur. Die klapte iets uit waardoor boven een kier verscheen. Daardoor worstelde hij zich naar buiten en verdween uit zicht, zijn benen het laatst. Met een zuigende klap sloot de deur weer.

Lucas keek achterwaarts door het raampje. De man dwarrelde als een snel kleiner wordende stip naar de aarde. Schuin vooruit doemde in de avondschemering de eeuwige stad op als een vrolijk lichtcluster. 'Hopelijk heeft u een goede vlucht gehad,' klonk het uit de speakers. 'We starten zo de motoren en halen het met de laatste liters precies. Het is buiten droog en eenentwintig graden. Fijn dat u met ons gevlogen heeft.'

16

‘Andrew van *The Guardian*,’ schalde het door de intercom. Chimanti drukte op de knop en hoorde beneden met een zoemende klik de deur openspringen, snel gevolgd door galmende voetstappen in het trappenhuis. Hij schuifelde alvast naar de stoel achter zijn bureau, de plek waar hij altijd interviews gaf tegen de achtergrond van zijn imposante boekenkast. Drie heldere kloppen op de al openstaande gangdeur beantwoordde hij met een warm ‘welkom’. De deur viel met een zachte klap dicht. Enkele seconden later stond Andrew in de kamer, een gespierde roodharige man met hoekige kin en kleine priemende ogen, de jas over de arm gevouwen.

‘Excellent dat ik u kon spreken tijdens mijn onverwachte tussenstop,’ zei de Engelsman glimlachend. ‘Uw naam prijkte al een tijd bovenaan mijn lijst.’

‘Vanzelfsprekend bent u welkom,’ zei hij, en schoof op zijn bureau een werkstapel opzij. ‘Zo vaak krijg ik de kans niet mijn kennis over de Orde van Malta te delen met een journalist van *The Guardian*. Zoals ik over de telefoon aangaf ben ik geen kenner, en mijn publicatie over de orde die u noemde is al een tijd terug.’ Hij wees naar de theepot. ‘Kan ik u thee aanbieden? Mijn huishoudster is al weg.’

‘Graag, zonder suiker als het kan. Met dit interview wil ik me meer verdiepen voor een achtergrondartikel. Ik heb alleen wat voorkennis van mijn historische opleiding op Oxford.’

‘Wat weet u al van de Maltezer Orde?’ vroeg hij, ‘dan kan ik u aanvullen.’

Andrew leunde ontspannen achterover en vouwde zijn armen achter zijn hoofd. ‘Een belangrijke ridderorde tijdens de kruistochten. Ze kregen begin veertiende eeuw de goederen van de Tempeliers toen die werden ontbonden. De Franse koning Filips IV had veel geld geleend bij de Tempeliers. Toen die van ketterij waren beschuldigd greep hij zijn kans. Hij dwong de in Avignon ingesloten paus in 1312 de orde van de Tempelridders te ontbinden en was zo in één klap van zijn schulden verlost. Twee jaar later stierf hun laatste grootmeester, Jacques de Molay, als ketter op de brandstapel. Vlak bij het koninklijk paleis op het Parijse Île de la Cité waar nu buiten een herdenkingsplaquette is aangebracht. De brandende De Molay schreeuwde volgens een ooggetuige dat God de daders zou straffen. De paus stierf binnen ruim een maand aan een ziekte, en Filips IV overleed acht maanden later bij een jachtongeval. De Maltezer Orde was de lachende derde, nam veel Tempeliersbezit over en bestaat nog steeds met de hoofdzetel in Rome.’

‘En wat weet u van hun oorsprong?’

‘Begin elfde eeuw financierden handelaren uit Amalfi een hospitaal in Jeruzalem voor pelgrims waarvan archeologen in 2013 de resten opgroeven vlak bij David Street. Johannes de Doper werd de beschermheilige, waarna ze

in 1048 de naam Johannes Orde kregen. In 1113 erkende de paus hen als een militaire orde die de pelgrims in hun tocht naar Jeruzalem moest beschermen, net als de Tempeliers. Ik herken aan uw muur een van hun kastelen: Krak des Chevaliers in Syrië.’ Hij wees naar het schilderij. ‘Hun reusachtige en goed bewaard gebleven burcht in Homs is voor mij nog steeds een van dé iconen van het kruisvaarderstijdperk.’

‘En kent u hun omzwervingen nadat zij met de laatste kruisridders in 1291 uit het Heilige Land waren verjaagd?’

‘Op hoofdlijnen, vijf eeuwen lang ridderlijke eilanders. Ze weken eerst kort uit naar Cyprus en vestigden zich in 1309 voor ruim twee eeuwen op Rhodos, waar ze als een klein eigen land munten sloegen. Daar werden ze in 1522 verdreven en kregen acht jaar later Malta van keizer Karel V. Op die munten prijkte het Maltezer kruis, zoals tegenwoordig nog op de één en twee euro-muntstukken van Malta. In 1798 zijn ze door Napoleon van Malta verdreven.’

‘Kernachtige samenvatting.’

Andrew vervolgde: ‘Sindsdien ontberen ze grondgebied, maar heten formeel nog altijd de “Soevereine militaire hospitaalorde van Sint Jan van Jeruzalem, van Rhodos en van Malta”, kortweg de Maltezer Orde. Wat resteert is een machtige aan het Vaticaan gelieerde katholieke orde met hoofdzetel in Rome. Daar zijn twee gebouwen officieel hun grondgebied en hebben ze verder een voor hen in de middeleeuwen gebouwd huis met kapel en loggia. Ze mogen paspoorten, postzegels en kentekens voor auto’s uitgeven, hebben een grondwet, buitenlandse ambassadeurs en zijn als staat zelfs waarnemer bij de Verenigde Naties. Met hun munt, de scudo van ongeveer een kwart euro kun je buiten de muren niets, zodat die vooral voor verzamelaars wordt geslagen. De Johannieters zijn een gereformeerde afsplitsing in het noorden van Europa. Vanuit de oude hospitaaltraditie verleent de Maltezer Orde internationaal medische noodhulp, onder meer in samenwerking met het Rode Kruis. Dat doen ze met ruim veertigduizend betaalde medische medewerkers en zo’n tachtigduizend vrijwilligers over vijf continenten in honderdtwintig landen.’

‘Tuitio fidei et obsequium pauperum: behoud het geloof en steun de armen. Hun oeroude motto,’ knikte hij instemmend naar Andrew. ‘Ze tonen de wereld wat de door Jezus gepropageerde barmhartigheid kan betekenen.’

‘De jaarlijkse kosten van ongeveer anderhalf miljard euro worden gefinancierd uit contributies, private schenkingen en bijdragen van overheden,’ vervolgde Andrew. ‘De ruim dertienduizend ridders vormen de vaste kern en behoren van oudsher tot de oude katholieke adel, aanvankelijk minimaal zestien generaties aaneengesloten, tegenwoordig minimaal een keten met een vijftal adellijke voorvaders. Met de zogeheten magistrale gratie

kunnen inmiddels mensen van buiten de adelstand lid worden, maar alleen als je gevraagd wordt. Het oude adelscriterium is schoorvoetend losgelaten.'

'Vergeet de vrouwen niet.'

Andrew schoof ongemakkelijk op zijn stoel, alsof hij betrapt werd op een lacune in zijn journalistieke voorbereiding. Hij herstelde zijn glimlach. 'Lang was het een gezelschap van duizenden ridders. Inmiddels hebben we ook te maken met "dames". Het blijft gelukkig een ridderorde omdat de dames de ridderlijke waarden verdedigen, onderdeel van de toetreding. Zoals de nieuwkomer vroeger zelf de boottocht naar Jeruzalem financierde, betaalt de ridder-expectant nog steeds passagegeld. Het expectantschap als voorportaal duurt een jaar. De organisatie is complex. In uw artikel stond een overzichtelijk schema. Als ik daar een foto van kan maken…'

'Uiteraard. Dan moet ik het er even bij pakken. Laat ondertussen uw thee niet koud worden.'

Hij draaide zich om naar zijn grote boekenkast en liet een vinger langs zijn eigen publicaties glijden. 'Even kijken…. Wacht even, het staat denk ik een rij hoger.' Hij bewoog zijn wijsvinger omhoog en herkende na tien centimeter de donkergroene rug van het tijdschrift. 'Hebbes.' Hij draaide zich weer om, bladerde naar de afbeelding en gaf die aan de Engelsman.

'Splendid,' zei Andrew die zijn pen in zijn binnenzak stak, zijn mobiel pakte en een foto van het organisatieschema maakte. 'Fijn. Dat geeft meer context bij de huidige problemen met de paus.'

'De paus?' Hij schrok en schoof wat naar achteren. 'Als uw artikel daarover gaat, dan pas ik. Met de ruim honderdtwintigduizend medewerkers en vrijwilligers valt bijna niet te voorkomen dat incidenteel een individu of kleine informele cel misbruik maakt van de Orde van Malta. Dat staat totaal los van de Orde als geheel, die veel goed werk verricht.'

Andrew glimlachte cynisch. 'November 2016 bracht Frans onderzoek aan het licht dat een hoogstaand lid contacten tot aan de Franse president Nicolas Sarkozy misbruikte om wetgeving in België te beïnvloeden. Daartoe contacteerden ze de Belgische senator Armand De Decker, een "neef" van de orde, de interne term voor een bevriende relatie. De maand erop trad Francis Delpérée terug, de voorzitter van de Belgische parlementaire onderzoekscommissie die de zaak bekeek. Delpérée bleek in 2002 het Grootkruis van de Orde van Malta gekregen te hebben en kon bevooroordeeld zijn.'

'Een ongelukkig incident. Het illustreert hooguit de omvang van het diplomatieke netwerk. Zover ik weet was het een soloactie van een enkel hoogstaand ordelid. De orde had geen belang en is nooit veroordeeld.'

Andrew boog naar voren. 'De maand erop trad grootmeester Matthew Festing van de orde om onduidelijke "zware motieven" af. Paus Franciscus

regelde het ontslag persoonlijk. Een unicum in ruim twee eeuwen.’

‘Dat gaat volgens de orde over heel iets anders. Als uw verhaal die kant op gaat heb ik daar absoluut geen zin in.’

‘Ik wel. Onze ribbroederschap laat zich niet door die linkse paus weerhouden.’

‘Waar heeft u het over?’

Het Britse accent van de journalist kreeg plotseling een Amerikaanse klank. ‘Ik noem deze voorbeelden om u attent te maken op onzichtbare krachten waartegen u beter geen weerstand kunt bieden. Kort gezegd kunt u het beste doen wat ik u vraag omdat we anders uw mooie dochter Gina zullen moeten ombrengen.’ Hij trok handschoenen aan, trok een beige pistool uit zijn zak en richtte dat recht vooruit. ‘Wilt u zo vriendelijk zijn een briefje aan uw lieftallige dochter te schrijven dat u last van uw hart heeft. Dan zullen we onze dochter melden dat u een paar dagen bij ons rust heeft genomen. Ze kent onze barmhartigheid en zal het begrijpen. Meer vraag ik u niet.’ Het pistool drukte nu tegen zijn voorhoofd. Verward door de onverwachte wending scheurde hij met zwaar kloppend hart een stuk papier uit zijn notitieboek. Bevend krabbelde hij het gevraagde briefje.

De Amerikaan keek er kort naar. ‘Mooi. Er zal u niets gebeuren. Drink uw thee. Dan kunnen we uw tijdelijke onderkomen opzoeken. Daarna komt alles goed.’

Hij dronk zijn half koud geworden thee aarzelend op en zette het glas terug. Zijn maag kromp pijnlijk ineen, zijn slapen begonnen te bonzen en zijn tong zwol op. In een reflex keek hij naar het theeglas. Op de bodem lagen witte korrels. Hij had geen suiker genomen. ‘Ik ben vergiftigd!’ Hij greep zijn mobiel, wankelde achter zijn bureau vandaan en zakte in elkaar. Op het tapijt rolde hij met een laatste krachtsinspanning op zijn rug en richtte de camera van zijn telefoon. Het werd zwart voor zijn ogen, zijn lichaam verstijfde. Op de gok drukte hij af en trok de telefoon naar zijn borst. In die houding bevroor hij. Machteloos gleed hij weg in een donkere tunnel.

Lucas zag hoe Chimanti in elkaar zakte en nog poogde zijn moordenaar te fotograferen. Hij hurkte naast het verstijfde lichaam toen in het trappenhuis stemmen klonken. Haastig graaide hij naar de mobiel die onwrikbaar zat vastgeklemd in Chimanti’s verstijfde hand. Het scherm stond nog aan en toonde ietwat scheef het beschilderde plafond. Gehaast veegde hij terug naar de vorige foto: een oude munt. De man had zojuist slechts één foto kunnen maken en niet meer goed gericht. Het verstijvende gif uit zijn schrijfpen had gewerkt. Hij haastte zich naar de buitendeur, wachtte even totdat in de hal de stilte terugkeerde, en sloop door het trappenhuis weg. De Hoogste Broeder kon tevreden zijn.

17

Gina stapte vroeg in de nacht het verkeerde gebouw binnen, zo voelde het althans. Een indringend onbestemd gevoel dat ze op een andere plek moest zijn. Nicolas stelde bij de balie van Hotel Medici voor om in de hotelbar nog wat na te praten over hun bezoek aan Leiden. Ze sloeg het af met de smoes dat ze moe was, en liet zich even later vermoeid neervallen op haar hotelbed. Het was alsof haar zojuist iets dierbaars ontnomen was. Dat moest haar dierbare band met Silvano zijn. Ze was altijd trouw gebleven aan Silvano, en alleen al slapen in hetzelfde hotel als die Fransman leek op verraad. Vaak voelden verkeerde types zich tot haar aangetrokken, afkomend op haar uiterlijk en alleen geïnteresseerd in een vlug avontuurtje. Veelal mannen waarvan je dat het laatste zou verwachten. Met een onschuldig praktisch excuus verschenen ze in haar leven, en kozen als roofdieren hun moment. Ze was het gaan haten en had er een zesde zintuig voor ontwikkeld.

Silvano ontmoette ze toevallig, hij wachtte met autopech langs de weg en ze stopte om te helpen. Meer niet. Hij bleek de man die altijd voor haar klaarstond. Ongetwijfeld was hij een goede vader geworden als het auto-ongeluk hem niet uit haar leven had weggerukt. Sindsdien bleef ze hem al vijf jaar trouw ondanks de toevallige ontmoetingen die haar vriendinnen af en toe regelden. Zelf grapte Silvano regelmatig dat zo’n leuke vrouw nooit lang alleen mocht blijven als hij er niet meer zou zijn. Ze wist dat hij haar een nieuwe liefde van harte zou gunnen. De blokkade zat bij zichzelf, begrijpelijk met wat ze Silvano had aangedaan, dat waar ze nog steeds niet over kon praten. Juist vanwege Nicolas’ machogedrag en arrogantie, was die Fransman wel de laatste met wie ze wat moest beginnen. Dat ze nu onder één dak verbleven, was puur praktisch. Gezellig napraten hoorde daar niet bij.

De vaste telefoon van de hotelkamer onderbrak met een zware ringtoon haar gemijmer. ‘Zo laat nog?’

‘Mevrouw Chimanti?’ klonk het kort.

‘Ja,’ antwoordde ze half afwezig.

‘We hebben vrees ik erg slecht nieuws over uw vader. Ik wil u graag doorverbinden met zijn huisarts.’

Haar adem stokte. In een flits dacht ze aan haar bejaarde vader zoals ze hem drie weken geleden voor het laatst zag. In zijn donkergroene kamerjas met zijn eeuwige kop thee. Met zevenenzeventig jaar op een respectabele leeftijd, maar vitaal.

De huisarts, een goede vriend, vertelde kort dat haar vader thuis aan een hartaanval was overleden en voor haar een briefje had achtergelaten.

‘Is er iemand die je zo laat nog kan begeleiden?’

‘Nicolas misschien,’ antwoordde Gina zachtjes.

‘Welke Nicolas?’

‘Nicolas Dampierre.’

Vijf minuten later stond hij al in haar kamer. Het deed haar goed.

‘Wat een verschrikkelijk nieuws. Ik was nog wakker gelukkig. Zal ik een taxi bellen?’

Gina knikte zwijgend en liep met tranen in haar ogen naar de garderobekast om haar korte roze lentejas te pakken.

‘Je schoenen,’ zei hij zachtjes toen ze op haar sokken naar buiten wilde. ‘O ja, natuurlijk.’

Het was vroeg in de nacht slechts tien minuten rijden naar het statige pand aan de Via Crescenzio, pal achter de Engelenburcht. Zwijgend liepen ze het portiek binnen.

Het appartement lag op de derde etage. Zonder nadenken negeerde ze de oude ijzeren lift en nam de trap met witmarmeren treden en zwarte ijzeren leuning. Op de weg omhoog begon ze te hopen dat het een zacht einde was geweest. Rustig sterven was haar vaders wens geweest. Hij sprak er de laatste tijd af en toe over, alsof hij eraan toe begon te raken.

Boven in de deuropening stond met een bedremmeld gezicht Verona, haar vaders trouwe huishoudster, en een soort tweede moeder voor haar. Verona belde haar vader altijd aan het eind van de avond of alles goed ging, en was langsgegaan toen hij niet opnam.

De smalle gang met de donkerbruine lambrisering voerde naar de klassiek ingerichte studeerkamer. Hoge ramen keken uit op de straat van waaruit een verdwaalde claxon de nachtrust verstoorde. In de kamer hing de geur van tabak en muffe oude boeken. Gina plaagde haar vader weleens dat hij bleef studeren en, anders dan zijzelf, de laatste tien jaar niets meer publiceerde. ‘De tijd is nog niet rijp,’ antwoordde hij dan steevast. Het lukte hem gewoon niet meer, wist ze. En dat was prima zo, het was slechts een tijdverdrijf waar de wereld niet op zat te wachten.

Ze bleef even bij de deuropening staan, bang voor wat ze zou aantreffen. Haar blik viel op de boekenkast die tot aan het plafond reikte, met in de hoek een beweegbare ladder. Ze vreesde altijd dat hij ooit een doodssmak zou maken, wetend dat hij te lui was om de ladder op te schuiven. Hij kon huiveringwekkend schuin naar een boek grijpen als hij weer eens iets had om te laten zien. Zo wilde en zou hij niet sterven, wuifde hij haar bezorgdheid altijd weg.

Met ingehouden adem stapte ze over de drempel. De oude kalende man lag op zijn rug uitgestrekt op de grond naast zijn bureau, zijn telefoon nog in de hand geklemd. Trillend staarde ze naar het roerloze lichaam, het zicht vertroebeld door de tranen in haar ogen. Ze zakte neer in de lichtbruine Chesterfieldstoel bij het bureau naast hem. Nicolas en de huishoudster bleven

in de deuropening staan. De huisarts, die haar al had gecondoleerd, nam plaats in een stoel in de hoek. ‘Neem je tijd Gina,’ zei hij met zachte stem. Minutenlang bleef ze verdwaasd zitten. Haar lichaam schokte.

Toen ze wat tot rust kwam, liep Nicolas naar het bureau, waar een handgeschreven briefje lag. ‘Wil je zijn afscheidsbriefje lezen?’

‘Lees jij maar voor,’ zei ze hees, ‘ik luister wel.’

Hij las met zachte stem: ‘Ik voel steken bij mijn hart, volgens mij krijg ik een hartaanval. Hopelijk valt het mee en ga ik op de 25ste de verjaardag van mijn lieve dochter vieren. Maar ik voel de schaduw van de dood en wens Gina en mijn vrienden voor de zekerheid al het beste. Geniet met mate. Zoals we altijd zeiden: er mag geen hap uit de verboden vrucht.’

Gina was stomverbaasd.

‘Ik ben helemaal niet jarig op de 25ste. Die tekst is niet van hem.’

‘Dit is niet zijn handschrift?’ vroeg Nicolas, die haar het briefje voorhield.

Ze herkende de slordige krullende letters. ‘Ja, toch wel,’ antwoordde ze terneergeslagen.

‘Mogelijk was hij al versuft, kort erop zal hij dood zijn geweest,’ zei Nicolas met gedempte stem.

‘De schaduw van de dood, zo sprak hij niet,’ bracht Gina er halfzacht tegenin. ‘En geen hap uit de verboden vrucht?’

Ze streek weer neer in de leren stoel. Haar vader moest dit wel zo geschreven hebben, ze herkende zijn handschrift. Ze voelde een diep medelijden opwellen. De schaduw van de dood, het klonk zo duister. Misschien was zijn hart het al aan het begeven en begon hij door zuurstoftekort te hallucineren. Hij moet die laatste seconden geestelijk erg in de war zijn geweest. ‘Mogelijk voelde hij zich al wat dromerig en was het een zacht einde,’ zei ze aarzelend.

De huisarts sloeg zijn benen over elkaar en sprak rustig. ‘Ik denk dat het niet goed is je vader zo langer te zien. Jij bent de enige directe familie en volgens de notaris wilde je vader geen dienst. Hij had al jaren terug vastgelegd wie achteraf over twee weken bericht krijgt. Verona en ik kunnen alles verder regelen. Neem een paar dagen rust, dan hebben we daarna contact over een gepast afscheid.’

Verona knikte bevestigend: ‘We regelen alles. Neem je rust liefje.’

Gina vertrouwde Verona als een moeder. Ze stond op met een diepe zucht. ‘Grazie,’ mompelde ze zachtjes.

Nicolas stak zwijgend zijn hand naar haar uit. Hand in hand daalden ze de trap af.

18

Nicolas zat halverwege de nacht klaarwakker in de fauteuil van zijn hotelkamer. Hij dacht aan Gina’s reactie op de verjaardagsdatum op het briefje. Er was iets vreemds. Hij hoopte op aanwijzingen in haar vaders rode notitieboekje dat hij voor de zekerheid had meegenomen. Mogelijk scheurde Chimanti er bewust één bladzijde uit om zo de aandacht op het boekje te vestigen.

Het fascineerde hem hoe mensen tot hun laatste adem zaken regelden, wetend dat ze er even later zelf niet meer zouden zijn. Het leek onbaatzuchtige goedheid, tenzij ze geloofden in een leven na de dood. Hij deed dat niet. Wel respecteerde hij de doden en aarzelde het notitieboekje open te slaan. Het voelde als postuum gluren. Maar er kon iets in staan dat Gina steun kon bieden. Een tijdje liet hij besluiteloos zijn gedachten als een pendule heen en weer slingeren. Opeens greep hij het boekje. Resoluut sloeg hij het open.

Ongeveer de eerste helft was volgeschreven, en de laatste bladzijde van dat beschreven deel was uitgescheurd. De tekst op de voorgaande bladzijde eindigde al halverwege: het afscheidsbriefje stond los van de aantekeningen. Met enige gêne keek hij helemaal voorin: huishoudelijke notities over de kosten van een kapot raam, de datum voor een tandartsafspraak en een opmerking over een stedentrip naar Barcelona. Dit voelde té privé. Desondanks kon hij het niet laten in de laatste notities te kijken of die een aanwijzing bevatten over de recente gebeurtenis.

‘Bijzonder dat je er door het sleutelgat van Malta op keek, maar ik nooit in die richting had gedacht,’ las hij. En eronder: ‘Ik moet naar die verdraaide Madabakaart bij Amman.’

Hij bedoelde wellicht dat die beroemde kaart een verdraaid interessante toeristische attractie is. Hij las over mogelijke vakantietrips naar Malta en Amman, meer niet. Met een klap sloot hij het boekje en gebood zichzelf niet meer te kijken.

Peinzend liep hij naar de minikoelkast en nam een klein flesje rode wijn. Zou haar vader achter in het boekje wat geschreven hebben? Hij was na een tiental lege bladzijden gestopt met bladeren zonder het einde te bekijken. Hij besloot het zo te laten.

Even later kroop hij in bed en klikte het licht uit. De dekens voelden weldadig zacht. Op de achtergrond ruiste de airconditioning. Hij sloot zijn ogen en zag het rode notitieboekje voor zich. Morgen in het bijzijn van Gina kijken voelde ongemakkelijk, het was toch beter om het nu te doen. Maar er stond waarschijnlijk niets, hij zou er alleen een slecht gevoel aan overhouden. Hij trok de dekens wat strakker over zich heen. Tevergeefs probeerde hij aan

iets anders te denken. Zijn hand greep naar de lichtschakelaar. Even bleef hij liggen, alsof hij op een afkeurend geluid wachtte dat niet kwam, en sprong uit bed.

Behoedzaam, alsof haar vader meekeek, keek hij achterin. De bladzijde was leeg. Met een schuldig gevoel sloeg hij hem voor de zekerheid om. Wel tekst: ‘Christie’s stuurt de aantekening.’

Christie’s? Daar liet haar vader de Sion Bijbel veilen waar ze telefonisch contact over hadden gehad. Mogelijk kwam het in Zürich uit de Bijbel gevallen briefje van haar vader! Hij had het als een onbelangrijk detail teruggestopt. Dit veranderde de zaak. Mogelijk bood iemand zes ton vanwege dit briefje. Haastig ritste hij zijn koffer open en trok het briefje uit de houder van de Sion Bijbel. Het handschrift kwam inderdaad overeen met dat van de afscheidsbrief. Er was een soort Maltezer kruis getekend met eronder zes regels tekst:

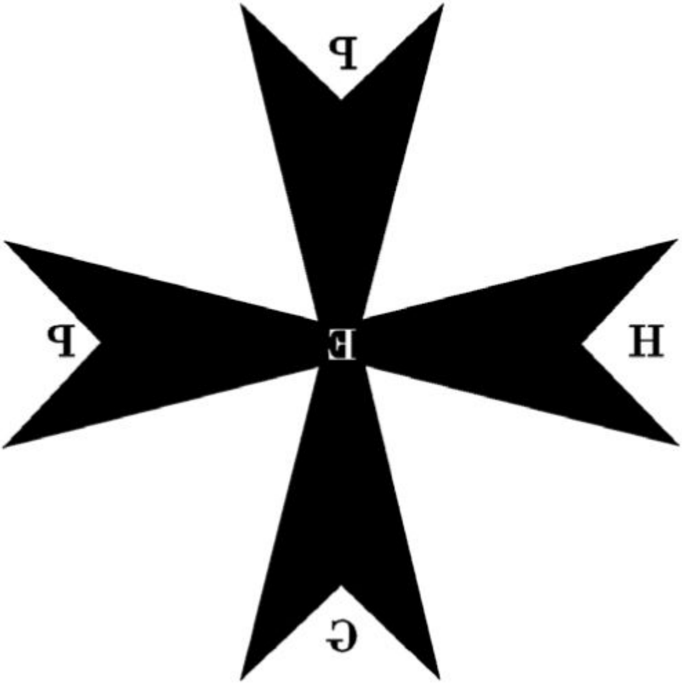

Heroriëntatie van het paradijsverhaal:
De naam als Egyptische sluitsteen van de verdwenen Genesis.
In de Taffeh-Tempel, waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen,
zoals staand in de paradijselijke offerkapel, en de tempelwand van Per-Cheft.
Oostdeur van de uittocht, met de fout van Kenna en Dendera.

De incipit van Genesis is de sleutel: 4=1.

Hij wist uit het telefoongesprek dat haar vader de ligging van het paradijs van Genesis onderzocht, en dit waren wellicht aanwijzingen, een sleutel naar het oorsprongsverhaal. De Taffeh-tempel, de tempelwand van Per-Cheft en de Kenna papyrus waren in Leiden, de stad die Chimanti in hun telefoongesprek kort noemde. Dendera verwees ongetwijfeld naar het beroemde Egyptische hemelgewelf dat lang geleden naar het Louvre was overgebracht.

Hij legde het notitieboekje weg en sloot zijn ogen. Dit kon helderheid verschaffen. Het was simpel. Morgenochtend nog een keer naar Leiden vliegen. Daarna vanaf Schiphol in drie uur met de sneltrein naar Parijs waar het Louvre ’s avonds open was. Een nuttige dagtrip. En voor Gina wellicht een goede afleiding. Ze kon nu toch even niets.

‘Dit stuk van Leiden lijkt een beetje op Venetië in het klein met de smalle gracht, oude panden en boogbruggen,’ zei Gina. Ze had na enige aarzeling ingestemd om mee te gaan. Ze moest in het vliegtuig nog huilen. Nu voelde ze zich een stuk beter. Prettig iemand in de buurt te hebben en even aan wat anders te denken. Een geheimzinnige organisatie had volgens Nicolas veel geld over voor haar vaders notitie, wat met zijn geheimzinnige dood te maken kon hebben. Ze was het aan haar vader verplicht dat tot op de bodem uit te zoeken. De Taffeh-tempel, de tempelwand van Per-Cheft en de fout van Kenna. Ze wilde het met eigen ogen zien en begrijpen.

Haar hakken tikten op de smalle straatstenen. Auto’s stonden akelig dicht langs het water, afgewisseld met oude straatlantarens. Her en der lagen bootjes aangemeerd. De late ochtendzon scheen recht in haar ogen en wees over de Papengracht de weg naar het Rijksmuseum van Oudheden.

‘Hier links is de ingang,’ wees Nicolas bij een hoge openstaande rode deur, en ging haar voor. Zo betraden ze een hoge zaal met links de kassabalie met ernaast de museumwinkel.

Direct viel haar oog op de zandkleurige façade van een Egyptische tempel achter in de zaal. ‘Sympathiek dat je die tempel gratis kunt bekijken,’ zei ze.

‘Een diplomatiek geschenk van Egypte, met vrije toegankelijkheid als voorwaarde. De tempel zou bij Taffeh in het nieuwe Nassermeer tachtig meter onder water verdwijnen, is steen voor steen afgebroken en als geschenk hier in 1979 opgebouwd. Dat als dank voor de Nederlandse hulp bij de gigantische Unesco-reddingsoperatie waarbij veel gebouwen naar de droge oever zijn verplaatst, waaronder de beroemde Aboe Simbel-rotstempel met berg en al. Net zo is het eiland Philae met tempels en al gered.’

‘Ziet er stevig uit, die Taffeh-tempel. De bouwstenen zijn zo hoog als mijn pianokruk.’

‘De zandstenen façade is ruim acht meter breed,’ zei Nicolas, ‘en versmalt naar boven iets, ook de zijmuren. Dat oogt sterker. Als een wijdbeens staande strijder. Onbewust ervaar je dat de zwaartekracht de stenen vanaf de zijkanten stevig op elkaar drukt. De naar boven versmallende ingang versterkt dat optische effect, heel geraffineerd.’

Hij wees bij de middelste ingang omhoog. ‘Die zonneschijf strekt zijn brede vleugels beschermend over de ingang uit, en direct erboven nog een keer. Boven die twee zonnen zie je een rij van tientallen cobra’s met elk een zonneschijf op hun kop. Op de dakrand zit nog zo’n gevleugelde zonneschijf.’

Haar oog viel op ingekraste dieren en ruiters links van de tempelingang. Ze keek er met opgetrokken wenkbrauwen naar.

‘Die zijn door passanten vooral op ooghoogte in de buitenmuren gekerfd

nadat de tempel buiten gebruik raakte. Er lopen diepe groeven doorheen die later ontstonden bij een ritueel waarin passanten zandsteengruis uit de muur van het heiligdom schraapten.' Hij wees opzij. 'Zoals vaak in stenen Egyptische gebouwen, herinnert die rechthoekige muurversiering aan gebouwen uit de oertijd waarin ze nog niet in steen bouwden. Respect voor het verleden. Ze imiteerden de matten die in de oudste bouwwerken tussen houten zuilen hingen als primitieve wanden. Boven de matten zaten tot aan het platte dak luchtopeningen. Dat zie je terug. Je ziet een versteend nog ouder verleden, iets wat de meeste bezoekers ontgaat.'

Hij toonde op zijn telefoonscherm de tekst van haar vader:

De naam als Egyptische sluitsteen van de verdwenen Genesis.
In de Taffeh-Tempel, waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen.

'De naam…' mompelde ze. 'Daar rechts boven de ingang is er een ingekrast: Frediani. Klinkt Italiaans.' Ze liep naar de tweede ingang rechts en zag nog een naam. 'Kijk, daar boven links staat Dinino met het jaartal 1818. Rechts staat op ooghoogte AL Corry, en nog een keer Corry erboven.' Ze keek omhoog. 'Weer die gevleugelde zonneschijf en cobra's. Mogelijk bedoelde mijn vader dat met de sluitsteen.'

'Dan snap ik niet dat je vader naar een naam verwees. Voor de zekerheid maak ik van alles foto's,' zei Nicolas en richtte zijn telefoon.

Door de hoge tempelingang zag ze binnen een dubbele rij dikke zuilen met aan het eind een nis in de achterwand van de tempel. Nieuwsgierig stapte ze naar binnen. Er scheen schaars daglicht door de drie hoge façadevensters. Kunstlicht gaf de schemering een mystieke gloed. Omringd door zandstenen wanden, leek ze het heden achter zich te hebben gelaten. Alsof de geest van de oude goden nog in de muurspleten huisde. In de rechthoekige hal rezen ronde zuilen als een versteend woud omhoog. Ze torsten met stenen dekbalken het vlakke stenen plafond, ongeveer drie keer zo hoog als zijzelf.

'De Egyptenaren bouwden met hun tempels de oerheuvel van de schepping na,' zei Nicolas achter haar. 'Volgens sommige verhalen rees dat eerste stukje droge aarde op uit een moeras van reusachtige papyrusstengels. Die stengels zijn met de zuilen nagebootst. Dat zie je aan de grote gebeeldhouwde papyrusbloemen en bladeren bovenaan. Deze tempel bestaat uit alleen die zaal: het oermoeras omgeven met rotsig zandsteen, plek waar de goden woonden voordat ze de mensen schiepen. Deze en andere Egyptische tempels stonden op een lage verhoging, ook hier. Logisch dat je vader dacht aan Genesis dat immers begint met het scheppingsverhaal.'

Ze scheen met de lamp van haar telefoon op een graffito onder op een van

de zuilen. ‘In die gestippelde ovaal zie ik weer namen,’ zei ze enthousiast. ‘Bowes en Wright staat er. Eronder W. Ficher, 1818.’

‘Lijken me toeristen uit het begin van de negentiende eeuw,’ zei hij. ‘Napoleon nam tijdens zijn militaire expeditie naar Egypte in 1798-1801 kunstenaars, wetenschappers en zelfs ballonvaarders mee. Zijn soldaten ontdekten bij toeval de Steen van Rosetta. In 1809 verscheen van de expeditie het eerste deel van een drieëntwintigdelige boekenreeks met prachtige kleurplaten, wat een ware egyptomanie losmaakte. In de decennia erna stond de lokale heerser Mohammed Ali Pasha de verkoop toe van antiquiteiten aan musea zoals hier in Leiden, wat het toerisme verder aanwakkerde. Van het vroege toerisme zie je hier de sporen. Ik wist van deze tempel, niet van die naamgraffiti.’

Ze liep langs de zuilen naar achteren. ‘En die nis in de achtermuur?’

‘Waarschijnlijk voor een godenbeeld van Isis. Het gebruik als Isistempel verklaart een Isisbloem die op het kapiteel rechts boven de hoofdingang is uitgehakt. Een zonneschijf dekt met zijn gespreide vleugels de bovenkant van de nis beschermend af, net als bij de ingang.’

‘Kijk,’ zei ze opgewonden en ze wees op een inscriptie met donkerrood ingekleurde Griekse letters hoog boven de nis.

Hij scheen met zijn telefoon omhoog. ‘Het is een beetje knullig Grieks. Ik probeer het.’ Hij keek even, en vertaalde: ‘Tijdens de ambtstermijn van de klinarch Kolas de zoon van Tesemaishem, investeerde Senamatis in deze zuilenhal; hij besteedde daarvoor 10.200 talenten, Silvanishem de zoon van Namous-Peret, heeft hem in opdracht van Senamatis verbouwd’.

Hij keek haar aan. ‘Het verwijst naar een verbouwing voor ruim tienduizend zilverstukken. Een andere vergelijkbare inscriptie uit de omgeving doet vermoeden dat het om een groep Isisvereerders gaat in de vierde eeuw na Christus.’

Ze liet haar lichtbundel over de oude wanden dwalen, speurend naar nieuwe aanwijzingen. Naast de nis doemde een ingekrast kruis op, en een ander op de stenen deurpost waar ze waren binnengekomen. Juist toen ze bijna rond was en verder niets ontdekte, verscheen op de zijmuur in de lichtvlek een graffito: +IAKωB.

‘Dat is oud,’ zei hij enthousiast. ‘Er staat Jacob in letters van de kopten, de christenen in Egypte die voor hun namen een kruis zetten. Jacob is in Genesis de kleinzoon van Abraham. Hij had een speciale betekenis in Egypte. Zijn zoon Jozef haalde hem naar Egypte, waar hij stierf en op Egyptische wijze is gebalsemd. Zoals de mummies in dit museum.’

‘Onze aartsvader Jacob op een tempelwand. Bijzonder hoe de geloven met elkaar verweven zijn,’ zei ze.

‘Deze tempel bleef lange tijd intact doordat christenen hem in 710 in gebruik namen als kerk. Dat staat vermeld op een bij de tempel gevonden gedenksteen die nu in Caïro is. In feite is dit de oudste complete Nubische kerk in Europa.’

Hij wees naar de linker stenen deurstijl. ‘Daar is laag een bouwsteen weggesloopt en een holte uitgehouwen om een kom voor wijwater te plaatsen. Daarmee besprenkelden de kerkgangers zich als ze via deze uitgang vertrokken. Boven zie je twee draaigaten van de verdwenen houten deur.’ Hij bleef omhoogkijken. ‘Bovenin zitten halverwege de zuilen gaten voor de haken van de kettingen waaraan de kerklampen hingen, brandend op olie. Het is hier binnen schemerig doordat de enige lichtvensters in 710 bijna tot de dakrand zijn opgevuld met kleinere en smallere steenblokken. Madrid kreeg na de Unescoreddingsoperatie een vergelijkbare tempel met in de façade nog wel de originele grote lichtvensters.’

‘Waarom een kerk in een oude Isistempel? Had Isis iets met het christendom te maken?’

‘In de Romeinse tijd raakte haar cultus over het gehele rijk verspreid. Zo staat boven op de Romeinse afdeling een in Nederland opgegraven Isisbeeldje uit Houten bij Utrecht, en bij de grote Romeinse beelden eentje uit Valkenburg aan de Rijn. Populair waren zitbeeldjes van Isis die haar baby Horus zoogt. Daarvan staan er een aantal hier in de museumvitrines.’

‘Zoals Madonna met het kindje Jezus.’

‘Die breed verspreide zitbeeldjes van Isis dienden vermoedelijk als voorbeeld. Dat kon voor de vele Isisaanhangers de overstap naar het christendom vergemakkelijken. Net als Maria werd Isis op ongebruikelijke wijze bevrucht. En ze was de zus van de Egyptische god Seth, in de Bijbel de naam van een zoon van Adam. De sistrum van Isis, een soort rammelaar, zie je nog steeds in koptische kerkdiensten.’

Hij keek haar aan. ‘De Griekse geschiedschrijver Diodorus van Sicilië hield Isis verantwoordelijk voor de relatief sterke positie van vrouwen in het oude Egypte. Dat illustreert de huwelijksakte van Petisis en Taäwa in het depot van dit museum. Petisis moest de bruidsschat van zevenhonderdvijftig zilverstukken bij een scheiding aan zijn vrouw Taäwa terugbetalen, gegarandeerd door zijn moeder Heribastet. Dat bood Taäwa financiële onafhankelijkheid. Andere papyri tonen dat vrouwen personeel en bezittingen hadden, en rechtszaken voerden, voor die tijd uitzonderlijk. Enkelen werden farao, zoals Hatsjepsoet en Cleopatra.’

Ze begon het tempelbezoek steeds leuker te vinden. Met haar rug naar de tempelingang, staarde ze naar de achterwand met de nis. Achter in de hoek rechts was een lage doorgang als uit een rots uitgehakt waardoor licht naar binnen viel. ‘Dat is de in 710 uitgehouwen oostelijke ingang,’ zei hij. ‘In de

Nubische regio in het zuiden van Egypte waar deze tempelkerk stond, zat de hoofdingang aan de oostkant.'

'De Taffeh-tempel, waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen,' herhaalde ze de zin van haar vader.

Nicolas wees omhoog. 'De oostdeur hebben we gevonden, en die naden van de plafondstenen wijzen als hemelstrepen naar de oostwand.'

Ze bukten en stapten over de oude stenen drempel door de lage uitgehakte oostelijke opening naar buiten. Rechts stond een meer dan levensgrote stenen sarcofaag rechtovereind. 'Ik zie de neus,' riep ze. De lichtgrijze gestalte keek met een mysterieuze glimlach op hen neer.

'Hij heeft inderdaad een flinke neus,' zei Nicolas. Hij boog naar voren. 'Hij heette Ahmes. Op zijn borst staan spreuken van het dodenboek. Dit is de deksel. Dat ernaast is de sarcofaag.' Hij tuurde naar een hiërogliefteskt op de zijkant. 'Deze spreuk beschermt Ahmes tegen slangen.'

'De Taffeh-tempel waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen,' zei ze. 'Inderdaad precies zoals mijn vader aangaf.'

'Binnen in het museum liggen nog wat vondsten die het beeld van de Leidse tempelkerk aanvullen,' zei Nicolas.

Ze passeerden een ratelend draaipoortje en liepen langs mummiekisten en Egyptische beelden naar een zaal met stemmig gedempt licht. Nicolas stopte bij een wandvitrine. 'Medewerkers van dit museum groeven dit ruim een halve eeuw geleden op in een Nubische kerk in Abdallah Nirki die kort erop in het Nassermeer verdronk. Hij was ongeveer even groot als de tempelkerk van Taffeh en had ook zo'n oostelijke ingang.'

In de wandvitrine zagen ze een bronzen wierookbrander, een geglazuurde miskelk en stoppen van kruiken voor de miswijn. Verder van aardewerk een wijwaterbak en een olielamp met resten vet en olie, en een stuk lont. 'Dat is een snipper perkament met het Evangelie van Johannes in het Koptisch uit die kerk,' zei Nicolas.

Hij liep naar een volgende wandvitrine. 'Die Koptische teksten komen uit de beroemde bibliotheek van het Witte Klooster in midden-Egypte. Je ziet bladen van psalmboeken, liturgieën, leefregels en preken over het kloosterlijke leven en duivelsuitdrijving. Die opengeslagen bladzijden schetsen het voorbeeldige leven van kerkvader Athanasius van Alexandrië. Dat is de beroemde bisschop die in 367 in zijn Paasbrief verboden boeken verketterde.'

'Begon toen het verminken van die Bijbelse codices zoals de Leidse codex?'

Nicolas haalde zijn schouders op. 'Zou kunnen.'

Ze liep naar een vitrine met munten en beschreven scherven.

'Dat zijn ostraka,' zei Nicolas, 'met inkt beschreven scherven. Die scherf

links beschrijft bijvoorbeeld een braakmiddel van wijn en eieren, bedoeld om het kwaad uit te spuwen.’

Ernaast herkende ze een zilveren munt zoals Nicolas die bij zich had. ‘Kijk, op dat zilverstuk van Ptolemaeus II staat dezelfde adelaar als jij liet zien, met ernaast zo’n munt met die dikke krullenkop van zijn vader. Uit de tijd van de Griekse vertaling van Genesis uit Alexandrië die verloren ging.’

‘Klopt. Lijkt me een mooi moment om de tempelwand van Per-Cheft te bekijken die je vader noemde. Die is namelijk uit de tijd van vader Ptolemaeus I. Een perfecte plek ook om je het geheim van de hiërogliefen te onthullen.’

De farao keek op het tempelreliëf opzij, met eenzelfde bolle kop als op de oude zilveren munt die Nicolas ernaast hield. Des te opvallender vond Gina de verder Egyptische uitstraling van de Griekse stamvader Ptolemaeus. Hij was uitgebeiteld in lichtgrijs kalksteen, met naar het leek een kleine blos op zijn wangen, alsof hij zich schaamde voor de vele beschadigingen.

‘Dat is de bovenkant van de oostwand van de tempel van Per-Cheft uit de Egyptische stad Oxyrhynchus op de westoever van de Nijl, een Griekse enclave zo’n honderdzestig kilometer ten zuiden van Caïro,’ zei Nicolas. ‘Het markeert de opkomst van de Griekstalige farao’s. Dit helpt me voor te stellen in welk soort culturele omgeving de vertalers van Genesis destijds in Alexandrië werkten, ook een Griekse enclave. Je kijkt naar Ptolemaeus I, de generaal van Alexander de Grote. Hoewel een Griek, staat hij hier als Egyptische farao.’

Hij legde uit dat het oorspronkelijke reliëf ongeveer twee meter breed was. Het was versierd met op een podium staande figuren. ‘Je moet je voorstellen dat de tempelbezoeker die in Egypte voor deze kalkstenen wand stond, echt in oostelijke richting keek waar de Nijl lag.’

‘Lijkt erop dat mijn vader deze wand noemt omdat hij net als die oostdeur verwijst naar het oosten. Maar ik wil goed begrijpen wat erop staat.’

‘Die twee figuren die je rechts op de wand ziet staan en die naar het midden kijken, leken vanuit de tempelbezoeker gezien vanuit het zuiden aan te zijn komen lopen, met de stroom van de Nijl mee. Dat visualiseerde dat het zuidelijke goden zijn zoals de tekst bevestigt. Je standplaats als bezoeker werd zo onderdeel van het beeldverhaal.’

Hij wees op het linkerdeel van de wand met gespiegeld dezelfde voorstelling. Ptolemaeus stond ruggelings tegen zichzelf. Links droeg hij de noordelijke kroon en keek richting twee goden die vanuit het noorden leken te komen, de kant van de tempel waar de noordelijke Nijldelta lag. Een horizontale rij vijfpuntige sterren markeerde de plafondrand en symboliseerde de hemel boven hen. Op Ptolemaeus’ gezicht en handen schemerde nog een zweem van zijn lichtrode huidskleur.

Ze keek naar de zuidwaarts uitgestrekte hand van farao Ptolemaeus.

‘Als centrale figuur is hij even groot als de ook staande goden afgebeeld, teken van gelijkwaardigheid. Hij kijkt de twee goden recht in de ogen en draagt de kroon van zuidelijk Egypte. Als hulp reikt hij hen op zijn uitgestrekte hand een beeldje aan. De tempel was één met de omgeving: de farao keek echt in zuidelijke richting waar de Nijlbronnen lagen. Daar staat de zuidelijke god Dedoen en diens moeder Medjat erachter. Links kijkt hij naar Horus. Op het ontbrekende linkerhoekstuk van het reliëf stond wellicht ook de

moeder, wat bij Horus de godin Isis was, het tweetal van de zitbeeldjes.’

‘Het ziet er zeer Egyptisch uit, met Ptolemaeus zo van de zijkant afgebeeld.’

‘Die Egyptische weergave hielp om als farao geaccepteerd te worden. Grieks in de stijl is het bolle gezicht en het diepe reliëf zoals op die munt. Ook de wallen onder de ogen en de kleine mond met glimlach. Maar het en profil afbeelden en de kleding is Egyptisch, net als de goden. Dat beeldje op zijn hand is de Egyptische rechtvaardigheidsgodin Maät, herkenbaar aan de struisvogelveer op haar hoofd. Het symboliseert dat Ptolemaeus orde brengt in de godenwereld.’

Hij wees naar de tempelwand. ‘Dankzij Jean-François Champollion kunnen we lezen hoe de Griek Ptolemaeus I op deze tempelwand zijn gezag in Egypte legitimeert. Hij claimt door de Egyptische goden begunstigd te zijn met “leven en heerschappij in eeuwigheid.” De afbeelding illustreert dat. Door het Maät-beeldje te overhandigen, biedt hij de kennelijk onalmachtige goden zelfs hulp. Op dat idee stoelde zijn macht. Als ik naar die wand kijk, zie ik voor me hoe de Griekse farao’s zich in Alexandrië uiterlijk aanpasten, maar wel vreemde teksten zoals Genesis in hun eigen Griekse taal lieten vertalen, en Grieks op hun munten gebruikten.’

Hij wees naar een andere steen eronder. ‘Op die bovenkant van een kalkstenen pilaster, een platte zuil, zie je dat ook de Romeinen de hiërogliefen respecteerden. Onder de plafondrand met weer een sterrenrij staat links de naamcartouche van keizer Nero. Iets verderop illustreert een stéle uit Koptos van zijn voorganger Claudius dat de Romeinse keizers zich in Egypte ook nog in Egyptische kleding en houding lieten afbeelden.’

‘Bijzonder hoe ze in de huid van een Egyptenaar kropen om hun eigen positie te versterken.’

‘Het zijn in feite stripverhalen. Het is een hoogtepunt in de pictostorie met die ruimtelijke koppeling van de afbeeldingen aan de omgeving.’ Nicolas keek mijmerend naar het tempelreliëf. ‘Als kind wilde ik striptekenaar worden. Dat werd met mijn spellenbedrijf totaal wat anders.’

‘Het leven is een boulevard van gebroken dromen. Ik wacht nog op je onthulling van het geheim van de hiërogliefen,’ zei ze glimlachend.

Galant gebaarde hij met zijn arm. ‘Naturellement. Volg me.’

21

Terug in de museumzaal met kerkelijke objecten, legde Nicolas zijn hand op een midden in de ruimte opgestelde zwart metalen kast. ‘Hierin ligt iets bijzonders van mijn held Champollion,’ zei hij met een glimlach alsof het zijn persoonlijke bezit was. ‘Champollion raakte net als je vader en ik gefascineerd door onze oorsprong. Op zijn elfde besloot hij de code van de hiërogliefen te kraken toen hij voor het eerst een afbeelding van de Steen van Rosetta zag. De steen viel in 1801 in Britse handen en is een topstuk in het British Museum. Het is een priesterlijk decreet voor farao Ptolemaeus in het Grieks, inclusief de opmerking dat de steen dezelfde tekst in twee varianten van het oude Egyptisch toont, een unicum. Napoleon besefte al dat die steen de code van de tot dan mysterieuze hiërogliefen kon kraken.’

Hij trok de bovenste lade open. ‘Voilà. De “Notes diverses”, het originele Franse notitieboekje uit 1806 toen Champollion vijftien was. Hij leerde dat jaar al Chinees en gaf een lezing over de Hebreeuwse versie van Genesis. Kort erop werd hij lid van de Franse Academie van Wetenschappen. Op 14 september 1822 kraakte het talenwonder de code van de hiërogliefen. “Je tiens mon affaire!”, riep hij tegen zijn oudere broer: ik heb het! Daarna lag hij dagenlang uitgeput op bed. Die tekening naast het notitieboekje toont Champollion met het door hem ontcijferde hiërogliefenalfabet.’

‘Beloond met eeuwige roem.’

‘Wie wil dat niet. Champollion kreeg overigens niet direct de volle wetenschappelijke erkenning. Caspar Reuvens, de eerste directeur van dit museum en eerste hoogleraar archeologie ter wereld, onderkende het in 1824 als een van de eersten als een doorbraak. Dat deed hij in het door hem uitgegeven Antiquiteiten, wereldwijd het eerste archeologische tijdschrift.’

‘Het opeens kunnen lezen van die teksten moet sensationeel zijn geweest,’ zei Gina.

‘De katholieke kerk keek nerveus toe omdat de verhalen over Jacob, Jozef en Mozes deels in Egypte spelen. Ze vreesden voor Egyptische verhalen die de Bijbel weerspraken.’ Nicolas schoof de volgende lade open. ‘Dit is een oude tekening van een kalkstenen plafond dat in 1821 van de Hathortempel in Dendera is overgebracht naar Parijs. Dicht bij huis, vormde het een van Champollions eerste vertaalklussen. Het Vaticaan was bloednerveus omdat dat plafond volgens sommigen de hemel tijdens de schepping toonde, compleet met datum. De Leidse hoogleraar Joseph Scaliger schreef al in 1606 dat de Egyptische geschiedenis verder terugging dan het scheppingsmoment volgens de Bijbel. Isaac Vos dacht in 1659 aan een verdwenen versie van Genesis en Baruch Spinoza kon in 1670 in dit vrijdenkende landje schrijven dat de bewaarde versie slechts door mensen was geschreven. Wetenschappers

verzamelden in Leiden al driftig Egyptische antiquiteiten. In die vitrine zie je grafbeeldjes en stukken van een mummie, in de zeventiende eeuw gebruikt voor colleges anatomie.’

Hij wees naar de Dendera tekening. ‘De hiërogliefttekst bij die hemelkaart bleek geen bevestiging te bieden van Scaligers claim. Gerustgesteld ontving Paus Leo XII, Champollion in 1825 op audiëntie en bood zelfs een kardinaalsfunctie aan, wat de wetenschapper diplomatiek afwees. Hij vertaalde meer teksten en trok in 1829 alsnog dezelfde conclusie als Scaliger. De ouderdom van de wereld oversteeg de circa zesduizend jaar die de Bijbel aangaf.’

‘Je hebt me nog steeds niet de sleutel tot de ontcijfering onthuld.’

Hij trok een andere lade open met drie platen uit Napoleons expeditieboek uit 1821. ‘De nieuwe informatiestroom van Napoleons expeditie startte een zinderende wedloop om de ontcijfering. Cruciaal bleek de hiërogliefnaam van Ptolemaeus. Dat kunnen we prachtig zien bij die Ptolemaeuswand. Met mijn equivalentenmethode leer ik je in één minuut hiërogliefen lezen. Wie weet waar dat nog handig voor is.’

Terug bij de tempelwand, wees Nicolas naar hiërogliefen in de vorm van onder elkaar twee handen, een haas, een waterrimpel en een zittend figuur. Gina kon zich moeilijk voorstellen dat ze straks een deel zou kunnen lezen, maar liet zich graag verrassen.

'Lang zagen wetenschappers hiërogliefen als ruim zevenhonderd veel gebruikte plaatjes die complete woorden als handen, haas, water en zitten voorstelden,' zei Nicolas. 'Daarbij viel op dat menselijke en dierlijke hiërroglieftekens in een tekst altijd dezelfde kant op keken, allen naar rechts of naar links. Naar we nu weten terecht, was de veronderstelling dat de figuurtjes naar het begin van de regel keken. Zo wist je waar je moest beginnen met lezen. De inhoud bleef een mysterie.'

Hij wees naar een ovale cartouche die links boven het hoofd van Ptolemaeus een kolom hiërogliefen omsloot. 'Eerder was al opgemerkt dat die cartouches waarschijnlijk faraonamen omsloten. De Rosetta steen bevatte een decreet voor Ptolemaeus. De Britse arts en natuurkundige Thomas Young bedacht dat daarom Ptolemaeus in de cartouches op de Steen van Rosetta moest staan. Terwijl oude faraonamen volgens hem zoals alle hiërogliefteksten puur met symbolen werden aangegeven, gebruikten de Griekse farao's volgens hem voor hun naam een alfabet. Het viel hem namelijk op dat de cartouche van Ptolemaeus relatief lang was en ongeveer evenveel hiërogliefen bevatte als letters in zijn naam. Tegen de kijkrichting van de figuren lezend, wist hij dat het eerste teken een P moest zijn en het laatste een S. Zo kon hij zes hiërogliefen lezen. Ook ontdekte hij dat vrouwennamen vaak afsloten met twee cirkelvormige tekens. In 1819 publiceerde hij zijn resultaat.'

'Waarom brak Champollion uiteindelijk de code, en niet Young?'

'Prachtig voorbeeld hoe je verblind kunt raken als je vanuit één beperkt perspectief blijft kijken, de tunnelvisie. Young bleef ten onrechte de rest van de hiërogliefen als klankloze plaatjes beschouwen, inclusief de oude faraonamen. Hij probeerde andere buitenlandse namen te vertalen, wat niet lukte. Na 1819 concentreerde hij zich meer op zijn werk als arts en natuurkundige, met succes. Zo verklaarde hij als eerste bepaald gedrag van lichtstralen. Wel hield Young tot zijn dood in 1829 vol dat hij de basis voor de ontcijfering had gelegd. Sommige Britten zien dat nog steeds zo.'

Ze glimlachte. 'Voor jou is de Fransman de held.'

'Absolutement. Allereerst lukte het Champollion wel andere buitenlandse namen te ontcijferen. Hij bedacht de theoretische hiërogliefnaam van Cleopatra. Januari 1822 zag hij een tekening van een granieten obelisk van de Isistempel in Philae vlak bij Aswan. Die was overgebracht naar Engeland en

staat op het landgoed Kingston Lacy in het Britse Dorset. Een korte Griekse tekst onderop suggereerde dat Cleopatra ergens op de obelisk stond vermeld. Op de tekening herkende Champollion tussen de hiërogliefen direct Cleopatra's naam zoals hij die vooraf had gereconstrueerd. Daarmee kende hij al ruim de helft van het hiërogliefen alfabet. Verder puzzelend met andere namen, kreeg hij het complete alfabet in kaart.'

'Zoals hij trots toonde op die tekening in een van die lades,' zei Gina.

'Ja. En het leuke is dat je in een minuut die namen kunt leren lezen. De Egyptenaren kenden korte letterklanken met een apart teken, gebaseerd op de beginklank van het getoonde object. Zo zouden wij een leeuw kunnen gebruiken voor de l-klank, welk woord in het Egyptisch toevallig ook met een l begon. De arm is de klank a, evenals de aasgier, een been is de b, het huis met binnenplaats de h, de komvormige mand of kortweg kom de k, de metaalstaaf de m, de slotgrendel en ook een omgevouwen stofkleed de s, het uilskuiken de u en de woestijnhaas de w.'

'Van andere Egyptische woorden zullen de beginletters anders zijn geweest.'

'Voor die gevallen heb ik voor mijn pictostoriestudenten als ezelsbruggetje vergelijkbare objecten bedacht: de equivalenten. Een vierkant krukje begint in het Egyptisch met een p en staat voor die klank. Die klank kun je onthouden door het als een vierkante poef te zien. Een halfrond teken is een t van het Egyptische woord voor brood. Door het als een tarwebrood te zien, is gemakkelijker te onthouden dat het de t is. Met de objecten die ik als ezelsbruggetje gebruik, probeer ik zo dicht mogelijk bij het origineel te blijven. Zo is een hand de letter d. Omdat de duim prominent is aangegeven, noem ik het een duimhand. Hetzelfde doe ik met de uil, waterrimpel, lasso en veer: de moederuil is de m, de Nijlwaterrimpel de n, de open lasso de o en de inktveer de i.'

'Met verschillende symbolen voor vergelijkbare klanken zoals bij de a, m en s,' zei ze.

'Het zijn vaak kleine nuances. Zo is de s van het stofkleed zachter dan de scherpe s van de slotgrendel.'

Hij wees naar de cartouche op de tempelwand. 'Met deze simpele kennis kun je die naam al lezen. Ze lazen net als wij van boven naar beneden. Tegen de kijkrichting van de leeuw in, hier dus net als wij van links naar rechts.'

Ze keek even. ‘Onder de poef zie ik het tarwebrood en ernaast de open lasso. Eronder de leeuw. Samen Ptol.’

‘Je bent al halverwege.’

‘Daaronder de metaalstaaf, linksonder twee inktveren en rechtsonder het stofkleed… Ptolmiis?’

‘Precies. Hun schrijfwijze van Ptolemaeus.’

Nicolas liep naar links. ‘Dit is een kalkstenen standbeeld van Cleopatra II of III, een naam die is gebruikt voor zeven vrouwen van de Griekse dynastie. Er zijn maar weinig beelden van hen bewaard.’

‘Mooi slank figuur, en ze is naakt!’

‘Voor mij de oorsprong van de onweerstaanbare schoonheid van haar nazaat Cleopatra VII. Dat was de laatste Cleopatra die Caesar en zijn opvolger Antoninius verleidde,’ glimlachte hij. ‘Champollion had vooral interesse in de cartouche van Cleopatra.’

‘Niet alle Fransen zijn hetzelfde.’

Hij glimlachte en toonde op zijn telefoon een cartouche van haar. ‘Ik help je weer op weg met de eerste letter k bovenaan, een helling die ik als ezelsbruggetje een kleihelling noem. En die vaak rood gekleurde lippen een stuk lager noem ik een rondlip, de r.’

‘Je denkt zeker aan de rode lippen van Cleopatra.’

‘Nee. Ik noem het rondlippen, ze passen bij iedereen. Lees nu maar.’

Gina tuurde even. ‘Kleihelling, leeuw, inktveer, open lasso, poef, aasgier, duimhand, rondlip en weer een aasgier.’ Ze las hardop: ‘Kliopadra.’ Ze dacht even na. ‘Cleopatra!’

‘Très bien. Die twee cirkelvormige tekens onderaan betekent “goddelijke vrouw”. Egyptologen denken dat Kliopadra waarschijnlijk meer lijkt op haar echte naam dan Cleopatra zoals wij haar kennen. Prachtig dat je met een beetje kennis al dichter bij de oerbron komt.’

‘En Champollions Eureka moment van 14 september 1822?’

‘Op die dag ontving hij tekeningen van cartouches uit Aboe Simbel. Van één ervan realiseerde hij zich dat het de bekende faraonaam Ramses was, zo’n duizend jaar ouder dan de steen van Rosetta. Hij merkte op dat die naam begon met het symbool van de zonnegod Ra, het begin van de naam, en eindigde met het stofkleed, de letter s. Op dat moment besefte hij dat die oude namen bestonden uit een combinatie van complete woordplaatjes zoals de zon, plus losse klanken als de s. Dezelfde dag herkende hij uit Aboe Simbel een tweede voorbeeld van farao Thoetmoses met een Ibis als symbool voor Thot, en weer een losse s aan het eind.’

‘Eureka!’

‘Ja. In een flits zag Champollion dat het een complex gecombineerd schrift was: losse letterklanken, tekens voor lettergrepen en tekens voor complete woorden, zo werkte hij het verder uit.’

‘Maar geen Egyptisch alfabet, behalve in die buitenlandse cartouches?’

‘Nee. De Egyptenaren kwamen zelf niet op het idee dat je met een twintigtal klanktekens alles kunt opschrijven. Toen elders het alfabet verscheen, hielden ze star vast aan hun gemengde systeem waarin die losse letters slechts enkele van de honderden elementen waren.’

‘De wet van de remmende voorsprong,’ zei ze. ‘De pionier die na verloop van tijd wordt ingehaald.’

‘Voor ons een geluk bij een ongeluk. Doordat ze volop plaatjes bleven gebruiken kun je bepaalde tekstdelen snel begrijpen, ook als je geen Egyptisch kent. Met mijn equivalentenmethode kun je sommige namen lezen. En als er een verticaal streepje bij staat, is de betekenis gelijk aan het plaatje. Dus letterlijk hoofd, arm of bijvoorbeeld hut. Met twee streepjes zijn het er twee, met drie streepjes heel veel. En zo zijn er meer gemakkelijk te begrijpen elementen zoals drie watergolven voor water, of twee lopende beentjes voor lopen. Daarom zijn cursussen hiëroglieflezen zo populair.’

‘Als het echt simpel was, had de ontcijfering niet zo lang geduurd.’

‘Er is een complexe keerzijde. Hiërogliefen waren een kunstvorm. Je kunt in deze museumzaal zien dat ze hiërogliefen ter verfraaiing inkleurden, bij een kleine kapel zelfs met bladgoud. En op deze symmetrische tempelwand van

Ptolemaeus, kijken niet alleen de figuren van beide kanten naar de farao in het midden, maar ook de menselijke en dierlijke hiëroglieftekens. Alsof wij de linkerbladzijden van een boek in spiegelschrift zouden schrijven, puur omdat die symmetrie fraaier is. En ze haatten leegtes: ze schreven alles aan elkaar en vulden gaten op door een teken te herhalen. Verder draaiden ze tekens om als dat mooier oogde. Om gek van te worden.'

'Dat doet me denken aan een artikel over de dollar dat ik voor de krant schreef. De opmaakredactie had de inleiding in de vorm van een dollarteken gezet. Kunstzinnig, maar amper leesbaar.'

'Zo iets. Tot overmaat van ramp schreven de Egyptenaren nauwelijks klinkers. Soms reconstrueren egyptologen die uit het latere Koptisch. Vaak is het een gok. Dan maken ze er voor de leesbaarheid een e van, of aan het eind een i. Je kent wellicht de mooie Nefertiti, moeder van Toetanchamon en bekend van haar buste in Berlijn?'

'Weer een charmant voorbeeld valt me op.'

'Punt is dat ze net zo goed Nofretete geheten kan hebben. We weten het niet zeker omdat de klinkers ontbreken.'

'Bizar dat we het stellig over Nefertiti hebben terwijl we niet weten of ze echt zo heette.'

'Mooi voorbeeld hoe een wetenschappelijke theorie waarheid kan gaan lijken als je het vaak genoeg hoort. Egyptologen beseffen het, verder haast niemand.'

Hij liep een paar passen naar achteren en keek naar de wand. 'Het is al met al een fascinerend venster naar de Egyptische geest. Schrijven ordent het denken. Hoe je schrijft beïnvloedt je denkwijze. Dat verklaart denk ik de visuele instelling van de oude Egyptenaren. Hun afbeeldingen waren één met het schrift, daarom is Ptolemaeus hier als een soort groot hiërogliefffiguur van de zijkant afgebeeld. Ze maakten zelfs voorwerpen in hiërogliefenvorm.'

'Ik begin aan te voelen waarom je de Egyptische oudheid een goudmijn voor de pictostorie vindt.'

'En er is meer. Deze tempelwand helpt me voor te stellen hoe de Griekse vertalers van Genesis in Alexandrië worstelden met de Hebreeuwse tekst van Genesis. In die namen ontbraken ook de klinkers. De vertalers moesten net als de egyptologen in onbekende namen die klinkers zelf verzinnen.'

Ze dacht even na. 'Je zei dat Champollion schreef over Genesis en was geïnteresseerd in de oorsprong. Er moet uit die teksten beter bekend zijn hoe de Egyptenaren hun oorsprong zagen.'

Hij glimlachte. 'Daarvoor moeten we bij een bijzondere vrouwelijke farao zijn een paar meter verderop.'

23

De Rode Pijl sloop acht uur in de ochtend zo geruisloos weg dat Lucas aanvankelijk dacht dat de trein op het spoor naast hem ging rijden. ‘Wat laten we ons visueel gemakkelijk manipuleren,’ bedacht hij glimlachend. Na de geslaagde liquidatie van Chimanti en een korte nachtrust in zijn hotel, was hij in kopstation Roma Termini op de Frecciarossa gestapt. In de hogesnelheidstrein streek hij neer in de stilteruimte van wagon 1, de *Executive class*. Herkenbaar voor de dik betalende klanten, was deze ingericht als de hen bekende privéjet. Aan weerszijden van het gangpad stond een enkele rij eenpersoons grijsleren armstoelen met hoofdsteunen. Gecombineerd met de hoge snelheid voelde het alsof je naar Napels vloog.

Aan het plafond hingen kleine beeldschermen met in grote zwarte letters de snelheid. Toen deze naar 281 km/h was opgelopen, trilde zijn telefoon. ‘Meeting in de vergaderruimte, links aan het eind van de spiegelwand’, verscheen na decryptie in zijn scherm. Voor hem strekte zich een gangpad uit met inderdaad links een spiegelwand. Aan het eind opende hij de smalle schuifdeur en stapte zo in een kleine rechthoekige vergaderzaal. Evenwijdig aan de buitenramen stond een langwerpige vergadertafel met aan weerszijden ieder twee mannen in rode draaibare leunstoelen, gekleed in lang zwart gewaad. De man aan de raamzijde gebaarde hem plaats te nemen aan het hoofd van de tafel direct bij de deur. De stoel aan het andere uiteinde bleef leeg zodat het grote beeldscherm tegen de smalle achterwand volledig zichtbaar was. Zoals hij op dit niveau van het ribbroederschap gewend was, droegen ze allen een gezichtsmasker en gebruikten een spraakvervormer.

Ze behoorden tot een geheime gesloten cel waarvan slechts één van de leden in verbinding stond met het Hogere; wie van de vier dat was, wist alleen de betrokkene. Als er iets mis zou gaan, zouden ze alle vier op afstand gedood worden, zoals dieren afgemaakt worden bij een virusuitbraak. Ze kregen alleen de voor een succesvolle operatie benodigde *need to know* informatie. Bij een verhoor konden ze zodoende weinig verraden als de liquidatie op afstand faalde, en ze onverhoopt niet bij hun zelfmoordpil konden. De goddelijke macht bepaalde wanneer je tijd gekomen was. De Hoogste Broeder kon als verlengstuk van God dat moment aanvoelen voor alle ribbroeders.

‘Lucas, dank voor je komst en eerste geslaagde missie,’ klonk het met een krakende computerstem uit de richting van de man die hem zijn plaats had gewezen. Voor de man lag zijn telefoon met in het scherm groot nummer één als anonieme aanspreekcode, net als bij de anderen nummer twee tot en met vier. ‘We moesten snel handelen, vandaar deze overlegvorm om je persoonlijk bij te praten. De ruim tweehonderddertig kilometer naar Napels is met deze snelheid slechts een dik uur, dus we houden het kort.’

Nummer drie sprak met een identieke computerstem een kort gebed: ‘Dominus pascit me. Ambulavero in medio umbræ mortis’. *De heer is mijn herder. Voor hem loop ik door de schaduw des doods,* vertaalde Lucas in gedachte. ‘Wij helpen God die onallemachtig is,’ sloten ze af. Achter de twee grote ramen schoot het landschap voorbij alsof ze in een soort tijdsversneller zaten. Nummer één hernam het woord.

‘Eerst geven we een debrief van de missie en onze acties tot dusver, daarna krijg je de briefing voor je opdracht. Dit moest *face to face*. Alleen zo kun je ervaren waarom de Hoogste Broeder de zegels verbrak en de Omega code stuurde. Je opdracht is immens. Vergeet dat je een mens bent. Je moet dingen doen die je als mens nooit zou willen. Je bent vanaf nu het zwaard van God. We zijn hoeders van de ware tekst, schakels in een eeuwenoude onzichtbare keten. We moeten tegen elke prijs de valse versies te pakken krijgen. Hun boodschappers moeten we elimineren als ware ze dragers van een dodelijk virus.’

Lucas wist dat in de Romeinse tijd fanatieke gelovigen zich militair van Christus noemden: *miles Christi*. Geïnspireerd door teksten van onder meer Clementius, Origenes en Eusebius, vormden ze een *militia Christi* van moreel gewapende *milites armati* met hun klooster als spiritueel fort. Het was het kloosterbeeld dat Athanasius zo krachtig schetste in zijn heiligenleven van Antonius. Ze droegen destijds in plaats van zwaarden geestelijke wapens zoals zelfbeheersing en doorzettingskracht.

En hij kende het gerucht dat destijds al een genootschap van ribbroeders onware Genesisteksten uit de oudste Bijbels verwijderde: de *Codex Vaticanus, Codex Sinaiticus, Codex Sarravianus* en *Codex Ambrosianus*. Afkomstig uit heilige boeken, konden de teksten niet vernietigd worden. Ze waren wel weggenomen omdat ze valse twijfel zaaiden over de natuurlijke dominantie van Adam over de vrouw en de ligging van het paradijs ten oosten van Jeruzalem bij de Tigris en Eufraat. De nabijheid van het paradijs bewees de Heilig Grafkerk in Jeruzalem waar onder de kruisigingsplaats de kapel van Adam met diens schedel lag. Daarop was het bloed neergesijpeld van de gekruisigde Jezus, volgens Paulus de laatste Adam die uit het oosten lichtend wederkeert: Ex Oriente Lux. Kennelijk was er een valse tekst in omloop die over dat alles onterechte twijfel zaaide.

Nummer één klikte op de afstandsbediening en wees naar de tekst op het beeldscherm tegen de achterwand: ‘Dit is het stuk paradijstekst dat op het punt staat bekendgemaakt te worden. Het zou vijf eeuwen ouder zijn dan de oudste resten tot nu toe.’ Hij wendde zich tot Lucas. ‘Alleen onze Hoogste Broeder kent de ware tekst. Hij weet dat er al in de oudheid verkeerde versies circuleerden. Deze vondst betreft zo’n oude dwaling. Extreem schadelijk.’

Lucas las en huiverde. ‘Verschrikkelijk, dit mag niemand te zien krijgen!’

Het belang van zijn missie was in één klap duidelijk. ‘Vertel,’ zei hij met trillende stem.

‘Nummer twee zal je debriefen over onze acties tot nu toe.’ Met een identieke krakende computerstem nam nummer twee het woord.

‘Omdat we wisten dat zoiets kon gebeuren, monitoren we al jaren de handel in oude teksten. Een maand geleden kregen we het signaal dat de heer Chimanti iets op het spoor was. We zetten hem direct onder surveillance, inclusief interceptie van zijn emailverkeer en brievenpost. Verder namen we zijn afval systematisch mee, om daaruit fragmenten van documenten te scannen en digitaal te reconstrueren. Zo viel bijvoorbeeld Aldrich Ames door de mand, een van de schadelijkste dubbelspionnen binnen de CIA ooit. Ook wij maakten een exacte kopie van de afvalcontainer en verwisselden die elke dag. Verder pasten we het slot van Chimanti’s appartement aan waardoor we op ieder gewenst moment heimelijk toegang hadden. Bovendien zette nummer vier een kluisoperatie op, wat hij kort zal toelichten.’

Nummer vier knikte. ‘Bij de eerste heimelijke inspectie van zijn appartement zagen we dat Chimanti een kluis gebruikte. Bij een tweede bezoek verwisselden we deze met een kluis van hetzelfde merk. De target kon de kluis blijven gebruiken en de code veranderen zonder dat hij iets zou merken. Hij wist niet dat wij met een eigen code toegang hadden. Mensen leggen doorgaans de belangrijkste zaken in hun kluis. Helaas leverde het in zijn geval niets op.’

‘De trash intelligence uit de afvalcontainer leverde evenmin resultaat op,’ nam nummer één de debriefing weer over. ‘De zaak leek onder controle omdat Chimanti uitsluitend zelf onderzoek bleek te doen en daarover geen contact legde met anderen. Totdat we e-mails onderschepten uit Damascus over een nieuw ontdekte tekst.’ De spreker klikte een ander beeld aan. ‘En toen ontdekten we met een postinterceptie deze aantekening, per ongeluk met een Bijbel meegestuurd naar Christie’s in Londen. Met zijn zevenenzeventig jaar begon Chimanti slordig te worden. Passieve surveillance was niet meer afdoende. We moesten overgaan tot actieve probleembeheersing. Zijn liquidatie heb je uitstekend uitgevoerd.’

‘En nu?’ vroeg Lucas.

‘Damage control,’ zei nummer één. ‘We moeten helaas een misser rapporteren. Tot onze schande ontdekten we pas gisteren dat de heer Chimanti een buitenhuis aan de Amalfikust bezat. Je moet daar snel eventuele aanwijzingen weghalen. Volgend aandachtspunt is de inner circle die wist waarmee hij bezig was. Hij kwam zijn huis haast niet meer uit, zijn vrienden en vakbroeders wisten van niets. Onze zorg is zijn dochter Gina, die hem als enige regelmatig bezocht.’

‘Wat weet ze?’

‘Omdat hij meestal thuis bleef, konden we pas de derde week onopgemerkt in zijn appartement afluisterapparatuur plaatsen. Sindsdien is ze niet bij hem langs geweest. Maar mogelijk besprak hij het al eerder met haar. Complicatie is haar speciale en positieve relatie met de Orde.’

‘Dat hoorde ik. Dus?’

‘Haar zegel is verbroken, ze valt onder je licence to kill.’

Lucas schrok. ‘Nogal een dolkstoot in de rug. Trouwe vrouwen moet je niet straffen.’

‘Klopt. Helaas zitten we in alarmfase Omega.’

‘Wat is het plan?’

‘Het moet een ongeluk lijken. Als journaliste is ze een té publiek figuur voor de standaardprocedure.’

Hun kille benadering voelde koud aan, versterkt door de blikkerige stemmen. Zijn aarzeling viel nummer één kennelijk op, hij klikte het beeld met de tekst terug.

‘Lees de tekst Lucas, en vergeet hem direct weer, houd alleen de woede vast. Denk aan wat is gebeurd met je zus, de mishandeling door je moeder. Geef de haat alle ruimte. Woede en haat is nu je enige leidraad, je enige kans op een plaats in het paradijs.’

Lucas herlas de tekst. De agressie begon weer bij hem op te wellen. Zijn ooglid trilde nerveus.

‘Laat de trilling in je lijf toe. Je ervaart nu de woede van God, die jouw hulp nodig heeft, want hij is niet almachtig. Wij moeten God helpen, net als islamieten die zichzelf opblazen omdat ze inzien dat hun god het werk zelf niet aankan. Ze dwalen, maar voelen Gods roep om hulp wel haarfijn aan. Bij ons kun je trillend Gods woede over zijn onmacht tonen. Daarna moet je het beheersen om hem te kunnen helpen.’

Lucas liet zich gaan. Hij trilde en transpireerde nu hevig alsof de emotie van de laatste vierentwintig uur er in één keer uitspatte. Deze briefing had inderdaad onmogelijk via de telefoon gekund.

‘Je bent nu ontwaakt, en gevoed door de wanhopige Geest,’ zei nummer één nadat Lucas weer tot rust begon te komen. ‘Vertel ons hoe je de onalmachtige God gaat steunen.’

Hij beschreef nog een beetje beverig hoe hij de klus wilde klaren en kreeg nog wat vragen en suggesties.

Nummer drie, die nog niets had gezegd, schoof een eeuwenoude munt met Maltezer kruis naar voren. De anderen deden hetzelfde met een eigen oude munt. Ze sloegen de handen ineen en spraken een kort gebed: ‘Heer, steun ons in de strijd die wij voor u voeren. We nemen levens, alleen voor u, alleen voor de grote zaak. Wij verbreken de zegels en danken u voor uw begrip voor het geweld dat we gebruiken. God is onalmachtig.’

Ze namen elk hun munt weer terug van tafel en gaven er een korte kus op. Nummer twee pakte de tablet van tafel en deed het scherm uit. Nummer vier wees Lucas alvast de deur. Ze mochten absoluut niet samen gezien worden.

Hij trok de schuifdeur met een klik achter zich dicht. Op het plafondscherm daalde de snelheid al beneden de honderdzestig. Met het langzamer voorbijschietende landschap leek de tijd te vertragen, alsof hij terugkeerde in de normale nietsvermoedende wereld. Gezien de dichtere bebouwing en het afremmen, naderden ze Napels. Daar zou hij als eenling arriveren, klaar om de Onalmachtige te helpen.

De geelwitte kalkstenen mannenkop staarde Gina onbewogen en beheerst aan. Het was rustig geworden in het Rijksmuseum van Oudheden. Alleen zij en Nicolas waren er nog, plus de oude Egyptenaren, in steen, en enkelen gemummificeerd.

‘Dat is Senmoet,’ zei Nicolas, ‘de architect van het tempelcomplex van Hatsjepsoet in Thebe, een oude stad bij Luxor aan de Nijl, midden in Egypte. Ik zag in Museumpark Orientalis bij Nijmegen het grote model van haar tempel: een reusachtig complex met drie terrassen, gebouwd tegen een rotswand. De tempel is beroemd van het reliëf met de expeditie naar het mysterieuze Land van Poent. Dat was volgens de begeleidende tempeltekst hun land van origine, bezocht in opdracht van Hatsjepsoet.’

Ze had wel eens gehoord van de daadkrachtige vrouwelijke farao Hatsjepsoet, niet van haar architect.

‘Die Senmoet,’ vervolgde Nicolas, ‘bouwde bij Luxor voor haar een tempel in een uitzonderlijke vorm. Volgens sommige onderzoekers symboliseert het de bergterrassen in het verre Land van Poent. Het zou perfect passen in hun neiging zaken driedimensionaal te visualiseren.’ Hij wees naar rechts. ‘Hatsjepsoets naam staat op dat albasten zalfvaasje met resten reukolie. Het zat als bouwoffer in de grond onder haar tempel en noemt haar Amons lieveling. Ze zou de godendochter van Amon zijn. Vlakbij in Amsterdam staat in het Allard Pierson uit zo’n bouwoffer een houten model van een transportslede met haar naam. Dat past fraai bij haar rol als vrouwelijke bouwheer.’ Hij wees naar een ovale steen hoger in de vitrine. ‘Op die wrijfsteen staat de naam van tempelontwerper Senmoet. Hij kreeg naast haar tempel een imposante ondergrondse graftombe.’

‘En wie is op zijn beeld dat kleine kopje onder zijn kin?’

‘Neferoere, Hatsjepsoets dochtertje. Senmoet was Neferoeres voogd.’

‘Wat schattig.’ Ze voelde een glimlach opkomen. ‘Ik krijg het gevoel dat Hatsjepsoet en Senmoet een relatie hadden.’

‘Een oude Egyptische spottekening suggereert dat inderdaad. Na haar dood is ze verketterd en hakten ze de cobra, het faraoteken, van haar levensgrote granieten beeld. Na de eerste beschadiging, barstte jaren later een ware beeldenstorm los en dumpten ze bij haar tempel kapot geslagen beelden in een diepe kuil. Daarin belandden ook brokken van het beroemde Leidse beeld.’

‘Laat zien.’

‘Dat beeld staat tijdelijk in New York. In 1927 vonden Amerikaanse archeologen in die kuil een stenen hoofd en benen waarvan later bleek dat ze passen bij een onthoofd zitbeeld in Leiden. In 1998 zijn de brokstukken samengevoegd en verblijven wisselend in het New Yorkse Metropolitan

Museum en Leiden. Het is fameus omdat ze duidelijk borsten heeft en de inscriptie haar een godin noemt. De meeste andere beelden tonen haar als mannelijke farao. Een voorbeeld vlakbij is een shabti in het Haagse Huis van het boek, een van de slechts drie bewaard gebleven grafobjecten van haar. Dat granieten lijkbeeldje met haar cartouche toont haar als krachtige man, compleet met namaak puntbaard.'

'Ze moest haar mannetje staan.'

'Omdat ze een van de eerste vrouwelijke farao's was. Daarom hielp de mythe dat de god Amon haar moeder bevruchtte, en zij dus een godendochter was. Dat is weergegeven op het beroemde geboortereliëf in haar tempel in een zuilengalerij waar dat Leidse beeld vermoedelijk stond, haar bewust als vrouw uitbeeldend, als godendochter.' Hij liep naar een zwart reliëffragment. 'In de zuilengalerij zie je hoe de scheppergod Chnoem als pottenbakker Hatsjepsoet uit klei schept. Op dit granieten reliëf zie je Chnoem net beginnen en naar een ruw brok klei kijken, met zijn voeten de pottenbakkersschijf aandrijvend.'

Hij liep naar een papyrus verderop. 'Dat zijn de Leidse Amonhymnen, een beroemd lofdicht dat Amon als hoofdgod presenteert met verschillende verschijningsvormen. Volgens een tekst in haar tempel vroeg Amon aan Hatsjepsoet om een expeditie uit te zenden naar het door hem geschapen Land van Poent, hun versie van het aardse paradijs, hun oorsprong. Die expeditie staat op een ander reliëf in haar tempel.'

'Waar lag dat Land van Poent?'

'Volgens die tempeltekst toonden verhalen van haar verre voorouders de plek. De expeditie vertrok uit de Rode Zee waar bij Mersa Gawasis recent een Egyptische haven uit die tijd is opgegraven, zo'n vijfenzeventig kilometer ten zuiden van de badplaats Hurghada. De bestemming was mogelijk het Arabische schiereiland. Andere onderzoekers denken aan Afrika.'

Nicolas liep naar een volgende zaal met veertien naast elkaar staande mummiekisten. 'Senmoets graftombe was niet de enige. In 1891 ontdekten ze vlak bij de tempel een ruim honderdvijftig meter lang onderaards gangenstelsel, met schijnvloeren, dichtgemetselde deuren en een dwarsgang. Op ruim vijftien meter diepte lagen daarin de mummies van honderddrieënvijftig priesters en zangeressen van haar vader Amon, waarvan dit museum vier mummiekisten en twee canopenkisten verwierf. Ze zijn onlangs uitvoerig onderzocht in samenwerking met het Louvre en het Vaticaans Museum die andere mummiekisten uit die vondst bezitten. Die staande gele mummiekist, de tweede van links, is er een van. Aan de gebalde vuisten is te zien dat het een man was. Zijn kist is beschilderd met een halskraag met lotusbloemen, en beschermende vleugels zoals we zagen in de Taffeh-tempel en op de stenen sarcofaag van Ahmes.' Hij wees opzij. 'Daar staan canopenkisten uit andere graven met steeds vier canopenvazen voor de

gebalsemde ingewanden: maag, darmen, longen en lever.’

Nicolas liep een klein stukje door naar drie liggende houten mummiekisten die als een matroesjka pop in elkaar pasten. ‘De buitenste kist heeft dezelfde vorm als graftombes met een halfrond hemelgewelf. Deze set is van Anchhor, priester van de god Mantoe, uit een ander grafcomplex bij Hatsjepsoets tempel.’ Hij stapte om de hoek een kleine gang in. ‘En daar ligt Anchhors mummie, die met op zijn borst het blauwe kralennet met vergulde onderdelen.’ Hij tikte op het beeldscherm ernaast. ‘Die CT-scan toont dat Anchhor van middelbare leeftijd was. Ook zie je beschermende amuletten onder de mummiewindsels verborgen zitten.’

Ze fantaseerde hoe ze als mummie in een kist zou liggen. ‘Macabro.’ Naast zeven mensenmummies, lagen er dierenmummies: slangen, vissen, ibissen, valken, katten, een hond, lam, krokodil en een hurkende baviaan.

Met een ongemakkelijk kriebelende maag liep ze uit de gang terug naar een lege houten mummiekist in de zaal. ‘Wat zijn die blauwe strepen op de bodem?’

‘Dat is de doodskist van de vrouw Asetweret. Bijzonder is de mythische plattegrond van het hiernamaals op de bodem met waterlopen. Het illustreert dat de Egyptenaren al kaarten kenden.’

‘Grappig dat ze in dat water hetzelfde golfpatroon tekenden als de hiëroglief voor water.’

Hij knikte. ‘Ze combineerden meesterlijk schrift en beeld. Zo’n patroon verschijnt in de Hatsjepsoet-tempel op het reliëf van het Land van Poent, hun aardse paradijs. Hun voorstelling van het hiernamaals leek met die bomen en waterloop deels op dat aardse paradijs. Als extraatje bood het hiernamaals geïrrigeerde graanakkers, symbool voor de paradijselijke voedselrijkdom. Op deze kaart zie je op de akkers nog resten van teksten.’

Hij wees in de kist. ‘Asetweret lag zoals in haar tijd gebruikelijk met opgetrokken knieën op haar linkerzij. De geschilderde sandalen markeren het voeteneinde. Net als het tempelreliëf van Ptolemaeus, koppelden de Egyptenaren hun graven visueel aan de omgeving. Bij haar hoofdeinde zie je aan één zijkant een geschilderde deur met twee ogen erboven: een oostdeur. Zo kon ze dwars door de houten wand oostwaarts achter de Nijl de zon zien opkomen.’

‘En de beroemde mensvormige mummiekisten?’

‘Die ontstonden in een volgende fase waarin de mummies niet langer op hun zij lagen, maar met gestrekte benen op hun rug.’ Met zijn vinger maakte hij een draaiende beweging. ‘De begraafrichting draaide een kwartslag tegen de klok in, met de voeten naar het oosten in plaats van het zuiden. Het hoofd optillend, zag de mummie zo over de voeten nog steeds de in het oosten opkomende zon. De juiste oriëntatie op de omgeving bleef belangrijk voor

ze.’

Gina hoopte zelf ook op een paradijselijk leven na de dood, met Petrus aan de hemelpoort die bepaalde of je moreel goed genoeg had geleefd om een plek in het paradijs te krijgen. ‘Hoe kregen de Egyptenaren toegang tot dat paradijselijke hiernamaals?’

‘Dat geheim staat in het dodenboek uit Thebe van de rijke koopman Kenna. Daarnaar verwees je vader waarschijnlijk.’ Hij toonde de tekst op zijn telefoonscherm:

In de Taffeh-Tempel, waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen.
Oostdeur van de uittocht, met de fout van Kenna en Dendera.

‘Ik denk dat je vader bedoelde dat we de oostdeur van de Taffeh-tempel verlatend, de uittocht, langs de neus in de richting van het dodenboek van Kenna kijken. Dat ligt aan die kant in het museum. Met dat dodenboek is kennelijk iets fout.’

Hij liep naar een lange vitrine met het begin van de papyrus. ‘Dit dodenboek van Kenna is een soort eenregelig stripverhaal op een bijna achttien meter lange papyrusstrook. Onderaan staat de tekst, bovenaan de plaatjes. Die bevatten uitzonderlijk veel details zoals de hangbuik van Kenna. Bij belangrijke bladvullende scènes loopt het beeld tot aan de onderkant door. Het is een van de eerste dodenboeken, ruim drieduizend jaar oud, de tijd dat mummies al op hun rug lagen.’ Hij wees naar zijn borst. ‘De achtendertig papyrusbladen lagen opgevouwen op de borst van Kenna’s mummie. Museumdirecteur Reuvens kocht het dodenboek in 1835 op een Londense Sotheby’s veiling. Op de terugweg kreeg hij een beroerte en overleed vijfendertig jaar jong.’

Nicolas liep naar het rechter uiteinde van het dodenboek. ‘Veel bezoekers beginnen links omdat wij van links naar rechts lezen. De Egyptenaren lazen op papyrus altijd de andere kant op. Het verhaal begint rechts met die bavianen bij de opkomende zon, het belangrijke oriëntatiepunt. Omdat bavianen ’s ochtends brullen, dachten de Egyptenaren dat ze de zon begroetten. Daarna zie je een offer door Kenna die zo toonde godsvruchtig te zijn, een voorwaarde om het paradijselijke hiernamaals te bereiken. Verderop zie je de begrafenisstoet met zijn mummiekist en canopenkist met zijn gebalsemde ingewanden. De volgende bladvullende afbeelding toont de rechtbank. Die bepaalt onder leiding van god en opperrechter Osiris of Kenna door kan naar het eeuwige leven.’

‘Een beetje zoals Petrus bij de hemelpoort.’

‘Zo had ik het nog niet bekeken. Je kunt in ieder geval lezen dat Kenna aan

de rechters verklaart de uitgeschreven geboden nageleefd te hebben.’

‘Klinkt als de Tien Geboden van Mozes die in Egypte opgroeide. Gij zult God eren, niet moorden, overspel plegen, stelen, liegen enzovoort.’

‘Beetje. De Egyptische geboden waren veel uitgebreider. En als extra check wegen ze Kenna’s hart op een balans met aan beide armen een weegschaal. Rechts ligt zijn hart, links de struisveer van Maät, de rechtvaardigheidsgodin van het Ptolemaeus-reliëf. Hier is ze de vrouw met een struisveer op haar hoofd die de balans afstelt. De oude Egyptenaren dachten dat je geweten in je hart zat, en dat zondige gedachten en handelingen het hart zwaarder maakten. Zoals wij zeggen dat je je hart moet volgen en hartelijk bent. Een wreed persoon noemen we harteloos.’

Hij hield zijn twee open handen als een balans op gelijke hoogte uit elkaar. ‘Je hart moest net zo licht zijn als die veer. Anders vrat de Dodenverslinder je op, dat beest ernaast met het lijf van een leeuw, de kop van een krokodil en de achterpoten van een nijlpaard, de drie gevaarlijkste dieren in het oude Egypte. In de Koran weegt je hart ook letterlijk mee in het eindoordeel.’

Hij wees naar links. ‘Kenna slaagt en loopt door naar het dodenrijk. Daar onthoofdt die grote kat met een scherp mes de slang Apophis die een eind probeert te maken aan het eeuwige leven in het hiernamaals.’

‘Adam en Eva zijn door een slang in het aardse paradijs hun eeuwige leven verloren,’ zei Gina glimlachend, ‘en hier probeert dat serpent het na de dood nog een keer.’

Nicolas lachte en pakte zijn telefoon. ‘De rest van de papyrus ligt voor restauratie in het depot. Dit is een foto met het stuk waarop Kenna’s grafkamer is getekend, compleet met zijn mummie die wordt verzorgd door de god Anoebis. Uit opgravingen en teksten weten we dat in graftombes ter bescherming in elk van die vier wanden een symbool van de vier windrichtingen was ingemetseld met bezwerende teksten tegen onheil. Die vier symbolen en teksten zijn in Kenna’s dodenboek afgebeeld. Zo lijkt het een soort plattegrond met rond de mummie de vier tombewanden met de grafteksten erop.’

‘En de fout van Kenna?’

‘De tekeningen zijn uitzonderlijk gedetailleerd. Maar de na het tekenen aangebrachte tekst is gebrekkig. Er zijn slordigheden zoals incomplete spreuken uit het dodenboek en het verwisselen van oost en west bij de tombe, ook met de plaatjes.’

‘Dat Mozes de Tien Geboden opschreef is best logisch voor iemand die uit een land kwam waar dergelijke geboden kennelijk zo belangrijk waren,’ zei ze peinzend.

‘Mozes kwam uit Egypte en er zijn meer mogelijke voorbeelden van Egyptische inspiratiebronnen, zoals in dit museum de beroemde Ipoewer

papyrus uit Sakkara bij Caïro.' Hij liep naar een fragment van die papyrus in een andere zaal en las een regel voor: 'een plaag waart door het land: bloed is overal, aan dood is geen gebrek.' Hij wees een paar regels lager. 'Daar is de rivier vol bloed.'

'Dat klinkt als de plagen van Mozes.'

'Volgens egyptologen is dit eeuwen ouder. Een klaaglied dat verwijst naar een moeilijke periode die Egypte bijna vierduizend jaar geleden doormaakte. Wel kan de beeldspraak de schrijver van de Bijbelse plagen beïnvloed hebben, als stijlvorm om een verhaal krachtig over te brengen.'

'Het land van Mozes,' zei ze, en keek rond. Het gaf de oudheden voor haar opeens een extra dimensie.

'De Egyptenaren waren kunstenaars,' zei Nicolas, 'en we kunnen enkele kunstenaars in de ogen kijken.' Hij liep naar een houten beeld. 'Dat is de rijke kunstenaar Amennacht, met rechts op de zijkant klein ingekerfd zijn vrouw Yitemway. Als eerbewijs aan Amon draagt hij een grote ramskop op een staf. De maker was zijn zoon Chaemter. Die is afgebeeld met dat houten beeld ernaast, met de langharige pruik en kleinere ramskop. Ze komen uit het familiegraf van vader Amennacht in Deir el-Medina, een zeldzaam goed bewaard kunstenaarsdorp bij Luxor. Ze bouwden de beroemde faraograven aan de andere kant van de heuvel. Amennachts eigen tombe is bekend van een kleurige schildering van het paradijselijke hiernamaals. In dit museum hebben ze daarvan de best bewaard gebleven Egyptische versie in reliëfvorm, te zien in een offerkapel. Wellicht is dat de andere aanwijzing van je vader:'

zoals staand in de paradijselijke offerkapel.

Hij glimlachte. 'Tijd om zelf het paradijselijke hiernamaals te betreden.'

De manshoge kalkstenen zuil leek een versteende bundel papyrusstengels, met donkergroene verfresten en beschreven met hiërogliefen. Samen met een tweede zuil flankeerde hij de smalle ingang van een zandkleurige kalkstenen offerkapel. Hij was aan de voorzijde langs de deurposten versierd met nog meer hiërogliefen.

‘Dat is de offerkapel van de “koninklijke butler” Paätenemheb en zijn vrouw Tipoey, zangeres voor Amon,’ zei Nicolas. ‘Ze lagen diep onder de grond in hun familietombe in Sakkara ten zuiden van Caïro. Bezoekers brachten hen offers in deze bovengrondse offerkapel die in 1829 in losse stukken in Leiden arriveerde. De afbeeldingen tonen een bijzondere boodschap aan de levenden, ook aan ons. Een stenen boek.’

Ze fronste haar voorhoofd.

‘Een egyptoloog van het museum die ik ken, doet in Sakkara jaarlijks opgravingen in het uitgestrekte grafcomplex dat ze een soort bibliotheek in steen noemt. Je kon er in meer offerkapellen naar binnen lopen. Deze gehele kapel is één zo’n boek. Ze denkt dat latere grafeigenaren hier eeuwen later kwamen kijken en in dit stenen boek inspiratie opdeden. Zo is in deze kapel Seth als zittende mummie afgebeeld, iets wat pas later mode werd.’ Hij zweeg even. ‘En kennelijk is er een belangrijke aanwijzing als we in die offerkapel staan. Ik zal je eerst rondleiden, dan kunnen we daarna bedenken wat je vader bedoelde.’

Haar oog viel op de barsten en beschadigingen in de buitenwand van de kapel. ‘Ziet er oud uit.’

‘Meer dan drieduizend jaar, ruim een eeuw na Hatsjepsoet. Het helaas verdwenen dak had vaak de vorm van een lemen piramide, liefst bekroond met een kleine piramidesteen met hiërogliefen, een piramidion zoals dat voorbeeld achter ons, ook uit Sakkara. Aan de verfresten op de zuilen zie je dat de kapel en reliëfs oorspronkelijk uitbundig beschilderd waren. Binnen markeert die horizontale roodgele band de bodem met erboven alle scènes.’

‘Een feestelijke dodenkapel,’ zei ze glimlachend.

Hij positioneerde zich voor de buitenmuur van de kapel bij de rechthoekige ingang in het midden. ‘In mijn colleges toon ik deze offerkapel als voorbeeld van driedimensionale pictostorie. Net als in die Ptolemaeustempel en ogenkist van de vrouw Asetweret, is de kapel aan de omgeving gekoppeld. We komen vanaf de Nijloever aanlopen in westelijke richting en zien zo deze oostkant van de kapel voor ons.’

‘Net als de tempelkerk van Taffeh een oostdeur als ingang,’ zei Gina.

‘Inderdaad. Via die ingang kom je in een korte gang die eindigt in een kleine drie meter brede kamer, het enige vertrek. De buitenmuur is aan

weerszijden van de ingang versierd en beschreven met hiërogliefen. Rechts van de ingang zit Paätenemheb met zijn vrouw Tipoey achter een goed gevulde offertafel, kijkend naar de ingang. Zo weet je als bezoeker wat je wordt verwacht mee te brengen. Bij zijn mond staat als in een stripverhaal zijn offerspreuk.'

'Ik zie dat ze in onze richting kijken, alsof ze ons aanstaren, net als de figuurtjes van de hiërogliefen,' zei Gina. 'En op de buitenmuur links van de ingang kijken ze ook onze kant op, net als de schrifttekens. Het is net zo symmetrisch als die Ptolemaeuswand. Nu staan wij in het midden in plaats van de farao.'

'We worden weer betrokken in hun beeldverhaal. We komen uit het oosten aanlopen. Dat symboliseerde in Egypte het land van de levenden omdat de opgaande zon in het oosten geboren lijkt te worden. We stappen straks in westelijke richting de kapel binnen, de kant van de ondergaande zon die aan het eind van de dag lijkt te sterven, symbool voor de dood. Dat de zon de volgende dag toch weer scheen, gaf de Egyptenaren hoop dat ze na de dood in het hiernamaals herboren konden worden. Het eeuwige leven na de dood.'

Hij stapte in westelijke richting de gang in en wees op de linker gangwand. 'Die drie vrouwen en twee kaalgeschoren mannen brengen in onze looprichting offers naar binnen, zoals wij zouden moeten doen: drank, brood, fruit, groenten en vee. Aan het eind besprenkelt een priester in pantervel de al hoog opgestapelde offers: je ziet het wijwater als een golf omlaag stromen. Het is alsof je regelrecht in het verleden stapt en iemand op de pauzeknop heeft gedrukt om het rustig te kunnen bekijken.'

Hij zakte door zijn knieën voor het rechter gangreliëf. 'Daar loopt een stoet van vier vrouwen met lotusboemen. Erboven is het echtpaar zittend groot afgebeeld, ons verwelkomend aankijkend. Let op zijn sandalen met roodbruine voeten. De voeten van Tipoey erachter zijn oranjegeel, een vrouwelijke kleur. Volgens sommige egyptologen omdat vrouwen meer binnen zaten. Details zijn fijn weergegeven, zoals het lange gevlochten haar.'

De korte gang eindigde in de kleine rechthoekige kapelkamer. Hij positioneerde zich in het midden en wees naar de noordelijke wand rechts van de gang waar zij nog stond. 'Dat zijn vier muzikanten: een man met een harp, een ander met een soort banjo en twee vrouwen met elk een fluit. Ze zitten aan de voeten van het echtpaar dat als hoofdrolspelers weer groter is afgebeeld. Boven die oude harpzanger met dat doorleefde benige gezicht, staat zijn liedtekst, die tien kolommen. Gezongen tijdens de begrafenis, dus evengoed gericht aan de levenden. En voor latere bezoekers als wij terug te lezen op deze wand. De ontbrekende bovenkant kennen we van een latere papyrus in het British Museum.'

Hij wees naar de derde kolom. 'De "woorden van Imhotep": een mannetje

wijst naar zijn mond, dan de naam Iy-m-htp en eronder een mannetje als naamteken. Van die beroemde architect van de eerste piramide eeuwen eerder, toont dit museum twee beeldjes. Het lied relativeert de roem van die oude helden.’ Hij glimlachte. ‘Leef niet voor latere roem, geniet nu, je hart volgend. Dat adviseert de harpspeler kort samengevat.’

‘Cogliere l’attimo zeggen we in Italië. Pluk de dag.’

‘Dat idee is op zijn Egyptisch verwoord in de zevende kolom van de hiërogliefteskst die verwijst naar mirre. Dat is in hiërogliefen geschreven als een waterrimpel met eronder een buizerd en drie streepjes.’ Hij stapte naar voren en las met zijn vinger wijzend van boven naar beneden. ‘terwijl je leeft: doe mirre op je hoofd.’

‘Ik zie inderdaad onderaan de tekstkolom een hoofd met een verticale streep erachter,’ zei Gina, ‘dus letterlijk hoofd. En boven de hiërogliefen die het woord mirre vormen, zie ik een arm met hand. Alsof die de mirre op dat hoofd strooit.’

‘Bravo. Je hebt de essentie gelezen.’

Ze glimlachte. Ze kon de zoete mirre bijna ruiken. La dolce vita.

‘De bezoeker moest volgens het lied niet te lang bedroefd blijven om de dood van Paätenemheb.’ Met zijn vinger maakte hij een leesbeweging langs het slot van het lied. ‘En rouwen, houdt de mens niet weg van het hiernamaals.’

‘Dood gaan we allemaal,’ zei ze.

Nicolas knikte. ‘We zien hier om ons heen de dood als kleurig feest. Feestelijk omdat het je stimuleert te genieten van het leven zolang het nog kan. Andere boodschap in deze kapel: leef moreel goed, dan eindig je in het in deze kapelkamer afgebeelde paradijselijke hiernamaals.’

Ze draaide zich om naar de gang waardoor ze naar binnen waren gekomen, aan de oostkant. In die oostelijke richting keek je uit naar de kant van de Nijl. Rechts van de gang was op de kamerwand in reliëf een soort kaart afgebeeld.

‘Dat zijn de eeuwige velden die in het oosten lagen aan de kant waar de zon opkwam,’ zei Nicolas. ‘Net als in de ogenkist is dit deels een mythische kaart. Op de waterlopen zitten nog blauwe verfresten.’

Ze wees. ‘Rechts onder zie ik bij die waterloop een boot met twee slangenkoppen. En inderdaad blauwe verfresten op het water.’

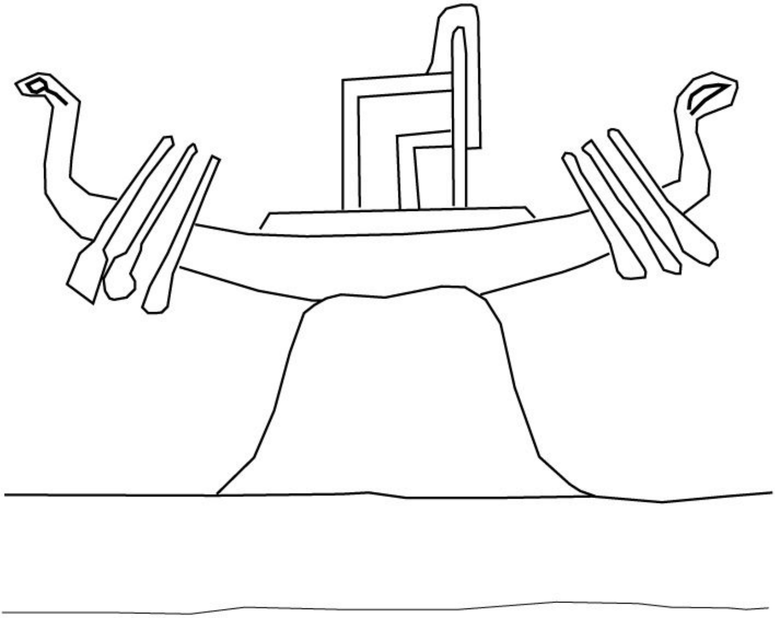

‘Die boot is volgens de tekst van de god Wennefer. Het is volgens die andere tekst een “verblijfplaats van god”,’ zei hij.

‘Zoals God die door de Tuin van Eden liep.’

‘Alleen is dit het hiernamaals. Het beeld is denk ik wel geïnspireerd door het aardse oerparadijs.’

‘Misschien wel inclusief de oostelijke ligging. Staat de plaats niet in de vier ovalen rechts van de boot?’ vroeg Gina.

‘Helaas niet. Dat zijn namen van mythische gebieden.’

Ze stapte iets naar achteren. ‘Die paradijswand lijkt wel een bladzijde uit een stripboek met drie regels boven elkaar.’

‘Ja, magnifique. Onderaan zie je een waterloop met erboven die boot met slangenkoppen. In de middelste regel bewerken Paätenemheb en Tipoey het land: links lopen ze samen achter een ploeg met twee ossen, in het midden oogst Paätenemheb het rijpe graan en rechts zitten ze beiden aan een rijk gevulde tafel met erachter twee graansilo’s.’

‘Deftige werkkleding,’ lachte ze.

‘Het ploegen is symbolisch. Ze kregen shabtis mee, grafbeeldjes, volgens sommige egyptologen om in het hiernamaals te helpen bij de landbouw. In die papyrusboot in de bovenste regel bezoeken ze samen interessante plaatsen en goden. Er staan mythische namen bij die verwijzen naar ontspanning, tevredenheid, vruchtbaarheid en offerplaatsen. Een drieduizend jaar oude strip, het blijft fascinerend.’

Hij draaide een kwartslag naar rechts. ‘Op die zuidelijke kamerwand zijn Paätenemheb en Tipoey groot afgebeeld, zittend achter een rijk gevulde offertafel. De stoet offerbrengers uit de gang loopt tot aan hun voeten door. Wie zoals wij hier met lege handen stond, moest zich wel schuldig voelen. De visuele boodschap is duidelijk, pure pictostorie.’

‘En die twee kleine schattige meisjes die dicht tegen elkaar op dat kussen op de grond bij hun stoel zitten?’

‘Waarschijnlijk hun dochters. Eén ruikt aan een lotusbloem, symbool van wedergeboorte. Je ziet hetzelfde als de oorspronkelijke bezoekers drieduizend jaar geleden. Ongefilterd, geen interpretaties van schriftgeleerden met een eigen agenda. De tijd verdampte alleen de kleuren.’

Ze keek naar Tipoey die de bovenarm van haar man liefdevol vasthield. Ze genoot van de realistische details; de ragfijne plooien van de dunne linnen kleding, de sandalen, haar ontblote borst met tepel.

‘Mooie details hè.’

Hij glimlachte.

‘Omdat je rondom kunt kijken, voelt het alsof je midden in hun leven staat,’ zei ze. ‘Ze moedigen aan gul en moreel goed te leven. En dat valt volgens die harpspeler prima te combineren met een prettig leven, beseffend dat je tijd schaars is. Inspirerend.’

‘En het is een driedimensionale beleving.’ Hij liep door de gang de kapel uit, en draaide zich naar haar om. ‘We zijn de kapel binnengelopen langs het heilige zonnepad dat dagelijks van oost naar west beweegt.’ Hij liep door de gang weer de kamer in en stopte bij de achterwand. ‘We eindigen bij deze westelijke achterwand van de kapelkamer. Op die wand lopen van beide kanten mensen met offers naar het midden. Daar zie je de rechthoekige schijndeur naar het dodenrijk. De stenen deuromlijsting is opgevuld met afbeeldingen in steen. Bezoekers kunnen hier niet verder. De geesten van de overledenen konden er vanuit hun graftombe wel doorheen.’

Ze probeerde zich voor te stellen hoe de geesten ooit als een soort straling door het steen bewogen.

Hij wees opzij. ‘Aan weerszijden van de deur staat een god met in de hand een anch-teken, symbool voor leven voor en na de dood.’

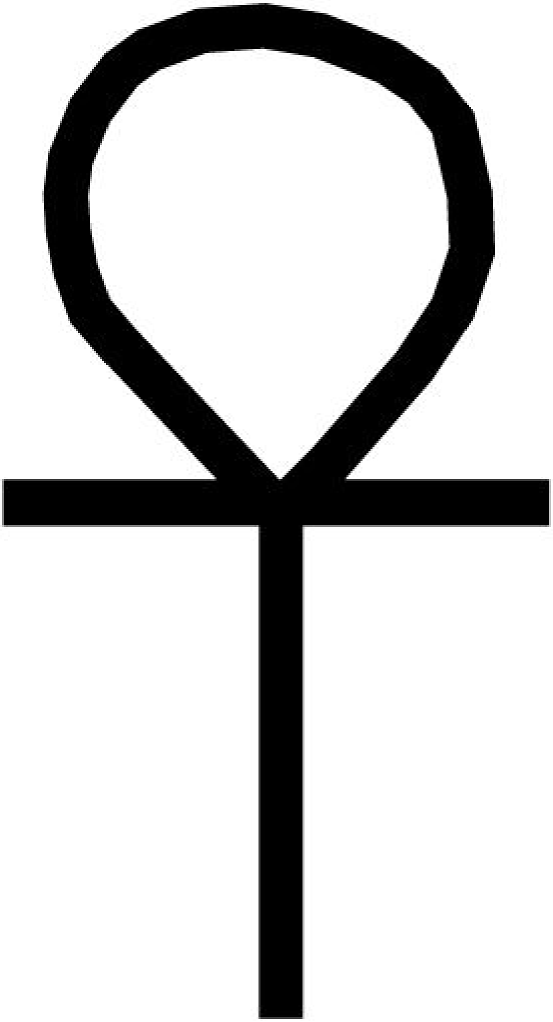

Met zijn voet tikte hij op de vloer voor de schijndeur. ‘Daar stond een echte tafel om de offers op te zetten. Paätenemheb en Tipoey konden via deze schijndeur de gebrachte offers nuttigen. Op de bovenkant van de schijndeur staan ze samen voor Osiris, de oppergod van het Dodenrijk, een soort poortwachter. Op het reliëf eronder zitten ze samen voor de gevulde offertafel. Dat kleine aapje naast hun stoel was waarschijnlijk hun huisdier.’

‘Schattig!’

Met iets samengeknepen ogen, alsof hij het verleden nog scherper wilde zien, keek hij rond. ‘Antieke kunst als ontmoeting,’ fluisterde hij.

‘Fascinerend hoe hun boodschap nog steeds spreekt. Alsof de tijd tussen hen en ons wegsmelt. Hun verhaal zet je nog steeds aan het denken. Het bewijs dat je na je dood nog steeds mensen kunt beroeren. Inderdaad kunt voortleven, gesymboliseerd met dat anch-teken.’

‘Misschien kijken ze wel vanuit de hemel toe,’ zei Gina. ‘Ik geloof in een hemel en kan me best voorstellen dat zij daar nu zijn.’

‘Ik niet eerlijk gezegd. Wat me fascineert is hun oriëntatie destijds op het paradijselijke oosten. Veel later oriënteerden kerken zich ook op het oostelijke paradijs. Ik denk dat je vader daaraan dacht. Als je een lijn van de oostdeur van de Taffeh-tempel via de neus van Ahmes doortrekt, kom je bij de eigenlijke museumingang. Daarachter liggen de zalen met de oostelijke tempelwand van Per-Cheft en deze offerkapel met op de oostelijke wand het paradijselijke hiernamaals, en de oostelijke uitgang, de uittocht. Volgens Genesis ligt het paradijs inderdaad in het oosten. Het past perfect, kijk maar.’ Hij toonde zijn telefoonscherm:

zoals staand in de paradijselijke offerkapel, en de tempelwand van Per-Cheft. Oostdeur van de uittocht.

‘Ik heb het gevoel dat we wat over het hoofd zien,’ reageerde ze.

‘De vraag is waar precies in het oosten, dus we hebben nog wel wat te puzzelen. Voor nu kunnen we nog even kort naar een andere offerkapel kijken, ook uit Sakkara.’

Ze liepen naar de ruim duizend jaar oudere offerkapel van Hetepherachty Zonder paradijswand, maar beter bewaard en nog sterker verbonden met de omgeving. Nicolas beschreef het als een voorloper van het in 1881 geschilderde Panorama van Mesdag in Den Haag waar je rondom de duinen en het strand bij Scheveningen zag.

De ingang van de offerkapel zat weer aan de oostelijke Nijlkant, met in de gang Nijlschepen met offergaven. Uniek was het panorama in de kapelkamer, alsof je door vier vensters naar de omgeving keek. Het gekleurde reliëf op de noordwand toonde de noordelijke Nijldelta met nijlpaarden en vissers. In oostelijke richting keek je naar de ingang met erboven scènes aan de Nijloever: vogelvangers met een net en een kooi, en rechts een grazende kudde antilopen. De geboorte van een antilopen jong symboliseerde het oosten als bron van het leven. In zuidelijke richting keek je uit op de akkerbouw en veeteelt langs de Nijloever met weer zeer realistische details. De westwand tot slot, bevatte een grote schijndeur. ‘Prachtig hoe de afbeeldingen weer zijn gekoppeld aan de omgeving rond de offerkapel,’ zei hij enthousiast.

Gina tikte op haar horloge. ‘Bijzonder. Maar we moeten nu gaan als we

onze trein naar Parijs willen halen. Hopelijk zien we daar waarom mijn vader naar de hemelkaart van Dendera verwees.’

26

Nicolas strekte zich op zijn rug uit op de koude museumvloer van het Louvre. Hij richtte zijn mobiel op het kalkstenen plafond. Boven hem grepen handen een ronde schijf, vol met mysterieuze figuren en hiërogliefen. Hij lag recht onder de originele hemelkaart van Dendera.

‘Gina, waarschuw als er een suppoost komt.’

‘Wat doe je?’ siste ze terug.

‘Dat reliëf is te groot, zelfs nu krijg ik niet alles erop.’

Hij zette zich met zijn voeten af en schoof achterwaarts. Nu wat schuiner maakte hij nog wat foto’s van het gehele plafond, en sprong weer op.

Aan de zijkant hing een ingekleurde tekening op plexiglas met uitleg die hij voor de zekerheid ook fotografeerde.

‘Het is de ronde hemelkaart van die oude tekening in die lade in het Leidse museum, maar dan het kalkstenen origineel,’ zei hij geestdriftig. ‘Het reliëf zat in het plafond van een Osiriskapel op het dak van de Dendera-tempel, het dak waarvanaf priesters de hemel bestudeerden.’ Hij wees naar de kleurentekening op plexiglas. ‘Die uitgestrekte stierenpoot in het midden symboliseert het sterrenbeeld Poolster, genoemd naar de centrale zeer heldere ster die als enige nooit beweegt. Zeevaarders gebruikten de Poolster al in de oudheid als vast oriëntatiepunt.’

Hij legde uit dat het menselijke oog op grote afstand geen diepte ziet. Daardoor lijkt de hemel een bol waarop de sterren zijn geplakt, een bol waarin de aarde ronddraait. Als attractie projecteren planetaria de sterren en planeten zo op een bolvormig plafond. In werkelijkheid is het de aarde die ronddraait. Op een platte tekening wordt die hemelbol een ronde schijf. De hemelschijf van Dendera is het oudste gedetailleerde voorbeeld.

‘Hoe zien we tegenwoordig wel dat de sterren op verschillende afstanden staan?,’ vroeg Gina.

‘Je ogen herkennen diepte omdat ze een klein stukje uit elkaar staan en een object twee keer zien, op een iets andere plek. Je hersenen weten dat die zichtbare afstand kleiner wordt naarmate iets verder weg staat en schatten zo de afstand voor je in. Met grotere afstanden wordt het waargenomen verschil te klein en kunnen je hersenen de afstand zo niet meer bepalen. Met twee telescopen ver uit elkaar doen astronomen onze ogen in het groot na en zien zo veel verderweg diepte. Op die manier ontdekten ze dat lichtsterkte en zelfs kleur nog meer informatie over de afstand geven.’

Hij wees naar de ingekleurde uitleg. ‘De in die tijd bekende vijf planeten zijn met figuren afgebeeld: Venus, Jupiter, Mars, Mercurius en Saturnus. In die twee cirkels vlak bij elkaar staat de plek waar destijds de maan en de zon verduisterden. Astronomen in Utrecht berekenden dat iemand rond 50 voor

Christus in Egypte de sterrenhemel tekende, herkenbaar aan de tijdgebonden stand van de planeten en sterren. Op de juiste plek zijn de twee verduisteringen ingetekend waarvan we de data exact kennen. Van die hemelkaart is dit reliëf gemaakt. De datering past bij die van de tempel.'

Hij keek omhoog. 'Die figuren langs de rand dragen het ronde hemelgewelf. Oost, zuid, west en noord staat er in hiërogliefen bij geschreven. Langs de buitenrand symboliseren zesendertig figuren elk tien dagen van het Egyptische jaar dat driehonderdzestig dagen telde. Daarbinnen staan in een cirkel met de klok mee de twaalf sterrenbeelden van de dierenriem, net als die van ons gebaseerd op die uit het oude Mesopotamië. Tussen de twee cirkels van de verduisteringen vormen twee vissen bijvoorbeeld het sterrenbeeld Vissen.'

'Na Vissen,' zei Gina, 'herken ik inderdaad een ram, stier, twee figuren die de tweeling zullen zijn, een kreeft, een leeuw, een vrouw die de maagd zal voorstellen, een weegschaal, een schorpioen, een boogschutter en een bok, wellicht de steenbok. Die waterschenker zal dan waterman voorstellen.'

'Dat laatste is de Egyptische weergave: de Nijlgod Hapi die het Nijlwater uitgiet.'

'Leuk mijn sterrenbeeld Weegschaal zo te zien,' zei ze. 'Bilancia: mensen die hun beslissingen goed afwegen. En zoeken naar balans, naar harmonie, waartoe ze een scherp ontwikkelde intuïtie hebben. En zich willen voorbereiden op tegenvallers. Ik herkenbaar mezelf daar best wel in.'

'Geloof je echt in die astrologische onzin? En dan mensen in twaalf hokjes persen?'

'Kijk naar dit plafond. Die schijf lijkt jaarlijks om zijn as te draaien waardoor de zon elke dag op een ander punt van de rand lijkt op te komen, vandaar die dagen langs die rand. Op 23 september begint de herfst omdat de dag en nacht op die datum even lang duren, zodat ze als een weegschaal in balans zijn. En laat nu juist op die dag de zon bij het sterrenbeeld Weegschaal opkomen. Daarom dragen tussen 23 september en 22 oktober geboren mensen het sterrenbeeld Weegschaal.'

'En daarom zoek jij balans?'

'Ik kan me best voorstellen dat je karakter mede wordt bepaald door de daglengte in de tijd dat je geboren bent, en de hoogte van de zon, en of het heet of koud was, en de ontwikkeling van de temperatuur. Dat ik als baby meekreeg dat dingen net als de dagen en nachten in balans horen te zijn. En ervaarde dat je voorbereid moet zijn op tegenvallers, dat het lange tijd kouder kan worden, de herfst met daarna de winter. Die eerste indrukken noem ik geen onzin.'

'En een ram, zoals ik?'

'Een tegenpool. Ik ben van de herfst-evening. De ram is van de lente-

evening van 21 maart waarop dag en nacht ook even lang zijn. Maar de dagen worden daarna juist langer en warmer. Hoewel ook evenwichtig, is de ram door die eerste levenservaring optimistischer, onstuimiger en ambitieuzer, en wil daarom meer onnadenkend doorrammen, precies als dat dier. Door dat aanvullende schijnt het een prima match te zijn.’ Ze glimlachte. ‘Natuurlijk niet altijd. Geen twaalf hokjes. Je horoscoop is een basis, daarna doe je in je leven nog wel meer indrukken op.’

‘Ik had eerlijk gezegd nooit zo naar horoscopen gekeken. Ik wees het af omdat ik het niet kende, zonder dat ik er echt iets van wist. Vreemd.’

‘En ik kende dit plafond niet. Ik begrijp niet wat mijn vader met de fout van Dendera bedoelde, dit lijkt prima te kloppen.’

‘Ik hoopte het hier te ontdekken, tevergeefs.’

Gina sloeg haar armen onrustig over elkaar. ‘Zonder dat impulsieve van de ram hadden we wat langer nagedacht en praktisch een foto van internet geplukt. Dat had me een zinloze reis naar Parijs bespaard.’

Hij bewoog ongemakkelijk. ‘Ik kan je nog wel paradijszoeker Gilgamesj laten zien. In Leiden ligt een origineel kleitablet met zijn beroemde epos, maar daar was geen tijd meer voor.’

‘Misschien als typische ram vooraf te weinig nagedacht, te impulsief en te optimistisch dat we meer tijd zouden hebben…?’

Hij glimlachte verontschuldigend. ‘Alleen hier in het Louvre kun je Gilgamesj recht in de ogen kijken.’

Even later stonden ze in de Cour Khorsabad. Een vijf meter hoge stenen reus keek op hen neer, een leeuw stevig in de arm geklemd. De uit originele vondsten gereconstrueerde zaal bevatte wandreliëfs, twee beelden van Gilgamesj en twee door gevleugelde monsters bewaakte poorten. Het beeldhouwwerk kwam uit het paleis van de Assyrische heerser Sargon II, ruim zevenentwintig eeuwen geleden gebouwd langs de Tigris.

‘Volgens een ongeveer vierduizend jaar oud Mesopotamisch verhaal ging de Mesopotamische heerser Gilgamesj op zoek naar een soort paradijs,’ vertelde Nicolas. ‘Gilgamesj hoopte met zijn expeditie op eeuwige roem, maar concludeert uiteindelijk dat het belangrijker is te genieten van het heden.’

‘Het advies van die Egyptische harpspeler.’

‘Gilgamesj plukt in het paradijs een plant die hem het eeuwige leven schenkt, waarna een slang de plant afpakt. Gilgamesj’ conclusie: pluk de dag want het leven is kort.’

‘Heb je dat serpent weer,’ zei Gina. Ze dacht even. ‘Volgens Genesis krijgt de mens als sterveling maximaal honderdtwintig jaar. Die eindigheid dwingt inderdaad om nu wat van het leven te maken. Laten we er vandaag het beste van maken en genieten van wat dit museum nog meer te bieden heeft. Pluk de

museumdag.'

'Daarna kunnen we buiten de glazen piramide bekijken die in 1989 in het hart van het Louvre is gebouwd. De egyptomanie na Napoleons expeditie is hier nooit helemaal uitgedoofd. Op de Place de la Concorde staat een Egyptische obelisk en bijvoorbeeld theater Le Luxour heeft Egyptische gevels. Een verrijking van de grandeur van Parijs.'

'Altijd goed je culturele zwakheid met geïmporteerde elementen aan te vullen,' zei ze met een plagende glimlach. 'Dat Napoleon in navolging van de Romeinen Egypte dacht te veroveren werd militair een grande fiasco. Vandaar dat die Steen van Rosetta in Britse handen viel. Mooie gebouwen compenseren dat falen hier. Napoleons Arc de Triomphe bijvoorbeeld, prachtig. Wel zag ik in een andere hoofdstad een ouder voorbeeld, ik ben even kwijt waar.'

Vermoeid zaten ze laat in de avond in de vertrekhal van vliegveld Charles de Gaulle aan de koffie. Nicolas zocht op zijn telefoon naar de ingekraste namen in de Taffeh-tempel.

'De *who is who* van egyptologen helpt,' zei hij met vermoeide stem.

'Vertel,' verzuchtte Gina.

'Je landgenoot Domenico Frediani uit Milaan was een gehate verzamelaar van antiquiteiten. Hij liet in Egypte op tientallen monumenten zijn naam achter en verkocht oudheden aan onder meer het Louvre. In 1823 is hij in Caïro vergiftigd. Hij reisde in 1817-1818 met scheepskapitein Armar Lowry Corry wiens naam we in Leiden tweemaal herkenden. Verder zagen we Andrea Dinino die in 1818 zijn naam ook achterliet op een niswand in een nabije steengroeve in Kertassi. Van de twee heren die hun naam in een cirkel op de zuil kerfden, is bekend dat ze een jaar later in Thebe verbleven.' Hij pauzeerde even. 'Toeristen van twee eeuwen terug. Een link met Genesis zie ik niet. Ik denk dat je vader verwees naar het Jacob graffito.'

'De naam Jacob als Egyptische sluitsteen van de verdwenen Genesis,' vulde Gina haar vaders notitie in. 'Blijft onduidelijk wat hij daarmee bedoelde. Hetzelfde geldt voor die fout van Kenna en Dendera.'

'Je vader stuurt ons in ieder geval in oostelijke richting. Dat is al een begin.'

De muziektonen van haar mobiel galmden. Verona belde, haar vaders huishoudster. Er was ingebroken in haar vaders woonboerderij aan de Amalfikust. Gina zei dat ze zo snel mogelijk terug naar Napels moest. Gezien haar situatie leek het hem beter om mee te gaan. Ze knikte instemmend en zei dat ze een aparte logeerkamer had. Ze snelden naar de servicebalie en boekten hun bestemming van Rome naar Napels om. De volgende ochtend zouden ze vanaf haar appartement direct met haar auto naar Amalfi rijden.

27

De grijs metallic Peugeot 308 cc schoot in hoge vaart langs de Amalfikust. De steile afgrond deed Nicolas duizelen. Hij voelde dat Gina een haarspeldbocht scherp nam, waarbij ze aan zijn kant vrij dicht langs de afgrond raasden. Hij verwachtte niet dat haar rijstijl zo flamboyant zou zijn. Mogelijk reed ze door de spanning te wild. Een licht gevoel van wagenziekte bekroop zijn maag. Ze moest kalmeren.

‘Een Franse auto terwijl er mooie Italiaanse Fiats zijn, of Alfa Romeo bijvoorbeeld, de crème de la crème.’ Hij probeerde iets luchtigs aan te snijden. Bovendien was hij geïnteresseerd in haar merkkeuze. De sportieve wigvorm met lage neus paste op zich wel bij haar. Toch lag een Italiaans ontwerp meer voor de hand.

‘Ik had een warme relatie met Silvano, een Peugeotdealer. Vandaar. Het is een vlot ontwerp dat niet meer nieuw te koop is, en het logo met de leeuw vind ik stoer. Hij zuipt wel olie.’ Haar gezichtsuitdrukking bleef strak. ‘Vader liet altijd zo achteloos de voordeur van het slot, je kon erop wachten. Stupido,’ zei ze geïrriteerd.

Angstig reed hij met zijn ogen mee. Als een soort kermisattractie dook af en toe bij een bocht een bus of ander voertuig op, met weinig ruimte om te passeren. Dat ze ‘kon voelen’ of er iets om de hoek aankwam stelde hem niet echt gerust, evenmin het claxonneren voor elke bocht. De steile rotswanden die uit de zee leken te groeien, en de pastelkleurige dorpjes die af en toe opdoemden, maakten de Amalfikust een van de mooiste routes van Italië. Hij kon er niet van genieten.

Na drie kwartier slingeren, schoten ze links schuin omhoog een smalle zijweg op. Kiezelstenen stoven tikkend onder de banden weg.

‘Je zakt weg op deze steile weg als je te langzaam gaat. En ik ben nog nooit een tegenligger tegengekomen.’ Ze maakte een korte zijwaartse manoeuvre. ‘Die gaten in de weg zijn slecht voor de vering.’

Hij had de kuil liever niet ontweken, zeker nu hij weer aan de kant van de steile afgrond zat en direct de diepte in keek met hooguit een paar decimeter speling.

Boven op de heuvel bracht ze de auto tot stilstand. Grind schoof schurend weg. De aangetrokken handrem kreunde kort. ‘We zijn er, ging best vlot.’ Zonder zijn bevestiging af te wachten beklom ze het knerpende grindpad.

Links staarde vanachter prikkeldraad een herkauwende koe hem goedig aan. De lucht van koeienstront prikkelde zijn neus. Kort galmde uit de verte het geblaf van een aangeslagen hond over het weiland. Nog steeds wagenziek sjokte hij achter Gina aan. Ze kneep in de afstandsbediening van haar sleutelbos. Achter hem klikte de portiervergrendeling.

Boven was er aan Eén kant uitzicht op zee, aan de andere kant op weilanden en een bloeiende boomgaard. Er hing een frisse bloesemgeur. Halfronde rode dakpannen bedekten de woonboerderij, opgebouwd uit ruw uitgehakt steen. Een politieagent praatte met de tuinman bij de voordeur, glasscherven lagen op de grond. De oudere man ernaast in donkergrijs pak, bleek een bevriend theoloog met wie haar vader regelmatig contact onderhield. Gina omhelsde de oude tuinman innig. De theoloog stak ontdaan zijn hand uit: ‘Ik was voor een bezoek door een taxi afgezet en hoorde net van de tuinman wat er was gebeurd.’

Gina stapte naar binnen en wisselde daar in rap Italiaans wat woorden met de politieagent. De inbreker was gezien de braaksporen via de voordeur naar binnen gekomen. Met geconcentreerde blik liep ze door het huis.

‘Is er allemaal nog,’ mompelde ze half in zichzelf. In de woonkamer trok ze laden open en keek in een kast. ‘Nee, ik mis niets bijzonders.’

‘Niet zo vreemd gezien de sporen,’ zei de agent. ‘De inbreker is haastig de heuvel op gevlucht. Waarschijnlijk een gelegenheidsinbraak. Uw tuinman heeft de deur al dichtgespijkerd. Ik ben klaar hier.’ Hij liep naar de buitendeur. ‘Dank voor uw medewerking, de twee heren kunnen met me meerijden.’

Gina staarde hen na vanuit het raam van de woonkamer. Ze draaide zich om, liep naar de muur en tastte met haar hand naast de open haard. Zoemend draaide het ding weg.

‘Niet verder vertellen,’ zei ze gedecideerd. De haard kwam na een kwartslag knarsend tot stilstand. ‘Kom.’ Ze stapte naar binnen. Hij wurmde zich met iets meer moeite in de kleine ruimte. Zoemend sloot de haard zich achter hen. ‘Welkom in mijn vaders collectieruimte,’ klonk haar stem hol. ‘Ik moest dit geheim houden, zelfs voor de politie. Als het geen gewone inbrekers waren, dan zochten ze waarschijnlijk dit. De echte vraag is of ze hier zijn geweest.’

Ze stonden in een korte, smalle grijs betonnen gang met een flikkerende tl-buis aan het plafond. Ze toetste op haar mobiel iets in. Aan het eind schoof een rode metalen deur langzaam opzij. Erachter betraden ze met een metalig geluid een zilvergrijze wenteltrap in een betonnen ruimte. Ze daalden af. Hun stappen echoden tegen het beton. Boven klikte de schuifdeur in het slot.

Ze spreidde haar armen. ‘Een strong room waarin mijn vader desnoods twee weken kon overleven. Of ze binnen zijn geweest kan ik zien op deze standalone computer met room guard die niet met de buitenwereld verbonden is. Onmogelijk te hacken.’ Ze opende een klein metalen kastje en toetste iets in. ‘Pico bello.’ Ze draaide zich naar hem om en glimlachte triomfantelijk. ‘Hier zijn ze niet geweest.’

Hij liet zijn blik door de ruimte dwalen. Afgezien van de kille betonnen

muren was het huiselijk ingericht, met oranje tapijt, zithoek en televisie, erachter een houten bureau en in de hoek een kleine keuken.

‘Daar is de slaapkamer met douche en toilet,’ wees ze naar een bruine houten deur. ‘En daar ligt zijn bescheiden collectie. Verzekerde waarde zes miljoen euro,’ knikte ze richting een langwerpige zijvleugel met oude houten ladekasten. ‘Een dure hobby.’

Haar houding was strijdbaar, haar gezicht strak en haar ogen fel.

‘Je mag me als Weegschaal op 4 oktober met mijn verjaardag feliciteren,’ ratelde ze door en nam plaats achter haar vaders bureau.

‘De afscheidsbrief?’ vroeg Nicolas die zich in de zitbank liet wegzakken.

‘De gedwongen afscheidsbrief, ja,’ zei ze geagiteerd. ‘Iemand wilde voorkomen dat mijn vader zijn ontdekking bekendmaakte. Maffiosi!’

‘En de verkeerde datum van je verjaardag?’

‘Een verborgen hint van mijn vader. En met die opmerking over het niet aanraken van de verboden vrucht waarschuwde hij me voorzichtig te zijn.’

‘Dan moet zijn dood onderzocht worden.’

‘Dat is precies wat ik ga regelen.’ Ze pakte haar mobiel en voerde een paar korte gesprekken. Daarna keek ze hem aan. ‘Morgen gaan ze sectie op zijn lichaam uitvoeren, overmorgen hebben we de uitslag. Basta!’

In haar luchtige jurkje streek ze in de stoel tegenover hem neer, haar gebruinde benen achteloos over elkaar geslagen. ‘Als we die hartaanval onzin geloven, krijgen ze hun zin. Dan is het dossier voorgoed gesloten.’ Ze keek hem indringend aan. Haar uitstraling raakte hem, haar verzet tegen een groot onrecht was onweerstaanbaar.

‘Weet je er iets van waar je vader mee bezig was? Iemand had er waarschijnlijk veel geld voor over.’

‘Geen idee,’ zei ze, eenmaal uitgeraasd. ‘Als hij maar iets kon doen in de tuin of met zijn Bijbelse oudheden. Ik had geen interesse voor die oude dingen. Niente.’

‘Ik kwam met je vader in contact omdat hij de vorige eigenaar was van een middeleeuwse Bijbel die ik kocht. Hij wist helaas niet veel over de afkomst. Wel kreeg ik al pratend de indruk dat hij iets over Genesis op het spoor was.’

‘Misschien staat er iets in zijn aantekeningenboek,’ zei Gina. Ze pakte een donkergroen boekje van het bureau, streek neer naast hem op de bank en legde het op zijn schoot. ‘Jij weet veel meer van oudheden dan ik. Of je er iets mee kunt weet ik niet, hij werkte behoorlijk chaotisch.’

Bij de derde bladzijde viel zijn oog op een potloodschets van een puntvormig voorwerp met hiërogliefen. Hij wees naar het nummer 9.2.12 eronder. ‘Heb je enig idee wat je vader met dat nummer bedoelde. Een code misschien?’

‘Geen idee. Ik weet wel dat hij tekeningen maakte van zijn oudheden, en

die nummerde.’

‘Een inventarisnummer!’ Hij stond op om een ladekast te openen. ‘Ah, de kasten en lades zijn genummerd,’ mompelde hij en liep door. Na een paar meter draaide hij zich om naar de kast achter hem, keek even, herkende een nummer en trok een lade open. ‘Voilà,’ zei hij verheugd en pakte een houten tableau met oudheden uit de la, en nam plaats achter het bureau.

Ze kwam naast hem staan.

‘Het oude Egypte,’ zei hij. ‘Dit is een in 1895 meegenomen steenbrok van de sfinx. “De wachter die naar het oosten kijkt” staat erbij. En dit blok kalksteen met hiërogliefen is kort erna gevonden in de oude Egyptische stad Thebe. Van een rechter deurlijst. Dat zie je aan de leesrichting, net als in Leiden. Tussen die glasplaatjes zitten monsters van een dodenboek en mummiewindselen, rond dezelfde tijd gevonden.’

‘En die ronde bakstenen punt?’

‘Die stak met vele andere in de voorkant van het ook in de negentiende eeuw ontdekte graf van bestuurder Merymose. De ronde platte bovenkant met hiërogliefen was een soort naambordje. Ze geloofden dat je alleen in het hiernamaals voortleefde zolang je naam bekend bleef. Een paar extra naambordjes kon geen kwaad.’

‘Door die grafkegel te bewaren, droeg mijn vader eraan bij dat Merymose voortleeft,’ zei ze.

‘We praten nu over Merymose, dus in mijn visie op voortleven werkt het. En volgens je vader was hij interessant.’ Hij las het handbeschreven etiket voor. ‘Grafkegel uit Luxor, tombe TT 383 van Merymose met verwijzing naar Koesj uit het paradijsverhaal. Mozes? Circa 1400 voor Christus.’ Hij wees naar de hiëroglief:

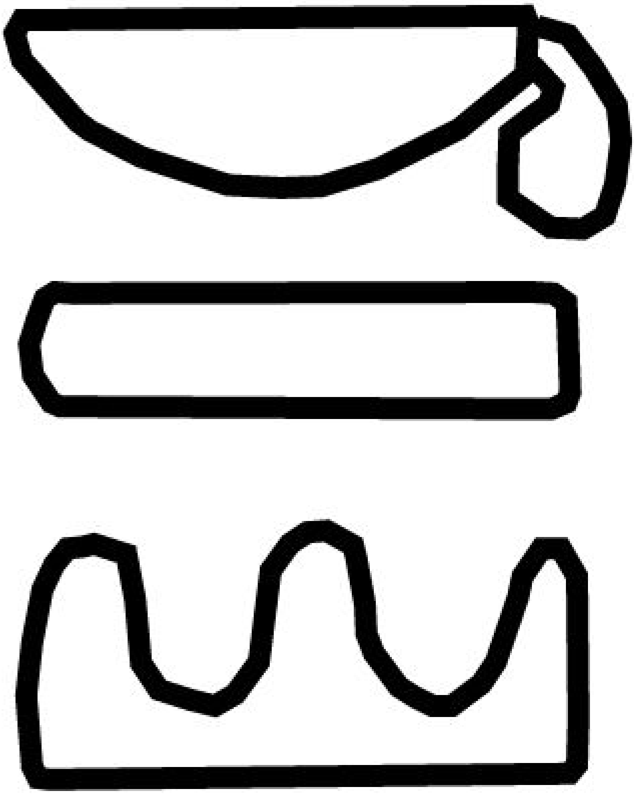

‘Dat teken onderaan met die drie heuvels betekent “verre land”. Voor die andere letters werken mijn ezelsbruggetjes.’ Hij zweeg zodat ze het zelf kon lezen.

Ze keek opeens afwezig.

‘Bien,’ zei hij. ‘Een kom en een sjaal, dus k en sj. Samen ksj, wat we lezen als Koesj.’

Het voelde ongepast verder te gaan, maar zijn nieuwsgierigheid won. ‘Je vader heeft een schat aan onbekende Bijbelse artefacten.’ Hij keek haar kort aan. ‘Ik pak willekeurig nog twee dingen, je zult zien dat het Bijbels is.’

Hij kwam terug met twee doosjes. *Paleo-Hebreeuws*, stond op de eerste. ‘Kijk, een stukje oerschrift. Een kruikscherf met een gestempeld oor uit circa 700 voor Christus, grofweg de tijd van de Joodse koning Hizkia. Volgens de Bijbel bouwde Hizkia bij Jeruzalem een watertunnel. Die is opgegraven, inclusief een bouwinscriptie in deze oude letters. Die illustreert dat ze destijds al lange teksten schreven in die letters die ook gebruikt zullen zijn in wat ik de Oergenesis noem, de verdwenen oerversie van Genesis. In het Louvre staat

een in Jordanië gevonden inscriptie in dat lettertype uit de negende eeuw voor Christus van Mesja, koning van Moab, waarin de naam van de joodse God Yahweh al wordt genoemd, als YHWH. Ongetwijfeld hadden ze toen al een oorsprongsverhaal.'

Ze wreef over haar voorhoofd, alsof ze haar hersenen wakker wilde houden, en keek naar het gestempelde oor. 'Ik zie op dat stempel een schijf met twee vleugels. Erboven en eronder staan vreemde letters.'

'Een variant van de gevleugelde zonneschijf die we boven de ingang van de Taffeh-tempel zagen. Dit oerschrift toon ik in mijn colleges pictostorie. Het is een voorloper van onze eigen letters die herkenbare objecten blijken voor te stellen, een vergeten erfenis uit de pictostorie. Als je dat eenmaal weet, kun je in dat schrift oeroude namen lezen.'

'Vertel,' zei ze met meer energie in haar ogen.

'Ze lazen de andere kant op dan wij. En sommige letters zijn in de loop der tijd gedraaid of gespiegeld. Net als de Egyptenaren schreven ze de meeste klinkers niet. Onder die zonneschijf staat de nog steeds bestaande plaatsnaam Hebron, zonder klinkers: Hbrn:'

Ze boog zich naar het stempel. 'Die eerste letter rechts lijkt inderdaad op een H. En de tweede is dan een b op zijn kop, alsof de schrijver had gedronken.'

'De derde letter is een gespiegelde p. Dat was in die tijd nog de letterklank r. De Grieken, Russen en kopten schrijven de r-klank nog steeds als een p,' zei hij. 'Die laatste letter n is in de loop der eeuwen het meest veranderd. Maar bij veel letters zie je nog dat ze ruim vierduizend jaar geleden in Egypte ontstonden door naar objecten te kijken, geïnspireerd door hiërogliefen.'

'De Egyptenaren gebruikten meer dan zevenhonderd tekens, geen eigen alfabet.'

'Klopt. Zover we weten is een vreemdeling in Egypte op dat briljante alfabet idee gekomen.'

'Een vreemdeling?'

'In 1999 ontdekten archeologen bij Wadi el-Hol bij Luxor bijna vierduizend jaar oude inscripties met het eerste primitieve alfabet. Die tekens waren afgeleid van hiërogliefen door iemand die geen Egyptisch sprak, maar

Semitisch. Dat was een totaal andere taal waaruit onder meer het Hebreeuws en Arabisch ontstond. Egyptische bronnen bevestigen dat er inderdaad Semieten naar Egypte waren verhuisd.’

‘Zoals het verhaal van Jacob en Jozef.’

‘Die slimme vreemdeling bedacht dat je met het teken voor huis de letter b kon uitbeelden. Het semitische woord voor huis begon daarmee: beth. De Egyptenaren hadden al bedacht hoe je simpel en herkenbaar dergelijke zaken kon uitbeelden. Daarom hergebruikte die vreemdeling die Egyptische hiëroglief voor huis, een woord dat in het Egyptisch niet met een b begon. De Nijlwaterrimpel werd de letter M vanwege het semitisch woord voor water: mem. De Egyptische klanken werden niet overgenomen, alleen een kleine selectie van duidelijk symbolen. Beter goed gejat, dan slecht bedacht.’

‘Als ik een M schrijf, teken ik dus eigenlijk een Egyptische hiëroglief, een watergolf. En dat doordat iemand vier millennia terug net als wij naar die hiërogliefen keek, en een ingeving kreeg.’

‘Inderdaad. Onze o is een oog, de l is een stok, de r is een hoofd op een nek en de n is afgeleid van een kronkelende slang. Als je Mol schrijft, teken je onbewust achter elkaar een watergolf, een oog en een stok. Bron is achter elkaar een huis, een hoofd, een oog en een slang.’

‘Deels als een dronkenman gedraaid.’

‘Je zag op dat stuk deurlijst uit Thebe hoe soepel de Egyptenaren met de schrijfrichting omgingen, net als in Leiden. De ontwikkeling van het spijkerschrift toont dat bepaalde tekens in de loop der tijd draaiden als dat in een vloeiende schrijfbeweging sneller schreef. Uiteindelijk zijn de eerste twee letters van ons alfabet volledig op de kop gegaan.’ Hij typte Ab op zijn mobiel en kantelde het scherm honderdtachtig graden. ‘Zo zie je dat onze A van origine de alef is, een spitse ossenkop met twee horens. En de b is de gedraaide huishiëroglief met de buik als kamer. Die twee tekens gebruikten ze al bijna vierduizend jaar terug in die inscripties bij Wadi el-Hol. Naar die twee oerletters spreken we nog steeds van het alfa-bet.’

‘We leven meer in de oeroude pictostorie van jou dan we beseffen,’ glimlachte ze.

Hij opende het andere doosje. ‘Dat is spijkerschrift. Een stempel en een kleitablet van de Babylonische koning Nebuchadnezzar die ongeveer een eeuw na Hizkia leefde en Jeruzalem veroverde. Het spijkerschrift begon ook met plaatjes, maar vervormde al snel tot een snelschrift dat alleen specialisten kunnen lezen.’

‘Nebuchadnezzar ken ik uit de Bijbel. De Babylonische vorst die de Joodse elite naar Babylon afvoerde en Daniël in de leeuwenkuil wierp.’

‘En echt bestond. Dat kleitablet met zijn naam komt uit het eind negentiende eeuw opgegraven Eanna-tempelarchief. Het noemt leveringen in

zijn veertiende regeringsjaar, vlak voor zijn aanval op Jeruzalem. En op dat brok kleisteen is zijn naam gestempeld als vorst van Babil, letterlijk de Poort van God, de oude naam van Babylon. Er staat bij dat dit stempelfragment in de jaren vijftig is opgeraapt bij de Isjtarpoort. Die is in het Berlijnse Pergamon Museum uit brokstukken gereconstrueerd. In die stad reikte de grote tempeltoren van Babylon naar de hemel.'

'Net als de Toren van Babel,' zei ze zachtjes.

Hij legde het stempel behoedzaam terug. 'Ongelofelijk wat je vader in deze kasten uit oude collecties heeft verzameld. Zal ik hier morgen kijken wat ik met zijn aantekeningen kan? Dan kan jij rustig met Verona afstemmen wat thuis nog nodig is?'

Ze knikte. 'Prima. Je kunt hier overnachten en werken zolang nodig. Er is genoeg eten, en er liggen nieuwe tandenborstels en tandpasta. Alleen geen scheerschuim.'

'Geen punt. Om op reis niet afhankelijk te zijn van kwasten en scheerschuim, heb ik me van jongst af aan alleen met een mesje geschoren. Mijn huid is gehard. Geeft een vrijer gevoel zonder al die hulpmiddelen.'

'Mooi. Dan regel ik in Napels wat zaken en zie je daar. Of we bellen.'

Nicolas knikte instemmend. Kort erop reed ze weg. Er klonk twee keer een afscheidsclaxon. Daarna werd het stil.

Op het witte plafond speelden de vlammen van de tv-open haard een eigen spel. Uit de speakers klonk geknisper. Nicolas had die nacht ondanks alles goed geslapen en voor zichzelf een eenvoudig ontbijt met koffie gemaakt. Nadat hij een uurtje worstelde met de chaotische notities, liet hij zich peinzend achterover zakken in haar vaders bureaustoel. Het boekje deed hem denken aan dat van Champollion. De betekenis bleef een mysterie. Ik ga terug naar de oude artefacten, besloot hij. Hij pakte uit een lade het eerste in het notitieboekje getekende object.

Hoewel niet zijn specialiteit, was het iets wat hij altijd al een keer zelf had willen beethouden: een Mesopotamisch kleitablet met de oudst bekende schrifttekens ter wereld, ruim vijfduizend jaar oud. Herkenbare beeldtekens met handen, hoofden en gebouwen. De wieg van het schrift. Het Louvre bezat er een paar, en de particuliere verzamelaar Martin Schøyen, met wie hij weleens contact had gehad. Nu hield hij er zelf een vast, alsof hij de hand van een van de eerste schrijvers kon aanraken. De tussenliggende vijf millennia leken weg te smelten.

Toren van Babel stond in Chimanti's handschrift op het doosje. Inderdaad was een hoog gebouw afgebeeld. Als dit de Toren van Babel is, zou dat Bijbelse verhaal vijfduizend jaar oud zijn, realiseerde hij zich, duizenden jaren ouder dan gedacht.

Het was een belangrijke fase in het door hem geïntroduceerde vakgebied van de pictostorie. De historie, het tijdperk van de geschreven geschiedenis, begon ruim vijfduizend jaar terug met deze kleitabletten. Maar vanaf grofweg vijftigduizend jaar geleden begon al een fase waarin afbeeldingen een rol gingen spelen, de pictostorie. De voorgaande beeldloze tijd noemde hij de prepictostorie. Naar zijn overtuiging hielpen afbeeldingen zoals rotstekeningen het scheppingsverhaal door te geven. De pictostorie kon daarvan letterlijk een ander beeld bieden. 'Wat is dit kleitablet daar een mooie illustratie van.'

Snel keek hij verder in het aantekenboekje. Bij een tekening van een slang in een boom las hij nummer 9.2.33. Toen hij opkeek, viel zijn oog pas op een paar witte fluwelen handschoenen op een tafeltje bij de ladekasten. Het schaamrood gloeide op zijn wangen. Sommige broze oudheden kon je beter beschermd beetpakken. Gina's vader leek vol afgrijzen op hem neer te kijken. Haastig trok hij ze aan. Zo kroop hij een beetje in de huid van de oude man wiens aantekeningen tot hem spraken alsof hij in deze ruimte nog leefde. Hij pakte het doosje. Op een grote bronzen munt stond een appelboom met om de stam een slang gekronkeld. *Slang in boom in de Tuin die vrucht beschermt, Griekse versie paradijsverhaal? Begin 3e eeuw na Christus*, had haar vader

erbij geschreven.

Hij leunde even achterover. ‘Die man heeft echt de complete Bijbelse oudheid in huis.’ Chimanti wilde buiten de gebaande paden eigen nieuwe bronnen aanboren, precies als hijzelf. En de man ging daarbij tot minimaal vijfduizend jaar terug, veel verder dan de bewaard gebleven Bijbelse teksten. Hij keek op zijn mobiel nog een keer naar Chimanti’s losse aantekening met onder andere de cijfers ‘4 = 1’. Even dacht hij aan inventarisnummers. Maar die waren hier anders.

Zijn mobiel trilde. Hij herkende Gina’s nummer aan de drie zessen aan het eind. Snel nam hij op.

‘Ik heb het belangrijkste geregeld. Hoe gaat het bij jou?’ vroeg ze met een trieste en vermoeide stem.

‘Ik heb nooit het genoegen gehad je vader echt te kennen; wat ik hier zie, toont me een hele bijzondere man die terug wilde naar de kern.’ Even aarzelde hij omdat hij een brok in zijn keel voelde. Met de handschoenen van haar vader aan, lezend in zijn notities, was de onbekende man een beetje voor hem gaan leven zoals hij hoopte zelf ooit voort te leven. ‘Dit helpt me nog beter met je mee te leven hoop ik; en dit allemaal uitzoeken is bovendien een soort hommage aan je vader.’ Zijn adem stokte.

‘Grazie, wat je zegt helpt. We zien elkaar later bij mij thuis,’ zei ze zachtjes.

Nicolas legde zijn mobiel weg en staarde naar het haardvuur. Zijn ogen werden vochtig. Hij wist niet wat hem overkwam.

29

Haar appartement aan de Via San Gregorio Armeno in het centrum van Napels was kleiner dan Nicolas' keuken. Na het afronden van zijn onderzoek in haar vaders huis, was hij naar Napels teruggekeerd. Via een autovrije smalle straat, wandelde hij een binnenplaats op met rondom balkons en bloembakken. Op de tweede etage stond de deur al open. Hij herkende de zang van Eros Ramazzotti: 'Sei musica per me, per me. Musica è, musica è…'

Hij zette met een plof zijn koffer in de smalle gang en stond na een paar meter in de kleine woonkamer. Gina zat met opgetrokken benen op de bank, naast een glanzende zwarte piano. De Toscaans gele muren, de oude gesleten kast en kleine heiligenbeeldjes her en der, gaven het geheel iets creatiefs, origineels en knus. Naast haar openden twee rode houten Louvreluiken naar een klein gietijzeren balkon aan de straatkant. Achter haar rode geraniums kon je de gesloten luiken van het huis aan de overkant bijna aanraken.

Zijn oog viel op een blauw shirt aan haar muur.

'Voetbal?'

'Napoli, onze ploeg. Ik had een jaarkaart, maar ben te druk met mijn werk. De grote wedstrijden probeer ik er wel bij te zijn. Het massale zingen, het aanstekelijke juichen. Grandioso!'

Er sprong een zwarte kat met groengele ogen op haar schoot, die diep begon te spinnen.

'Walter,' glimlachte ze, 'van Gatti di Roma, de kattenopvang waar Caesar is vermoord. Walter Mazzarri managede Napoli.'

'Heeft Walter genoeg bewegingsruimte hier in het drukke Napels?'

'Walter heeft op zijn leeftijd genoeg aan het balkon. En Tomasso geeft hem eten als ik niet thuis ben.'

'Tomasso?'

'Mijn buurman. Als generatiegenoten hebben we van alles om over te praten. Dat vult de leegte een beetje.' Ze gaf Walter kort een kroel in zijn nek en keek weer op. 'Sommige mensen vinden het raar: af en toe kruipt hij bij me in bed. En dan in slaap vallen als hij tegen me aan ligt, heerlijk.'

Hij moest slikken. Zoals bij de Sion Bijbel die even onbereikbaar leek.

Ze glimlachte. 'Die kat is in bed een soort warme bedkruik. La dolce vita Italiana.'

Zijn adem ontspande.

Ze legde haar armen in haar nek. 'Heb je nog wat ontdekt in mijn vaders collectiekamer?'

'Een handgeschreven briefje met een lijst van zeventwintig snippers en grotere fragmenten van Genesis. Alle uit de derde tot en met de negende eeuw na Christus. "Kan geen toeval zijn" had je vader erboven geschreven.'

‘Zijn het resten van de Dode Zeerollen?’

‘Nee, de Dode Zeerollen zijn later ontdekte boekrollen, vooral Hebreeuws en niets van de Griekse vertaling van Genesis. Een uitzonderlijke vondst in grotten bij de Dode Zee. De meeste Bijbelse fragmenten zijn in de droge Egyptische woestijn bewaard gebleven en al eerder gevonden. Ze zijn in 1914 gepubliceerd in een overzichtswerk van Alfred Rahlfs dat in 2004 door Detlef Fraenkel is aangevuld met later materiaal. Je vader heeft daaruit alles geselecteerd van opgegraven codexstukken met de Griekse vertaling van Genesis, zowel papyrus als perkament. Enkele fragmenten op boekrollen en losse citaten heeft hij niet opgenomen. Ik heb de lijst bij het notitieboekje gestopt en gefotografeerd. Ik stuur je de foto straks wel door per email.’

Hij legde zijn mobiel met de foto op tafel. ‘De drie grote fragmenten en de kleine snippers van Genesis-codices. Kan geen toeval zijn,’ stond erboven. Eronder een lange handgeschreven lijst:

961	III-IV	11-44	fragment	Dublin
962	IV	8-46	fragment	Dublin
911	IV	1-35	fragment	Berlijn/Warschau
831	V-VI	36	snipper	Berlijn
901	VI-VII	5-13	snipper	Berlijn
977	V-VI	29	snipper	Berlijn
995	III	19	snipper	Berlijn
997	IV	41	snipper	Berlijn
959	IV-V	13	snipper	Berlijn
903	VI-VII	27-28	snipper	Berlijn
815	IV-V	41	snipper	Erlangen
894	V-VI	36	snipper	Heidelberg
935	IV	37-38	snipper	München
883	V-VI	37	snipper	Genève
940	VIII	21-24	snipper	Parijs
806	V	27-28	snipper	Wenen
807	V	43	snipper	Wenen
949	IV-V	38-40	snipper	Wenen
905	III	14/27	4 snippers	Oxford
907	III	2-3	snipper	Oxford
939	VI-VII	40-44	snipper	Cambridge en Beuron
814	II-III	14	snipper	Yale
832	IV	13	snipper	Michigan
879	IV	34	snipper	Caïro
891	IV-V	27-28	snipper	Sinaï
945	IV	31	snipper	Princeton
820	IX	10	snipper	Damascus

Hij legde uit dat de nummers links verwezen naar het naslagwerk van Rahlfs en Fraenkel uit 2004, met erachter in Romeinse cijfers de globale dateringen in eeuwen, gebaseerd op het type handschrift. De derde kolom toonde de hoofdstuknummers uit Genesis. De laatste kolom was de huidige verblijfplaats. Behalve de op een antieke vuilnisbelt in Oxyrhynchus gevonden snippers in Oxford en Princeton, was de exacte vindplaats onbekend. 'Die datering is volgens critici als Brent Nongbri slechts een mening,' zei hij. 'Bepaalde typen handschrift bleven veel langer in gebruik

dan we lang dachten. En onderzoekers komen nogal eens tot zeer verschillende dateringen.’

‘Ik mis de grote Bijbels met de Griekse vertaling inclusief Genesis,’ zei Gina. ‘Ik bedoel die codex die we in Leiden zagen, en de andere die je noemde: die in het Vaticaan, de British Library en Milaan.’

‘Dat zijn als boek bewaard gebleven Bijbels die altijd zijn doorgegeven en nooit onder de grond zaten. Die lijst van je vader betreft opgegraven resten. Het zijn kleine losse snippers, en in drie gevallen zwaar beschadigde papyruscodices die je vader een fragment noemt. Die twee uit de Chester Beatty bibliotheek in Dublin komen uit één vondst van dergelijke zwaar beschadigde codices uit een onbekende plaats in Egypte. Waarschijnlijk bleven fragmenten van de meeste bladzijden bewaard doordat die boeken weggeborgen lagen in een bergplaats zoals een grot. Vaak ontbrak een kaft en raakten de buitenste papyrusbladen al bij het gebruik sterk versleten. Dat verklaart dat die bladzijden, en daarmee de eerste en laatste hoofdstukken van Genesis, bij die codices in Dublin volledig zijn vergaan.’

‘En het derde fragment, in Warschau?’

‘Een vergelijkbare papyrus codex met zwaar beschadigde bladzijden. Enig verschil is dat er resten zijn van alle vijftien zwaar gehavende dubbelbladen die ooit als boek in elkaar staken. Alleen het buitenste blad was volledig vergaan. Het heet de Berlijnse Genesis naar de Staatsbibliotheek van Berlijn, tot de Tweede Wereldoorlog de eerste bekende eigenaar. Nu ligt hij in Warschau. De stijl van het schrift wijst op de vierde eeuw. De op hoofdlijnen volledig te reconstrueren tekst van Genesis eindigt abrupt ergens in hoofdstuk 35. Eronder staat ook in het Grieks als een soort samenvatting afsluitend “Schepping van de wereld”. Het wordt gezien als onderdeel van een reeks codices met het vervolg in een volgende codex die verloren ging. De slordig gekopieerde tekst geniet weinig gezag vanwege de vele fouten.’

‘De Bijbel als bibliotheek.’

Hij knikte en keek naar de lijst. ‘Kenmerkend zijn die zeven snippers in Berlijn op je vaders lijst: hoofdstuk vijf tot en met eenenveertig in fragmenten. Kop en staart van de vijftig hoofdstukken van Genesis ontbreken. Omdat het paradijsverhaal helemaal voorin zit, is dat stuk meestal vergaan.’

‘Na de drie fragmenten, begint de lijst met maar liefst zeven snippers uit Berlijn.’

‘Waarschijnlijk bedoelde je vader dat het geen toeval is dat de meeste snippers in Berlijn liggen. Ze hebben daar een imposante papyruscollectie.’

‘Vond je verder nog wat in zijn collectie?’

Hij haalde een klein donkergroen muntje uit zijn zak, gesleten en bedekt met een oude korstige patina. ‘Deze lag op een boek en heb ik meegenomen om je te laten zien.’

‘Een oude munt?’

‘Middeleeuws of Romeins. Ik heb daar te weinig verstand van. Op de voorzijde staat een kop en op de achterzijde een groot kruis. Zover ik weet toonden de Romeinen als eerste het kruis op hun munten, vanaf de tijd dat het christendom eind vierde eeuw hun staatsgodsdienst werd. Interessant om verder uit te zoeken.’

‘Dat was alles?’

‘In de Bijbel die ik in Zürich kocht en die van je vader is geweest, zat een aantekening met een kruis, maar dan het Maltezer kruis. Mogelijk een eigendomsteken, een *ex libris* dat verzamelaars soms in een boek achterlaten.’ Hij gaf haar zijn mobiel.

Ze keek even, en schudde haar hoofd. ‘Zegt me niets.’

‘Ik dacht aan je vader omdat in zijn notitieboekje iets over een vriend van de Maltezer Orde stond. Wellicht weet jij daar wel meer van.’

Gina ging rechtovereind zitten, zo abrupt dat de kat mauwend van haar schoot sprong. Ze sloeg haar armen strak over elkaar. ‘De Maltezer Orde… zegt me weinig.’

‘Heeft je vader er nooit iets over verteld?’

‘Nee, ik geloof het niet.’

Het leek Nicolas ongepast er zo kort na haar vaders dood op door te gaan. Prioriteit had de vraag of er in haar vaders appartement in Rome nog aanwijzingen lagen. Hij stelde voor naar Rome te rijden en weer in Hotel Medici te overnachten.

Gina knikte. Ze pakten hun spullen en stapten in haar Peugeot. ‘Terug naar Rome.’

30

Lucas daalde via een smalle stenen trap af naar de eeuwenoude kelder in de rotsen van de Amalfikust. Devoot liet hij zijn hand over de rotsige wand glijden, aangenaam koud. Hier koel onder de grond leken tijd én temperatuur bevroren. De kelder hoorde bij een huis waar in de middeleeuwen een van de financiers van de Maltezer Orde woonde. Het was nu een safehouse voor het geheime ribbroederschap. Eindelijk zou hij de Hoogste Broeder na lange tijd weer ontmoeten.

Met een doffe dreun viel de zware ijzerbeslagen deur achter hem dicht. Aan de tafel zaten vier mannen, ongetwijfeld de groep die hij eerder in de trein ontmoette. Allen droegen ze een gezichtsmasker. Hij mocht hun identiteit nog steeds niet weten. Aan het eind van de tafel zat de Hoogste Broeder.

'Kunnen we veilig praten, net als in ons kasteel?' vroeg de Hoogste Broeder.

'Zeker,' antwoordde de gemaskerde man naast hem. 'Dit is een kooi van Faraday: rondom deze ruimte zit een metalen constructie van gaas waardoor eventuele afluisteraars niets opvangen. Het zit zelfs in de deur. CIA-niveau.'

'Houdt het alles tegen?'

'Alle gebruikelijke afluisterfrequenties tussen de tien megahertz en negen gigahertz. Bovendien staat er een stoorgenerator aan. Je hebt hier geen mobiel internet. Vergelijkbaar met de safehouses van onze CIA-vrienden in Amerikaanse ambassades. En uw ondergrondse safehouse in de Aventijn in Rome.'

'En afluisterapparatuur binnen?'

'Via de elektronische sleutel laat ik uitsluitend mensen toe op een *need-to-be* principe, zoals u vandaag, onze uit New York ingevlogen ribsoldaat, en wij als strijders van onze gesloten cel. Een digitale *room guard* houdt alle bewegingen in een computerlogboek bij, bescherming tegen heimelijke indringers die bijvoorbeeld afluisterapparatuur willen achterlaten.'

'En als onze ribsoldaat een opnameapparaat zou achterlaten.'

'Dan pleegt hij zelfmoord. Ik voer zo een *bug sweep* uit die eventuele opnameapparatuur direct registreert. Zo *sweepen* we de kamer van ons geheime contactpersoon in het Vaticaan ook regelmatig.'

'En de extinctie van jullie cel?'

'Als iemand iets ontdekt, trekken we ons hier terug. Een druk op de knop begraaft ons levend en dekt de ingang af met rotsblokken. Een koppeling met de gasketel in het huis hierboven laat het een gasexplosie lijken. Hooguit een klein krantenbericht. Onze gesloten cel zal nooit bestaan hebben.'

De Hoogste Broeder grijnsde en knikte instemmend. 'Het is een unieke

afwijking van ons protocol dat ik hier in het veld verschijn, vandaar mijn vragen. Gezien het belang wilde ik persoonlijk horen wat onze ribsoldaat in het buitenhuis van Chimanti aantrof.' Hij keek nu naar Lucas. 'Je kunt vrijuit spreken.'

Hij vertelde hoe hij bewust sporen van een gelegenheidsinbraak achterliet. Zonder succes doorzocht hij het gehele huis en net toen hij wegging, hoorde hij voetstappen op het grindpad. Hij ontkwam nog net.

'Duidelijk,' zei de Hoogste Broeder. 'Volgens een bevriend theoloog is de dochter van Chimanti kort erna in het buitenhuis geweest met in haar gezelschap collectioneur Nicolas Dampierre, mogelijk koper van de Sion Bijbel met de originele aantekening. Wellicht zocht Dampierre bewust contact met haar. Hoewel ze een stille dochter van de orde is, was al tot haar levenseinde besloten. Dampierre vormt nu eenzelfde gevaar.' Hij knikte naar de gemaskerde man aan de hoek van de tafel, die het overnam.

'Het moet op een ongeluk lijken Lucas. Nog twee hartaanvallen, en tegelijk, valt te veel op.' Even keek hij naar de Hoogste Broeder, die een kort goedkeurend knikje gaf. 'Het is helaas onze man bij de forensische afdeling nog niet gelukt het sectieonderzoek naar de heer Chimanti bij te sturen. Dat wordt opgelost. Belangrijkste is nu dat je naar Rome gaat en zorgt dat zijn dochter en de heer Dampierre een dodelijk ongeluk krijgen. Mocht je sneuvelen, dan wachten de paradijsmaagden op je. Als je blijft leven, krijg je al een voorproefje in ons Huis van het Rib.'

Ze legden allen weer hun oude Maltezer munt voor zich, prevelden kort het gebed en kusten de munt. Zwijgend verlieten ze de kelder. Met een kort 'God is onalmachtig' gingen ze uiteen.

31

Behendig laveerde Gina haar Peugeot door het drammerige verkeer van Rome. Het viel Nicolas op dat ze na twee uur rijden nog geen teken van vermoeidheid vertoonde.

‘Je rijdt best, eh, hoe zal ik het zeggen…’

‘Defensief, efficiënt en vloeiend,’ vulde Gina aan. ‘Ik probeer het mijn passagier comfortabel te maken: gedempt remmen voor een stoplicht, rustig door de bochten. Wel efficiënt: na de bocht weer wat meer gas, als het even kan de snellere linkerbaan nemen en het groene stoplicht halen. Het is een soort sport. Kan ik altijd nog taxichauffeur worden.’

‘En defensief?’

‘Een goede chauffeur herken je pas als het fout gaat. Iedere sukkel met een rijbewijs kan snel rijden of pittig door een bocht gaan. Wat telt is hoe je reageert als een ander een fout maakt en je plotseling moet uitwijken. Of bij een klapband bijvoorbeeld. Dus altijd doen alsof de rest van de weggebruikers geschift is en er elk moment iets raars kan gebeuren. Wel vlot doorrijden.’

‘Waarom ben je zo defensief gaan rijden?’

‘Daarom,’ zei ze, met haar opgestoken middelvinger. ‘Stupido!’

Ruw werd Nicolas in zijn gordels gedrukt. Ze was vol in de remmen gegaan. Achter hem schreeuwden claxons.

‘Bastardo!’ vloekte ze tegen de achteruitkijkspiegel. Met een wilde ruk parkeerde ze haar auto aan de overkant van de weg iets scheef. Vloekend zwaaide ze haar portier open en raakte bijna een oude non die op het trottoir passeerde. Met haar hak trapte ze het portier achter zich dicht. De non keek haar met kwade blik na. Nicolas bleef beduusd zitten.

Iets verderop trapte ze hard tegen een prullenbak. Passanten liepen met een boog om haar heen, enkelen hoofdschuddend. Ze bleef een minuut of zo met haar handen in de zij staan, liep naar de auto en stapte in. ‘Kijk niet zo. We moeten naar het hotel,’ zei ze met licht trillende stem, en reed met piepende banden weg.

In de auto was de stilte loodzwaar. Had hij iets verkeerds gezegd?

‘Ik bedoelde het niet kwaad,’ zei hij op zo ontspannen mogelijke toon. ‘Indrukwekkende rijfilosofie heb je, echt. En dat met zo’n mooie sportieve auto.’

De spanning leek wat van haar gezicht te verdwijnen. Hij besloot door te zetten: ‘Precies een auto die bij je past, een vrouw die geen make up gebruikt omdat ze zo al van zichzelf mooi is. Als je het al bent, hoef je het niet aan te dikken.’

Gina glimlachte flauwtjes. ‘Dat is lief gezegd, wat betreft de auto heb je helemaal gelijk.’

Hij realiseerde zich dat de dood van haar vader het nodige bij haar losmaakte.

In het hotel aten ze snel wat en praatten over koetjes en kalfjes alsof er niets was gebeurd. Daarna reden ze naar het appartement van Gina's vader.

Juist toen ze diens woonkamer binnenliepen, ging haar mobiel. Ze luisterde met gesloten ogen en sloot na een paar minuten af met een kort bedankje en de opmerking het snel te laten weten.

Ze slikte even. 'De politie. Ze vroegen toestemming voor verder onderzoek. Er is bij de sectie mogelijk iets vreemds gevonden dat naar het laboratorium moet. Voorstel is de crematie een paar weken uit te stellen. Verona kan het regelen.'

'Verstandig,' antwoordde Nicolas met gedempte stem, 'anders blijf je je hele leven met de vraag zitten wat er is gebeurd.'

Gina zag lijkbleek. Ze knikte langzaam en belde kort terug. Kort staarde ze uit het raam en keek hem aan. 'Ze onderzochten zijn telefoon op contactgegevens en vonden niets vreemds. Hij gebruikte dat ding vooral om foto's van zijn boeken en oudheden bij zich te hebben. Vlak voor zijn dood fotografeerde hij zijn plafond, zijn eindbestemming. Heel triest.'

Nicolas keek omhoog naar de geschilderde blauwe hemel met wattige wolken en blije engelen. Voor gelovigen moest het een mooi laatste beeld zijn. Zwijgend liep hij de boekenkast na.

Gina streek gelaten in de Chesterfield neer. 'Ik kan even niets, niente. Maar haast je niet.'

Het ongemak droop van haar gezicht. De boekenkast was *une mer à boire.* Zoeken naar een speld in een hooiberg. Na tien minuten voelde hij dat ze beter konden terugkeren naar het hotel. Vermoeid zochten ze ieder hun hotelkamer op.

Hij pakte een afsluitend wijntje uit de minibar en googelde op zijn mobiel de Maltezer Orde. Haar vader verwees in zijn aantekeningen naar een broeder van de orde en had er kennelijk iets mee te maken. Hij wist alleen dat het een oude ridderorde betrof waar recent wat over te doen was.

De vele paginalinks zogen hem in het onderwerp. Plotseling verscheen een groot artikel in de *Corriere della Sera* uit 2015 op zijn scherm: *Ruim 120.000 barmhartige soldaten*, luidde de kop. Het beschreef uitvoerig de oorsprong en het huidige liefdadigheidswerk van de orde, de oudste nog bestaande internationale humanitaire organisatie ter wereld. Een warme gemeenschap met spirituele retraites, bezinningsweekenden, stilteretraites, geloofsavonden en in mei de jaarlijkse Lourdesbedevaart. Geïnspireerd door de boodschap van barmhartigheid van Jezus. De naam van de auteur deed zijn adem stokken: Gina Chimanti. Pardoes legde hij zijn mobiel weg en zonk peinzend achterover in zijn fauteuil. Waarom zei ze de Maltezer Orde amper te kennen?

Ze schreef een behoorlijk diepgaand stuk, en het verwees veelvuldig naar bronnen binnen de orde. Er viel de volgende morgen iets aan het ontbijt te bespreken.

32

De binnenplaats van Hotel Medici was die ochtend omgetoverd in een zonnige ontbijtzaal.

'De koffie had wel wat sterker gekund,' zei Gina tegen Nicolas, die juist genoot van de smaak van versgemalen bonen.

Met gefronste wenkbrauwen pakte ze een croissant. 'Ik hoop dat die vers is zeg.' Het leek hem niet het moment om over de Orde van Malta te beginnen. Hij pakte het oude muntje van haar vader en legde het op tafel. 'Ik heb nog wat beter gekeken en herkende Griekse letters.'

'Zoals op munten uit Rhodos?'

'Waarom Rhodos?'

'O, zo maar. Grieks van vakantie.'

'Ik weet nog niet wat het is, maar die letters zijn een nieuw spoor.' Hij stopte het muntje terug. 'Ik heb altijd al bij de Villa Magistrale van de Orde van Malta willen kijken, hun ambassade op de Aventijnse heuvel. Zullen we daar naartoe gaan?'

Gina pakte haar mobiel en surfte wat op internet. Ze antwoordde half afwezig. 'Voor mij hoeft die villa niet. Te toeristisch.' Ze bleef naar haar mobiel kijken.

'Ik bén toerist. Een kleine moeite me het even te laten zien.'

'Hé, ik zie dat er vanavond een mooi pianoconcert is op televisie.'

'Hallo Gina, ik vroeg je wat.'

'Ik hoor je wel, maar kijk nu even voor vanavond.'

'De ochtend komt eerst. Die villa bekijken lijkt me voor jou een mooie afleiding.'

Ze keek op, haar blik was gespannen. Ze haalde haar hand door haar haar.

'Gina, waarom zouden we niet gaan?

Ze keek weer naar haar mobiel. 'Vooruit dan, omdat je zo aandringt. Alleen even van buiten bekijken, ik heb nu geen zin in rondleidingen en zo.'

'Op weg ernaar toe kun je me wat van Rome laten zien. Ik ken het natuurlijk een beetje, met een Italiaans perspectief is het toch anders.'

Er verscheen een glimlachje. 'Rome is de mooiste stad van Europa.'

Tien minuten later laveerde Gina haar Peugeot geroutineerd door de kolkende verkeersstroom.

'Even een rondje Piazza Venezia,' zei ze. 'Als je recht vooruit blijft kijken zie je dat Rome vele gezichten heeft, afhankelijk van je perspectief.' Wachtend voor de voetgangers op het zebrapad, verrees recht voor hem een kolossaal wit gebouw, een soort sneeuwberg met een brede trappartij, erboven een brede zuilengalerij met op de twee hoekpunten bronzen strijdwagens. 'De

Suikertaart, symbool voor het in de negentiende eeuw verenigde Italië.’ Ze trok op en volgde het plein naar links waardoor na een kwart bocht de dertig meter hoge Zuil van Trajanus voor hen opdook. ‘Een monument ter ere van een grote verovering door het Romeinse Rijk dat daarmee een ongekende omvang kreeg.’ Na een halve cirkel verscheen een bruinrood hoekig bakstenen gebouw met vierkante toren. ‘Bij dat palazzo hoort de San Marco, een van de oudste kerklocaties van Rome.’

‘Rome als hoofdstad van Italië, het Romeinse Rijk, en de Rooms-Katholieke kerk,’ zei hij.

‘Afhankelijk van je gezichtspunt een stad met vele gezichten. Hier vlakbij staat het ruiterstandbeeld van filosoof keizer Marcus Aurelius. Die zei het al: wat we zien is slechts een perspectief.’

‘Interessante man. Hij betoogde dat het leven niet zozeer wordt bepaald door wat je overkomt, maar vooral door hoe je ervaart wat je overkomt en wat je daarmee doet. Dat spreekt me ook wel aan.’

‘En wat ervaar je dan nu?’

‘Een ontspannen rustige autorit, en toch snel.’

‘Je begint het te begrijpen.’

Ze reden over een brede boulevard langs het Forum Romanum met aan het eind het Colosseum. Links viel Nicolas’ oog op een hoog gebouw. Bovenop wapperde een rode vlag met een wit Maltezer kruis. ‘Kijk Gina, de Maltezer ridders zijn hier in Rome op meer plaatsen dan je denkt. We gaan straks naar hun paleis, en ik las dat ze bij de Spaanse Trappen hun regeringszetel hebben. Daar links is weer een ander gebouw.’

Gina fronste. ‘Dat links is de loggia. Stelt echt niets voor. Ik ben daar vroeger weleens met schoolreisje geweest. Een oud middeleeuws huis van ze tussen de Romeinse ruïnes, alsof die orde een traditie zou hebben die tot de Romeinse tijd teruggaat. In de kelder zit een kerkje voor Johannes de Doper. Erg toeristisch. Net als die villa straks.’

33

De Rode Pijl raasde met bijna driehonderd kilometer per uur richting Rome. Lucas liep naar het toilet aan het eind van de wagon en opende de vouwdeur. Hij stapte in een kleine ruimte met glanzende witte plastic wanden. Naast het toilet zat een bescheiden ovale zilverkleurige wasbak, geplaatst in een roze blad met erboven de spiegel die hij nodig had. Voldoende ruimte voor het platte, leren tasje dat hij uit zijn jaszak viste. Respectvol opende hij het en trok voorzichtig de rode pluk haar van zijn zusje eruit, precies zijn kleur. Het riep altijd weer het beeld op van het moment dat ze de dood in de ogen keek, het teken. Met de kleine, rode speld bevestigde hij de haarpluk tussen zijn haar. Hij hield zijn handspiegel schuin achter zich en checkte in de toiletspiegel of zijn zus onzichtbaar in hem was opgegaan. Voor een moment één met zijn zus, het gaf hem de kracht voor zijn missie. Ongeveer een minuut lang keek hij met een groeiend zelfvertrouwen in de toiletspiegel. Tevreden ruimde hij zijn spullen op.

Bij eindstation Roma Termini stond een zwarte Fiat Tipo klaar, een in Italië onopvallende vierdeurs, met een topsnelheid van tweehonderd kilometer per uur. Zoals afgesproken zat de sleutel met tape verstopt onder de wielkap rechtsvoor. Hij bekeek snel de foto's van zijn twee targets die klaar lagen in het handschoenenvak, en reed naar hun hotel.

Hotel Medici was een statig hoog gebouw met aan weerszijden van de ingang een lichtgroene conifeer in een bloempot. Via de glazen deur betrad hij een gang met aan het eind de houten receptiebalie. Hij vroeg naar journaliste Gina Chimanti en loog dat ze hem in de lobby zou interviewen. De receptioniste keek achter zich. 'Het spijt me meneer. Haar kamersleutel hangt er, ze is weg. Ik mag geen informatie geven over onze gasten.'

Op de balie van de receptie lag een toeristenkaartje met in blauw balpen een grote ronde cirkel rond Piazza dei Cavalieri di Malta.

'Kan ik dat kaartje meenemen?' probeerde hij meer informatie te krijgen.

'Nou, liever niet. Meneer Dampierre vroeg me vanochtend de weg en vergat het kaartje mee te nemen. U kunt natuurlijk een nieuw kaartje van me krijgen.'

Lucas complimenteerde haar met haar discretie en pakte voor de vorm het onbeschreven kaartje aan. Hij wist genoeg. Hun doel was de Villa Magistrale, een belangrijk gebouw van de Orde van Malta. Het bevestigde het bange vermoeden dat Dampierre zijn speurtocht was begonnen. Hij moest snel handelen.

‘Kolossaal, dat Colosseum,’ zei Nicolas die genoot van de oude ruïnes. Op het dashboard lichtte met een ping-geluid een oranje benzinepomp op. ‘En je auto krijgt dorst, Gina.’

Ze knikte. ‘Ik hoor het. Ik stop liever bij een goedkopere pomp buiten de stad.’ Ze keek even over haar schouder naar een passerende scooter. ‘De benzineprijs is al zo hoog door die onrust in het Midden-Oosten. Als journaliste moet ik neutraal zijn… Eigenlijk mag ik het niet zeggen. Maar die hitsige prima donna’s daar veroorzaken voortdurend problemen.’

Hij schrok van haar felheid. Dit leek niet het moment ertegenin te gaan, zeker niet na het incident in de auto van gisteren. Door de dood van haar vader was ze duidelijk niet in haar goede doen.

Na de bocht passeerden ze een honderden meters lang grasveld. ‘Dat is het Circus Maximus,’ zei Gina. ‘Een Romeinse renbaan, aan de voet van de Aventijn. De middelste van de beroemde zeven heuvels van Rome. We zijn er bijna.’ Ze kropen omhoog over een smalle klinkerweg die tussen twee oude muren vrij steil met een slinger de heuvel opliep. Bovenaan reden ze door tot een parkeerplaats bij een oude bakstenen kerk. ‘De Santa Sabina. Hier is zeker parkeerplek, honderd meter van de Piazza dei Cavalieri di Malta. We zijn zo weer weg. Weinig te zien daar.’

Na enkele minuten wandelden ze een groot rechthoekig plein op, ingesloten tussen metershoge grijze stenen muren, bekroond met obelisken. Erachter verraadden hoge bomen parkachtige tuinen. In de verte verrees een rode bakstenen kerk met een hoge vierkante klokkentoren. Rechts wachtte een korte rij mensen voor een stenen witte poort met aan weerszijden het Maltezer kruis en op het dak reusachtige stenen vazen. De voorste vrouw tuurde door een gat in de gesloten donkergroene deur.

Hij kon zijn nieuwsgierigheid niet bedwingen en sloot achter aan. Gina slenterde al richting de kerk. Toen hij bijna aan de beurt was, keek ze om. ‘Nicolas, laat toch. Toeristische onzin.’ Ze gebaarde te komen. Hij bleef staan en kwam snel aan de beurt.

Hij gluurde met zijn rechteroog door het sleutelgat. Een grindpad liep naar de achterkant van de tuin, als een tunnel omgeven door een haag bomen, waarvan de groene toppen elkaar bijna aantipten. Aan het eind, piepklein en ver weg, herkende hij de koepel van de Sint-Pieterskerk, het hart van het Vaticaan. Hij stapte opzij. Gehaast zocht hij op zijn mobiel haar vaders aantekening.

Bijzonder dat je er door het sleutelgat van Malta op keek, maar ik nooit in die richting had gedacht.

Het was helemaal geen onschuldige vakantienotitie.

Gina kwam naast hem staan, gepikeerd haar handen in de zij. ‘Gewoon de tuin van de Villa Magistrale van de Orde van Malta, waar we niet in kunnen want die deur zit dus op slot. Ik dacht dat je vast wel die kerk verderop wilde bekijken, daarom liep ik door.’

‘Ja, jij kent die tuin natuurlijk al, gezien dat grote artikel over de Maltezer Orde dat je in je krant schreef, de orde waarvan je zogenaamd nauwelijks iets wist.’ De irritatie spande zijn gezichtsspieren. Hij had een beter moment willen kiezen. Onbeheerst floepte het eruit.

Ze keek betrapt, het duurde even voordat ze antwoordde. ‘Ach, dat artikel. Dat is van jaren terug, en ik schrijf zoveel. Als ik dat allemaal moet onthouden. Ik zou gek worden, en mijn geheugen is al niet best. Bovendien, zo speciaal is het niet.’

‘Je vader had kennelijk iets met de orde. Volgens een aantekening kende hij dat sleutelgat. Het wekt de indruk dat er iets met het Vaticaan was dat hij over het hoofd zag.’

‘Het Vaticaan,’ herhaalde Gina. Haar ogen werden groot. ‘Als het Vaticaan iets met mijn vaders dood te maken heeft, dan lopen wij ook gevaar. Daarom waarschuwde hij voor het plukken van de verboden vrucht. Daarmee waarschuwde hij me al als kind voor gevaar.’ Ze wendde haar blik af naar de parkeerplaats. ‘Ik wil hier weg. Subito!’

De opvlammende felheid in haar ogen ontnam hem de moed door te vragen over de orde.

‘Onze koffers liggen al in de auto, ik wil nu terug naar Napels. Je kunt mee, of ik zet je af bij het vliegveld,’ zei ze kortaf.

Hij zat met te veel vragen. ‘Ik wil mee, coûte que coûte.’

35

Nicolas klikte zijn autogordel vast en hoorde hoe Gina de motor startte. Uit het niets klonk achter hem een gierend geluid. Hij keek om. Een zwarte Fiat Tipo raasde recht op hen af.

‘Gina!’ schreeuwde hij, ‘die man verliest de macht over het stuur.’ Zijn spieren verstijfden, klaar voor de klap. Vol gas werd hij in zijn stoel gedrukt. Achter hem gierden banden en kraakte metaal.

‘Bastardo!’ schreeuwde ze.

Hij keek achterom. De Fiat had een paal geraakt. De ravage viel mee.

Met geïrriteerde blik reed ze door. Uit nieuwsgierigheid keek hij nog even achterom. De zwarte gedeukte Fiat scheurde achter hen aan.

‘Gina!, die gek volgt ons.’ De acceleratie verkrampte zijn maag.

‘Ik ga plankgas,’ riep ze. ‘Als hij volgt weten we genoeg.’ Bij een rustig kruispunt schoot ze claxonnerend door rood en sloeg met een scherpe bocht de linkerzijstraat in. Ruw werd hij tegen het zijportier gedrukt. Weer gierden banden achter hen. Hun achtervolger negeerde hetzelfde stoplicht en ramde bijna een andere auto, fel claxonnerend.

‘Gina!, die idioot is totaal geschift.’

De teller kroop richting de honderd, hartje Rome. Opnieuw scheurden ze door rood, net voor een rij optrekkende auto’s. De Fiat reed zich vast.

‘We nemen een flinke voorsprong,’ zei hij zo beheerst mogelijk. Paniek zou niet helpen. Ze draaide een zijstraat in, ging na honderd meter vol in de remmen, en begon te keren.

‘Gina, ben je gek!’

‘Nee, dat ben ik niet. Trek die linkerknop boven de handrem omhoog. En houd hem zo. Rapido!’

Beduusd trok hij aan het zwarte plastic knopje. Ze ging met enkele steekbewegingen verder met keren. Met een klik bewoog het metalen autodak langzaam naar achteren.

‘Binnen een halve minuut zijn we een cabrio. Dan herkent die maffioso ons hopelijk niet. Blijf die knop vasthouden. En leg die opvallende gleufhoed van je alsjeblieft onzichtbaar op de achterbank.’

Hij wierp zijn hoed naar achteren. Als een harmonica schoof het metalen dak zoemend richting kofferbak. Opeens stokte het dak halverwege en maakte het dashboard een ping-geluid. ‘Voltooi onmiddellijk het bedienen van het weg-klapbare dak,’ gebood het digitale display.

‘Je hebt de knop losgelaten stupido!’ beet ze hem toe. ‘Dan stopt hij uit veiligheid. Trek aan die knop, zeg ik toch. Die bandiet kan ieder moment om de hoek opduiken. Tempo, tempo!’

Met half opengevouwen dak vielen ze als een soort James Bond-auto juist

extra op. Met trillende hand duwde hij op de knop, de ramen schoven omlaag.

‘Niet die knop, die ernaast. Omhoogtrekken,’ schreeuwde Gina, die met kracht de versnellingspook in zijn vooruit stootte.

Nicolas trok nu aan de andere knop en keek over zijn schouder. Het laatste deel van het dak schoof in de kofferbak, die sloot, gevolgd door een kort ping-geluid. *Beweging dak voltooid*, meldde het display goedkeurend.

‘Prima, finito,’ zei Gina nu wat rustiger. Ze duwde de andere knop omlaag waarmee alle ramen in de deuren verdwenen. Als uit het niets zat hij in een zomerse cabrio. ‘Nu de armen buitenboord en rustig toeren als twee verwende rijkelui,’ zei ze.

Met gierende banden verscheen de Fiat om de hoek en raasde met grommende motor op hen af. ‘Rustig blijven,’ zei Gina op gestreste toon. In een rustig tempo reed ze verder, haar linkerarm leunend op het portier. ‘Doe alsof je met je telefoon een toeristische foto van die huizen maakt.’

Hij hing aan zijn kant iets naar buiten en richtte zijn mobiel als een fototoestel. Gina reed in rustig tempo door. De Fiat flitste met hoge snelheid voorbij. Achter hen stierf het gierende motorgeluid snel weg. Hij had hen inderdaad niet herkend. Met een rustige bocht draaide ze een zijstraat in en gaf een flinke dot gas.

‘Chapeau Gina, je t’aime, magnifique,’ flapte hij eruit. De adrenaline stroomde nog door zijn lichaam, maar leek zich te vermengen met iets geruststellends warms. Ze had zijn leven gered.

Ze glimlachte flauwtjes, en bleef geconcentreerd sturen.

‘Ik bedoel, ik houd van je als reddende engel,’ voegde hij eraan toe, toen haar gezicht betrok. ‘Hoe kom je trouwens aan die James Bond-auto?’

‘Gewoon een fabrieksmodel: een hard top-cabrio met een metalen in plaats van linnen dak. Meer comfort en niet open te snijden. Ze worden al een paar jaar niet meer gemaakt. Tweedehands, tienduizend euro. De beveiliging heb ik er af laten halen zodat die kap rijdend weer dicht kan,’ zei ze glimlachend. De rijwind suisde om zijn oren.

‘Je bent best goed met auto’s,’ zei hij met oprechte bewondering.

Ze glimlachte warm.

Rijdend met open dak vulde de namiddagzon het interieur met een aangename warmte. Nicolas legde zijn rechterarm weer over het portier, nu een stuk ontspannener.

Ze zette haar roze zonnebril op. ‘We nemen de snelweg naar Napels. Als je het koud krijgt, doen we de ramen omhoog. Dat zwarte draaiknopje links van je stoel is voor de nekverwarming.’

Hij draaide aan het knopje. Met een licht geruis blies een weldadige warmte tegen zijn door de spanning verkrampte nek. Franse luxe in de Italiaanse zon. Een ideale mix. De stress waaide weg. La dolce vita.

36

Het benzinelampje brandde een halfuurtje later nog steeds. Ze waren de rondweg van Rome al ruimschoots gepasseerd.

‘Hij krijgt steeds meer dorst,’ zei Nicolas, genietend van de verkoelende rijwind. Uit de luidsprekers zweefde de zang van Eros Ramazzotti. Tussen het windgeruis ving hij slechts flarden op… *La nostra vita* …É *inferno e paradiso…*

Gina keek onrustig in de achteruitkijkspiegel. ‘Misschien word ik paranoïde, maar die zwarte auto in de verte komt wel erg snel op ons af. Mogelijk heeft die maffioso goed gegokt dat we naar Napels rijden. Als hij dichterbij komt herkent hij ons misschien, en anders wel als hij ons inhaalt.’

Hij draaide zich om. De kleine zwarte stip werd snel groter.

‘Kijken of die zwarte stip de snelheidslimiet ook flink wil overtreden.’ Ze greep het stuur zo stevig vast dat haar knokkels wit kleurden. ‘Zet die muziek uit, ik heb alle aandacht voor de weg nodig.’

De kilometerteller kroop richting de tweehonderddertig. De rijwind bulderde alsof ze door een herfststorm reden.

‘Doe de ramen omhoog, ik heb echt beide handen aan het stuur nodig,’ schreeuwde ze boven de rijwind uit.

Hij bediende de elektrische ramen. Zij haalde rechts over de vluchtstrook een auto in die zich keurig aan de maximumsnelheid hield en bijna stil leek te staan.

Hij keek weer om. De zwarte auto scheurde nu ook langszij over de vluchtstrook. ‘Het moet die gek weer zijn,’ zei hij angstig. Door te versnellen hadden ze zich waarschijnlijk verraden. De Peugeot was net iets sneller dan de Fiat, de afstand nam tergend langzaam toe. Soms ontbrak even ruimte om in te halen en naderde de zwarte stip hen.

Een inhalende auto voor hen dwong Gina flink snelheid te minderen. Er klonk een snerpende tik. Bovenin de voorruit spatte een ster met in het midden een rond gat. Ze werden beschoten! De cabriostand die hun leven redde, maakte hen nu kwetsbaar.

‘Trek de dakknop omhoog. Laat hem los als de achterklep omhoog staat,’ schreeuwde ze.

Hij trok aan de knop en keek achterom. Het metalen dak ontvouwde zich als een kogelschild uit de kofferbak. Op de positie dat deze rechtopstaand maximaal dekking bood, liet hij los. Het oranje display waarschuwde met een piepend signaal dat het sluiten van het dak onderbroken was, en zweeg na enige tijd berustend. De luchtweerstand van het rechtopstaande metaal drukte de snelheid, maar het bood extra bescherming, zo leek het althans.

‘Die beveiliging liet ik eraf halen omdat ik vaak haast heb en wegrijdend

dat dak wilde kunnen openen,’ zei Gina. ‘Niet bedoeld voor deze snelheid. Hopen dat hij niet door de rijwind afbreekt.’

De teller kroop alweer ruim boven de tweehonderd. Gina haalde een linksrijdende BMW rechts in. Het oranje brandstoflampje bleef wanhopig branden.

‘Met deze snelheid zuipt hij brandstof,’ riep ze. ‘Straks staan we zonder en zijn we de klos.’ Ze scheurde weer rechts over de vluchtstrook, langs een vrachtwagen die tergend langzaam door een andere vrachtwagen werd ingehaald. Nicolas stond het klamme zweet in zijn handen. Alsof ze met honderddertig langs een stilstaande vrachtwagen schoten. Links raasde het metaal van de oplegger op een paar decimeter voorbij, rechts vervormde de vangrail tot een grijze waas. Hij was zelf nooit verder gekomen dan honderdnegentig op de Duitse snelweg en wist dat al bij die snelheid elke kleine stuurbeweging de auto flink zijwaarts bewoog. Hij duwde zich met bonzend hart instinctief dieper in de zwartleren stoel en zette zich schrap. Ze raasden door. Uitstel van executie.

‘We rijden nu al zo’n zestig kilometer op de laatste brandstof en verbruiken veel meer dan normaal,’ zei Gina met een verbeten blik. ‘Dit duurt niet lang meer, ik moet iets doen… De club van mijn oom!’

Ze raasde weer over de vluchtstrook en nam na het bord Nettuno met hoge snelheid de afslag. Met gierende banden schoot ze aan het eind rechts door de bocht de provinciale weg op. Hij rook de intense rubberlucht van schurende banden. Elke keer als ze claxonneerde voordat ze inhaalde, kneep hij harder in de chromen deurgreep. Na een paar minuten maakte ze met een gierend kabaal een noodstop, en schoot links vol gas een kleinere weg in. Ze bonkten nu over een slecht onderhouden asfaltweg. Ze doorkruisten groene akkers met hier en daar een huis. Na ongeveer een minuut remde ze voluit. Op een roestig ovaal lichtgeel metalen bord stond een symbool met vleugels en een parachute.

Ze scheurden de smalle weg met betonplaten op. Als een trein denderden ze over de dwarsnaden. Ze raasden door een geopend hek en passeerden een zilvermetalen loods. Na de loods stopten ze bij kaal akkerland. Resoluut klikte ze haar gordel los en zwaaide het portier open.

‘Kom,’ riep ze. Zonder om te kijken stierde ze naar de voorste van de twee kleine sportvliegtuigjes: een vierpersoonstoestel met de vleugel boven de kleine witte romp. Ze zwaaide de rechterdeur open en gebaarde Nicolas aan de andere kant achter de stuurknuppel plaats te nemen. ‘Er zitten sleutels in het contact. Nu is het jouw beurt.’

Onzeker kroop Nicolas achter de stuurknuppel en sloeg de deur van het sportvliegtuigje met een metalige klap dicht. De Cessna 172: een zeer populair type, waar hij jaren terug les in kreeg. Het interieur leek op een tweedeurs auto met achterbank. In het midden de radio voor de communicatie met in de houder een microfoon aan een krulsnoer, rechts verwarmingsknoppen en een handschoenenkastje. Voor hem meters en de stuurknuppel in de vorm van een stuur, een stuur waar je aan kon trekken als je wilde stijgen.

Omdat zijn laatste vlucht al jaren geleden was, scande hij snel de positie van de instrumenten. Een deel leek op een autodashboard: een ronde snelheidsmeter en een ronde toerenteller. Links een klokje en meters voor benzine en olie. Onder knoppen voor de verlichting en de handel van de parkeerrem. In het midden een met de hand uitschuifbare gashendel, en daarnaast enigszins vergelijkbaar met een versnellingsbak, een witte hefboom om de vorm van de vleugels te veranderen. Het verschil met een auto zat vooral in de meters voor de extra dimensie van het vliegen: een hoogtemeter en een meter voor de snelheid van dalen of stijgen. Verder navigatie-instrumenten zoals een kompas. Er zat een sticker “defect” op de horizonmeter die moest aangeven hoe schuin je vloog.

Tijd voor de gebruikelijke veiligheidscontroles had hij niet. Kennelijk had iemand de kist al startklaar neergezet en was even weggelopen om iets te pakken. De sleutels staken in het contact. Waarschijnlijk was de cockpit-check al gedaan. De brandstofmeter links stond op vol. Temperatuur en oliedrukmeter zaten in het groen. Over de radio de verkeerstoren toestemming voor vertrek vragen had met een gestolen toestel weinig zin.

‘We moeten,’ zei hij na een tiental seconden, klikte zijn driepuntsgordel vast en ontkoppelde de piepende parkeerrem. Zachtjes duwde hij de gashandel in. Met een snerpend lawaai trok de versnellende propeller het vliegtuig voorwaarts. Hij moest zich bedwingen niet zoals in een auto met zijn handen te sturen. Bij het op de grond taxiën bediende hij de twee voetpedalen als voetenstuur, behoorlijk onwennig. Alsof hij flink dronken was, zwabberde de Cessna naar de enige startbaan van het kleine vliegveld. Hij koos dezelfde startrichting als het vliegtuigje dat hij net zag opstijgen.

‘Je rijdt de andere kant op als de richting waarin dat vliegtuigje opsteeg, klopt dat wel?’ vroeg Gina met bezorgde stem.

‘Klopt, ik heb met dit type kist vijftienhonderd voet startlengte nodig, en met dit warme weer zo’n tweehonderd voet extra, dat is ruim vijfhonderd meter en die baan is niet veel langer schat ik. We moeten echt beginnen bij het beginpunt van de startbaan.’ Hij perste zijn lippen op elkaar en keek

gespannen vooruit. Het vliegtuig reed tergend langzaam door.

Voor zich strekte zich naast de startbaan een geploegd akkerland uit met erachter de hobbelige asfaltweg. Vanachter een boerderij schoot de zwarte Fiat Tipo tevoorschijn, die met grote snelheid over de weg voortraasde.

'Je moet me helpen,' riep hij angstig. 'Ik heb eerlijk gezegd alleen een zweefvliegbrevet en zes lessen motorvliegen. Wel in dit type. Het is behoorlijk lang geleden, en mijn motorvliegbrevet had ik bij lange na niet.'

'Mamma mia,' schreeuwde Gina. 'Aan de wijn in Hotel Medici vertelde je me wat anders. Je hebt helemaal geen vliegbrevet?'

'Alleen voor zweefvliegen. Lang geleden.' Gespannen drukte hij het rechtervoetpedaal extra diep in om de neus in de richting van de startbaan te krijgen.

'Ik moet tegen de wind in starten omdat de tegengestelde luchtstroom de vleugels omhoogduwt en zorgt dat we kunnen vliegen.' Hij zei het zoals hij tijdens de lessen aan zijn vlieginstructeur moest vertellen wat hij ging doen. Zo voelde het alsof zijn instructeur erbij was en hem mentale steun en aanwijzingen gaf. Tot zijn opluchting wees de rood-wit geblokte windzak op de ijzeren paal boven de hangaar inderdaad de goede kant op. De wind blies drie van de vijf blokken vol, ongeveer drie keer vijf knopen.

'Dik windkracht vier,' zei hij hardop. 'Iets schuin op de baan, best lastig.'

Een versleten wit kruis op het beton markeerde de *starting point*. Hij trapte op het rechter voetstuur en draaide de neus in de richting van de startbaan. Hoewel hij door zijn gestuntel schuin voor het kruis uitkwam, stopte hij zodra de neus de goede kant op wees. Het moest maar zo. Hij besloot de flappen tien graden uit te zetten, nodig voor een korte startbaan. Onwennig duwde hij de witte flaphandel rechts van het midden omlaag.

'Ik zie opeens een open sleuf in de vleugels, is dat wel goed?' vroeg Gina paniekerig.

'Dat levert wat meer opwaartse druk op, dat is hard nodig voor aan het eind van deze korte baan.'

'We hadden die akkers in moeten vluchten, dat was veel veiliger geweest.' Ze klonk gestrest.

'Jij rende naar het vliegtuig…'

'Omdat ik dacht dat je kon vliegen, stupido!'

'Die gek was ons gevolgd en had ons neergeschoten. Bovendien is het nu te laat om weg te rennen. Laat me alsjeblieft concentreren op de start.'

Gina zweeg, sloeg gehaast een kruis en pakte met haar rechterhand de deurgreep.

Starting position: point of no return, schoot het door hem heen.

Hij kon jaloers zijn op mensen die hoop putten uit hun geloof. Hij geloofde alleen in zichzelf, en dat werd nu flink op de proef gesteld. Met zijn voeten

drukte hij de bovenkant van de pedalen in, de rem, en duwde de gasregelaar langzaam helemaal in. Het voelde alsof die beweging nog meer adrenaline door zijn lichaam spoot. Het schelle motorgebrul zwol aan, het vliegtuig veerde iets naar voren en bleef verstijfd stilstaan, als een hardloper in de startblokken.

'Waarom stop je in hemelsnaam,' schreeuwde Gina boven het helse motorkabaal uit.

'Ik kan alleen met *full power* opstijgen, de startbaan ziet er kort uit en aan het eind staan kassen.' Hij probeerde beheerst over te komen. Rechts stormde vanuit de hangaar een man wild gebarend op hen af. De pijl van de toerenteller schoot omhoog.

Gina wees naar de Fiat Tipo die naast haar Peugeot stopte. 'Ik zie die gek, en anders grijpt die furieuze man wel in. We moeten gaan, subito!'

Hij keek voor zich uit over het beton van de smalle startbaan. Tegen de verre horizon tekenden zich het grijzige silhouet van heuvels af. De hoogste top koos hij als oriëntatiepunt. Hij keek of de windvaan nog in de goede richting wapperde. Hij moest in de flow van een normale vlucht zien te komen, het crisismoment vergeten, kalmeren. Hun leven lag letterlijk in zijn gestreste handen. Gewoon een vliegles met zijn instructeur, hield hij zich voor.

Het werkte een beetje. 'Zie je die meter,' wees hij. 'Dat is de snelheid in knopen. Je moet hard roepen als die op vijfenvijftig staat, dan pas gaan we snel genoeg om op te stijgen. Zelf kan ik dat niet in de gaten houden. Ik moet kijken en sturen, dat is al moeilijk genoeg voor me. Ik kan dit niet alleen. Roep het als de teller straks op vijfenvijftig staat, roep het,' schreeuwde hij wanhopig.

Hij liet de voetrem los. De versnelling drukte hem diep in het stoelkussen, gelanceerd als een katapult. Het grijze beton van de startbaan flitste als een versnelde film onder hem door. In zijn ooghoeken leek de acceleratie een rij bomen naar achteren te blazen. Steken troffen zijn maag. Hij wist dat hij naar een vast punt in de verte moest kijken, anders zou hij te snel bijsturen en gaan zwabberen, een beruchte beginnersfout. Als een van de zijwielen de zachte grond langs de smalle startbaan raakte, zou de kist kantelen.

'Hij drukt weg naar links,' riep hij tegen zijn denkbeeldige instructeur. Met zwetende handen en dichtgeknepen keel probeerde hij de stuurknuppel recht te houden. In een flits herinnerde hij zich dat de draaibeweging van de propeller het toestel tijdens de start naar links duwde en je iets tegenstuur moest geven. De linkerkant van de landingsbaan kwam gevaarlijk dichtbij. In een wilde reflex trapte hij te hard op het rechter voetpedaal waardoor het vliegtuig die kant op schoot. Hij kon het nog net opvangen met een kleinere tegencorrectie met zijn linkervoet. Voor hem snelden de kassen op hen af.

‘Hij scheurt nu met zijn Fiat over de startbaan achter ons aan,’ schreeuwde Gina.

‘Roep het als hij op vijfenvijftig staat, dat is het enige wat nu telt, roep het!’

‘Is vijfendertig ook goed?’ De doodsangst doorkliefde haar stemgeluid.

‘Nee, dan storten we na een paar meter als een baksteen uit de lucht!’

‘Hij richt iets op ons, vanuit zijn zijraam, een pistool lijkt wel. De meter staat op vijfenveertig.’

Iets floot en tikte tegen de ruit. Gina dook in elkaar. Van schrik trok hij de stuurknuppel op. De neus kwam van de grond, te vroeg. Direct duwde hij de stuurknuppel terug. Met een harde knal raakte de neus de landingsbaan en bracht het toestel even uit balans. Met zijn voetenstuur kon hij nog net corrigeren.

‘Je hebt de kogel ontweken,’ juichte Gina. Ze richtte zich op en keek achterom. ‘Hij probeert ons van achteren te rammen.’

‘Wat is de snelheid, wat is de snelheid,’ riep hij angstig.

‘Pas vijftig, pas vijftig, en ik zie de kassen, de kassen. Mamma mia!’

Hij begon het vliegtuig onder controle te krijgen, maar de kassen naderden zo snel dat ze de klap snel zouden voelen.

Gina keek achterom en schreeuwde. ‘Hij zit vlak achter ons en gaat vol gas. Hij pleegt zelfmoord en sleurt ons mee. Omhoog, omhoog!’

‘Wat is de snelheid,’ riep hij wanhopig en hij keek kort opzij. Gina zat nog altijd achterstevoren. De kassen doemden vlak voor hen op. In een wilde reflex trok hij aan de stuurknuppel en voelde de opwaartse druk van het snelle opstijgen in zijn buik en hoofd. Alsof een reusachtige hand hen van de aarde plukte, als een weerloze boterbloem. Door de voorruit zag hij nu alleen blauwe lucht. Onder hen klonk een gierend kabaal, gekraak en het scheuren van materiaal.

‘Hij is de kassen in gereden,’ riep Gina opgewonden, ‘ik zie het vlak onder ons.’

Ze waren net op tijd opgetrokken, maar zouden weldra neerstorten als de snelheid in de steile klim te veel afnam.

‘Gina, de snelheid, de snelheid!’

‘Die zakt. Bijna zestig nu.’

Hij drukte de neus omlaag om snelheid te winnen.

‘We moeten naar vijfenzeventig, wat zie je?’

‘Hij kruipt naar de zeventig.’

‘En nu?’

‘Bijna vijfenzeventig.’

‘Oef!’

Ze lagen schuin achterovergedrukt in hun stoelen. Voor hem was nog

steeds alleen diepblauwe lucht te zien. De horizonmeter was defect. Vloog hij wel recht? Slechts af en toe durfde hij kort opzij te kijken naar de vleugelstand. Gina moest helpen.

‘Houd in de gaten of ik de vleugels recht houd, ik bedoel dat de horizon aan beide kanten ongeveer op dezelfde hoogte ligt.’

‘Ja, de vleugelpunten zitten aan beide kanten ongeveer evenveel boven de horizon. Ik geloof dat je dat bedoelt?... Overigens zit dat gat nog steeds in de vleugel.’

‘Oh nee! Helemaal vergeten. Trek die witte hendel omhoog die ik bij de start omlaag deed, snel. Ik moet sturen.’

Hij durfde niet te kijken wat ze deed. Vanuit zijn ooghoek zag hij gesloten vleugels zoals het hoorde.

‘Je bent een formidabele copiloot,’ zei hij uit het diepst van zijn hart, en blies opgelucht zijn adem uit. Het gemakkelijkste deel van de vlucht was geslaagd.

Beneden hen, honderden meters van hen vandaan, kroop Lucas uit de verwrongen Fiat en voelde aan zijn pijnlijk bonzende voorhoofd. Er droop bloed over zijn hand. *Het bloed der martelaren is zaad.* Wijze woorden van zijn held Tertullianus, de kerkvader die de vrouw raak typeerde als poort van de duivel. Duizelig strompelde hij weg van de Fiat. Tegenslag was een goddelijke beproeving en hij had zojuist getoond voor de grote zaak zijn leven te willen geven. Een nuttige oefening voor wat komen zou. In zijn jaszak graaide hij naar de ontsteker, dook plat op de grond, vouwde beschermend zijn handen over zijn achterhoofd en drukte. Met een diepe dreun explodeerde achter hem de auto. De grond beefde. Weggeslagen aarde stoof over hem heen. Conform protocol waren zijn sporen gewist.

Gina hoorde achter het vliegtuigje een oorverdovende explosie en voelde de schrik door haar lijf gutsen. Ze keek over haar schouder achterom. Bij het vliegveld steeg een rookpluim recht omhoog.

‘Mamma mia. Die Fiat is geëxplodeerd. Ik durf het eigenlijk niet te zeggen, maar ik hoop dat die maffioso er nog in zat,’ flapte ze eruit.

‘Ik hoop hetzelfde, eerlijk gezegd,’ zei Nicolas, die haar met angstige ogen aankeek. ‘Toch zou het me niets verbazen als die fanaat is ontkomen. Ik draai een kwart bocht naar links om te doen alsof we naar Rome vliegen. Als we uit zijn zicht zijn keren we honderdtachtig graden om richting Napels.’

‘En dan?’

‘Als we daar ergens landen, hebben we een flinke voorsprong in het slechtste scenario dat die fanaat nog leeft en weer achter ons aan komt.’

‘Prima.’

‘Dan nu mijn eerste bocht. Ik moet mijn knuppel en voetenstuur tegelijk gebruiken. Best lastig.’

Ze voelde het vliegtuig naar links kantelen. Het duizelde als in een achtbaan en ze hing scheef naar links, gezekerd door haar driepuntsgordel.

‘Oeps, ik draai iets te scherp. Je voelt die bochten veel sterker dan in een groot vliegtuig. De neus glijdt wel mooi langs de horizon,’ zei hij gespannen.

Ze voelde een lichte misselijkheid en was blij dat ze na de bocht weer recht vlogen.

De zon scheen nu schuin in haar ogen. Ze greep haar zonnebril uit haar rechterjaszak. ‘Wil je mijn zonnebril? Jij hebt hem het hardst nodig.’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Ik vlieg nog tien minuten door op de standaard duizend voet kruishoogte, daarna kunnen we omkeren.’ Hij fronste zijn voorhoofd. ‘Gek die duizend voet. Als ik er zo over nadenk grijp ik achter deze stuurknuppel terug op oude routines, terwijl ik mezelf een vrijdenker voel die niets heeft met regels en beperkingen. Ik nam juist vliegles vanwege de vrijheid.’

Ze merkte hoe het hielp de spanning van zich af te praten, en vroeg door. ‘Hoezo, daarom vliegles?’

‘In de auto en lopend word je in de platte dimensie van het aardoppervlak vastgeklemd. Ik wilde dat doorbreken, de lucht in, de derde dimensie beleven. Als kind was ik gek met ruimtevaart en droomde ik als een vogel te kunnen vliegen; rennen, springen en dan doorvliegen. Op mijn achttiende haalde ik op een zweefvliegkamp in twee weken mijn brevet. Veel later begon ik met motorvliegles.’ Even zweeg hij. ‘Met vliegen leer je dat het cruciaal is je eigen zwaktes te kennen.’

‘Hoe?’

‘Vleugels zijn in de praktijk nooit helemaal gelijk. Daardoor is er altijd een vleugel die bij een te lage snelheid iets eerder zijn draagkracht verliest. Dat is je zwakte. Het veroorzaakt een overtrek, een precair moment.’

‘En dan?’

‘Duik je tollend omlaag. Een *vrille* heet zo’n tolvlucht waarin je als een kurkentrekker neerduikt. Enige positieve is dat je door die val weer genoeg snelheid opbouwt en eruit kunt komen. Dat oefen je vanaf grote hoogte. Elke draai kieper je een kleine honderd meter omlaag.’

‘Hoe corrigeer je?’

‘Je voetenstuur tegen de draaibeweging in sturen en de stuurknuppel van je af duwen. En daar komt je eigen zwakte. Instinctief wil je het tegenovergestelde. Als je schrikt trek je beschermend je armen naar je lijf, en daarmee de stuurknuppel, wat het draaien versnelt. De techniek haalt onze oerinstincten in. Je moet juist van je afduwen, verder durven denken dan de schrik van het moment. En geloof me: het is doodeng als je opeens tollend de aarde op je af ziet razen. Een dodelijke neerwaartse spiraal. Mijn instructeur verloor zo een leerling. Menig vliegtuig is met een vrille te pletter geslagen.’

‘Wat eng!’

‘In zo’n spiraalduik kom je jezelf echt tegen, merk je of je rustig blijft. Daarom leerden we met zweefvliegen ook loopings. Dan hang je halverwege ondersteboven en staat de wereld letterlijk op zijn kop. Ze kijken of je rustig blijft sturen. Alleen dan mag je solo de lucht in.’

Ze zweeg, bloednerveus.

Na een tijdje keek ze om. De rookpluim was uit beeld. ‘Ik denk dat we uit zicht zijn en kunnen keren.’

‘Oké,’ zei hij. ‘Ik wil boven zee langs de westkust vliegen, de kustlijn helpt oriënteren. Met alleen land onder je, is het zonder kaart moeilijk te zien waar je bent. En boven zee kan ik geen bergen raken.’ Hij keek kort omlaag. ‘Er zit geen ruit in de bodem van het vliegtuig. In vergelijking met een auto is dat een extra dode hoek.’ Hij wees naar een dikke wolk voor hen. ‘En ik wil absoluut niet in wolken belanden.’

‘Met een passagiersvliegtuig vloog ik zo vaak door wolken. Dat doen ze niet als het gevaarlijk zou zijn,’ probeerde ze wat rust te brengen.

‘Onze horizonmeter is defect en deze kist heeft geen goede hoogtemeter. Zonder instrumenten weet je niet of je recht vliegt en kom je in wolken al snel in de problemen. Als je snelheid verliest of schuin gaat, voelt dat als stijgen, terwijl je juist dreigt neer te storten. In de witte mist corrigeren je ogen het niet. Onbewust wordt je oriëntatie meer bepaald door wat je ervaart dan wat er echt gebeurt. Daarom ook moeten we absoluut voor donker aan de grond staan.’

Hij wees naar rechts. ‘Ik ga nu een draai maken, deze keer rechtsom. Dan

heb ik dat ook een keer gedaan. Bij zo'n rechter draai heb ik een andere dode hoek doordat ik verder van de rechtervleugel zit. We gaan driekwart rond en dan loodrecht naar de zeekust.'

Hij draaide de stuurknuppel naar rechts. Aan een hoofdduizeling en haar knijpende maag merkte ze dat het vliegtuig weer flink kantelde, zo scheef als het dak van een huis. Luid krakend zwiepte in de bocht haar deur open. 'Mamma mia,' krijste ze. Ze hing in haar veiligheidsgordel schuin boven een gapende diepte. Haar zonnebril viel af en dwarrelde omlaag in de richting van de kleine schaduw van het vliegtuig. De wind sloeg naar binnen en leek haar los te willen rukken. Ze zag nu pas hoe rafelig haar grijze veiligheidsgordel was. Angstig greep ze naar het dashboard. Ze kreeg geen grip. Het toestel kantelde met een ruk terug in een tegenbocht. Met een knal sloeg haar deur door zijn eigen gewicht dicht.

'Doe hem snel op het haakje,' schreeuwde Nicolas, 'het haakje achter.'

Tegen de zwaartekracht op probeerde ze naar de deur te bewegen, de kant die ze instinctief vreesde. Nu zelf vechtend tegen haar tegendraadse oerinstinct, kreeg ze het haakje pas bij de tweede poging te pakken en zette de deur vast.

'Wat belachelijk primitief zo'n haakje. Wat een rammelkist,' gilde ze.

Uit de luidspreker klonk een snerpend signaal. Het vliegtuig trilde.

'Overtrek alarm,' riep Nicolas paniekerig, 'te veel snelheid verloren!'

Het vliegtuig begon naar links te draaien. De neus dook omlaag, ze zwiepten rond. In een kolkende waas tolde de aarde op hen af. Ze werd schuin in haar stoel gestuwd. Haar maag leek door haar rug te persen. Ze kreeg geen lucht. De boomtoppen werden snel groter.

'We crashen,' gilde ze. Ze kneep haar ogen zo strak dicht dat het pijn deed. Ze klemde zich vast aan haar stoel en zette zich met haar voeten schrap. De tijd leek te vertragen. Haar gedachtes waren leeg. Alleen duisternis, met een soort bliksemschichten alsof de angst in haar hersenen zich ontlaadde. Het vliegtuig maakte een heftige beweging die haar in de stoel drukte. In een reflex opende ze haar ogen. Het bos schoot in een groene waas voorbij. De motor brulde als een wanhoopskreet.

Met dichtgeknepen keel draaide ze haar hoofd met moeite tegen de zwaartekracht in naar Nicolas, klaar voor het laatste moment van haar leven. Lijkbleek duwde hij de knuppel van zich af, en trok die daarna weer naar zich toe. De aarde stopte met rondtollen. De gierende motor trok de neus omhoog. Grijs metaal schoot voorbij, daarna werd het hemelsblauw. Haar maag schoot omlaag. Ze hing nu schuin naar achteren in haar stoel met de horizon als een schuine streep voor zich. Langzaam begon het vliegtuig te kantelen naar een normale positie. Rakelings scheerden ze over een hoogspanningsmast.

'Wat is de snelheid?' schreeuwde Nicolas.

Ze vocht tegen haar angst. ‘Zeven. Ik weet niet meer of dat knopen zijn of wat dan ook.’

‘Zeventig knopen, dat is genoeg. Hoogte?’

‘Die meter staat op twee.’

‘Tweehonderd voet, dat is zestig meter, kantje boord. Ik moet stijgen. Ik moet echt stijgen. Kijk of de snelheid rond de zeventig blijft.’

Als verlamd staarde ze naar de snelheidsmeter en hoorde zichzelf als een robot ‘zeventig’ zeggen. Het snerpende alarm uit de luidspreker doofde, ze voelde aan de druk op haar oren dat ze snel hoogte wonnen.

‘Roep het als de hoogtemeter ruim boven de negen staat. Ik ga terug naar kruishoogte.’

Ondanks zijn geschreeuw hield hij het hoofd koel. Ik moet ook kalmeren, dacht ze. Calmo! Zo beheerst mogelijk zei ze ‘bijna duizend voet’ toen de wijzer de negen ruim was gepasseerd. Ze produceerde een geforceerde glimlach. Haar hart ging nog als een gek tekeer, ze was misselijk. Haar gedachtes woelden.

Nadat ze weer stabiel rechtdoor vlogen, keek Nicolas haar met een schuldige blik aan. ‘Kijken of de deuren op het haakje zitten hoort bij de cockpitcheck die ik door de haast oversloeg. Mijn fout.’ Zwijgend staarde hij voor zich uit.

Ze moest slikken en kreeg met hem te doen. ‘Je had geen keus. Ik riep dat we rapido weg moesten,’ zei ze met een bevende stem. ‘Je liet een knap staaltje vliegen zien. Als we nu met dichte deuren omkeren, komt het vast goed.’ Zijn gezichtsuitdrukking ontspande iets. Haar misselijkheid zakte weg. Zonder nadenken hield ze even haar hand op zijn knie. ‘Maestro, we gaan het samen redden. Bravo!’

39

De limousine stopte bij de Porta Sant'Anna, de dienstingang van het Vaticaan aan de Via di Porta Angelica, honderd meter van het Sint Pietersplein. De Hoogste Broeder stapte uit en slenterde over de zwarte keien met een kort knikje langs de bewaking. Vanaf de twee flankerende zuilen keken twee adelaars op hem neer. De Zwitserse wacht in het traditionele gestreepte kostuum klikte met zijn hakken en salueerde.

De pauselijke lijfwacht van het Vaticaanse leger oogde prettig traditioneel. Maar een andere gardist in burger met een zendertje in zijn oor herinnerde aan de werkelijke beveiliging die was aangescherpt sinds de mislukte aanslag op paus Johannes Paulus II in 1981. In de barakken links voor de honderdvijfendertig soldaten, lagen in een speciale kamer moderne pistolen en automatische geweren gereed. Het kleinste leger ter wereld was met ruim vijf eeuwen een van de oudste beroepslegers. Eliteleden beschermden de paus ook op buitenlandse reizen. De Hoogste Broeder kende hun hoogste commandant Christoph Graf goed, hoewel hij meer ophad met diens door paus Franciscus weggestuurde voorganger. Daarnaast was er de ongeveer even grote Gendarmerie, de politie van het Vaticaan met een aparte antiterrorisme-eenheid. Uiteraard kende hij de geheime heilige alliantie die via het Vaticaanse diplomatennetwerk en contacten bij de CIA, informatie verzamelde, wat aanslagen moest voorkomen.

Even verderop betrad hij in het Vaticaan een schaars en statig ingerichte werkkamer met achter een bureau zijn geheime contactpersoon, een jonge priester. Op het bureaublad stonden van geelkoper een kruis, klok en pennenbak. Er lagen wat paperassen. Aan de lichtbeige muur hingen enkele schilderijen met Bijbelse taferelen en een houten crucifix, ernaast houten vitrinekasten, gevuld met rijen religieuze boekwerken. De lichte overgordijnen waren die middag gesloten. De Hoogste Broeder nam met een kreun tegenover zijn gastheer plaats en stak zijn hand naar voren. De jonge priester kuste zijn ring en liet zich terugzakken in zijn stoel.

'Ik had hier niet willen zijn,' zei de Hoogste Broeder met broze stem.

'U heeft me aangenaam verrast,' antwoordde de jonge priester, ongemakkelijk kijkend.

'Ik ben de Hoogste Broeder, jij bent de Grote Hoeder. Het Vaticaan moet onwetend blijven van je geheime taak als Grote Hoeder van de onware Genesisteksten. Tot dit moment hoefde je niets te weten.'

'Uw geheimen zijn hier veilig. Er is met zekerheid in mijn werkkamer geen afluisterapparatuur, vanmorgen is hier nog een *bug sweep* uitgevoerd door een ribbroeder.'

'Weet ik. Daarom durf ik nu vrijuit met je deze conversatie te voeren.'

‘Gaat het om onze paus Franciscus? Zijne Heiligheid wil zaken veranderen die al eeuwen goed zijn. Hij heeft zelfs de grootmeester van de Maltezer Orde heengezonden, na onze ribbroederschap de oudste tempelridders die nog bestaan.’

‘De man is naïef en knaagt zelfs aan het celibaat. Ik begrijp dat hij voor het eerst een vrouw stemrecht wil geven in zijn adviesraad. Dat die duivelse verleidsters priester kunnen worden, is ongetwijfeld de volgende misstap.’

‘Zij die slechts uit de rib van de man zijn geschapen.’

‘Dat ze uit de rib zijn geschapen moet zo blijven, net als de plaats van ons paradijs. Daarom ben ik hier.’

De jonge priester boog naar voren. ‘Ik ben uw luisterend discipel.’

‘Het is code Omega. Erger dan wat ik meemaakte met de Aleppo Codex en de Dode Zeerollen.’

De jonge priester trok bleek weg en omklemde met trillende hand zijn gouden borstkruis.

‘Alleen de Ribraad is geïnformeerd. We hebben onze beste ribsoldaat ingezet en een geheime cel. Je moet voorbereid zijn dat onze ribsoldaat een onware Genesistekst komt bezorgen.’

‘Ik en mijn hoeders staan paraat,’ zei de jonge priester. ‘Is het niet gevaarlijk dat zoveel mensen het weten?’

‘De extinctie van de geheime cel is al bezegeld. En onze ribsoldaat zal ook zwijgen als het graf,’ antwoordde de Hoogste Broeder met een cynische glimlach.

‘Gebruikt u nog steeds die onzin over het Huis van het Rib en de paradijsmaagden?’

‘Een dubbel lokmiddel, om ze tot doden te bewegen. De vrouw moet weliswaar onderdanig zijn, ze behandelen als seksslavinnen is onzedig. Onze soldaten die daarin geloven verdienen zelf de dood. Het is goed wat ze doen, en goed wat wij ze aandoen.’

De jonge priester glimlachte. ‘Alles voor onze macht en onalmachtige God. Alles voor u, Hoogste Broeder.’

Hij boog zijn oude lichaam langzaam voorover. ‘Ten overvloede: de Maltezer Orde en het Vaticaan weten van niets. We gebruiken hen in onwetendheid.’

Gina voelde aan haar maag dat ze boven zee een bocht naar links draaiden en evenwijdig aan de kust uitkwamen. Onder hen dobberde een zeilboot, dichter bij het strand zwommen enkele stipjes.

‘We vliegen nu op zo’n driehonderd meter hoogte een flink stuk langs de kust,’ zei Nicolas. Zo vermijden we bergen en kan ik de kustlijn volgen, de simpelste navigatie die er is. Een uurtje rechtdoor en we zijn er.’

‘En de benzina?’

‘De kerosine. We vliegen één op zes. We redden het gemakkelijk.’

‘Niet erg milieuvriendelijk dat verbruik.’

‘We pakken de volgende keer een zweefvliegtuig,’ zei hij, en duwde het gas zo ver in dat het motorgeloei een normaal gesprek onmogelijk maakte.

Na een uurtje voelde ze zijn hand op haar schouders tikken en wees hij links vooruit. Ze herkende in de verte de Baai van Napels. De schiereilanden staken als twee tentakels van een kreeft in zee. Landinwaarts lag het grote internationale vliegveld. Op de langs de baai vlakke kust konden ze vast ergens landen.

Ze keek richting Napels. ‘Gek eigenlijk, ik zeg altijd dat ik aan de westkust woon. Bezien vanuit zee woon ik in het oosten. En de zee ziet er van boven totaal anders uit, al helemaal zonder het gebruis van de golven. Zonder wolken begint mijn oriëntatiegevoel al te wankelen.’

‘Zoals we nu vliegen moet ik denken aan de astronoom Carl Sagan. Die vroeg in 1990 de ruimtesonde Voyager 1 even om te draaien om achterom een foto van de aarde te maken, op zes miljard kilometer afstand. Door de focus op het verre heelal vergaten ze terug te kijken. Vanaf dat gezichtspunt was de aarde een klein kwetsbaar blauw stipje.’

‘Ik ken die foto. Die versterkte het bewustzijn van onze aardse kwetsbaarheid. Om verder te komen kan een nieuw perspectief helpen. Op zoiets doelde mijn vader mogelijk met zijn heroriëntatie van het paradijs.’

‘Blijft jammer dat je vader zijn standpunt er niet bij schreef. Althans, ik zie het nog steeds niet. Enfin, nu we er bijna zijn zal ik uitleggen hoe je kunt helpen met landen.’

‘Helpen met landen?’ vroeg ze verschrikt. ‘Toch gewoon een kwestie van neus omlaag en op de grond neerzetten?’

‘Nee, het landen is helaas het moeilijkste en gevaarlijkste deel. Ruim de helft van de ongelukken gebeurt bij de landing.’

‘Hoezo?’

‘We komen met zo’n tweehonderd kilometer per uur aanvliegen in iets wat in feite een koekblik met vleugels is. Als je te snel daalt, boor je het toestel in de grond. Als je te langzaam daalt, mis je de landingsbaan. Of je valt uit de

lucht als je te veel snelheid verliest. Bij het vliegen vallen geen doden, alleen bij het neerstorten waarschuwde mijn instructeur altijd. Als we bij de landing verkeerd uitkomen of onverwachte obstakels zien, maak ik een doorstart en proberen we het opnieuw, een go-around.'

'En hoe help ik met landen?'

'Kijken dat we niet te langzaam vliegen, en de flappen bedienen.'

'Ik de flappen?'

'Ja, elke keer als ik flappen roep, duw je die witte hendel een positie omlaag. Eerst stand tien graden, dan twintig graden en uiteindelijk dertig graden. Beetje als de versnelling in je auto.'

'Ik weet niet of ik dan ook op de snelheid kan letten.'

'Dat moet wel. Straks kom ik ogen en handen tekort. Als ik te langzaam vlieg slaan we te pletter.'

Haar hart bonsde in haar keel.

Ze vlogen nog steeds langs de kust links van hen. Regelmatig keek hij naar die kant over zijn schouder.

'Ik zoek een onbebouwde vlakke landingsplek met een duidelijk oriëntatiepunt.' Hij maakte een wijzend gebaar naar een lange weg die links schuin voor hen landinwaarts liep, loodrecht op de kustlijn. 'Die weg is een mooi baken, eenmaal boven land weet ik al snel niet meer waar we zitten. Vanuit de lucht lijkt alles op elkaar.'

Hij maakte een draai. In de verte links doemde een uitgestrekt grasland op, als een groot donkergroen vlak in een lappendeken. De wolken hingen vrij laag. Ze vlogen boven land een klein stuk door en draaiden een U-bocht naar links. Na de draai doemde in de verte de kustlijn voor hen op met erachter het eindeloze blauw van de Middellandse Zee. Het begon te betrekken en te schemeren.

'Ik zit nu op zevenhonderd voet. Het moet nu gebeuren. Flappen graag.'

Met klamme handen duwde ze de witte hendel een positie omlaag. Het toestel begon licht te trillen.

'Dat is normaal, gevolg van de hogere luchtweerstand,' zei hij geruststellend en stuurde het toestel naar links.

Na een kwart bocht riep hij weer flappen en duwde ze de hendel verder omlaag. De volgende kwart bocht voelde ze weer een duizeling, maar ze bleef scherp.

'Flappen laatste keer,' zei hij.

Ze duwde de hendel in de laagste stand. Naast haar gaapte een flink gat in de vleugel. Voor hen strekte het weiland zich uit.

Nu ze lager vlogen, zag ze dat het een behoorlijk onregelmatig terrein was, met hier en daar schuurtjes. Aan het eind lag een dwarsweg met loodrecht op hun landingsrichting geparkeerde vrachtwagens. Het vliegtuig trilde licht door

de wrijving van de flappen en begon opeens vervaarlijk te zwabberen.

‘Belachelijk, zo’n gashendel in plaats van een gaspedaal,’ vloekte hij. ‘Als ik het gas bedien heb ik slechts één hand om te sturen.’ Het vliegtuig hing schuin en zijn bewegingen met de stuurknuppel oogden paniekerig.

‘Moet je niet doorstarten?’

‘Ik weet het niet, ik geloof dat ik even een totale black-out heb. Dit gaat niet zo, ik weet het gewoon niet.’

Door de voorruit zag ze nu alleen weiland. In een flits duwde ze de gashendel voluit in.

‘We maken een doorstart, nu Nicolas, omhoog!’ Ze voelde hoe de motor gierend aan de cabine trok. Nicolas rukte aan de stuurknuppel. Ze werden hard in hun stoelen gedrukt. Net op tijd begon het toestel te stijgen.

‘Ja, zeventig knopen, vasthouden zo, en je vleugels iets rechter. Gaat prima zo.’ Instinctief sloeg ze uit het niets de toon van een instructeur aan. Het leek haar laatste kans zijn black-out te doorbreken. Opvallend rustig bewoog ze de flappen terug, hoewel het zweet nog steeds in haar handen stond. Stijgend zagen ze alleen nog de hemel, die door de avondschemering donkerblauw kleurde. De volgende landing moest wel lukken.

Even later trok hij het toestel weer recht. Hij vroeg haar de flap helemaal omhoog in de beginstand te zetten. Hij klonk aarzelend en zag spierwit.

‘Ik weet niet wat er gebeurde, ik dacht dat we er geweest waren. Mijn hersenen gingen op nul.’

‘Kan gebeuren, gelukkig herhaalt zo’n black-out zich nooit,’ loog ze. ‘We weten nu wat we moeten doen, en gaan dat vliegtuig rustig aan de grond zetten.’

‘Waar is die autoweg?’ vroeg hij onrustig. ‘Ik ben mijn oriëntatie kwijt en het wordt donker.’ Hij maakte een bocht.

Ze tuurde uit het raam. In de schemering begon alles nog meer op elkaar te lijken. Gelukkig floepte de wegverlichting aan en herkende ze de snelweg.

‘Recht voor ons is de zee,’ wees ze. ‘Die lampjes zijn van scheepsverlichting. Als we draaien komen we vanzelf goed uit.’

Hij knikte, draaide een bocht naar links en stuurde het vliegtuig in de goede richting langs de weg.

‘Mooi,’ hoorde ze zichzelf zeggen. ‘Keurig op zevenhonderd voet en juiste snelheid, honderdvijf knopen. Ik laat je landen en doe de flappen. De rest kun je. Bij twijfel help ik je doorstarten. We hebben genoeg benzina. Steek je duim op als je klaar bent.’

‘Oké,’ antwoordde hij nu wat rustiger. Het duurde even voor hij zijn duim opstak en “flappen” zei.

Gina verschoof de hendel in stand tien. Na een lichte trilling trok hij iets aan de gashandel en draaide een linkerbocht in.

‘Snelheid netjes terug richting de vijfenzeventig, prima zo,’ zei ze beheerst. Na de eerste bocht, verschoof ze de hendel naar de volgende stand. ‘Ja prima, alleen mag je iets minder in de stuurknuppel knijpen. Ontspan je, het gaat superba.’ Ze wist niet waar ze het vandaan haalde, maar merkte dat ze de juiste toon trof. Het toerental nam af, het motorlawaai verminderde, alsof het vliegtuig aanvoelde dat het goed kwam.

Hij draaide rustig de tweede bocht in en legde de vleugels recht. Ze schoof de handel naar dertig en bevestigde dat de snelheid volgens plan iets boven de zestig knopen zat.

‘Nu rustig gas terugnemen om te dalen. En in de verte naar je oriëntatiepunt blijven kijken; dat stuurt rustiger.’ Bijna als een geluidsrecorder herhaalde ze wat hij haar eerder vertelde. Kennelijk had ze het allemaal ergens in een luikje in haar geheugen opgeslagen, een luikje dat op het juiste moment opensprong.

‘We liggen mooi op koers,’ zei hij nu rustiger. ‘Gaat best goed zo, niet?’

‘Zeker, zeker, dit wordt een landing uit het boekje.’

Het grasland naderde snel en ze realiseerde zich dat de overdwars geparkeerde vrachtwagens aan het eind nog wel een probleem konden worden.

‘Ik ga nu afvangen,’ zei hij en trok de gashendel helemaal uit. Langzaam haalde hij de stuurknuppel naar zich toe.

‘Prima timing,’ reageerde ze, hoewel ze geen idee had wat hij met afvangen bedoelde.

Met het zachte motorgezoem voelde het alsof ze als een ervaren vogel aan kwamen zweven. Het toestel gleed nu ongeveer een meter boven de grond door de lucht, met de neus iets omhoog zodat de achterste wielen het eerst de grond zouden raken. Het veld schoot op hoge snelheid onder hen door. Moesten ze niet sterker remmen?

‘De achterwielen eerst, want die zijn het sterkste,’ zei Nicolas, ‘we willen niet dat met een neuslanding het neuswiel afbreekt.’ Met een korte schok raakten de twee achterwielen het gras. Hobbelend nam de snelheid af. Even later volgde het neuswiel.

‘Touch down,’ riep hij enthousiast, ‘ik zet de motor nu uit.’

‘Superba. Zie je die vrachtwagen voor ons?’ Ze probeerde zo rustig mogelijk te klinken.

‘Ik ben even kwijt of ik de voetrem nu kan gebruiken, misschien slaan we dan over de kop,’ zei hij met onzekere stem.

‘Echt een beetje remmen nu,’ riep ze.

Schurend minderde het toestel vaart en wierp een stofwolk op die het zicht op het naderende einde ontnam. Alsof het voorwiel ergens tegenaan reed, stopte het vliegtuig abrupt. Direct verhieven cabine en achterkant zich als een

snel opengaande brug. Het toestel kraakte vervaarlijk. Toen ze bijna rechtovereind stonden en hangend in hun gordel recht omlaag keken, begon het vliegtuig weer terug te zakken. Met een oorverdovende dreun klapten ze op de grond.

Een diepe pijnscheut schoot door haar rug. De gordels hadden het gehouden. Het stof daalde neer en de uitdraaiende propeller kwam langzaam tot stilstand. De stilte van de ingevallen avond leek het stervende motorgeluid te smoren. Zo'n drie meter voor hen verscheen achter de wegtrekkende stofwolk het rode metaal van een vrachtwagen. Haar rugpijn verminderde. Naast haar zette Nicolas zijn beide handen op het dashboard en bleef roerloos zitten, recht vooruit starend, bezweet.

Met de klik van het losmaken van haar veiligheidsgordel doorbrak ze de stilte, opende de krakende deur en stapte de schemering in.

41

‘Finito.’ De stem van Gina sleurde Nicolas uit zijn roes. Nog een beetje verdwaasd stapte hij uit het vliegtuigje en volgde Gina die als een schim in de schemering door het gras naar de weg slenterde. ‘Ik kan een taxi bellen,’ zei hij.

Ze schudde haar hoofd. ‘Ik heb geen zin hier nog lang te wachten. Eerst proberen of ik subito een lift kan regelen. Ga achter die boom zitten alsof je uitrust. Als ik beet heb kom je tevoorschijn.’ Vermoeid besloot hij haar vijf minuten de kans te geven en liet zich tegen de boom op de grond zakken.

Ze stapte in de lichtbundel van een straatlantaren, schudde de haren los, stak haar linkerhand uitdagend in haar zij en stak haar duim op. De derde auto minderde al vaart. Ze sprak kort door het raampje met de bestuurder en wees in de richting van de boom waar hij zat. De auto reed weer weg. Vlak erna stopte weer iemand. ‘Nicolas, tempo!,’ riep ze na een kort gesprek. Ze gebaarde dat hij voorin moest gaan zitten en hield het portier voor hem open. ‘Ik ga achterin regelen dat mijn oom de sporen uitwist. Praat jij even gezellig met die meneer, hij zet ons bij het vliegveld af.’ Een halfuur later waren ze ter plaatse.

‘Vijfduizend euro is niet goedkoop,’ zei hij toen de auto wegreed.

‘Voor dat geld regelt mijn oom als voorzitter van die vliegclub dat ze de diefstal vergeten. Ze halen het vliegtuig op en hij maakt er een mooi verhaal van. Iets met een voorzorgslanding vanwege een oplopende motortemperatuur en kapotte boordradio. De toestand met de ontplofte Fiat moet er los van staan. Hij begon subtiel over kosten en dit leek me redelijk. Ik vertrouw even niemand, zelfs de politie niet. Ik heb geen zin vragen te beantwoorden als we nog niet weten wie onze vijand is. We moeten nu zoveel mogelijk incognito blijven.’

‘Je had het me even kunnen vragen. Je bood de schenking namens mij aan.’

‘Dat overleggen leek me niet handig met die man voorin die jij zo leuk aan de praat hield. Ze halen voor dat geld ook mijn auto weg. Gisteren schepte je nog op dat je regelmatig flinke bedragen aan goede doelen schenkt. Hier heb je er een.’ Ze keek naar de vertrekhal. ‘En bovendien… De laatste tien minuten zat jij te bellen. Volgens mij heb je een vlucht geboekt en mij niets gevraagd.’

‘Je vader verwees naar het oosten en noemde Amman. En we moeten hier snel weg. Ze hadden alleen nog twee plekken op een vlucht via Istanboel. Flink om, maar ik wil weg hier.’

‘Misschien wil ik niet weg.’

‘Hoe kan ik dat weten.’

‘Door te vragen bijvoorbeeld. Sommige mannen doen dat.’

‘Gina, we zitten diep in de problemen.’

‘En in Amman lossen ze die voor ons op?’

‘Natuurlijk niet. Het is wel veilig ver weg. En ik heb geregeld dat we in Madaba kunnen kijken.’

Ze zweeg

‘Agata, een Zwitserse archeoloog die ik goed ken, doet in Madaba onderzoek naar de Nijlafbeelding op een oude kaart daar en kan die laten zien. Je vader noemde die Madabakaart.’

Ze keek op haar horloge. ‘Veel keus heb ik geloof ik niet. Omdat mijn vader het schreef zal het wel een goed idee zijn.’ Ze zweeg even. ‘Laten we het maar doen.’

Hij glimlachte. ‘En morgenmiddag krijgen we in ons hotel bezoek van Achmed, een handelaar die ik goed ken. Die kan onder vier ogen meer vertellen over de laatste handelscontacten van je vader. Leek me interessant. Ik denk dat je vader dit inderdaad zou willen.’

Haar gezicht ontspande. ‘Hoe laat vliegen we?’

Lucas was met de taxi zo snel mogelijk naar de luchthaven Rome-Fiumicino gereden, de kant die ze opvlogen in het kleine vliegtuigje. Daar zouden ze wellicht een lijnvlucht naar het Midden-Oosten nemen, naar Damascus wellicht, verschillende signalen wezen die kant op. Bij Alitalia boekte hij de nachtvlucht van 22.30 uur naar Beiroet waarop nog één stoel vrij was. Van daar kon hij met de taxi naar Damascus en zou hij verder zien. De spionageroman *De weg naar Damascus* dumpte hij in de prullenbak van de gate. Bezit van het boekje zou niet helpen Syrië binnen te komen. Hij gebruikte zijn vervalste paspoort met andere identiteit: de Israëlische stempels in zijn echte paspoort zouden onnodige problemen opleveren.

42

De volgende ochtend zat Nicolas met Gina in de marmeren hal van het Imperial Palace Hotel in Amman, een halfuurtje van Queen Alia International Airport, aan de rand van het centrum. Ze zaten alvast in de lobby zodat Agata hen straks niet kon missen. Zijn blik dwaalde door het hoge atrium met veel marmer en geel koper, een klein aards paradijs waar het altijd licht bleef. Aan het glazen plafond, vijf etages hoog, hing in het midden een metershoge koperen kroonluchter. De glazen lift in de hoek van de vide liet de laatste gasten naar de ontbijtzaal afdalen: een man in lange witte jurk met rode hoofddoek en een zakenman in grijs pak. Nicolas scrolde op zijn mobiel nog even langs het nieuws. Ten zuiden van Rome was een brandende auto aangetroffen bij een vliegveldje. De voorzitter van de vliegclub werd kort geïnterviewd. Hij vertelde over een dronkenlap die met zijn Fiat het vliegveld op reed. De dronkaard dacht dat hij met zijn auto op de startbaan kon opstijgen, waarna hij in de kassen eindigde.

'Je oom heeft er een mooi verhaal van gemaakt.'

'Dat zei ik toch.' Ze pakte een tijdschrift van tafel en bladerde er wat in.

Om de tijd te doden zocht hij op zijn mobiel de foto van haar vaders tekening met het kruis. Hij legde hem op tafel. 'Dit is nog steeds een puzzel.'

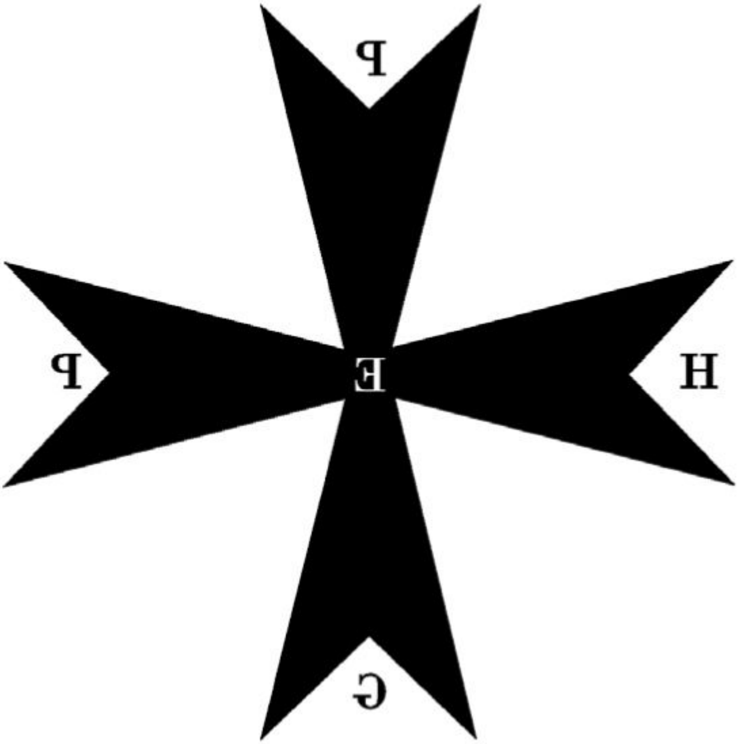

Ze legde het tijdschrift weg, pakte haar mobiel en fotografeerde zijn schermbeeld.

‘Wat doe je?’

‘Die letters lijken gespiegeld, net als bij die hiërogliefen en sommige oude Hebreeuwse letters. Even bewerken met de spiegelbeeldfunctie. En zie:’

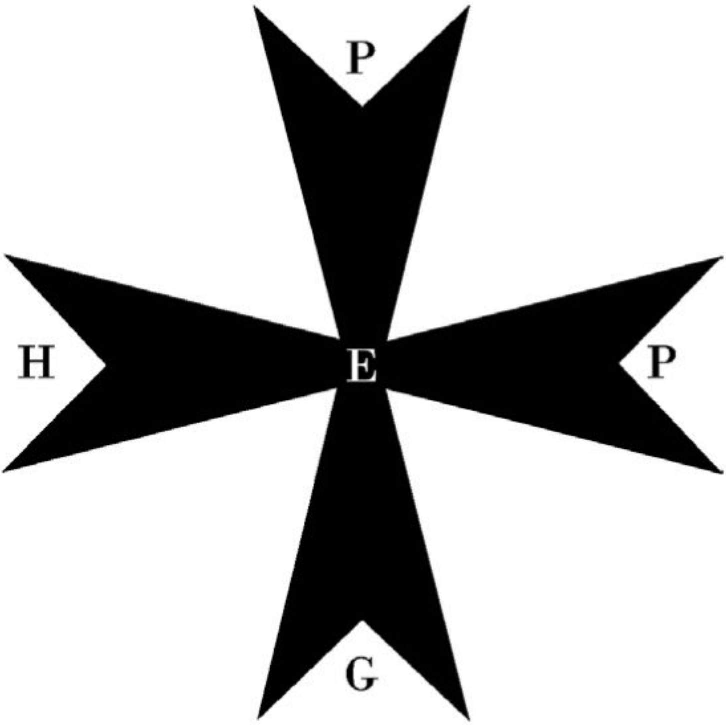

‘Verdraaid.’ Hij dacht na en kreeg een beeld voor zich. ‘Lijkt een beetje op de handtekening van Karel de Grote. Vier medeklinkers van Karolus op de uiteinden van een kruis: KRLS, met de klok mee lezend.’

‘In dit geval HPPG,’ zei ze. ‘Zonder klinkers, net als HBRN dat Hebron was.’

Hij keek weer. ‘Een plaatsnaam?’

‘Misschien is die E in het midden de klinker.’ Ze keek naar het scherm. ‘HEPPEG?’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Nooit van gehoord.’ Hij dacht even. ‘In de Hebreeuwse Genesis schrijven ze God als YHWH. En die lazen van rechts naar links.’

‘PGHP? Ook vier letters,’ zei Gina peinzend.

Hij pakte het rode notitieboekje tevoorschijn en sloeg het open op de plek waar hij het leeslint had gestopt. ‘Je vader noemde ook een draai bij de kaart die we zo gaan bekijken.’ Hij las voor: ‘Ik moet naar die verdraaide Madabakaart bij Amman.’ Hij dacht even na. ‘Misschien staat op die kaart een plaatsnaam met onze vier letters.’

Hij kreeg niet de kans verder na te denken. Stipt tien uur stapte Agata breed glimlachend het hotel binnen. Middellang honingblond haar, nog even knap als vroeger en vlot gekleed in een blouse en spijkerbroek. ‘Nicolas, lieve schat,’ zei ze en gaf hem een innige zoen. ‘Je ziet er nog steeds goed uit, ik krijg nu alweer spijt.’

Gina glimlachte ongemakkelijk en gaf Agata aarzelend een hand. ‘Gina, een goede vriendin van Nicolas.’

‘Wie niet,’ lachte Agata en ging nog net niet bij Nicolas op schoot zitten. ‘Als ik je één ding mag adviseren: laat hem niet te lang alleen zitten!’

Hij glimlachte flauwtjes terug naar Agata, geremd door de herinnering aan de punctualiteit die hem bij haar had weggejaagd. In zijn ogen was het leven veelzijdig en kon je altijd wel iets anders doen als iemand te laat kwam, zoals even wat op je mobiel nakijken, iemand bellen of even uitrusten. Met die flexibiliteit liepen de dagen een stuk ontspannener. Veel Zwitsers, ook Agata, konden slechts één ding tegelijk en leefden in een strak tijdschema. Ze konden de flexibiliteit niet aan. En dat was in hun relatie gaan knellen.

Vijf minuten later koersten ze door het drukke en stoffige Amman, net als Rome op verschillende heuvels gebouwd. Bijna boomloos, leek het een golvende zee van kleine stenen en betonnen gebouwen, voor zover het oog reikte, gehuld in een lichte smog. Met vier miljoen inwoners was het een grote stad, die saai op de meeste plaatsen erg op zichzelf leek. Gelukkig lag het hotel aan een brede weg en zoefden ze al na drie kilometer over de Madaba Highway richting het platteland.

Na ongeveer twintig minuten reden ze de kleine plattelandsstad Madaba binnen en parkeerden in het centrum bij de Sint-Joriskerk. Het ruim een eeuw oude Grieks-Orthodoxe kerkje was niet speciaal, de vloer binnen des te meer. Het in de kerkvloer aangebrachte Madabamozaïek dateerde uit 543-570 na Christus en was daarmee de oudst bekende kaart van het Heilige Land en omringend gebied.

Agata ging hen voor. De vanbinnen witgeschilderde kerk had de gebruikelijke indeling: een hoog langwerpig middenschip en aan weerszijden een rij felblauw gekleurde vierkante zuilen, daarachter een lager zijschip. Aan het plafond hingen twee koperen kroonluchters. Er waren volop iconen met veel goud. Voor het halfronde uiteinde van de kerk lagen de resten van het gekleurde vloermozaïek, afgebakend met een rode ijzeren schakelketting aan metalen palen. Agata bleef voor de ketting staan en wees naar de halfronde apsis achterin.

‘Zoals gebruikelijk bij Byzantijnse kerken, ligt die halfronde apsis aan de oostkant,’ zei Agata. ‘Vaak lag daar een mozaïek met een afbeelding van het oostelijke paradijs. Dat lag in het Tweestromenland tussen Tigris en Eufraat, de twee bekendste paradijsrivieren uit Genesis.’

‘Dat wil ik zien,’ zei Gina enthousiast.

‘In deze kerk is helaas van die versiering niets over.’ Ze wees naar het mozaïek achter de ketting. ‘Wel hebben we deze unieke vloerkaart, waaraan helaas veel ontbreekt. Over de volle breedte van de kerk was de westkust van de Middellandse Zee afgebeeld. Precies aan de westkant, waar de kust echt ligt, met erachter het Heilige Land en omgeving.’

Ze stapte naar voren. ‘Hier voor ons bij de rechterzuil zie je een ommuurde stad, met linksboven in het Grieks “Heilige stad Jeruzalem”. Direct erachter stroomt de Jordaan naar de Dode Zee, in de echte richting, van noord naar zuid. Het klopt allemaal vrij goed.’

‘En de afbeelding van de Nijl die jij onderzoekt?’

‘Die ligt daar helemaal rechts tegen de zijmuur. Dat stuk is jammer genoeg zwaar beschadigd. Wel zie je stukken van de rivierarmen van de Nijldelta met deels namen erbij.’

‘Op het mozaïek stroomt de Nijl naar de apsis, naar het oosten,’ wees Gina. ‘In het echt stroomt de Nijl vanuit een zuidelijke bron noordwaarts richting Middellandse Zee. Hij is een kwartslag gedraaid.’

‘Dat is inderdaad vreemd omdat de oriëntatie van de kaart voor de rest goed klopt. Misschien simpel ruimtegebrek. Geen idee.’

Nicolas bestudeerde de plaatsnamen op de kaart, geschreven in Griekse letters. PGHP, haalde hij terug uit zijn geheugen. De P was de Griekse R, en de H de Griekse E. Stond er RGER? De G bestond echter niet in het Griekse alfabet. Het bleef een raadsel.

Na afloop liepen ze terug naar de taxi. Agata nam erg uitvoerig afscheid van Nicolas en zwaaide uitbundig toen ze in de taxi wegreden.

‘Ik geloof dat jullie elkaar redelijk goed kennen,’ zei Gina op strakke toon.

‘Een oude bekende, en een bekwame archeologe,’ antwoordde hij, en keek weg door het zijraam.

Terug in het hotel namen ze een snelle lunch en gingen ze naar Nicolas’ kamer voor de afspraak met de handelaar. Zoals afgesproken klopte Achmed met twee snelle en drie langzame kloppen op de deur. De lange donkere man glipte naar binnen en trok de deur snel achter zich dicht.

‘Zo Nicolas, daar ben ik. Toen je vroeg of ik iets wist over contacten met de heer Chimanti, kreeg ik een vermoeden waar je het over had. Ik help je graag, zolang je mijn rol discreet houdt.’ Met een kort knikje begroette hij Gina, en liet zich in een stoel in de hoek van de hotelkamer zakken.

‘Je noemde over de telefoon de Poort van het Paradijs. Daar zal Chimanti Damascus mee bedoeld hebben. Zo stond de stad bekend. En ik weet dat hij interesse toonde in een scherf bij een handelaar uit Damascus die ik goed ken.’

‘Een scherf?’ vroeg Nicolas.

‘Ja. Drie maanden geleden vonden bouwakkers in Israël in de buurt van Hebron bij de aanleg van een weg een aantal beschreven scherven, zogeheten *ostraka*. Wettelijk gezien moeten ze dat melden. Ze kozen voor de illegaliteit.’

‘Waarom?’ vroeg Gina.

‘De lonen zijn in het Palestijnse gebied laag. Dus verleidelijk als iemand er een leuk bedrag voor geeft. Een informant in mijn netwerk tipte me dat er drie interessante stukken tussen zaten. Die kocht ik ongezien. Twee zijn nu bij een handelaar in Dubai, de derde is via Libanon naar Syrië gesmokkeld. Daar had een bevriende handelaar in Damascus een koper.’

‘En toen?’

‘Bleek die koper in Syrië de vraagprijs van zevenduizend dollar bij nader inzien te hoog te vinden. Daarop benaderde ik na een tip Chimanti. Ik stuurde per email informatie, waarna we wat op en neer onderhandelden over de prijs en levering. Daarna liet hij opeens niets meer van zich horen.’

‘Een flink bedrag,’ zei Gina.

‘Je moeten weten dat het gaat om een oude Paleo-Hebreeuwse tekst met een vermelding van het paradijs. Dat zijn gewilde objecten, dus dat is de scherf zeker waard.’

‘En als ik de scherf wil zien,’ vroeg Nicolas.

‘Dan moet je hem kopen.’

‘Dat is illegaal.’

‘Ik dwing je tot niets, het is niet meer mijn scherf.’

‘Ik kan kijken en er dan vanaf zien.’

‘Dat lijkt me onethisch. Hoe dan ook: je zult er persoonlijk heen moeten.’

‘Hoezo?’

‘Contact leggen via de telefoon, internet of post is onverstandig omdat de Syrische geheime dienst alles onderschept en handel in oudheden zwaar straft. Ik weet niet zeker of de handelaar de scherf nog heeft, en zo ja, of hij het met iemand van buiten Syrië aandurft. Je loopt het risico dat hij je wat anders aan probeert te smeren. Hij weet dat je er tijd in hebt gestoken en al reiskosten hebt gemaakt.’

‘Kun je dat niet bij hem navragen voor me?’

‘Nee, ik heb die scherf verkocht. Voor mij is het klaar. Syrië is vrij link in deze business nu. Ik wil geen traceerbaar contact. Ik adviseer je vanwege de dienst die ik je schuldig ben, meer niet.’

‘En de twee scherven bij de handelaar in Dubai?’

‘Die collega wil anoniem blijven, daarmee kan ik niet helpen. De naam van de handelaar in Damascus kan ik evenmin noemen. Ik kan er alleen voor zorgen dat in Damascus een gids jullie naar de scherf brengt, en daarmee ga ik al heel ver voor je Nicolas.’

‘Begrijp ik. Ik ben je dankbaar.’

De handelaar pakte uit zijn broekzak een gevouwen papiertje. ‘Hierop staan de gegevens van de Syrische gids. Graag uit je hoofd leren, en het papier vandaag nog vernietigen. Daarna sta ik niet meer bij je in het krijt.’

Nicolas knikte. ‘Achmed, amice. We staan quitte. Merci!’

Achmed nam kort afscheid en trok de hoteldeur zachtjes achter zich dicht.

Gina trok een vertwijfeld gezicht.

‘Ik zie aan je dat er wat is,’ zei Nicolas.

‘Het voelt onverstandig om naar Damascus te gaan. Te onveilig. Zoals ze elkaar daar met die burgeroorlog hebben afgeslacht. Bovendien, wat heb ik er te zoeken? Ik heb voor mijn stuk in de krant al genoeg informatie.’

‘Er moet meer zijn. Je vader was iets groots op het spoor. Waarom schreef hij bijvoorbeeld “De incipit van Genesis is de sleutel: 4=1”?’

‘Wat is incipit eigenlijk?’

‘Het eerste woord van een oude literaire tekst. Dat diende al in Mesopotamië als titel. Daarom heet Genesis in het Hebreeuws Bereesjiet. Dat is het woord waarmee Genesis begint en letterlijk “In het begin” betekent. Tussen de Dode Zeerollen zat een snipper met die losse titel.’

‘Dus het begin van Genesis is volgens mijn vader de sleutel.’

‘Zo lijkt het.’

‘In het begin schiep God de hemel en de aarde.’

‘Voilà. Maar de sleutel zie ik niet. We moeten echt meer informatie hebben. Volgens je vader ligt de sleutel ergens in het oosten. Dus misschien wel in Damascus.’

‘Daarvoor ga ik niet in Damascus mijn leven wagen.’

Hij zuchtte diep. ‘Mijn verstand zegt eveneens dat we op het punt staan letterlijk een grens over te steken die we niet over moeten. Bovendien distantieer ik me van illegale antiquiteiten. Kijken naar die scherf is al dubieus. Aan de andere kant leef ik voor zo’n ontdekking, het is bijna mijn raison d’être. Waarvoor besta ik anders, als ik dit laat schieten? Tegelijk respecteer ik jouw keuze, die misschien wel de betere is.’

‘En dus?’

‘Ik steek morgen met de taxi de grens over richting Damascus om de scherf te zien, niet om te kopen. Jij kunt terug naar Italië.’

Gina knikte instemmend.

De volgende ochtend zat hij om acht uur eenzaam aan het ontbijt, slenterde naar het buffet voor koffie en bestelde een omelet. Hij ontmoette regelmatig charmante vrouwen die hij moeiteloos weer los liet. Keuze zat. Dit voelde anders. Hij wilde haar per se weer zien, en snel.

De kok schoof de sissende omelet op zijn bord. Hij draaide zich om en wilde naar zijn tafel teruglopen. Daar zat Gina, naast een grijze rolkoffer, het haar in een elegante staart, en met een glimlach die hem deed duizelen. Ze

droeg een charmant getailleerd jurkje en enkellaarsjes met hoge hakken en speelde met haar halsketting waaraan een rode appel hing. Er was ondeugend een hap uitgenomen, wat voortreffelijk bij haar paste. Magnifique. Licht nerveus ging hij tegenover haar zitten.

'Gina?'

'Ook goedemorgen, Nicolas. Ik ga toch mee. Vannacht lag ik urenlang wakker. In gedachten hoorde ik mijn vader praten over zijn collectie en onderzoek. Ik ben het aan hem verplicht de zoektocht af te maken, anders is zijn dood voor niets geweest. Zo voelt het. Het moet. Bovendien kom ik zo voor mijn artikel echt in aanraking met de illegale handel. Dat is beter dan alleen verhalen daarover horen. Als we de scherf niet kopen is het voor mij acceptabel, als undercover journalistiek. Ik heb vanmorgen mijn vlucht naar Italië gecanceld.'

Ze glimlachte en trok zijn bord met omelet naar zich toe. 'Dank je, lief van je. Ik ben dol op omelet. Het enige wat ik nog mis is een kop groene thee. Zonder suiker graag.'

Ze waande zich een beetje een prinses uit Duizend-en-een-Nacht toen Gina het Beit al Wali Hotel in het oude centrum van Damascus binnenstapte, schuin tegenover de Sint Theresia kerk. Dat had Nicolas toch wel grandioos geregeld, de casanova. Vanaf de straat leek het niet erg speciaal. Bij binnenkomst stapte ze onverwacht in een authentiek gerestaureerd eeuwenoud huis met een lichte binnenplaats en oriëntaals interieur. *Superba.*

'Ik kon dit via een relatie voor een lage prijs regelen. De markt is slecht na de burgeroorlog.' Nicolas klonk verontschuldigend. 'De centrale ligging is praktisch.'

Ze wist dat er genoeg gewone hotels in het oude centrum lagen. Ze kon met dit boutiekhotel leven omdat hij aparte kamers had geboekt. 'Het is hier verrassend prachtig binnen Nicolas.'

Hij knikte. 'De hotelmanager zei het al over de telefoon. Je moet niet naar het uiterlijk kijken, het gaat om het innerlijk. Je kunt niet oordelen als je alleen de façade kent.'

Begeleid door het rolgeluid van haar koffer over de witmarmeren vloer liep ze naar haar kamer waarvan de deur direct uitkwam op de centrale binnenhal. Haar kamer oogde kasteelachtig met muren van grote grijze blokken ruwe natuursteen, afgewisseld met witte horizontale banden. Gekrulde gouden motieven sierden het houten balkenplafond. Er was een kleine stenen open haard ingebouwd bij een huiselijke zithoek. Op het bed lag een welkomstkaart van de hotelmanager.

Ze hadden afgesproken over een halfuur in de centrale hal een kop muntthee te drinken om hun plan te bespreken. Toen ze de kamerdeur achter zich dichttrok, daalde Nicolas net de trap af. Hij had haar in het bijna lege hotel de mooiste kamer gegund en er zelf een boven genomen. Hij ging haar voor naar de grote nis aan het uiteinde van de hal, waar verder niemand was. Stoelen met dikke rode kussens omringden de houten tafel. In de niswand zat een soort schouw, oriëntaals versierd met geometrisch uitgesneden wit steen tot aan het plafond. In de nissen brandde warm geel licht. Er hing de zoete aroma van wierrook. Op de achtergrond klaterde de fontein. Intimo! Ze moest zich dwingen recht tegenover hem te gaan zitten, en niet naast hem.

'Je ogen,' liet ze zich ontvallen toen ze hem wat langer aankeek, gefascineerd door de twee verschillende kleuren, 'net als David Bowie.'

Hij schudde zijn hoofd. 'Bowies oog raakte op zijn vijftiende bij een ruzie beschadigd. Daardoor bleef die pupil altijd groot en leek die op afstand een andere kleur te hebben. Toch had hij twee blauwe ogen. Bij mij is het aangeboren heterochromie. Mijn blauwe oog heeft weinig pigment, mijn groene oog wat meer. Bruine ogen zoals die van jou bevatten het meeste

pigment. Dat vind ik persoonlijk het mooist.’

Ze voelde een blos op haar wangen opgloeien en moest slikken, zo diep dat het te zien moest zijn.

‘Vaak is het een moment van vertrouwen als mensen over mijn ogen beginnen, geen probleem,’ zei hij zachtjes. ‘Het is me vaker gevraagd.’

‘Ogen zijn de spiegel van de ziel. Het voelt bot ernaar te vragen,’ antwoordde ze, en schoof ongemakkelijk op haar kussen.

‘We hebben het een en ander meegemaakt, een korte blik in mijn ziel mag wel. Zeker in deze spirituele ambiance. Goede timing zou ik zeggen.’

Zijn rustige reactie koelde haar blos af, versterkt door de inderdaad rustgevende sfeer.

‘Als je op zoek bent naar het ware paradijs, dan is dit wel een passende entourage,’ zei hij met een glimlach. ‘Damascus was de eerste hoofdstad van het opkomende Arabische rijk. Het riviertje de Barada voedde hier een prachtige oase aan de rand van de woestijn. Dit zou de poort tot het paradijs op aarde zijn.’ Hij wees naar de marmeren fontein in het midden van de hal. ‘De eerste herenhuizen waren vanbinnen een klein paradijs, zoals dat in de Koran beschreven wordt.’

Ze wist dat de fontein de bron symboliseerde die volgens het paradijsverhaal de Tuin van Eden voedde. Het hoge glazen dak hield het altijd droog en behaaglijk, met tegelijk royaal daglicht. Er groeiden planten, klimop en zelfs een grote boom. Ze vond het een intiem paradijsje.

‘Ik moet opeens denken aan het verhaal van Christoph Luxenberg over de paradijsmaagden,’ zei hij.

In een reflex trok ze haar rokje over de knieën.

‘Luxenberg is een schuilnaam van een onderzoeker uit Libanon die ik goed ken. Hij schreef in 2000 in zijn boek dat de Koran mogelijk niet in het Arabisch is geschreven, maar in een Arabisch-Syrische mengtaal. De belofte van het hemelse paradijs klonk volgens Luxenberg anders dan gedacht.’ Hij citeerde: “En wij zullen hen laten uitrusten onder voortreffelijke druiven.” Volgens Luxenberg is dat pas later vervormd tot de passage die tegenwoordig menig gefrustreerde zelfmoordterrorist verlokt: “Wij zullen hen met schone meisjes, die grote mooie ogen hebben, verenigen.”’

‘De paradijsmaagden?’

‘Ja. Hij kreeg vanuit islamitische hoek veel kritiek, mede omdat de Koran geldt als het letterlijke woord van Allah, geopenbaard aan de profeet Mohammed. Wetenschappelijk gezien is Luxenbergs bewijs mager. Het bracht wel onder de aandacht dat je de Koran op verschillende manieren kunt uitleggen. Zoals in veel oude teksten ontbreken in de oerversies de klinkers.’

Ze vond het prettig dat hij de paradijsmaagden naar de achtergrond schoof en een inhoudelijk serieus gesprek begon.

‘Die oude klinkerloze teksten bieden ruimte voor een eigen invulling. Als ik zeg dat we moeten uitkijken voor de “bm”, denk jij misschien aan een bom terwijl ik misschien wel een boom bedoel. Als ik een “bk” lees, snap je wel dat het een boek is, en geen bok of bak. De context verduidelijkt de betekenis, maar niet altijd. Klinkers ontbreken in de oorspronkelijke Arabische Koran en in de nog veel oudere Hebreeuwse teksten, waaronder het paradijsverhaal. De Griekse vertalers van Genesis kenden de klinkers in hun eigen woorden, maar moesten die bij vreemde namen zelf invullen. Pas in de negende en tiende eeuw zijn in Korans en Hebreeuwse studiebijbels systematisch klinkertekens toegevoegd. Van die Hebreeuwse Bijbels is de rond 925 geschreven Aleppo Codex het oudste voorbeeld.’

‘Hoe weten we dan dat God in Genesis Yahweh heet?’

‘Een gok. In de oudste versies staat alleen YHWH. Jehovah is een van de andere leeswijzen. Hetzelfde probleem als met die hiërogliefteksten.’

Ze begon het gesprek steeds leuker te vinden.

‘Ik geloof zelf overigens liever in de versie van de mooie paradijsmaagden. Als ik zo voor me kijk, moet die versie wel waar zijn.’ Hij glimlachte breed.

Ze schoof wat naar achteren en keek snel naar de hotelmanager die bij hen was komen staan en zich voorstelde als Mender. Hij vroeg of ze nog wat wilden drinken. ‘Of wilt u misschien deze avond iets van de oude stad bekijken. Ik weet dat u slechts één nacht kan blijven. Mijn collega kan in deze rustige periode de zaken waarnemen, ik ben graag uw gids.’ Hij stak zijn orderboekje weg in de binnenzak van zijn dure maatpak, en glimlachte. ‘Bijvoorbeeld de Grote moskee van Damascus, die is ‘s avonds kleurrijk verlicht, met in een kapel het hoofd van Johannes de Doper en de minaret waarop Jezus zal terugkeren.’

Nicolas boog zich naar haar toe en fluisterde. ‘We zitten hier in de christelijke wijk Bab Touma, genoemd naar de apostel Thomas. Vandaar dat hij dat eruit haalt. Er zijn bijna geen andere hotelgasten, hij heeft tijd zat. Waarschijnlijk eindigen we in een restaurant van een vriend en strijkt hij een aanbrengbonus op.’

‘En wanneer zien wij onze schervengids?’ wilde ze weten.

‘Pas morgenochtend. Ik dacht samen ergens gezellig te dineren, en daarna wat uit te rusten in het hotel.’

Gina veerde resoluut op. ‘We willen zeker de Grote moskee zien. Als dank nodigen we u daarna graag uit voor een etentje, niet Nicolas?’

Nicolas knikte met nauwelijks verholen teleurstelling.

Een halfuur later wandelden ze vanuit het hotel via de Al-Qaimarryeh-straat naar de Grote moskee. Richting de moskee-ingang slenterden ze honderden meters langs de hoge oude muren. In de vroege avond wierp de straatverlichting zware schaduwen over de grote blokken natuursteen, hoog

bewaarde resten van het Romeinse Jupiterheiligdom waarbinnen later het gebedshuis verrees. Langs de muur verkochten twee tienerjongens tapijten die ze op een auto hadden uitgestald. Verderop hingen twee grote kleurige foto's van president Bashar al-Assad met knijpers aan een waslijn te koop. Al-Assad poseerde samen met zijn vrouw en twee jonge kinderen op de foto, in vrijetijdskleding, een ogenschijnlijk warm vakantieplaatje in de bergen. Iets verderop hing een poster van Assad in pak, met opgeheven arm naast een geestelijk leider in dezelfde houding. Achter hen stond zijn in 2000 overleden vader, in 1970 stichter van de presidentiële familiedynastie.

Ze wandelden een plein op met witte Romeinse zuilen, zo hoog als de palmboom ernaast. De zuilen torsten de voorkant van een driehoekige dakgevel, restant van de Romeinse tempelentree. Tussen 706 en 715 na Christus verrees binnen het ommuurde Romeinse tempelplein de reusachtige moskee, in de tijd dat Damascus de eerste hoofdstad was van het snelgroeiende Arabische rijk. Nog steeds is het een van de oudste in oorspronkelijke vorm bewaarde moskeeën. Gina fantaseerde hoe toeristen hier over tweeduizend jaar een ingestort gebouw zouden aantreffen, nadat er weer een volgend geloof was opgekomen dat de bouw van gebedshuizen afwees. Tweeduizend jaar eerder had het Romeinse complex evengoed eeuwig geleken. De huidige ruïnes getuigden dat zelfs de machtigste rijken vergankelijk zijn.

Ze observeerde een militair in camouflage-uniform, die discussieerde met een man in een lange grijze jurk, toen Mender op haar af liep. Met een vloeiende beweging trok hij een dunne sjaal tevoorschijn. Hij sloeg hem met een klappend geluid in de lucht uit, en knoopte deze zonder het te vragen om haar middel tot een lange rok.

'Zoveel schoonheid zou ons in de moskee te veel afleiden mevrouw, en ik wil u laten zien dat wij evengoed wondermooie creaties hebben, in de architectuur.'

'Hoe galant van u. Dat zijn de meeste mannen in Europa allang verleerd.' Met haar verleidelijkste glimlach keek ze Mender aan. Nicolas wendde zich af, alsof hij het niet zag. Mender liep naar hem toe, pakte zonder vragen zijn gleufhoed van zijn hoofd, en gaf die aan haar.

'De jongedame moet binnen een hoofdbedekking dragen, en een hoofddoek is zonde van dat prachtig krullende haar, niet?'

Nicolas keek zuur.

Mender maakte een galante buiging naar haar en gebaarde mee naar binnen te gaan. De kleine moskee-ingang in de saaie kale Romeinse buitenmuur contrasteerde fel met het interieur. Ze staarde verbluft naar het hoge mozaïekplafond met groen gebladerte tegen een gouden achtergrond.

'Een voorstelling van het paradijs uit de tijd van de bouw van de moskee,'

zei Mender. Hij wees omhoog naar de bovenkant van de vier zuilen waaruit takken met bladeren leken te groeien. Ogenschijnlijk vormden ze de ronde bogen die het hemelse dak van de voorhal droegen. ‘Een voorproefje van het hemelse paradijs dat een vroom gelovige na de dood hoopt te betreden.’

Ze lieten in een zijkamer hun schoenen achter en betraden op hun sokken een omzuild rechthoekig plein, iets groter dan een voetbalveld. De witmarmeren vloer weerkaatste het avondlicht van de volle maan en gele en rode kunstverlichting. Het gaf haar een mystiek gevoel.

‘Na de Romeinen bouwden de Byzantijnen hier een kerk met een kapel voor het hoofd van Johannes de Doper. De Koran erkent hem als de profeet Yahya, het reliek is bij de bouw van de moskee bewaard gebleven.’ Mender wees naar een hoekminaret. ‘Daar zal volgens de lokale traditie ooit Jezus op aarde terugkeren.’

‘De Koran noemt Jezus,’ zei ze.

‘Zelfs vijfentwintig keer als een van de profeten, boodschappers van God,’ vulde Mender aan. ‘De religies komen hier tot elkaar. Daarom bracht uw toenmalige paus Johannes Paulus II in 2001 hier een bezoek, het eerste pausbezoek aan een moskee ooit. Als christen vond ik het een onvergetelijk moment van hoop en vrede.’

Hij wees naar de ingang waar ze binnenkwamen. ‘Alleen op die westelijke muur bleef hoog op de wand een ander groot deel van de paradijsmozaïeken bewaard. Op zo’n zeven meter hoogte stroomt horizontaal de paradijsrivier met daarboven een paradijselijk begroeiing. Je zult op het mozaïek de bolvormige lampen herkennen die hier in het echt tussen de rondbogen van de moskee hangen.’ In de nachtelijke duisternis schitterden ze inderdaad als witte parels tussen de stenen zuilen.

‘Het symboliseert de parels uit het hemelse paradijs, die uit zichzelf eeuwig licht geven waardoor het er nooit donker zal zijn. Uit de zuilen groeien fruitbomen met dadels en peren, beetje als de paradijsbomen langs de rivier op het mozaïek erachter. Korte tijd na de vervaardiging raakten dergelijke realistische afbeeldingen in de islam buiten gebruik, waardoor ze zeldzaam zijn. Hier verdwenen ze onder een witte stuclaag. Dat heeft ze gespaard. Eind jaren twintig van de vorige eeuw, tijdens de Franse bezetting, is het paradijsmozaïek weer zichtbaar gemaakt. Het Louvre toont aquarellen met de originele kleuren.’

Mender wees naar de gebedshal die de gehele zuidzijde van het binnenplein bestreek, de kant van Mekka. ‘Binnen staat de kapel van Johannes de Doper. Er is voor dames een aparte ingang, alleen een dunne ijzeren ketting zal ons binnen scheiden.’ Dit was waar ze heimelijk naar uitkeek.

Even later stopten ze in het midden van de reusachtige gebedshal bij een

kleine vrijstaande witte kapel met getraliede vensters. In de kapel stond een lange kist waarin de schedel van Johannes de Doper zou liggen, badend in het groene licht onder een lange zachtgroene deken met gele Arabische letters. De anderen wisten niets van de speciale betekenis die het voor haar had. Johannes de Doper was sinds de oprichting van de Maltezer Orde hun beschermer. Ze kende zijn reliek in de *San Silvestro in Capite* in Rome, deze niet. Een plek dicht bij het Heilige Land vond ze een stuk geloofwaardiger. Dat ze mede daarom toch mee was gegaan naar Damascus, had ze Nicolas niet verteld.

De gebedshal straalde met de vele rode tapijten ondanks de massale omvang iets huiselijks uit. Het hoge houten plafond was verfraaid met dezelfde sierlijke gouden patronen als het plafond van haar hotelkamer, een groot en klein aards paradijs. Groepjes mannen hingen wat rond bij een fontein, anderen zaten in hun eentje rustig tegen de muur of lazen de Koran. Op witte plastic kuipstoeltjes hielden bewakers in blauw pak een oogje in het zeil. Een ervan was in slaap gedommeld, het hoofd schuin weggezakt.

Op de terugweg naar het hotel ratelden de ijzeren rolluiken bij het sluiten van de winkels. Mender stelde voor om vlakbij wat te eten. Op het druk bezette dakterras klonk geroezemoes, uit de keuken galmden stapelgeluiden van servies. Nicolas nam plaats aan een tafeltje bij de balustrade. Mender begroette de kelner joviaal, en ging naast Gina zitten. Hij nam de hanger van haar halsketting in zijn hand, een aardbol met een hap eruit. ‘U trekt zich het lot van de aarde aan, de planeet waar we er slechts één van bezitten. Zo kan ook een wondermooie façade een mooi innerlijk verbergen.’

Ze keek met een glimlach over de terrasrand. Aan de overzijde van de straat verrees een kerk met paars neonkruis broederlijk naast een kleine moskee, verlicht met groen neon. Uit de straat steeg het rumoer op van voetgangers en de klakkende hoeven van een ezelskar. Iets verder zat een kat op een dakrand te mijmeren in de avondwarmte, volledig in het heden levend. Ze keek naar de kerk en de moskee. ‘Wat een mooi beeld,’ mompelde ze.

‘Ja, hartverwarmend,’ knikte Mender. ‘We leven hier probleemloos met elkaar samen. We zijn allen mensen van het boek, we delen Abraham als aartsvader, het paradijsverhaal en nog veel meer. En dat geldt voor de helft van de wereldbevolking.’

De kelner serveerde salade, versgebakken plat brood en als puree de Baba Ganoush, een tip van Mender. De boven houtskool gerookte aubergine, herkende ze aan de rokerige smaak. Het was van oorsprong Libanees, waarmee het gesprek overging op lokale tradities en gebruiken.

Bij het nagerecht vertelde Mender gedreven over zijn band met de stad. ‘Dit is voor mij als christen een uitzonderlijke stad. De jood Paulus kreeg op weg naar Damascus zijn visioen, waarna hij zich tot het christendom bekeerde. In onze wijk is er een kleine ondergrondse kapel voor hem, en er is

een kapel in de poort waaruit Paulus later zou zijn weggevlucht.'

'Damascus als poort van het paradijs op aarde,' sprak Nicolas nu sinds lange tijd.

Mender knikte. 'Volgens een oude traditie is Damascus vlak bij het paradijs van Adam en Eva gebouwd, dat iets oostelijker tussen de Eufraat en de Tigris lag. Verstoten uit het paradijs, leefden ze hier. De grot van Adam bevindt zich in de Berg Qasioun, aan de rand van Damascus. De aarde is er rood van het bloed van Adams zoon Abel, uit jaloezie omgebracht door zijn broer Kaïn. Ook dat verhaal van de broedermoord delen we met de islamieten. Volgens bepaalde tradities trok Adam verder en stierf hij uiteindelijk in Jeruzalem. Daar is beneden in de Heilig Grafkerk een kapel waar Adam begraven zou liggen. Daarboven werd Jezus gekruisigd, de Laatste Adam, zo schreef Paulus.'

Nicolas raakte weer op dreef. 'Ik vind het bijzonder te zien dat de grote huizen hier als een klein paradijs op aarde zijn ingericht, een stijl die naar ik begrijp van origine uit Damascus stamt.'

'Zeker, en voor mij staat het voor een levensvisie. Sommige mensen lijden op aarde om een mooi leven na de dood in het hemelse paradijs te verwerven. Zelf geloof ik dat je in eerste instantie moet genieten van het heden, wat geldt voor mezelf, en voor mijn hotelgasten: jullie.'

'Na alles wat hier in recente jaren is gebeurd,' zei Gina, 'is het mooi u over de verwantschap tussen de religies te horen praten.'

'We doen ons best. Het gaat goed zolang buitenlandse mogendheden de boel niet opstoken, en ons land gebruiken om hun conflicten uit te vechten omdat ze de directe confrontatie niet aandurven.'

'Maar uw president?' vroeg ze. Menders gezicht vertrok gespannen. Nicolas keek haar indringend aan.

Ze schrok van het effect en slikte. 'Ik bedoel, jullie hebben toch een president en niet zo'n ouderwets koningshuis als in Jordanië bijvoorbeeld?'

'Oh zo…'. Menders gezicht ontspande. 'Inderdaad.'

Ze besloot even niets te zeggen. Ze keek Nicolas aan, die de hint direct oppakte. 'Ik was getroffen door het verhaal van de christelijke arts in Damascus die recent nog gratis hulp verleende aan een islamitische familie. Hun voorouders boden in 1860 onderdak aan zijn voorouders toen de christelijke wijk twee dagen achter elkaar werd belaagd.'

Mender knikte. Er sprongen tranen in zijn ogen. Resoluut sprong hij op. 'Lieve vrienden, het is laat, ik heb jullie al langer opgehouden dan een goed gastheer betaamt. Laten we teruggaan naar ons kleine paradijs op aarde.'

'En de rekening?' vroeg ze. 'Wij zouden de maaltijd op ons conto nemen.'

'We zijn te gast bij een oude islamitische vriend van onze familie,' zei hij met nog steeds rode ogen. 'Onze rekening is al in een ver verleden betaald

met naastenliefde.’

Snel liep ze voor Mender en Nicolas uit. Ze wreef de tranen weg die haar ogen bevochtigden. Ergens diep vanbinnen knaagde een schuldige pijn. Ze had het leven in Syrië veel te simpel bekeken, de werkelijkheid was vele malen complexer. Een bijtende confrontatie met haar onbenul.

Het witte regeringsgebouw in Damascus oogde vanbuiten afstandelijk, een massief wit blok met strakke rijen rechthoekige donkere raampjes. Het opvallendst was de monumentale centrale entree, als een rouwkaart omlijst met een zwarte rand. Lucas vroeg zich af of de architect deze symboliek aanbracht om het regiem te typeren.

Het binnenkomen verliep opvallend soepel. Vermoedelijk had de Syrische geheime dienst hem al volledig doorgelicht na het verzoek om discreet spoedoverleg. De Orde van Malta onderhield diplomatieke relaties met de buurlanden Libanon en Jordanië, maar ondanks de geboden noodhulp niet met de Syrische regering. Wel beschikte de Hoogste Broeder over een geheime connectie. Desondanks voelde Lucas de spanning in zijn buik. Hij was hier nooit binnen geweest en wist wat het regiem deed met mensen met een dubbele agenda. Zijn CIA-verleden gold hier niet als een aanbeveling. De foto van zijn door het regiem gemartelde oud-collega stond voor het leven in zijn geheugen gegrift.

Op de marmeren vloer van de rechthoekige wachtruimte lag een groot Perzisch tapijt. Er stond alleen iets langs de marmeren wanden: deftige blauw beklede fauteuils, donkerbruine bijzettafels, een met ivoor ingelegd sierkastje, een plant in terracotta pot en de Syrische vlag. De goud omlijste president Bashar al-Assad in donker pak keek neer op een in de hoek geplaatste langwerpige vergadertafel met acht hoge houten stoelen. Er scheen van één kant daglicht door vier van de langwerpige buitenramen, discreet afgeschermd met witte vitrage.

Hij keek rond. De geribbelde koperen rand van het verhoogde plafond bevatte wellicht onzichtbare camera’s, de plafondspotjes of kroonluchter microfoons. Altijd handig te weten wat gasten voorbespreken, zeker als je ze bewust wat langer laat wachten. Een ideale manier om te observeren of iemand zenuwachtig was. Hij was getraind om zich onder alle omstandigheden te beheersen, maar dat bleef soms een uitdaging, zoals nu.

De witte klok aan de muur wees precies een kwartier later toen een dame in mantelpak met een glimlach vroeg of het schikte. De deur van de naastgelegen kamer stond uitnodigend open. De inrichting paste bij die van een minister. Voor de buitenmuur met rechthoekige ramen een groot geordend bureau. Verder ook hier alleen meubels aan de zijkanten. Als hij tegenover de man aan het bureau plaats nam, zou hij tegen het felle daglicht van het raam inkijken, een bekende truc. De lage bezoekersstoel zou hem een nederig gevoel geven. Kennelijk was dat nu niet nodig. Met uitgestrekte hand kwam de lange man in donkergrijs pak op hem af en wees met een brede lach naar de huiselijk zithoek links van de deur.

‘Het is neem ik aan geen probleem dat mijn assistente aanschuift voor de notities,’ zei hij vriendelijk en hij streek als eerste neer in een losse stoel. De lage zwartleren bank liet hij vrij. De dame in mantelpak nam plaats in de andere stoel en vroeg of ze koffie of thee kon inschenken.

‘In de kamer hiernaast zit een buitenlandse delegatie,’ begon de minister. ‘Ons land is absoluut niet internationaal geïsoleerd, zoals westerse media willen doen geloven. Het kan zijn dat ik straks tussendoor even weg moet naar mijn mensen daar. Verder heb ik voor deze belangrijke kwestie ruimte in mijn agenda laten maken.’

‘Ik ben u erkentelijk. In Rome denken we nog steeds met vreugde terug aan de warme ontvangst van de paus in deze mooie stad. Het is dan ook hoogst ongelukkig dat een van onze landgenoten op het punt staat in Damascus iets te verwerven dat ons grote schade kan berokkenen. Rome heeft mij gevraagd dit in alle discretie op te lossen en uw handen schoon te houden. Ik vraag u slechts toestemming en bescheiden steun, zoals omschreven in deze persoonlijke brief van ons hoogste gezag dat u graag een interessante wederdienst aanbiedt.’ Hij haalde de envelop met het rode lakzegel uit zijn binnenzak en gaf die aan de minister. ‘We stellen het op prijs hiervan geen sporen achter te laten.’

Met de brief in de hand liep de minister lezend richting zijn bureau. Daar pakte hij een aansteker, knipte deze aan en liet de brief brandend in de metalen prullenbak vallen. Ietwat gespeeld keek hij op zijn horloge. ‘Oh, is het al zo laat. Dan moet ik even snel mijn gezicht bij de delegatie laten zien. Ik ben zo terug. Het is me duidelijk hoe we onze vriend in Rome kunnen helpen.’

De minister liep tastend naar zijn broekzak de kamer uit. De dame vroeg beleefd hoe Lucas’ reis was verlopen. Hoewel ze dat ongetwijfeld al tot in de details wist, vertelde hij rustig dat het allemaal zeer prettig was gegaan, en hoe het hem speet geen tijd gehad te hebben voor het mooie oude centrum van Damascus, alsof hij niet wist dat veel andere delen van Damascus door de burgeroorlog in puin lagen. De minister nam de tijd en sprak nu ongetwijfeld met de president voor verdere instructies. Lucas had er alle belang bij dat hij met een stevig mandaat terugkwam.

Na tien minuten stapte de minister de kamer weer binnen. Hij krabde onrustig aan zijn hand, bleef staan en deed kortaf. ‘Ik moest bij de delegatie even wat knopen doorhakken. En wat uw geval betreft: ik heb besloten dat onze dienst zal zorgen dat u de komende dagen alle ruimte krijgt die nodig is. Desgewenst wordt u geholpen sporen uit te wissen. Ik spreek aan het eind van de dag de president en zal hem van mijn besluit op de hoogte brengen.’

Lucas kon een lichte glimlach niet onderdrukken. Het netwerk van de Hoogste Broeder was almachtig. Hij stond op en gaf de lange man een stevige

hand.

‘Excellentie, onze organisatie is u zeer dankbaar. Ik hoop dat u vanmiddag die dank aan meneer de president wilt overbrengen.’ Hij hoorde zichzelf praten, de ene marionet tegen de andere, en zag de draadjes voor zich die beide poppen bewogen. Met een glimlach bedankte hij de minister en de dame, knoopte zijn jasje dicht en liep weg. Hij had zijn Syrische *licence to kill* geregeld.

Het oude centrum van Damascus ademde de sfeer van een ver oosters verleden dat er nooit is geweest, maar zich met wat fantasie wel liet voelen. Bij een brug over de Barada, hier een smal riviertje, bezweek een huis bijna aan de ouderdom: vervallen vakwerk en een half afgebroken balkon. De ronde uiteinden van plafondbalken prikten door het gebarsten pleisterwerk alsof ze naar adem hapten. Een armoedig geklede man verkocht bij een handkar broden zoals dat al eeuwen gegaan moet zijn, gadegeslagen door een grijsaard die gehurkt tegen een muur leunde. Slordig bevestigde elektriciteitsdraden en de schotelantennes op de daken voegden een vleugje vergane moderniteit toe. Langs een muur sjokte een gehavende zwerfkat, de helft van de staart missend. Voor niemand was het leven gemakkelijk in de door de burgeroorlog geteisterde stad.

Nicolas liet de couleur locale op zich inwerken. Hij wilde zich maximaal inleven in de leefwereld van de handelaar die ze zo zouden spreken. Hij voelde hoe Gina aan zijn arm trok. ‘Tempo,’ zei ze vermanend. Hun gids, een lange man in bruine jurk, had haast alsof hij zo snel mogelijk van deze gevaarlijke klus af wilde zijn. Met snelle pas schoot hij links onder een stenen spitsboog een lange overdekte steeg in. In een muurnis stond een Mariabeeld. Op de grond lag een metalen plaat met de blauwe vlag van Israël erop geschilderd, versleten door de vele schoenen die er verachtend overheen waren gelopen. De straatstenen waren er van onderaf al bijna doorheen gedrukt. Religieuze intolerantie, haat gestold in metaal. Anders dan de gids, ontweek Gina de plaat. Nicolas volgde haar korte omweg. De gids hield stil en keek geïrriteerd naar hun omslachtige beweging. Hoofdschuddend stapte hij bij een kleine antiekwinkel naar binnen.

Achter de vieze etalageruit rechts van de winkeldeur lagen tussen het stof wat oude zilveren lepels, een paar bronzen kruizen en antieke munten, te mooi rond en met een onechte patina. De handel in echte antiquiteiten was verboden. Dat toeristen in dit soort winkels vervalsingen kochten, zorgde dat ze niet op jacht gingen naar het echte werk. Wie de weg wist, kon ondanks het verbod, in de achterkamertjes echte kostbare antiquiteiten aanschaffen.

Binnen passeerden ze boekenkasten en stoffige vitrines met meer oud bestek en vervalsingen. De gids baande zich een weg langs de vele spullen op de grond en schoof ritsend een bruin gordijn opzij. Geroutineerd klauterde de man een houten ladder op en duwde in het balkenplafond een luik omhoog. Nicolas kreeg hoop. Gina gebaarde dat hij als eerste mocht.

Hij stapte in een soort studeerkamer met een planken vloer en langs de muren kasten met oude boeken. Op het eerste oog nog steeds weinig interessants. Wel liet een dikke man in wit gewaad achter een kunstig

uitgesneden zwart bureau, een veelbelovende glimlach zien. Door het met spinrag bedekte raampje achter hem viel schaars daglicht binnen.

Zwijgend schoof de gids twee houten stoelen naar de voorkant van het bureau, maakte een kleine buiging en verdween achteruitlopend weer naar beneden. Het luik viel ploffend dicht. De dikke man sloeg wat stof van de kaft van een boek voor hem en kuchte. Breed glimlachend schoof hij het naar voren.

Seven pillars of wisdom prijkte in grote letters op de stoffen beige omslag. Nicolas herkende direct de in 1926 voor het eerst gepubliceerde autobiografie van de Britse archeoloog Thomas Lawrence. Die onderzocht kruisvaardersburchten totdat hij verzeild raakte in de Eerste Wereldoorlog. Daarbij kwam hij als Lawrence of Arabia op voor de Arabieren, met als climax de Arabische bevrijding van Damascus. De romantische tijd waarin een aantal archeologen tevens spion was. Agatha Christie schreef in die entourage onder meer in Syrië en Egypte beroemde misdaadromans, mede geïnspireerd door de opgravingen van haar man, de archeoloog Max Mallowan. Archeologie, spionage en detectivewerk deelden allen het speurwerk naar het verborgene.

De eerste gesigneerde druk van *Seven pillars of wisdom* kostte al snel zo'n vijftigduizend euro. Daarentegen was deze latere editie uit 1936 een stuk minder waard. Nicolas zocht heel iets anders. Uit beleefdheid sloeg hij het boek open, en dacht na over een smoes om beleefd weg te komen. Routinematig doorbladerend, staarde hij opeens naar een grote rechthoekige holte met daarin een oude beschreven scherf, een *ostrakon*. Zo groot als een hand, was deze in drie stukken gebroken en weer gelijmd. Ernaast lag een van de scherf afgebroken kruikoor met een ingebakken stempel uit de tijd van koning Hizkia, circa 700 voor Christus! Hij telde op de gelijmde scherf zo snel ruim dertig hele korte tekstregels in oeroude letters. Uniek.

Zijn adem stokte. Voorzichtig hield hij het oorfragment tegen de scherf: die paste.

'Dat ziet er best oud uit,' fluisterde Gina.

Scherven van een kruik uit circa 700 voor Christus beschreven met Paleo-Hebreeuws schrift, schoot door hem heen. Hij moest nu niet te enthousiast reageren. Zwijgend vertaalde hij voor zichzelf de oude Hebreeuwse tekst.

'Van alle bomen in de tuin mag je eten, maar niet van de boom van kennis van goed en kwaad; wanneer je daarvan eet, zul je onherroepelijk sterven. Van alle in het wild levende dieren die God, de heer, gemaakt had, was de slang het sluwst. Dit dier vroeg aan de vrouw: 'Is het waar dat God gezegd heeft dat jullie van geen enkele boom in de tuin mogen eten?' 'We mogen de vruchten van alle bomen eten,' antwoordde de vrouw, 'behalve die van de boom in het midden van de tuin. God heeft ons verboden van de vruchten van

die boom te eten of ze zelfs maar aan te raken; doen we dat toch, dan zullen we sterven.'

Hij leek door koorts bevangen, zo warm kreeg hij het. Het oorstempel dateerde de tekst scherp. Belangrijk was wat er niet stond: het verhaal over de vrouw die uit de rib van de man geschapen zou zijn. Op dit fragment liep het verhaal zonder die curieuze ribpassage logisch door met de introductie van de slang. Hij maakte snel een foto.

Opeens begon het boek met de scherf te schuiven. Hij keek op. De dikke man trok met een ernstig gezicht het boek terug. Met een klap sloeg hij het dicht en legde het achter zich op een stapel boeken. 'No pictures. A very special book of Lawrence of Arabia, for rich men collection only,' zei hij in gebroken Engels. 'Please show me you delete photo,' wees de man op gebiedende toon naar zijn mobiel. Hij knikte en toonde met wat intoetsen de foto op zijn scherm. Demonstratief zond hij de foto naar de prullenbak en leegde die. Zijn vinger beefde van de spanning.

De man knikte dwingend en stampte een paar keer met zijn voet op de plankenvloer. Het luik bewoog krakend omhoog, de gids met de bruine jurk kwam tevoorschijn. 'Time to go and to bring good money sir, then you take many pictures,' besloot de dikke man abrupt de rendez-vous. 'More people are interested.'

Lucas staarde naar het zojuist door hem in elkaar gezette beige semi-automatische pistool. Bekleed met plastic leek het minder dreigend, en was moeilijker zichtbaar voor eenvoudige metaaldetectors. Al bij de CIA fungeerde deze relatief lichte Glock als zijn vaste vuurwapen. Dodelijk over minimaal dertig meter. Dankzij de speciale loop vielen de afgeschoten kogels bij forensisch onderzoek nauwelijks aan zijn specifieke wapen te koppelen. En met slechts drieëndertig onderdelen was het simpel demonteerbaar en onherkenbaar te vervoeren. Hij kon ermee omgaan als gereedschap, maar op dit moment prikte het zien van het pistool een opening naar zijn verleden. ‘Ik kan niet bewegen,’ hoorde hij zijn twintigjarige zusje zachtjes fluisteren. Haar gezicht leek ineens oud, met een koude blik in haar ogen zoals hij die nooit eerder had gezien. Een gouden oorbel lag naast haar op de hoofdstraat van Tel-Aviv, naast een muurbrok.

‘Ik voel niets meer Luke, je moet me helpen,’ zei ze zacht. Stof van de explosie daalde op haar lichaam neer. Haar hoofd zakte schuin weg, haar ogen sloten. ‘Ik zie een warm licht,’ lispelde ze als laatste. Het werd doodstil, alsof haar ziel met het opwaaiende stof wegvloog. Hun vakantie in Israël had een dramatische wending genomen.

Al snel klonken op de achtergrond de eerste sirenes van de politie voor wie een bomaanslag routine was. Er sijpelde een straaltje bloed uit haar mond, een beeld waarmee hij nadien elke dag van zijn leven opstond. Een vrouwelijke zelfmoordterroriste had zichzelf, zijn zus en vijftien anderen opgeblazen. ‘Ik had mijn zusje veilig thuis moeten laten, dan leefde ze nu nog,’ prevelde hij zachtjes. Zijn stemgeluid zoog hem terug in het heden. Zijn vinger drukte tegen de trekker van het pistool. De veiligheidspal voorkwam dat het afging.

Na de dramatisch vakantie keerde hij terug naar de Verenigde Staten. Daar rondde hij zijn *Master of Business Administration* af en meldde zich bij de CIA. Hij wilde helpen bij het voorkomen van terroristische aanslagen. Na de kritische screening begon hij als analist op het hoofdkwartier aan de Route 123 in Langley, direct ten noordwesten van Washington. In *all-source analyses* verwerkte hij opensource-informatie met veel onbewerkt openbaar materiaal. Daarnaast speurde hij naar grijze informatie, openbaar maar lastig toegankelijk in bijvoorbeeld papieren archieven. Het echte geheime werk was de zwarte informatie.

Anderhalfjaar later bereikte hij de minimumleeftijd van vijfentwintig en werd hij toegelaten tot de opleiding van de fameuze *clandestine service*. Hij wist nog als de dag van gisteren hoe na een halfjaar vooropleiding in de koude januarimaand een geblindeerde bus hen met een lange rit naar *The Farm* bracht. Dat was het geheime CIA-opleidingsterrein, waarvan hij pas later bij

de CIA vernam dat het aan de rivier de York lag, vlak bij het dorpje Williamsburg, circa vierhonderdvijftig kilometer ten zuidwesten van New York. In een halfjaar leerde hij het vak in de 'democratische Republic van Vertania', een fictief land, compleet met een nieuwszender en een stuk van de hoofdstad 'Womack' met nagebouwde ambassade en straten met *checkpoints*, en volop natuur. Voor de volhouders een compleet pakket. Schieten met de Glock, flitsgranaten, bermbommen, defensief autorijden, droppings vanuit een vliegtuig, EHBO-technieken, het doorstaan van martelingen met als alternatief de zelfmoordpil. En rollenspelen met oud-agenten, bijvoorbeeld om op een ambassadereceptie een informant te rekruteren. Alleen de besten slaagden.

Hij hoopte met een *non-official cover* onder de dekmantel van een private organisatie in het Midden-Oosten tegen het terrorisme te mogen strijden en wilde naar de *War Zone,* zoals ze dat gebied bij de CIA noemden. Zoals de meeste geslaagden begon hij helaas onder een minder spannende diplomatieke dekmantel op een ambassade. Eerste post was Rome, braaf met de zekerheid van diplomatieke immuniteit die de *non-officials* ontbeerden. Wellicht mede vanwege zijn strengkatholieke opvoeding, moest hij met zijn eerste operatie een samenwerking verkennen met de in Rome zetelende Maltezer Orde. De operatie leverde voor de CIA uiteindelijk geen resultaat op. Wel ontmoette hij de Hoogste Broeder, die veel beter dan de CIA begreep wat de dood van zijn zus voor hem betekende. Diens boodschap dat hij zijn zus thuis had moeten laten en de vrouwelijke terroriste het kwaad in de vrouw openbaarde, raakte bij hem de juiste snaar. Hoe hij door zijn moeder was mishandeld had hij voor het eerst durven bespreken. De warme gesprekken die volgden veranderde hem. Of beter gezegd: hielpen zijn echte zelf te ontdekken. De dood van zijn zus werd voor hem een symbool voor de goddelijke missie die zijn leven weer betekenis gaf.

Met anti-terreurwerk voor de CIA had hij aanvankelijk de dood van zijn zus een plek willen geven. Ondanks zijn verzoeken zette ze hem keer op keer anders in. De Hoogste Broeder, die met hem heimelijk contact hield, herkende haarfijn zijn gevoel van vervreemding en deed op het juiste moment zijn aanbod. Het was een teken van God dat zijn ouders hem Luke noemden, zei de Hoogste Broeder, naar Lucas die zich niet liet misleiden door de onware tekst. Hij kon als 'slaper' de geheime Ribbroederschap gaan dienen. Zij streden als enige letterlijk voor 'tuitio fidei', behoud van het geloof, en de leidende rol daarin van de man. Ze zorgden dat hij als consultant een nieuwe carrière maakte. Dat bouwde logisch voort op zijn MBA en de bij de CIA opgedane analytische vaardigheden en ervaring met geheime informatie. Een perfecte dekmantel om, indien nodig, tot zijn plicht geroepen te worden. Dat moment van ontwaken was nu gekomen. Als Lucas zou hij strijden en sterven.

Hij stopte zijn Glock onder zijn zomerjas en verliet zijn hotelkamer. Hier

ergens in Damascus moesten de twee zijn, wist hij nu. De hoogste instantie had hem zojuist carte blanche gegeven en mankracht geboden. Om tien uur sprak hij de man die ze wist te vinden. Het liefst had hij het al over de telefoon gehoord. In een land waar de landelijke geheime dienst alom aanwezig is, vermeden informanten echter dat soort contact. Vol goede moed liep hij het oude centrum van Damascus in.

Nicolas had nog steeds rode vlekken in zijn nek en grote opgewonden ogen. Ze waren neergestreken in een theehuis een paar straten verderop. Het gepruttel van waterpijpen vermengde zich met zangerige muziek uit de plafondboxen. Eenvoudige houten stoelen en kleine tafels. Aan de muren een grote foto van de president boven kleinere afbeeldingen van de stad en een oorkonde.

‘Geen rib,’ leek Nicolas te ijlen, ‘geen rib.’

‘Zachtjes praten,’ zei Gina, en bedankte met een knik de jongen die twee smalle glazen thee op tafel zette.

‘Op die scherf ontbreekt die ribpassage, en die scherftekst is zo’n vijf eeuwen ouder dan de oudste snippers die we tot nu toe kenden, en zo’n duizend jaar ouder dan de compleet bewaarde tekst van het paradijsverhaal.’ Met een verwarde blik in zijn ogen keek hij haar aan: ‘Als het ribverhaal niet tot de oorspronkelijke versie behoort, worden nog steeds miljoenen vrouwen onderdrukt doordat iemand dat ooit zo bedacht heeft en later aan de tekst toevoegde.’

Gina begon te begrijpen waarom hij zo onder de indruk was. ‘Is het niet een vervalsing, dat iemand het met inkt op een oude scherf heeft geschreven?’

‘Onwaarschijnlijk.’ Hij begon steeds sneller te praten, en legde uit dat weinig mensen zo goed bekend zijn met de exacte vorm van letters uit die specifieke periode. Een patina over de met inkt geschreven letters toonde dat de tekst al lang geleden was geschreven. ‘Een specialist moet met een microscoop bepalen hoe oud de flinterdunne laag bovenop de letters is. Hoogstwaarschijnlijk bevestigt dat de echtheid.’

Hij nam een paar slokken thee, en vervolgde iets rustiger: ‘Aan het ingebakken stempel op het oor kan ik zien dat die scherven uit circa 700 voor Christus dateren. De stijl van de Paleo-Hebreeuwse letters past bij die tijd.’

‘Bestond destijds al een paradijsverhaal dat verloren is gegaan?’

‘Een oud vermoeden. Deze scherf bewijst het.’

Gina keek naar een aquarel van een moskee aan de muur van het theehuis. ‘Staat het ribverhaal in de Koran?’

‘Nee. Het is pas later overgenomen door Aboe Hoeraira. Die zou Mohammed gekend hebben en volgens de soennitische traditie het ribverhaal uit de mond van de profeet hebben opgetekend, een zogeheten *hadith*. Daardoor is het ribverhaal nu belangrijk in de veruit grootste stroming van de islam.’

‘Dat het op deze scherf ontbreekt, is dan nogal ingrijpend.’

‘Zeker voor orthodoxe mannelijke gelovigen die het ribverhaal misbruiken om vrouwen als tweederangs mensen te behandelen. Het geeft ze macht die ze

niet graag uit handen geven.’

‘Een kritische voetnoot bij die passage in Genesis zou de orthodoxe geloofswereld een stukje vrouwvriendelijker kunnen maken.’

‘Deze scherf kan dat in beweging zetten.’

‘Als dat zo is, moeten we terug naar de winkel en die scherf kopen.’

Nicolas schudde vastberaden zijn hoofd. ‘Nee, als we illegale antiquiteiten kopen, overschrijden we echt een grens. En alleen kijken en daarna niet kopen is zakelijk gezien onethisch.’

‘Je hebt niet eens een foto. Die moest je wissen.’

Hij glimlachte. ‘Ik had hem eerst naar mijn email gestuurd. Die foto heb ik nog.’

‘Slim. Maar is één foto niet wat mager, ook als bewijs?’

‘Normaal had ik inderdaad detailfoto’s gemaakt, ook van de zijkant en achterkant. Hij trok het boek weg.’

‘Laten we teruggaan en zeggen dat je een potentiële koper hebt die foto’s wil zien.’

Nicolas schoof onrustig op zijn stoel. ‘Ik weet het niet…’

‘Ik wel. Dan ga ik wel alleen.’

Nicolas legde zijn gezicht in zijn handen en bleef secondenlang stilzitten. Hij keek op met een gespannen blik. ‘Vooruit dan. Onder één voorwaarde: kijken, niet kopen.’ Hij legde een biljet van vijfhonderd lira op het dienblad en veerde op. ‘Het kan niet anders. We kennen de weg.’

Teruglopend uit het theehuis wist Gina even niet meer de weg naar de antiekwinkel. Ze ergerde zich aan haar gebrekkige richtingsgevoel. De mensenmassa in de smalle straat en het gekef van een straathond maakte haar onrustig.

‘Die kant op,’ wees Nicolas kordaat. Hij toonde zich de rots in de branding, dat had haar altijd in Silvano aangetrokken, haar grote liefde. Ze voelde zich een zelfstandige vrouw, maar ze vond dat een man de weg hoorde te weten. Het moest iets zijn in haar diepere oerbrein. Met een prettig gevoel liep ze met Nicolas mee en moest zich ervan weerhouden hem een arm te geven en zich blind te laten leiden, de steunpilaar die ze de afgelopen jaren steeds meer was gaan missen.

‘Typisch Damascus,’ liet hij zich als een ervaren reiziger ontvallen en wees naar een zijweg links. Na een smal zijstraatje liepen ze een brede weg in.

‘Hé, de Rechte Straat,’ zei ze spontaan.

‘Hoe bedoel je?’ vroeg Nicolas. ‘Er zijn wel meer rechte straten in Damascus, zo rommelig is het hier ook weer niet.’

Kort haperde er iets bij haar. Toen schoot het in een flits door haar heen: hij had geen benul. ‘Ja, dat is waar,’ speelde ze het spel mee. ‘En dat zal wel met de burgeroorlog zijn beschadigd.’ Ze wees naar een ruïneachtig wit poortgebouw in de verte.

‘Denk het wel.’

Bingo! Nu wist ze het zeker. Dit was de bekende hoofdstraat van het oude Damascus, die in het Nieuwe Testament *De Rechte Straat* heette. In de verte stond het restant van een al eeuwen eerder beschadigde Romeinse boog. Zelfs zij wist dat na één eerder bezoek, Nicolas viel onhoudbaar door de mand.

‘Deze wat oudere man heeft geloof ik niet door dat we in de hoofdstraat van het oude Damascus staan. Geheugenverlies komt met de leeftijd.’ Ze glimlachte verleidelijk naar hem. ‘Tenzij je nooit eerder in Damascus bent geweest, dan zou ik die vergeetachtigheid kunnen begrijpen.’

Zijn gezicht stond verbeten. Ze glimlachte: ‘Ik plaag je Nicolas, je hebt me afgelopen dagen enorm geholpen. Ik voel me gevleid dat je zo je best doet.’ Speels gaf ze hem een duwtje in zijn zij en schrok er zelf van.

Ze deed snel een stap naar voren en begon te lopen. ‘Ik ga wel voor, dat lijkt me beter.’ Ze herkende toevallig links een huis met een speciale raamdecoratie, waar ze zeker langs waren gelopen. En verderop herinnerde ze zich het houterige pianospel dat door het raam van een woonhuis klonk. Eenmaal die weg ingeslagen, zagen ze een spitsboog, precies zoals die van de overdekte steeg eerder. Ze had wat geluk, wat hij niet hoefde te weten.

Al snel stapte ze de winkel binnen. De ladder stond er nog en het luik was

open. Beneden viel niemand te bekennen. Ze wenkte Nicolas haar te volgen naar de bovenkamer.

'Nee!' gilde Gina boven hem. Verstijfd bleef Nicolas op de traptrede staan. Zijn hoofd stak net boven de luikopening uit. Met het perspectief van een muis keek hij de kamer in. Gina stond naast de trapopening, twee handen voor haar gezicht. Links aan het eind van de stoffige plankenvloer keek hij tegen de onderkant van twee sandalen, in een rare houding. Ervoor lag iets in een bruine jurk bij het bureau. Gespannen klauterde hij omhoog.

Voor het bureau lag de gids in zijn bruine gewaad, levenloos, met een zware hoofdwond. De man in de witte jurk lag voorover op zijn bureau. In zijn achterhoofd gaapte eenzelfde wond. Gina hield haar handen nog steeds tegen haar gezicht. Hij liep met een bonzend hart naar het bureau, waar het boek ondersteboven opengevallen op de grond lag. Haastig pakte hij het op. Het gat was leeg.

'Iemand heeft de *ostrakon* meegenomen en de getuigen omgebracht,' zei hij.

'Is de scherf niet onder het bureau gevallen?' fluisterde Gina die haar handen aarzelend liet zakken.

Hij keek snel onder het bureau en erachter. 'Nee, niets.'

Vanuit de straat klonken mannenstemmen. Hij gluurde door het kleine raampje achter het bureau omlaag. Drie mannen in donkere kleding naderden met stevige pas, twee van hen met een grote linnen zak in de hand.

'We moeten weg, snel,' fluisterde hij naar Gina die met een verwarde blik in haar ogen nog steeds bij het luik stond. Met zijn hand gebaarde hij dat ze het moest sluiten.

Zachtjes liet ze het zakken en schoof de ijzeren grendel met een snerpend gepiep in het slot. Beneden in de winkel klonken nu zware stemmen. Harde stoten denderden tegen het luik. Gina rende over de krakende vloer naar het andere korte uiteinde van de bovenkamer en duwde het kleine raampje open. Het piepte. Ze begon naar buiten te kruipen. Met het gerits van scheurend stof bleef haar jurk aan het raamhaakje hangen.

Het bonken en het geschreeuw zwol aan. Ze maakte een rukkende beweging aan het kledingstuk dat bleef vastzitten. Er klonk een harde knal. Een zware balk schoot als een spies dwars door het luik omhoog, de rest van het luik vloog in spaanders door de lucht.

In een waas van paniek scheurde Nicolas de onderkant van haar jurk af en gaf haar zonder nadenken een duw. Ze gilde ijzig. 'Oh nee!' schoot door hem heen. Met bonzend hart keek hij uit het raam. Direct onder het raam was gelukkig een terras. Gina krabbelde kreunend overeind. Snel klom hij uit het raam en plofte naast haar neer.

'Kom,' fluisterde ze en liet zich langzaam van het terrashek zakken. Hij

volgde. Ze belandden op een kleine binnenplaats. Voorzichtig trok ze de krakende poortdeur open. Haar jurk was erg kort afgescheurd. Ze kon het goed hebben, maar dit hielp niet onopgemerkt door de massa weg te glippen. Snel griste hij een trui van een waslijn en knoopte die om haar heup.

'We moeten nu rustig, als toeristen, weglopen,' fluisterde ze en pakte zijn hand. Als een verliefd paar slenterden ze de straat in. Haar hand voelde klam en ongemakkelijk.

Zonder airco vond Gina het oncomfortabel warm in de gammele Mercedes die zich een weg baande door het drukke Damascus. Gehaast had ze de eerste beste taxi aangehouden. Waren ze gezien, verdacht van dubbele moord? Syrische gevangenissen konden je dood betekenen. Ze had de chauffeur gevraagd of hij hen ergens over de grens kon brengen. Het werd Beiroet, waar hij regelmatig op reed, de grenspost naar Libanon kende hij goed. Gina had hem een flink bedrag vooruit betaald en beloofde het te verdubbelen bij aankomst in de Libanese hoofdstad.

Vanbuiten leek de gele taxi nog wat, eenmaal ingestapt viel de ouderdom aan alles af te lezen. Gaten in de zwarte bekleding onthulden de gele vulling. Onder haar voelde ze een metalen veer, die zich bijna door de bekleding omhoog wrong. De achterbank piepte bij elke oneffenheid in de weg. De bezwete achterkant van haar jurk plakte tegen de rugleuning, er hing een zurige zweetlucht. Uit de spiekers klonk zangerige Arabische muziek. Achter de vieze ramen was Damascus stoffig en hectisch.

De taxi liet de drukke buitenstad achter zich. Weg nummer 1 kronkelde door de kale bergen, met veel rotsen en weinig afwisseling. Ze voelde de spanning aan haar gezicht. Als ze er bij de grens maar niet uitgepikt werden. Rechts van haar keek Nicolas strak voor zich uit, zijn rechterhand stevig op de leuning van de voorstoel, alsof hij die steun mentaal nodig had.

In een wanhopige opwelling bedacht ze dat een beetje flirten de spanning kon wegnemen. Ze knoopte de trui die haar afgescheurde jurk had bedekt los. ‘Tjonge wat warm,’ zei ze achteloos. Ze schoof dichter tegen hem aan, en legde de trui aan de andere kant naast zich. Uitdagend sloeg ze haar gebruinde benen over elkaar en staarde aan haar kant uit het raam. Silvano bespeelde ze zo tijdens hun tweede afspraakje, en nog regelmatig daarna. Na zijn dood had ze zoiets nooit meer gedaan, het voelde als verraad. Nu kon het haar leven redden, ze moesten ontspannen overkomen als ze aan de grens zouden zijn. Calmo!

Starend naar de grauwe rotsen langs de weg wachtte ze op zijn openingszin. Als een oneindige kudde trokken de rotsen voorbij. Af en toe passeerden ze een ronkende vrachtwagen die zwoegend de bergen inreed. Verder bleef het stil.

Uit haar ooghoek zag ze hoe Nicolas onverstoord uit zijn raam bleef staren. In een flits realiseerde ze zich hoe ze erbij zat, natuurlijk konden andere automobilisten het zien, en de taxichauffeur via zijn spiegel. Ronduit gênant zoals ze tegen hem was aangekropen. Als een hunkerende vrouw die al vijf jaar geen relatie meer had en zich aanbood aan de eerste beste man. Een macho die een stuk ouder was, en bovendien nu geen enkele interesse toonde.

Het ene alternatief leek nog slechter dan het andere. Als ze haar trui met die hitte weer om zou doen, gaf ze openlijk toe dat het een mislukte avance was. Verward keek ze naar haar benen, die konden verleiden, dat wist ze. Ze hadden een onschuldige man vermoord, maar daar dacht ze liever niet meer aan. Vol zelfhaat bleef ze uit haar raam staren, zoals een kat de andere kant opkijkt en de rest kan vergeten.

Het saaie landschap leek de tijd op te rekken, eindeloos lang, angstig. Plots voelde ze haar hart versnellen. In de verte doemden borden op met het portret van de Syrische president die wakend toekeek op iedereen die het land verliet. Op de rechterrijbaan stonden wachtende vrachtwagens in een door de strenge controles opgerekte rij. We naderen de grens! Zo zou ze zeker de aandacht trekken. Toch weigerde ze de eerste stap te zetten.

‘Pretty lady no good for border people,’ doorbrak de taxichauffeur de stilte. Hij keek in zijn spiegel en zette de zangerige muziek uit. ‘These people must focus on their job, you know.’ Ze besloot de kans met beide handen aan te grijpen, pakte de trui, legde die over zich heen en schoof terug naar haar kant.

‘You are right. It is very hot, however we like a quick crossing.’ Ze gruwde van haar door de spanning beroerde Engels. Het verlegde wel de aandacht.

‘O, zijn we al bij de grens,’ reageerde Nicolas zichtbaar opgelucht. ‘Ik was even helemaal met mijn gedachten elders. Heb je het niet te warm?’

Misschien deed hij alsof haar avances hem waren ontgaan. In ieder geval haalde het de ijzige spanning uit de lucht nu de zwaarbewaakte grenspost in zicht kwam. Verderop zou nog die van Libanon volgen. Deze in Syrië was het gevaarlijkst.

‘No worry sir,’ zei de taxichauffeur. ‘No hot lady now. Please give me your passports and I will arrange.’ Hij parkeerde de auto aan de kant, liep bij een douanekantoor naar binnen en kwam niet meer naar buiten.

‘Hij moet een visum voor Libanon regelen en het is erg druk,’ zei ze na tien minuten. Ze wiebelde nerveus met haar been.

‘Ja natuurlijk.’ Nicolas hield de voorstoel nog steeds strak vast.

De zon brandde op de auto en de plastic bekleding werd steeds heter. Ze voelde haar zweet in de trui trekken en hield dat zo. Ze durfde het raam niet open te doen. Vanachter glas voelde het een beetje alsof ze naar de tv zat te kijken. Ze probeerde er niet aan te denken dat ze echt bij de Syrische grens stond en een grote kans liep als moordverdachte in een verschrikkelijke gevangenis te eindigen.

Er passeerde een lange tijd van nietsdoen. De autoklok wees ondertussen al twintig minuten later. Ze staarde naar de bergtop in de verte en gokte dat die Libanees was. Zo dichtbij. Vlak naast hen haalden agressief kijkende soldaten

een oude Mercedes helemaal leeg. De chauffeur stond er met zijn gezin naast, het gelaat gespannen.

‘We moeten rustig blijven,’ zei ze zachtjes. Ze tikte nerveus met haar vinger op de bank.

‘Ja, we moeten rustig blijven,’ bevestigde Nicolas met een uitgedroogde stem.

Uit het niets kwam de taxichauffeur naar buiten en hield even in voor een donkergroene legertruck die met grote snelheid rechts alle auto’s passeerde en voor het grenskantoor met een stofwolk stopte.

‘Nee,’ riep ze verschrikt.

‘Dat zullen ze zijn,’ vulde Nicolas haar gedachte in.

De taxichauffeur trok zijn deur open. Geluiden van buiten klonken opeens luider. Er drong een stoffige en vieze benzinelucht naar binnen.

‘Visa sir, all Oké.’ De chauffeur trok de deur met een harde rammel dicht, startte en reed tergend langzaam naar de slagboom verderop, waar verder geen auto’s voor hen wachtten. De in burgerpak geklede Syrische president keek vanuit de hoogte op hen neer. Een van zijn soldaten uit de vrachtwagen liep gehaast het grote douanegebouw binnen. De taxi stopte bij de gesloten rode ijzeren slagboom. Tergend langzaam draaide de taxichauffeur zijn raampje open dat piepend weerstand bood. Hij wisselde wat onverstaanbaars met de douanier, die de paspoorten met visa aanpakte. Streng keek de man naar hen door het zijraam. Hij wendde zijn blik naar zijn telefoonscherm en keek geconcentreerd. Zouden ze al foto’s van hen verspreid hebben?

De douanier draaide zich om en liep met de paspoorten naar zijn collega in het kleine wachthuisje. De taxichauffeur begon nerveus met zijn ring op het plastic van het stuur te tikken.

‘Are you going for holiday to Beirut. My nephew can show nice things.’

‘No, just visiting family,’ hield ze het gesprek af. Ze keek even om. De soldaat snelde bellend uit het kantoor. De douanier in het wachthuisje was nog steeds in gesprek.

‘No worry,’ zei de chauffeur en stak zenuwachtig een sigaret op.

De sigarettendamp zwierde naar de achterbank. Haar benen en oksels waren drijfnat, de hete bekleding voelde vies klam. Een walgelijk mengsel van sigarettendamp en zweetlucht vulde de auto. De chauffeur rochelde luid.

‘Nice time with pretty girl sir?’ De chauffeur keek achterom, en ontblootte lachend zijn vieze gele gebit waar een voortand aan ontbrak. Hij veegde het zweet van zijn voorhoofd en droogde zijn hand af aan zijn grijze stoppelbaard. Ze voelde zich een stuk vee waarover de heren een keurend gesprek gingen voeren. Nicolas bleef strak voor zich uitkijken. Ze had zich nog nooit zo vies en bedreigd gevoeld. Ze miste Silvano.

Haar hoofd begon licht te trillen, bij haar altijd de aanloop naar een totale

ontsporing. In gedachte zag ze al hoe ze gillend door de soldaten werd afgevoerd. Ze vocht tegen haar instinct, een ongelijke strijd wist ze uit ervaring.

Plotseling kwam de rode slagboom in beweging. De douanier stapte uit het hok, stak de paspoorten door het raam en gaf een harde klap op het dak.

'We can go sir,' zei de taxichauffeur op opgeluchte toon, en gaf de paspoorten naar achteren door aan Nicolas. Hij startte de motor, die direct weer afsloeg. Huh, huh, huh, klonk het schorre gezwoeg van de startmotor die poogde leven in de oude machinerie te krijgen. Voor de auto liep een tweede bellende soldaat uit de legertruck naar het wachthuisje en sprak wild gebarend de douanier aan.

Plotseling sloeg de motor aan. Ze durfde niet te ademen alsof de beweging van haar borst al te veel de aandacht op zich zou vestigen. Ze trok de trui nog strakker over zich heen. Nicolas krabde nerveus aan zijn knie. De douanier keek op het scherm van de telefoon van de soldaat, staarde even, en schudde zijn hoofd. Hij knikte naar de taxichauffeur en gaf met een ongeduldige armbeweging aan dat ze konden doorrijden.

Even later zoefde het rotsige landschap voorbij. Ze durfde niet achterom te kijken. Er volgden acht lange kilometers grensgebied. De weg liep tussen steile rotswanden door. Een hoge betonnen rand vormde de middenafscheiding. Op de lantarenpalen hingen posters met de Syrische vlag. Het leek tergend lang te duren voordat ze afdaalden naar de Libanese grenspost Al-Masnaa. Al die tijd was het doodstil in de broeierige auto. Ze staarde naar het verse paarse ovale Syrische stempel in haar paspoort.

De rij in Al-Masnaa was kort. De taxichauffeur pakte de paspoorten weer en stak ze door zijn raampje. Een paar onverstaanbare woorden met de grenswacht, een lach, en daarna nam hij ze weer terug en hield ze over zijn schouder. 'We kunnen verder,' lachte hij uitbundig en trok op.

Nog half verdoofd, voelde ze de spanning langzaam van zich afglijden. Met een bevrijd gevoel staarde ze naar het zwarte Libanese blokstempel van Al-Masnaa. Nog nooit was ze zo blij geweest met een paar stomme stempels. Het bleef onverminderd vies en warm. Het deed er niet meer toe.

51

Met hoge snelheid stoof de taxi door een dorpje in de Bekavallei, een vijftien kilometer brede vlakte tussen twee ruige flanken. Nicolas had nog vage herinneringen uit zijn peutertijd aan bezoekjes bij een wijnboer hier. De Bekavallei was bekend van de Libanese wijnbouw, maar hij kende intussen de verhalen van ontvoerde toeristen die in de verkeerde taxi stapten. De kaarsrechte weg met stenen middenberm voerde door winkelstraten en langs rommelige akkers met zwerfvuil. Na ruim een kwartier vlak land, kroop de weg omhoog het Libanese gebergte in. Saaie grijze betonblokken markeerden de bermrand. Erachter ontvouwde zich een mistroostig landschap.

‘Er is weinig over van de Libanese cederwouden,’ doorbrak Nicolas de stilte. Hij wees naar het grauwe rotsige laaggebergte.

‘Die ceder op hun vlag is de laatste die over is,’ zei Gina. ‘Een vroeg voorbeeld van de mens die Moeder Aarde verwoest.’

Het leek alsof iemand ter compensatie kleine rotsblokken over het kale landschap had uitgestrooid. Hier en daar lagen er dorpjes met veel grijs gepleisterde huizen en gebouwen. Bovenop de kale heuvels vormden elektriciteitsmasten het enige silhouet. Langs de weg brachten reclameborden wat kleur. Veel Arabische teksten met blije mensen, beelden van shampoo of een kleurige doos met fastfood. Een brugrand was over de volle breedte bekleed met foto’s van zilveren juwelen. De taxi werd regelmatig opgehouden door een roestige vrachtwagen. Er reden oude rammelende Mercedessen en BMW’s, naast nieuwe modellen strak in de lak. Af en toe passeerden ze een road-block met ronde lichtgrijze betonnen bunkers met schietgaten en een metalen wachthuisje. Soldaten van het Libanese leger hingen er verveeld rond. Ze waren met hun grijs-witte camouflagepakken goed aangepast aan het grauwe landschap.

Nu de spanning was vervlogen, vond hij het tijd voor een plan. ‘We moeten vooruitdenken Gina, net als bij schaken. Pionnen opschuiven om de loper in stelling te brengen. Ik bedoel, nadenken over welke schoenen je het beste kunt kopen.’

Ze glimlachte. ‘Fianchetto. Een Italiaanse schaakterm voor de opening over de flanken. Mijn favoriet met de lopers is overigens de Italiaanse opening, beschreven in een Italiaans schaakboek uit 1512. Schoenen heb ik al.’

‘Schaak jij?’

‘Ik was op de lagere school schaakkampioen. Ook las ik al veel boeken en speelde piano. Later vond ik overigens jongens leuker. Schaakte jij als kind?’

‘Eerlijk gezegd niet. Ik vond meisjes leuker.’

‘Verrassend. En je wil ook eens vooruitdenken?’

Touché! Ze zette hem op zijn plaats. Slikken en doorgaan.

‘Ik heb nog eens zitten nadenken. Je vader is vermoord, er is in zijn buitenhuis ingebroken en nu is de handelaar gedood waarvan je vader die scherf wilde kopen.’

‘Een stel bandieten dat wil voorkomen dat die scherf bekend wordt, en iedereen doodt die er iets mee te maken heeft.’

‘Het begint er wel op te lijken. Ik ken in Beiroet een oud-geheimagent die ons kan adviseren over onze veiligheid. Zal ik hem bellen?’

‘Prima. Mijn intuïtie zegt dat die maffioso die ons in Italië achterna zat, nog leeft.’

Hij belde en legde zijn vriend uit wat er aan de hand was, en kreeg direct hulp aangeboden. Daarna belde hij twee relaties die morgen al beschikbaar bleken te zijn en misschien meer over de scherven konden vertellen.

Tevreden stak hij zijn mobiel in zijn zak en keek naar Gina. ‘Geregeld. Onze spion zorgt dat we vanavond anoniem in het Le Royal Hotel kunnen overnachten, zonder onze naam en paspoort af te geven. Dat kon omdat hij de rekening vooraf betaalt, met een flinke toeslag en juiste connecties. En hij geeft ons op een veilige plek advies.’

‘En morgen?’

‘Als onze spion dat veilig acht, drinken we morgen in het centrum wat met een handelaar en lunchen we met een oudheidkundige.’

‘Klinkt me als muziek in de oren. Pico bello.’

Hij boog schuin voorover naar de taxichauffeur. ‘U kunt ons straks afzetten bij Le Royal Hotel Beiroet.’

Met een reeks haarspeldbochten begon met het invallen van de avond de afdaling naar Beiroet. De straatverlichting sprong aan en doofde na vijf minuten weer, net als veel andere lichten. ‘No problem,’ lachte de chauffeur die klaagde over de corrupte regering. De gebrekkige stroomvoorziening was kenmerkend: er kwam geen oplossing omdat invloedrijke leveranciers van noodaggregaten het graag zo hielden. Ze zorgden dat de huizen en restaurants van de elite er geen last van ondervonden, de happy few. ‘A country of many faces, sir.’

Vanuit het drukke stadscentrum, reden ze in noordelijke richting langs de Middellandse Zee en het strand. Na ruim een kwartier doemde het hotel rechts van de kustweg op als een verlichte ronde burcht. Het lag tegen de heuvelwand van de Libanese bergen die hier door de zee werden gestuit. Na de afslag kronkelden ze over de Royal Road omhoog en stopten voor de slagboom bij de zwaar bewaakte ingang. Bewakers keken de onderkant van de taxi met spiegels na op explosieven. Speurhonden blaften agressief. ‘Welkom in Beiroet,’ lachte de taxichauffeur.

Toen ze even later in de rij voor de hotelbalie wachtten, vertelde Nicolas

kort over de ex-spion die ze zo zouden ontmoeten. ‘Je moet weten dat het een spionagefreak is. Hij heeft zo’n twintig jaar bij de CIA gewerkt en adviseert nu bedrijven en andere organisaties hoe zich tegen spionage te beschermen.’

‘Spionagefreak?’

‘De man weet enorm veel. Hij heeft de neiging je te overladen met vaktermen en afkortingen. Dat hoort erbij, met wat doorvragen wordt het wel duidelijk wat hij bedoelt.’

Een blik op de hotelklok leerde dat ze keurig op tijd waren. ‘Onze ex-spion zal zo bellen. Voor de zekerheid heb ik ook jouw nummer gegeven zodat we hem niet kunnen missen voor het geval ik even in gesprek ben.’

Bij de receptie vroeg hij zoals afgesproken naar de ‘kamer van de manager’ en kreeg zonder paspoort te tonen de kamerpassen: twee kamers naast elkaar op de derde etage. ‘Zie je zo beneden,’ zei hij boven in de gang. Met een klik opende hij met zijn plastic kamerpas de kamerdeur. Er was zelfs een klein open keukentje met bar en een balkon met zeezicht. De inrichting met grijze plavuizen en witte muren oogde ongezellig. Het weidse uitzicht over een grote baai in de Middellandse Zee maakte veel goed. Links lag in de verte het verlichte centrum van Beiroet. Hij liet zijn koffer op het bed ploffen. Op dat moment belde Gina.

‘Die spionagefreak heeft me al gebeld, via WhatsApp. Hij deed nogal geheimzinnig, er liggen instructies voor ons klaar bij de receptie. Ik heb gezegd dat ik me even moet omkleden. Over een halfuur zien we elkaar beneden in de lobby.’

Een halfuur later stond hij braaf alleen beneden. Bij de receptie kreeg hij een blanco envelop mee en nam plaats in een van de zithoekjes met geribbelde groene pluchestoelen rond een bruine ronde tafel.

‘Met taxi naar Rafik Hariri Memorial landzijde,’ las hij in de in hoofdletters afgedrukte instructie. ‘Na bezoek memorial om zeven uur *rolling car meeting* in jouw merk, donkere kleur schaakspel.’

Gina kwam uit de lift, keek even zoekend rond en schreed gracieus in zijn richting. Het zwarte jurkje met sinaasappels paste haar magnifique. De paardenstaart vestigde extra de aandacht op haar gezicht met fijne jukbeenderen en verleidelijke glimlach. De gouden slangen in haar oren maakten het plaatje compleet.

Ze schoof aan.

Hij liet haar de instructie lezen en legde uit wat zijn vriend ermee bedoelde. ‘Zo ontmoet ik hem altijd in Beiroet. Hij is zeer voorzichtig en pikt ons om precies zeven uur op bij een zeer druk punt zonder veiligheidscamera’s, in een zwarte BMW. Daarna rijden we ongetwijfeld eerst een stuk rond om te kijken of we gevolgd worden. En dan geblinddoekt naar zijn safehouse.’

De ergste avondspits was voorbij, de taxi bracht hen in twintig minuten naar hun bestemming, het monument voor de in 2005 met een autobom vermoorde miljardair en premier Rafik Hariri. Het lag bij de jachthaven aan een bocht van de kustweg. Hariri was de drijvende kracht achter de herbouw van het door de burgeroorlog verwoeste centrum van Beiroet, wat zijn eigen bouwonderneming Solidere veel lucratieve opdrachten opleverde. Een door de Verenigde Naties uitgevoerd onderzoek naar de aanslag wees in de richting van Syrië, dat Hariri's politieke opponent generaal Emile Lahoud steunde. Andere bronnen wezen in de richting van het door Iran gesteunde Hezbollah, of Israël. Alle drie de landen bemoeiden zich afgelopen decennia intensief met Libanon.

Om zeven uur stipt hield een zwarte BMW met geblindeerde ramen stil op de afgesproken plek om de hoek. Ze stapten snel achterin.

'Goed je te zien, Nicolas,' zei de man achter het stuur, een kale zestiger met honkbalpet. 'En welkom, Gina. Ik ben James.' Hij legde uit dat hij in noordelijke richting Beiroet zou uitrijden om daarna een bergweg in te slaan. 'Voor de zekerheid doen we een SDR.'

'SDR?' vroeg Gina.

'Sorry. Ik bedoel een *surveillance detection route*. Dat is een langere route met omwegen zodat ik makkelijker kan checken of we worden gevolgd. De kunst is een verklaarbare weg te kiezen, zodat ons gedrag niet opvalt. En natuurlijk keurig voor een oranje licht stoppen, niet de indruk wekken dat je iemand wilt afschudden.' Met een brede grijns keek hij kort achterom. 'En uiteraard een *volgauto contra-surveillance*.'

'Een volgauto?'

'Die grijze Mercedes een paar honderd meter achter ons checkt op achtervolgers en seint me in als dat zo is. Dan brengt hij ze thuis.'

'Thuis?'

'Hij blijft ze volgen om te kijken waar ze vandaan komen. Het is belangrijk je tegenstander te kennen.'

Ze sloegen rechts de bergen in. Het werd rustig, met ver achter hen in het donker alleen nog de koplampen van de Mercedes. Bij een dorpje sloegen ze een zijstraat in en stopten vrij abrupt.

'Voertuigwisseling,' zei James. In tegenovergestelde richting stond een geblindeerde Audi klaar, waarin ze snel wegreden. Na de bocht passeerden ze de grijze Mercedes, die een kort lichtsignaal gaf.

'Mooi, we zijn zwart. Buiten beeld, geen volgers,' zei James en reed dezelfde weg weer terug om na tien minuten een zijstraat in te rijden, waar hij bij een grasveldje stopte.

'Ik doe jullie nu een blinddoek om. Ik ken Nicolas natuurlijk goed, puur standaardprocedure om mijn safehouse geheim te houden. *Trust but verify*

blijft het motto in ons wereldje.’ Nicolas voelde hoe de blinddoek flink werd aangetrokken.

‘Ik zie inderdaad niets meer, niente,’ hoorde hij Gina naast zich zeggen.

Na een flinke rit en heel wat bochten minderde de auto snelheid. Nicolas werd naar links gedrukt in een scherpe bocht, onder de banden klonken knisperende steentjes. Kort erop hielden ze stil en trok James piepend de handrem aan.

‘Ik help jullie een voor een naar binnen. We gaan binnen een trap af, dus voorzichtig. Beneden kan de blinddoek af. ‘Ladies first.’

Nicolas hoorde hoe het portier aan Gina’s kant openzwiepte en ze op de stenige ondergrond uitstapte. De deur sloeg weer dicht. Het geknisper van steentjes onder hun voeten stierf snel weg. Er viel een stilte, minutenlang. Net toen hij een wat ongemakkelijk gevoel kreeg, knisperde het weer. Zijn portier klikte. Het gefluit van een vogel klonk opeens duidelijk. James trok hem aan zijn bovenarm mee. Al snel daalde hij met zijn voeten tastend een trap af. Aan het eind voelde hij vlakke grond, liep een stukje door, en hoorde een zware deur achter zich dichtslaan. Een hand begon krachtig zijn blinddoek los te knopen. Zijn ogen moesten even aan het licht wennen. ‘Welkom in mijn mancave,’ zei James.

52

Een frisse aircolucht streek langs Nicolas' huid. Het safehouse was een gesloten raamloze kelder met in het midden een lange tafel waar Gina op een plastic stoel zat. Op tafel stonden drie wijnglazen en enkele flessen wijn. Ze had haar mobiel en portemonnee al in de scanner gelegd, wat hij ook deed.

'Het is wat behelpen,' zei James, die tegenover Gina ging zitten, 'wel honderd procent veilig. Neem plaats en voel je welkom.' Zijn gegroefde gezicht straalde levenservaring uit. Een breedgeschouderde en gespierde zestiger op gympen, in spijkerbroek en beige T-shirt met bruine strepen, een glimmend kaalgeschoren hoofd met scherpe kaaklijn.

'Veilig?' vroeg Gina met gefronste wenkbrauwen.

'Het is een veiligheidskooi tegen indringers. Tegen afluisteren beschermd met een in de muren verwerkte ijzeren kooi van Faraday. Zelfde als in Amerikaanse ambassades, zoals die hier in Beiroet. Een voorbeeld voor klanten waarvoor ik safehouses laat bouwen.'

'Is dat voor ons niet wat overdreven?'

'Elders zend je onbewust allerlei informatiesignalen uit via je telefoon en wifi; en er bestaan ontvangers die tot tientallen meters afstand aflezen welke toetsen je op je laptop aanslaat. Gesprekken veroorzaken via geluidsgolven minieme trillingen in vensterglas en zelfs lamplicht. Lasermicrofoons hebben al een bereik van bijna een halve kilometer zodat zelfs drones kunnen meeluisteren. En zolang er geen metaal tussen zit, kijken we door betonnen muren met Through-the-Wall Sensors.'

Gina keek nog steeds sceptisch.

'Non-verbale communicatie lezen hoort bij mijn vak en ik zie je wat moeilijk kijken,' zei James. 'Volgens mij denk je dat deze spionagefreak overdrijft, want zo noemde je me?'

Gina keek betrapt, en Nicolas was verbaasd. Ze had hem alleen zo genoemd toen ze Nicolas in het hotel belde.

'Ja Gina,' vervolgde James met een glimlach. 'Doordat je mijn WhatsApp telefoontje beantwoordde, gaf je me onbewust toegang tot je telefoon. Foutje in WhatsApp waardoor ik eenvoudig op je telefoon spionagesoftware kon laden. Een illegaal achterdeurtje van mijn Israëlische vrienden bij NSO Group.'

'Sorry,' zei Gina, die verbaasd keek en wat ongemakkelijk op haar stoel verschoof, 'ik bedoelde dat spionagefreak niet kwaad, ik kende je niet eens.'

'En toch een oordeel klaar. Gelukkig ken ik jou ondertussen een stuk beter. Met toegang tot je telefoon, wat surfen op internet met speciale programma's en wat goede contacten kreeg ik met een quickscan van tien minuten al een aardig beeld. Bijvoorbeeld die overnachting in kamer 124 in Hotel Medici in

Rome, verstandig dat je een eigen kamer nam en die zelf betaalde. Ik ken Nicolas, bij hem moet je geen verkeerde indruk wekken. Wel grappig, ik zag dat je die middag in Rome nieuwe lingerie kocht. Ik heb de naam van het lingeriemerk.' Hij begon op zijn mobiel te zoeken. 'De foto van de lingerie kan ik er even voor je bij zoeken als je wilt.'

Gina bloosde en sloeg ongemakkelijk haar armen over elkaar.

'Wees gerust, ik stop hier. Alleen nog dit.' Hij pakte haar portemonnee. 'Mag ik?' Hij pakte er een oud muntje uit en legde het op tafel. 'Alleen nog even de Orde van Malta van dit muntje. Dat moet erg ongemakkelijk voor je zijn.'

'Basta!' Als door een wesp gestoken sprong ze op en staarde hem woest aan. 'Dit gaat echt te ver.'

James keek nu ernstig en trok de fles witte wijn naar zich toe.

'Sorry Gina, dit moest even. Ik moet choqueren om bij jou en Nicolas de awareness te creëren dat jullie achtervolgers meer kunnen weten dan je denkt. Toen ik zogenaamd het lingeriemerk op mijn telefoon opzocht, bekeek ik de scan en zag dat muntje zitten. Dat ik nu gok dat je een witte wijn wilt, baseer ik op de rekening van Nicolas in hetzelfde hotel. Hij heeft dit al een keer ondergaan, dus spaar ik hem in deze demonstratie. Ik zag aan je sceptische blik dat je awareness wel wat omhoog kon, voor je eigen levensbelang. Awareness is in de contraspionage de helft van het werk. Het besef dat je vijand je in beeld kan hebben.'

Gina nam met een gepikeerde blik weer plaats.

'Ik heb geen kritiek op je artikel over de Orde van Malta, begrijp me goed,' zei James met een vriendelijke glimlach. 'Je schreef terecht zeer lovend over hun internationale hulp. Ze doen heel mooi werk met tienduizenden vrijwilligers. Maar je miste ondanks je goede bronnen de problemen waardoor grootmeester Matthew Festing later moest aftreden. Sinds kort volgt een collega-redacteur het onderwerp, zag ik. Pijnlijk. Het siert je dat je ervan baalt iets gemist te hebben. Ik heb ook wel eens zo'n inschattingsfout gemaakt in een inlichtingenrapport van de CIA, over kernwapens. Het overkomt de besten.'

'Dat muntje kreeg ik ooit van mijn vader die wel een iets over die orde had geschreven, waarvan ik ze kende. Ik schaam me inderdaad enorm dat mijn stuk uitsluitend positief was. Daarom basta!' Haar gezicht werd strijdvaardig. Ze ging overeind zitten, haar ogen vlamden. 'Je kunt je dat soort WhatsApp speeltjes denk ik veroorloven omdat spionnen goudgeld verdienen. Verwende rijkelui, type James Bond.'

Nicolas voelde de drang haar te steunen en knikte driftig. 'Dat herken ik, Gina. In Frankrijk lees ik op het vliegveld af en toe die spionageromannetjes van De Villiers. Hoofdrolspeler en geheim agent Malko Linge is

kasteeleigenaar.’ Hij keek naar James. ‘Rijken zijn niet omkoopbaar, dat is geloof ik het idee?’

James begon te lachen. ‘Er zaten in de Britse geheime dienst vroeger wel wat mensen uit de elite. Die cultuur klinkt door bij de welgestelde Ian Flemming, bedenker van de elitaire James Bond, die zelf Brits intelligence officer was geweest, net als overigens de spionageauteurs John le Carré, Graham Greene en Somerset Maugham. In werkelijkheid is rijkdom geen voorwaarde. Uit onderzoek blijkt dat bij de westerse kosten van levensonderhoud, inkomens boven de zeventigduizend dollar de mens niet gelukkiger maken. Als je net daarboven begint, is dat voor strategische functies voldoende bescherming tegen omkoping, tenzij mensen grote schulden hebben. Daarom screenen we altijd op schulden.’

‘Wat betalen ze dan bij de CIA?’ vroeg Gina.

James veerde op en pakte een A4tje uit een lade. ‘Staffuncties zoals de administratie beginnen bij 46.745 dollar; op strategische functies zit je boven die zeventigduizend.’

‘Hoeveel erboven. Ik bedoel, als mensen inderdaad steeds meer willen, zul je ze vanaf die zeventigduizend dollar financieel nog wat moeten laten doorgroeien?’

‘Klopt. Veel werken vooral in de eerste tien jaar in het veld en zien bij leeftijdsgenoten buiten de CIA de salarissen jaar na jaar stijgen. Mensen meten hun geluk vooral af aan de directe omgeving.’

‘Dus?’

James keek Nicolas even vragend aan, en Gina. ‘Het is overgekomen dat ik jullie belangeloos help, als een vriendendienst aan Nicolas? Alles wat we hier bespreken blijft onder ons.’

‘Natuurlijk,’ zei Gina. Nicolas knikte instemmend.

James krabde op zijn hoofd en legde het blaadje ondersteboven op tafel. Hij schudde zijn hoofd. ‘Die salarisinformatie hebben jullie niet nodig. In dit vak deel je alleen *need to know* informatie. Dit is duidelijk een geval van *nice to know*.’

Gina glimlachte. ‘Voor mij is het *need to know*. Het geeft een gevoel hoe concreet je kennis is. Ons leven hangt van jouw kennis af.’

Hij keek met een glimlach naar Nicolas. ‘Zeker een journaliste. Erg aanhoudend.’ Even sloot hij zwijgend zijn ogen en keek haar weer aan.

Ze glimlachte voluit.

‘Nou, vooruit. De CIA-salarisschalen zitten tussen de 74.872 en 136.771 dollar, en bij operaties in het buitenland toeslagen voor ongemakken en dergelijke.’

‘De bedragen toen je wegging?’

‘Nee, nu. Ik heb nog steeds goede contacten daar.’

‘Dat haal ik niet bij de krant.’

Nicolas zuchtte. ‘Geld alleen maakt niet gelukkig.’

‘Klopt,’ knikte James. ‘MICE zijn de belangrijkste drijfveren: Money, Ideology, Compromise, Ego. Bij de CIA zijn ze daarom gek op erepenningen voor allerhande uitmuntende prestaties die inspelen op ideologie en ego. In andere gevallen is chantage nodig, compromise.’

Gina glimlachte. ‘CIA klinkt als spannend werk.’ Ze steunde met haar kin in haar handen en keek James verwachtingsvol aan.

‘Zeker spannend,’ zei James die krachtig rechtop ging zitten. ‘Toen ik op mijn 28ste bij de CIA solliciteerde, trok me de spanning en het gevoel echt iets te kunnen betekenen. Aanvankelijk werkte de sfeer op Langley, het hoofdkantoor, verslavend. Dat er echt een CD-shop was voor *concealment devices*: maatwerk tassen en jassen met verstopplekken, en een paar etages hoger de afdeling vermommingen met pruiken en brillen. En een speciale afdeling voor zendapparatuur en andere technische snufjes zoals een vliegende libelle met camera. Bob Wallace, de baas van deze Operational Technical Services, klaagde dat agenten om de laatste James Bond snufjes vroegen.’

‘Leuke gespreksstof bij de koffieautomaat.’

‘Zeker. Operaties besprak je niet met collega’s, wel de werkwijze en wat je op trainingen meemaakte. Zo staat de hotdogmachine in de kelder symbool voor het met lange werkdagen ondersteunen van geheime operaties en dan even een hotdog halen. Je had onderling aan een half woord genoeg. Een unieke sfeer. Samen met iets heel speciaals bezig zijn, al begon ik als eenvoudig bronnenanalist.’

‘Dat klinkt eigenlijk nogal ambtelijk.’

‘Klopt. Zo scoorde je de kans dat een bepaalde analyse klopte, want bijna niets is zeker in de inlichtingenwereld. Met high confidence was dat minimaal negentig procent. Met minder zekerheid gaf je een moderate of zelfs low confidence af. Met dat analytische voelde ik me steeds meer een zevencijferige Agency-identificatienummer in een blauwe map en wilde als agent het veld in.’

‘Blauw?’

‘De archiefkleur van de kantoortijgers, veilig achter de metalen deur van hun grote kantoorruimte. Die met lunchpauze een ommetje maken in ons park, aan het eind van de dag samen ergens een biertje drinken of binnen een sollicitatie-interview afnemen in “Stealthy Starbucks”, de besloten Starbucks vestiging, “store number 1”. Ik wilde in een zwarte map, die van de clandestine service, undercover in een spannend land.’

‘En dat lukte?’

‘Nadat ze me twee jaar op het kantoor gedreven bezig zagen, mocht ik een

halfjaar naar Camp Swampy, zo noemden we The Farm, het geheime trainings- en selectiecentrum voor rekruten tot vijfendertig jaar.’ Hij glimlachte. ‘Daarna begon het echt. Wat een cultuurverschil. Toen ik als agent een keer naar Langley cruciale informatie doorbelde en onder vuur kwam te liggen, vroeg zo’n kantoortijger doodleuk of ik wat duidelijker kon spreken omdat er opeens zoveel herrie op de lijn klonk.’

‘Bijzonder hoe mensen altijd weer cultuurverschillen zien, zelfs binnen de CIA,’ zei Nicolas.

‘En soort zoekt soort. De CIA is van origine nogal een mannenclub, behoorlijk macho. Het was stoer als je laat moest doorwerken en er moe uitzag, dan werkte je vast aan iets belangrijks. Op de zesde verdieping zaten de oude mannen, nagenietend van hun heldenrol in de Koude Oorlog.’ Hij staarde naar zijn glas. ‘Het senior-management heeft een eigen luxe eetzaal ver van de gewone kantine, met een wijntje lekker dicht bij de directeur. Letterlijk het laagst zit de administratie in de kelder, bij de hotdogmachine. Daar bedenken secretaresses de codenamen van onze operaties.’

‘En een macho old boys’ network binnen de CIA?’ vroeg Gina.

‘Yes. Op The Farm vielen ze vrouwelijke collega’s in het rollenspel bewust lastig, om hen te leren ermee te dealen. Het is part of the job; er werd op ze gejaagd.’

‘Gejaagd?’

‘Met een niet-CIA-partner kun je het bijzondere gevoel niet delen. Dat stimuleerde relaties binnen de agency, zoals celebrities elkaar opzoeken omdat alleen zij begrijpen wat het is om beroemd te zijn. Je hebt iets wat anderen niet kunnen bieden. En er werkten veel meer mannen dan vrouwen, iets wat overigens snel verandert.’ Hij pakte zijn glas en liet de wijn even rondwalsen. ‘Mensen denken aan een vloeiende machine, in werkelijkheid is de CIA een georganiseerde puinhoop. Je deelt het hogere doel, maar je operatie kent alleen je eigen team. Dan heb je geholpen een potentieel nucleair conflict in de kiem te smoren, en moet je je kaken op elkaar houden. Dat vreet aan je. Gevangen in een bewust saaie dekmantel om niet te veel vragen te krijgen over je werk, in mijn geval een inkoper met suffige vergaderingen in het buitenland. Mijn vrouw wist zonder details dat ik voor de CIA werkte en mijn ouders omdat ze die kennis aankonden. Verder niemand. Dan staat in het café iemand de grootste onzin te brallen over kernwapens, en moet je meekletsen, of het onderwerp naar sport verplaatsen.’

‘Frustrerend.’

‘Ik leefde in twee werelden. Die thuis voelde als saai en leeg, en in de andere kon je niemand vertrouwen vanwege de desinformatie en dubbelagenten. Een enkeling lekte gefrustreerd informatie naar bijvoorbeeld De Villiers, die Franse spionageschrijver van de rijke kasteelspion die Nicolas

noemde. Een veilige uitlaatklep omdat De Villiers er alles aan deed zijn informanten geheim te houden: volstrekte bronbescherming.' Er verscheen een grijns op zijn gezicht. 'Soms dropten we bij hem iets om een andere dienst te laten merken dat we iets wisten, maar niet hoeveel. Andersom deden ze hetzelfde. Zo dook in een van zijn thrillers een bestaande geheime CIA-post in Libië op. De doorsnee lezer heeft dat gemist. Voor ons was het een groot probleem: we wisten niet welk deel van ons netwerk daar nog wel geheim was.' Hij verschoof op zijn stoel. 'Een spel van dreigen en verwarren. Met af en toe wat chickenfeed.'

'Kippenvoer?'

'Je lokt de kippen met een klein onschuldig geheimpje om vertrouwen te winnen. Bijvoorbeeld een ex-agent die zogenaamd in een interview of boek uit de school klapt en inderdaad wat onschuldige geheimen prijs geeft, daardoor geloofwaardig wordt en tussen de regels door onze boodschap verspreidt dat de CIA strijdt voor een betere wereld. Als ze gulzig je kippenvoer vreten, kun je de lezer daarna met desinformatie voeden. Ons werk is pure psychologie.'

'Spion zijn blijft gevaarlijk,' zei Gina.

'We spreken zelf niet van spionnen. Intelligence Officers klinkt beter. En James Bond is natuurlijk enorm over de top. Zo'n achtervolging in Italië waarover Nicolas me over de telefoon kort vertelde, is belachelijk. We geven ons zo niet prijs, tenzij het echt niet anders kan. Ze ramden het er bij je in dat je dekmantel meer veiligheid bood dan je Glock, ons vuurwapen. Allemaal minder sensationeel dan Hollywood suggereert. En veel bureaucratie.'

'Als spion?'

'Ja mevrouw, bonnetjeswerk undercover bij de clandestiene service. Per informant een AVS bijhouden, een *asset validation system* met mijn inschatting van hun betrouwbaarheid, kwetsbaarheid, drijfveren en dergelijke. En regelmatig aan die kantoorgasten in Langley verslag doen, toestemming vragen voor een volgende stap, onkostendeclaraties indienen, van die dingen. Vanuit Langley kwamen saaie informatievragen van analisten, de *requirements* met liefst al de volgende dag antwoord, want het is voor de briefing van de president himself. Je kent het wel. Undercover gebruikte je beveiligde communicatiekanalen, maar wel ouderwets in codeberichten met alleen hoofdletters uit de oertijd van de ponskaarten. En dat in een tijdperk dat we met steganografie informatie verstoppen in beelden, muziek en binnenkort gemodificeerd menselijk DNA. En toch gebruik ik die hoofdletters, macht der gewoonte.' Hij zweeg even. 'Kijk naar de Memorial Wall in de lobby in Langley. Daar zie je hoe weinig CIA-mensen sneuvelen.'

'Ik ben daar nooit geweest.'

'Nee, sorry, die lobby ken je natuurlijk niet. Er mag zelfs niet gefilmd

worden. In 1974 zijn als herinneringsmonument in de marmeren zijmuur eenendertig sterren gegraveerd. Dat was voor degenen die sinds 1950 in dienst van de CIA sneuvelden, met eronder in een kleine vitrine het Book of Honor. Daarin staan handgeschreven per jaar de namen van de gesneuvelden, of in een kwart van de gevallen anoniem als hun link met de CIA volstrekt geheim moet blijven.' Even zweeg hij. 'In 1986 - het jaar dat ik begon - sneuvelde er niemand. Richard Daniel Krobock was het jaar erop in mijn tijd de eerste, en dat jaar de enige. Hij begon kort na mij en sneuvelde al na vijf maanden bij een helikopter crash in Midden-Amerika tijdens een search-and-rescue-operatie. Ze zitten intussen op bijna honderddertig sterren, minder dan twee per jaar. En vooral van de Special Activities Division waar ik niet bij zat. In het verkeer liep ik meer gevaar. Vandaar dat met die autogordels.'

'Autogordels draagt iedereen tegenwoordig.'

'Wij destijds in het veld niet overal. Je leert altijd snel te moeten kunnen vluchten. Ik parkeer nog steeds achteruit in: dan kun je sneller wegscheuren. En je reed in vijandig gebied zonder autogordel om sneller uit je auto weg te komen. Totdat zo'n kantoortijger berekende dat het niet opwoog tegen de letselschade bij echte ongelukken. CIA-agenten gebruiken in de war zone weer gewoon een gordel.'

'Los van het aantal, elke ster moet een drama zijn?'

'Natuurlijk, ik herinner me dat ze in mijn tweede jaar voor het eerst voor een kleine groep collega's een ceremonie bij de muur hielden met ondertussen al vijftig sterren. Vanaf 1990 bezochten familieleden die jaarlijkse herdenking. Een keer was ik er zelf bij. Je zit in die lobby tussen treurig grijze zuilen met ruim honderd mensen op zwarte klapstoeltjes te luisteren naar de namen die worden opgenoemd. Je weet dat er voor elke een persoonlijk verhaal is, de jongste was eenentwintig jaar.'

'Toch hoor ik enthousiasme in je stem als je over de CIA praat. Waarom ging je er weg?'

'Na vijf jaar thuis zwijgen en smoezen bedenken om voorlopig geen kinderen te nemen omdat ik nog zoveel geheimen in het buitenland moest ontrafelen, had mijn vrouw plotseling een ander. Nou ja, plotseling, al meer dan een jaar dus. Ik wist op dat moment heel wat geheimen van het Kremlin, maar niet die in mijn eigen huis. Niets van gemerkt. Een man met in mijn ogen een saaie administratieve baan die wel in de avond en het weekeind braaf thuis op de bank zat. Toen ze me aan de kant zette, was ze al drie maanden zwanger van die ander. Want meneer wilde wel kinderen vertelde ze me verwijtend. Mijn ouders stonden tot mijn verbazing achter haar. Zij zouden ook van me vervreemd zijn geraakt. Ik was helemaal stuk. De CIA had preventief een Family Advisory Board, wat voor mij natuurlijk niet werkte.'

Hij nam een flinke slok wijn, en praatte verder. ‘Ik kon alleen nog proberen mijn andere familie terug te krijgen, die bij de CIA. De oude vrienden van de hotdogmachine.’ Hij leunde naar achteren met zijn armen in zijn nek. ‘Ik was tijdelijk terug van mijn operatie tijdens mijn R&R, het periodieke Rust- en Recreatieverlof voor agenten, en besloot in Langley te blijven. Na een afgeronde reeks operaties kon je voor drie jaar terugkeren, wat ik met mijn staat van dienst mocht vervroegen. Wat een cultuurverschil! Mijn oude collega’s uit het veld keken duidelijk neer op dat kantoorwerk. Gedegradeerd tot een blauwe map.’

Zonder het te vragen, schonk hij Nicolas en Gina bij, en zichzelf, bijna tot de rand van het glas. ‘Het was aanvankelijk nog interessant. Ik werd supervisor bij de afdeling die de dagelijkse ochtendbriefing maakt voor de president. Zo geheim dat mijn toenmalig baas George Tenet zomer 2000 besloot dat die briefings nooit openbaar worden gemaakt, zelfs niet over honderd jaar. Vanaf 11.00 uur in de ochtend tot 22.00 uur in de avond werkten we op de bovenste etage vlak bij de directie in alle stilte. Een team van analisten in een luchtdichte Sensitive Compartmented Information Facility. Een veel kleinere nachtploeg verwerkte de laatste informatie onder leiding van een supervisor, waarvan ik er een was.’

‘De president van de Verenigde Staten briefen is best belangrijk.’

‘En frustrerend als het signaal niet wordt opgepakt, zoals ons signaal over UBL.’

‘UBL?’

‘Usamah Bin Ladin, we werken bij de CIA graag met drieletterafkortingen. Ik weet nog als de dag van gisteren hoe we bijna een maand voor 9/11 waarschuwden voor UBL en die vroege ochtend discussieerden over de juiste kop. Je hebt normaal één A4, in zo’n speciaal geval iets meer. Slechts zo’n vierhonderd woorden per bladzijde. Net als in de krant moet de kop de hoofdboodschap overbrengen.’

‘Welke?’

Hij nam een flinke slok, stond op met een aarzelende blik en krabde op zijn hoofd. ‘We gaan nu wel heel ver over de limit, ik had de kopie nooit mogen bewaren, never! Na 9/11 heb ik dat puur voor mezelf gedaan, dat ik af en toe ons gelijk kon terugzien.’

Gina glimlachte en wees met haar vinger op haar getuite lippen. ‘Ik zwijg als een bloem. Con amore.’

James keek haar kort in de ogen, slikte, weifelde, en liep naar een lade die hij aarzelend opentrok. Even hield hij in, keek de glimlachende Gina kort aan, en smeet het stuk op tafel. ‘For your beautiful eyes only.’ De kop prijkte in vette letters bovenaan een horizontale streep:

Bin Laden Determined To Strike in US.

Eronder stonden korte alinea's met steeds een witregel eronder. Gina boog voorover, en Nicolas begon ook snel te lezen. Links onderin prijkte de datum:

For the President Only, 6 August 2001.

'Mamma mia. Dat is ruim een maand voor de aanslag!'

53

De Hoogste Broeder zat beschut achter geblindeerd glas op de achterbank van zijn Mercedes. De villa Pagana lag discreet verscholen op het beboste schiereiland ten zuiden van Genua. Al ruim een halve eeuw was dit het beschutte zomerverblijf van de grootmeester van de Orde van Malta, ver weg van de publieke aandacht in Rome. Ver weg van iedereen.

Vanaf de Santa Margherita Ligure draaide zijn limousine de oprijlaan op. Rechts een lage klif langs de Middellandse Zee, links een goed verzorgde parktuin met palmbomen, gemillimeterd gazon en cactussen. Honderdvijftig meter voor hem het zandkleurige kasteeltje, als een bepleisterd vierkant blok met halfronde ramen. Op het dak de vierkante toren met kantelen en fier de rode ordevlag. Licht wapperend, beschut door het omringende groen. Hier kwamen alleen de insiders. Na het uitstappen keek hij kort naar het speciale S.M.O.M.-kenteken op zijn Mercedes waarvan weinigen de juiste afkorting kenden. Servizio Militare dell'Ordine di Malta, las hij in gedachten.

De onverwachte invitatie door zijn gastheer, eminent lid van de Grote Staatsraad, maakte hem nerveus. Had zijn gehaaste geheime operatie onbedoeld sporen achtergelaten, iemand gealarmeerd? Niemand binnen de orde wist van het bestaan van zijn ribbroederschap, laat staan dat hij daaraan als Hoogste Broeder de leiding gaf. Zijn lidmaatschap van de Orde van Malta bood vooral een entree tot een groot internationaal netwerk dat hij heimelijk voor zijn eigen grote zaak benutte. Een stille parasiet die door Chimanti gedwongen was te bewegen.

De zeventiende-eeuwse kasteelvilla diende als zomerverblijf van de Vorst-Grootmeester, kortweg de grootmeester; het voor het leven benoemde internationaal erkende staatshoofd dat leiding gaf aan de regering, de Soevereine Raad. Zijn tien regeringsleden werden om de vijf jaar benoemd door het Generaal Kapittel, het wetgevende parlement. Sinds 2008 was de Brit Matthew Festing grootmeester, een gerespecteerde frater of Fra' zoals het vijftigtal broeders van de Grote Staatsraad elkaar onderling aansprak. Festing vertrok na negen jaar onder grote druk, een unicum in ruim twee eeuwen. Er werden volop voorbereidingen getroffen voor de geheime benoeming van een opvolger door de Grote Staatsraad, de Council of Complete State, allen celibatair levende mannelijke aristocraten. In aanloop naar de geheime stemming werden onder meer in de villa vertrouwelijke gesprekken gevoerd. Dat zijn afspraak opeens naar voren was gehaald, verontrustte hem. Hij sympathiseerde net als zijn gesprekspartner met de conservatief Festing, een steunpilaar voor de conservatieve lijn waarover ze elkaar af en toe spraken. Hij vreesde dat hij zich daarbij onbewust iets had laten ontvallen dat in combinatie met de recente ontwikkelingen argwaan had gewekt.

Buiten stond een bediende klaar, wit jasje met gouden knopen. ‘Welkom. Meneer is nog even in de kapel en ontvangt u in de salon. Ik serveer straks voor u beiden een lichte lunch in de eetkamer.’ Hij kende de weg en nam binnen plaats op de brede roze zitbank, onder een groot religieus schilderij. Tegen de zijmuur hing een ander imposant meesterwerk met oude Romeinse ruïnes, het tijdperk waarvan zijn geheime ribbroederschap een directe erfgenaam was. Eronder een klavecimbel tussen twee oude stoelen. De vele kleinere schilderijen gaven het zeventiende-eeuwse interieur iets druks, bijna als bij de kijkdagen van een antiekveiling. Het contrasteerde met het rustgevende uitzicht op het ruime terras dat uitkeek op de Middellandse Zee.

Er schoof een gordijn opzij. ‘Welkom beste Fra’.’ Zijn gastheer kwam tevoorschijn uit de kleine privékapel en wees naar een volle muur. ‘Na zijn vele jaren als schilderijspecialist bij Sotheby’s was dit voor onze Matthew natuurlijk een herkenbare ambiance. Hij genoot bijvoorbeeld van dat zeventiende-eeuwse portret van Maria Adelheid van Savoye, daar boven in de hoek, moeder van Lodewijk XV. Natuurlijk een contrast met het harde leven van onze tienduizenden vrijwilligers. Maar als aristocraten kunnen we niet zonder, en niemand die het hier ziet.’

‘Zolang ik hier niet in een Rolls-Royce voorrij, lijkt me er niets mis mee,’ bevestigde de Hoogste Broeder glimlachend.

Zijn gastheer gebaarde. ‘Laten we naar de eetkamer gaan om ons te verpozen met een lichte lunch.’ Hij ging voor naar een kamer met hoog plafond. Hoge deuren met glasruiten boden uitzicht op de groene tuin. Boven de ronde eettafel hing een kroonluchter met elektrische kaarsen. Rondom rustgevend lege muren. Op tafel een couvert voor twee personen, in het midden twee witte kaarsen. De ober met het witte jasje zette een kaasplankje neer en schonk wijn uit de Castello di Magione wijngaard van de orde, een witte Grechetto. ‘Ik serveer zo de soep,’ zei hij, en hij trok zich terug.

‘Fra’, allerhartelijkst dat je me uitnodigde om bij te praten. Er is genoeg te bespreken. We zijn met kardinaal Raymond Burke goed op weg, en Steve Bannon doet voortreffelijk werk bij de ons welgezinde denktank in het Trisulti klooster bij Rome. Helaas roept ons conservatisme binnen deze orde een liberale tegenkracht op. Ik begrijp dat Fra’ Giacomo Dalla Torre del Tempio di Sanguinetto grote kans maakt tot grootmeester benoemd te worden en gelijkstelling tussen man en vrouw als een van zijn prioriteiten beschouwt. Binnen de orde proef ik daar veel steun voor, heel eng. Hetzelfde speelt in het Vaticaan waar de liberale stroming met Franciscus nu tijdelijk het sterkst staat.’

‘Ik hoor wat je zegt. Punt is dat ik niet zoveel heb met die richtingenstrijd,’ loog hij tegen zijn gastheer, en besloot hem een stap voor te zijn. ‘Ik zou het vooral vervelend vinden als er een geheime cel actief zou zijn. Ik meende

bijvoorbeeld zoiets te bespeuren bij die recente kwestie waarbij wetgeving in België werd beïnvloed. Formeel los van onze orde, maar toch. Denk je niet dat zoiets nu weer speelt?'

Resoluut schudde de gastheer zijn hoofd. 'Absoluut niet. Ik voer in de aanloop naar ons geheime conclaaf volop gesprekken. Veel gaat over de reorganisatie, de rol van Franciscus en de kansen van Giacomo. Geen enkel signaal dat er meer gaande is. Je weet dat ik een fijne neus heb voor onfrisse zaakjes. Ik zou onraad ruiken.'

'Goed om te horen,' zei de Hoogste Broeder met een glimlach. Zijn gastheer zocht met dit gesprek slechts bevestiging voor zijn conservatieve koers. Niemand had gemerkt hoe hun diplomatieke netwerk was misbruikt voor zijn gehaaste geheime operatie, inclusief de diplomatiek onschendbare post die ongezien douanes passeert. Soepel bewoog hij mee in de conservatieve gedachtes, hoewel in zijn ogen nog veel te progressief. Hij fungeerde als de echte hoeder van het geloof: *tuitio fidei.* De Orde was slechts een wankele steunpilaar. Goedkeurend walste hij de witte ordewijn door zijn mond, slikte en genoot van de fijne afdronk.

Verward keek Nicolas naar het memo op tafel. Een geheime A4 die misschien de aanslag had kunnen voorkomen die de wereld voorgoed veranderde. Een uniek document. Toch kon hij zich er moeilijk op concentreren. Iets anders bracht hem van zijn à propos. In de vervreemding die James schetste, herkende Nicolas delen van zichzelf, alsof hij voor het eerst echt in de spiegel keek. Niet naar zijn gelaat, naar zijn ziel. Alsof er een steen in hem was losgewrikt die aarzelend begon te schuiven. Als een halve buitenstaander zag hij Gina naar James kijken en liet het gesprek voortgaan. Hij moest zijn onverwachte emotie zien te beheersen.

'Dit is heel concreet over de aanslag van 9/11,' zei Gina.

James knikte. 'Bizar hè. Zoals je kunt lezen, zetten we een reeks signalen op een rijtje, eigen bronnen en die van bevriende diensten. En op de volgende bladzijde beschrijven we aan Bin Laden gekoppelde activiteiten in de Verenigde Staten.'

Gina sloeg de bladzijde snel om. 'Julie noemen verdachte activiteiten die wijzen op kapingsplannen en signaleren aandacht voor gebouwen in New York. En dan die tekst erna. Moet je horen Nicolas.' Ze trok het papier naar zich toe en begon voor te lezen. *'A group of Bin Ladin supporters was in the US planning attacks with explosives.'* Voordat ze verder kon lezen, griste James het stuk van tafel. 'Ik moest mijn frustratie even kwijt. Dit heb je niet bij mij gezien. Never! Al zes jaar ervoor stuitten we op plannen voor een aanval met elf vliegtuigen op onder meer ons hoofdkwartier in Langley. We kenden bij de CIA het scenario.' Hij borg de notitie weg.

Gina liet zich terugzakken. 'Ik begrijp je gevoel, James. Zo moet het wel frustrerend zijn, rapportjes te schrijven.'

'En ik raakte totaal vervreemd, ook van mijn CIA-familie. In mijn President's Daily Briefs van 2001 kwam al gemiddeld zestig procent van SIGINT, de *signals intelligence* van de computerjongens met hun technologie. En dat werd meer en meer. Een volstrekt andere cultuur dan mijn werk in HUMINT, *human intelligence*. Ze haalden totaal andere types binnen, figuren bij wie ik het familiegevoel miste. Absoluut geen klik, ze classificeerden me als old school. De agent die de zwakke schakel vormde, niet de techniek. En dat je zo goed of slecht bent als je technische middelen, dat soort taal. Veel oudgedienden hielden het voor gezien. Toen ik uiteindelijk in 2005 bij de CIA wegging, had nog slechts de helft van mijn collega's meer dan vijf jaar ervaring. Hetzelfde zie je hier over de grens in Israël. De nerds van de geheime afdeling 8200 leveren de meeste informatie, niet langer de Mossad-agenten.' Hij wees omhoog. 'Vroeger keek je als agent vooral om je heen. Tegenwoordig hangen ook onzichtbare ogen boven je van satellieten, en van

drones waarvan de kleinere versies op vogels lijken. Agenten leren nu dat ze altijd moeten afspreken en schuilen op verdekte plekken. Osama Bin Laden is in Pakistan herkend aan zijn vanuit de lucht waargenomen schaduw: die paste rekening houdend met de stand van de zon bij zijn uitzonderlijke lengte van 1,95 meter. Het is volstrekt driedimensionaal geworden. Als je dat bredere perspectief mist, zie je niet meer wat er echt gebeurt.'

Zijn ogen stonden triest. 'Ik worstelde met mijn identiteit, en was bepaald niet de enige. Als je mensen ontmoet, vragen ze al snel of je kinderen hebt, een gezin, huisdier, leuke hobby's of anders een interessante baan. Ik had op al die fronten totaal niets te melden, nul komma nul. Soms wilde ik zo'n ster op onze Memorial Wall zijn, dan was je tenminste iemand geweest.'

'Jeetje, doodgaan om iemand te zijn?' vroeg Gina en ze staarde peinzend in de verte. Er viel een beklemmende stilte.

James sprong onrustig op, en ging weer zitten. 'Ja, dan ben je echt wanhopig kan ik je verzekeren. Bizar genoeg kende ik het verschijnsel van onze psychologische profielen van zelfmoordterroristen. Die dachten hun droeve leven nog zin te geven door zichzelf op te blazen. Ik ging in feite ook die kant op. Het kwam helemaal bij me binnen toen ik iemand liet doorleven.'

'Niet dood hebt gemaakt bedoel je?' vroeg Gina met opeens een blik van afgrijzen, alsof ze uit het niets een monster recht voor zich zag.

'Nee, met laten doorleven bedoelen we dat je de identiteit hergebruikt van een overledene die geen familie en vrienden heeft. Een kunstmatig aangemaakte identiteit is steeds lastiger met internet. Op het web kun je niet terugwerkend sporen achterlaten, en tegenwoordig heb je niet geleefd als je niet op internet staat. Speciale CIA-analisten speuren voortdurend naar nieuwe doden. Een agent gebruikt die als alias zonder dat nabestaanden of vrienden aan de bel trekken. Confronterend te zien dat er mensen zijn die zo eenzaam aan hun einde komen dat niemand ze mist. Ik realiseerde me dat ze mij later net zo goed daarvoor konden gebruiken: iemand zonder vrienden en hechte familie, totaal zonder identiteit, alsof ik niet echt geleefd had, was vergeten te leven.'

'Die leegte herken ik wel,' zei Nicolas in een opwelling. Gina en James keken hem aan alsof hij voor het eerst de kamer binnenstapte en nu pas aanschoof bij het gesprek.

'Wat herken je, Nicolas?' vroeg Gina met een diepe frons.

Hij zuchtte omdat hij er nog nooit iemand over vertelde. Een permanent aangetrokken handrem op zijn leven.

'Als zoon van een Franse diplomaat ben ik om de drie jaar verhuisd. Eerst Zwitserland, daarna Londen, Beiroet, Jakarta, Washington, en uiteindelijke Parijs. In Londen lachten ze me uit om mijn uitspraak, en op de Franstalige school hier in Beiroet hoorde ik er evenmin bij. Net toen ik vriendjes begon te

krijgen, verhuisden we naar Indonesië.'

'Klinkt niet verkeerd die landen?'

'Mijn twee jaar oudere zus vond het prachtig en werd een vrolijke wereldburger. Ik had behoefte aan een thuis, een oorsprong. Wanhopig klampte ik me vast aan mijn geboorteland Zwitserland. Curieus idee aangezien ik daarvan uit mijn eerste levensjaren nauwelijks iets herinnerde. Ik keerde er pas als tiener tijdens korte vakanties terug. En mijn ouders waren er als diplomatieke expats slechts passanten. Het was een verzonnen oorsprong.'

'Waaraan klampte je je dan vast?'

'Ik las als kind over de stoere bergen, en dikte de verhalen van mijn ouders aan over de Zwitserse democratie die met de referenda de beste van de wereld was, en het onoverwinnelijke Zwitserse leger dat zelfs heroïsch de Duitsers tegenhield; de enorme welvaart zonder grondstoffen. Hét paradijs op aarde. Ik geloofde er heilig in.'

'Dat herken ik bij in het westen geboren terroristen die een vaderland verheerlijken dat ze zelf amper kennen,' knikte James. 'Zeker als je arm bent of om andere redenen maatschappelijk de aansluiting mist, wil je toch ergens trots op zijn. Dat wordt het fundamenteel aanhangen van een geloof, een leider, het land van je voorouders, of een combinatie. Radicalisering komt vaak voort uit het zoeken van zingeving in een leeg bestaan.'

'Ik ging me afzetten tegen de culturen waar ik woonde, in mijn ogen inferieur aan mijn Zwitserland. Zo kon ik mentaal boven de kinderen staan die me niet au sérieux namen. Ik voelde me steeds meer een hele bijzondere Zwitser die de andere kinderen als vrienden niet nodig had. Dat dacht ik althans, totdat ik de kans kreeg een echt beeld te vormen.'

'Welk beeld?'

'Een realistischer beeld. Tijdens de vakanties had ik alleen gezien wat ik wilde zien. Totdat ik later tijdens mijn studie las over de twijfelachtige rol die Zwitserland speelde tijdens de Tweede Wereldoorlog, en ervaarde hoeveel stugger ze waren dan de Fransen waarmee ik studeerde. Tijdens een studiereis in Zwitserland merkte ik voor het eerst dat ik voor hen gewoon een buitenlander was. De Zwitser in mij stierf een beetje.'

'Een buitenlander uit welk land?'

'Uit geen enkel land. Dat is mijn worsteling. Hoewel het nog steeds een beetje voelt als een tweede vaderland, ben ik van origine geen Zwitser, en evenmin een Fransman hoewel ik na mijn studie in Frankrijk bleef wonen en hun taal het beste spreek.'

'Ik hoor je inderdaad afstandelijk hún taal zeggen,' zei Gina.

'Dat is de vervreemding. In de kern ben ik niets, precies zoals James het beschrijft. En dat voelt enorm klote. Excusez le mot.'

Gina schrok zichtbaar.

James hoorde hem met begrijpende blik licht knikkend aan. ‘Ja, het voelt ontheemd niet te weten wie je bent, en dat reageer je af op je omgeving. Dat heb ik terugkijkend althans gedaan.’

Hij knikte. ‘Je had het over geen kinderen en geen vrouw, James… Die heb ik evenmin. Relaties zijn bij mij altijd op ruzie uitgedraaid.’

Zijn oog viel op de plant op de kast achter James. ‘Als je steeds na drie jaar als kind weer naar een ander land wordt verkast, is het net alsof je keer op keer ontworteld wordt. Je gaat denken dat de aarde waar ze je ooit voor het eerst plantten superieur was. Als je weet dat er weer een verhuizing volgt, ga je voorkomen dat je op de nieuwe plek wortelt, om het onvermijdelijke afscheid alvast te verzachten. Als je weer uit de grond wordt gerukt, doet dat met kleine wortels minder pijn. Je zou die nieuwe grond zelfs willen vergiftigen. Dat herken ik bij home grown terroristen die in hun woonplaats een aanslag plegen, vechtend voor een geloof of onbekend ver vaderland dat ze niet echt kennen, hun verzonnen oorsprong. Ik herken het in mijn Zwitserse obsessie. Het niet lang aan mensen durven hechten is mijn tweede natuur geworden.’

‘Herkenbaar,’ knikte James. ‘Met contraspionage probeer ik nu mensen tégen spionage te beschermen. Zo blijf ik hangen in dat wantrouwige inlichtingenwereldje omdat ik niets anders kan. Een CIA-collega noemde het een spiegelpaleis waarin je niet meer weet wat echt is. Ik ben nu eenenzestig en hoop met een jaar of vijf te kunnen stoppen, dan ben ik pas echt vrij, kan ik eindelijk proberen te gaan worden wie ik ben, hoewel ik geen idee heb wie dat is.’

Gina stond op: ‘Dit klinkt niet erg vrolijk heren, en ik fleur er evenmin van op. Zullen we hierover stoppen? Ik begin me flink zorgen te maken over de belagers van ons, waar we hier voor zitten.’

James sprong op. ‘Je hebt helemaal gelijk. Ik ga koffiezetten, want dat heb ik hard nodig. Ik zet de wijn weg, we moeten aan de slag.’

55

Het espressoapparaat was uitgeprutteld en de kopjes koffie dampten op tafel. James bleef wijdbeens staan, wreef met zijn handen hard over zijn gezicht alsof hij de alcohol wilde wegduwen, en begon in hoog tempo te instrueren.

‘Normaal gesproken neem ik meer tijd voor een goede dreigingsanalyse. Helaas hebben we alleen tijd voor een quickscan.’ Hij keek Nicolas ernstig aan.

‘Van wat je over de telefoon vertelde, begreep ik dat jullie vermoeden dat iemand de vader van Gina heeft vermoord omdat hij iets ontdekt zou hebben over Genesis. Die man probeerde eerst jullie auto te rammen, en heeft gericht geschoten. Mogelijk kwam hij om toen zijn auto explodeerde, maar hij kan nog in leven zijn. Daarna zagen jullie in Damascus een scherf waarvan de eigenaar en diens assistent kort erop eveneens vermoord zijn, en vluchtten jullie naar Libanon, hier naar Beiroet. Klopt toch?’

Nicolas knikte.

‘Wat betreft die scherf, is dat het enige exemplaar?’

‘Via mijn contacten weet ik dat er twee scherven uit dezelfde vondst bij een handelaar in Dubai moeten zijn.’

‘Wie is die handelaar?’

‘Onbekend. Morgen hoop ik dat te horen van een connectie hier in Beiroet.’

James dacht even na, de handen voor zijn ogen, en zette ze in zijn zij.

‘Als ik het zo inschat is het geen *state actor*, geen professionele veiligheidsdienst. Ik ken verhalen over Mossad-agenten die achter Dode Zeerollen en de Aleppo Codex aangingen. Maar dat betrof Israël. Hetzelfde geldt voor de Egyptische geheime dienst die in eigen land de beroemde Nag Hammadi-codices opspoorde.’

‘En in Italië?’

‘Aangezien de scherven uit Israël komen is de Mossad in theorie een optie. Daarin past die wilde achtervolging echter totaal niet. Dergelijke grote diensten zetten al snel een achtervolgingsteam van zes tot acht man in om je afwisselend te schaduwen. Daardoor merk je het amper. Dit klinkt als een wanhopige niet-statelijke partij die hooguit een *former* in dienst heeft, een oud-agent zoals ik. Daarmee is de *back up* in ieder geval een stuk kleiner.’

Even sloot hij zijn ogen. ‘Die taxi in Damascus, die kozen jullie toch zelf uit?’

‘Ja, hoezo?’

‘Het is een bekende truc om je op te vangen in een geprepareerde taxi met achterin afluisterapparatuur. Niet dus. In dit geval zijn ze jullie zeer waarschijnlijk kwijtgeraakt.’

Gina onderbrak hem: ‘Aan de grens met Libanon zagen we Syrische soldaten aankomen en werd er druk gebeld met de grensbewaker, die op zijn telefoon keek.’

James schudde zijn hoofd. ‘Het begon in Italië, dus ondenkbaar dat deze operatie van de Syrische geheime dienst komt. Verder heeft alleen Moskou in Damascus genoeg invloed om ze een opdracht te geven en ik zie geen Russisch belang. Die grenscontrole zal routine zijn geweest, wellicht iemand anders die ze zochten.’ Hij pauzeerde even. ‘Toen die bewaker op zijn telefoon keek, heeft hij daarna jullie gezichten gecheckt?’

‘Ja, hij keek in de auto, behoorlijk eng,’ zei Gina.

‘Mooi, ze zochten zeker iemand anders. Anders zaten jullie nu niet hier.’

Gina nam een slok van haar espresso en vroeg of ze veilig waren.

James knikte. ‘Dat ze jullie niet naar mijn *safehouse* zijn gevolgd is geruststellend. Als ik jullie in mijn CIA-tijd in Syrië was kwijtgeraakt, hadden we direct onze post in Beiroet ingeschakeld om het over te nemen. Ik vermoed dat ze eerst iemand moeten invliegen, als het al geen eenling is. Zoals het er nu naar uitziet, is het vroeg genoeg om morgenmiddag vanaf hier het vliegtuig naar Dubai te pakken. Met mijn connecties hier op het vliegveld kan ik zorgen dat jullie onder een andere naam vliegen.’

‘En daarvoor?’ vroeg Nicolas.

‘Via mijn connecties is jullie verblijf in Hotel Le Royal Beiroet anoniem. Het komt eropaan jullie morgenochtend afdoende af te schermen tijdens die twee gesprekken die Nicolas heeft geregeld. En in Dubai moeten jullie uiteraard alert blijven, *awareness* is het halve werk, ik kan het niet vaak genoeg zeggen.’

‘Hoe doen we het morgenochtend?’

‘Ik zorg dat een veilige taxi jullie bij het hotel oppikt en regel een volgauto. Als jullie bij je afspraak zijn, stuur je me een appje dat je een zonnebril bij me hebt laten liggen. Als ik antwoord dat ik die heb gevonden, zijn jullie niet gevolgd. Ik begreep dat jullie beginnen op het terras van Café Place de l’Etoile aan het gelijknamige plein in het centrum?’

‘Klopt.’

‘Dan zet mijn taxi jullie af bij de slagboom aan het begin van de Maraadstraat. Hij zorgt ervoor dat niemand zal denken dat hij bevriend is. Vanaf daar zie je al de klokkentoren midden op het plein en loop je er in een rechte lijn naartoe. Probeer op het terras bij de ingang van het restaurant te gaan zitten. Als er iets gebeurt, glippen jullie naar binnen en bied ik dekking. Hoewel je me niet zult zien, ben ik morgen vlakbij.’

‘En daarna?’

‘Loop na afloop dezelfde straat terug en bij de slagboom linksom naar het archeologische park, met iets verderop afsluitend de Sint-Joriskerk en Al-

Amin Moskee. Ik check of jullie gevolgd worden en zorg dat er bij het park een witte taxi klaarstaat. Die brengt jullie met een volgauto naar jullie lunchafspraak bij *Chez Sami*. Daar is alles goed als je ergens binnen gaat zitten. Daarna rechtstreeks naar het vliegveld en wegwezen.'

'Moeten we nog meer weten?' vroeg Nicolas.

'Behalve jullie zelf afschermen, is het belangrijk de informatie af te schermen. De *awareness* waarmee we de avond begonnen is cruciaal, altijd alert blijven.'

Gina knikte als een brave leerling, en Nicolas ook.

'En de inner circle klein houden,' vervolgde James. 'Geef mensen alleen de *need-to-know* informatie, nodig om je te helpen. Geen *nice-to-know*. Als mensen eenmaal iets weten, krijgt een beetje agent het eruit, vaak zonder dat ze het beseffen.'

'Hoe?' vroeg Gina.

'Stel dat die gek alleen vermoedt dat er iets over het paradijs op die scherf staat en weet dat ik jullie gesproken heb. Dan kan hij me slim uithoren door te doen alsof hij weet dat de scherf bestaat en vragen of ik het met jullie over die scherf met de paradijstekst heb gehad. Als ik zeg dat we daar niet over spraken, is dat onbedoeld informatie. Als jullie niets over het paradijs hadden gezegd, zou ik iets antwoorden in de trant van: wat bedoel je met paradijstekst?'

'Dat is geraffineerd. Die kan ik als journalist gebruiken. Superba.'

James genoot zichtbaar van haar aandacht. 'Dat noemen we *social engineering*, het gebruikmaken van de zwaktes van de menselijke geest. Spionage lijkt deels op goochelen, we manipuleren mensen op vergelijkbare manier. Top-goochelaar John Mulholland schreef een geheim handboek voor de CIA, bijvoorbeeld hoe je ongezien vanuit een holle schrijfpen iets in iemands drinken strooit terwijl je het slachtoffer afleidt.' Hij wees met zijn hand naar het plafond. Toen Nicolas weer naar de tafel keek, miste hij zijn mobiel. James glimlachte triomfantelijk. 'Doordat mijn beweging geen doel diende, voel je snel aan dat er iets mis is. De kunst is een natuurlijke opvallende beweging te maken die de aandacht afleidt, of bijvoorbeeld iemand te vragen iets voor je te pakken. Het is psychologie. Zo kun je een reactie uitlokken waarbij mensen denken zelf te beslissen, terwijl ze precies doen wat jij vooraf wilde, de basis van veel goocheltrucs.'

'Kun je Nicolas niet wegtoveren,' lachte Gina.

'Nee, serieus, het werkt. Ik moest een keer vermomd als pakketbezorger bij een bedrijf in de postkamer binnen zien te dringen waar alleen de interne medewerker toegang had. Toen ik zag dat die even weg was, liep ik met een pakket onder de arm naar de balie en zei streng en op arrogante toon tegen de receptioniste dat ze het zwaar ogende pakket voor me in de postkamer moest

zetten. Dat kun je mooi zelf doen, zei ze, en ik was binnen, op haar eigen verzoek. Dat is tegelijk een perfect voorbeeld van plausible deniability: altijd zorgen dat je geloofwaardig kunt ontkennen iets fout gedaan te hebben. Als iemand achteraf gevraagd had wat ik in die postkamer deed, kon ik naar haar verzoek wijzen. Altijd zorgen dat je het antwoord al klaar hebt.'

'Ga door,' zei Gina enthousiast.

James keek op zijn horloge. 'Ik kan uren door, maar het is al laat.'

Gina bleef hem met haar bruine ogen bewonderend aankijken, met haar mooiste glimlach.

'Oké, eentje nog. Als je straks het vermoeden hebt dat ze ongezien in je hotelkamer in je spullen gluren zonder iets mee te nemen, kun je bijvoorbeeld een interessant ogende agenda of zoiets op de hoek van het bureau neerleggen, en meten hoeveel millimeter die van beide bureauranden ligt. Als ze in je kamer komen en het oppakken om in te kijken, zullen ze het net iets anders terugleggen. Dat zie je als je de afstanden nameet. Of je legt een haar tussen de eerste en tweede bladzijde. Die verdwijnt als ze het doorbladeren.'

'Geraffineerd.'

'Een camera achterlaten is ingewikkelder en voor vakmensen herkenbaar.' Even zweeg hij. 'Als het hotel je bij aankomst een gratis upgrade aanbiedt, kan het zijn dat je in een geprepareerde kamer belandt. Tegen afluisteren helpt het dan niet, zoals ze in films doen, de tv of radio harder te zetten. Het storende achtergrondgeluid van een uitzending kunnen ze terugzoeken en wegfilteren. Ga naar de badkamer en zet daar de kraan helemaal open. Dat geluid is uniek en nooit helemaal weg te filteren. Bespreek dan zachtjes wat je te zeggen hebt, liefst vrij kort zodat het niet opvalt. En met je rug naar de spiegel voor het geval dat er een voor observaties ingebouwde eenrichtingsspiegel hangt. Die hebben veel licht nodig zodat een badkamer daarvoor ideaal is. Let daarop, zeker als je de kamer niet zelf hebt uitgezocht.' Hij wees naar zijn nagel. 'Sommige hotels gebruiken het voor chantage, dus doe de nageltest: houd je nagel tegen de spiegel. Normaal zie je het spiegelbeeld op kleine afstand. Het is mis als die gespiegelde nagel direct ertegenaan te zien is.'

James veerde op. 'En bedenk dat in ons wereldje geen toevallige ontmoetingen bestaan. We spreken van het aanlopen van een potentiële bron omdat het toeval zal lijken: per ongeluk aanstoten, naast je aan de bar gaan staan, dat soort dingen. Klassiek is de wetenschapper die iets voor zijn onderzoek wil weten, of een charmante journaliste die je om een interview vraagt.'

'Dat kan evengoed een knappe mannelijke journalist zijn,' zei Gina fel.

'Natuurlijk, sorry Gina. De Russen bouwden een naam met hun speciale Romeo-operaties om met verleiding bij eenzame secretaresses informatie los

te peuteren.’

‘Adam die Eva de verboden vrucht aanbiedt,’ lachte Gina.

James glimlachte en stond op. ‘Dank voor jullie boeiende gezelschap. De volgauto brengt jullie terug.’ Hij pakte de eerste zwarte blinddoek weer van tafel. ‘Ik denk dat jullie genoeg awareness hebben voor jullie afspraak downtown Beiroet.’

In de nachtelijke volle maan wierp de metershoge stenen engel een lange schaduw over Lucas. Hij was met de *Cessna Citation X+* uit Damascus, via de Syrische Middellandse Zeekust, rechtstreeks naar Rome gevlogen. Een taxi had hem bij de brug afgezet. De eeuwenoude weg van de pelgrims volgend, hield hij respectvol stil op de onregelmatige smalle grijze stenen van de Engelenbrug. Voor hem verrees een ronde lichtbruine berg van baksteen, de Engelenburcht, bewaker van de Eeuwige Stad, en naar hij sinds kort wist bewaker van nog iets veel kostbaarders. De ronde graftombe van keizer Hadrianus was na de Romeinse tijd omgebouwd tot pauselijke burcht, versterkt met een vierkante ommuring en vier ronde hoektorens. De pausen traden zo in het voetspoor van de Romeinse keizers, die zich als opperpriesters al pontifex maximus noemden, nadien de titel van de paus. Ze wisten niet dat de Engelenburcht al sinds de laat-Romeinse tijd diende als de geheime bergplek van een oeroud geheim, met wisselende locaties, beheerd door de hoeders van de onware Genesisteksten.

De zware burchtpoort waar de brug op uitkwam lag te veel in het zicht. Daarom liep hij zoals afgesproken door de nachtelijke duisternis naar de kleine zijingang. Zes keer liet hij de ijzeren klopper op de hoge deur vallen, zes droge tikken. Even gebeurde er niets. Piepend kierde de deur een klein stuk open. ‘Ons getal,’ fluisterde hij zoals afgesproken door de nauwe spleet. De deur ging net genoeg verder open om naar binnen te glippen en sloeg achter hem dicht. In het duister verscheen vaag het silhouet van een man in lang gewaad met een masker. ‘Uw munt graag,’ klonk het met een krakende computerstem. Hij haalde zijn oude muntje van de Maltezer Orde tevoorschijn en legde het in de uitgestoken hand. De man voelde eraan zonder iets te zeggen, gaf het zwijgend terug, en wees met zijn sloffende voetstappen in het donker de weg.

Lucas’ ogen raakten langzaam aan de duisternis gewend, de stenen wanden van de ruimte werden enigszins zichtbaar. Net genoeg om het silhouet van de zwijgende man te volgen. Die opende een deur naar een smalle binnenplaats. De vloerstenen glinsterden zilverachtig in het maanlicht. Vanachter de muren klonk vaag het schaarse nachtelijke stadsverkeer. In de burcht heerste een doodse stilte, onderbroken door het lichte getik van de stok. Als een blinde zocht de man zijn weg naar een deur, tastte even en trok hem zachtjes open.

Ze betraden een aardedonkere gang, een duisternis waarin de tikkende man moeiteloos zijn weg vond. Lucas tikte de zaklamp van zijn telefoon aan. In de witte ovale lichtcirkel glansde een plavuizenvloer. Hij richtte het licht omhoog. Er doemde een halfrond gewelf op, beschilderd met planten en bladeren in Romeinse stijl. Iets verderop beklommen ze een smalle stenen trap

in een bocht omhoog, de ronding van de grote graftombe volgend. Ze kruisten een ruime versierde zaal en betraden opnieuw een smalle gang. De man stopte bij een donkerbruine met zwarte spijkers beslagen deur. Zwijgend klopte hij erop, in een wisselend ritme. Knarsend opende de deur.

Er stonden vier gemaskerde mannen in lang zwart gewaad met een wit Maltezer kruis op de borst. Lucas herkende de ronde schatkamer in het hart van de Engelenburcht: het afgeplatte witte koepelplafond, de lichtgele plavuizen op de vloer en de bruine lambrisering tegen de ronde muur. Het maanlicht vulde door een klein venster de ruimte met een mystieke schemering. Twee koperen kaarsenstandaards flankeerden ijzeren schatkisten achterin de kamer. Algemeen bekend als het geheim archief, was het een briljante plek omdat niemand het zou verwachten: de geheim gehouden oorsprong vlak onder je ogen.

Twee gemaskerde mannen schreden devoot naar een houten kist aan de zijkant. Een van hen verhief zijn hand, waarop ze allen hun telefoon tevoorschijn trokken en iets intoetsten. Na een zachte klik, tilden de twee mannen de kist op en zetten hem een paar meter verderop neer. Er gaapte nu een donker gat. Behoedzaam tilden ze er een moderne metalen kist uit. Schuifelend sjouwden ze die naar het midden van de ruimte en zette hem zachtjes op de grond. Met een mes braken ze het rode lakzegel en openden na opnieuw vier codes langzaam het deksel.

Een man wenkte Lucas om bij de kist te komen staan. ‘U mag de onware Genesistekst zelf in de kist leggen,’ zei hij met een computerstem.

De kist bevatte met fluweel beklede opbergvakken, die rechts leeg waren. ´Kist van de onware Genesisteksten,’ vertaalde Lucas voor zichzelf het Latijnse opschrift aan de binnenkant van het deksel. In de vakken lagen stapels perkamenten bladen van oude Bijbels. Tegen de achterwand van de eerste vier zat een verweerd geelkoperen plaatje met *Genesis Codex* en erachter de naam: *Vaticanus*, *Sinaiticus*, *Sarravianus* en *Ambrosianus*. Boven de vier volgende lege vakken zaten nieuwe plaatjes met een moderner lettertype: *Codex Aleppo*, *Genesis ostrakon 1*, *Genesis ostrakon 2*, *Genesis ostrakon 3*. De overige vakken waren leeg.

Lucas keek naar het eerste vak met erin een stapel vierkante perkamenten bladen, beschreven met drie kolommen Griekse letters. ‘De eerste twintig bladzijdes van Genesis uit de Codex Sinaiticus,’ zei de man. Die perkamenten Genesis bladen in die vakken ernaast zijn ook allen uit de Romeinse tijd, door onze eerste ribbroeders weggenomen uit oude bibliotheken.’ De man wees naar het eerste lege vak. ‘Genesis uit de Codex Aleppo is in goede handen, maar we zijn altijd paraat om de nieuwe hoeder te worden. Aan jou de eer het volgende lege vak te vullen.’

Lucas legde de paradijsscherf uit Damascus voorzichtig op het fluweel en

stapte weer naar achteren. Langzaam sloot een van de mannen het metalen deksel, bracht een nieuw lakzegel aan en knielde naast de anderen in bidhouding. Lucas volgde. Voor het eerst galmde een krakende computerstem in de ruimte. ‘Dominus pascit me. Ambulavero in medio umbræ mortis.’ Ze herhaalden de handelingen met de elektronische sleutels op hun telefoon in omgekeerde volgorde.

Zonder dat hij een woord gezegd had, stond Lucas tien minuten later buiten. Zwijgzaam slenterde hij weg over de Engelenbrug. Zijn telefoon trilde, de code verscheen in het scherm, hij nam op.

‘Namens God wil ik je danken,’ klonk de zalvende stem van de Hoogste Broeder. ‘Nu je weet waar we de kisten met de onware Genesisteksten bewaren, heb ik begrijpelijkerwijs je sterfcode verlaagd naar *low confidence*. Bij de minste twijfel zenden we je, met dank van God, naar het hemelse paradijs.’

‘Ik begrijp het,’ zei Lucas emotieloos. ‘Wat nu?’

‘Ons plan is bijgesteld. De twee zijn nu in Beiroet, waar we ze met rust laten, zodat ze minder waakzaam worden. Morgen vliegen ze naar Dubai. Ze zullen je daar naar de twee andere scherven brengen. Je kunt je taak afronden met hulp van drie man die al zijn ingevlogen.’

‘En het Huis van de Rib?’

‘Als je in Dubai slaagt, Lucas, wacht jou hier in Rome een ongekend plezier. Het is dankzij jou dat ons dat goddelijke recht niet ontnomen wordt. Je verdient het als geen ander. Het is een voorproefje van het hemelse paradijs dat al onze soldaten wacht. Ga nu.’

Opgewonden verbrak Lucas de verbinding. De Hoogste Broeder was een godvruchtig en goed man. Het begon gemeen hard te regenen en er stak een frisse wind op. Hij vloekte in zichzelf en duwde zijn handen diep in zijn zakken. Het leven van een ribsoldaat van de onalmachtige Heer ging niet altijd over rozen. Terecht zou zijn leed ruim beloond worden. Ineengedoken liep hij weg over de lege Engelenbrug. Een schim in de regen die de engelen leek te doen verstijven.

57

De taxi stopte zoals afgesproken bij de bewaakte slagboom aan het begin van de Maraadstraat, een autovrije zone in het oude centrum van Beiroet. Gina hoorde het portier aan haar kant op slot klikken. Nicolas stond al buiten, zag het niet en stak met ‘keep the change’ een biljet van tienduizend Libanese pond door het taxiraam, zo’n zes euro.

‘I will buy your lady for ten times this money.’ De gezette taxichauffeur lachte bulderend. Gina voelde een steek in haar maag en schoof snel over de achterbank naar de andere kant. Vloekend smeet ze de deur achter haar dicht.

‘Enjoy your life, enjoy your wife,’ riep de chauffeur door het raam. Claxonnerend scheurde hij weg. Nicolas keek de taxi hoofdschuddend na.

‘Laat gaan, ik wil er nu niet meer aan denken,’ zei Gina. Ze werd half overstemd door een zware vrachtwagen die door de drukke straat denderde en een grote wolk zwart roet uitblies. Wegwezen uit deze gekte.

Nicolas keek haar aan. ‘James zei dat zijn chauffeur zou zorgen dat hij niet een van ons zou lijken. Acteren en een voorspelbare reactie uitroepen…’

‘Wat een onzin!’ zei ze, en stak over. Ze dwong zichzelf het voorval zo snel mogelijk te vergeten en probeerde te genieten van het pas gerenoveerde autovrije stadscentrum in downtown Beiroet. Vanaf de overzijde van de straat keek ze in de rustige voetgangerszone van de Maraadstraat, een mediterrane sfeer. Beigekleurige kalkstenen etagehuizen met ijzeren balkons, daaronder aan weerszijden een overdekte stoep achter rondbogen, links palmbomen. Grijze dranghekken, het donkergrijze metalen wachthuisje en de rood-witte slagboom bij de ingang verstoorden het beeld. Het herinnerde haar aan een tweede werkelijkheid.

‘Een kennelijk noodzakelijke bescherming van de beau monde in dit chique stadscentrum,’ mompelde Nicolas, de bewaker bij het hek passerend. Naarmate ze over de zwarte straatstenen de Maraad verder inliepen, verstomde het lawaai van de drukke weg achter hen, en kreeg het mondaine de overhand. Na een paar honderd meter betraden ze het knusse Place de l’Etoile, een klein rond plein met in het midden een hoge vierkante beige klokkentoren in art deco-stijl. Als de spaken van een wagenwiel kwamen er zes straten op uit. Rondom lagen terrasjes en het Parlementsgebouw. ‘Knusse piazza!’

Haar telefoon zoemde. Ze las het appje dat James haar zonnebril had gevonden: ze waren niet gevolgd. Hij moest hier ergens verdekt opgesteld zitten. Ze besloot zich vol vertrouwen op het komende gesprek te concentreren.

Nicolas liep het terras van het Café Place de l’Etoile op. ‘David is al jaren een goede vriend van me,’ zei hij en wuifde uitbundig naar de wachtende

handelaar. ‘Hij heeft een antiekwinkel in Jeruzalem en is voor zaken in Beiroet.’

De dikke niet al te grote man in zwart pak en wit overhemd kwam zuchtend overeind en wees met zijn zwarte hoed naar de stoelen tegenover hem. ‘Ga zitten vrienden, ga zitten.’ Hoewel het pas tien uur was liep de warmte al aardig op. Het zweet stond bij David op het voorhoofd. Ze bestelden allen een cappuccino.

Nicolas trapte af. ‘David, fijn dat je tijd voor ons neemt. Ik weet dat je druk bent en morgen alweer en route naar Jeruzalem. Wat ik je niet over de telefoon kon vertellen, is dat ik grote interesse heb in drie beschreven scherven die recent tijdens bouwwerkzaamheden bij Hebron zijn gevonden, en daarna naar het buitenland verdwenen. Ik weet dat je je volledig distantieert van de illegale handel. Het punt is dat de tekst op de scherven mogelijk van eminent wetenschappelijk belang is.’

‘En dat is?’

Nice-to-know, schoot door Gina’s gedachten. Ze sprong snel in: ‘Dat weten we nog niet. Mogelijk een interessante variant van het oude Paleo-Hebreeuwse schrift, waar Nicolas wetenschappelijk sterk in geïnteresseerd is.’

‘Precies,’ zei Nicolas met een frons, gevolgd door een geforceerde glimlach.

David knikte. ‘Als het Paleo-Hebreeuws is, mag het niet uit Israël worden geëxporteerd. Als ze nu in het buitenland zijn, is dat illegaal. Is dat toevallig in Dubai?’

Nicolas aarzelde even, en knikte. ‘Klopt, bij een onbekende handelaar. Die heeft er zelf twee en verkocht de derde aan iemand in Damascus.’

‘Klinkt bekend,’ zei David. Hij slurpte aan zijn cappuccino, en vervolgde: ‘Ik hoorde zoiets van een zakelijke relatie die helaas in het grijze circuit is beland, nadat hij in Israël zijn verkooplicentie verloor. Het is hot, materiaal waar ik mijn vingers niet aan wil branden. Ik wil mijn licentie absoluut behouden. Wel weet ik wie die handelaar in Dubai is, want hij benaderde mijn relatie hierover. Zelfs hij vond het te link.’

‘Wie is het?’ vroeg Gina.

‘Daar vraag je me wat. Ik wil niet in een positie belanden waarin ik illegale verkoop in Dubai stimuleer.’

Nicolas keek wat ongemakkelijk.

De plausible deniability van James schoot haar te binnen. ‘Begrijpelijk David. Laat ik het anders formuleren. Los van Nicolas wil ik in Dubai wat shoppen en als souvenir een antiek object kopen. Natuurlijk niet illegaal. Heb je misschien een tip waar ik niet moet zijn?’

David plukte aarzelend aan zijn baard, Nicolas haalde zijn telefoon tevoorschijn en zocht wat op. ‘Wacht even, David, ik toon je wat namen van

handelaren. Dan hoef je alleen aan te wijzen waar Gina in ieder geval weg moet blijven, als je begrijpt wat ik bedoel.’

Nicolas legde zijn telefoon op tafel. David wees na enige aarzeling kort op de derde naam. Hij nam een laatste slok en keek verschrikt op zijn horloge. ‘Zo laat al? Zal ik afrekenen?’

Gina schudde haar hoofd. ‘Nee, dit is op ons conto.’

Na afscheid genomen te hebben, wandelden ze naar de plek waar de taxi hen zou oppikken.

‘Toen ik hier als kind drie jaar woonde, leerde ik Frans,’ zei Nicolas al lopend. ‘Libanon stond samen met buurland Syrië van 1920 tot 1946 onder Franse controle. Vandaar dat Frans hier een belangrijke taal is. Als vrij land waar in vergelijking met de buurlanden veel mogelijk was, bouwde Beiroet in de Franse tijd de reputatie op van het Parijs van het Midden-Oosten. De lange burgeroorlog van 1975 – 1990 heeft dat verwoest.’

Een stukje verderop passeerden ze oude ruïnes met hoge Romeinse zuilen wat haar een beetje aan het Forum Romanum deed denken, alleen kleiner.

‘Dat is de oude Romeinse hoofdstraat, en daarachter het Romeinse forum,’ zei hij. ‘Daar rechts staat de Sint-Joriskathedraal, die met drie kruizen op de gevel, en links een hoge klokkentoren.’

‘En de reusachtige moskee ernaast, met die hoge minaretten?’

‘Dat is de Mohammad Al-Amin Moskee, die is begin deze eeuw gebouwd. Dat kerk en moskee zo broederlijk naast elkaar staan moet bijdragen aan het gevoel van bezinning en vergeving. Er zijn plannen het gehele park erachter tot een symbool van samenhorigheid te maken.’

Net als in Damascus stonden moskee en kerk naast elkaar, bedacht Gina, een mooi beeld. Ze wilde er eigenlijk nog wat over zeggen, maar er stopte zoals afgesproken een witte taxi. In de verte stapte een sterk op James lijkende man in een geparkeerde grijze Mercedes.

Rijdend in de taxi, tuurde Gina peinzend naar de mix van mensen, van strak gesluierde vrouwen tot modern geklede leeftijdsgenoten. Hoe zou zij erbij hebben gelopen als haar wieg in Beiroet had gestaan? Welk deel van haar was zichtbaar gebleven, in een christelijke wijk, en welk deel in een islamitische?

De taxi volgde de kustweg en passeerde hun hoog gelegen hotel. Na een tijdje bereikten ze de Baai van Jounieh. Ze sloegen bij een groot voetbalveld linksaf en reden door tot bijna aan de bruisende zee. Rechts reden ze de smalle Seaside Road in en stopten na vijfhonderd meter. De taxichauffeur liep voorlangs en opende galant haar portier. ‘Vast uw keuze mevrouw, u heeft een goede smaak,’ wees hij in de richting van het visrestaurant. Zo kan het ook, dacht ze tevreden.

Voor haar lag Chez Sami, dat als een kleine rots vanaf het smalle strand in de golven stak. De aanlandige wind dreef een zoute vislucht naar hen toe, begeleid door het gekrijs van zeemeeuwen die laag over het water scheerden. Ristorante romantico!

Een lange slanke man in spijkerbroek, midden vijftig en met dik grijs glad haar, grote borstelige wenkbrauwen en een hangsnor, kwam hen met opgeheven hand tegemoet. Achter hem liep een iets jongere vrouw met lang gitzwart haar.

‘Nicolas, Freund, goed je te zien. En dat moet de charmante Gina zijn, welkom.’ Ze kreeg een stevige wat onbeholpen handdruk die net geen pijn deed.

‘Dit is de beroemde Assyrioloog Günther,’ zei Nicolas met een glimlach. ‘En dit is Maryam, met wie hij al bijna dertig jaar samen is.’ Maryam, ruim een kop kleiner dan Günther, gaf hun beiden glimlachend een hand.

Alsof het zijn eigen huis was, ging Günther hun voor langs de bakken met in ijs gepresenteerde vissen en andere zeevruchten. Hij wees in het overdekte midden naar een glanzende tafel voor vier personen. De glazen pui bood bijna rondom uitzicht op het buitenterras en de Middellandse Zee. De aanrollende golven klonken zuigend, afgewisseld met de ruisende ontlading van de branding.

‘Dit restaurant is van vrienden,’ begon Günther enthousiast. ‘Ik kom er al jaren. De eigenaar is een fervent zeiler en serveert topklasse zeevruchten. De vis is vanmorgen vers gevangen. Ze hebben heerlijke rauwe vis. De gebakken inktvis is een aanrader als voorafje. En hun desserts zijn beroemd. Bij de zeevruchten kan ik een Château Ksara adviseren, witte wijn uit de Bekavallei.’ Met een brede glimlach deelde hij de op tafel liggende menukaarten rond.

Nicolas knikte enthousiast. Gina schrok van het prijsniveau en keek

fronsend naar Nicolas. ‘Ik betaal Günther, daar sta ik op,’ lachte hij. ‘Het is mijn beurt, anders accepteer ik niet.’

‘Sehr gut,’ zei Günther, die opstond en de man omhelsde die bij hun tafel was komen staan.

‘Freund. Ik heb belangrijke en veeleisende gasten uit Europa, dus ik dacht: ik moet bij jou langs.’

De restauranteigenaar toverde een brede glimlach tevoorschijn. ‘De appetizer is van het huis. Gebakken inktvis met wat fruit zoals altijd?’

‘Voortreffelijk, daarvoor komen ze van zo ver. Hierna kunnen ze terug naar het Avondland.’

De man sloeg Günther met een bulderende lach op zijn schouder. ‘Onze kok gaat voor je toveren. Een heerlijke lichte lunch.’

Met een handknippend gebaar liep hij weg. Binnen een paar seconden verscheen er een kelner aan hun tafel, die het etiket op de wijnfles liet zien en Günther een klein laagje inschonk. Hij liet de wijn even in het glas walsen, stak zijn neus over de rand en liet de wijn in zijn mond rondgaan. Enkele seconden bleef hij met gesloten ogen zitten. ‘Sehr gut.’

Gina legde haar menukaart weg. ‘We liepen vanmorgen over Place de l’Etoile. Mooi en luxe. Maar er staat ook een ijzeren slagboom aan het begin met een wachtpost. En ik zag drie patrouillerende soldaten in grijs camouflagepak. Is dat niet een beetje dubbel?’

‘Zeker,’ zei Günther. ‘We eten hier goed en een paar minuten verderop is er een casino. Als je wilt kunnen we vanavond naar een club. Ze feesten hier met veel schwung. Maar we dansen in Beiroet wel op een religieuze vulkaan. Een beetje als de Etna bij jullie in Italië. Een prachtige berg, die dodelijke lava kan spuwen. Umheimlich. Het is een wankel evenwicht waar ze vanuit het buitenland voortdurend tegenaan duwen.’ Hij maakte met zijn opgeheven hand een vuist. ‘Met de snelle herbouw van het oude centrum bewijzen we onszelf dat buitenstaanders het goede leven niet zomaar kunnen wegbombarderen. Onze hoop op een eigen wirtschaftswunder.’

‘We komen net van het Romeinse forum,’ zei Gina, ‘wat me als Italiaanse natuurlijk wel aanspreekt. Ik vond het nog mooier de kerk en moskee daar broederlijk naast elkaar te zien staan.’

‘An sich een mooi beeld,’ zei Günther. Hij hield zijn twee wijsvingers tegen elkaar omhoog, de een wat hoger dan de ander. ‘De later gebouwde minaretten steken wel iets boven de kerktoren uit, net iets dichter bij God. Maar natuurlijk goed dat het überhaupt kan. Toen ik hier ruim dertig jaar geleden als einzelgänger verzeild raakte, woedde de burgeroorlog in alle hevigheid, ik weet dat het anders kan.’

Maryam glimlachte naar Gina en zei met zachte stem: ‘Wat mooi dat je dat ziet. Veel mensen komen naar het Midden-Oosten met een zwart-wit beeld

van tegenstellingen. Of ze verwachten een sprookje van duizend-en-één nacht, een verleden dat nooit bestaan heeft.'

Gina voelde schaamte opwellen, zo had ze zelf naar de regio gekeken.

'Je ziet bij veel mensen uit Europa wat Edward Said in 1978 *Oriëntalism* noemde,' zei Günther. 'Met een westerse bril het oosten vooral zien als een achtergebleven samenleving waarin ze alleen ruzie maken. In werkelijkheid is er ook veel vriendschap.'

Maryam knikte. 'Ik ben islamitisch. Tijdens de burgeroorlog woonden we naast een christelijk gezin. Tijdens de Israëlische bombardementen schuilden ze bij ons omdat onze kelder dieper en groter was. We zaten daar gebroederlijk bij elkaar, terwijl de exploderende Israëlische bommen de grond deden trillen. Toen besefte ik dat het vaak buitenstaanders zijn die onrust stoken. In wat ze chic een proxy-oorlog noemen, vechten ze op ons grondgebied hun conflicten uit, zodat er bij hen thuis geen doden vallen.' Even zweeg ze. 'Is het Israël niet, dan is het wel de aan Iran gelieerde Hezbollah, of de Iraanse aartsvijand Saoedi-Arabië. Syrië greep eveneens regelmatig in, en vroeger de Fransen.'

'En die maakten Beiroet het Parijs van het Midden-Oosten,' zei Nicolas met een brede glimlach.

'Dat is een westers perspectief,' zei Günther zijn hoofd schuddend. 'Daarom zie je dat historici steeds vaker open zijn over hun eigen achtergrond. Het vertroebeld je beeld, en daar maakt een goed historicus de lezer alert op.'

'Toch proefde ik op Place de l'Etoile een beetje de ambiance van Parijs.'

'Als je al wilt vergelijken, denk ik eerder aan mijn geboortestad Berlijn, waar tot Die Wende van 1989 de muur tussen oost en west stond. Hier in Beiroet was dat tot het eind van de burgeroorlog in 1990 de Green Line tussen het islamitische westen en christelijke oosten. Zonder echte muur toch vergelijkbaar: een reeks dicht begroeide onbruikbare straten, waar partijen zich aan weerszijden ingroeven. Ik herken in Berlijn het rauwe randje met de herinneringen aan oorlog en een gescheiden leven. De Berlijners waren evengoed slachtoffer van een internationaal conflict. Hoewel ik met mijn twintigste al hier in Beiroet terechtkwam, kan ik me het gespleten Berlijn nog goed herinneren.'

Maryam glimlachte. 'Ieder zijn perspectief. In die schuilkelder deelden we de verhalen over onze oorsprong uit Genesis en het vervolg tot aan de dood van Mozes. Dat staat in de joodse Thora. Later kwamen er bijvoorbeeld psalmen bij waarnaar de Koran ook verwijst. Christenen voegden het verhaal van Jezus toe, en wij ontvingen de openbaringen aan onze profeet Mohammed. We hebben allemaal onze eigen versie. De essentie delen we.'

Nicolas knikte. 'Ik heb eerder in de Universiteitsbibliotheek van Leiden

een fragment van een oude Koran bestudeerd die in de jaren zeventig hier in Beiroet is gekocht door een Nederlandse diplomaat. In 2014 wees een koolstofdatering op de zevende eeuw, in de tijd waarin volgens de traditie de eerste complete Koranteksten zijn verspreid. Het is daarmee een van de oudste gedateerde voorbeelden. Het gaat om een groot deel van soera zeventien met verwijzingen naar onder meer Adam, Noach, Mozes, de uittocht uit Egypte, de psalmliederen van David en de tuinen van het paradijs.'

Maryam knikte. 'Günther en ik praten ook over David, Jozef en bijvoorbeeld Mozes met de farao. En ik moest hem uitleggen dat volgens de Koran Adam de schuld krijgt van het eten van de verboden vrucht, niet Eva.'

Günther lachte: 'Maryam vertelde me dat sluiers slechts een fundamentalistische interpretatie zijn van de Koran, die zij rücksichtslos afwijst. Ik zag sluiers als symbool van de islam. Nu weet ik dat 1979 pas het kanteljaar was, de orthodoxe Wende. Tot dan waren steden als Teheran, Caïro, Algiers en zelfs Jeddah in Saoedi-Arabië tolerant en kosmopolitisch. Een andere Zeitgeist.'

'Wat kantelde er in 1979?' vroeg Gina.

'Perzië veranderde door de revolutie in het streng islamitische Iran, gevolgd door een mislukte revolutiepoging in Saoedi-Arabië. Het Saoedische koningshuis hield stand door een streng soennitische koers te gaan varen. Een Wende voor de bühne: je reinste Realpolitik. Ze exporteerden een soennitisch alternatief voor de Iraanse sjiitische stroming die hier in Libanon Hezbollah steunt. De Sovjetinval in Afghanistan gooide extra olie op het fundamentalistische vuur. De twee door Amerika geleide Golfoorlogen hielpen evenmin. De vrouwen in zwarte nikab namen in de regio het straatbeeld over. Wandelende gevangenissen, slachtoffers van mannelijke machtspolitiek.'

Maryam knikte. 'Olie is een satansdrank voor godsdienstwaanzinnigen. Uitgeputte olievelden zouden in deze regio een zegen zijn.'

'Klinkt een beetje als het verloren paradijs,' zei Nicolas. 'En dat brengt me op het onderzoek dat jij naar het Mesopotamische paradijs van Gilgamesj doet. Die Mesopotamiër was geloof ik hier in Libanon.'

Günther plukte weifelend aan zijn snor. 'Ik worstel een beetje met wat ik van mijn onderzoek nu al kan onthullen. Het is geen spielerei. Ik wil niet op basis van halve conclusies mijn geloofwaardigheid verliezen. De wetenschap is uiterst conservatief hierin.'

'Wetenschap brengt juist vooruitgang.'

'De wetenschap blijft na verloop van tijd vaak steken in een brede consensus, het paradigma. Het is een vorm van kuddegeest: veilig de gebaande paden volgen. Wil je als wetenschapper salonfähig blijven, dan moet je niet te gek doen. Anders word je als fremdkörper verstoten. Ze staan

klaar om je rücksichtslos in een hetze als pseudowetenschapper in de hoek te zetten, als fröbelaar. Ik heb eerlijk gezegd mijn baan financieel nodig, ik moet echt voorzichtig zijn, al helemaal met een journaliste aan tafel. Ik wil het gründlich onderbouwen en publiceren. Niet zoals sommigen op basis van fingerspitzengefühl maar wat ins blaue hinein interpreteren.'

Gina hield haar hand op haar hart. 'Vertrouw me, Günther, alles wat we bespreken blijft onder ons.'

De ober ruimde de borden van het hoofdgerecht af en trok zich bescheiden terug. Günther veegde met zijn servet zijn mond af en begon.

'Ik heb me behoorlijk verdiept in het verhaal van Gilgamesj, de Mesopotamische heerser van ruim vierenhalfduizend jaar geleden uit Uruk in Warka in Irak. Er is een epos over hem geschreven, de oudste bewaard gebleven wereldliteratuur. Met de persoonlijk ontwikkeling die Gilgemesj in het epos doormaakt en zijn zoektocht naar zingeving, staat op die kleitabletten een heuse Bildungsroman. Lang voordat Karl von Morgenstern die term in 1820 bedacht. Pas een halve eeuw later konden we spijkerschrift lezen en beseften we hoe ver die verhaaltraditie teruggaat.'

'In het Louvre zagen we een beeld van Gilgamesj met een gevangen leeuw,' zei Gina. 'En ik heb weleens een Gilgamesj opera van Bohuslav Martinů gehoord. Een prachtige mythe.'

Günther schudde resoluut zijn hoofd. 'Het nieuwe aan mijn onderzoek is dat het veel meer is dan een mythe. Volgens mij is het gebaseerd op twee echte expedities die in Gilgamesj' naam zijn uitgevoerd. Volgens het epos was hij voor twee derde goddelijk en een derde menselijk. Die verhouding symboliseert denk ik de mix tussen mythisch en feitelijk in het epos.'

Hij wees naar buiten. 'De eerste expeditie van Gilgamesj trok vermoedelijk richting Libanon. Vandaar mijn aanvankelijke interesse. Hij bezocht in ieder geval een groot cederwoud, en het beroemdste cederwoud uit de oudheid lag hier. Ook de Egyptenaren haalden hier het sterke cederhout voor hun schepen. In de Bijbel staat dat koning Salomo hier cederhout kapte voor de grote tempel in Jeruzalem. Het woud is verdwenen. De ceder is nog wel het symbool op de Libanese vlag.'

Hij kneep zijn ogen iets samen. 'Ingrijpender is mijn idee dat Gilgamesj' tweede expeditie veel verder wegging, terug naar de oorsprong waar de Mesopotamiërs vandaan dachten te komen, hun heimat. Van de Egyptenaren weten we zeker dat ze dergelijke expedities uitvoerden. Negen inscripties in steen bij het riviertje Nahr el-Kalb hier vlakbij die ik onderzocht, illustreren dat ze hier vanuit zowel Egypte als het Tweestromenland kwamen. Het iets noordelijker gelegen Byblos was zelfs de belangrijkste handelshaven uit die tijd. Bij die contacten zullen verhalen zijn gedeeld over expedities naar andere gebieden.'

'Je denkt dat de Egyptenaren de Mesopotamiërs op het idee brachten op zoek te gaan naar hun oorsprong?' vroeg Gina.

'Of andersom. Rondom de tijd van Gilgamesj lezen we voor het eerst over Egyptische expedities. Geen idee wie eerst was. Belangrijk voor mij is het sterke vermoeden dat de Mesopotamiërs net als de Egyptenaren op zoek

gingen. Ik denk dat in naam van Gilgamesj zo'n expeditie is uitgevoerd en basis werd voor zijn epos. Die tweede expeditie bracht hem volgens dat epos bij water en een slang die hem het eeuwige leven ontnam. Zoals de slang bij Adam. En dat gebied lag niet in Libanon.'

Günther boog zich naar voren en dempte zijn stem. 'In 2011 kocht het Iraakse Sulaymaniyah Museum voor achthonderd dollar een groot kleitablet met een tot nu toe onbekend fragment van het Gilgamesj-epos. Collega's weigeren erover te schrijven omdat het een illegale vondst betreft met onbekende vindplaats. Zij blijven veilig in de kudde. Ik niet. Het tablet is te belangrijk. Een aha-erlebnis. Het biedt meer inzicht in een belangrijk leidmotief van het epos: onze relatie met de natuur. En het toont dat de tweede reis van Gilgamesj een totaal andere bestemming had. De Mesopotamiërs noemden zichzelf de zwartkoppen en meenden kennelijk af te stammen van donkere mensen ver weg.'

Hij wees door het raam naar Libanese bergen. 'Tijdens zijn eerste reis bezoekt Gilgamesj met zijn reisgenoot Enkidu het cederwoud, waar ze de woudbeschermer Humbaba verslaan. Uit het nieuwe fragment blijkt dat het vermoorden van Humbaba mede het volledig wegkappen van het cederwoud symboliseert, bij thuiskomst tonen ze daar flink berouw over.'

'Lijkt wel het kappen van de regenwouden,' zei Gina.

'Dit fragment toont voor het eerst menselijk schuldgevoel over het massaal verwoesten van de natuur. Dat plaatst het slot van het epos in een ander perspectief: een plant, lees de natuur, kan Gilgamesj het eeuwige leven schenken. Het is dezelfde natuur, verbeeld door de slang, die hem dat ontneemt. Uiteindelijk straft de natuur Gilgamesj voor het verwoesten van de natuur. Alleen daarom al is dat nieuw ontdekte tablet van mondiaal belang.'

'En het paradijs?' vroeg Gina.

'Als zijn vriend Enkidu thuis onverwachts sterft, is Gilgamesj verscheurd door verdriet en geschrokken hoe de dood ieder moment kan toeslaan. Hij besluit bij zijn tweede reis op zoek te gaan naar een soort paradijs, een goddelijk land waar het eeuwige leven zou bestaan. We wisten al uit andere tekstfragmenten dat de tweede plek een soort oerwoud was. Nu bekend is dat Gilgamesj het Libanese cederwoud volledig verwoestte, moet die tweede reis een andere bestemming hebben gehad, met nog wel volop bomen. Ik denk voorbij Dilmun.' Hij nam een slok wijn. 'Dilmun kennen we als een belangrijke handelsnederzetting op het eiland Bahrein halverwege de Perzische Golf. Die woestijn is sowieso geen paradijs. Ik vertrouw op een tekst die je zo kunt lezen dat het paradijs vóórbij Dilmun lag: verder weg.'

'Dan voeren ze verder door de Perzische Golf richting Dubai,' opperde Nicolas.

Günther knikte driftig. 'Transport over water was in die tijd de handigste

manier om grote afstanden af te leggen. Uruk lag aan de Eufraat die uitmondde in de Perzische Golf. De Mesopotamiërs waren kustvaarders omdat de open zee voor hun schepen te ruig was. Die expeditie volgde naar mijn overtuiging zoveel mogelijk de kust.'

'Waarheen?'

'Dat onderzoek ik nog. Volgens het reisverslag trotseerde Gilgamesj één zee. Daarna bereikte hij een gebied met leeuwen, te zien in het Louvre, met een zeldzame combinatie van extreme hitte en sneeuw. Hij zag een mysterieuze Tweelingberg, Marshu, en passeerde de paradijsbewakers die lijken op de cherubijnen, de paradijswachters in Genesis, sfinxachtige leeuwmensen volgens het Bijbelboek Ezechiël. Uiteindelijk bereikte hij een meer zo groot als een zee en de slang die hem het eeuwige leven ontnam.'

'Ik vind het ongeloofwaardig,' zei Gina, 'dat hij een verre paradijsexpeditie ondernam als hij in het Tweestromenland van de paradijsrivieren Tigris en Eufraat woonde. Uruk lag aan de Eufraat. Volgens Genesis was hij al vlak bij het paradijs.'

Günther schudde ontkennend zijn hoofd. 'Het is je reinste quatsch. Dat woestijngebied past überhaupt niet bij een paradijs. Calvijn verzon als verklaring voor die woestenij dat het paradijs met de zondvloed weggespoeld zou zijn. In zijn commentaar op Genesis toonde hij een kaartje met het paradijs tussen Tigris en Eufraat. Tegenwoordig hoor je vaak dat het paradijsverhaal slechts symbolisch is. Ook dat is naar mijn overtuiging een onnodig zwaktebod. In feite is vijf eeuwen terug de serieuze speurtocht naar het paradijs gestaakt.' Hij keek even om zich heen en dempte samenzweerderig zijn stem. 'Calvijn bracht ons op een dwaalspoor. Velen beseffen niet dat de Tigris en Eufraat alleen in de Griekse Bijbelvertaling staan, en niet in het Hebreeuwse origineel. En in dat Hebreeuws hebben namen geen klinkers.'

'Zoals ze Hebron als Hbrn schreven,' zei Gina.

'Precies. Daardoor konden de vertalers weinig met onbekende namen. Regelmatig kozen ze een wel bekende naam. Zo werd prth de Eufraat, en hddkl de Tigris. Gewoon een slechte vertaling. Dat het niet de Tigris en Eufraat kunnen zijn, toont het verhaal van de Toren van Babel.'

'Mijn vader had een in Babylon gevonden stuk spijkerschrift van Nebuchadnezzar waarop die stad Babil heet,' zei Gina. 'Dat lijkt sterk op Babel.'

Günther knikte. 'Toen Nebuchadnezzar in de zesde eeuw voor Christus Jeruzalem veroverde, voerde hij de Joodse elite af naar Babylon waar ze decennia lang in ballingschap leefden. Dat melden zowel de Bijbel als de Babylonische kronieken. De ballingen namen daar uit de archieven stukken van Babylonische verhalen over.'

‘Waaronder kennelijk de Toren van Babel in Genesis, waarvan wij de uitdrukking Babylonische spraakverwarring kennen,’ zei ze.

‘Volgens Genesis verlieten de mensen in oostelijke richting het paradijs en bouwden na een flinke tocht de Toren van Babel in de vlakte van Sinear, een andere naam voor Babyloniё en omgeving,’ zei Günther. ‘Bekeken vanuit Babylon kwamen die eerste mensen uit het westen. Dat was voor mij een aha-erlebnis.’

‘Kennelijk dachten die joodse ballingen met hun Toren van Babylon verhaal dat het paradijs ten westen van die stad lag,’ zei Nicolas.

‘Precies. En dat is cruciaal omdat het Tweestromenland aan de oostkant van Babylon ligt. De Eufraat bij Babylon vormt de westgrens. De Tigris een stuk oostelijker vormt de oostgrens.’

‘Simpel samengevat,’ zei ze, ‘lag het paradijs in de ogen van de ballingen ten westen van het Tweestromenland, niet erin. Daarbij past niet een paradijstekst die Tigris en Eufraat in het paradijs plaatst.’

Günther straalde triomfantelijk. ‘Daarmee sla je de spijker op zijn kop. In de zesde eeuw voor Christus stonden in hun Hebreeuwse Genesisrol niet de Tigris en Eufraat als paradijsrivier. Anders was de Toren van Babel voor de Babylonische ballingen een ongeloofwaardig verhaal geweest.’

‘Dan zijn de Tigris en Eufraat later geïntroduceerd,’ zei Nicolas.

‘Dat moet. Helaas is er niets bewaard van die Hebreeuwse Genesisrol. Het oudst is een twintigtal snippers tussen de Dode Zeerollen die zo’n vijf eeuwen na de ballingschap zijn geschreven. En de complete Hebreeuwse tekst is nog eens duizend jaar jonger.’

‘En wie bedacht volgens jou de Tigris en Eufraat?’ vroeg Gina.

‘Waarschijnlijk de vertalers die in de derde eeuw voor Christus in Alexandriё voor Ptolemaeus een Hebreeuwse Genesisrol in het Grieks vertaalden. Bijbelwetenschapper Michaël van der Meer beschreef hoe de vertalers in de Griekse enclave Alexandriё de Egyptische geografie slecht kenden. Behalve de Hebreeuwse namen, waren ook die in Egypte klinkerloos geschreven. Daaraan hadden ze weinig houvast. Wat bij een Griekstalig lezerspubliek al snel klonk als gekke brabbelnamen, vervingen ze regelmatig door wel bekende namen die meer tot de verbeelding spraken.’

Nicolas knikte. ‘De Tuin van Eden werd het paradijs, een Perzische term. En de Yam suf, onbeduidende rietmoerassen, vertaalden ze als Rode Zee. Daardoor denken mensen overigens nog steeds dat Mozes dwars door die Rode Zee de farao ontvluchtte. In werkelijkheid liepen de Egyptische strijdwagens waarschijnlijk vast in een deels drooggevallen rietmoeras. Minder spectaculair, wel geloofwaardiger.’

‘En het gebied Koesj ten zuiden van Egypte bliezen ze op tot Ethiopia, destijds de aanduiding van het gehele bekende Afrikaanse gebied ten zuiden

van Egypte,' vulde Günther aan. 'Zo zijn de Eufraat en Tigris geïntroduceerd. Correct zijn de onbekende rivieren Hiddekel en Perath uit de Hebreeuwse versie, de Leningrad Codex. Helaas is die slechts duizend jaar oud. Op de ruim duizend jaar oudere snippers van de Dode Zeerollen is slechts één paradijsrivier bewaard: Hiddekel, niet Tigris.'

'Al met al lag het paradijs ten westen van Babylon, zonder Tigris en Eufraat,' vatte Gina samen.

Günther ging verzitten. 'Dat het paradijs westelijker lag schreven de Grieken ook.'

'De Elysische vlakte?' vroeg Nicolas.

'Precies. In de achtste eeuw voor Christus plaatste Homerus die al in het westen, in het heldere zonlicht aan de rand van de Oceaan. Een nog niet gevonden plek.'

'Dat torenverhaal is overigens veel ouder,' zei Nicolas. 'Gina's vader bezat ook dit ruim vijfduizend jaar oude Mesopotamische kleitablet met beeldtekens. Op een kunstmatige heuvel staat een vierkant gebouw, volgens haar vaders bijschrift de Toren van Babel.'

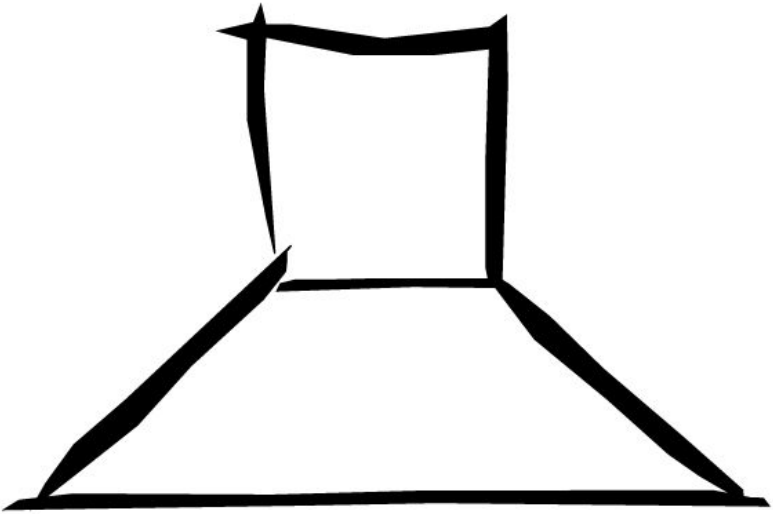

Günther keek. 'Ach so. Het oeroude symbool voor huis, en voor tempel, het godenhuis. Lijkt sterk op de Witte Tempel in Uruk uit die tijd. Wellicht herinnerden ze zich de bouw van die eerste tempeltorens, en stelden ze die zich versimpeld voor zoals op dat kleitablet. Van Enmerkar, die in Uruk enige tijd vóór Gilgamesj regeerde, kennen we een oud gelijkend verhaal over de bouw van een tempeltoren, inclusief verschillende talen.'

'En dat torenverhaal lag tweeënhalfduizend jaar later in de archieven in

Babylon?'

'Ja. Na de ondergang van het Mesopotamische Rijk kwam het Babylonische Rijk, genoemd naar de nieuwe hoofdstad Babylon die een stuk verder landinwaarts lag. Daar bouwden de Babyloniërs een eigen nog veel hogere tempeltoren. Daaraan koppelden ze het oude torenverhaal inclusief de spraakverwarring.'

'Dan trokken de eerste mensen naar Uruk, niet naar Babylon,' zei Gina.

'Wellicht. Uruk ligt ook aan de Eufraat, nog oostelijker. Maar ik kijk naar de latere periode van de ballingen om in te schatten hoe geloofwaardig het is dat zij opschreven dat de Tigris en Eufraat rivieren waren van een paradijs, de Tuin van Eden die volgens hen ten westen van de Babylonische tempeltoren lag. Zeer ongeloofwaardig dus.' Hij zweeg even. 'Iets anders is dat jullie kleitablet illustreert hoe oud die achterliggende oerverhalen kunnen zijn.'

Maryam, die tot nu toe stil zat te luisteren, keek Günther aan. 'Ik denk dat je jouw theorie van de bouwstenen van Enki met hun kunt delen. De oeroude verhaalelementen die in Genesis belandden. Ze toonden met dat tablet een hele oude bouwsteen die je nog niet kende. Nu jij. Het gesprek blijft vertrouwelijk, onder vrienden.'

Günther sloot zijn ogen even, en knikte. 'Goed dan. Enki was een belangrijke Mesopotamische god, in latere Babylonische versies soms Ea genaamd. Verschillende Enki verhalen herken je in Genesis. Dat begint met de schepping van de mens uit klei, met ook een verhaal over Ninti die uit zijn rib wordt geschapen. In een ander verhaal loopt Tagtug door de paradijstuin en wordt door de goden vervloekt omdat hij van een verboden plant eet. Bij de tempeltoren van Enmerkar verschijnt Enki weer op het toneel en bemoeit zich met de gesproken talen. Ook veroorzaakt Enki de vloed in een verhaal dat deels woord voor woord terugkomt in Genesis.' Hij zuchtte. 'Probleem is dat we van die verhalen alleen latere fragmenten hebben met ook veel toevoegingen. Zo is het Gilgamesj-epos in duizend jaar aangegroeid tot de bombastische versie die wij kennen met veel herhalingen en lange uitweidingen. Daardoor vallen in de verhalen de overeenkomsten met de korte versie van Genesis op het eerste oog niet op. In de kern zijn ze er wel.'

'Beweer je dat Genesis van die kleitabletten is afgeleid?' vroeg Gina.

Hij glimlachte. 'Evenmin als dat de mens van de aap afstamt, stamt Genesis van de Babylonische scheppingsmythe af. In beide gevallen heb je het over nazaten van een verdwenen gezamenlijke oerbron. Beide zijn nodig om van die bron een beeld te vormen.

Nicolas krabde op zijn hoofd.

Günther lachte. 'Precies die beweging herinnert aan de gezamenlijke oorsprong van aap en mens. Apen krabben ook op hun hoofd als ze nadenken. Iets uit ons oeroude primatenbrein. Net zo probeer ik gezamenlijke

oerelementen in de oude teksten op te sporen.'

Nicolas glimlachte. 'Kort samengevat ontstond bij de ballingen wat ik voor het gemak de Babylonische Genesis noem. En daarin zaten een aantal Enki bouwstenen, zogezegd de Enki bron.'

'Die Enki bouwstenen zijn veel ouder dan de Bijbel,' zei Gina. 'Dat moet stevig de bijl in je geloof zetten, Günther.'

'Absoluut niet. Eén God, één schrijver, dat verband is al lang verlaten. In de Bijbel verschijnt een hele reeks goddelijk geïnspireerde mensen, wat al begint met de eerste mondelinge tradities van Adam. God schiep niet een solozang, God schiep een orkest. Adam en Eva staan voor het mondelinge oerverhaal, belangrijk voor die Oergenesis. Abraham uit Ur symboliseert het gebruik van Mesopotamische en Babylonische bronnen, Mozes van Egyptisch materiaal. Al die bronnen kunnen goddelijk geïnspireerd zijn geweest. Evengoed die teksten uit Mesopotamië en Babylonië.'

'De Bijbel als goddelijk orkest,' herhaalde ze peinzend. 'Magnifico.'

'Of als menselijke verzameling van mooie herinneringen en mythes,' zei Nicolas, kritisch fronsend.

'Een groeiend verhaal?' vroeg Gina aan niemand in het bijzonder.

Günther knikte. 'Ik noem het ontvouwen. Een goddelijke legpuzzel. De mensheid had het niet begrepen als het in een keer was verteld. Het is een meesterlijke manier om verspreid over duizenden jaren onze aandacht vast te houden. Diep in ons zit iets ingebakken dat wil weten wat onze oorsprong is, als persoon, en als mensheid. Iedere leraar kan je vertellen dat mensen iets beter begrijpen als ze er moeite voor moeten doen, moeten puzzelen. Daarom op school al die sommen en opgaven, en een stapsgewijs schoolprogramma met voortbouwend inzicht. Voor mij is één briljante leermeester de inspiratiebron van al die teksten.'

'De geniale componist,' reageerde Gina.

'Met ook vrouwelijke orkestleden,' zei Maryam. 'Toch Günther?'

Hij glimlachte. 'De eerste auteur van een literaire spijkerschrifttekst die we kennen is een vrouw: de priesteres Enheduanna, dochter van koning Sargon. We kennen fragmenten van zes verschillende werken van haar. In een van haar gedichten klaagt ze in de ik-vorm over haar verbanning uit Ur en Uruk. Prachtig verwoord.'

Nicolas keek naar de zee waar een paar kinderen zwommen. 'Los van de vraag of die onbekende schrijver goddelijk was geïnspireerd: het Gilgamesj-epos is wereldliteratuur omdat het ons na duizenden jaren nog iets zegt. Lectuur is vluchtig ontspannen, zoals zwemmen in de zee. Literatuur is als zwemmen in de Dode Zee, de onvergetelijke ervaring dat je op het water drijft, en het zout dat blijft nabranden als je bent uitgezwommen. De combinatie van symboliek met een echte locatie is het bijtende zout in het

oorsprongsverhaal. Het gevoel dat er meer is.'

'Het zo beeldend weergeven spreekt me aan,' zei Maryam. 'Wat dat betreft bewonder ik de verbeeldingskracht van de oude Egyptenaren.'

'We zagen in Leiden een schattig beeld van Senmoet,' zei Gina, 'die voor Hatsjepsoet in Thebe bij Luxor een tempel bouwde met afbeeldingen van haar expeditie naar het Land van Poent, het Egyptische aardse paradijs. Omdat Mozes uit Egypte kwam, kan ik me voorstellen dat er Egyptische invloeden in het paradijsverhaal zitten.'

'Volgens de Palermosteen zond farao Sahoere rond 2500 voor Christus, niet lang na Gilgamesj, een expeditie naar het Land van Poent,' antwoordde Günther. 'Egypte is niet mijn expertise. Wel zijn Maryam en ik vroeger een keer in de Hatsjepsoettempel in Luxor geweest. Prachtig. Als ik jullie zo hoor, is dat echt iets om naartoe te gaan.'

Nicolas knikte. 'Ik ben inderdaad wel benieuwd of daar meer te weten valt te komen over de bestemming van die expedities.'

Gina zuchtte. 'Ik kijk liever vooruit, naar onze toekomst. Wat dat betreft intrigeert het Egyptische hiernamaals me.'

'Twee zielen, één bestemming, zo te horen,' zei Günther.

Maryam knikte. 'Volgens mij moeten jullie een keer naar Egypte.'

Ze zaten ondertussen aan de afsluitende koffie met cognac. Gina keek op haar horloge. Ze moesten zo langzamerhand richting vliegveld om hun vlucht van kwart over twee naar Dubai te halen. Ze had nog één laatste vraag.

'Hoe gaat dat ribverhaal van Enki eigenlijk?'

'Als Enki pijn in zijn rib voelt – het Soemerische "ti" – wordt daaruit Ninti geschapen, de "vrouw van de rib." Verschil met Genesis is dat het bevallen bij haar later pijnloos verloopt: "zo vloeiend als olie" volgens het verhaal. Niet met de pijn die volgens Genesis een straf is voor de vrouw, omdat ze de verboden vrucht gepakt zou hebben.'

Nicolas glimlachte. 'Dat lijkt me een mooie afsluiting.'

'Schluss,' knikte Günther.

'Een slot met mooie beelden,' glimlachte Maryam.

Na een hartelijk afscheid reden ze tien minuten later in de taxi naar Rafik Hariri International Airport. Vanaf het centrum voerde de meerbaansweg Airport Road als een ingegraven veiligheidscorridor dwars door het minder veilige Zuid-Beiroet. Het versterkte Gina's gevoel dat ze met dit korte bezoek Beiroet vooral van de welvarende kant zagen. Ze begreep iets beter hoe de bewoners hier samen probeerden te leven, gehinderd door religieuze machtsdenkers en op macht gerichte leiders van de buurlanden. Ze was zich bewuster geworden dat de oorspronkelijke inhoud van het paradijsverhaal bij bepaalde partijen zeer gevoelig kon liggen. En ze zochten het paradijs

mogelijk in de verkeerde richting: oostwaarts, niet westwaarts. Het maakte haar extra nieuwsgierig naar de twee scherven in Dubai.

Na ruim drie uur vliegen en twee uur tijdsverschil was het donker bij aankomst op het vliegveld van Dubai. Nicolas stond erop te overnachten in het peperdure Atlantis The Palm, een vijfsterrenhotel met ruim vijftienhonderd kamers, gelegen op het beroemde palmboomvormige eiland Palm Jumeirah, ruim veertig kilometer van het vliegveld, aangelegd door Nederlandse baggeraars. De hotelbouwers haalden inspiratie uit het Gilgamesj-epos. Nicolas bood aan voor haar het stevige verschil met een normaal hotel bij te passen omdat hij er per se wilde overnachten. ‘De duurste suite bovenin kost achtentwintigduizend dollar per nacht,’ relativeerde hij het bedrag. Enthousiast toonde hij een luchtfoto van het hotel op de kruin van een palmboomvormig eiland, dat vijf kilometer in de Perzische Golf stak. Dankzij de palmtak-vorm van de tweeënzeventig kilometer kustlijn, stonden alle huizen op het eiland aan het water.

Nicolas wilde vanaf het vliegveld een stukje met de metro om te zien hoe die onbemand rondreed. Gina verkoos een taxi met echte chauffeur. Onderweg viel in het donker hun oog op de witverlichte Burj Khalifa, met 828 meter de hoogste wolkenkrabber ter wereld. De vlakke woestijn verscherpte het contrast. Als een verlichte naald prikte de wolkenkrabber in de nachthemel.

‘Ondanks de kromming van de aarde is het puntje tot vijfennegentig kilometer afstand zichtbaar,’ zei Nicolas. ‘Ze noemen het een verticale stad met vijfendertigduizend mensen, compleet met hotel, zeven restaurants, een zwembad, kantoren, nachtclub, kunstgalerij en bibliotheek. De ruim vijftig liftkokers met tussenstops zijn de wegen, waaronder een bijna een halve kilometer lange snelweg naar het restaurant op de honderdtweeëntwintigste etage, het hoogste restaurant in een gebouw ter wereld.

Gina drukte haar neus tegen het taxiraam. ‘De moderne Toren van Babel.’

‘Hier op mijn mobiel zie je hem overdag, schitterend.’

Gina moest lachen. ‘Je zegt steeds mobiel. Dat is een uitdrukking uit de tijd van Gilgamesj. Tegenwoordig is elke telefoon mobiel, dus is het gewoon een telefoon. Waarom noem je het geen fotomobiel, omdat je er foto’s mee kan maken?’

Nicolas glimlachte. ‘Ik zal het overwegen.’

Na een halfuur reden ze via een tunnel door de stam van het palmboomeiland en kwamen aan het eind bij hun hotel weer boven. Het leek met drieëntwintig etages een Arabische poort met een bijna honderd meter hoge doorgang. Achter de opening lag de Perzische Golf. Op de voorgrond wuifde een rij palmbomen lichtjes in de wind. Het roze gebouw was sprookjesachtig verlicht.

Nicolas schoof aan in een lange rij bij een van de zes incheckbalies. Geamuseerd keek ze vanuit de lobby toe, en bewonderde de bizarre ronde ruimte. Zes witte zuilen met de schubben van palmbomen droegen de centrale gouden koepel. In het midden verrees een tien meter hoge gekleurde glassculptuur. Uit een reusachtige oesterschelp leek als een fontein blauw water omhoog te spuiten, boven eindigend in een geelrode vlam die het gouden plafond bijna raakte. Rondom hingen oranje glazen bollen als hete lavadruppels met kettingen aan het plafond. Een metershoge glaswand bood uitzicht op de palmbomen voor de deur.

Hoewel het in lokale tijd al half twaalf ’s avonds was, voelde het voor hen twee uur vroeger. Ze slenterden nog wat rond in het Disney-achtige hotel met zijn zeventien restaurants. Ze genoten van de warme kleuren en vreemde ornamenten die planten en fantasiedieren voorstelden. Ze hielden even stil bij een bijna tien meter hoog aquariumvenster van zeven decimeter dik glas. Grote roggen en haaien zwommen tussen namaakruïnes van Atlantis, wat volgens Nicolas weinig met Gilgamesj te maken had. In de lobby had ze een folder gezien met foto’s van peperdure kamers met een raam dat direct op de vissen in het aquarium uitkeek.

Ze wandelden nog even naar buiten, naar de met grote steenbrokken beschermde oever langs de Perzische Golf, een onmetelijke duisternis. Aan de overkant moest Iran liggen. Hier gleden bijna vijfduizend jaar geleden mogelijk de expeditieschepen van Gilgamesj voorbij, op weg naar het paradijs met het eeuwige leven, nog onbekend met de slang.

Ze sloten de avond af met een glas wijn in de kunstmatige onderwatergrot die uitkeek op het zeeaquarium.

‘Ze hebben relatief weinig olie,’ zei Nicolas onverminderd enthousiast. ‘Met geleend kapitaal bouwen ze een eigen paradijs dat zich vooral via de toeristensector moet terugverdienen. Geweldig die technische hoogstandjes zoals die zelfsturende metro’s en de hoogste wolkenkrabber ter wereld. En natuurlijk Sky Dubai, waar ik vorig jaar op de latten stond: een overdekte skipiste met Zwitsers chalet en stoeltjeslift, midden in de woestijn. En dankzij de vele vegers zijn de straten en trottoirs altijd brandschoon.’

‘Het blijft een schijnparadijs,’ zei Gina. ‘De koeling voor die skipiste vreet energie, net als al die airco’s hier. Ik las dat een flinterdunne bovenlaag extreem rijk is. En het is een paradijs voor criminelen die zonder kritische vragen hun maffiageld contant in vastgoed kunnen investeren, en luxeproducten als auto’s probleemloos cash kunnen kopen. Ruim negentig procent van de inwoners is buitenlander en kan elk moment als oud vuil het land worden uitgezet. En ik vraag me af hoe de vrouwen hier leven, op de *Global Gender Gap* lijst bungelt dit landje ergens onderaan op plaats honderdtwintig van de honderddrieënvijftig.’

‘Niet best.’

‘De positie van vrouwen is in deze hele regio niet best. In buurland Saoedi-Arabië zitten vrouwen als een soort slavinnen in huis opgesloten, de ramen zo hoog dat ze niet naar buiten kunnen kijken. Als ze al naar buiten mogen, moeten ze zich helemaal bedekken, en dat in deze bloedhitte. Ik zag dat het vandaag veertig graden wordt en dat is niets bijzonders.’

‘Vrouwen mogen in Saoedi-Arabië sinds kort autorijden.’

‘Bravo, wat genereus van die macho’s.’ Ze tikte met haar vingers nerveus op tafel. ‘Zo’n opmerking maakt me furiozo. Dat zoiets nieuws is, zegt al genoeg. En het zal wel de kleine bovenlaag zijn. Ik ben benieuwd wat we morgen als het licht is, hier in de hitte op straat aantreffen.’

Nicolas pakte zijn telefoon, die op het tafeltje lag en nam op. ‘Hallo… ja dat kan, hoe laat? Oké. Tot morgen.’

‘Wie was dat?’

‘De handelaar met de twee scherven die ik een berichtje stuurde. Hij wil niet in zijn winkel afspreken en verkiest het uitkijkplatform van de Burj Khalifa. Hij moet daar voor een latere afspraak toch al zijn. Tussen de toeristenmassa valt onze ontmoeting volgens hem minder op.’

‘Dan moeten we met de lift, neem ik aan.’

‘Ja, honderdvierentwintig etages als ik me het goed herinner van mijn vorige bezoek.’

‘Dat mag je alleen doen, ik heb niets met liften. Die vier etages met de lift in het hotel in Amman trok ik al amper.’

‘Je mist een spectaculair uitzicht.’

‘Het zij zo. Ik speel wel James en kijk vanaf beneden of je gevolgd wordt.’

Nicolas glimlachte meewarig en zette met een zwierige beweging zijn handtekening en kamernummer op de rekening.

61

Gapend en met een slaperig gevoel slenterde Gina de volgende ochtend de ontbijtzaal binnen. Nicolas zat al aan een tafeltje met twee koffie voor zich, wallen onder de ogen.

'Ik kon niet slapen en heb eindelijk ontdekt wat die munt van je vader is,' zei hij met hese stem. Hij legde het donkergroene muntje in haar hand. 'De eerste munt met een christelijk kruis, geslagen tussen 320 en 360 na Christus door Ezana, heerser van het Aksumrijk in Ethiopië. Nog eerder dan de kruizen op Romeinse munten.'

Gina rekte zich uit. 'Ethiopië?'

'Het Aksumrijk daar. Ezana koos al vroeg voor het christendom. De teksten zijn in het Grieks, de internationale handelstaal. Op de voorzijde draagt hij in het Grieks de titel koning. De tekst op de achterzijde verwijst naar het kruis: "moge dit het volk behagen". Dat Grieks is interessant.'

'Hoezo?' vroeg Gina die nog steeds het gevoel had dat er watten in haar hoofd kleefden.

'Het illustreert dat ze ook daar de Griekstalige Bijbel konden lezen en wellicht als voorbeeld gebruikten, dus niet de Hebreeuwse versie. Het gebied in Ethiopië werd al in de vierde eeuw christelijk met een eigen Bijbel in de lokale Ge'ez taal. Ze hebben in Ethiopië handgeschreven boeken waarvan de ouderdom lang is onderschat. Zo ligt in de Abbu Garima kloosterbibliotheek een versierd evangelieboek dat volgens de overlevering in 494 na Christus is geschreven. Lang werd het rond 1100 gedateerd, totdat een recente koolstofdatering bevestigde dat het inderdaad een grofweg vijftienhonderd jaar oud handgeschreven boek uit het Aksum-tijdperk is. Wie weet wat daar nog te ontdekken valt.'

'Voorlopig zitten we in Dubai.'

'Ja, en ze zijn hier echt ver met de nieuwste techniek,' zei hij. Zijn ogen fonkelden.

'Hoezo?'

'Vanmorgen belde een computer me keurig op mijn kamer met de vraag of we een taxi wilden, en zo ja, hoe laat, en waarnaartoe.'

'Zo'n stem als bij *Google assistant*?'

'Beetje dat idee, krakend computerachtig. Wel goed, want de reactie was net als van een mens. Toen ik zei dat we om kwart over acht bij de Burj Khalifa moesten zijn, zei hij ons om kwart voor acht op te halen.'

Ze kreeg een onbestemd gevoel. 'James heeft ons gewaarschuwd voor toevallige ontmoetingen en aangeboden geprepareerde taxi's.'

Nicolas' ogen werden groter. 'Verdorie, helemaal niet meer aan gedacht.' Even zweeg hij. 'Tijd voor desinformatie, zou James zeggen.'

‘Hoe?’

‘Ik bel ze om de afspraak een uur te verzetten. Dan merken we meteen of het inderdaad een computersysteem is.’

‘Is dat niet verdacht?’

‘Ik zeg dat we verkeerd op het ticket keken. Dat is geloofwaardig aangezien de Burj Khalifa pas om half negen voor toeristen opengaat. Ze weten niet dat de handelaar een steenrijke bewoner kent en ons er een kwartier eerder kan toelaten.’

‘Maar dan komen we te laat.’

‘Nee, wij pakken al eerder een andere taxi. Daarna bel ik kort na half negen bij die computer hun taxi af. Zeg ik dat we onverwacht een lift kregen.’

‘Is het niet netter eerder af te zeggen. Ik bedoel, als het wel een gewone taxi is?’

‘Dan heeft die chauffeur bij dit grote hotel om die tijd zo een andere rit. En in het theoretische geval dat het met die gek te maken heeft, laten we hem zo lang mogelijk in de waan dat we later weggaan.’

Ze gaapte weer. ‘Prima.’

Hij belde en sprak na even wachten zijn naam in, gevolgd door ‘twee’, daarna ‘één’, en de nieuwe tijd.

‘Inderdaad een computer met keuzemenu en in te spreken nummers van de opties. Ze pikken ons om half negen op,’ zei hij met een tevreden glimlach. ‘Ik had bij de receptie al twintigduizend dollar contant geregeld voor de aanbetaling van de twee scherven.’

‘Wat! Je zou alleen een foto nemen.’

‘Het was kopen, of niets. Ik moet die scherven zien.’

‘Zo dwing je mij ook een grens over te gaan. Dan schrijf ik een artikel over iets waarin ik zelf betrokken ben.’

‘Ik koop. Niet jij. In Damascus wilde jij desnoods alleen verder. Nu ben ik zover.’

Gina friemelde onrustig aan haar servet.

‘Wat is er Gina? Jij blijft zo volledig buiten schot.’

‘Ik heb er een slecht gevoel bij, inclusief die handelaar. Hij werkt in ieder geval illegaal. En waarom zo hoog op die wolkenkrabber afspreken? Je hebt twintigduizend dollar op zak en dat weet hij. Straks is het zo’n maffioso die je over de reling kiepert. Je hebt me zelf verteld dat Dubai een belangrijke draaischijf is in de criminele handel in illegaal opgegraven oudheden. Die twee scherven zijn niet voor niets hier.’

Nicolas schudde zijn hoofd. ‘Welnee. Het op aparte plaatsen afspreken komt vaak voor in het verzamelaarswereldje. Schept een sfeer van exclusiviteit die hen helpt de prijs op te drijven.’

‘Klinkt erg betrouwbaar.’

‘Deze man klonk uitermate redelijk. En rond dat platform staat een circa vijf meter hoog glasscherm. Als jij beneden oplet of die gek me niet achterna komt, zie ik geen enkel probleem.’

Het nam haar ongerustheid niet weg.

‘Nu wat anders,’ zei hij met een brede glimlach. ‘Het leek me interessant die tempel van Hatsjepsoet in Egypte te gaan bekijken. Misschien kunnen we ontrafelen waar die expeditie heen ging als we de informatie van je vader en Günther gebruiken. We kunnen direct na onze afspraak vertrekken. Ik merk dat deze entourage je onrustig maakt. Terug naar Italië zul je evenmin een goed plan vinden. Ik heb tijd zat, en jij hebt van de krant qua tijd carte blanche voor je serie over de illegale handel.’

Het masculiene sfeertje in Dubai had ze inderdaad wel gezien. Bovendien prijkte Egypte al een tijdje op haar wensenlijstje. Liefst reed ze linea recta naar het vliegveld, maar ze waren niet voor niets in Dubai. En ze was razend benieuwd naar die scherven. Eerst had ze zelf nog een ontdekking te melden.

‘Gisteravond kon ik ook niet direct slapen en keek ik nog naar mijn vaders lijst met grote fragmenten en kleine snippers van codices met de Griekse vertaling van Genesis. Ik zag de oplossing toen ik ze op ouderdom achter elkaar zette. Bovenaan papyrus Rahlfs nummer 814 uit de tweede of derde eeuw, en onderaan papyrus nummer 820 uit de negende eeuw.’

Ze legde een blaadje voor hem neer.

814	II-III	14	snipper	Yale
907	III	2-3	snipper	Oxford
995	III	19	snipper	Berlijn
905	III	14/27	4 snippers	Oxford
961	III-IV	11-44	*fragment*	Dublin
962	IV	8-46	*fragment*	Dublin
832	IV	13	snipper	Michigan
945	IV	31	snipper	Princeton
879	IV	34	snipper	Caïro
935	IV	37-38	snipper	München
997	IV	41	snipper	Berlijn
911	IV	1-35	*fragment*	Warschau
959	IV-V	13	snipper	Berlijn
891	IV-V	27-28	snipper	Sinaï
949	IV-V	38-40	snipper	Wenen
815	IV-V	41	snipper	Erlangen
806	V	27-28	snipper	Wenen
807	V	43	snipper	Wenen
977	V-VI	29	snipper	Berlijn
831	V-VI	36	snipper	Berlijn
894	V-VI	36	snipper	Heidelberg
883	V-VI	37	snipper	Genève
901	VI-VII	5-13	snipper	Berlijn
903	VI-VII	27-28	snipper	Berlijn
939	VI-VII	40-44	snipper	Cambridge en Beuron
940	VIII	21-24	snipper	Parijs
820	IX	10	snipper	Damascus

Hij keek aandachtig. ‘Ik zie aan de tweede kolom met Romeinse cijfers dat je ze inderdaad op ouderdom hebt gesorteerd. In de kolommen erachter zie ik nog niets bijzonders. De paar eerste en paar laatste van de totaal vijftig hoofdstukken zijn in de grond weggerot. Alleen van codex nummer 911 is het begin aanwezig, mogelijk omdat die uit een beschermende bergplaats kwam.’

‘Kijk eens naar de zes snippers met de Romeinse cijfers V en VI, die uit de vijfde en zesde eeuw.’

‘Hoofdstuk zevenentwintig tot en met drieënveertig. De laatste

hoofdstukken ontbreken weer.’

Ze glimlachte triomfantelijk. ‘En de gehele eerste helft van Genesis.’

Hij keek weer. ‘Verdraaid. Alles tot hoofdstuk zeventwintig lijkt te missen.’

‘Lijkt? Volgens mijn vaders opmerking kan het haast geen toeval zijn. Statistisch gezien heeft hij gelijk.’

‘Ik was niet zo goed in statistiek.’

‘Ik zal het simpel uitleggen. Als je één snipper vindt, is de kans vijftig procent dat het bij gelijke verdeling een tekst uit de tweede helft van een Genesis codex is, uit hoofdstuk zesentwintig tot en met vijftig. De kans dat een tweede snipper dan ook uit die tweede helft komt is vijfentwintig procent. Met elke extra snipper halveert de gecombineerde kans dat ze allen uit dat stuk stammen. Als je uit een boek heel vaak willekeurig zes snippers snijdt, zal het slechts twee op de honderd keer voorkomen dat ze alle uit de tweede helft van dat boek zijn. In statistische termen twee procent kans dat dit patroon toeval is.’

Nicolas was onder de indruk.

‘De vijf later gedateerde snippers zijn wel gelijk verdeeld over de eerste en tweede helft van Genesis,’ vervolgde ze. ‘Precies zoals je zou verwachten bij snippers van complete boeken.’

‘Interessant. Alsof de Arabische verovering van Egypte rond 640 een eind maakte aan de verminking van Genesis.’

‘En je kunt globaal zien met welke codices het verminken begon. Met die derde eeuwse snippers in Oxford van de Oxyrhynchus vuilnisbelt en de twee grote fragmenten in Dublin is niets aan de hand. Die vierde-eeuwse snipper in Michigan komt nog uit de eerste helft van Genesis. Die andere vier vierde eeuwse snippers komen allen uit de tweede helft van zo’n codex. Een deel van de in de vierde eeuw gemaakte codices lijkt te zijn getroffen door grof geschut.’ Ze zweeg even. ‘Net als bij die Romeinse Bijbels van jou uit de vierde eeuw. Daarin ontbreekt ook systematisch het begin van Genesis.’

‘Ik dacht bij die codices aan de verkettering van Athanasius uit 367, de patriarch in Alexandrië wiens levensbeschrijving we in Leiden zagen. Bieden deze snippers extra statistisch bewijs voor een soort boekverbranding?’

‘Met dergelijke kleine aantallen moet je voorzichtig zijn. Statistiek vestigt alleen de aandacht op een patroon. Zeker met de onbekende vondstomstandigheden, kan de werkelijkheid complexer zijn. En mogelijk begon het verminken geruime tijd na de productie van die codices. Als een auto uit 2000 een deuk heeft, kan de aanrijding een stuk later dan 2000 zijn geweest.’ Ze zweeg even. ‘Het is hooguit een aanleiding verder te onderzoeken of er iets bijzonders is met dat ontbrekende stuk van Genesis. Misschien stonden daarin tekstvarianten die iets zeggen over de ware Eva of

de echte ligging van het paradijs, ten westen van Babylon.’ Ze veerde op. ‘De puzzelstukjes beginnen een beetje op hun plaats te vallen. Dat voelt goed. Des te spannender wat er op die twee scherven staat. Tijd om onze taxi te pakken.’

Kort erop reden ze richting Burj Khalifa. Het verkeer gedroeg zich beheerst en ontspannen met nauwelijks claxongeluiden. Vroeger dan gepland stopte de taxi bij de Financial Center Street, waar Aziatische straatvegers al druk in de weer waren. Ze wandelden dwars door de beroemde *Dubai Mall* naar de wolkenkrabber. Met vijfenvijftig hectare en twaalfhonderd winkels was dit het grootste shoppingcenter ter wereld. Gina vond het passen in het schijnparadijs der superlatieven. Achter de glazen schuifdeuren koelde de airco haar huid. Ze kon voelen hoe de mens het klimaat veranderde.

De bezoekers weerspiegelden de bovenlaag: expats in westerse kleding, rijke Arabieren in traditioneel lang gewaad, en volop toeristen. Ze liepen door luxe overdekte winkelstraten met in het midden palmbomen en zitbanken. Na enige tijd passeerden ze links de ruim vijftig meter lange en elf meter hoge glazen wand van het Dubai Aquarium, het grootste ter wereld. Hoog boven hing vlak onder de waterspiegel een ijzeren kooi. Die moest duikers bescherming bieden tegen de tot drie meter lange zandtijgerhaaien, wereldwijd het grootste aantal in gevangenschap en dodelijk voor mensen. Haaien hebben geen besef van de wereld boven hen, bedacht Gina. Misschien werd de mens ook omringd door zo’n onzichtbare wereld, bijvoorbeeld in een onbekende vierde dimensie, waar natuurkundigen weleens tekenen van meenden waar te nemen, of de god waarin zij geloofde.

Een haai dook omlaag en gleed vervaarlijk in haar richting. Ze keek recht tegen zijn platte bek en vlijmscherpe tanden. Het voelde als een onheilspellende waarschuwing. Even wilde ze Nicolas aanklampen om de ontmoeting tegen te houden, maar ze moesten door.

Vanuit het winkelcentrum was er een directe ondergrondse verbinding met de Burj Khalifa waar hij met de handelaar had afgesproken. Ze waren te vroeg zodat hij de toren nog even van buiten wilde zien.

Buiten liepen opvallend weinig mensen. De veelal luchtig geklede mannen vormden een schril contrast met de paar vrouwen, allen in een zwart gewaad met smalle kijkspleet. ‘Lopende broeikassen,’ mompelde Gina. ‘Zoals de aarde wordt verstikt door een onnodige deken van broeikasgassen. De menselijke waanzin in het klein.’ Nicolas hoorde het en zei iets over respect voor de lokale cultuur en relatieve vrijheid. Voor haar bleven het rondlopende gevangenen, symbolen van de onderdrukking van miljoenen vrouwen. En dat mede door een ongetwijfeld mannelijke schrijver die ooit het Mesopotamische ribverhaal in het paradijsverhaal invoegde. Een ingreep die doorwerkte in een religieuze tekst die voor minstens de helft van de mensheid betekenis had.

Ze liepen door een groot autovrij gebied. Overdag was het een hele andere

ervaring om de glazen toren als een uitgerekte diamant in de zon te zien glinsteren. Links lag een vijver, die tot aan de voet van de wolkenkrabber reikte. Iedere avond spuit hier de Dubai Fountain met licht en muziek,’ zei Nicolas, ‘met honderdvijftig meter uiteraard de hoogste fontein ter wereld. Ook hier geldt mijn eurometer regel. Zoals een meter privé jacht of vliegtuig grofweg een miljoen euro per strekkende meter kost, zie je dat net zo bij deze fontein. Totaal honderdvijftig miljoen euro. De Burj Khalifa is inclusief fundering grofweg een kilometer en kostte ruim een miljard euro.’

Ze staarde schuin omhoog.

‘Drie keer de Eifeltoren,’ zei hij. ‘De asymmetrische vorm zorgt dat de woestijnwind er geen grip op krijgt.’

De bocht van de vijver rechtsom volgend, kwamen ze steeds dichterbij en moesten hun hoofd steeds meer omhoog richten om de top nog te zien, afgetekend tegen de wolkeloze blauwe hemel.

‘Zie je de een na bovenste ring.’ Nicolas wees bijna recht omhoog. ‘Daar links van de versmalling sta ik straks op het panoramaterras.’ Het was zo hoog dat het slechts een kleine inham in het gebouw leek, mensen vielen niet te onderscheiden. ‘Boven is het mede door de wind en de hoogte gemiddeld zes graden kouder dan hier beneden.’

Gina werd al benauwd van het kijken. ‘Het doet me nog steeds denken aan de Toren van Babel. Een toren die tot in de hemel reikt, een daad van overmoed alsof de mensen dachten God in de hemel te kunnen bereiken.’

‘Het tarten van de goden lezen we al in Genesis, waar de mensen herhaaldelijk hun grenzen verkennen,’ zei Nicolas. ‘Hier tarten ze de goddelijke grenzen nog steeds. De lokale islamitische leider, de grootmoefi, verordende in 2011 dat de bewoners vanaf de tachtigste etage hun gebedstijd met twee minuten moeten aanpassen.’

Hij wees omhoog. ‘Daarboven zie je op een ander tijdstip de zon achter de horizon verdwijnen dan de man die bij de moskee beneden het gebed aankondigt. Het uitkijkplatform op de honderdvierentwintigste etage zit ruim de helft boven die door de grootmoefi aangegeven gebedsgrens.’

‘Dat klinkt inderdaad als de goden verzoeken,’ zei Gina op bezorgde toon. ‘En als we nu niet naar de ingang gaan, tarten wij de handelaar.’

Vijf minuten later liepen ze in het koele winkelcentrum naar de ingang van de ondergrondse verbinding waar de handelaar net kwam aanlopen. Nicolas liep naar hem toe.

Gina streek neer op een bankje. Vanaf daar hield ze in de gaten wie naar binnen ging.

Na een minuut of tien viel haar oog op een groep van vier ‘zwarte pinguïns’ zoals ze de dik ingepakte vrouwen gekscherend noemde, bovengemiddeld dik, wat ze hier vaker zag. Ze zag een directe relatie met een

leven waarin je je ongelukkig en verveeld volvreet. Loom slenterden de vrouwen naar de ingang. Gina stelde zich voor hoe ze buiten onder hun kleding zwaar hadden getranspireerd en nu het afgekoelde zweet voelden. Stakkers, dacht ze, net toen er iets zwarts onder een van de zwarte jurken vandaan gleed. De vrouw had het eerst niet door. De schrik sloeg Gina om het hart. Was dat de kolf van een machinegeweer? De vrouw verborg het voorwerp weer vlug onder haar kleding.

Met bonzend hart draaide ze zich zo onopvallend mogelijk om en graaide in haar zak naar haar telefoon. Zenuwachtig tikte ze eerst de verkeerde pincode in, en in de contactenlijst een verkeerde letter. Het duurde kostbare seconden voordat Nicolas' naam in het scherm verscheen. Waarom nam hij niet op? Stond zijn telefoon uit? Ze keek even om. Twee van de pinguïns bleven buiten bij de deur staan. Twee anderen verdwenen achter de glazen deuren naar binnen.

Lucas staarde naar het harige been boven zijn damesschoen. Hij wist dat zijn seksuele lusten verder reikten dan bij mannen die niet waren aangeraakt door het gedachtegoed van de Hoogste Broeder. Hij zou voor deze man alles doen hoewel dit erg ver ging. God schiep het mannelijk geslacht om te heersen over dieren en over vrouwen, in feite een speciaal soort dier. Vrouwen deden liever tegen dieren: ze voelden de verwantschap. Vrouwen dienden mooi te zijn om de man te behagen, of om voor de man te zwoegen als ze lelijk waren. God had dat zo voorbestemd. Het was rechtvaardig om van vrouwen te genieten, zelfs als ze dat niet leken te willen. Ze wilden wel, had de Hoogste Broeder uitgelegd, ze daagden de man zo uit. Vrouwen waren namelijk op seks beluste dieren die het met elke man wilden doen. Ze voelden de ontembare drang zich voort te planten, wat ze alleen konden met hulp van de man, uit wiens rib ze stamden. Dat was de basis. Hunkerend naar seks droegen mooie vrouwen uitdagende kleding. Het eten van de verboden vrucht bewees al vroeg dat vrouwen hun driften niet beheersten. Terecht lieten joodse en christelijke mannen hun vrouwen vroeger lange jurken en hoofddoekjes dragen, een traditie die fundamentalistische islamieten veel beter wisten vast te houden. Om vrouwen tegen zichzelf te beschermen, net zoals je een huisdier beschermt en zoals hij zijn zus had moeten beschermen. Als je een honingpot open laat staan, zei de Hoogste Broeder, is het je eigen schuld dat er vliegen op afkomen. De man moet de deksel op de pot doen.

Lucas keek naar zijn damesschoen en dacht na over de valse tegenargumenten die hij hoorde. Bijvoorbeeld dat Jezus in de Evangeliën de vrouw zo positief leek te benaderen en de steniging van een overspelige vrouw voorkwam. Of Paulus die waardering uitte voor de vrouwelijke gemeenteleden. Momenten van mannelijke zwakte. Evenzo dwaalde Mohammed toen hij overdroeg wat aan hem geopenbaard was, met voor die tijd opvallende rechten voor de vrouw. Mohammed zweeg over het ribverhaal en de erfzonde van Eva en leek zelfs Adam als hoofdschuldige aan te wijzen. Gelukkig legden tekstgeleerden uit wat Mohammed echt bedoelde. Je mocht wel degelijk je vrouw slaan, hoewel de Koran anders suggereerde als je die letterlijk las. Jezus en Mohammed waren primitief en naïef, zodat de tekstgeleerden beter wisten wat ze echt bedoelden. Dat miljarden mannen ernaar leefden bewees dat ze goed zaten, want alleen de man is wijs genoeg om het te begrijpen. Dat hij het in zich had die waarheid te zien, verklaarde waarom zijn moeder hem mishandeld had, ook seksueel. De Hoogste Broeder had het allemaal duidelijk uiteengezet en liet mannen leven zoals ze hoorden te leven. Lucas zou alles voor hem doen en vertrok direct naar Dubai toen dat gevraagd werd. Het was geen straf. Dubai was een stad waar de vrouwen hun

plaats kenden. Het was een goede stad.

Hij was die ochtend na bijna zes uur vliegen vanuit Rome met vlucht EK96 om halfzes geland. De ochtend in de metro begon verwarrend. De vrouwen in de coupé staarden hem argwanend aan. Probeerden ze hem te verleiden? Gepaste kleding temt het beest in de vrouw niet. In dit geval bleek er meer aan de hand. Bij het naderen van de volgende halte kwam een metromedewerkster naar hem toe. Hij bleek in een speciale wagon te staan waarin uitsluitend vrouwen mochten reizen. Hij vond het vervelend als vrouwen hem zo aanspraken. Het was ongepast. Wel terecht dat vrouwen zo werden afgezonderd. Daarom reden er speciale roze taxi's voor vrouwen met vrouwelijke taxichauffeurs. Ze konden mannen verleiden en het was fout vrouwen in het openbaar te gebruiken. Velen hoorden immers bij een man die hen bezat en zo onteerd zou worden. Van vrouwen moest je binnenskamers genieten. Dat wisten ze in Dubai.

Intussen zat hij met zijn broeders op een hotelkamer om de grote daad voor te bereiden. De situatie druiste dwars tegen zijn gevoel in, wat hij beschouwde als een goddelijke beproeving. Als ribsoldaat van de onalmachtige God moest hij zichzelf wegcijferen om de verlangens van anderen te dienen. Hij trok zijn damessokken op en de vrouwenjurk strak. In de spiegel zag hij een vrouw, een vrouw zoals het hoorde. Eerder had hij Nicolas al op zijn hotelkamer gebeld en met zijn spraakvervormer een boekingscomputer geïmiteerd. De lift bood in de Burj Khalifa de enige verbinding naar boven. Als twee mannen naar boven gingen en de twee anderen de tweede lift beneden bewaakten, zaten zijn targets als ratten in de val.

Zwijgend haalde een van de broeders uit een grote koffer de vier machinegeweren tevoorschijn, en deelde de pistolen en steekmessen uit. Ze pasten perfect in de draagriemen die ze onder de zwarte jurken droegen. Lucas bekeek zichzelf nog eens in de spiegel. Dat hij ooit in zo'n zwarte jurk zou rondlopen… Zwijgend verlieten ze het hotel en slenterden sloom in de richting van de ingang naar het panoramadek. Hun daad zou groots zijn.

Nicolas betrad met de handelaar de futuristisch ogende entreehal. In het midden verrees een metershoge lichtgevende plastic maquette van de Burj Khalifa. De eerste toeristen druppelden al binnen en stelden zich op voor het nog gesloten ticketoffice. Het elektronische tijdsbord gaf 8.14 uur aan. De handelaar glimlachte, opende met zijn pas het entreepoortje en gebaarde geruststellend naar de man van het ticketoffice.

De handbagagecontrole was nog onbemand. Ze liepen een gang in met een rolband zoals op een vliegveld. Ze rolden naar de toren. Als in een donkere tijdmachine naar de toekomst gleden lichtbeelden van Dubai op de wand voorbij. Aan het eind verrees in de lifthal een hoge stang met bovenaan een soort vizierkruis. Als bij een geweer zag Nicolas door de ring ruim achthonderd meter boven het glazen plafond de punt van de toren, een glinstering tegen de strakblauwe lucht. Even keek hij naar deze Toren van Babel als terroristisch doelwit. Tijd om erover na te denken kreeg hij niet, de handelaar opende de liftdeur en gebaarde dat ze naar boven konden met de non-stop snellift.

Hij voelde aan zijn oren dat ze naar de honderdvierentwintigste etage omhoogschoten. De digitale etagenummers liepen als een razende op. Het afremmen gaf hem even een licht gevoel. Zoemend schoven de zilverkleurige liftdeuren open. Zijn adem stokte. Door de volledig glazen buitenwand een paar meter verderop, keek hij ver uit over de stad en een groot meer beneden in de diepte. Met de glanzende witte vloer was het alsof hij zo over glad ijs in de afgrond kon glijden. Even aarzelde hij of hij door zou lopen om kort bij het glas te kijken. De handelaar gunde hem geen tijd en liep direct door naar het uitkijkplatform links.

Via de glazen draaideur betraden ze het nog lege platform, als een scheepsdek bekleed met smalle lichtbruine planken met smalle kieren ertussen. In een halfronde vorm was het afgeschermd met een circa vijf meter hoge glazen wand. Horizontale openingen boden vrij uitzicht en ruimte om ongehinderd te fotograferen en filmen. Aangetrokken door het weidse panorama, liep Nicolas ernaartoe en stak zijn hoofd door de brede kijkopening. Hij schoof zijn schoenen door de smalle opening aan de onderkant alsof hij op het randje wiebelde, klaar om naar beneden te duiken. Er was niets tussen zijn ogen en de ruim een halve kilometer diepe afgrond. De wind speelde met zijn haar. Voetgangers beneden waren onherkenbaar. Het grote meer waar ze langs liepen, leek een kleine groene waterplas. Iets verder keek hij neer op de daken van de andere wolkenkrabbers een stuk lager, alsof je hoog vanuit de lucht op Manhattan neerkeek. De reusachtige Dubai Mall lag er bescheiden bij. De diepte trok aan hem en gaf hem een licht

duizelig gevoel, versterkt door de door de kieren fluitende wind.

De handelaar wenkte hem bij de gevel naast de draaideur te komen staan, net uit de wind. Hij haalde een zwart doosje uit zijn zak en opende voorzichtig het deksel. Er lag een ostrakon in, met dezelfde oude letters als die in Damascus, maar op een kleiner stuk scherf met minder tekst. Hij herkende een regel uit het stuk over de paradijsrivieren en maakte een foto. Zachtjes trok de man het doosje uit zijn handen. ‘First money, no more pictures.’ De handelaar opende kort het tweede doosje. Weer oude letters. Nicolas herkende de bekende tekst met de introductie van de slang. Minder interessant, besloot hij de handelaar niet met nog een foto te provoceren. Dat kwam wel na de koop.

‘Ik ben een man van eer en vertrouwen,’ zij de handelaar in gebroken Engels. ‘Jij geeft me twintigduizend dollar als aanbetaling; ik vertrouw dat je zorgt dat ik de andere tachtigduizend dollar binnen een week contant heb. Jij vertrouwt erop dat de scherven echt zijn. Deal?’

Nicolas moest moeite doen niet te enthousiast over te komen, en gaf de man de envelop met tweehonderd biljetten van honderd dollar. Die telde de man na, stopte de envelop weg en pakte de twee doosjes. ‘Ze gaan beneden met tien minuten open voor de eerste toeristen,’ zei de handelaar. ‘Laten we binnen nog een rondje maken en vertrekken als de eerste lift met bezoekers boven is. Dan vallen we in de massa niet op.’

Nicolas wilde net de doosjes aanpakken toen zijn mobiel in zijn broekzak trilde. In het display verscheen Gina’s foto.

‘Ha Gina, is er wat?’

‘Er snellen twee als vrouw geklede figuren met machinegeweren naar boven. Twee anderen houden beneden de wacht. Je moet nu iets doen, ze zijn zo boven. Subito!’

‘Merde!’ riep hij en verbrak bevend de verbinding. Hij duwde de mobiel in zijn broekzak, pakte de twee doosjes en stak ze zenuwachtig weg in zijn beide broekzakken.

‘Wat is er?’ vroeg de handelaar gespannen.

‘Er stormen twee mannen met machinegeweren naar boven die me willen doden. Ik kan geen kant op!’

De handelaar keek gehaast om zich heen.

‘Heb je sterke armen?’

‘Redelijk, waarom?’

‘Je kan hier geen kant op. Je enige kans is dat je aan die stalen buis gaat hangen die buiten langs de rand van het platform loopt. Normaal hangen de glazenwassers er met hun tuig aan. Ik zeg ze dat je al weg bent zodat ze er hopelijk vandoor gaan.’

Hij voelde een angstschok door zijn lijf. Het bekende televisiebeeld van de van de Twin Towers springende mensen flitste door zijn hoofd.

‘Moet ik aan de buitenkant gaan hangen?’

‘Ja, en direct!’

‘De handelaar liep naar de rand en wenkte. ‘Vlug, ik geef je een opstapje. Via de horizontale openingen moet je omhoog kunnen klimmen en aan de andere kant weer terug.’

‘En dan?’

De handelaar wees naar de zilverkleurige metalen buis op vloerhoogte aan de buitenrand van het panoramaterras. ‘Die beetpakken en even blijven hangen totdat ik zeg dat ze weg zijn. Nu!’

Adrenaline schoot door zijn lijf. Snel zette hij zijn rechtervoet op de in elkaar gevouwen handen van de handelaar. Bij het klimmen keek hij alleen omhoog om de diepte niet te hoeven zien. Hij schoof zijn linkervoet in de kijkopening die op ooghoogte zat, en ging daarop staan. Hij was net lang genoeg om de buis bovenaan te kunnen grijpen en zich op te trekken. Zijn voeten vonden nu steun op de hoogste opening, ongeveer een halve meter van de bovenrand. Hij klom op de brede bovenrand en daalde op dezelfde manier af, strak voor zich uit kijkend naar de glaswand van het terras, zich inbeeldend dat vlak onder hem de vaste grond lag.

Weldra stond hij naar het platform gedraaid, met zijn voeten op de metalen buis waaraan hij moest gaan hangen. Zo staand was hij door het glas nog volledig te zien. De rand van de lagere kijkopening grijpend, lukte het eerst met zijn rechterknie op de buis te steunen, en daarna ook met zijn andere knie. Nu moest hij met één hand de buis grijpen en keek even neer. De glaswand wees als een oneindige glijbaan recht omlaag naar de voetgangerszone en vijver. Zijn hoofd duizelde. De glasrand begon door zijn gewicht pijnlijk in de vingers te snijden. Het leek wel of hij zwaarder werd en iets in hem zei dat hij moest loslaten om ervan af te zijn.

‘De liftdeuren gaan open,’ schreeuwde de handelaar paniekerig. ‘Ze komen!’

Nu! schoot er in een flits door hem heen. Hij liet links los en graaide met zijn rechterhand omlaag. Hij voelde de door de zon verhitte ronding van de buis en greep deze krachtig vast. Aan die ene hand moest hij zich zo gestrekt langs de gevel laten zakken.

Recht voor hem stapten twee zwarte figuren uit de lift. Snel liet hij zijn knieën van de buis glijden, zakte aan één hand hangend omlaag, en greep ook met zijn tweede hand de buis. Zijn voeten gleden piepend over het glas totdat hij gestrekt tegen de gevel hing, zijn gezicht bijna tegen het glas. In een reflex keek hij omlaag in de hoop voor zijn voeten een lagere steunrand te zien. Niets. Alleen ruim een halve kilometer vrij zicht tot aan de grond. Blijven hangen, schreeuwde hij in zichzelf en keek strak omhoog. Als ik loslaat ben ik kort erna niets meer. Pijn is onbelangrijk, ik moet volhouden! Met een uiterste

concentratie fantaseerde hij dat hij in Roquebrune aan de deurpost van zijn studeerkamer hing.

‘Geen beweging!’ riep een krakerige computerstem vlak boven hem op het uitkijkplateau, dat hij in deze positie niet meer kon zien. Hij herkende de stem van het telefoontje vanmorgen, alsof er een robot op hen af was gestuurd. Bang met de kleinste manoeuvre de aandacht te trekken, hield hij zijn adem in. De door de kijkopeningen fluitende wind rukte met vlagen aan hem.

Er naderden voetstappen, die dof klonken op de vloerplanken. Ze hoefden slechts hard op zijn handen te gaan staan om er een einde aan te maken. De wind bewoog zijn haar en blies zandkorrels tegen het glas.

‘Niet schieten,’ hoorde hij de handelaar boven angstig zeggen. ‘Dit moet een misverstand zijn.’

‘Waar zijn de scherven, waar zijn de man en vrouw, vertel, en ik spaar u,’ reageerde de robot.

‘Die man heeft de scherven gekocht en is al naar beneden waar de vrouw is blijven wachten. Ik heb niets. Je mag mijn zakken voelen. De eerste toeristen komen zo, als u me neerschiet heeft u een groot probleem.’

‘De eerste toeristen zijn pas over tien minuten boven. Ik zal u fouilleren. Mijn broeder zal de gang afzoeken. Als hij ze vindt gaat u eraan. U kunt het beter nu direct zeggen, dan sparen we u.’

‘Ze zijn weg, echt,’ antwoordde de handelaar met trillende stem.

‘We zullen zien. Ik kijk even in uw zakken en dan wachten we hier rustig tot mijn broeder terug is.’

Rustig! dacht Nicolas. Zo lang hield hij dit niet meer vol. Pijn in zijn handen kondigde aan dat het einde naderde. Toch durfde hij zich niet omhoog te trekken, als hij daar de kracht al toe had. De wind trok aan en leek de stemmen boven weg te blazen, en weldra hem als ze niet snel zouden verdwijnen.

Zijn laatste seconden voelden leeg en eenzaam. Hij miste het geloof om een schietgebedje te doen. Er schoten evenmin beelden uit zijn verleden voorbij. Hij zat nog steeds in het heden en besefte dat de wind om hen heen over vijf minuten onvermoeid zou doorgaan als hij niet meer dan een plas bloed aan de voet van de wolkenkrabber zou zijn. Alles bestond uit sterrenstof: de planeten, de hete buis die hij vasthield en zijn handen die stekend pijn deden. Door toeval was zijn verzameling sterrenstof vierenveertig jaar lang samengeklit. Het zou straks een nieuwe weg gaan als zijn bloed in de stenen trok en zijn lichamelijke resten werden afgevoerd. “Stof ben je, tot stof keer je terug” schoot de passage uit het paradijsverhaal door hem heen. Hij was een onbetekenend detail in de 13,7 miljard jaar dat het universum bestond. Zijn leven had nog iets betekend als hij de grote ontdekking had kunnen doorgeven, die in zijn jaszak stak en met hem zou

verpulveren.

Ik moet voortbestaan! In een opwelling van overlevingsdrang pompten zijn hersenen de laatste adrenaline door zijn lichaam en verdreven de pijn. Gina moet die zogenaamde computer bellen en doen alsof we inderdaad al weg zijn. Alleen dan kan ik veilig omhoogklimmen. Ik moet haar een bericht sturen.

Hij kende het wonder van de survivalmodus waarin mensen korte tijd alles geven en zelfs ijzer breken. Om zichzelf tot het uiterste te dwingen, beet hij zijn kaken op elkaar en liet zijn linkerhand kort los om te proberen zijn mobiel uit zijn broekzak te vissen. Daarvoor moest hij eerst het doosje pakken dat hij even vasthield. Hij hing aan zijn andere hand en had deze hand echt nodig om zijn mobiel te pakken. Als hij het doosje op het platform zou gooien, werd hij zeker ontdekt. Moest hij zo sterven om te zorgen dat de scherf bewaard bleef? In zijn hoofd woedde kort een tweestrijd. De overlevingsdrang won. Zijn vingers lieten los. Het zwarte doosje tuimelde in de diepte, weggezogen door de ongenadige zwaartekracht. Hij keek het kort na, kreeg een duizeling van de diepte en sloot snel zijn ogen.

Opnieuw tastte hij, voelde de rand van zijn mobiel tussen zijn vingertoppen en trok. Het ding zat stevig in zijn zak geklemd. Door het angstzweet op zijn vingers gleed hij na een paar centimeter terug. Hij moest die mobiel niet ook laten vallen. Andere hand.

Hij greep terug naar de buis om zijn andere hand iets meer rust te geven, wachtte een paar seconden en haalde instinctief diep adem. Met zijn andere hand kregen zijn vingers inderdaad meer grip. Toch glipte de mobiel terug. Snel veegde hij het zweet af aan zijn hemd en deed een tweede poging. De pijn aan zijn andere hand begon het weer langzaam te winnen van de natuurlijke pijnstiller die zijn lichaam aanmaakte. Hij voelde op zijn been dat het mobieltje in zijn broekzak bewoog. Even was er weerstand. Toen schoot de mobiel uit zijn zak en tikte tegen het vensterglas.

‘Is daar iemand?’ vroeg de robot boven hem. In een flits stak hij de mobiel tussen zijn tanden en greep weer naar de buis om aan twee handen te hangen. Hij kneep zijn ogen dicht, verwachtend dat elk moment iemand hard op zijn handen zou trappen om hem in de diepte te laten storten. Er gebeurde niets.

Hij moest haar nu een bericht sturen. Alles of niets. Hij haalde weer diep adem en pakte met zijn linkerhand de mobiel tussen zijn tanden vandaan. Hij probeerde de mobiel in werking te stellen met zijn vingerafdruk, maar zijn vingers waren te bezweet. Er was geen tijd de mobiel weer in zijn mond te stoppen en zijn vingers af te vegen. Hij moest met zijn duim de hele pincode intippen. Wat was zijn code ook alweer? De pijn in zijn hand verhevigde, zijn kracht begon uitgeput te raken. Beelden van de oneindige diepte plaagden zijn geest bij het herinneren van de pincode. Alsof hij met de afstandsbediening

van de tv naar een zender zocht die hij niet kon vinden. Ik moet me concentreren op de code. De pincode man! Krijsend vloog een vogel vlak over hem heen. Hij staarde het beest kort na en voelde een seconde van ontspanning. Plotseling schoot 4745 door hem heen. Hij toetste het met zijn duim. Het openingsscherm verscheen.

Aan de vingers van zijn andere bezweten hand voelde hij het begin van een glijdende beweging. Hij hield het niet meer. In een reflex stak hij de mobiel weer in zijn mond en greep net op tijd met zijn andere hand naar de buis. De pijn verminderde iets. Die mobiel schiet zo weer in de beveiligingsstand en dan kan ik opnieuw beginnen! Hij besloot het snel met zijn andere hand te proberen. Wanhopig haalde hij diep adem, greep de mobiel en toetste het WhatsApp icoon aan. Gelukkig had hij Gina recent een berichtje gestuurd. Hij zag haar profielfoto, zonnig met een rieten hoed, wat mysterieus wegkijkend. Het beeld gaf hem extra kracht. Hij tikte met zijn vinger op haar, het toetsenbord lichtte op. Gehaast typte hij, geen tijd voor correcties: *Je moed zr wegloken. Dat id mn enige kand*. Hij drukte op verzenden, propte de mobiel weer in zijn zak en greep de buis met zijn andere hand vast. Ik hoop dat mijn internet aanstaat! Er zat geen energie meer in zijn lijf. Het lot moest nu beslissen. De vogel scheerde weer langs hem heen en vloog met een laatste krijs weg, alsof het beest hem opgaf.

Gina verstijfde. Een van de vrouwen in boerka liep recht op haar af. Even keek ze naar de waggelende gestalte, wendde haar blik snel af, en besefte dat het gevaar daarmee niet verdween. Ze moest rennen, keek om zich heen. Waar naartoe? Haar blik schoot terug naar de pinguïn. Die hield in, boog voorover, raapte een papiertje op en wierp het in een prullenbak. De pinguïn keerde om en waggelde terug naar de andere zwartgeklede vrouw, die nog altijd bij de ingang waakte.

Wat nu? Ze had geen idee hoe ze Nicolas kon helpen. Het enige wat haar te binnen schoot was het regelen van een vlucht naar Egypte. Als hij zou ontsnappen, moesten ze zo snel mogelijk weg. Paniekerige gedachten flitsten door haar heen, ze kon zich moeilijk concentreren op de vluchten op haar scherm. Na veel nerveus gehannes, lukte het eindelijk de vlucht te bevestigen. Ze haalde diep adem, wilde haar telefoon wegsteken, en hield in. Wat een stupido ben ik! Sta ik een vlucht te boeken terwijl ik de politie kon bellen.

Net toen ze het nummer van de politie van Dubai wilde googelen, klonk een bliep. Een WhatsAppbericht van Nicolas! Hij leefde nog. *Je moed zr wegloken. Dat id mn enige kand*. Hij moest onder grote druk staan. Ze probeerde te begrijpen wat hij bedoelde. ‘Je moet ze wegloken. Dat in mijn kant?’ Ze snapte het niet en keek opnieuw. Wegloken... Oh, weglokken natuurlijk. Maar hoe? Ze las de tweede regel aandachtig. Dat id mn enige kand. Dat in de richting van mijn enige kant? Welke kant? Ze had moeite haar gedachten te ordenen.

Laat maar. Ze moest nu handelen. Ze sloot haar ogen en hoorde in gedachten de ringtoon van haar telefoon. Een teken? Ze besloot te bellen om ze te overtuigen dat zij en Nicolas al weg waren.

Ze koos het nummer van de taxicentrale die geen centrale was en zou net doen of ze een bericht insprak, hopend dat iemand van die gekken zou opnemen. Ze toetste het nummer in en bleef ondertussen naar de twee pinguïns voor de deur kijken. Eentje haalde een telefoon tevoorschijn en bracht die naar haar oor.

Met kloppend hart sprak ze haar boodschap: ‘Beste taxicentrale. Als u deze boodschap hoort, liggen we waarschijnlijk al op het strand bij ons hotel. Ik had eerder moeten afbellen. We hebben toch een taxi eerder genomen, omdat we iets konden ophalen bij de Burj Khalifa voordat deze openging. Ik werd daar boven misselijk zodat we snel terugkeerden naar Hotel Atlantis The Palm. Morgen bezoeken we het museum in het oude centrum voor een belangrijke afspraak. Dat vervoer regelen we zelf. Fijne dag.’ Ze verbrak de verbinding. Op hetzelfde moment haalde de pinguïn de telefoon bij haar oor vandaan en begon direct iets in te toetsen.

Een stekende pijn trok van Nicolas’ handen naar zijn armen. Zijn armspieren trilden onbeheerst. Het voelde alsof de volumeknop van de zwaartekracht steeds harder werd opengedraaid. ‘Er is hier inderdaad verder niemand,’ riep een krakende robotstem in de verte boven hem. ‘Wacht, ik word gebeld,’ zei een andere robotstem. De robot leek even naar iets te luisteren en zei: ‘Ze belden van beneden, het schijnt te kloppen dat ze al weg zijn. Dus wegwezen voordat de toeristen arriveren.’

‘De lift is er al,’ klonk het van verder weg.

Nicolas besloot voor de zekerheid tot twintig te tellen en de pijn nog even te verbijten, en zou daarna omhoog proberen te komen. Langer wachten zou zijn laatste kracht versplinteren.

Bij de achttiende tel voelde hij kramp in zijn armen opkomen. Het moest nu gebeuren. Hij ademende diep in, zuurstof voor zijn spieren. Hij klemde zijn kaken op elkaar om de pijn in zijn handen en armen te verdrijven. Het lukte om met zijn voeten tegen het glas omhoog te klimmen. Hij hing nu aan de buis achterover zoals hij in het zwembad aan een startblok hing om achterwaarts in het water te duiken. Loslaten zou zijn dood betekenen. Hij voelde de afgrond. Vanuit deze positie moest hij met een hand hoger grip zien te krijgen. Verbeten graaide hij met zijn arm omhoog. Mis! De kijkopening zat te hoog.

Juist toen er een berusting bij hem opwelde dat hij het over een tiental seconden niet meer kon houden en in de diepte zou tuimelen, bevrijd van de verscheurende pijn, verscheen het gezicht van de handelaar achter het glas.

‘Ik kan niet bij je komen,’ schreeuwde deze wanhopig. Kort erna verschenen twee handen door de laagste opening en pakten de gesp van zijn riem. ‘Houd nog even vol,’ gebood de man in gebroken Engels. Hij opende de gesp en trok de riem langzaam uit Nicolas’ broek en haalde die naar zich toe.

Hij schreeuwde het uit om zijn pijn te verzachten. De man trok zijn eigen riem uit zijn broek, maakte beide aan elkaar vast en sloeg ze om een horizontale buis die aan de binnenzijde diende als handvat voor de bezoekers. De twee andere uiteinden gespte hij aan elkaar en wierp ze als een vastgeklonken lus over de kijkopening. Er bungelde nu een leren handvat op grijphoogte.

Hij haalde weer diep adem, greep met zijn rechterhand de riem en trok zich schreeuwend op. Zijn andere hand kon nu bij de glasrand van de kijkopening waardoor hij gestrekt op de metalen buis kwam te staan, zijn neus tegen het glas gedrukt. Hij klampte zich met beide handen aan de glasrand van de kijkopening vast, weerstand biedend aan de aangewakkerde wind die wild aan hem rukte. De handelaar verschoof de riem en legde het uiteinde achter

Nicolas' nek zodat hij nu even daarmee wat zwaartekracht kon opvangen, zijn handen ontlastend. Hij spande zijn nekspieren. De pijn in zijn handen verminderde direct.

Een korte blik omlaag. Weer de onzichtbare zuigende zwaartekracht. Van schrik schoof zijn rechtervoet iets weg. Als hij weggleed werd de riem een wurgstrop. De rand van de glazen balustrade stak hoog boven hem uit. De paniekerige blik van de handelaar maakte het er niet beter op. Met trillende stem vroeg die aan Nicolas of hij het even zonder riem zou redden. 'Dan maak ik hem hoger vast aan die horizontale buis boven je.'

Nicolas realiseerde zich dat hij het staand niet lang zou volhouden, de grip aan de glasrand werd steeds pijnlijker. Hij moest wel verder en knikte. Net als hij zelf eerder, stak nu de handelaar zijn voet in de laagste kijkopening en klauterde omhoog om de riem hoger te bevestigen. Met zijn mond en rechterhand maakte hij deze weer dicht en wierp hem over de rand. Met een harde plof en kreun sprong hij terug op de plankenvloer.

Hij kon niet zien of de handelaar de riemen met zijn mond goed dicht had gekregen. De pijn in zijn vingers verergerde. Nu of nooit. Met een verse hap lucht in zijn longen graaide hij naar de riem, trok even kort om te checken of deze kon houden, en trok zich in een ruk aan één arm omhoog. Hij plaatste zijn rechtervoet in de kijkopening, gevolgd door zijn linker, en pakte met zijn hand de bovenkant van de volgende glasplaat, gevolgd door de andere hand. Hij stond nu gestrekt met zijn voeten in de hogere opening. Op ooghoogte zat boven de glasplaat een grote opening waardoor hij naar binnen zou kunnen kruipen. Met zijn gezicht naar beneden gericht zou hij dan zo'n twee meter vallen. Precair, maar alles beter dan de zuigende afgrond onder hem. Hopelijk kon de handelaar hem opvangen.

'Ik laat me door de opening omlaag vallen. Ik heb geen kracht meer om over de bovenste rand te klimmen. Kun je me opvangen?'

'Ja,' zei de handelaar met een verbeten blik. 'En als je ondersteboven hangt kun je misschien met je handen eerst op de opening leunen, dan remmen we de val. Je moet nu niet je nek breken.'

Nicolas knikte en stak direct zijn hoofd door het gat omdat hij mentaal de diepte onder hem niet meer aankon. Hij liet zich voorover zakken en voelde dat de handelaar zijn handen naar de opening begeleidde. Ondersteboven hangend stroomde het bloed naar zijn hoofd.

'Je kunt iets lager die stang pakken en je daarna laten zakken op je armen. Ik probeer je zo lang mogelijk tegen te houden.'

Nicolas greep de lagere stang en liet zich ondersteboven hangend, schreeuwend van de spierpijn, op zijn handen omlaag zakken totdat de vloer ruim een meter onder zijn gezicht was. Hij voelde dat de handelaar hem beetgreep en liet de stang los, in een reflex zijn hoofd intrekkend. Ze

tuimelden op de grond. Met een harde klap viel hij met zijn rug op de planken waarbij hij met zijn arm de val brak, een oude judoreflex. Zijn hielen vingen de hardste klap op, een stekende pijn schoot door zijn botten. Bewust bleef hij even op de grond liggen om te voelen dat hij van achterhoofd tot hiel vaste bodem onder zich had. Hij ademde zwaar en trilde. De lucht boven hem was nog steeds strakblauw. Krijsend zweefde de vogel in een bocht terug en streek neer op de bovenste rand van de glaswand. Even leek het beest te kijken of alles goed met hem ging, en wiekte weg naar de blauwe hemel.

Het berichtenscherm van Gina bleef leeg. Met trillende vingers zocht ze het nummer van de politie op. Net toen ze het probeerde in te toetsen, haastten twee pinguïns zich naar buiten. Heftig gebarend verdwenen ze met de andere twee in hoog tempo in de richting waaruit ze gekomen waren. Niets vermoedend liepen bezoekers in en uit.

Gina verbrak de verbinding en besloot zelf te gaan kijken. In de hal liep met onzekere pas een lijkbleke Nicolas haar tegemoet. Het gezicht van de handelaar stond gespannen.

‘Hij zal later wel vertellen wat er is gebeurd,’ zei de handelaar tegen haar. ‘Hij moet eerst bijkomen, denk ik. Jullie moeten zo snel mogelijk het land uit.’

‘Ik heb al een vlucht naar Caïro geboekt. We vliegen om drie uur,’ antwoordde Gina.

‘Uitstekend. Ik ga er vandoor. Ik word nu liever niet meer met jullie gezien. Sterkte.’ Hij gaf Nicolas een hartelijke klap op de schouder, die hem nog beduusd kijkend bedankte. De handelaar snelde weg.

Verward liep ze naar de uitgang van het winkelcentrum. Nicolas volgde zwijgend. Ze wist dat in de toren een groot hotel van Armani zat en hoopte daar snel een taxi te vinden. Aan de voet van de toren, onder het panoramaterras, veegde een straatveger wat gruis van iets zwarts bij elkaar, en schoof het in een afvoerputje.

Ze reden met de taxi terug naar het hotel om hun bagage op te halen, en reden van daar direct door naar het vliegveld. Nicolas had de hotelkamers vooruit betaald zodat ze zonder uit te checken weg konden. Zo leek het alsof ze nog in Dubai bleven.

Op weg naar het vliegveld liet Nicolas flarden van zijn hachelijke avontuur los. Een halfuur later liepen ze met hun rolkoffers de vertrekhal binnen en had hij zich redelijk hersteld. Hij vertelde dat één doosje kapot was gevallen. Omdat ze de koffers direct moesten inchecken voor hun vlucht naar Caïro, had hij niet kunnen kijken welke.

Bij het opstijgen vertelde Nicolas nog kort iets over de scherven. ‘Op een scherf stond een stuk met de paradijsrivieren en op de andere de bekende introductie van de slang. Alleen van die laatste heb ik een foto. Hopelijk zit die scherf van de paradijsrivieren in het doosje dat heel bleef. Die tekst leek me juist bijzonder.’

‘Die scherf zit in ieder geval nu veilig in het bagageruim,’ zei ze geruststellend. ‘We zien wel als we in Caïro zijn.’ Al voordat de veiligheidsgordels los konden, viel hij doodvermoeid in slaap. Gina wierp een laatste blik op Dubai, waar de Burj Khalifa als een dodelijke naald boven het

stadscentrum uitstak.

Stipt kwart over vijf raakten de vliegtuigwielen met een korte piep en hobbel de landingsbaan van Caïro Airport. Op weg naar het hotel zag Gina hoe Nicolas in de taxi opnieuw in slaap dommelde. Het contrast met de rustige wegen in Dubai was groot. De schokbrekers hadden hun beste tijd gehad en het verkeer in de grootste stad van Afrika was een claxonnerende chaos. Als ze weer een keer vaststonden, draaide de chauffeur zijn raampje open om heftig gebarend wat woorden of grappen met een collega uit te wisselen. Even later verklaarde hij andere weggebruikers regelrecht de oorlog. Met één hand sturend, beantwoordde hij berichten op zijn telefoon. Tussendoor vertelde hij over zijn bijbaan als accountant en zijn vijf kinderen, vijf omdat hij beslist een zoon wilde en eerst was gezegend met vier dochters. Aan zijn achteruitkijkspiegel schommelde een gebedsketting, hun leven bungelde in Allahs handen. Insjallah.

De eerste tien minuten keek ze ongerust met de chauffeur mee. Ze hoopte dat ze hem kon waarschuwen als hij iets over het hoofd zag. Maar ze zou altijd te laat zijn en het trage verkeer zou hooguit wat blikschade opleveren. En ze herkende uit Italië het spel van geven en nemen. Mijmerend keek ze naar de dichtbebouwde stad, huizen en armoedige flats zover het oog reikte, onderkomen voor meer dan twintig miljoen stedelingen. Stoffig en warm. De schotelantennes en rechthoekige aircokasten leken als enige beplanting tegen de huizen aangegroeid. Gezang uit moskeeën vermengde zich met het straatlawaai. Brommers scheerden toeterend tussen de trage file door.

Egypte scoorde nog slechter op de Global Gender Gap dan Dubai en zat in de slotgroep van twintig landen met de grootste ongelijkheid. Op straat zag je hoofdzakelijk mannen. Hier en daar politieagenten in wit uniform, soms zittend bij een straathoek, alsof ze de hoop opgaven dat het ooit goed zou komen met het verkeer dat als een onstuitbare rivier doorstroomde. De armoede drong zich op, vervallen gevels, straatvuil en kinderen blootvoets. De snel invallende nacht bedekte het met haar verhullende mantel. Toen de taxi voor het hotel stopte, was de hemel aardedonker.

Een piccolo met bordeauxrood colbertjasje pakte haar koffer aan toen de receptie van Le Palm Hotel Atlantis in het verre Dubai belde. Er stond daar een taxichauffeur aan de balie die hun die ochtend naar het museum in Dubai centrum zou brengen. De man wilde weten hoe laat hij ze kon ophalen. ‘11.00 uur graag,’ antwoordde ze. ‘Overigens slapen we vannacht bij vrienden in Dubai. Morgen zijn we voor de lunch terug in het hotel. U mag hem dat vertellen, en dat we morgen na het uitchecken teruggaan naar Italië.’ Met een glimlach verbrak ze de verbinding.

Nicolas fronste. ‘We zitten in Caïro.’

Ze knipoogde. ‘Desinformatie Nicolas, ze denken dat we tot morgen in Dubai blijven en dan teruggaan naar Italië. We zijn hier even veilig. Wat mij betreft rusten we ieder wat uit op onze kamers, en doen daarna in de bar nog samen een drankje om bij te komen.’

Nicolas glimlachte. ‘Als een charmante dame me dat vraagt, zeg ik geen nee.’

Uitgerust stapte Nicolas de kleine met hout beklede hotelbar binnen. De barman spoelde glazen om. Arabische achtergrondmuziek vermengde zich met zacht geroezemoes. Hij was op zijn kamer in slaap gevallen en voelde zich nu redelijk wakker. Gina zat al aan een glas rode wijn, een gevulde glazen karaf ernaast. Ze had zich omgekleed en zag er oogstrelend uit. Zo zou hij graag met haar langs de Nijl over de boulevard flaneren, gearmd, de jaloezie van andere mannen oproepend. Het gevoel dat ze ondanks al die aandacht voor hem koos. Vooralsnog een dagdroom.

‘Excuses, ik viel in slaap,’ zei hij en nam tegenover haar plaats.

‘Geeft niet, ik heb een karafje Egyptische Gianacliswijn besteld en alvast wat genomen.’ Zijn oog viel op haar korte zachtroze jurkje met mandala motief. ‘Eigenlijk wilde ik wat minder schaars gekleed komen,’ glimlachte ze. ‘Opeens bedacht ik dat ik me dan te veel zou aanpassen aan de regels hier. Beetje een statement.’

Ze raakten in gesprek over van alles, en bestelden een tweede karaf. Gina maakte aanvankelijk bij hem een wat geforceerd afstandelijke indruk alsof ze vreesde dat hij haar kledingstatement verkeerd zou opvatten. Halverwege de tweede karaf begon ze vrijer te praten, en raakte licht aangeschoten. Hoewel hij voelde dat ze niets wilde, schoof hij zonder nadenken naar haar toe, alsof ze een magneet was.

Als door een wesp gestoken schoof ze van hem weg. ‘Nicolas, nee!’ Ze aarzelde even en keek hem aan. ‘Je bent Silvano niet.’

Hij zweeg.

‘Silvano, de man die ik…’ Ze stokte en dronk haar wijnglas in drie grote slokken leeg. Ze staarde hem aan en stamelde: ‘De man die ik vermoord heb.’

Nicolas voelde zijn hart versnellen en keek schichtig om zich heen of iemand het gehoord had. Het geroezemoes ging ongestoord verder. Ik heb het verkeerd verstaan, schoot door hem heen. Of had ze echt de duistere kant die hij af en toe meende te bespeuren? Hij kon geen woorden vinden en schonk haar bij.

Gina trok het glas naar zich toe, staarde erin, en sloeg het in vijf slokken achterover. ‘Doe er nog één.’ Als smeerolie van de waarheid liet hij de wijn in haar glas klokken, en zakte verward achteruit in zijn stoel.

‘Silvano is bij het auto-ongeluk gedood. Door mijn schuld,’ zei ze moeizaam, en staarde hem met een wazige blik aan. ‘Ik wees naar een billboard met een advertentie voor skinny jeans. Ik wilde weten of hij die lichte kleur mooi vond, en hij keek.’ Ze zuchtte diep. ‘Il mio amore vond strakke jeans leuk bij me staan, met hoge hakken. Hij keek opzij en zag niet dat de vrachtwagen voor ons vol in de remmen ging. Silvano ving de klap op

doordat hij het laatste moment naar rechts uitweek. De politie zei dat zijn laatste beweging mijn leven redde.’ Ze staarde naar het tafellaken. ‘Ik doodde hem met mijn benen.’

Hij was vol ongeloof. ‘Gina, dit is absurd. Iedereen wijst weleens iets aan. Het is de verantwoordelijkheid van de chauffeur om wel of niet te kijken. Defensief rijden, je zei het zelf.’

Ze schudde haar hoofd. ‘Nee, het blijft mijn schuld. Diep in mij zit een beest… De Eva van de verboden vrucht.’

‘Vond de politie dat ook, stond dat in hun rapport?’

‘Dat rapport hoefde ik niet te zien. Het was duidelijk, en ik ga nu naar bed.’ Ze stond moeizaam op, liep licht wankelend weg en verdween door de deuropening van de bar. ‘Arrivederci’ klonk vaag uit de gang.

Even overwoog hij haar na te lopen, en bedacht zich. Hij keek naar de gasten die ongestoord hun geroezemoes voortzetten. Het klonk opeens somber, ongekend somber.

De volgende morgen slenterden ze door het drukke centrum van Caïro. Ze had lang uitgeslapen. Een lichte hoofdpijn zweefde door haar hoofd, verder voelde ze zich prima. Nicolas deed opgewekt. Hij leek aardig hersteld van zijn angstige momenten op de Burj Khalifa. Zelf had ze de slaap evengoed hard nodig gehad. Aan het eind van de dag zouden ze met de nachttrein naar het zuiden rijden om in Luxor de door Maryam en Günther aanbevolen tempel van Hatsjepsoet te bekijken. Ze deden het overdag rustig aan.

Aan de koffie in de KFC bij het Tahrirplein, schuin tegenover het oude Egyptische museum, vertelde hij kort over de twee scherven van de handelaar in Dubai. De scherftekst die hij had kunnen meenemen ging over de paradijsrivieren. Hij dacht zo snel een klein verschil met de bekende tekst uit Genesis te zien, en zou dat ’s avonds in de trein op zijn gemak bekijken.

‘Die andere scherf moest ik van die toren laten vallen. Gelukkig was juist dat de scherf waarvan ik een foto kon maken.’ Hij scrolde naar de foto op zijn telefoon. ‘Zal ik vertalen wat er staat?’

Ze knikte en nam een slok. De cafeïne streelde energiek haar keel.

‘Het is het antwoord van Eva op de vraag waarom ze at van de boom van de kennis van goed en kwaad.’ Hij keek naar de scherf en begon te vertalen:

‘En zij antwoordde: “De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.” God, de Heer, zei tegen de slang: ‘Vervloekt ben jij dat je dit hebt gedaan, het vee zal je voortaan mijden, wilde dieren wenden zich af; op je buik zul je kruipen en stof zul je eten, je hele leven lang. God, de Heer, maakte voor de mens en zijn vrouw kleren van dierenvellen en trok hun die aan. Toen dacht God, de Heer: Nu is de mens aan ons gelijk geworden, nu heeft hij kennis van goed en kwaad. Nu wil ik voorkomen dat hij ook vruchten van de levensboom plukt, want als hij die eet zou hij eeuwig leven. Daarom stuurde hij de mens weg uit de tuin van Eden om de aarde te gaan bewerken, waaruit hij was genomen. En nadat hij hem had weggejaagd, plaatste hij ten oosten van de tuin van Eden de cherubs en het heen en weer flitsende, vlammende zwaard. Zij moesten de weg naar de levensboom bewa…” Daar is de scherf afgebroken. Er zal bewaken staan.’

‘Klinkt me bekend in de oren.’

‘Een vloeiend verhaal. Daardoor mis je niet wat er in de ons bekende tekst staat na het straffen van de slang.’

‘Nu je het zegt, het stuk over de vrouw die als straf altijd met pijn zal baren en de man moet dienen. Günther vertelde dat in de Mesopotamische versie dat baren juist pijnloos verliep, “zo vloeiend als olie”.’

Nicolas knikte. ‘Al eerder is gewezen op de afwijkende stijl van die passage in Genesis. Zo lijkt de laatste zin uit een standaard huwelijksgelofte te

zijn overgenomen. Er zijn aanwijzingen dat een redacteur met priesterlijke achtergrond het oorspronkelijke verhaal bewerkte tot de versie die wij kennen. Het zit niet tussen de Dode Zeerol snippers.'

'Misschien is die onzin over de straf ingevoegd door dezelfde macho die schreef dat Eva een hulpje van Adam was, speciaal voor hem gemaakt uit zijn rib,' zei Gina. Ze staarde in haar koffie. 'Dat hulpje heeft hij gekregen, en na hem nog velen. Heel triest.' Ze nam een laatste slok en zette met een harde plof haar beker neer. 'We moeten gaan. Over een halfuur hebben we in het Koptisch museum onze afspraak met Rafaël, die onderzoeker van jou.'

Ze daalden op het Tahrirplein de trap af naar de metro en boemelden even later richting de koptische wijk in Old Caïro. Wiegend hielden ze zich staand in de bomvolle broeikast op wielen. De geopende klapraampjes boden meer lawaai dan verkoeling. Nadat de metro boven de grond opdook, bereikten ze gelukkig snel hun bestemming. Ze staken via de loopbrug het spoor over en daalden af naar een oud Romeins poortgebouw met twee ronde torens. Achter de oude muren vormde het omsloten terrein in de lawaaiige miljoenenstad een oase van rust, alsof iemand het stadsgeluid zachter had gezet. Ze slenterden door autovrije straten langs glad gestucte gevels en palmbomen.

'Die poort was van het Romeinse fort waarbinnen later de eerste middeleeuwse nederzetting ontstond,' zei Nicolas. 'Hier vlakbij is volgens de traditie in een ver verleden Mozes als baby in een rieten mandje in de Nijl te vondeling gelegd. Later zouden Jozef en Maria naar deze plek zijn uitgeweken om te voorkomen dat koning Herodes het pasgeboren kindje Jezus liet vermoorden.'

'Het is nog steeds een fort met al die gewapende mannen hier.'

Nicolas knikte. 'Vanwege mogelijke aanslagen. In de middeleeuwen, verschenen binnen de resten van de Romeinse ommuring verschillende koptische kerken. Iets verderop staat de beroemde Ben Ezrasynagoge vlak bij de vondelingplek van Mozes.' Hij kreeg een twinkeling in zijn ogen. 'De Aleppo Codex die is geschreven in Tiberias aan het meer van Galilea, vond hier ongeveer een eeuw later onderdak. Die studiebijbel was bevrijd uit de handen van een stelletje kruisvaarders in Jeruzalem. De beroemde joodse filosoof Maimonides liet in die codex een aantekening achter dat hij die Bijbel hier bestudeerde.'

Hij zweeg even, alsof hij de spanning wilde opbouwen, en vervolgde: 'En in de Codex Leningradensis, de nu oudste complete Hebreeuwse Bijbel, staat dat deze in 1008-1010 hier vlakbij is gemaakt door Samuel ben Jacob. In 1891 kwam in een verborgen bergplek in de synagoge een groot archief tevoorschijn. Daartussen zat een contract met dezelfde schrijver. In 1021 had hij afgesproken de eerste acht boeken van de Bijbel te kopiëren voor vijfentwintig dinar, een kapitaal in die tijd. Het bevestigt dat de oudste

complete Hebreeuwse Bijbel inderdaad hier is geschreven. Dat archief was overigens buiten Israël de grootste vindplaats van vroege fragmenten van de Hebreeuwse Bijbel uit die tijd. We zijn op een hele bijzondere plek.’

Zijn ogen fonkelden. ‘Er worden nog steeds ontdekkingen gedaan. Vorig jaar dook in een andere synagoge in Caïro een verwante Bijbel uit 1028 op. En Kim Phillips doet onderzoek in de bibliotheek van Sint-Petersburg, het oude Leningrad, waar ze die oudste codex nu bewaren. Hij schijnt daar een oudere versie van dezelfde schrijver Samuel ben Jacob gevonden te hebben uit circa 975. Codex L17 met enkele delen uit de Bijbel. Het idee dat je nog steeds een oude vergeten tekstversie kunt ontdekken, houdt het spannend.’

‘Of een beschreven scherf,’ zei Gina.

Hij knikte en wees naar het kleine paleisachtige gebouw voor hen. ‘Dat museum bezit de grootste collectie koptische kunst ter wereld. We gaan er de Nag Hammadi-codices zien, de belangrijkste vondst van vierde-eeuwse codices ooit. Mijn vriend Rafaël is een van de grootste connaisseurs. Hij zal ons binnen meer over de Nag Hammadi-schat vertellen.’

Als wachters lagen de twee stenen leeuwen voor de ingang van het Koptisch museum, de stoere voorpoten dreigend uitgestrekt. De museumfaçade vulde het uiteinde van een circa tien meter brede tuin. Aan weerszijden rezen geel bepleisterde muren op met fijn uitgesneden houten balkons. Boven de ingang van de weelderige versierde museumfaçade was een soort metershoge schelp uitgehouwen. Erin een koptisch kruis, even vierkant als het kruispatroon van de twee tuinpaden voor de deur. Als afsluitend kantwerk, bekroonde een rij van tientallen koptische kruisen de platte dakrand. Het gaf Gina een oriëntaals gevoel, en paradijselijk met de kleine groene palmbomen. Ritselende palmbladen leken het lawaai van de grote stad naar de achtergrond weg te wuiven.

Binnen passeerden ze zalen vol met koptische beelden, mozaïeken en iconen. Ze namen de krakende houten trap naar de eerste etage en keken op tegen het besneden houten plafond. Bovenaan de trap stond een magere man met een rond brilletje en ringbaardje, in lichtblauw gekreukt pak, een stapel notities onder de arm geklemd. ‘Dag Nicolas, en jij moet Gina zijn, welkom. We hebben niet zoveel tijd, dus ik steek direct van wal.’

‘Dank Rafaël, laat maar zien,’ zei Nicolas.

‘Daar in de grote vitrine in het midden van zaal vijftien,’ wees Rafaël, ‘liggen een paar van de in 1945 iets ten noorden van Luxor bij Nag Hammadi gevonden codices. Koptische kopieën van een vijftigtal oorspronkelijk in het Grieks geschreven teksten van vooral de gnostici. De kopten namen het Griekse alfabet over, aangevuld met zeven tekens voor specifieke koptische klanken. Net als de Grieken schrijven ze bijvoorbeeld de letter R als een P.’

‘De letter die eigenlijk een hoofd voorstelt,’ zei Gina.

‘Klopt, nog maar weinig mensen die dat beseffen.’

Hij wees naar een grote leren envelop met een stapel papyrusbladen erin. ‘Wat je ziet is de oudste boekvorm: papyrusbladen simpel op elkaar gestapeld en daarna tot een boek dubbelgevouwen. Ze zijn in de vouw aan elkaar genaaid. Het bleef bij elkaar in die leren hoes die mooi bewaard bleef.’

‘Primitief,’ zei Gina.

‘Ze kenden in de vierde eeuw ook boeken met net als tegenwoordig pakketjes van samengevouwen bladen, de katernen. Daarmee sluit het boek beter. Nadeel is de complexere productie. Bovendien moet je bij boeken niet naar het uiterlijk kijken, maar naar het innerlijk.’

Hij wees naar een opengeslagen blad in gedempt licht. ‘Dat zijn de laatste regels van wat het Geheime boek van Johannes heet, afgesloten met die horizontale sierrand. Direct eronder begint het Evangelie volgens Thomas. Dat niet door de kerk erkende Evangelie bevat honderdveertien uitspraken van

Jezus waarvan dit een kopie is uit de vierde eeuw.'

'Een kopie van het lang gezochte Q document,' zei Nicolas.

Rafaël knikte. 'De Evangeliën van Lucas en Mattheus geven twee verschillende versies van het leven van Jezus, met dezelfde citaten van Jezus. Al in de negentiende eeuw dachten Bijbelwetenschappers aan een verloren geraakte gezamenlijke citatenbron, bekend geworden als het geheimzinnige Q document. En toen dook in 1945 deze codex op. Het is vermoedelijk een kopie van die verloren set uitspraken van Jezus, volgens sommigen aangevuld met uitspraken van gnostici zelf. De apostel Thomas zou de uitspraken verzameld hebben.'

'Terug naar de oorsprong van de leer van Jezus,' zei Nicolas. 'Magnifique!'

'De Koran telt ook honderdveertien onderdelen,' zei Gina, 'de soera's die aan Mohammed geopenbaard zouden zijn.'

Rafaël knikte. 'Die stammen uit de zevende eeuw toen de opkomende islam een soort concurrentiestrijd voerde tegen het christendom. Ik vermoed dat een document met honderdveertien uitspraken van Jezus toen nog circuleerde en de soera's daarvoor een religieus alternatief boden. Dat gelijke aantal kan nauwelijks toeval zijn. De Koran verwijst in ieder geval herhaaldelijk naar Jezus.'

Hij liep naar de codex. 'Het Thomas Evangelie is intrigerend. Alleen de aanhef al.' Hij schraapte zijn keel: 'dit zijn de geheime woorden die de levende Jezus sprak en die zijn opgeschreven door Judas Thomas Dydimus.'

'Geheime woorden klinkt spannend,' zei Gina. 'Kun je als voorbeeld zijn eerste uitspraak voor ons vertalen?'

Rafaël las met zijn vinger mee en citeerde: 'En hij zei: Iedereen die de betekenis van deze woorden vindt, zal de dood niet smaken.'

'Dan wil ik die betekenis wel horen,' lachte Gina.

'Ja Rafaël, schenk haar eeuwige jeugd,' zei Nicolas met een glimlach.

'Jullie bedoelen de geheime gnostische woorden,' sprak Rafaël op plechtige toon. 'We hebben er helaas geen uitleg bij gevonden. Idee is dat het kennis is die alleen ingewijden goed begrepen en om misverstanden te voorkomen niet breed gedeeld kon worden. Dat geheim ontrafelen is mijn werk.' Zijn ogen werden groter, zijn stem feller. 'Ik raakte geïnspireerd door de Nederlandse onderzoeker Gilles Quispel die een van deze codices ontdekte bij een handelaar in Brussel. Hij zorgde dat die codex naar dit museum ging. In ruil mocht hij het Thomas Evangelie vertalen en publiceren. Inhoudelijk had hij nauw contact met psycholoog Carl Jung over de persoonlijke ontwikkelingsthema's in deze teksten.' Hij zuchtte. 'Het blijft complex. Kerkvader Epiphanius noemde meer dan dertig gnostische denkrichtingen. Zo had je in Egypte onder andere het Sethianisme. Die stelden Seth centraal, een

stamvader uit Genesis die ook figureert in oude scheppingsmythes hier.'

'Ingewikkeld,' zei Gina.

Rafaël knikte. 'In de loop der tijd zijn lastig te doorgronden teksten ontstaan van gnostici die in al die geheime formuleringen het spoor bijster raakten. Dat gaf alle gnostici later ten onrechte het imago van een verwarde sekte. Ik onderzoek hun vroege teksten zoals het Thomas Evangelie, de andere Evangeliën en De oorsprong van de Wereld. Die zijn mooi en spiritueel. Er zitten prachtige wijsheden tussen, zoals deze uit het Evangelie van Filippus.' Rafaël sloot zijn ogen en citeerde: 'God schiep de mens, en de mensen schiepen zich een god.'

Het klonk Gina rauw in de oren. 'God een verzinsel,' zei ze fel.

'De gnostici geloofden dat Jezus heeft bestaan als een wijs man, niet als zoon van God. De priester Arius uit Alexandrië stelde begin vierde eeuw ook dat Jezus slechts een door God geschapen mens was. Daarmee stond hij loodrecht tegenover Athanasius, de patriarch van Alexandrië die uiteindelijk in 365 als overwinnaar uit die intense richtingenstrijd kwam. Hij sprak zich uit tegen gnostici, en waarschuwde in 367 in zijn Paasbrief tegen ketterse teksten die oprechte gelovigen zouden misleiden.'

'Ik ken het door Athanasius geschreven heiligenleven van Antonius,' zei Nicolas.

'De kloosterling als soldaat van Christus, en het klooster als kasteel,' knikte Rafaël. 'Het verwijst naar morele wapens, en typeert de heftigheid van het debat.'

'Welke rol speelde Genesis in dat debat?'

'Athanasius betoogde dat God in de eerste helft van Genesis over zichzelf in meervoud sprak, en Abraham zag volgens die tekst drie mannen die hij allen als Heer aansprak. Conclusie was dat de ene God drie verschijningsvormen had: als God de Vader, als Jezus de Zoon en als de Heilige Geest. Dat werd de erkende leer van de Drie-eenheid, de Triniteit of trinitas.' Hij kuchte even. 'De gnostici hadden een ander godsbeeld. Ze zagen de Vader als een verre niet te vatten goddelijkheid met mannelijke en vrouwelijke kenmerken. Niet de mannelijke God uit het Oude Testament die praat tegen mensen en regelmatig oproept tot wraak en het uitmoorden van ongelovigen.'

'Ik weet dat kerkvaders als Irenaeus van Lyon en later Tertullianus van Carthago al eerder woedend schreven over de volgens hen ketterse gnostici,' zei Nicolas.

'Kerkvader Irenaeus citeerde rond 180 uit Griekstalige gnostische teksten die toen kennelijk al circuleerden. De ironie van de geschiedenis: hij wilde van die teksten af, maar juist dankzij zijn vele citaten bleven ze bekend. De later teruggevonden codices vullen het beeld aan. Wij hebben hier veruit de

grootste collectie.’

‘Ik neem aan dat deze codices zijn verborgen na die Paasbrief van Athanasius uit 367,’ zei Gina.

‘Dat hoor je vaak. In werkelijkheid weten we niet hoe en waar de codices exact zijn verborgen. Verhalen over de vindplaats zijn tegenstrijdig en onbetrouwbaar. Veel wijst op een grot in een klifrand. En ze dateren uit de vierde eeuw. Mogelijk verstopte iemand in paniek een boekencollectie omdat er verboden teksten tussen zaten. Bewijs is er niet.’

‘Zitten er stukken van Genesis tussen?’

‘Niet Genesis, wel verwijzingen naar een kennelijk iets afwijkende tekst van Genesis. Ik denk dat ze een vervormde versie van Genesis bezaten die nog niet is teruggevonden.’

‘Hoezo vervormd?’ vroeg Gina.

‘In Genesis zit het ribverhaal in het paradijsverhaal, na de introductie van de Tuin van Eden. Ik heb sterk de indruk dat in die vervormde versie van de gnostici de volgorde is veranderd. Eerst een los ribverhaal, en dan pas het paradijsverhaal met de tuin en de rivier. Dat baseer ik op de gnostische verhalen die van hun verdwenen Genesisversie zijn afgeleid. Die verhalen houden de volgorde van Genesis aan, behalve dat ze eerst beginnen met het ribverhaal. Dat zie je bijvoorbeeld in de gnostische Hypostate van de Archons. Ook ontbreekt bij de gnostici dat Eva was geschapen als hulpje van Adam. Zij verdraaien het zo dat haar komst Adam bewustzijn geeft. Ik denk dat al die fouten teruggaan tot hun verdwenen versie van Genesis, wat ik voor het gemak de Gnostische Genesis noem.’

Hij wees naar de codices. ‘Wellicht was dat losse ribverhaal een lokaal Egyptisch verschijnsel. De joodse filosoof Philo kende volgens mijn onderzoek rond 40 na Christus in Alexandrië een vergelijkbare vervormde versie van Genesis. Als hij het paradijsverhaal bespreekt, ontbreekt het ribverhaal. In een ander geschrift laat hij wel blijken het ribverhaal te kennen. In Rome ging de joodse historicus Josephus door dat losse ribverhaal met zijn oerverhaal eveneens de mist in.’

‘Een versie met een los ribverhaal bij ons in Rome?’ vroeg Gina met opgetrokken wenkbrauwen.

‘Ja, het viel me op dat Josephus’ verwijzingen naar Genesis vaak lijken op die van Philo. Philo nam in 40 na Christus deel aan een diplomatieke missie naar Rome die steun vroeg voor de Joden in Alexandrië. Mogelijk liet hij als diplomatiek geschenk een exemplaar van de Griekse vertaling achter om meer begrip voor de Joodse geschiedenis te kweken. In Rome lazen ze geen Hebreeuws en in de tijd van Ptolemaeus II was er voor de Joden in Alexandrië een Griekse vertaling gemaakt. Een kopie zou een passend diplomatiek geschenk zijn geweest.’

‘Wie in Rome lazen die Griekse vertaling?’ vroeg Gina.

‘Josephus schreef in Rome zijn beroemde werk over de Joodse historie en prees in de inleiding daarvan de Griekse vertaling als betrouwbare bron waaruit hij royaal putte. En ik denk dat de Romeinse historicus Tacitus het rond die tijd ook raadpleegde. Tacitus noemt het uitsluitend uit de Bijbel bekende verhaal van Mozes en koppelt de Joodse afkomst aan Ethiopië. Alleen de Griekse vertaling gebruikt de term Ethiopië, voor het gehele bekende deel van Afrika. Dat wijst erop dat Tacitus die vertaling voor zich had.’

‘En Josephus ging volgens jou door die versie de fout in?’ vroeg Nicolas.

‘Hij volgt in het begin van zijn boek over de Joodse geschiedenis de verhaallijn van Genesis trouw. Maar hij maakt de fout het ribverhaal vóór de Tuin van Eden te vertellen, net als die gnostici. Hetzelfde zie je in het boek Jubileeën, ook bekend als de Kleine Genesis, geschreven rond 150 voor Christus. Daarvan is tussen de Dode Zeerollen een vijftiental zeer oude fragmenten gevonden. Een latere complete kopie belandde bij de christenen in Ethiopië waardoor we de volledige tekst kennen. Hoewel dat boek strak de chronologie van Genesis volgt, komt ook daarin het ribverhaal vóór de Tuin van Eden en paradijsrivier. Ik denk dat ze in Egypte een verkeerde versie van Genesis kenden die vanaf daar is verspreid.’

Nicolas fronste. ‘Was die versie wel fout? Ik zie systematisch oude reflecties van een oerversie met een los ribverhaal.’

Rafaël schudde zijn hoofd. ‘Je kunt het gezag van de codex Alexandrinus en codex Vaticanus niet opzij schuiven met wat vage verwijzingen uit Egypte en Ethiopië. En eind tweede eeuw na Christus stond in Antiochië het ribverhaal al op de juiste plek, zo blijkt uit een verwijzing van bisschop Theophilus uit die stad.’

‘Ook die verwijzing is aanzienlijk later dan Jubileeën, Philo en Josephus,’ zei Nicolas, die energiek sneller begon te praten. ‘Je zei zelf dat die gnostische teksten al uiterlijk rond 180 circuleerden. Ook die waren ouder.’

Rafaël hield vragend zijn armen omlaag. ‘Wat is dan wel de juiste tekst? Die hebben we niet. Ik neem aan dat ze in de vijftiende eeuw in het Vaticaan wisten wat ze deden toen ze een kopie van Genesis aan de Codex Vaticanus toevoegden. Samen met de vijfde-eeuwse Codex Alexandrinus is dat dé bron. Als wetenschapper moet ik daarop kunnen vertrouwen. Anders gaat alles schuiven.’

Gina stapte naar voren. ‘Daar komen jullie nu niet uit. Het spreekt me aan dat die gnostici zoveel respect toonden voor Eva. Het ging in hun tijd denk ik deels over de macht van de man over de vrouw. En dat terwijl Christus zich juist positief opstelde tegenover vrouwen. Paulus was zover ik weet de eerste kerkleider die vond dat vrouwen moesten zwijgen.’

Rafaël schudde zijn hoofd. ‘Dat is waarschijnlijk een latere invoeging in Paulus’ brief aan de christelijke gemeenschap in Rome. Het past niet bij de rest van de inhoud. In die lange brief looft hij juist vrouwen en schrijft net als de Koran de zonde aan Adam toe, niet aan Eva. In de vrouwelijke diaken Febe had hij alle vertrouwen dat ze de brief goed bezorgde. Paulus bepleitte juist een brede toegang tot het christendom. De gnostici leggen overigens Adam ook een passage in de mond waarin hij het is die berouw toont, net als in de Koran.’

‘Misschien stond dat dan wel in de verdwenen Egyptische versie en klinkt dat door in de Koran die in deze regio is geopenbaard,’ zei Gina op energieke toon.

Rafaël lachte. ‘Puur speculatie. Daar kan ik niets mee. Wél spreekt het me aan dat de gnostici stellen dat Eva wijsheid bracht, dat is een mooi beeld. Vrouwen speelden in die beginperiode een belangrijke rol in de jonge christelijke gemeenschap. Kerkvader Hiëronymus schrijft eind vierde eeuw dat hij in Rome veel leerde van de christelijke aristocrate Marcella. Toen hij in Bethlehem werkte aan zijn Bijbelvertaling, had hij volop contact met de rijke Asella, Marcella, Paula en haar dochter Eustochium.’

‘Actieve vrouwen.’

‘Tot begin vierde eeuw bestonden uitsluitend huiskerken: een kapel in de ruime woning van rijke christenen. Als vrouw des huizes hadden ze vaak de leiding in die huiskerk. Keizerin Helena, de moeder van Constantijn de Grote die als keizer het christendom erkende, gaf begin vierde eeuw een belangrijk voorbeeld. Ze speurde naar resten van het kruis, bezocht heilige plaatsen en stichtte daar kerken en kapellen. Die kennen we mede dankzij een andere vrouw: Egeria. Die liet een reisdagboek na van haar in 381 begonnen driejarige pelgrimstocht door het Heilige Land, de langste beschrijving die we hebben uit die tijd. Unieke details over plaatsen als het oude Jeruzalem. En er waren vrouwelijke priesters, ook nog eind vijfde eeuw toen paus Gelasius I zich er fel tegen verzette.’

‘Ik heb een persoonlijk zwak voor Maria Magdalena, die een belangrijke steun was voor Jezus,’ zei Gina.

‘Begrijp ik,’ zei Rafaël. ‘Er zijn hier in Egypte volop teksten gevonden die haar een veel belangrijkere rol toedichten dan de uiteindelijk door de kerk erkende geschriften. Bijvoorbeeld het Evangelie van Maria. Daarvan dook in 1894 in Caïro een koptische versie op uit de vijfde eeuw. En kort erop zijn twee Griekstalige snippers uit de derde eeuw gevonden op de vuilnisbelt van Oxyrhynchus.’

‘In Leiden zagen we uit dat plaatsje een tempelwand van Ptolemaeus,’ zei Gina. ‘Als vrouwen in die tijd zo’n belangrijke rol speelden, meer dan logisch dat een vrouw die Jezus kende een evangelie schreef. We hoorden in Beiroet

dat een vrouw de oudste Mesopotamische literatuur schreef.'

'Kan. Onder meer de Evangeliën van Thomas en Philippus zijn zeer positief over Maria Magdalena. Een omvangrijke Egyptische gemeenschap geloofde in ieder geval in die grotere rol van haar. Er klinkt een machtsstrijd in door, wat Petrus als latere kerkleider gewonnen heeft. Ik onderzoek graag dit soort teksten. Dat moet je los zien van hun vervormde verhaal over onze oorsprong, die verdwenen Gnostische Genesis.'

'Vreemd dat vrouwen later hun positie in de kerk verloren,' zei Gina met haar armen over elkaar geslagen.

'Veel van die teksten zijn met succes verketterd. Wat betreft Maria Magdalena gaf Paus Gregorius de Grote eind zesde eeuw de doodsteek. Hij stelde haar ten onrechte gelijk aan een gelijknamige prostituee uit het Evangelie van Lucas. Destijds een onacceptabele combinatie.'

'Kerkvader Augustinus speelde begin vijfde eeuw ook een rol,' zei Nicolas.

'Zeker. De invloedrijke kerkvader zag de verleidelijke vrouw als groot probleem. Hij was bisschop van Hippo. Daarvoor doceerde hij in het nabije Carthago waar ze een eigen Bijbelversie gebruikten. In hetzelfde Carthago beschreef Tertullianus al begin derde eeuw de vrouw vanwege het aanpakken van de verboden vrucht als "de poort van de duivel".'

'La femme fatale,' lachte Nicolas.

'Augustinus schreef verschillende werken over de schepping en het paradijsverhaal. Hij geloofde in een aards oerparadijs waar oorspronkelijk geen kwaad heerste, totdat Eva de verboden vrucht pakte. Daardoor werden volgens Augustinus al haar nazaten zondig geboren. Het concilie van Carthago aanvaardde die leer van de erfzonde in 418 als leidende interpretatie. In de Bijbel komt die term erfzonde nergens voor.'

'Die term suggereert ten onrechte dat we er iets aan kunnen doen en ons schuldig moeten voelen,' zei Gina. 'Je kan het beter erfzwakte noemen, dat klinkt minder beschuldigend. We zijn als mensheid geboren met bepaalde zwaktes. We hoeven ons niet voor die zwaktes te schamen. Evenmin dat je je hoeft te schamen dat je slechts twee voeten hebt en niet vier zoals veel dieren. Wel is het besef belangrijk, je bewust te zijn van de erfzwaktes als mens en mensheid. Pure zelfkennis.'

'Ik hoor hier de wijsheid van Eva doorklinken,' zei Rafaël met een glimlach.

'En het is duidelijk dat het paradijsverhaal een cruciale rol speelde in die vroege kerkelijke discussies,' zei Nicolas.

'Zeker. Later ontstond het beeld dat het tweede deel van het paradijsverhaal de eerste aankondiging was van de komst van Jezus. De bekende passage met de eeuwige straf voor Eva en Adam, werd gekoppeld

aan de verlossing door Jezus, met de kerk als tussenpersoon.'

Hij keek hen ernstig aan. 'De erfzonde maakte van het paradijsverhaal een kerkelijk machtsmiddel. Jezus zou zichzelf geofferd hebben om zo de erfzonde op zich te nemen voor de mensen die zich tot christen lieten dopen. Alleen de kerk kon met de doop die erfzonde wegspoelen. Dat voorkwam volgens Augustinus dat een jong gestorven baby direct in de hel belandde. Tot in de afgelopen eeuw begroeven ze om die reden ongedoopte overleden zuigelingen apart, op afstand van de gewijde begraafplaats.' Hij greep naar zijn zak en hield een sleutelbos omhoog. 'Als je als enige de sleutel naar het paradijs bezit, geeft dat veel macht. Terroristenleiders gebruiken hetzelfde principe om gelovigen tot bommen te maken, levende bommen waarmee ze net zo goed hun macht versterken. Die leiders blazen nooit zichzelf op.'

'En de vrouw?'

'Augustinus zag de vrouw als een ondergeschikte verleidster van de man, uit wiens rib ze immers voortkwam. Hij beschreef zichzelf als een ervaringsdeskundige die tot zijn bekering losbandig leefde, hoewel zijn moeder Monica een krachtige en gelovige vrouw was. Na dertien jaar verliet hij zijn vrouw met wie hij een zoon had, en bepleitte later het celibaat voor alle geestelijken, een groep die destijds nog kon trouwen. De vrouw zou priesters te veel afleiden. Paus Damasus bijvoorbeeld, de hoogste priester, stond bekend om zijn decadente feestmalen en is in 376 beschuldigd van overspel, zonder succes overigens.'

'De casanovapaus,' zei Gina.

'Zoiets. Ze noemden hem "de streler van vrouwenoren".'

In een reflex greep ze even naar haar oor. 'Ik heb begrepen dat de kerkleiders onderling flink van mening verschilden.'

'Dat kun je zeggen. Als gevolg van zo'n conflict splitste hier in Egypte de koptische kerk zich in 451 af, net als de kerk in Ethiopië. Koptische vertalingen vervingen hier in hoog tempo Griekse teksten.'

'In de Taffeh-tempel in Leiden zagen we in Koptische letters +IAKOB in de muur gekrast,' zei Gina. 'Iemand noemde Jacob de sluitsteen van Genesis. Enig idee wat daarmee wordt bedoeld?'

'Genesis bestaat in feite uit drie verschillende verhalen. De eerste elf hoofdstukken gaan over het oerverhaal van de schepping en het paradijs tot aan de Toren van Babel. Het tweede deel gaat over stamvader Abraham en zijn nazaten. Tot slot is er het verhaal van Jacob die uiteindelijk in Egypte sterft, daar naartoe gehaald door zijn zoon Jozef. Ik noem dat laatste deel het Egyptische Jacobverhaal, omdat het grotendeels in Egypte speelt.'

Een suppoost verscheen om de hoek en gebaarde dat het museum ging sluiten.

'Zo laat al?' zei Rafaël. 'Ik moet zo weg. Zullen we buiten nog kort

napraten, dan laat ik jullie ervaren hoe gnostici volgens mij de waarheid beleefden.’

Ze streken in de schaduw van een palmboom neer op een stenen rand voor het Koptisch museum, met rugdekking van de twee stenen leeuwen. Gina vond het steen heerlijk koel.

'Wat ervaren jullie hier?' vroeg Rafaël.

'Een paradijselijke rust,' zei ze. 'Het contrast met de drukte van de stad, het rustgevende groen.'

'Dan is dat voor jou het ware beeld van deze plek. Het lukt je niet dat gevoel in bijvoorbeeld een boek over te dragen als je feitelijk beschrijft dat dit een gebouw is met een tuin met palmbomen en twee stenen leeuwen. Je zult moeten overdrijven om jouw gevoel bij de lezer over te brengen. Bijvoorbeeld door te schrijven dat je alleen zachtjes de wind door de bladeren hoort ruisen, terwijl je in werkelijkheid de stad achter je hoort. Je kunt beelden gebruiken om je gevoel over te dragen. Zo kan je schrijven dat die leeuwen de stilte persoonlijk lijken te bewaken. Feitelijk is dat niet waar. De lezer komt wel dichter bij de waarheid van jouw beleving.'

'De cherubijnen met het heen en weer flitsende en vlammende zwaard uit het paradijsverhaal,' zei ze.

'Ik kan me voorstellen dat de bakermat van de mensheid een lastig toegankelijk gebied was, een plek waar je niet gemakkelijk kon terugkeren als je het eenmaal verliet. Dat gevoel komt veel sterker over door die ontoegankelijkheid te symboliseren met monsterlijke paradijswachters die de doorgang blokkeren, dan de feitelijke beschrijving als een lastige begaanbare route. Feitelijk onjuist, maar dichter bij de waarheid. Fictie kan een diepere waarheid bevatten. Een waarheid die je met non-fictie verliest om het in eigentijdse termen te zeggen.'

'Hetzelfde zie je met het impressionisme in de schilderkunst,' zei Nicolas. 'In mijn colleges pictostorie noem ik Van Gogh die niet vastlegde wat hij zag, maar hoe hij zag. Zijn stemmingswisselingen schemeren door zijn schilderijen. Als hij vervormd en extreem kleurrijk zonnebloemen schildert, is dat hoe hij die bloemen op dat moment ervaart, zijn impressie, de waarheid van zijn mentale situatie. Een zogenaamd realistische foto van dezelfde zonnebloemen mist die waarheid.'

'Met muziek heb je hetzelfde,' zei ze. 'Je hoort meer dan puur die snaren van de piano. Je bedenkt er zelf een gevoel bij.'

'En je beeld kan werkelijkheid worden,' zei Nicolas. 'Vergelijk de visie van Marcus Aurelius. Toen een generaal tegen hem in opstand kwam, verbeeldde hij zich dat deze ogenschijnlijke tegenslag de kans bood zijn leiderschap te tonen, wat hij succesvol deed. Volgens Aurelius is het leven niet wat je overkomt, maar wat je denkt wat je overkomt.'

‘En de beelden bij gnostici?’ vroeg ze.

‘We vermoeden dat ze symboliek in de woorden van Jezus zochten,’ zei Rafaël. ‘Je moet volgens hen niet letterlijk lezen dat Jezus doden tot leven bracht want hij was in hun ogen niet goddelijk en daar dus niet toe in staat. Dood waren in gnostische termen mensen die door hun omgeving in een benauwende rol gedwongen werden. Jezus inspireerde die “doden” om “tot leven te komen”: weer zichzelf te zijn, echt te gaan leven zoals ze zelf zouden willen. Verlost van de sociale druk.’

‘Gnostici als vrijdenkers?’

‘Zo interpreteer ik hun teksten: spirituele vrijdenkers die zich niet lieten beperken door de regels van de maatschappij, waaronder die van geestelijken. Volgens hen verzette Jezus zich daarom zo nadrukkelijk tegen de strakke joodse geloofsregels. En daarom schonk hij zoveel aandacht aan de destijds vaak in een benauwende rol gedrukte vrouwen.’

‘Zonder priesters draait het bij de gnostici dan om die honderdveertien uitspraken van Jezus,’ zei Nicolas. ‘Zoals de islam later begon met de honderdveertien aan Mohammed geopenbaarde soera’s. Terug naar de bron, niet gefilterd door latere religieuze leiders met hun eigen agenda.’

‘Op die basis kun je proberen goed te leven als Christus. Een christen te zijn,’ zei ze.

Rafaël knikte. ‘De schrijvers van onze opgegraven codices menen dat je niet moet leven naar de regels van priesters, maar naar de wijsheid van je eigen innerlijke contact met het goddelijke. Gnosis is hun term voor die wijsheid, en ze zien de uitspraken van Jezus als voedsel voor die wijsheid. Ze willen terug naar de oorsprong van de uitspraken van Jezus. Met die oproep sluit bijvoorbeeld het evangelie van Maria af. En eerder zei ze: “Hij heeft ons mens gemaakt”.’

‘Hoe mens gemaakt?’

‘Ook volgens Maria door de regels los te laten “zodat jullie er niet door gevangen gehouden worden”. De gnostici inspireren mensen terug te gaan naar hun eigen oorsprong, de wortel.’ Hij sloot zijn ogen en citeerde: ‘ieder zal spreken over de plaats waar hij vandaan gekomen is. En hij zal zich haasten om daarheen terug te keren waar hij zijn ware aard ontving,’ Hij opende zijn ogen weer. ‘Het Evangelie van de Waarheid 55.’

Er sprong een traan in zijn ogen. Zwijgend pakte hij zijn portemonnee en liet een zwart-wit foto van een klein jongetje met een speelgoedgitaar zien. Hij zweeg een paar seconden, en zei: ‘Dat ben ik als kind, mijn wortel. Als je terugkijkt op de eerste zeven jaar van je jeugd zie je vaak wat je echt leuk vond. Veel mensen worden daarna stapsgewijs door de maatschappij een andere richting in geduwd, vaak sluipenderwijs, zonder dat ze het door hebben. Mensen vragen zich steeds meer af wat anderen van hen denken, de

buren, familie, collega's. Iedereen, behalve jezelf. Je raakt ingekapseld en ontworteld van je wezenskern… Het kleed dat je draagt is daarvoor een geheim gnostisch woord, verwijzend naar Adam en Eva die aanvankelijk nog onbevangen naakt rondliepen. Zonder dat kleed.'

Gina pakte haar jurk tussen haar vingers. 'Alsof er ijzer in je kleding zit dat je eigen spirituele kompas in de war brengt.' Ze keek naar de jongen op de oude foto. 'En jij Rafaël?'

'Ik ontdekte te laat dat muziek me veel meer doet dan die oude teksten. Ik speel in een amateurbandje en schijn talent te hebben. Maar ik had veel eerder moeten beginnen om echt goed te worden. Neuroloog Oliver Sacks schreef in zijn boek Musicofilia inspirerend over de kracht van muziektherapie waar ik achteraf bezien liever wat mee had gedaan. Door toeval belandde ik echter in de oudheidkunde. Een gesprek als dit vind ik op zich leuk. Als museumconservator moet ik vooral documenteren en administreren, verschrikkelijk saai werk. Dan tel ik de jaren die ik hier te gaan heb, twaalf jaar nu nog… En daarna kun je zomaar in een zwart gat vallen. Je baan kan een opgelegde identiteit worden. Sommigen merken bij hun pensionering dat het slechts een omhulsel vormde waarvan weinig overblijft. Collega's die geen echte vrienden waren, en vrienden die zijn afgehaakt doordat je altijd druk was met je werk. Voor dat zwarte gat ben ik wel bang.'

'Je inspireert me om Musicofilia te gaan lezen,' zei ze, 'ik speelde al jong piano. Het vreemde is dat ik als kind ook veel boeken las en verhaaltjes schreef, en nu al jaren met passie in de journalistiek werk.'

Rafaël zuchtte. 'Dan ben je in ieder geval bij dat deel van je talenten gebleven, of hebt ze hervonden. Vaak raakt wat je echt drijft verborgen onder een kluwen van regels en verwachtingen. Je oorspronkelijk zuivere ziel wordt een geheim voor je, je raakt ontworteld. Het enige wat je voelt is frustratie, zelftwijfel. In werkelijkheid twijfel je niet aan jezelf. Je twijfelt aan de rol die je bent gaan spelen. Volgens Jezus heeft iedereen zijn eigen specifieke talenten om op voort te bouwen. In je kracht komen zoals ze tegenwoordig zeggen. Je oorsprong als hervonden bron van energie, van vergeten levensgeluk, zingeving. Muziek is mijn echte talent.'

'Ik ben de alfa en omega, het begin en het eind,' mompelde ze. 'Nu vat ik die woorden van Jezus nog beter. Een oproep het begin, je geheime oorsprong, tot aan het einde mee te nemen in je levensreis. Die reis is immers wat je bent. Het gaat niet om de eindbestemming. Dat is slechts het eindpunt.'

'Ik ben onderweg mijn alfa kwijtgeraakt,' zei Rafaël. 'Ik reis door het leven zonder de talenten van mijn vergeten oorsprong.'

'Zodra je over de visie van de gnostici praat, zie ik wel een sprankeling in je ogen,' zei Nicolas.

'Dat zijn slecht enkele mooie momenten per week. Bijvoorbeeld als ik lees

dat blindheid een geheim woord is voor oordelend kijken. Wie oordelend kijkt, is blind voor de werkelijkheid van de ander. Als Jezus blinden wil laten zien, wordt volgens gnostici bedoeld dat je met liefde moet kijken, onbevooroordeeld. Dan pas zie je de echte ander. Nelson Mandela was daar goed in. Die probeerde zich in te leven in zijn gevangenisbewakers, met als conclusie dat ze ook maar slachtoffer waren van het systeem. En de blanken zag hij als lang door de Britten onderdrukte boeren, een soort lotgenoten. Terug naar de oorsprong der dingen. Met die houding bereikte hij geweldloos een machtsoverdracht die lang onmogelijk leek.'

Hij wees naar zijn voeten. 'Een ziende ziet dat het leven dichtbij aan je voeten ligt. De blinde kan alleen in gedachten zien: dromen van een utopische wereld zoals de communistische heilstaat, een eigen land zonder vreemden, een beloofd land elders of een fijn leven na de dood. Iets wat altijd in de toekomst blijft liggen. Het is als de wortel aan de stok voor het trekpaard: moeizaam voortploegen naar eeuwig uitgesteld geluk. Blinden leven voor iets wat er nooit zal komen, of iets dat hen zwaar teleurstelt als ze het wel bereiken.' Hij zweeg even. 'Problemen zijn als een wachtrij. Als je de voorste hebt opgelost, sta je opeens oog in oog met de volgende. De blinde ziet alleen dat voorste probleem en verwacht daarachter het geluk. Zo wordt je keer op keer teleurgesteld.'

'Wat doe je zelf met die kennis?'

'Ik betrek het pas de laatste jaren op mezelf, zoals de arts die zijn eigen gezondheid verwaarloost. De kracht van je talenten verschilt per levensfase, privé en op je werk. Jung zag er vier: de jonge atleet, de ervaren strijder, de betrokkene die opgebouwde verworvenheden deelt en de oude wijze geest, vrij van verplichtingen. Geen verval, maar vier vormen van levensgeluk als je er oog voor hebt. Ik kom in fase drie waarin bepaalde verborgen talenten alsnog waardevol blijken.'

'Wauw, Rafaël,' zei Gina, 'er steekt meer achter die paar oude boeken dan ik dacht.'

Nicolas staarde voor zich uit. 'Terug naar de oorspronkelijke kern, los van het kerkelijk gezag, dat spreekt mij aan Rafaël.' Hij kreeg een energieke blik in zijn ogen. 'En ik zou nog verder willen gaan.'

Rafaël fronste zijn voorhoofd. 'Verder?'

'Je zegt dat de gnostici teruggingen naar de oorsprong. Ik denk dat hun versie van Genesis daarbij hielp, de Gnostische Genesis. Dat ze daarmee een nauwkeurigere vergeten versie gebruikten van het oorsprongsverhaal, een versie die hen inspireerde om bijvoorbeeld de vrouwelijke wijsheid beter te zien.'

'Dat verdwenen oorsprongsverhaal terugvinden lijkt me dan een mooie klus voor jullie,' zei Rafaël die opstond. 'Ik heb mijn handen vol aan onze

museumadministratie.’ Hij klemde zijn stapel papieren steviger onder zijn arm. ‘Als je wilt, kan ik mijn koptische vriendin Maria in Luxor vragen of zij jullie daar een tour geeft langs de Egyptische oorsprong. Ze is een gepassioneerd verteller en daardoor een hele goede gids.’

‘Dan was ze zeker als kind al een verteller,’ lachte Gina.

Rafaël knikte. ‘Grappig dat je dat zegt. Ze las thuis al haar kleine broertjes en zusjes voor. Ze liet zich daarna niet inkapselen. Een perfecte gids voor jullie.’

‘Graag,’ zei Nicolas.

‘Ja, klinkt goed Rafaël,’ knikte ze.

Rafaël stond op. ‘Oké. Ik stuur jullie later een berichtje of Maria kan, en zo ja: waar je haar morgen in Luxor kunt ontmoeten. En dank voor de inspirerende discussie.’ Hij begon ernstig te kijken. ‘Kijk bij jullie speurtocht wel uit.’ Zijn blik verstrakte. ‘Velen verdwalen onderweg, Filippus 63.’

Op de terugweg in de metro probeerde ze het hardop nog een keer voor zichzelf samen te vatten. ‘Kennelijk circuleerde hier in Egypte inderdaad een nauwkeurigere versie van het paradijsverhaal dan wij kennen, dichter bij het origineel, met een apart ribverhaal. En zonder die straffen.’

Nicolas knikte. ‘Ik noem het de Egyptische Genesis, met oude getuigen in de eerste eeuw na Christus zoals Philo, Josephus en mogelijk Tacitus, en uiterlijk in de tweede eeuw de gnostici. En misschien eind vierde eeuw Hesychius. Kerkvader Hiëronymus bekritiseert rond die tijd scherp een Griekse Bijbelvertaling uit Egypte van een zekere Hesychius. Helaas is die opmerking het enige directe spoor dat we daarvan hebben.’

‘En ook die Egyptische Genesis heeft wellicht vroege wortels.’

‘Waarschijnlijk al in de oorspronkelijke Hebreeuwse versie. Daarop wijst de Hebreeuwse samenvatting in Jubileeën die al rond 150 voor Christus is geschreven. Daarna is het ergens misgegaan, uiterlijk eind tweede eeuw na Christus. Dan lijkt bisschop Theophilus van Antiochië voor het eerst naar een geïntegreerde versie van het ribverhaal te verwijzen.’ Hij zweeg even. ‘Helaas blijft met wat we nu weten de reconstructie van de Egyptische Genesis erg speculatief.’

‘Gelukkig hebben we die scherf uit Dubai nog,’ glimlachte ze.

‘Daar kijk ik vanavond in de trein nog eens rustig naar.’ Hij greep naar zijn telefoon en keek op zijn scherm. ‘Dat is snel, we kunnen morgen in Luxor bij Maria terecht. Het loopt op rolletjes.’

Laat op de avond krioelde het nog op treinstation El Giza in Caïro. Na een flinke fooi sjouwde de taxichauffeur haar koffer en die van Nicolas naar het perron. Het geroep van verschillende opdringerige mannen werkte op Gina's zenuwen. Achter zich hoorde ze het 'Where are you from' en 'Need a taxi?' langzaam verstommen. Uit een luidspreker galmden onverstaanbare mededelingen. De nachttrein stond sissend klaar. Ze zochten de wagon met hun twee eenpersoonscabines op en spraken af die avond in die van hem te gaan zitten.

Een kwartiertje later zette de trein zich met een schok in beweging. Met een hoog snerpend geluid van de metalen wielen boemelden ze het station uit. Ze werd bij een wissel lichtjes heen en weer gewiegd.

'Moord in de Oriënt-Expres,' fluisterde ze.

'De trein van Parijs naar Istanboel. Voor Egypte schreef Agatha Christie "Moord op de Nijl", op een schip. We zitten veilig,' zei hij met een glimlach. 'Bovendien denken ze dat we nog in Dubai zitten.' Hij veerde op en rolde de coupédeur dicht. 'Voor de zekerheid.' Met een ritsend geluid opende hij zijn koffer. Voorzichtig haalde hij het doosje tevoorschijn en ging tegenover haar zitten. Zijn blik dwaalde aandachtig over de scherf.

'De paradijsrivieren,' mompelde hij.

'De Tigris en Eufraat.'

'Nee, die staan er niet bij. Wat dat betreft had Günther gelijk.' Hij bleef naar de scherf turen en zei: 'Dit is iets voor specialisten in het oud-Hebreeuws. Zoals ik het lees gaat het niet over vier rivieren. Het beschrijft één rivier met vier delen. Er staan wel vier riviernamen. De tekst is alleen beschadigd achter de naam Assur. Zal ik het vertalen?'

'Graag.'

'Een rivier stroomt uit Eden om de tuin te bevloeien, en vanaf daar maakt deze zich los en stroomt omlaag langs vier hoofden. Eerst heet deze Pison en gaat rond het gehele land van Hawila; dat is waar er goed goud is, en bedolah en soham steen. Het tweede deel stroomt als de rivier Gihon rond het gehele land Koesj, het derde als de rivier Hiddekel langs Assur… en het vierde is de Perath.'

Gina greep haar telefoon en zocht het plaatje van haar vader. 'Zou het te maken hebben met de letters die mijn vader in dat symbool schreef?' Ze toonde het scherm.

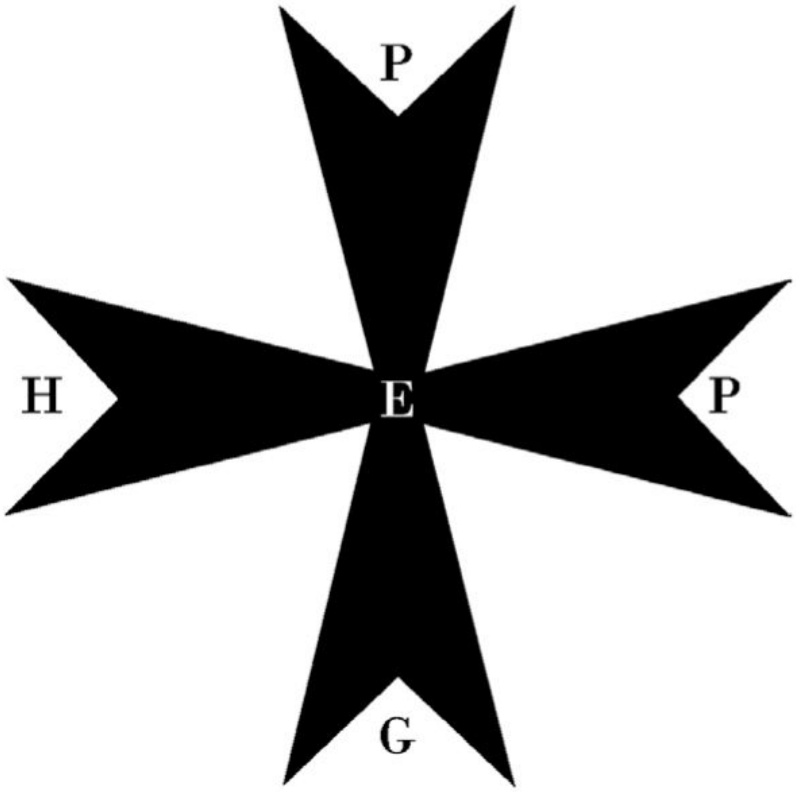

Hij keek en mompelde: ‘HIPPEG. Nee. HEPPAG. Ook niet.’

Opeens zag ze het. ‘Kijk, Nicolas: het zijn de vier eerste letters van de rivieren die uit Eden stromen.’

Hij keek even en knikte. ‘Nu zie ik het ook. Het klassieke beeld dat je ziet in kloostertuinen, en bijvoorbeeld die tuin voor het Koptisch museum, en veel groter bij de Taj Mahal in India. In het midden de Edenbron waaruit in vier richtingen de paradijsrivieren stromen. Rechts de Pison, onder de Gihon, links de Hiddekel en boven de Perath. De traditionele afbeelding….’ Hij kreeg een rode kleur. ‘Wacht even, nu zie ik het pas echt. Dit is de doorbraak, net als het gat in mijn schaakbord!’

‘Gat?’

‘In het Trio-schaakspel, laat ik je nog wel een keer zien. Dit is anders, briljant. Dat bedoelde je vader met 4=1!’

‘Ik zie de bron met vier rivieren.’

‘Je moet omdenken om een doorbraak te bereiken.’

Ze keek weer. Was het zo’n omklaptekening waarin je het ene moment een jongedame zag, en het andere moment een oud vrouwtje? ‘Ik kijk, het klapt

niet om. Ik blijf een bron met kruis zien.'

'Het Maltezer kruis, absolutement. Maar je ziet ook vier pijlen.'

Ze keek weer. 'Je bedoelt vier pijlen die naar Eden wijzen.'

'Chapeau! Vier pijlen die aangeven dat de vier paradijsrivieren één zijn, één rivier met de bron in Eden, met vier verschillende namen. 4=1. Bijvoorbeeld de Nijl hier heeft ook verschillende namen. De Egyptische Nijl in Egypte, de Witte Nijl in Soedan en de Blauwe Nijl in Ethiopië. De vier namen op de scherf zijn vier delen van één paradijsrivier. Dat wilde je vader aangeven toen hij dat kruis tekende en er 4=1 bij schreef. Hij besefte al dat je die tekst anders moet lezen.'

Met nog steeds een rood hoofd keek hij gespannen naar de scherf.

'Ik zie alleen niet in waarom er op de scherf "rashim" staat, het meervoud van "rosj", hoofd. Bij een enkele rivier zou je één enkel hoofd verwachten. De versie die wij van Genesis kennen spreekt eveneens van hoofden.'

'Zoals da capo?'

'Als wat?'

'Het da capo-teken in bladmuziek, een soort dollar met twee punten. Het stuurt je terug naar het "capo", het begin, letterlijk het "hoofd".'

'Klinkt Italiaans.'

'Veel muziektermen stammen uit ons land, perfect om de gewenste stemming aan te geven – omdat wij Italianen innige gevoelsmensen zijn: calmo, grandiose, intimo, lugubre, rapido, staccato, tumultuoso, passionata…' Ze glimlachte voluit. 'Mijn punt is dat een muziekstuk een reeks da capo's kan bevatten.'

'Ik zie het nog steeds niet.'

'Iets kan meerdere hoofden hebben. Zoals de joodse kalender waarin na het hoofd van het jaar, de hoofden van de maanden volgen. De tijd stroomt als het ware langs die hoofden, als een rivier. Iets dergelijks zie je met hoofdstukken in boeken. De paradijsrivier zo beschrijven past in de manier waarin ze de Thorarol vanaf het eerste hoofd in de loop van het jaar afrolden.'

'Nu zie ik het voor me. Het is beschreven als een stroom met achter elkaar vier delen met elk een eigen naam. Dat bedoelde je vader met: "De incipit van Genesis is de sleutel: 4=1". Bereesj, het eerste woord van Genesis, betekent ook het hoofd. Dan zijn die namen de vier hoofddelen of stroomgebieden van de paradijsrivier. Op zijn minst verdient dit een extra voetnoot in Bijbelvertalingen.'

Hij krabde onrustig op zijn hoofd. 'Dan is de vraag welke rivier bij de bron Pison heet, dan Gihon, daarna Hiddekel en uiteindelijk Perath. Ik ken geen van die namen.'

Met een rollend geluid ging de schuifdeur open en verscheen de conducteur in de opening.

‘Uw tickets graag.’ De man bekeek de kaartjes en schoof de deur met een ‘nice evening’ weer dicht.

‘De naam van de hele rivier staat neem ik aan niet op die scherf?’ vroeg ze.

‘Nee. Ik kan het je laten zien omdat je zonder kennis van het Hebreeuws die oude namen kunt lezen. Dat zagen we al bij dat kruikstempel van je vader met de plaatsnaam Hebron in het Paleo-Hebreeuws.’ Hij legde het doosje met de scherf voor haar neer en wees naar een tekstregel. ‘Anders dan wij, lazen ze van rechts naar links.’

Ze wees op de foto rechts naar een soort M met een stokje.

‘Dat betekende water?’

‘Voilà. Mem in het Hebreeuws. Dat betekent ook “uit” en past mooi bij het water dat uit Eden stroomt. Erna staat Eden.’

‘Dat begint met een cirkel, een oog?’

‘Ja. Dat is hier de eerste letter E, vergelijk het Engelse eye.’

‘En de driehoek lijkt wel een Griekse Delta. Dat moet dan de D zijn.’

‘Très bien. Afgeleid van de tekening van een deur, dalet. De meeste klinkers schreven ze niet.’

‘Die laatste letter is die gekke N van mijn vaders kruikstempel. Ooit een slang geloof ik.’

‘Ja. Samen M EDN. Uit Eden.’

‘Met die herkenbare letters voelt het inderdaad veel meer als iets van mijn eigen verre voorouders. Grappig dat ze Eden met een slangsymbool schreven. En het oog en die deur past bij de poortwachters die je er ziet, samen met die slang. Wat staat er verder?’

‘Uit Eden stroomt een rivier. Een rivier staat in enkelvoud, wat overigens ook zo is in de bekende versie van Genesis. Het meervoud met die vier hoofden komt pas daarna. Vraag blijft waar die Pison-Gihon-Hiddekel-Perath-rivier ligt.’

‘Als het paradijs ten westen van Babylon in Arabië lag,’ zei ze, ‘is het

misschien geen echte rivier maar een kustroute tussen de Perzische Golf en de Rode Zee, een zeerivier als het ware. De Pison kan de Eufraat zijn die uitkomt op de Perzische Golf. De Gihon is die Perzische golf, de Hiddekel is de zuidkust van Arabië en de Perath is de Rode Zee.'

'Interessant idee,' zei hij gapend. 'Hij pakte een sigarendoos uit zijn koffer, en legde de scherf erin. 'Een onopvallende opbergdoos voor mijn paspoort, en nu ook voor onze scherf.' Hij stopte het terug in zijn koffer.

Ze staarde door het raam naar de Nijl vlak langs de spoorlijn. In de spiegeling van het glas vermengde haar gelaat met het Nijllandschap, alsof daaruit een geheim element van haarzelf langzaam naar de oppervlakte kroop. In de verte schoten door de schemering af en toe lichtjes voorbij die opgezweept leken door het regelmatige gedender van de treinwielen, een cadans die haar slaperig maakte. Ze stond op en rekte zich uit. 'Morgen weer een dag. We komen erg vroeg in de ochtend in Luxor aan. Ik ga maar eens naar mijn eigen coupé. Welterusten.'

Lopend in het gangpad liet het avontuurlijke Oriënt-Express gevoel haar niet los. Prettig verschil: ze hoefde geen moordenaar te vinden, alleen de geheime oorsprong.

Zandkleurige legerwagens met soldaten, posters met de breed lachende generaal Sissi. In het stoffige centrum van Luxor was het bewind zichtbaar aanwezig, net als de vele gesluierde vrouwen. Gina streek met Nicolas neer op een bankje aan de Nijlboulevard waar Maria hen straks zou ophalen voor de tour. De nachttrein was ’s ochtends met uren vertraging gearriveerd, en Gina voelde zich na de lunch nog moe. Ze herkende de traagheid van de zeilboot die met te weinig wind over de Nijl dreef.

Nicolas wreef zijn ogen uit en klonk vermoeid, maar enthousiast. ‘Het spreekt me enorm aan dat ze hier in Egypte met de Egyptische Genesis mogelijk een oorspronkelijkere versie hadden van het paradijsverhaal. Met een evenwichtiger beeld van de relatie tussen Adam en Eva, en mogelijk één paradijsrivier.’

Ze moest aan de profeet Jeremia denken: ‘Volgens de Bijbel week de profeet Jeremia in de zesde eeuw voor Christus met zijn schrijver Baruch vanuit Jeruzalem uit naar Egypte. Misschien namen die een set Bijbelrollen mee.’

‘We weten in ieder geval van papyri dat er al in de vijfde eeuw voor Christus op het Nijleiland Elephantine een kleine Joodse gemeenschap leefde die Yahweh aanbad en contact had met de hogepriester in Jeruzalem. Mogelijk bezat zo’n groep een nauwkeurig Hebreeuws origineel van Genesis. Kleine geïsoleerde geloofsgemeenschappen bewaren vaker zeer conservatief en standvastig een traditie. Zo tonen de Dode Zeerollen dat de Samaritanen, een andere kleine Joodse gemeenschap, een tekst bewaarden die authentieker was dan lang gedacht. Goed mogelijk dat Ptolemaeus in de derde eeuw voor Christus zo’n lokale Hebreeuwse boekrol in het Grieks liet vertalen.’

‘Een kleine tekstvariatie kon de inhoud al flink veranderen,’ zei ze. ‘Zo wijst die ene paradijsrivier mogelijk op een totaal andere oorsprong. Zonde als ze die codices om dat soort details verminkten. En wat kon je er dan nog mee?’

Hij pakte een stuk papier en vouwde het tot een klein boekje. ‘Stel, dit is zo’n codex. Vele maanden kopieerwerk, gemaakt van honderden dierenhuiden. Te kostbaar om helemaal te vernietigen.’ Hij scheurde de voorste blaadjes af. ‘Zonder de verketterde Genesis een tweede leven als afdankertje. Zo belandde de Codex Sinaiticus denk ik in de rond 550 gestichte bibliotheek van het Katharinaklooster in de Sinaï, de oudste ter wereld die nog steeds functioneert.’ Hij pakte de afgescheurde blaadjes samen. ‘Ze hoefden alleen dit te vervangen door een goedgekeurde tekst.’

Ze zocht op haar telefoon. ‘Mijn chronologische snipperlijst. Op één na zijn de vijf snippers uit de vierde eeuw van hoofdstuk eenendertig en verder.

In Leiden begon de Codex Sarravianus ook bij dat hoofdstuk. Hoe zat dat bij die andere codex uit de laat-Romeinse tijd, de Codex Ambrosianus?’

Hij scrolde weer: ‘Idem!’

‘Mijn vader zou zeggen: kan geen toeval zijn.’

‘Als je bladen uitscheurt, vermink je een hoofdstuk omdat ze achter elkaar doorschreven. In beide codices was hoofdstuk tweeëndertig als eerste compleet.’ Hij zocht even. ‘Daarin krijgt Jacob van God de naam Israël, een sleutelmoment en logisch beginpunt van het Egyptische Jacobverhaal. Iets verderop verschijnt zijn zoon Jozef die aan het hof in Egypte carrière maakt, en zijn vader Jacob naar Egypte haalt. Ze behielden het Egyptische Jacobverhaal dat kennelijk niet verketterd was.’

‘Dan was de Berlijnse Genesis denk ik zo’n aanvulling met de goedgekeurde tekst.’

‘Geen gek idee,’ zei hij. ‘De tekst in de papyruscodex eindigde met “Schepping van de Wereld”. Destijds stonden titels vaak onderaan en het is een logische titel voor dat deel. Genesis was geen passende titel omdat een derde daarvan ontbrak.’

‘Die papyruscodex verving het weggesneden scheppingsverhaal,’ zei ze. ‘Hoe duidelijk wil je het hebben?’

‘Die codex loopt iets langer door, tot vers 8 van hoofdstuk vijfendertig. In het volgende vers 9 krijgt Jacob van God te horen dat hij leider wordt van de Israëlische stam. Dan herhaalden ze voor de aansluiting de voorgaande periode dat hij de naam Israël droeg. Denkbaar, maar geen bewijs.’

‘Het maakt wel tastbaar hoe simpel een verminkte codex viel aan te vullen.’

Hij knikte. ‘Interessant wordt dan ook de Codex Sinaiticus. Die is waarschijnlijk in Caesarea in de vierde eeuw gemaakt toen daar nog verschillende tekstvarianten in de kast stonden. Aantekeningen tonen dat de codex daar nog rond 500-600 verbleef, daarna was hij weg, voor de verwoesting van Caesarea rond 640. De eerste twintig hoofdstukken van Genesis waren er mogelijk in de nadagen van Caesarea al uitgehaald aangezien ze niet in het Katharinaklooster zijn teruggevonden.’

‘Dan behielden ze in Caesarea meer dan alleen het Egyptische Jacobverhaal.’

‘Elke bibliotheek zijn eigen afwegingen. Gespaard bleef het stuk vanaf hoofdstuk tweeëntwintig met Abrahams zoonoffer als voorbode van de kruisiging, en Abraham die drie mannen zag die hij allen als Heer aansprak, belangrijk voor de christelijke leer van de Drie-eenheid.’ Hij zweeg even. ‘Het vraagt meer onderzoek en staat haaks op de traditionele visie. Het helpt in ieder geval beseffen dat die visie vertekend kan zijn door wat we toevallig kennen, de late kopieën van Genesis.’

Ze keek naar de Nijl. ‘Een Egyptische Genesis zou hier extra steun gekregen kunnen hebben als oude Egyptische oorsprongsverhalen in dezelfde richting wezen. Dat maakt me extra benieuwd naar de tour die Maria ons zo gaat geven.’

El-Medina, het zeldzaam goed bewaard gebleven kunstenaarsdorp van de tombebouwers bij Luxor, lag er in het kale rotsige dal verlaten bij. Aan de rand groepeerden zich enkele ingangen van graftombes. Gids Maria streek met haar handen door haar prachtige lange haar en glimlachte breed naar Nicolas. Geroutineerd duwde ze enkele bankbiljetten in de hand van de bewaker met de witte tulband en lange bruine jurk. Gina zag hoe de man ongegeneerd staarde naar de knappe jonge vrouw.

Links herkende Gina boven de grond de piramidepunt van een offerkapel zoals die in Leiden. Maria keek alleen naar Nicolas en wees naar de piramidepunt. ‘In die bovengrondse offerkapel valt voor jullie weinig te zien. Bijzonder is het ondergrondse familiegraf van kunstenaar Amennacht. Ik begreep dat jullie in Leiden de beelden zagen van Amennacht en zijn zoon Chaemter. Hier kun je in hun tombes de schildering van het paradijselijke hiernamaals bewonderen.’ Ze begon te lopen. ‘Ik geloof dat ik de jongste ben. Ik zal voorgaan want je kunt op die trappen lelijk uitglijden.’

Ze daalden de in steen uitgehouwen smalle trap af. Gina voelde koele lucht langs haar wangen stromen. De brandende zon teisterde niet langer haar hoofd. Ze zette haar nog warme rieten hoed af en bukte beneden voor de lage ingang van een ondergrondse kamer.

‘Wil je deze even voor me vasthouden,’ gaf Maria haar telefoon aan Nicolas. ‘Dan heb ik mijn handen vrij, heel galant van je.’ Nog naar hem kijkend begon ze haar uitleg. ‘We staan nu in de voorkamer. Straks dalen we verder af naar hun graftombes. Ze zijn pas sinds kort open en klein. Vooral kenners komen hier. Ik begreep dat jullie in Leiden al een en ander zagen en het verhaal van het paradijselijke Egyptische hiernamaals kennen.’

‘Klopt,’ zei Nicolas. ‘We zagen een soort kaart met de eeuwige velden, en in het Dodenboek van Kenna een rechtbank en een weegschaal voor je hart.’

‘De twee hoofdelementen,’ zei Maria. ‘Deze tombe is grofweg een halve eeuw jonger dan die offerkapel in Leiden. Ze maakten dergelijke tombes voor nog levende rijken die zelf meedachten over de uitvoering. Op de wanden staan stukken van het dodenboek met onder meer geboden. Daar moest je naar leven om via die rechtbank in het paradijselijke hiernamaals te komen.’

Op de kleurige wand leek roze lava schuin omlaag te stromen. Erboven zweefden twee gele handen die een grote bruine schijf vasthielden. Eronder staken uit een groot oog twee bruine armen, graaiend als tentakels van een inktvis. Ernaast zat een mysterieus figuur in wit gewaad. Eromheen zwarte hiërogliefen tegen een gele achtergrond.

‘Wat een bizarre beelden. Alsof je in een droom stapt,’ zei Nicolas.

‘Ik was hier met een vriendin die op het randje van de dood had gestaan,’

zei Maria. ‘Ze herkende van haar bijna-doodervaring de hallucinerende sfeer.’

Nicolas knikte. ‘Herinneringen aan bijna-doodervaringen kunnen een inspiratiebron zijn geweest. Dergelijke verhalen bestonden al in de oudheid. Zo beschrijft Socrates er een van Er, zoon van Armenius, die op het slagveld zwaar gewond raakte en een soort rechters zag.’

‘Wat interessant,’ zei Maria opgetogen. ‘En spiritueel is het zeker. Zie die op zijn knieën biddende man langs het water bij een palmboom. Dat zie je hier langs de Nijl nog steeds. De mens is minder veranderd dan we denken.’

‘En waar voert die doorgang in dat roze stuk naartoe?’

‘Naar de nog dieper gelegen graftombes met de afbeelding van hun paradijselijke hiernamaals.’

‘Die figuur in wit gewaad is dan een soort Petrus bij de hemelpoort,’ zei Gina.

‘Dat is Osiris, de opperrechter die toegang gaf tot het dodenrijk en een sleutelvormig anch-kruis draagt,’ antwoordde Maria. ‘Wij kopten gebruiken dat anch-kruis nog steeds. Overigens denken veel egyptologen bij het hiernamaals aan een onderwereld, zoals deze tombe ondergronds, geen hemels paradijs.’

Ze daalden af naar een volgende voorkamer. ‘Vanaf hier heb je toegang tot de twee tombes van Nebenmaat en Chaemter, de zonen van Amennacht,’ zei Maria met hol klinkende stem. ‘Voor vader Amennacht moeten we nog verder.’

Ook Amennachts tombe was bedekt met een halfrond hemelgewelf. Net als in de Leidse offerkapel, markeerde een roodgele band de onderkant. Gina herkende direct rechts van de ingang eenzelfde paradijsvoorstelling als in Leiden: waterlopen, werkzaamheden op de akkers en boven een boottocht, hier nog met de originele kleuren. Ze wees naar het water. ‘Precies dezelfde golven in dat blauwe water als in die Leidse mummiekist. En het lijkt op het paradijsmozaïek in de Grote moskee van Damascus: horizontaal een waterloop met erlangs palmbomen en vruchtenbomen.’

‘Hetzelfde zie je in Byzantijnse paradijsvoorstellingen,’ knikte Maria. ‘Gezien de verwante stijl werkten waarschijnlijk Byzantijnse mozaïekleggers in die moskee. Een oeroud beeld dat we hiernaast ook kunnen bewonderen in de ongeveer even oude tombe van Sennedjem.’

Even later bogen ze in Sennedjems tombe voor het anderhalve meter hoge entreegangetje. ‘Bij de ontdekking in 1886 lagen de mummies van Sennedjem en zijn vrouw Lineferty hier nog,’ zei Maria. ‘Het beeldverhaal begint in deze entreegang. Op die rechterwand, de oostkant, zie je de grote kat die bij een heilige boom met een mes de slang onthoofdt. Op het plafond duwen twee witte armen de rode zonneschijf van oost naar west, het zonnepad. Op de linkerwand gaat hij als een rode vuurbal in het westen tussen twee heuvels

onder. De schilderingen sluiten in deze tombe aan bij de echte ligging.’

In de tombe wees Maria naar de rechterwand. ‘De oostwand van de tombe, de echte kant van de eeuwige velden, is uitzonderlijk gedetailleerd zoals die doumpalmen en sycamorevijgenbomen bij het water. Die vijgensoort groeit alleen ten zuiden van de Sahara en is door de Egyptenaren geïmporteerd. Net als op die Leidse wand, zie je ze erboven weer ploegen en de goden bezoeken.’

‘Op de twee lange wanden is een mummie geschilderd,’ zei Gina.

‘Dat is Sennedjem met in beide gevallen zijn voeten naar die oostwand gericht. Als hij zijn hoofd optilde, zag hij die eeuwige velden en de erboven opkomende zon, verwelkomt door die twee brullende bavianen. Als verlicht door de zon is de ondergrond van deze tombewanden overal geel. Langs de vloer loopt weer een roodgele band.’

‘Alsof het dodenboek van Kenna tegen de muren is geschilderd,’ zei Nicolas.

‘Mooi gezegd,’ zei Maria. ‘En treffend. Marta Sanjaume die deze tombe beschreef, oppert dat het in Leiden bewaarde Dodenboek van Kenna als voorbeeld is gebruikt. Op deze wanden en in dat dodenboek staan namelijk dezelfde spelfouten in wat wij hoofdstuk 17 en 72 noemen. Sanjaume vermoedt zelfs dat Sennedjem werkte aan de beroemde graftombe van Nefertari, de vrouw van farao Ramses II, met daar dezelfde spelfouten.’

‘Dat rechts bij het water lijkt een waterbron, net als dat reliëf in Leiden,’ zei Gina. ‘Met hetzelfde bootje met twee slangenkoppen.’

‘Wat jij ziet als een waterbron, is volgens veel egyptologen een klein kanaal waaraan die boot ligt,’ antwoordde Maria.

Nicolas staarde omhoog. ‘We staan in een driedimensionaal dodenboek. Dit halfronde hemelplafond zit vol met afbeeldingen en teksten, net als op die tombeplattegrond van Kenna…’. Hij onderbrak zijn zin, zijn ogen sperde wijd open. ‘Verdraaid Gina! Ik zie nu pas echt wat je vader met de fout van Kenna bedoelde, waarom hij zijn plafond fotografeerde.’

‘Zijn laatste hoop op een paradijselijk hiernamaals.’

‘Nee. Om te waarschuwen voor een fout met oost en west.’

Ze keek verbaasd hoe Nicolas aan Maria haar telefoon teruggaf, en net als in het Louvre op zijn rug op de tombevloer neerplofte en het plafond fotografeerde. Soepel sprong hij weer op.

Maria klopte zijn schouder af. ‘Sportief, denk wel aan dat mooie pak,’ zei ze met een glimlach.

‘Wat deed je Nicolas?’ brak Gina tussen beiden in.

Hij toonde haar de foto. ‘Dat is de fout van Kenna.’

Ze zag op zijn scherm het plafond met een deel van de wanden. ‘Wat bedoel je?’

‘Het eigen standpunt bepaalt weer wat je ziet.’

‘Ik zie deze tombe.’

‘Vanaf waar?’

‘Naar boven kijkend, zoals je de foto nam.’

‘En op de plattegrond van Kenna?’

‘Zoals elke plattegrond, van boven.’

‘De tekenaar kon niet van boven door het plafond kijken.’

‘Dan zal de tekenaar het net als jij op zijn rug liggend hebben getekend.’

‘En dus…?’

In een flits dacht ze aan de spiegeling van het kruis. ‘Je bedoelt dat die plattegrond gespiegeld is. En dat daardoor oost en west op de plattegrond in het dodenboek verkeerd lijken te zijn aangegeven.’

‘Verkeerd vanuit het perspectief van de huidige wetenschapper die de plattegrond van Kenna als een kaart bekijkt en concludeert dat oost en west per ongeluk verwisseld zijn. We zijn gewend aan vanuit de lucht getekende kaarten. Met het noorden boven, tekenen we op kaarten het westen links en het oosten rechts. Alsof je op je buik ligt en met je hoofd naar het noorden de plattegrond onder je bekijkt. Een plafond teken je andersom. Dan rol je op je rug en wisselt oost en west. Ga maar liggen met je hoofd naar het noorden, je voeten naar de ingang, dan zie je het zelf.’

Gina aarzelde even, en ging liggen. Maria keek letterlijk op haar neer. Ongemakkelijk keek ze opzij. ‘Die oostelijke paradijswand is inderdaad aan mijn linkerhand, waar normaal het westen zit. De tekening in dat dodenboek klopt inderdaad vanuit het perspectief van Kenna’s mummie.’ Ze sprong op. Maria bleef staan. Ze klopte zelf het stof van zich af.

‘Van de andere details wisten we al dat die tekenaar erg secuur werkte,’ zei hij. ‘Nu weten we dat ook de symbolen voor noord, oost, zuid en west wel degelijk kloppen.’

‘Dat kunnen we in Kenna’s tombe checken.’

‘Die is helaas verloren gegaan.’

‘Kennelijk wilde mijn vader waarschuwen dat we vanuit een verkeerd wetenschappelijk perspectief naar die oostelijke deur kijken, naar het oostelijke paradijs. We moeten kijken vanuit het perspectief van de mensen van vroeger. Daarom spiegelde hij het kruis.’

‘Ik denk het.’

‘Laat nog eens zien wat in het Louvre bij die hemelkaart van Dendera stond,’ vroeg ze.

Hij zocht op zijn telefoon en kreeg een rode kleur. ‘Daar lijken oost en west ook verkeerd te staan.’

‘Dan heeft ons bezoek aan het Louvre gelukkig nog zin gehad.’

Hij glimlachte. ‘Bij fundamenteel onderzoek is het nut niet vooraf

duidelijk.’

‘Daarom ging ik mee naar Parijs,’ zei ze. ‘Ook daar is er iets met het perspectief.’

‘Dat zie ik nu. Toen ik in het Louvre op mijn rug lag, had ik hetzelfde perspectief van onderaf als in deze tombe. In feite zijn het beide van onderaf getekende hemels, vandaar dat halfronde plafond hier.’

Hij zocht wat op zijn telefoon. ‘Kijk, dit is het dodenboek van Muthetepet in het British Museum met in onze ogen oost en west ook verkeerd. Ik denk dat het geen fout is. Gewoon een kwestie van je perspectief. In Leiden zagen we bij die tempelwand, offerkapellen en mummiekist van Asetweret hoe bewust de Egyptenaren met die standplaats van de toeschouwer omgingen. Er werd over nagedacht.’ Hij glimlachte. ‘Ik ben bezig met Pictostorie, het eerste pictostorische vakblad. Die tombetekeningen in de dodenboeken zijn een mooi onderwerp voor het eerste nummer.’ Hij zocht wat op zijn mobiel. ‘Kijk. Dit is een moderne ronde hemelkaart. Ook gespiegeld: het oosten links, het westen rechts.’

Ze knikte. ‘We moeten letterlijk omdenken, proberen het oude gezichtspunt te vinden.’ Ze zweeg even. ‘Als ik echt probeer te begrijpen hoe die draai van de plattegrond werkt, voelt het alsof mijn hersenen gedwongen worden mee te draaien. Heel ongemakkelijk.’

Nicolas knikte langzaam. ‘Een waar pièce de résistance: je moet door de weerstand breken. Ik herken de worsteling.’

‘Gelukkig.’

‘En wat is dat vergeten oerperspectief bij het oostelijke paradijs? Dat het in het westen ligt?’ vroeg hij peinzend.

‘Mogelijk. Net als jouw Champollion moeten we in ieder geval breder kijken, onze hersenen uit de comfortzone halen. Dat besef is het begin van nieuw inzicht. Ik voel dat we steeds dichter bij de sleutel komen.’

Maria tikte Nicolas op zijn schouder. ‘Zullen we verder gaan meneer de avonturier, naar de tempel van Hatsjepsoet. Naar de oerbron van deze paradijselijke voorstellingen van het hiernamaals.’

De tempel van Hatsjepsoet lag als een lachend zandkleurig kunstgebit tegen de voet van een kaal rotsmassief. Een brede zuilengalerij vormde de voorste getande rand van het eerste tempelplateau. Erboven verrezen nog twee van die plateaus met elk een zuilengalerij. Als een uitgestrekte tong voerde in het midden een brede stenen loophelling recht omhoog naar de top. Heilig hoogtepunt was de daar in de bergwand uitgehouwen kapel, speciaal voor Amon als hij zijn dochter Hatsjepsoet bezocht. Amon werd vereenzelvigd met de zonnegod Ra. Nicolas voelde diens zonnestralen meedogenloos branden.

'Volgens sommige onderzoekers symboliseren die zuilenrijen de bossen op de bergplateaus in het mysterieuze Land van Poent,' zei Maria. 'Bakermat van de verre Egyptische voorouders. Kennen jullie de opdrachtgeefster: Hatsjepsoet?'

'We zagen in Leiden architect Senmoet met Hatsjepsoets dochtertje Neferoere, en een olievaasje met Hatsjepsoets naam,' antwoordde Gina.

'Mooi. Daar aan de overzijde van de Nijl staat de tempel van haar goddelijke vader Amon met een zuilenhal die het oermoeras bij de oerheuvel symboliseert.'

'Net als in de Leidse Taffeh-tempel.'

'Als alle Egyptische tempels. De Amontempel hier heeft de allergrootste: een oermoeras van honderdvierendertig zuilen tot vierentwintig meter hoogte. Amon schiep later op een andere plek de menselijke bakermat, een soort aards paradijs waarnaar hij heimwee kreeg. Hij verzocht Hatsjepsoet daarvandaan mirrebomen mee te nemen om de zoete geur van de paradijselijke balsemhars weer te ruiken.'

Maria liep naar de ingang en wees op een houten stronk onder een metalen korf. 'Die boomstronk is zo'n vijfendertighonderd jaar oud, met wortel en al door haar expeditie meegebracht om hier het paradijs tot leven te brengen. Ze schiep hier een klein groen paradijspark met aanplantingen waarvan de kuilen en perken deels zijn opgegraven.'

Ze greep naar haar zak, beantwoordde kort haar telefoon en hield haar hand voor de microfoon. 'Sorry, mijn neef uit de souvenirwinkel, ik moet even wat regelen. Geniet van het uitzicht, dan lopen we straks naar boven.' Bellend liep ze een stukje weg.

'Niet prettig dat ze zo wordt afgeleid,' zei Gina.

'Moet kunnen,' antwoordde hij, 'ik vind dat ze het heel leuk verteld en veel weet. Pluk de museumdag zou ik zeggen.'

Ze wendde haar blik naar het brede tempelcomplex voor hen. 'Dit is mijn eerste keer in Afrika,' zei ze. 'Prachtig dat ze hier al drieënhalfduizend jaar terug dit soort tempels bouwden, en ontdekkingsreizen organiseerden toen ze

bij ons in Europa nog in berenvellen rondliepen.'

'Ze hadden in Afrika een voorsprong,' zei hij. 'Ik heb in Dar es Salaam in Tanzania afgietsels gezien van 3,6 miljoen jaar oude voetsporen, de oudste die van mensachtigen bekend zijn. En grofweg tweehonderdduizend jaar geleden is in Oost-Afrika de *Homo sapiens* opgekomen, de moderne mens. Ze zaten in Egypte dichter bij het vuur.'

'Het blijft een prestatie,' zei ze en keek over haar schouder naar de in het oosten gelegen Amontempel. 'Ik worstel overigens nog steeds met de mogelijke verwisseling tussen oost en west. Mogelijk lag het paradijs niet in het oosten maar het westen. Haar tempel ligt ook ten westen van de woonplek van Amon.'

Hij schudde driftig zijn hoofd. 'Dat het paradijs in het oosten lag staat in alle Bijbelversies, inclusief de Hebreeuwse. In die offerkapellen in Leiden zagen we dat de Egyptenaren het oosten ook al een speciale plek gaven, het begin van het leven met de opkomende zon.' Hij kuchte. 'Ik denk dat de ballingen oprecht meenden dat het paradijs ten oosten van Jeruzalem lag. Daarom hakten de christenen denk ik die oostdeur in de tempelkerk van Taffeh. Het enige wat niet klopt zijn de Tigris en Eufraat.'

'Volgens Günther lag het paradijs ten westen van Babylon.'

'Dan heb je nog steeds veel mogelijkheden ten oosten van Jeruzalem. Het gebied ten oosten van Jeruzalem is tot aan Babylon zo'n achthonderd kilometer breed. Die grot van Adam bij Damascus waarover die manager van het boutiekhotel vertelde, kan passen, of zuidelijker bijvoorbeeld een groot deel van Saoedi-Arabië.'

Gina keek opzij en hield tegen de zon een hand boven haar ogen. 'Toen we naar het Leidse museum liepen keken we net zo tegen de zon, dus stond de façade van de Taffeh-tempel in dezelfde richting als bij deze tempel.' Ze zweeg even. 'Dan klopt die oostdeur van die Taffeh-tempel niet.'

'Hoe bedoel je?'

'Die zat aan de kant van waar de zon scheen, dus de zuidkant, niet de oostkant.'

'Dat kan best. Ze hebben de tempel in dat museum zo gedraaid dat je bij binnenkomst de façade ziet. Het was de oostdeur op de oorspronkelijke plek in Egypte. Ik heb de oorspronkelijke plattegrond gezien.'

'Gedraaid, precies! Misschien bedoelde mijn vader dat die oostdeur na die Leidse draai het paradijs aanwijst. Die tempel zelf symboliseert de oerberg. Het paradijs lag elders.'

Hij zocht Leiden op Google Maps. Het gebied bij het museum maakte hij groot door zijn vingers over het scherm te spreiden, alsof hij zo een verhullende laag wegwreef. 'Ik zie het museum, en zelfs de tempel. Als ik denkbeeldig langs de achterwand en plafondnaden een lijn door die zijopening

trek, loopt die inderdaad zuidwaarts.'

'Dat bedoel ik.'

Hij keek weer. 'Om precies te zijn: als ik in Leiden op die stenen deurdrempel zou staan, zou het zuiden negen kompasgraden naar links liggen.'

'Als je met die zelfde hoek een lijn trekt vanuit het verdronken Taffeh, vijftig kilometer ten zuiden van Aswan, waar kom je dan uit?'

Hij maakte met zijn vingertoppen de kaart op het scherm kleiner. 'Als ik vanaf het Nassermeer die negen graden volg, ga je zuidwaarts Afrika in. Grofweg stroomopwaarts langs de Nijl. Het eerstvolgende stuwmeer is bij Ad-Damazin, waar de Blauwe Nijl uit het Ethiopisch Hoogland stroomt.' Hij schudde zijn hoofd. 'Als je vader dit al bedoelde, klopt het absoluut niet met het oostelijke paradijs.'

'Wel met de neus die mijn vader noemde toen ik klein was. Over de figuren die je in kaarten kon zien.'

'Italië als laars, Afrika als gezicht en iets met China als regenwolk?'

'Met Oost-Afrika als de neus van dat gezicht. In Leiden dachten we dat mijn vader naar de neus van die sarcofaag verwees. Een dwaalspoor. Die oostdeur in Leiden wijst naar het paradijs in Oost-Afrika, waar Ethiopië ligt.'

'Ik zie dat anders. Alle oude bronnen wijzen naar het echte oosten. We moeten vanuit het oerperspectief kijken, niet, met alle respect, vanuit een moderne visie van je vader, wat slechts een theorie is, als hij dat al bedoelde. Zelfs in de offerkapel van Päätenemheb in Leiden stond het paradijselijke hiernamaals aan de oostkant afgebeeld. Volgens mij verwees je vader daar ook naar.'

Ze zweeg even en sloot haar ogen. 'Eureka,' riep ze, en stak haar handen in haar zij. 'De oude Egyptenaren hielden met hun beeldverhalen al rekening met de standplaats van de bezoeker. Dat zagen we inderdaad in Leiden. We moeten voor het oerperspectief terug naar de oude standplaats. Waar zijn we?'

'De Hatsjepsoet-tempel in Thebe, op de westoever van de Nijl.'

'Je moet ruimer denken.'

'In Egypte?'

'Ruimer.'

'In Afrika,' zuchtte hij.

'Juist. Die standplaats is de sleutel.'

'Ik ben me er eerlijk gezegd al een tijdje van bewust dat we in Afrika zijn. En we concludeerden dat we van hier oostwaarts naar Arabië kijken en de achthonderd kilometer brede zone tussen Jeruzalem en Babylon.'

'Je moet je beter inleven. Terug naar de mensen van de oorsprong. Welk continent was voor hen de wereld?

'Afrika, we draaien in cirkels.'

‘Nee. Je vat nog steeds niet het oerperspectief van de eerste mensen.’

Het beeld van een oermens sprong op zijn netvlies. Opeens zag hij wat ze bedoelde. Nerveus begon hij te ijsberen, met zijn handen tegen zijn slapen, alsof zijn inzichten dreigden te vervliegen. Dit was een doorbraak. Ongelofelijk dat niemand het eerder zag. ‘Nu begin ik te zien waar we het oostelijke paradijs moeten zoeken…’

Ze glimlachte. ‘In het oosten van de destijds bekende wereld, in het oosten van Afrika. Een ander oostelijk gebied kenden ze destijds niet. We zijn verblind door onze eigen standplaats en kennis. Het oostelijke paradijs ligt in de Hoorn van Afrika. Die steekt oostwaarts ver in de Indische Oceaan, het oostelijkste puntje van het Afrikaanse continent. De neus.’

‘Dan ligt het paradijs uit die oude verhalen in het echte gezamenlijke oorsprongsgebied van de *Homo sapiens*,’ zei Nicolas enthousiast. ‘Mogelijk is het paradijsverhaal een oerherinnering aan onze afkomst. Een traditie van mensen die doorvertelden dat ze stamden uit het oosten van de hen bekende wereld.’ Hij dacht even. ‘Nu zie ik ook hoe die draai in de Madabakaart op zijn plek valt.’

‘Die kaart van jouw Agata.’

‘Gewoon, de Madabakaart. Daarop was de Nijl richting het oostelijke paradijs gedraaid. Alsof de mozaïekmaker op een bronkaart zag dat de Nijl in feite uit een zuidelijk paradijs in Afrika stroomde, maar dat niet kon geloven. Als onjuiste correctie is de Nijl op die mozaïekkaart afgebogen naar de oostelijke apsis waar het paradijs was afgebeeld.’

‘Misschien. Het symboliseert in ieder geval hoe door een misvatting de paradijselijke zoektocht eeuwenlang naar het oosten is afgebogen.’ Ze streek haar hand door haar haar. ‘Het verklaart die oude Ethiopische munt met dat gelijkbenig kruis: mijn vaders symbool voor de paradijsrivier en Eden. Volgens hem ligt Eden in Ethiopië.’

Nicolas sloot zijn ogen. ‘Net als bij die tombeplattegrond van Kenna hebben we er als wetenschappers al die eeuwen vanuit een verkeerd perspectief naar gekeken. In ons geval vanuit Europa, niet Afrika. Beangstigend dat we dat nu pas zien.’

‘Beangstigend?’

‘Ik zie in een klap de menselijke kortzichtigheid. Een erfzwakte zoals jij het noemt.’

Hij werd onderbroken door Maria die klaar was met bellen. ‘Sorry dat jullie even moesten wachten, laten we snel gaan kijken.’

Lopend probeerde hij te bedaren. Zo kort voor sluitingstijd moest hij zich concentreren op de tempelreliëfs met het verhaal van Hatsjepsoet, de rest kon later. Ze bestegen de ‘tong’, de geplaveide kaarsrechte brede loophelling, en wandelden het eerste stenen plateau op: een groot geplaveid plein met aan de

rotskant over de volle breedte een zuilengalerij.

‘Vanwege de beperkte tijd en jullie speciale interesse,’ zei Maria, ‘bekijken we alleen de twee zuilengalerijen aan de achterzijde van dit plateau, aan weerszijden van de verder opgaande loophelling. De zuilengalerijen zijn elk bijna dertig meter lang en vertellen het verhaal van Hatsjepsoet, rechts haar speciale geboorte en links haar expeditie naar het paradijs.’

‘Waar lag dat paradijs?’ vroeg Gina.

‘Hun Land van Poent. Een obelisk van Hatsjepsoet uit de Amontempel aan de overzijde, plaatst het Land van Poent in het zuiden. Dat is nog vrij algemeen. Dankzij een recente ontdekking is het oude mysterie van de exacte bestemming eindelijk opgelost. Dat vertel ik bij het reliëf.’

In de schaduw van de ruim zes meter diepe zuilengalerij kleefde Nicolas' zweet verkoelend tegen zijn rug. Net als in de graftombes en de Leidse offerkapel, ondersteunde een horizontale roodgele band Hatsjepsoets beeldverhaal. Hij keek op naar het hemelsblauw beschilderde plafond met gele vijfpuntige sterren, dezelfde stervorm als op de Leidse Ptolemaeus-wand.

'Hatsjepsoet toonde met dit geboortereliëf haar goddelijke oorsprong,' begon Maria. 'Daar zit de god Amon naast haar moeder op bed en blaast haar de levensadem van Hatsjepsoet in.' Ze glimlachte naar Nicolas. 'Romantisch hè?'

'Die vrouw met die dikke buik iets verderop is neem ik aan haar zwangere moeder,' zei Gina.

'Dat was wel het gevolg, ja,' lachte Maria.

Maria liep verder door de zuilengalerij. 'En daar is de geboortekamer. Je ziet hoe de scheppende god Chnoem op een draaischijf Hatsjepsoet boetseert. Aan het eind begroet Amon zijn pasgeboren dochter.'

'We zagen die goddelijke pottenbakker in Leiden. Hier staat op de draaischijf een tweede figuur,' zei Gina.

'De Egyptenaren geloofden dat je door het leven ging met een soort evenbeeld dat vanaf je geboorte bestond en als schaduw opdook.'

Nicolas dacht aan een passage in Genesis: 'Toen boetseerde Jahweh God de mens uit stof, van de aarde genomen… Hij vormde hem uit stof, uit aarde, en blies hem levensadem in de neus.'

Teruglopend, wees Maria op een beschadigde, staande figuur hoog op de smalle zuidwand van de zuilengalerij, volgens de obelisk van Hatsjepsoet de kant van het Land van Poent, de menselijke bakermat. 'Bij uitzondering staat Seth daar als mens afgebeeld en niet als god,' zei ze. 'Zoals de Bijbelse Seth, zoon van Adam, het Hebreeuws voor aarde. Seths Egyptische vader heette ook aarde, de betekenis van zijn vaders naam Geb. Een andere overeenkomst: Adam en Geb kregen beiden te maken met een broedermoord onder hun zonen. De Egyptische en Bijbelse Seth lijken op elkaar.'

Ze volgden Maria naar het begin van de andere zuilengalerij met het vijf meter hoge paradijsreliëf. 'Het is een stripverhaal,' zei Maria, 'scènes, toelichtende teksten en gesproken teksten, zoals dragers die klagen over hun zware last. Hier op de korte zijwand staat Hatsjepsoet tegenover haar vader Amon die op zijn zetel zit. Met die tekst tussen hen spreekt Amon zijn dank uit voor de geslaagde expeditie, verwijzend naar de opdracht die hij haar in een orakel gaf.'

Ze hield haar vinger bij een stuk tekst en vertaalde: 'Exploreer de route naar Poent, open de routes naar de mirreterrassen. En gebied de expeditie over

water en over land te gaan om de exotische producten van het Godenland te brengen naar deze god die deze pracht geschapen heeft.'

'Amon noemt zich de schepper van dat aardse paradijs,' glimlachte Gina.

Maria knikte. 'Iets verderop staat dat ze de locatie kenden van verhalen van voorouders. De tekst suggereert dat de expeditie verder ging dan ooit.' Ze las weer voor, met haar vinger wijzend: 'Ik heb je Poent als geheel gegeven, inclusief het Land van de Goden, het Godenland dat nog nooit betreden is, met de mirreterrassen die onbekend waren aan de Egyptenaren. Het was bekend van horen zeggen, van de verhalen van voorouders.'

Maria glimlachte. 'Het leest als een spannend verhaal dat onderstreept dat Amon het door hem geschapen land alleen voor zijn dochters expeditie open stelt.' Ze las weer voor: 'Niemand zal het bereiken behalve jouw expeditieleden. Want ik zal jouw expeditie toelaten nadat ik ze de weg heb gewezen over water en land, de onbekende wegen openend naar de mirreterrassen. Het is een heilig gebied van het Godenland. Het is mijn plaats van plezier, door mijzelf geschapen om mijn hart te verblijden.'

'En Senmoet, de architect?' vroeg Gina.

'Die wordt keurig op deze wanden genoemd, net als Nehsi, de leider van de expeditie, ook gelezen als Nehesy.'

Ze liepen langs de bijna dertig meter lange versierde achterwand van de zuilengalerij naar het andere uiteinde aan de rand van het tempelcomplex. 'Op de lange wand waar we langs lopen zie je de loftuitingen voor Hatsjepsoet en de vele goederen die de expeditie voor haar meebracht.' Ze hield stil en las wat Hatsjepsoet voor Amon deed: 'Ik schiep voor hem een Land van Poent in zijn tuin in Thebe, precies zoals hij me opdroeg. Het is groot voor hem, hij kan er doorheen wandelen.' Ze liep verder. 'We lopen nu naar de eindbestemming die je ziet op de andere smalle zijwand van de zuilengalerij. Alleen al door de dertig meter vanaf het dankwoord van Amon, voelt het ver weg. Zeer realistisch is het Land van Poent afgebeeld. Het is de zuidelijke wand, de kant waar het Land van Poent echt lag.'

Ze wees naar de Amontempel in de verte aan de andere kant van de Nijl, vanaf het tempelplateau van Hatsjepsoet goed zichtbaar. 'Jaarlijks droeg een processie Amons beeld uit zijn tempel naar de kapel bovenaan Hatsjepsoets tempel: vader op bezoek bij dochter.' Ze hield haar pols onder Nicolas neus. 'Mirre parfum, ruik maar rustig.'

Hij rook even.

Ze glimlachte triomfantelijk naar Gina. 'Amon verzocht de expeditie als wierook balsemhars mee te nemen. Een vergelijkbare soort gebruiken katholieken nog steeds als wierook, een soort die alleen in Oost-Afrika en Arabië voorkomt. De Egyptenaren gebruikten de hars ook om mummies te balsemen. In het Land van Poent groeide zo bezien een soort bron van het

eeuwig leven.'

Het deed Nicolas denken aan het paradijs waar Adam en Eva aanvankelijk het eeuwige leven genoten. En aan Gilgamesj, die er het eeuwige leven vond en weer liet afnemen door de slang.

Ze hielden stil bij de zuidwand.

'Net als het Leidse reliëf,' zei hij, 'is het weer een soort stripverhaal in regels boven elkaar.'

Maria knikte en wees op de laatste afbeelding op de lange wand, bij de hoek naast de zuidwand met het Land van Poent. 'Onderaan liggen vijf expeditieschepen met de steven naar het zuidelijke paradijs gericht, drie al met gehesen zeilen. Let op de kleuren zoals het blauwe water, het gele scheepshout en de gebruinde huid van de bemanning. Onder de schepen zie je het gerimpelde water, die blauwe horizontale band met zeer realistisch weergegeven vissen. De meeste zijn zoutwatersoorten, zodat die schepen over de Rode Zee voeren, een veelgebruikte vaarroute naar het zuiden. De uitzonderlijk realistische weergave wijst volgens wetenschappers op een echte expeditie naar het Land van Poent, met daarbinnen het Land van God, een soort aards paradijs. De Egyptenaren kenden ook een verhaal met een pratende slang, de Heer van Poent.'

Ze wees omhoog. 'Erboven zie je de schepen klaar voor de terugkeer, de steven nu naar het noorden gewend. Let op de dragers die bomen met wortel en al over een loopplank aan boord van het schip dragen. Je ziet hoe ze een stukje paradijs naar Thebe brengen, een dertigtal bomen.'

'We zagen al in Leiden hoe de Egyptenaren de afbeeldingen op hun gebouwen lieten samenvallen met de omgeving buiten het gebouw,' zei hij. 'Ook dit hier is pictostorie in drie dimensies.'

'Pictostorie?' vroeg Maria, die dichter bij Nicolas kwam staan.

'Een nieuw vakgebied dat ik doceer.'

Ze glimlachte. 'Daar wil ik meer over horen, laten we een keer afspreken. Ik…'

'Wat doen die daar?' onderbrak Gina, en wees naar de zuidwand. Op ooghoogte marcheerden negen Egyptische mannen met schilden, speren en blauwe pruiken het oerwoud binnen.

'Eh… Dat is de bewapende Egyptische expeditie. Die ongewapende man aan het hoofd is expeditieleider Nehsi, zo'n avonturier als meneer hier stel ik me voor. Voor hem ligt een stapel meegenomen ruilwaar. Aan de andere kant zie je de lokale leider Perahu met zijn handen opgeheven en erachter zijn vrouw Ati. Als in een stripverhaal vragen ze de Egyptenaren verbaasd of ze door de lucht zijn gekomen. Let op de kleurentaal. Dat Perahu dezelfde huidskleur heeft als de Egyptenaren, past in de opmerking dat de Egyptenaren het Land van Poent kenden van verhalen van hun voorouders. Die identieke

huidskleur toont Perahu als verwanten van de Egyptenaren.’

‘Erboven zie ik nog een keer Perahu met zijn vrouw, nu bij een halfronde vorm, lijkt wel een koepeltent,’ zei Gina.

Maria knikte. ‘Dat hiëroglieftekeen met traptreden geeft aan dat de plaats wordt beschreven in de begeleidende tekst.’ Ze las voor: ‘Gebogen tenten voor de expeditieleider en zijn expeditie naar de mirreterrassen, langs de zeekust om de lokale leiders te ontvangen.’

‘De hiëroglieftekens kijken naar links,’ zei Gina, dus het leest van links naar rechts. Achter die traptrede herken ik uit het Leidse lied van de harpzanger het mirre symbool: de nijlwaterrimpel plus een buizerd met drie veelvoudstreepjes eronder. En daarachter staat het heuvelsymbool voor ver land dat ik ken van de grafkegel uit mijn vaders collectie. De naam begint met een poef, daarna woestijnhaas, nijlwaterrimpel en tarwebrood,’ Ze dacht even. ‘Het verre land PWNT?’

‘Grappig,’ zei Maria, ‘je leest een beetje hiërogliefen. Maar wij egyptologen lezen die W voor het gemak vaak als een oe: het Verre land Poent.’

Maria glimlachte naar Nicolas en ging vlak bij het paradijsreliëf staan. ‘Tussen de bomen zie je ronde hutten op palen, met ladders naar de verhoogde vloer. Let op de details en beweging. Er lopen neushoorns en giraffen rond en er vliegen vogels door de lucht. En daar klautert een baviaan in een boom. Iets verderop klimt een moeder baviaan langs een stam omhoog met een klein kind op haar rug.’

‘Waar lag dit oerwoud?’ vroeg Gina.

‘Poolse onderzoekers hebben dat mysterie onlangs opgelost. Kamila Braulińska inventariseerde alle dieren op het reliëf en herkende de secretarisvogel, bevestigd door vogelspecialist John Wyatt. Haar collega Filip Taterka maakte onlangs breder het belang bekend, namelijk dat deze vogel alleen in Afrika ten zuiden van de Sahara voorkomt. Daarmee valt Arabië als locatie af. De vogelsoort is zo laat herkend omdat op de beschadigde wand slechts een stukje valt te zien, maar de veren zijn kenmerkend. Op een ander deel van het reliëf is nog een stuk van zo’n vogel herkend. Dat Perahu uit het Afrikaanse Poent komt en niet uit Arabië, past bij het feit dat de p-klank niet voorkomt in Arabische talen.’

Een tinteling van sensatie schoot door Nicolas’ lijf. ‘Dan bezocht de expeditie met zekerheid Afrika?’

‘Ja. En we kunnen de plek nu redelijk goed bepalen, voor de Egyptenaren een reis van ruim tweeduizend kilometer. Kenmerkend is de combinatie van mantelbavianen met doumpalmen, een speciale palmsoort zoals op die paradijsschildering in de tombes.’

‘In Leiden zagen we een mummie van een baviaan,’ zei Gina.

‘Het British Museum onderzocht recent de haren van twee Egyptische baviaanmummies uit hun collectie,’ zei Maria. ‘Die bleken afkomstig uit Oost-Afrika, de oostkust bij de Rode Zee en de aangrenzende Golf van Aden meegerekend. Verder bezit dat museum een in Thebe opgegraven baviaanschedel die uit Oost-Afrika blijkt te stammen. Dat toont het locatiegebonden strontiumgehalte in de tanden.’ Ze wees naar een afgebeelde baviaan. ‘De mantelbavianen leven vooral in bergen en de aangrenzende laagvlakten. De doumpalmen groeien hoofdzakelijk in de buurt van water bij rivieren, en in de bergen. Die combinatie past in Afrika bij de Blauwe Nijl in de Ethiopische Hoogvlakte, plus de aangrenzende laagvlakte.’ Ze hield haar hand op borsthoogte. ‘Via de expedities kenden de Egyptenaren wellicht de pygmeeën. Die worden al bijna duizend jaar eerder genoemd. Expeditieleider Herchoef nam voor farao Pepi II een pygmee mee uit het Land van Poent. Tegenwoordig leven ze teruggetrokken, verder landinwaarts in onder meer het Ituri regenwoud, ruim vijfhonderd kilometer ten zuidwesten van Ethiopië.’

Maria vertaalde een tekst bij de terugkerende schepen: ‘Het zeer zwaar beladen van de schepen met de wonderen uit het Land van Poent, speciaal hout, bergen mirrehars, verse mirrebomen, met ebbehout en zuiver ivoor, met groen goud…’

Nicolas moest denken aan een tekst in Genesis: ‘Het goud van dat land is goed, en er is daar ook balsemhars en somasteen.’ Aangevuld met wat ze afgelopen dagen ontdekten, schoven de puzzelstukjes in elkaar.

Ze volgden Maria terug naar het midden van de lange wand. ‘Ik wees jullie al op de producten die ze mee terugnamen. Harsgom, ebbenhout en de slagtanden van olifanten. Het past in het Oost-Afrikaanse beeld. De tekst noemt een goudkist en edelstenen. In de havenplaats Mersa Gawasis ten zuiden van Hurgada, zijn ruim twintig houten kisten opgegraven met op één nog leesbaar de tekst “de prachtige dingen uit Poent”. Opgegraven hout komt uit Oost-Afrika. Een inscriptie wijst naar een andere tocht naar Poent. Ze noemden dat het Oostland, een gebied waar de zon opkwam.’ Ze streek met haar hand door haar haar. ‘Een helaas verloren geraakte Egyptische stèle uit het noordelijke Defenneh uit circa 600 voor Christus is denk ik interessant voor jullie. Die verwijst naar regen die uit de hemel valt “op de berg van Poent” bij een zuidelijk meer. De tekst verbindt dat aan een hoge Nijlstand. Kennelijk lagen in het Land van Poent bergen waar de Nijl doorheen stroomde. Die combinatie van de Nijl en bergen tref je in deze regio uitsluitend in het Ethiopisch Hoogland.’

‘En deze tempelterrassen imiteren die bergplateaus?’ vroeg Nicolas.

‘Vermoedelijk. Of haar expeditieleider Nehsi zelf die bergen bereikte is overigens de vraag. Mogelijk gaven lokale leiders zoals de op dit reliëf afgebeelde Perahu, informatie over het landschap bij de Nijlbron en de

regenval daar. Ze kunnen Nehsi producten uit dat gebied als ruilwaar hebben aangeboden. Aanvullend kan hij verkenners het binnenland in hebben gestuurd. De tempeltekst noemt sementioe, de Egyptische term voor verkenners.’

‘In Leiden zagen we een houten mummiekist met op de bodem een kaart van het paradijselijke hiernamaals,’ zei Gina. ‘En we vermoeden dat ze in Madaba een verdwenen kaart kenden waarop de Nijl in een zuidelijk Afrikaans paradijs ontspringt. Dat doet denken aan een kaart van die expeditie van Nehsi.’

Maria’s gezicht verstrakte. ‘Hoe ben je dat te weten gekomen?’ vroeg ze op onrustige toon. ‘De autoriteiten weten nog niets. Ik wil er niets mee te maken hebben.’

‘Hoezo?’

‘Vroeger adviseerde ik een handelaar in Egyptische oudheden in Genève. Totdat mijn vader een paar jaar terug overleed en ik met een neef zijn souvenirwinkel in Luxor overnam. Via de email zie ik nog weleens iets uit de illegale handel waar de Egyptische overheid fel tegen optreedt. Ik wil iedere schijn vermijden dat ik iets met die illegaal door schatgravers gevonden kaart te maken heb.’

‘Dat begrijp ik; het is nogal spectaculair,’ zei Gina.

‘Een papyrus met de kaart van Nehsi. Dat is inderdaad nogal wat.’

Gina knikte. ‘Na de tombe van haar architect Senmoet, lag het wel in de verwachting dat de tombe van Nehsi ooit bij deze tempel ontdekt zou worden.’

Nicolas stond versteld van wat Gina wist van die Nehsi-kaart.

Maria krabde op haar hoofd. ‘Nu begrijp ik waarom je begon over die paradijskaart op de bodem van die Leidse mummiekist. Maar ik heb van die bodemkaart van Nehsi niets gezien, alleen een foto van die kopie op papyrus die al via de illegale handel is verdwenen.’

‘Het is duidelijk dat die bodemkaart ook rapido in de illegale handel verdwijnt,’ zei Gina.

‘Mocht je een illegale koper zijn, dan ben je bij mij echt aan het verkeerde adres,’ zei Maria die iets naar achteren stapte.

Gina schudde resoluut haar hoofd. ‘Wees gerust. Ik koop niets uit het illegale circuit. Ik hoorde alleen via mijn netwerk over de vondst van een mummiekist met een landkaart van Nehsi.’

‘Die papyrus was niet zo moeilijk het land uit te smokkelen,’ zei Maria. ‘Een complete mummiekist is een stuk complexer. Vaak wordt zo’n vondst in stukken gezaagd om beter te kunnen verstoppen.’

‘Waarom grijpt de overheid niet in?’

‘Die komen mensen tekort. In 1997 brachten zes terroristen bij deze tempel

met een aanslag ruim zestig toeristen om. Sindsdien is de bewaking overdag sterk opgeschroefd. Er resteert minder mankracht vanaf het eind van de middag, na sluitingstijd. Daarom werken die schatgravers na zonsondergang. Het zijn zwaar bewapende criminelen. De paar nachtwakers laten zich liever omkopen dan doodschieten.’

Haar telefoon rinkelde. Ze nam op, voerde een kort gesprek en duwde de telefoon terug in haar handtas. ‘Dat was mijn neef weer, ik moet naar de winkel. Ik had jullie terug willen brengen. Gelukkig staan aan het eind van de dag genoeg taxi’s bij de uitgang. Ik moet me excuseren.’

‘Uiteraard. Het was grandioso,’ zei Gina.

‘Ja, Maria, dank voor je heldere uitleg,’ knikte Nicolas.

Maria glimlachte vriendelijk. ‘Alles voor vrienden van Rafaël. Kijk nog even rustig rond. Blijf niet te lang. Je wilt niet na sluitingstijd worden aangezien voor een stel ongeorganiseerde schatgravers. De nachtwakers pakken wél de kruimeldieven meedogenloos aan. Na sluiting is het hier geen paradijs meer.’

Het tempelcomplex leek de bezoeker met zijn massaliteit op te vreten. Met de vele wandversieringen had Gina moeite het allemaal te bevatten. Ronddolend bereikten ze uiteindelijk de overdekte Amonkapel, achter het laatste plein helemaal bovenaan. Het tempelcomplex lag zodanig dat elk jaar rond 21 december tijdens midwinter de opkomende zon precies loodrecht in de bijna twintig meter diepe Amonkapel scheen. De stralen raakten Amons beeld helemaal achterin. De oostelijke oriëntatie was zeer exact toegepast.

‘In de vlakbij voor architect Senmoet in de klifwand gebouwde tombe is op het plafond de oudste bekende sterrenkaart gevonden,’ zei Nicolas. ‘Het is iets met planeten en sterrenbeelden, maar minder duidelijk dan in Dendera. Senmoets tombe is een gigantisch ondergronds complex met vier etages dat ongetwijfeld onder zijn eigen toezicht is gebouwd. Waarschijnlijk was die hemelkaart geschilderd naar voorbeeld van een papyruskaart.’

‘Net als de verdwenen papyruskaart van Nehsi.’

‘Hoe wist je dat overigens van die Nehsi-kaart? Daar had je me niets over verteld,’ vroeg Nicolas met gefronst voorhoofd.

‘Dat wist ik niet. Toen ik merkte dat Maria meer wist dan ze wilde vertellen, paste ik een journalistieke truc toe: de indruk wekken dat je meer weet en al pratend bevestigd krijgen wat je tot dan alleen vermoedt. Bluffen zoals dat koeriervoorbeeld van James. Dat werkte prima bij Maria.’

‘Dat bleek.’

‘En ik herinnerde me een oude Egyptische papyruskaart uit het Egyptische museum in Turijn.’

‘De beroemde Turijnkaart uit dezelfde periode, uit een graf in de buurt hier,’ knikte Nicolas. ‘Dat is een papyrus met de tweehonderd kilometer lange route van Thebe naar de Rode Zee, ook met toelichtende teksten.’

Ze keek door de oostelijke kapeldeur naar buiten. Er liep niemand meer. Een tikje ongerust snelde ze naar buiten en schrok van het uitgestorven binnenplein. ‘Hoe laat sluiten ze eigenlijk,’ vroeg ze onrustig.

‘Ik was eerlijk gezegd helemaal de tijd vergeten,’ zei hij en pakte zijn notitieboekje. ‘Vijf uur, hoe laat is het nu?’

‘Kwart voor zes, ze zijn al drie kwartier dicht!’ In de verte bewogen in de avondschemering richting hoofdingang koplampen van een soort jeep.

‘Daar komen denk ik de nachtwakers,’ zei ze nerveus. ‘Straks zien ze ons aan voor kruimeldieven. We kunnen ons beter verstoppen en pas wegsluipen als het helemaal donker is.’

Nicolas wenkte. ‘Laten we daar wachten.’ Hij sloop een smalle gang in en verdween aan het eind om de hoek. Ze volgde. De gangwanden versterkten het geknerp van steentjes onder haar schoenen. Om de hoek hurkte Nicolas

achter een lage hoop stenen, zijn rug tegen een tempelmuur.

Ze schoof aan en zweeg, onrustig ademend.

In de schemering koelde het flink af. Uit het niets klonken mannenstemmen, steeds luider. Kort erop echoden krachtige voetstappen over het binnenplein. Af en toe riepen de mannen wat tegen elkaar. Ze sloeg haar armen strak om zich heen.

Een stem naderde. In de gang knerpten steentjes. Ze dook in elkaar. Nicolas blik was gespannen.

De man riep iets… Even bleef het stil, gevolgd door geknerp, nu van hun af bewegend. De man riep weer iets. Verder weg bulderde een lach. De stemmen verstomden. Een stilte. In de verte het gekuch van een startende auto, een vaag rijgeluid. Stilte.

Ze ontspande en kwam op haar hurken iets overeind. Over de hoop stenen keek ze uit over een kale helling. In de verte trok de Nijl een donkere streep, erachter duistere contouren van de stad waaruit vaag geclaxonneer opsteeg.

Plotseling verscheen een lichtvlek bij de klifrand honderd meter voor hen. Een zwart mannensilhouet bewoog in het licht.

‘Kijk die mannen,’ tikte ze Nicolas op zijn schouder.

Hij knikte. ‘Ik zie een tweede schaduw uit de grond klauteren.’

Ze kneep haar ogen om iets beter in de schemering te zien. Uit de grond dook een derde man op. Hij duwde iets omlaag en volgde de twee zwarte schimmen, wegbewegend langs de klifrand.

‘De schatgravers van Maria?’ fluisterde hij.

‘Senmoets graftombe ligt ook bij de klifrand,’ fluisterde ze terug.

‘Dan ligt daar beneden misschien die mummiekist met de kaart,’ zei hij met een schittering in zijn ogen. ‘Die mannen zijn vertrokken; we kunnen snel kijken.’

Haar hart versnelde. ‘Wat als ze alleen even weg zijn om gereedschap te halen?’

‘Ze liepen traag en er zijn geen bewakers meer. Vanaf dat punt heb je overzicht. Als ze terugkomen, zijn wij op tijd weg.’

Hevig bonzend protesteerde haar hart tegen de aandrang uit de schuilplaats te kruipen. ‘Ik weet het niet, echt niet.’

‘Dit is onze enige kans die kaart te zien. Morgen is hij mogelijk al weggeroofd. Ik moet kijken. Als jij hier wacht, ben ik zo terug.’

‘Ik vind dit doodeng.’

‘Ik waag het erop, het is nu of nooit. Wacht maar.’ Hij kroop over de hoop stenen met een kort brokkelend geluid, en verdween als een schim naar de rand onderaan de klifwand.

Met angstzweet in haar handen klauterde ze ook over de stenen. Net als Nicolas drukte ze zich met haar rug zo strak mogelijk tegen de wand.

Rotspuntjes prikten in haar rug. Zachtjes schuifelde ze in de schemering achter hem aan. Ze stootte tegen een losse steen die krakend omlaag rolde. Een korte echo. Verstijfd kleefde ze tegen de rotswand. Het bleef stil.

‘We zijn er bijna,’ fluisterde Nicolas die weer in beweging kwam.

Onzeker schuifelde ze verder.

Plotseling boog zijn gestalte omlaag. Gekraak. ‘Een luik met een ladder, ik kijk even,’ zei hij. Zijn schaduw slonk en verdween.

Ze liep naar de plek en herkende de bovenkant van een ladder. Met klamme handen greep ze de zijkanten, en daalde ook af, haar gezicht naar de treden gericht. Instinctief trok ze het luik boven zich dicht. Gekraak. Daarna absolute stilte.

Onder haar schoot een licht aan. Verschrikt keek ze omlaag. Nicolas scheen met zijn telefoon op de grond. ‘Een uitgehakte onderaardse gang,’ fluisterde hij. ‘Net zo’n grafcomplex denk ik als waar die Leidse mummiekist en mummie van Anchhor lagen.’ Hij sprak harder en opgetogen. ‘Het voelt onprettig, maar wel uniek.’

De lichtvlek van zijn lamp bewoog naar de verte. Spinrag glinsterde als zilverdraad.

‘De gang daalt en lijkt dood te lopen,’ zei hij. Zijn stem galmde tegen de tunnelwanden. ‘Zelfde misleiding als bij die oude opgraving van 1891 waarvan we in Leiden een mummiekist zagen.’ Hij begon te lopen. De lichtvlek van zijn lamp cirkelde over de muren en het plafond vlak boven hen. ‘We moeten op ons qui-vive zijn. Ze beschermden sommige graven met valhekken,’ zei hij op gespannen toon.

In haar hoofd vermengden paniekerige gedachten zich met een onbedwingbare drang de bodemkaart te zien. Alsof iets onbestemds haar de duisternis in zoog.

‘Kijk, hier loopt de gang dood. Er staat een losse werktrap in de hoek, wellicht van die grafrovers,’ zei hij met een hol geluid. ‘Boven loopt de gang waarschijnlijk door.’ Hij scheen zijn licht omhoog en verdween uit het zicht. Het aluminium van de trap kraakte kort.

De duisternis zakte als een mantel over haar heen. Ze hoorde iets fladderen. Angstig greep ze haar telefoon. Het batterijsymbool stond op bijna leeg. Toch tikte ze de stroomvretende zaklamp aan. Geesten leken met de duisternis verkleefd. Ze was als de dood voor vleermuizen. Lamplicht bood de enige afweer.

‘De gang is leeg,’ zei Nicolas vanuit het donker boven, ‘maar er is een zijgang. Ik wacht wel even op je.’

‘Ze klom op de krakende trap omhoog en schuifelde met haar voeten tastend naar zijn lichtvlek. Met haar hand volgde ze de koele onregelmatige wand. Het gitzwarte gat rechts moest de zijgang zijn.

Zijn lamp verjoeg nu de geesten zodat ze haar laatste stroom kon sparen. Zijn doffe voetstappen wezen de weg.

‘Mijn accu is bijna leeg, gelukkig hebben we jouw mobiel nog,’ zei hij. Voordat ze kon ontkennen, gaf hij een korte schreeuw. ‘Ongelofelijk, er staat een hele rij houten mummiekisten tegen die wand. Zelfde type als in Leiden. De eerste ligt open.’

Hij scheen op de grond en hurkte. De zwarte deksel met dikke goudkleurige lijnen lag los op de grond. Het uiteinde had de vorm van een verguld hoofd met lange pruik. Eronder een bloemenkrans. ‘Ik zie hiërogliefen op de deksel… Dan moet daar ergens zijn naam staan…. Daar denk ik, even kijken.’ Het bleef even stil. ‘N…, Nhsy. Het is expeditieleider Nehsi!’ schreeuwde hij.

‘Sssssst,’ siste ze, ‘ het galmt hier als een gek.’

‘Pardon, maar dit is spectaculair. De zwarte kleur en stijl van de kist past precies in de tijd van de expeditie.’

‘Kan zijn, ik wil dat wel kunnen navertellen.’

Ze huiverde van de op de grond gesmeten mummie. Donkerbruine skeletdelen staken door de gevlekte wikkels, een afgebroken hand lag ernaast. De schedel was iets gedraaid, alsof Nehsi hen beschuldigend aanstaarde. Een kakkerlak kroop tevoorschijn uit zijn oogkas.

‘Waarschijnlijk is zijn mummie in de oudheid al een keer verplaatst,’ zei Nicolas. ‘Uit angst voor grafrovers zijn zo’n drieduizend jaar geleden belangrijke mummies uit hun graven gehaald en in Thebe in dit soort bergplaatsen bij elkaar gezet, een zogeheten cachette. De huidige grafrovers haalden deze kist kennelijk uit zijn buitenkist. Dit is alleen de binnenkist. Waarschijnlijk lag Nehsi net als Kenna met de papyrus op zijn borst, de papyruskaart die de huidige grafrovers volgens Maria al wegsmokkelden.’

‘Lag de tombe van Nehsi dan hier in de buurt?’

‘Mogelijk. Maar er is veel noordelijker bij Sakkara een graf met die naam gevonden uit dezelfde periode, waarbij onzeker is of dat van hem is. Hoe dan ook is zijn mummiekist kennelijk eeuwen later in deze cachette beland.’

Zijn lichtbundel scheen op de houten bodem. ‘Kijk, de kaart staat op de bodem geschilderd. Net als in Leiden een kaart met blauw water, maar complexer. Bij die geschilderde hoofdsteun op die korte zijkant van de kist lag Nehsi met zijn hoofd. De bodem is er over de volle kistbreedte blauw.’ Hij schoof iets op. ‘Vanaf het hoofdeinde kronkelt over de volle kistlengte een soort blauwe slang naar het voeteinde. Daar buigt die blauwe lijn in een cirkel terug en eindigt in een grote blauwe vlek in het midden ervan. Nehsi’s hielen lagen op die cirkel.’

Ze voelde haar hart kloppen. ‘Ik herken in dat water vissen net als op het paradijsreliëf van Hatsjepsoet,’ zei ze enthousiast. ‘En daar zie ik een

hiëroglief met die drie bergen van de grafkegel uit mijn vaders collectie. Volgens mij weet ik de betekenis nog.’

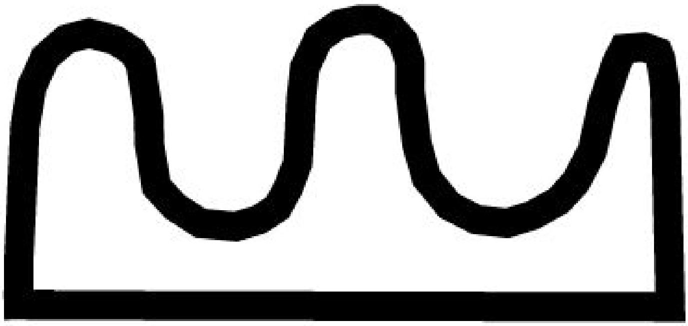

Ze dacht even na: ‘Het Verre Land. Erboven zie ik net als op die grafkegel een kom en een sjaal.’ Ze dacht weer even. ‘K en sj volgens jouw ezelsbruggetje. Het Verre Land Ksj: Koesj.’

‘Très bien. Aan het voeteinde staat een ander gebied met dat verre land teken. Dat ken je, en je kunt het lezen met de equivalentenmethode.’

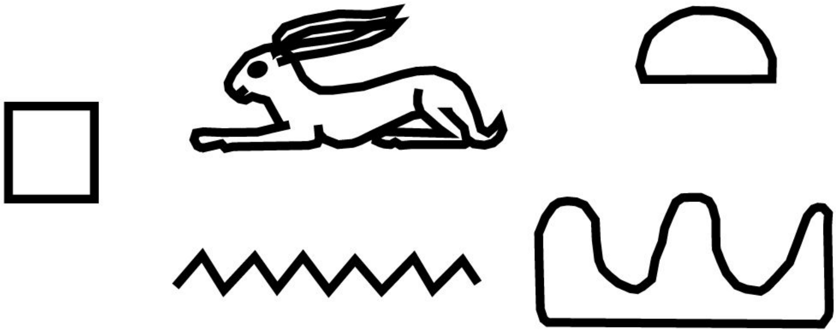

‘De windhaas kijkt naar het begin,’ zei ze, en las: ‘Poef, woestijnhaas, nijlwaterrimpel en tarwebrood. Net als bij die expeditietent. PWNT, het Land van Poent!’

‘Exact. Het doel van de expeditie van Nehsi.’

‘Er vlakbij staat die waterrimpel met buizerd: het mirre-teken uit de Leidse offerkapel. En wat betekent die halsketting?’

‘Dat is de hiëroglief voor goud. Net als mirre een paradijsprodukt uit Genesis.’

‘Vlakbij staan weer drie bergen met een soort vlag.’

‘Een goddelijke tempelvlag. Dat is Ta netjer, het Land van de Goden.’

‘Mamma mia! We kijken naar de kaart van het paradijs van Genesis.’

Hij wees naar het midden. ‘Bij dat stuk van de blauwe slang lazen we al Koesj en daarna zie je bij die geschilderde rotsen twee windhazen en een tarwebrood: Wawat. Zo noemden de Egyptenaren het gebied direct ten zuiden van hun land.’ Hij spreidde zijn handen. ‘We kijken naar een kaart met het oude Egypte en ten zuiden daarvan de drie gebieden Wawat, Koesj en het Land van Poent het verste weg, het paradijs.’

‘Ik zie bij dat paradijs een hoofd met een verticale streep eronder. Met die streep betekent het toch letterlijk hoofd? Dan doet dat me denken aan het hoofd als beginpunt in de Hebreeuwse versie van Genesis.’

‘Je hebt gelijk,’ zei hij enthousiast. ‘En ik zie verspreid nog drie hoofden langs die blauwe slinger.’

‘Dan is die slinger de Nijl die eindigt in de Middellandse Zee,’ zei ze. ‘In elk van die vier stroomgebieden van de Nijl staat achter die hoofdtekens een korte hiërogliefteksт.’

Hij knikte. ‘Zonder klinkers. De medeklinkers passen precies bij de Pison, Gihon, Hiddekel en Perath: die vier hoofddelen of stroomgebieden van de paradijsrivier op onze scherf.’

Hij wees naar het midden. ‘Daar staat tussen de Nijl en de Rode Zee ssrm, ik denk Assurim, het volk van Assur. Dan ligt dat Assur bij Aswan, het koptische Suan waar ssr staat. Richting de zee lees ik Waset, de Egyptische naam van Thebe waar we nu zijn.’

‘Vanaf daar zie ik een weg lopen naar die blauwe band langs de kist,’ zei ze, ‘hetzelfde geschilderd als de Rode Zee op dat tempelreliëf van Hatsjepsoet, inclusief zeedieren.’

Hij knikte. ‘Dat is het kaartstuk dat op de Turijnpapyrus staat. “Weg die leidt naar de zee” staat erbij, net als op die Turijnse kaart. Vanaf Thebe liep er inderdaad oostwaarts een belangrijke weg naar de Rode Zee. Die vier vogels bij de kust is de plaats Saww, de opgegraven zeehaven bij Mersa Gawasis. Daar zijn de houten kisten opgegraven met producten uit het Land van Poent.’

‘Dan lag Nehsi’s hoofd aan de noordkant bij de Middellandse Zee,’ zei Gina, ‘en zijn voeten aan de zuidkant. Net als die mummiekist met kaart van Asetweret in Leiden.’

‘Zo begroeven ze lange tijd hun mummies,’ zei hij. ‘In feite met hun voeten naar de bronnen van de Nijl gericht. Met wat wij ontdekt hebben, wezen de voeten ook naar het land van hun verre voorouders, hun oorsprong.’

‘Nehsi is met zijn hoofd en hart in het oude Egypte, en raakt met zijn voeten de door hem ontdekte bodem waar hij vandaan kwam,’ zei ze. ‘Prachtig!’

‘Die herinnering aan hun oorsprong kan nog begrijpelijker maken waarom de oude Egyptenaren in de dagelijkse praktijk gefixeerd waren op het zuiden,’

zei hij, en ging overeind staan als een veldheer die het slagveld overzag. 'Bij de kaart van de Turijnpapyrus is het zuiden boven getekend. Dat was waarschijnlijk gewoonte omdat het oud-Egyptische woord voor west sterk op het woord voor rechts lijkt, en het woord voor oost op links. Dus met het perspectief van iemand die naar het zuiden kijkt.'

'Sennedjem lag in zijn tombe met zijn voeten naar het oosten, niet naar het zuiden, een kwartslag gedraaid,' zei ze.

'De expeditie van Nehsi kan dat gestimuleerd hebben. De bekende weg naar het paradijs liep niet langer zuidwaarts langs de Nijl, maar oostwaarts over de landweg naar de Rode Zee, en pas vanaf daar naar het zuiden. De route op deze kaart. Daarom beitelde de kunstenaar denk ik dat paradijs in die Leidse offerkapel een eeuw na deze expeditie op de oostwand, en schilderden ze het een halve eeuw daarna op de oostwand bij Sennedjem.'

'Ik kan me evengoed voorstellen dat ze sinds die expeditie nog meer beseften dat de bron van de Nijl in het paradijs lag, en de Nijl de paradijsrivier was. De Nijl lag ten oosten van die graven: ze lagen met hun voeten naar de paradijsrivier gericht.'

'In beide gevallen zou hun oorsprong een rol spelen. Leuk voor mijn artikel in Pictostorie.' Hij zweeg even. 'Van zuid naar noord staan die vier stroomgebieden op die kaart in dezelfde volgorde als in de Hebreeuwse tekst. Omdat de Egyptenaren het zuiden boven tekenden, is de volgorde in Genesis die van een Egyptische kaart: het begint in het zuiden met de Pison, bovenaan de kaart, en eindigt in het noorden met de Perath, onderaan de kaart.'

'Wat me dan op deze kaart opvalt,' zei ze, 'is dat ten zuiden van Aswan bij de drie Nijlhoofden nog meer tekst staat met steeds drie Nijlwatergolven onder elkaar.'

'Ik zie het.'

'Als ik het goed herinner betekende dat rivier.'

'Samen met die rechthoek. Logisch dat ze dat achter die rivierdelen zetten.'

'Die aanvulling met waterrimpels ontbreekt bij de Perath, het stuk Nijl in Egypte zelf,' zei ze en dacht even na. 'En ik begrijp waarom!'

'Ik niet. Het is evengoed een rivier.'

'Ook dit moet je vanuit het oude perspectief bekijken.'

Hij staarde naar de bodem. 'Ik zie het niet.'

'Het oerperspectief. De doorsnee Egyptische kaartlezer kende de Perath in Egypte als een rivier, maar kende niet die drie namen bij de verre landen ten zuiden van Egypte. Alleen bij die drie was de verduidelijking "rivier" nodig.'

'Interessant.'

Ze keek weer. 'En in die hoek waar een stuk hout is afgebroken?'

'Net als op die grafkegel het teken ms met eronder een zittend mannetje.'

‘Een mannennaam.’

‘Egyptologen lezen dat als Mose.’

‘Mozes uit de Bijbel? Die groeide op in Egypte en kon volgens de Bijbel schrijven.’

‘De s aan het eind van Mozes komt uit de Griekse vertaling. In de Hebreeuwse versie heet hij Moshe. Dat lijkt op het Egyptische Mose dat letterlijk “geboren uit” betekent. Zoals farao Thoetmoses Geboren uit Thot heette, en Ramses staat voor Geboren uit Ra.’

‘Van Mozes is niet bekend uit wie hij geboren is omdat hij in een mandje te vondeling lag,’ zei ze.

‘Daar past de kale naam Mose perfect bij. Maar mogelijk stond op dat afgebroken stuk meer en was het een langere naam, zoals bij Merymose van die grafkegel.’ Hij wees naar een teken eronder. ‘Dat is de hiëroglief voor schrijver: een schrijfriet, pigmentzakje en schrijverspalet. De tekenaar van deze kaart heette Mose, of iets wat daarop lijkt.’

Ze staarde gefascineerd in de mummiekist. ‘Deze Nijlkaart opent in ieder geval je ogen. Dit hoort in een museum!’

Het schijnsel van Nicolas' lamp verzwakte. Hij verduisterde tot een donker silhouet.

'Ik heb geen stroom meer om een foto van de bodemkaart te maken,' zei hij.

'Mijn accu is ook te leeg,' antwoordde ze.

Plotseling klonk gekraak uit de richting waar ze vandaan kwamen.

'Het luik,' fluisterde ze met trillende stem.

Nicolas richtte het verzwakte licht dieper in de gang. 'Hopelijk zit daar een verstopplek.'

Ze slopen langs een rij mummiekisten totdat opeens een donkergrijs vlak voor hen opdook. 'Het loopt hier dood,' fluisterde hij. In de verte klonken steeds luider zware mannenstemmen.

'We zitten als ratten in de val,' zei ze angstig.

Nicolas scheen zijn lamp op een mummiekist. 'We moeten ons verstoppen.'

Er schoot een koude rilling door haar lichaam. 'Bij zo'n lijk!'

'Anders zijn we er zo zelf een.'

Hij tilde een deksel op en duwde met zijn handen op iets in de kist dat kraakte. 'Zo is er net genoeg plek om te liggen. Snel, dan leg ik de deksel erop. Ik kruip in de volgende kist. Vlug!'

Ze bleef verstijfd staan. 'Ik kan niet.'

'Geen keus,' fluisterde hij met diepe stem. 'Anders jaag je ons beiden de dood in.'

Ze greep de twee houten kistranden en liet zich trillend van angst zakken. Even kraakten enkele beenderen onder haar, waarvan er een in haar rug prikte. Haar hand raakte pekkerig mummielinnen. Ze strekte zich, en liet haar hoofd zakken op iets hards dat licht kraakte. Als een zwarte schim daalde de deksel neer en wierp met een klap een totale duisternis over haar heen. Ze richtte haar hoofd iets op en stootte met haar voorhoofd tegen de deksel. Ze liet haar hoofd weer zakken. Ze had amper bewegingsruimte!

Plotseling kraste iets luidruchtig over de deksel. 'Ik heb er nog een kist opgeschoven,' zei Nicolas moeilijk verstaanbaar. 'Ik verstop me snel.' Ze hoorde hout schuiven en licht gekraak. 'Gatverdamme!' riep hij, gevolgd door een doffe klap. De stilte sloot om haar heen, als een breekbaar vlies dat elk moment kon barsten.

Haar houten omhulsel dempte het verre stemgeluid. Ze bewoog even om de harde druk in haar rug weg te nemen. Ze verstijfde. Tegen haar achterhoofd voelde ze botten van waarschijnlijk de schedel, met de harde rand van zoiets als een oogkas of kaak. Haar rechterhand lag op pekkig linnen, haar

linkerhand op een stuk skelet. Een indringende muffe lucht vulde haar neusgaten en keel. Haar hart pompte paniekerig.

De stemmen naderden, met flarden Engels. Plotseling schoot een lichtstraal door de kier onder de deksel. Ze draaide haar ogen omlaag om zonder beweging voor zich te kijken. Het licht viel op een iets omhoog gerichte skeletarm alsof de mummie haar ieder moment kon grijpen. Opkomende kramp in haar rug vermengde zich met het gevoel dat er iets tegen haar zij bewoog.

Het kraakte. Een harde klap, galmend alsof een grote houten plank op de stenen vloer kletterde. ‘There is our guy,’ riep een man. ‘Get out!’

Gekraak, en doffe klappen van iemand die zijn broek leek af te kloppen.

‘I am alone,’ hoorde ze Nicolas zeggen. Gevolgd door een klap, een diepe kreun, een stenige bonk en een doffe plof naast haar kist.

Iets verder weg schalde een ringtoon.

‘Hello... Where…. OK.’

‘What’s the story?’ vroeg de andere stem.

‘Guards, we need to run. Good punch. Your guy looks pretty dead.’

‘Yes, he tumbled with his head against the wall. Let’s go.’

Hun jachtige voetstappen stierven weg. Toen stilte, een vaag gekraak ver weg, een doffe klap, en weer doodse stilte.

‘Nicolas,’ riep Gina met holle stem in haar kist. Het bleef stil. ‘Nicolas?’ Doodse stilte. Zachtjes drukte ze tegen de deksel. Geen beweging! Ze drukte steviger, maar kon met gestrekte armen weinig kracht omhoog zetten. Nicolas had er als bescherming een kist boven gezet. Levend begraven! Paniekerig drukte ze met haar ellebogen zijwaarts. Het hout gaf geen krimp.

De kist warmde binnen snel op als een broeikast. Haar ademhaling verzwaarde, een krampachtig gevoel op de borst. Ze sperde haar mond open om zuurstof aan te zuigen. Angstzweet parelde over haar hoofd. Een zout smakende druppel gleed in haar mond. Er leek iets onder haar verkrampte onderrug te bewegen. Een opkomende hysterie kroop naar haar hoofd. Opeens kraakte de deksel. Ze verstijfde.

‘Bam!’ Er plofte iets op de grond. Na een korte stilte bewoog de deksel omhoog. In een reflex gilde ze voluit en sloeg haar handen over haar ogen. ‘Gina, ik ben het,’ klonk het bevrijdend. Nicolas trok haar uit de kist. Trillend kwam ze overeind.

‘Die man sloeg me bewusteloos,’ zei hij hees. ‘Geen idee hoe lang ik gelegen heb. Ik heb barstende koppijn.’

‘Geef je telefoon eens,’ vroeg ze gespannen, en scheen beverig op zijn hoofd. ‘Geen bloed, je hebt geluk gehad.’ Het flauwe telefoonlicht doofde.

‘Het gaat wel weer,’ klonk zijn stem in de volslagen duisternis.

Gina tikte haar telefoon aan. *Batterij leeg*, verscheen in het scherm. Met

een paar vrolijke tonen sloot hij af. Ze zag geen hand voor ogen. Even fladderde er iets voorbij, een zuchtje wind gleed langs haar gezicht. In een reflex hief ze haar arm op. Toen weer stilte.

‘We moeten langs de muur terug naar de trap en uitkijken dat we niet in de diepte vallen,’ zei hij. Ze voelde zijn bezwete hand, tastend die van haar zoekend. ‘Twee voelen meer dan één,’ zei hij, en trok haar behoedzaam naar de zijmuur. Haar andere hand gleed over het koude oppervlak, ruw als schuurpapier. Stap voor stap de grond aftastend, schuifelden ze voort. Licht knetterend kriebelde plotseling spinrag op haar wang. Ze sloeg het weg en trok een dunne sliert uit haar mond.

Hij hield in. ‘De grond houdt hier op, ik donderde bijna omlaag,’ zei hij gespannen. Ze hoorde zijn voet verkennend op de grond kloppen. ‘Die werktrap moet hier ergens staan. De kans dat we vallen is kleiner als we ernaar toe kruipen. Ik volg met mijn rechterhand de rand van de stenen bodem.’ Ze liet zich op haar knieën zakken. Zijn andere hand vasthoudend, kroop ze langzaam achter hem aan, de stekende pijn van steentjes in haar knie verbijtend. Er klonk krakend aluminium. Hij begeleidde haar hand naar de traprand. ‘Ik klim nu eerst omlaag, als ik roep, kun jij.’

Met haar voet tastend, daalde ze behoedzaam af, totdat ze met haar voet vaste grond onder zich voelde. Tastend met haar hand herkende ze een muurhoek. ‘Dit moet de wand zijn. Als we die volgen komen we vanzelf bij de uitgang,’ zei ze iets rustiger.

Een paar minuten later stonden ze in de nachtschemering buiten. Zwijgend slopen ze langs de klifrand terug naar de tempel. Ineengedoken liepen ze naar de ingang, en van daar over de weg naar de bewoonde wereld.

Die avond dronken ze nog wat op het hotelterras aan de Nijl om tot rust te komen. Aan de overkant van het water werd een tempel oranje aangelicht. Bij de meeste huizen waren de lichten al uit. Dieselend schoof een lang wit cruiseschip voor hun Nijldecor. Nicolas keek haar aan met de bekende twinkeling in zijn ogen, en legde zijn telefoon op de terrastafel.

‘Dit is een satellietfoto van de Nijl: vanaf de bron bij het Tanameer in Ethiopië tot de monding bij de Middellandse Zee. De vorm lijkt sterk op de bodemkaart.’ Met zijn vinger volgde hij de rivierloop. ‘De Nijl stroomt vanuit het grote Tanameer inderdaad in een cirkel rond het Ethiopisch Hoogland als de Blauwe Nijl, de Pison. Daarna volgt het woestijngebied Koesj in Soedan met daar de kenmerkende S-vorm van de Nijlstroom, de Gihon. Dan volgt een ruig rotsachtig gebied met watervallen in Wawat, waar de Nijl kennelijk Hiddekel heet en naar Assur loopt bij Aswan. Vanaf daar heet de Nijl Perath en eindigt in de Middellandse Zee.’

Hij toonde op zijn scherm een tekst. ‘Dit is Genesis zoals het op internet staat. De vier stroomgebieden van de Nijl sluiten er naadloos op aan.’ Hij las voor: ‘Er ontspringt in Eden een rivier die de tuin bevloeit. Verderop vertakt ze zich in vier grote stromen. Een daarvan is de Pison; die stroomt om heel Hawila heen, het land waar goud gevonden wordt. Het goud van dat land is uitstekend, en er is daar ook balsemhars en edelsteen.’

Kippenvel tintelde op haar arm. ‘Dat zijn de producten uit het Land van Poent die we in de Hatsjepsoet-tempel zagen,’ zei ze, ‘en de Blauwe Nijl stroomt inderdaad om heel het Ethiopisch Hoogland heen. Hawila uit Genesis is het Ethiopisch Hoogland!’

‘Hawa is het Hebreeuwse Eva, dus eigenlijk Evaland,’ zei Nicolas, en las verder: ‘De tweede rivier heet Gihon, die stroomt om heel Koesj heen.’

‘Klopt,’ zei Gina. ‘Met die S-vorm wentelt de Nijl zich als een slang rond Koesj, het gebied op die grafkegel van Merymose.’

Nicolas vervolgde: ‘De derde rivier heet Hiddekel; die loopt ten oosten van Assur. De vierde ten slotte is de Perath.’ Hij keek op. ‘Assur ligt denk ik bij Aswan. En het laatste rivierstuk stond op die kaart als prth. In het Koptisch is dat de pr of Piaro.’

‘De uitgang th is er in het Koptisch afgevallen?’

‘Dat zie je in het Koptisch vaker met oude Egyptische namen. Zo was kmt de oude naam van Egypte, en werd dat km in het Koptisch, uitgesproken als Keme. Die gelijkenis van de prth met de koptische pr of Piaro, is belangrijk. Het vormt een extra aanwijzing dat het laatste rivierdeel Perath inderdaad het Egyptische deel van de Nijl is.’

‘Dan verraadt Genesis zelf dat het een Egyptische beschrijving is, mogelijk

op basis van zo'n kaart,' zei Gina.

'Hoezo?'

'Zie de Genesis tekst die je net voorlas. De sleutel staat erin.'

'Je bedoelt dat de beschrijving begint met wat op een Egyptische kaart boven zou staan, het zuiden.'

'Nee.'

Hij keek vertwijfeld op zijn scherm. 'Ik zie het niet. Vertel!'

'In Genesis ontbreekt alleen bij de Perath de aanduiding rivier, net als op die Nehsi-kaart. Die tekst in Genesis is geschreven door iemand uit Egypte die besefte dat zijn doorsnee lezer alleen de Perath als rivier kende. Een Egyptische schrijver zoals Mozes.'

Hij sloot zijn ogen even en wreef over zijn slapen. 'Het verhaal van de in Egypte geboren en opgegroeide Mozes speelt een tijdje na die Nehsi-expeditie. Volgens het Bijbelboek Numeri was Mozes getrouwd met een vrouw uit Koesj. Dus hij kende de Nijl tot daar goed en kan juist daarom dat gebied in Genesis expliciet genoemd hebben. En hij verbleef aan het hof zodat hij zo'n kaart gekend kan hebben. Of hij de bron was blijft een gok. Los van de persoon, is het in ieder geval nu heel aannemelijk dat in Genesis een Egyptische beschrijving van de Nijl is ingevoegd.'

'Ingevoegd?'

'Genesis beschrijft hoe God de mens schiep, in het oosten de Tuin van Eden creëerde en er bomen liet groeien. Allemaal geschreven in de verleden tijd, passend bij iets uit een ver verleden. Dan staat opeens in de tegenwoordige tijd dat er in Eden een rivier ontspringt met die vier rivierdelen. Daarna vervolgt het verhaal weer vrolijk in de verleden tijd met Adam en Eva en de slang.'

'Eigenlijk heb je die Nehsi-kaart niet nodig,' zei Gina, 'om te beseffen dat een Egyptische Nijlbeschrijving is ingevoegd. Het is een toelichting bij de opmerking "Er ontspringt in Eden een rivier die de tuin bevloeit." Weer een voetnoot bij de Bijbeltekst, en eigenlijk zouden Tigris en Eufraat door Hiddekel en Perath vervangen moeten worden.'

Nicolas knikte enthousiast. 'De Nijl als paradijsrivier kan ook het oude mysterie van de geheimzinnige Assurieten oplossen. Volgens Genesis woonden die ten noorden van het paradijsgebied Hawila, vlak bij het aan de oostkust van de Rode Zee gelegen Dedan. Met een paradijs bij Tigris en Eufraat is dat onmogelijk. Met het paradijs bij de Nijlbron is het simpel. De Assurieten woonden tegenover Dedan aan de Egyptische kant van de Rode Zee, vlak bij het volgens Genesis bij de paradijsrivier gelegen Assur. Assurieten betekent letterlijk de mensen van Assur.'

'En met die kaart van Nehsi klopt die afbeelding in de Leidse offerkapel,' zei Gina.

‘Hoezo?’

‘Ga maar in gedachte in de offerkamer staan, en voor die Ptolemaeuswand. Dan zie je wat mijn vader echte bedoelde.’

‘Vertel maar gewoon, ik wil het weten.’

‘Volgens de Nehsi-kaart ga je eerst over die weg oostwaarts naar de Rode Zee, de route op de Turijnpapyrus. Daarom zit de paradijsafbeelding op de oostwand van de kapel, net als in Sennedjems tombe. Daarna moet je in zuidelijke richting over de Rode Zee naar Oost-Afrika varen. Staand in de kapelkamer, klopt het dat die afbeelding aan de rechterkant van de ingang zit: het zuidoosten.’

‘Het zou inderdaad passen bij de manier waarop ze op wanden aangaven waar iets vandaan kwam. Op de oostwand van de Ptolemaeus-tempel stonden in dezelfde rechterhoek die twee zuidelijke goden,’ zei Nicolas. Hij zweeg even. ‘Met wat we nu weten, spreken die oeroude Leidse aanwijzingen me veel meer aan dan die gedraaide oostdeur van de tempelkerk van Taffeh. Dat is hooguit een moderne aanwijzing. Die Leidse offerkapel is een vierduizend jaar oude afbeelding. En die Ptolemaeuswand is uit de tijd van de Egyptische Genesis.’

‘En daarom denk ik dat mijn vader dat bedoelde: dat die oude afbeeldingen ons wijzen naar de oorsprong in Oost-Afrika, de neus. Die draai van negen graden hebben we er zelf aan gegeven. Niet meer dan een grappig toeval. Veel mooier ook is die door de christenen in de Taffeh-tempel uitgehakte oostdeur: een oud voorbeeld van de christelijke oriëntatie op het oosten, in het geval van Taffeh tevens op de Nijl. Je noemde het als kenmerk van kerken in het zuiden van Egypte. Misschien kenden de christenen net als de gnostici daar nog de Egyptische Genesis en wisten ze dat de Nijl de paradijsrivier was. Zoals we in Leiden en Thebe zagen, hadden ze daar stenen boeken als oeroude geheugensteun.’

Hij knikte en toonde haar vaders aanwijzing:

Heroriëntatie van het paradijsverhaal:
De naam als Egyptische sluitsteen van de verdwenen Genesis.
In de Taffeh-Tempel, waarvan de hemelstrepen en oostdeur naar de neus wijzen,
zoals staand in de paradijselijke offerkapel, en de tempelwand van Per-Cheft.
Oostdeur van de uittocht, met de fout van Kenna en Dendera.
De incipit van Genesis is de sleutel: 4=1.

‘Het moet je een mooi gevoel geven,’ zei hij, ‘dat we je vaders aanwijzingen tot leven hebben gebracht, een mooi hommage. En interessant idee dat die zuidelijke christenen meer wisten. Jammer dat we van de meeste codex

snippers niet weten waar ze exact gevonden zijn. Anders zagen we misschien een patroon waarin het verminken in het zuiden later eindigde als ze daar langer aan de oude traditie vasthielden.'

'In ieder geval bijzonder,' zei Gina, 'dat de oude Egyptenaren al op de juiste plek zochten, en wij afgelopen eeuwen dat paradijsverhaal ten oosten van ons bleven zoeken.'

'Hetzelfde zie je bij de zoektocht naar de resten van de oermensen. De Nederlander Eugène Dubois speurde als eerste systematisch naar hun skeletresten. In 1891 deed hij zijn eerste grote vondst op Java, in het Verre Oosten, passend in het westerse beeld van een oostelijk paradijs. Later kwam ook Afrika in beeld. Het voedde de *multiregionale hypothese* dat de moderne mens op verschillende plekken tegelijk opkwam. Pas begin deze eeuw bracht DNA-onderzoek de consensus dat er één oorsprong was, die in Afrika. De *enkele-oorspronghypothese* of *Out of Africa* model.'

'Adam en Eva uit het niets geschapen.'

'Wetenschappers zien een voorgaande evolutie vanaf de primaten miljoenen jaren terug. Adam en Eva betreffen de stamboom in ons levende DNA. Oost-Afrika diende als een vruchtbaar en klimatologisch stabiel verzamelpunt vanwaar de moderne mens de rest van de wereld introk. Waarschijnlijk vermengden daarvoor varianten uit verschillende Afrikaanse plaatsen zich tot de *Homo sapiens*.'

'Dat past bij Genesis waarin God eerst de mensen schiep, en ze pas daarna in de Tuin van Eden bij elkaar bracht,' zei Gina. 'Ook zo bezien hoort het ribverhaal niet in het paradijs. Eva was erbuiten geschapen.'

Nicolas knikte. 'Ik zie uitvergroot voor me hoe het beeld van de paradijsboom echt van toepassing is op onze oorsprong. Die reusachtige levensboom stond in Oost-Afrika, met wortels vanuit verschillende delen van Afrika. Het paradijsverhaal gaat over de in Oost-Afrika staande boomstam, de zichtbare springplank naar de rest van de wereld. De wetenschap graaft dieper en bestudeert ook die breder vertakkende Afrikaanse wortels.' Hij zweeg even. 'Bijzonder dat we de geheime code van onze oorsprong al die eeuwen al in ons DNA meedragen, maar die code pas recent is gekraakt.'

Gina liet rustig op zich inwerken dat ze zojuist de paradijsrivier identificeerden. Tevreden staarde ze naar de nachtelijke hemel. Zo dacht ze opeens aan de ballonvlucht die ze voor de volgende ochtend had geregeld om het Egyptische paradijsmodel van boven te zien.

'Wat doen we met onze ballonvlucht morgenochtend?'

'Die criminelen kunnen onmogelijk weten dat wij het waren in die tunnel,' zei hij. 'Onze achtervolgers in Dubai beseffen nu pas dat we daar weg zijn. Als we na die ballontocht Egypte ontvluchten, zitten we goed.'

Ze keek peinzend naar de Nijl. 'Eigenlijk zouden we de Nijl verder op

moeten varen naar de bronnen. De Nederlandse Alexandrine Tinne achterna. Die voer in 1862 als eerste westerse vrouw vanuit het Soedanese Khartoem de Nijl verder op in een tijd dat die Nijlbronnen nog een mysterie vormden. Ze kwam tot aan de Shilluk stam aan de Sobat, een zijrivier van de Nijl.'

'Met die dreigende burgeroorlog in Soedan lijkt me dat nu geen goed plan. We hebben al een nachttreinticket terug naar Caïro. Wat mij betreft vliegen we morgen vanaf daar direct naar de Nijlbron in Ethiopië.'

Ze dacht even na, en knikte. 'Het ligt niet voor de hand, dus moeilijk te vinden voor onze belagers. Laten we snel een vlucht boeken.' Ze keek weer naar het Nijlwater waarvan ze nu pas besefte dat het regelrecht uit het paradijs kwam stromen. Magnifico!

Als hobbyvlieger was het voor Nicolas een spannend moment, zijn allereerste ballonvlucht in Afrika. Zes uur in de ochtend was het nog fris en donker. Vijf mannen trokken de mand en ballon van de open vrachtwagen.

‘Ik vind het een beetje vreemd dat er één ballon is,’ zei Gina. ‘Normaal vliegen ze in groepjes. En in onze ballon zijn we de enige passagiers.’

‘We zitten buiten het hoogseizoen. En na de onrust van de laatste jaren blijven veel toeristen weg. Ik heb het nagevraagd. Er zouden toeristen van een Nijlboot met onze ballon meevliegen. Dat is gisterenavond afgezegd vanwege voedselvergiftiging aan boord. Keurig dat ze alleen voor ons de lucht in gaan.’

Gina frommelde onrustig met haar hand in haar jaszak.

‘Zeker je vrouwelijke intuïtie die zegt dat die ballonvaarder er straks met een parachute uitspringt en dan de ballon kapot schiet,’ lachte hij. ‘Laten we gewoon genieten, dit is uniek. Pluk de ballondag.’

Hij wees naar de sterrenhemel. ‘Eerst zagen we onze aarde als middelpunt van ons zonnestelsel, het tot dan bekende universum. Totdat Copernicus besefte dat de zon in het midden stond. Later bleken we met veel meer sterrenstelsels in een soort schijf te draaien, het Melkwegstelsel. Uiteraard plaatsten we ons zonnestelsel in het midden, totdat bleek dat we op tweederde van het centrum meedraaien. Daarna bleken nog veel meer van die sterrenstelsels te bestaan. Die leken allen van ons af te bewegen zodat we ons eigen Melkwegstelsel als centrum van het universum beschouwden. Gezichtsbedrog weten we nu. Keer op keer stellen we onszelf centraal en vormen daardoor een verkeerd beeld van onze omgeving. Als mensheid, en als mens. Verblind zou Rafaël zeggen doordat we onverbeterlijk ons eigen standpunt centraal blijven stellen.’

‘Dezelfde erfzwakte,’ zei Gina, ‘waardoor we vanuit een ander perspectief het echte paradijs over het hoofd zagen.’

Hij keek met ontzag naar de luidruchtig ruisende steekvlam die het doek tot een hoogte van tientallen meters vulde. Het veelkleurige gevaarte stak fel af tegen de nachtelijke hemel. Toen de peervorm bijna compleet was, duwden de mannen de mand overeind en schoven er een houten trapje tegenaan. Op de achtergrond kleurde de horizon langzaam roze van de in het oosten opkomende zon. De hemel versmolt van zwart naar donkerblauw.

Ze stapten in de grote rieten mand met in het midden een centrale ruimte voor de bestuurder met gasflessen en een soort bagagetas. Als oefening van een noodlanding moesten ze gehurkt op de houten bodem zitten. Even besefte hij hoe kwetsbaar ze waren.

Tien minuten later drukte de bodem licht wiegend tegen zijn voeten. De vrachtwagen in de schemering onder hen werd langzaam kleiner. In het oosten

vlamde een gele vuurbal boven het in de ochtendmist gehulde landschap. De Nijl kronkelde zwijgend naar de verte, verzilverd door het eerste ochtendlicht. Logisch dat de oude Egyptenaren de oostelijke oever beschouwden als de plaats van geboorte en leven. De opkomende zon leek uit het niets geboren te worden met een ongekende energie. In de oudheid spraken ze niet van het oosten, maar van de plek van de opgaande zon.

Ze stegen geluidloos door naar bijna een kilometer hoogte. Op de oostelijke oever doemde uit de hangerige ochtendnevel langzaam de Amontempel op. De mand draaide met de wind, tegen de wijzers van de klok in. Nicolas keek eerst in noordelijke richting langs de glinsterende Nijl. De Perath! Links lag de tempel van Hatsjepsoet. Als een groene golf stuitten de akkers van de westoever op de kalkachtige kliffen van het lage bergplateau, de harde rafelrand van de Sahara. Tegen de klif baadde Hatsjepsoets tempel majestueus in de oranje ochtendgloed. Achter de klif lag het Dal der Koningen met haar graf en die van andere farao's. Erachter golfde als een zee het oneindige woestijnzand van de Sahara. Niet voor niets gebruikten de Egyptenaren die westelijke Nijloever voor hun doden en hun dodentempels, waar ze farao's na hun heengaan vereerden. Daar ging de zon aan het eind van de dag in een dagelijkse stervensscène rood bloedend ten onder.

Gina wees naar de drie tempelterrassen. 'Zie je hoe ze haar tempel recht tegenover die van haar vader Amon liet bouwen als model van hun bakermat? Het water van de Nijl symboliseert denk ik de kust van Oost-Afrika, haar tempel is het ten westen daarvan gelegen paradijs, aan de westrand van de Oceaan zoals de Grieken het beschreven.'

De ballon dreef boven de westoever dichter naar de tempel. Ze draaide zich om en wees naar de Nijl ten oosten van hen. 'We zweven boven het Afrikaanse oercontinent. Vanaf het paradijsmodel kijken we uit op het water en de opkomende zon, op het oosten. Of Hatsjepsoet het zo bedoelde weet ik niet. Het idee is fascinerend.'

Hij voelde de sensatie van de onderzoeker die een beeld ziet opdoemen dat nog niemand zo heeft gezien, letterlijk een nieuw wetenschappelijk perspectief. Zwevend boven de aarde verscheen de Blue Marble op zijn netvlies. De iconische kleurenfoto die Apollo 17 in 1972 vanaf negentwintigduizend kilometer afstand maakte: de eerste door mensen gemaakte kleurenfoto van de complete aarde.

'Ken je de Blue Marble?'

'Natuurlijk. Hét icoon van de te koesteren aarde. Genomen op het moment dat Afrika bijna wolkenvrij naar de camera was gedraaid.'

'Ik besef nu pas dat de aardbol precies goed was gedraaid om onze kwetsbare oorsprong te tonen.'

Ze knikte. 'Met dat gat in de wolken waarschuwt het indringend voor de

ongekende ecologische ramp die onze Moeder Aarde bedreigt, het ontvouwende verhaal van Günther dat tot actie aanzet.'

'Mystiek dat je van de aarde moet opstijgen om je sterker verbonden te voelen met onze oorsprong, de te koesteren aarde. Zoals een tekst onscherp wordt als je je ogen er vlak boven houdt,' zei hij. 'Zo verloren we het oerperspectief. We noemen het zelfs Oost-Afrika, en toch zagen we het niet.'

'Een beetje als die gnostici,' zei Gina. 'Die zeggen dat je los moet komen van je eigen standpunt om ziende te worden. Ik ervaar dat vaker op deze reis. Dat je dingen vanuit je eigen nauwe perspectief blijkt te bekijken en daardoor blind bent voor de werkelijkheid. Net als jouw verhaal over de neiging onszelf als centrum van het universum te beschouwen, daardoor niet ziend hoe het echt zit.'

'Ik had afgelopen dagen een aantal van die confronterende momenten moet ik bekennen,' knikte Nicolas. 'Zien dat je kortzichtig bent bijt als het zout uit de Dode Zee.'

Hij keek weer naar de tempel. 'Kijk hoe mooi, dit is ruim drieënhalfduizend jaar oude pictostorie, driedimensionaal.'

'Grandioso,' riep Gina. 'Geschapen door een sterke vrouw.'

Het in stilte gehulde panorama raakte hem. Het oerverhaal van alle mensen op aarde. Hij zag de beelden voor zich van de kleurrijke graftombes waarin het paradijs al duizenden jaren terug icoon was voor een goed leven op aarde, zonder moord en jaloezie.

'Op die zuidwand van Hatsjepsoets tempel zagen we Seth voor het eerst als mens,' zei hij. 'Dat moet iets betekenen. Ik denk dat Adams zoon Seth staat voor de groep verre voorouders die vanuit het oorsprongsgebied langs de Nijl naar het noorden trok. Hier in Egypte lieten ze het verhaal achter van Seth en hun verre afkomst, van de pratende slang van Poent, het land van goud en mirre, de broedermoord. Een deel van die groep trok verder richting de Nijldelta bij de Middellandse Zee, naar het enige punt waar Afrika aan de rest van de wereld vastzit.'

Gina wees naar de overkant van de Nijl. 'Dan klopt het dat volgens Genesis een deel in die oostelijke richting verder trok en daar in het oosten in Mesopotamië een tempeltoren bouwde.' Ze draaide zich weer om richting tempel en staarde met peinzende blik in de verte.

Hij keek naar haar. Ze was voor hem een icoon van vrouwelijkheid, aantrekkelijk en slim. Ze kon onmogelijk uit een mannelijke rib voortgekomen zijn. Naar haar kijkend voelde hij een niet te beschrijven vorm van geluk. Een geluk dat begon in het paradijselijk samenleven van twee gelijkwaardige individuen, man en vrouw, zoals samen afgebeeld op het oude zegel uit haar vaders collectie. Vol bewondering keek hij omlaag naar Hatsjepsoets creatie. Wat een dwaasheid, dat ribverhaal. Een duistere fantasie

die bij miljoenen fundamentalisten nog steeds de verhouding tussen man en vrouw scheeftrok.

Gina draaide zich naar hem toe. Ze keek hem met haar bruine ogen aan. ‘Mooi hè Nicolas?’

Haar blik deed hem duizelen. Hij greep de mandrand en wendde zijn blik snel af naar de Nijl die zuidwaarts uit het paradijs kwam kronkelen. De rivier die ontdekkingsreizigers al eeuwen geleden lokte en de dood introk, als een monster dat alles verslond dat te dicht naderde, het oerbeeld van de paradijswachters. Die barre zoektochten naar de Nijlbronnen dwongen bij de ontdekkingsreizigers een diep respect af voor de natuur, een respect dat zijn eigen generatie verloor, met ingrijpende consequenties.

‘Gek eigenlijk dat die ballonvaarder een wit jasje van een scheepskapitein draagt,’ fluisterde Gina. ‘Compleet met gouden knopen en epauletten.’

Op dat moment trok de ballonvaarder een soort rugzak naar zich toe.

Nicolas schrok. Gina keek hem met wijd opengesperde ogen aan.

‘Wat doet u meneer?’ vroeg hij angstig.

De man schonk hem met zijn donkere ogen een diepe blik terug en grijnsde. ‘Ik vrees dat dit voor u het einde is.’

De man boog zich over de rand, en spuugde omlaag.

‘Wat stom van ons,’ zei Gina gespannen.

De man leek haar gehoord te hebben. Hij keek op en stak zijn linkerarm omhoog.

‘De wind staat gunstig, dit wordt een comfortabele landing,’ zei hij. Met zijn linkerhand temperde hij de ruisende vlam. ‘Jammer dat uw ballonvlucht al weer ten einde is. Misschien tot een volgende keer.’ Bijna onvoelbaar raakten ze het zachte gras.

De ballon zakte vredig in elkaar. De herboren ochtendzon verjoeg de laatste schemering en straalde een behagelijke warmte uit. Gina kon naar het hotel om zich voor te bereiden op de terugreis naar Caïro, en van daar naar Ethiopië. Hij kon nog snel naar zijn afspraak met Winston, de egyptoloog die zelfs bij taxichauffeurs bekendstond als de tombeman. Zijn macabere werkplek, een oude Egyptische graftombe, was berucht, hoewel weinigen binnen waren geweest.

De schaduw van de dood hing over de Egyptische graftombe. Verlamd keek Nicolas naar de witte korrels op de bodem van zijn lege waterglas. Winston staarde hem met rood betraande ogen verward aan. ‘Ongelovig en toch een paradijselijk einde,’ herhaalde Nicolas in gedachte Winstons woorden. Nu pas realiseerde hij zich dat Winston op een paradijselijk levenseinde doelde, zijn dood. Winstons stem klonk steeds verder weg als in een hol vat. Angstig probeerde Nicolas met zijn laatste gedachten diep in zijn hersenen weg te kruipen, hopend dat het witte gif niet zo ver zou doordringen. Tevergeefs.

Een draaibeweging zoog hem in een lange, donkere tunnel. In zijn hoofd klonk een bekende stem. Een vroegere vriend die hij destijds vlak voor diens zelfmoord vanwege tijdgebrek niet had geholpen. Hij wilde altijd goed zijn voor de medemens, maar was te druk geweest met zijn bedrijf en collectie die nu opeens totaal onbelangrijk leken. Hij voelde de pijn en het verdriet van zijn wanhopige vriend alsof het hemzelf betrof; intens, stekend in zijn buik, knijpend in zijn keel. Zelfkritiek en een intens schuldgevoel overmanden hem.

Het gezicht van Gina verscheen. Getergd door zijn bluf die het vliegtuigje tot een vliegende doodskist maakte. Er volgde meer onrecht dat hij anderen aandeed. In een flits verscheen een beeld van de Egyptische weegschaal met erop zijn eigen hart, kloppend in een ritme dat het laatste was wat hij nog in zijn lijf voelde. Een zware stem begon in zijn oor te fluisteren. Je hebt te veel gewerkt, met te weinig tijd voor je familie en vrienden. Altijd druk, nooit rust. Je was wie je moest zijn, niet wie je wilde zijn. Een blinde die vergat echt te leven.

Als een bevrijding verscheen aan het eind van de donkere tunnel een witte vlek. De vlek zwol snel op tot een verblindend licht dat hem opslokte, en aan de andere kant van de tunnel uitspuwde. Uit het licht verrees een paradijselijk landschap alsof hij het eindoordeel had doorstaan. Grote hemelsblauwe vlinders wiekten boven een groene weide met rode en gele bloemen. Erlangs kabbelde een heldere rivier, gevoed door een bruisende waterval. Achter de paradijsrivier lag een eindeloos bos. Uit het dichte geboomte klonken de stemmen van zijn overleden vader en moeder, warm, uitnodigend. Even hoorde hij vaag een vrouwenstem die hem terug leek te roepen. De onbeschrijfelijk gelukzalige emotie was sterker. Als een warme deken werd hij omhuld met liefde. Het tijdsbesef vervloog. Geen tijdsdruk, geen werk, geen plannen, geen oude fouten meer. Hij leek met een onzichtbaar web van draden verbonden met de natuur, en met mensen uit het heden en verleden. De fasen van de mensheid waren met hem één geworden. Het voelde als het leven dat hij had moeten leven, maar niet leefde. Hij realiseerde zich dat hij slechts had bestaan. Zichzelf in het verleden had achtergelaten.

Langzaam zoog een warme stroom hem in de richting van het bos aan de overkant van de rivier. Met het passeren van het koele water zou hij definitief sterven. Toch wilde hij oversteken. Nog één keer hoorde hij de vrouwenstem. Weldra zou hij voor altijd de aanwezigheid van zijn ouders voelen. Het was mooi, onvergetelijk mooi.

Woest klauterde Gina omhoog naar het openstaande metalen luik, de ingang van de onderaardse werkplek van de tombeman. Als specialist in oude Hebreeuwse teksten onderzocht Winston de aanwezigheid van Joodse gemeenschappen in het oude Egypte. Hij had Nicolas toevallig gebeld om bij te praten. Toen Nicolas zich iets over de scherf liet ontglippen, bood de egyptoloog aan de echtheid van de scherf te bepalen. De excentriekeling duldde geen vrouwen in zijn tombe zodat Nicolas alleen was gegaan. Achtergebleven in hun hotel, bedacht Gina zich en belde een taxi. Absurda dat Nicolas alleen ging. Het was evengoed haar ontdekking!

Ze daalde de ruw uitgehouwen stenen trap af. Het geklak van haar hakken weerkaatste in de schemerige diepte. ‘Nicolas?’ Haar stem klonk als een doodvallende echo. Geen antwoord.

Ze daalde verder af in de muffe broeierige ruimte. Beneden trok een koude rilling door haar lichaam. Nicolas lag als een stijf lijk in zijn stoel, een asgrauw gelaat. Een oude man met een grijze baard stond naast hem. Met zijn handen in het woeste haar riep hij paniekerig dat hij spijt had. Ze pakte de man stevig beet. ‘Wat is er met hem, wat heb je gedaan?’

‘Ik wilde dit helemaal niet,’ zei hij met overslaande stem. ‘Ik heb zijn water hiermee vergiftigd.’ Hij drukte een leeg flesje met etiket in haar hand. ‘Uw vriend moet naar het ziekenhuis, al betekent het dat ze mij hier doden.’

83

De trein boemelde langs de Nijl richting Caïro. Nicolas was zittend in slaap gevallen, zijn hoofd iets schuin weggezakt. Gina staarde uit het treinraam en dacht terug aan de afgelopen uren. De taxi had hen naar het ziekenhuis gebracht, waar direct zijn maag was leeggepompt. Dankzij het flesje konden ze tegengif toedienen. De artsen keken het een aantal uren aan, en zeiden dat het net op tijd was geweest. Met een dag rust zou Nicolas weer op de been zijn. Hij kon probleemloos met de trein naar Caïro, als hij rustte en probeerde te slapen. Later die avond belde de politie, de egyptoloog had in zijn tombe zijn rechterpols doorgesneden, zo ruw dat het leek alsof deze met springstof was opengebarsten.

De aanslag door Winston wees op een netwerk, maar gaf tegelijk aan dat hun eerste achtervolger waarschijnlijk zelf nog elders verbleef. Het gaf een goed gevoel dat ze anoniem de politie over de onderaardse gang met mummies tipten. Op internet stond al een bericht. De geïnterviewde archeoloog betreurde dat grafrovers mummiekisten openden. Bij een was de bodem er uitgezaagd en de naam verwijderd zodat het een mysterie bleef wie in die verder opvallend rijk versierde kist lag. Volgens de archeoloog het verwoestende gevolg van de illegale schatgraverij.

Ze passeerden een station. Bij een wissel schommelde de wagon met een knarsend geluid. Nicolas schoot wakker en keek wazig op. Ze wilde proberen hem wat af te leiden van de gebeurtenis gisteren.

‘Ik zat nog te denken,’ zei ze, ‘als die Griekse vertalers geografische namen verkeerd vertaalden, waarom is die Griekse vertaling van Genesis dan zo belangrijk voor je? Met vertalen gaat altijd informatie verloren, het wordt er nooit beter op. Als het origineel Hebreeuws was, kun je beter de daarvan bewaard gebleven Hebreeuwse kopieën gebruiken.’

Hij ging rechtop zitten met een twinkeling in zijn ogen. ‘De Dode Zeerollen toonden het belang. De vertalers in Alexandrië hadden een taalkundig nadeel. Maar Bijbelwetenschapper Ronald Hendel toonde dat hun basistekst van het begin van Genesis inhoudelijk nauwkeuriger was dan de circa twaalfhonderdvijftig jaar jongere Hebreeuwse tekst uit de Codex Leningradensis, de oudste bewaard gebleven Hebreeuwse versie.’

‘Nauwkeuriger waarmee?’

‘Op een Hebreeuws fragment tussen de Dode Zeerollen neemt God rust op de zevende scheppingsdag, net als in de Griekse vertaling en de versie van de Samaritanen. In de Codex Leningradensis daarentegen neemt God al rust op de zesde dag. Dat is waarschijnlijk een aanpassing omdat latere rabbijnen dat beter vonden passen bij de eigen rustdag, de sabbat. Die begint al op de avond van de zesde weekdag. Evenzo blijken in de bewaarde Hebreeuwse versie de

leeftijden van Adam en zijn nazaten bewerkt te zijn.’ Zijn stem werd energiek. ‘Daarnaast zijn kopieerfouten gemaakt. Zo is in de Hebreeuwse versie de passage weggevallen waarin Kaïn aan zijn broer Abel voorstelt naar de velden te gaan. Die staat wel in de Griekse vertaling.’

Hij keek uit het raam. ‘We hebben beide bronnen nodig om het verdwenen origineel te reconstrueren. Dat die Nijl waar we nu langs rijden waarschijnlijk de Perath heet, weten we dankzij de Hebreeuwse versie. Dat het ribverhaal vermoedelijk een aanvulling is, klinkt door in teksten die zijn afgeleid van de Griekse versie zoals Philo, Josephus en de gnostische teksten.’

‘Nu je die gnostici noemt,’ zei Gina, ‘ daarover had ik nog iets bedacht.’

‘Vertel.’

‘Die gnostici adviseerden terug te gaan naar je eigen geheime oorsprong, wat nog zichtbaar zou zijn in de tijd van je vroege jeugd.’

‘Ja, zoals mijn oude interesse voor Asterix-strips doorwerkt in mijn interesse in de oudheid én pictostorie. Dat herken ik dankzij die opmerking van Rafaël.’

‘Ik bedacht me dat je het nog breder kunt zien. Dat het als gehele mensheid verstandig is terug te gaan naar onze geheime oorsprong.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Terugkijken naar de kindertijd van de mensheid. De tijd waarin we nog naakt in het paradijs durfden rond te lopen. Een tijd waarin goed en kwaad nog eenvoudig te herkennen viel. Nadat we als mensheid het paradijs verlieten, zijn we het geheim van onze oorsprong kwijtgeraakt. We zijn ons als mensheid gaan kleden zoals Genesis beschrijft, een symboliek die we nu pas begrijpen.’

‘Even kijken of ik het goed zie,’ zei Nicolas. ‘We gaan naar Ethiopië om te zien waar de echte oorsprong volgens het verhaal van Genesis ligt. Niet in het Mesopotamische Tweestromenland van Tigris en Eufraat. Maar naar Oost-Afrika waar Hatsjepsoet zoals we nu weten een expeditie naartoe zond, en mogelijk Gilgamesj. Dat bedoel je toch?’

‘Die mogelijk bewust geheim gehouden paradijsplek is één deel van onze ontdekking. Ik denk dat onze speurtocht verder gaat. Dat het verhaal van de eerste mensen daar - de kindertijd van de mensheid - iets zegt over de kracht van de mensheid in het heden, en daarmee over onze toekomst. Zo bezien is het nog niet zo gek dat de Egyptenaren hun paradijselijke hiernamaals lieten lijken op het aardse paradijs van Hatsjepsoet, en na hen de kerken en Grote moskee in Damascus.’

‘Een geheime kracht uit het verleden. Welke?

‘Daar hoop ik in Ethiopië achter te komen.’

‘Klinkt mooi,’ zei Nicolas, die zijn hoofd weer schuin opzij legde, en zich door de trein opnieuw in slaap liet wiegen.

Ze stegen met een flinke vertraging op vanaf luchthaven Caïro. Nicolas boog zich naar Gina. ‘We gaan onze paradijsrivier vanuit de lucht bekijken, ideaal met deze linkerraamplaats.’ Hij wees naar haar vliegtuigraampje. ‘Van een eerdere vlucht weet ik dat het vliegtuig tot in Ethiopië grotendeels rechts van de Nijl vliegt. Met wat we nu weten, moet het geweldig zijn. Dankzij de vertraging vliegen we met daglicht en het is onbewolkt. We krijgen voor het eerst het echte beeld te zien: die vier verschillende stroomgebieden van de Nijl uit Genesis.’

Gina tuurde uit het raampje. Glinsterend in het licht van de zon slingerde de Nijl door de buitenwijken van Caïro. In zuidelijke richting versmalde de brede groene delta tot een nauwe vruchtbare groenstrook langs de oevers, ingeklemd tussen de oneindige zandvlaktes van de Sahara. Ze las op het plafondscherm dat ze naar zo’n elf kilometer hoogte stegen.

Na een uurtje wees Nicolas door het raampje naar een grote verbreding van de Nijl, zoals de maag op de darmen aansluit. ‘Kijk, het Nassermeer, ruim vijfhonderd kilometer lang. Als ze die Taffeh-tempel niet hadden verplaatst, lagen de resten nu op de bodem. Vanaf daar wordt de zandbodem graniet en gaat de Perath over in de Hiddekel, een honderden kilometers lang stuk met ruige watervallen en stroomversnellingen. Toen Champollion in 1828 voor het eerst naar Egypte kon, moest zijn expeditie in Aswan op kleinere boten overstappen omdat de Nijl daar opeens veel rotsiger wordt, een ander soort rivier.’ Hij wees schuin vooruit. ‘Daar zie je het kleine vliegveld van Aboe Simbel. Vanaf daar was het water van de Hiddekel zo ruig dat Champollion een stuk over land moest.’

Gina zuchtte. ‘Doordat ze die twee rivieren in Alexandrië in het Grieks vertaalden als Eufraat en Tigris, en Assur als Assyrië, is het paradijs al die eeuwen op een totaal verkeerde plek gezocht.’

‘Des te bijzonderder dat wij als eersten boven het oercontinent vliegend, de echte paradijsrivier herkennen.’

Na een tijdje zag ze een ander stuwmeer bij de Nijl.

‘Dat is het in 2009 gevormde stuwmeer van de Soedanese Merowedam,’ zei hij. ‘Direct erna buigt de Nijl naar ons toe. Die vage stippen op de verste oever zijn de piramiden van Nuri, de begraafplaats bij Napata: de door farao Thoetmosis III gestichte hoofdstad van Koesj. Dit Nijldeel heet vanwege die grote kronkel tegenwoordig de Grote Buiging. Dat past bij de Gihon die volgens Genesis “om heel Koesj heen stroomt”. Prachtig te zien van boven. En die piramiden illustreren dat dit voor de Egyptenaren bekend terrein was. Tot hier kwam Mozes bijvoorbeeld.’

Gina voelde in haar lijf de prettige spanning van het ontdekken.

Comfortabel zittend, en toch een ontdekkingsreizigster. Met de Grote Buiging verdween de Nijl in oostelijke richting een tijdje uit beeld. In rechte lijn zuidwaarts vliegend, sneden ze een flink stuk van de Grote Buiging af. Schuin onder hen verscheen de laagbouw van de Soedanese stad Khartoem. Als een donkere sliert voegde de uit Ethiopië afkomstige Blauwe Nijl zich bij de voor de wateraanvoer minder belangrijke Witte Nijl.

‘Die Witte Nijl is relatief jong,’ wees Nicolas. ‘Pas circa twaalfduizend jaar geleden ontstond die uit een opening bij het Victoriameer. Blijkens opgravingen verspreidde de *Homo sapiens* zich al veel eerder vanuit Oost-Afrika en kende daarvoor alleen de Blauwe Nijl. Dat was destijds het begin van de veruit grootste Afrikaanse rivier, de langste van de bekende wereld. Bron is het Tanameer dat achttienhonderd meter hoog ligt en bekendstaat als de watertoren van Afrika: de hoogste en krachtigste waterbron van het oercontinent, destijds bijna honderd meter diep.’

De laagvlakte van Soedan ging onder hen vrij abrupt over in de bergen van de Ethiopische hoogvlakte, het stroomgebied van de Blauwe Nijl, de Pison. Na een tijdje vliegen doemde het reusachtige Tanameer op als een glinsterende groenachtige spiegel in de diepte.

‘Ik had op het vliegveld nog wat op internet gezocht,’ wees Nicolas. ‘De Griekse geograaf Eratosthenes schreef over een rivier de Astapus. Die ontsprong bij een door zomerregens gevoed meer, precies zoals het Tanameer. Waarschijnlijk was die Astapus de Blauwe Nijl. Hij noemt verder de Astaboras, waarschijnlijk de huidige Atbarah, een kleinere zijrivier van de Nijl, en de Astasobas. Dat is waarschijnlijk de Sobat, een ander zijrivier van de Nijl die vanuit het Ethiopisch Hoogland wordt gevoed. De rivier die die Nederlandse ontdekkingsreizigster in 1862 bereikte.’

‘Die oude riviernamen van Eratosthenes beginnen allemaal met asta,’ zei Gina.

‘De Romein Plinius de Oudere schrijft in zijn encyclopedie - de oudste ter wereld - dat asta rivier betekent.’

‘Dan is de Astapus de Pus-rivier.’

‘Ja. En in Genesis staat de uitgang -on vaak achter natuurlijke elementen, waaronder rivieren. De Pison zou je kunnen lezen als de Pis met een achtervoegsel. Zonder klinker is de kern van beide riviernamen dan PS. Net als de Astapus, kan de Pison zo bekeken naar de Blauwe Nijl verwijzen. De Pis rivier.’ Hij zweeg even. ‘Met de druk van die watertoren maakte de Pison een bruisende start.’

‘Ik kan die vierdelige paradijsrivier bijna horen,’ zei Gina. ‘Le quattro stagioni van mijn landgenoot Antonio Vivaldi uit 1725. Over de verbinding tussen mens en natuur, zoals voelbaar in de vier jaargetijden lente, zomer, herfst en winter.’

‘Ik ben je even kwijt.’

‘De paradijsrivier als een klassieke symfonie uit vier delen, met elk een “Capo”. Ik hoor vier muzikale hoofdstukken met verschillend karakter, toonhoogte en tempo. Net zoals in de natuur, komt de paradijsrivier vanaf de levensbron bruisend tot leven in de lente, bloeit in alle rust op in de zomer, wordt getergd in de herfst om daarna te sterven in de winter. De Middellandse Zee is een prachtig Coda, het slot. Kortom: heel natuurlijk om een rivier in delen te beschrijven.’

Hij krabde op zijn hoofd. ‘Dat de Egyptenaren al wisten dat ze uit Oost-Afrika stamden - en waarschijnlijk meer mensen in de oudheid dat beseften - verklaart beter de Griekse en Romeinse fascinatie voor de Nijlbronnen. Zo bezien kan ik bepaalde oude verhalen beter plaatsen.’

‘Zoals?’

‘Het verhaal van de Argonauten zou weleens afgeleid kunnen zijn van een echte expeditie naar die Nijlbronnen. In Afrika bereikten ze het mythische Tritonmeer met daarin het eiland Phla. Precies het Tanameer waar we net overheen vlogen met daarin één groot eiland, het huidige eiland Deq. Volgens de Griekse geograaf Scylax was de omtrek van het Tritonmeer grofweg duizend stadia. Dat klopt omgerekend aardig.’

Hij zocht een opgeslagen webpagina op zijn telefoon. ‘Volgens de Griekse historicus Diodorus van Sicilië stamden de eerste mensen van origine uit de omgeving van dat Tritonmeer, wat klopt als het Tanameer is bedoeld.’ Hij citeerde: ‘De Ethiopiërs, zeggen historici, zijn de eersten van alle mensen en de bewijzen, zo zeggen ze, zijn overduidelijk. Ze kwamen immers niet in hun land als immigranten van buiten maar waren inboorlingen en dragen daarom terecht de naam autochtonen.’ Hij keek Gina aan. ‘Diodorus noemt het verder logisch dat de menselijke oorsprong op de plek lag waar de zon het sterkst scheen en “de aarde met leven vervulde”. Volgens Diodorus stond daar de allerhoogste berg, in een vulkanisch landschap. Het Tanameer ligt inderdaad in een oud vulkaanlandschap. En vlak bij de Ras Dashan, de hoogste sneeuwberg van noordelijk Afrika, het destijds bekende deel van het continent.’

‘Met de Tuin van Atlas?’

‘Compleet met slang. Bij die hoge berg bij het Tritonmeer groeide een boom met gouden appelen, bewaakt door een slang, afgebeeld op die Romeinse munt in je vaders collectie. Volgens sommige versies schonken die vruchten het eeuwige leven. De Griekse dichter Euripides schreef er al in de vijfde eeuw voor Christus over. Als kompasnaalden wijzen al die oude verhalen in dezelfde richting.’

Hij keek weer op zijn telefoon. ‘Misschien was de ligging wél duidelijk in de Egyptische Genesis, en daarmee in Rome. Dat suggereert de Historia van

de Romeinse historicus Tacitus die het verhaal van Mozes aanhaalt.’ Nicolas las voor: ‘Velen zeggen dat ze een ras zijn van Ethiopische oorsprong, dat in de tijd van koning Cepheus door angst en haat door hun omgeving werd gedwongen een nieuwe woonplaats te zoeken.’ Hij keek op: ‘Tacitus plaatst de uittocht uit het paradijs in Ethiopië, letterlijk bij de “verbrande gezichten”, net als de Mesopotamische zwartkoppen.’

‘En Josephus?’

‘Dat is helemaal geweldig.’ Hij schraapte zijn keel: ‘De tuin werd bevloeid door één rivier die over de hele aarde stroomde en was verdeeld in vier delen.’ Hij keek haar aan. ‘Vanuit de eerste oervertellers bekeken omvatte Afrika de gehele aarde. Die zouden dat zo verteld hebben.’

‘En hij noemt het één rivier zoals op onze scherf!’

‘Ja. Josephus worstelt met de namen Eufraat en Tigris, die duidelijk niet één rivier zijn. Desondanks overtuigde zijn bron hem van het bestaan van één rivier. Dat maakt het extra geloofwaardig. Ik denk dat net als op onze scherf in zijn versie nog duidelijk sprake was van één rivier. Alleen had een vertaler zonder geografische kennis, het Hiddekel-deel als Tigris vertaald en het Perath-deel als Eufraat. Dat bracht Josephus in verwarring. De vertaalfout in de vergeten Egyptische Genesis klinkt in zijn verwarring door.’

‘Dan wisten we dankzij Philo vanaf 40 na Christus in Rome al waar het paradijs lag,’ glimlachte ze.

‘Des te interessanter dat keizer Nero twee decennia later twee officieren op een ontdekkingsreis stuurde naar de Nijlbronnen met hulp van de “koning van Ethiopia”. Later schreef de Romeinse historicus Ammianus Marcellinus dat de Nijl per gebied anders heette.

Gina glimlachte tevreden. Ze voelde aan haar oren dat het vliegtuig boven het Ethiopisch Hoogland afdaalde naar de hoofdstad Addis Abeba aan de zuidelijke rand van het bergmassief.

‘Met onze volgende vlucht vliegen we straks met een propellervliegtuig lager over het Ethiopisch Hoogland,’ zei Nicolas. ‘We krijgen de unieke kans als eersten de Pison en Tuin van Eden van nabij uit de lucht te herkennen.’

CELEBRATING THE FIRST FEMALE CAPTAIN ON OUR NEW BOMBARDIER Q 400, las Gina op de bus die hen naar het propellervliegtuig reed. Op een grote foto eronder lachte de pilote hen toe. In Addis Abeba stapten ze direct over op de binnenlandse vlucht naar de provinciestad Bahir Dar aan het Tanameer, ruim driehonderd kilometer noordelijker.

Dankzij de lagere vlieghoogte keek Gina een halfuur later vanaf haar linker raamplek uit over het Ethiopisch Hoogland. Dat rees als een grote vruchtbare steenpuist uit de vlakte op, vanwege de vele hoge bergen ook wel het Dak van Afrika genoemd. ‘Het grootste vulkanisch massief van Afrika,’ zei Nicolas. ‘Dat past bij de opmerking dat in het paradijs een rivier ontspringt. Rivierbronnen liggen altijd hoog. En van afstand lijkt het inderdaad een ommuurde tuin.’

‘De Tuin van Eden.’

‘Het Hebreeuwse “gan Eden” en de Tuin van Adn in de Koran. Het betekent zowel vlakte als diepe bron: die dubbele betekenis past perfect bij de Ethiopische Hoogvlakte én het Tanameer.’

Ze vlogen eerst schuin over de Muger, een zijrivier van de Blauwe Nijl. Vijf minuten later kruisten ze de Blauwe Nijl zelf, een diep in de bergen ingesleten rivier. Als een ruim een kilometer diepe slotgracht beschermde deze over negenhonderd kilometer lengte in een grote cirkel het paradijs.

‘We vliegen over de baarmoeder van de mensheid, met de Nijl als navelstreng,’ zei Nicolas. ‘Dat dit bergmassief van over de grond zo moeilijk toegankelijk is, verklaart dat Ethiopië als enige Afrikaanse land nooit is gekolonialiseerd. Pas vanaf 1926 bracht de Brit Robert Cheesman deze witte vlek in kaart, volgens hem de laatste grote Afrikaanse ontdekkingsreis: een achtjarige helse expeditie langs de gevaarlijkste rivier van het continent. Beloning was het avontuurlijke gevoel als eerste alles te overzien, de kick van de ontdekkingsreiziger.’

‘Dat gevoel bekruipt me ook een beetje,’ zei Gina. ‘De echte locatie van het paradijs is een witte vlek op de Bijbelse kaart. Dat we daar als eerste bewust overheen vliegen geeft ons een unieke voorsprong. We zien wat anderen nog niet zo zagen.’ Ze wees naar de rechterkant van het vliegtuig. ‘In die oostelijke richting zijn Adam en Eva uit het paradijs verdreven. Hun nazaten leefden daar ten oosten van het Ethiopisch Hoogland.’

Hij keek haar enthousiast aan. ‘Het wordt steeds mooier. Ten oosten van het bergmassief loopt de Grote Riftvallei. Dat is een zeer vruchtbaar gebied met in Ethiopië de oudste resten en werktuigen van de *Homo sapiens*: langs de Omorivier en bij het dorp Herto, 160.000 tot 200.000 jaar oud.’

‘Niet in het hoogland zelf?’

‘Nee, en dat klopt als de eerste twee mensen inderdaad daaruit wegtrokken. Zo lieten ze geen skeletten achter.’

‘Dan ligt de Tuin van Eden in een groter gebied dat Eden heette?’

‘Goed mogelijk. Tegenwoordig heet de zeekust daar de Golf van Aden. De oude Egyptenaren bedoelden met het Land van Poent het hele gebied vanaf de kust. Hun Land van de Goden was daarbinnen een kleiner stuk, het paradijs van Hatsjepsoet met de bergplateaus.’

Hij wees in oostelijke richting. ‘Boven dit bergmassief vliegend, zie ik voor me hoe Gilgamesj vanuit het oosten dit paradijs bereikte. Dat kleitablet van je vader is een belangrijke sleutel!’

‘Met dat ruim vijfduizend jaar oude tempeltorensymbool uit de omgeving van Uruk, de plaats waar Gilgamesj heerser was?’

‘Ja. Als hij het verhaal al kende dat de torenbouwers vanuit het paradijs een oostwaartse tocht hadden gemaakt, moest hij het paradijs in westelijke richting zoeken.’

‘Dan was het niet zo gek dat ze later in Babylon dachten dat het paradijs in het westen lag, net als de Grieken,’ zei ze.

‘Exact. Gilgamesj kon de in het westen ondergaande zon als baken gebruiken. Vanaf de Perzische Golf de Arabische kust volgend, bereikte hij zo vanzelf de Golf van Aden. Als hij vanaf daar rechtdoor de zee overstak, landde hij na circa dertig kilometer op de Oost-Afrikaanse kust. Volgens Günther trotseerde hij één keer een echte zee. Dat was denk ik die Golf van Aden.’

‘Golf van Eden?’

‘Misschien. Aden heette ruim tweeduizend jaar terug Eudaemon met Eudae als mogelijke kern. Daarbij kan net als bij rivieren de naam Eden later aan het verhaal zijn toegevoegd.’

Hij keek weer naar buiten. ‘Ik zie in ieder geval voor me hoe de expeditie van Gilgamesj over zee in westelijke richting varend de Afrikaanse kust bereikte. Misschien kenden de Grieken zo het verhaal over de Elysische vlakte die in het westen aan de rand van een oceaan lag.

‘Dan ging Gilgamesj net als de Egyptenaren bij die kust aan land.’

‘De Mesopotamiërs meenden van donkere mensen af te stammen. Bij het aan land gaan zullen de eerste ontmoetingen het gevoel gegeven hebben dat hij goed zat. Gilgamesj wordt in het epos geïntroduceerd als de man die de oerbron aanschouwde en een meer zo groot als een zee ontdekte. Zoekend naar die binnenzee, konden lokale gidsen hem vertellen dat die te vinden was door de ondergaande zon te volgen. Het Tanameer ligt namelijk vrij exact ten westen van de golf van Aden. De dalen waarmee je de Ethiopische hoogvlakte bereikt, lopen vaak in die oost-west richting. Volgens het epos volgde hij het zonnepad, vermoedelijk door zo’n dal.’

‘Een oost-westpad zoals in die Leidse offerkapellen,’ zei Gina. ‘En tegelijk een spiritueel pad, op zoek naar zijn geheime oorsprong. Misschien wel de tegengestelde route waarmee Adam en Eva het paradijs verlieten.’

‘Wie weet. Onderweg zag Gilgamesj de Marshu, de Tweelingberg. Dat doet me sterk denken aan de curieuze basaltpieken en sneeuwbergen van het Simiengebergte in de buurt van het Tanameer. Daarvan is de Ras Dashan, met ruim vierenhalf kilometer de hoogste berg van Ethiopië en noordelijk Afrika, een sneeuwberg. Dat past bij de unieke combinatie van hitte en sneeuw die Gilgamesj trotseerde. Uiteindelijk bereikte hij een meer zo groot als een zee, wat past bij het Tanameer.’

Hij klikte zijn gordel vast omdat de daling begon. ‘Het Tanameer wordt gevoed door zeven bergriviertjes,’ vervolgde hij. ‘Het meer was zo bezien één grote riviermond wat kan verklaren dat het epos spreekt van de mond van rivieren. Gilgamesj keerde volgens het epos terug als de man die zag wat geheim is, ontdekte wat verborgen is, en oeroude verhalen meebracht.’

Ze staarde naar de hoogvlakte waar de kindertijd van de mensheid begonnen zou zijn. Het werd steeds overtuigender. Ze kon niet wachten het Tanameer te zien, de oerbron van de Nijl, de oerbron die expedities van Gilgamesj en Nehsi mogelijk al aanschouwden, in Evaland!

Bahir Dar leek op het eerste oog een lange met palmen omzoomde boulevard langs het Tanameer, zo leerde hun korte verkenning. Wandelaars flaneerden over het roze trottoir, sommigen met opgestoken paraplu tegen de zon. Een oude gebogen man wachtte bij zijn weegschaal op klanten die er zelf geen bezaten. Achter hem stonden kleurige reclameborden, de letters van het eeuwenoude Ge'ezschrift onleesbaar. Het ruim tachtig kilometer lange meer leek een zee zonder land aan de verre horizon. Aangemeerde bootjes klotsten op de golven, bewogen door een verkoelende bries. Zwaar beladen vrachtwagens raasden voorbij, ingehaald door tjoekende driewieler-taxi's. Aan de overzijde omzoomden lage kantoorgebouwen en andere ruime panden de stad. Als een coulisse schermden ze arme wijken af. Nieuwsgierig verlieten ze de boulevardzone. Een modderig zijpad voerde langs weggezakte vlechtwerkwanden met rieten daken. Op de chaotische markt verderop torsten vrouwen metershoge lasten op hun hoofd. Kippen fladderden paniekerig in een kooi. Gelaten staarde een wachtende trekezel naar een afgebroken kippenvleugel op de grond. Het open riool prikkelde Nicolas' neus. Het paradijs leek ver weg.

Terug in het hotel wilde Gina zich voor het avondeten omkleden. Hij pakte op zijn kamer zijn tablet. Met het Genographic Project was zijn DNA gemeten, en de uitslag was binnen: een wereldkaart met pijlen. 'Mijn oorsprong uit Oost-Afrika, 200.000 jaar terug. Dit moet ik Gina laten zien!'

Op weg naar het hotel-restaurant trilde zijn telefoon. Een WhatsApp-bericht van spionagevriend James uit Beiroet. James had op zijn verzoek het politierapport opgespeurd van het ongeluk waarbij Gina's vriend Silvano omkwam. Het was duidelijk, de remmen van zijn oldtimer hadden gefaald. Gina bleek totaal onschuldig.

In het restaurant ontstak de ober op tafel een kaars. Als bestek diende de typisch Ethiopische *injera*, een grijzige dunne pannenkoek met sponsachtige gaten en een lichtzure smaak. Met hun rechterhand trokken ze een stuk los en pakten daarmee van een ander bord groente en vlees, als een kleine sandwich. Het lokaal gebruik respecterend, hielden ze hun onreine linkerhand onder tafel. Met de vaak primitieve latrines praktisch. Ze dronken er een Gouder bij, de bekendste lokale rode wijn. Nicolas vertelde haar over het rapport. Gina reageerde geschokt. Daarna kalmeerde ze, en liet zich achterover zakken.

'Ik hield mezelf vijf jaar voor de gek. Als hij die oldtimer beter had laten nakijken, leefde Silvano nog. Hij zorgde altijd prima voor de auto's van zijn klanten. Voor die van hemzelf nam hij te weinig tijd. Triest, heel triest!'

'De beste chauffeurs maken fouten. Misschien besefte je dat onbewust, en rij je daarom defensief.'

‘Dan heeft mijn onderbewustzijn dat knap voor me verzwegen. Ik hoor onze gnostische vriend Rafaël weer praten: verblind door een waanbeeld. Heel verwarrend.’ Ze verschoof onrustig haar glas.

Het was genoeg zo. Hij sneed een ander onderwerp aan: ‘Tijdens mijn bijna-doodervaring in die tombe voelde ik niet alleen een warme relatie met mensen uit het heden, maar ook met mensen uit het verleden. Wat ik net op mijn hotelkamer zag, verhevigde dat gevoel.’

‘Hoe?’

‘Mijn cellen bevatten de geschiedenis van mijn voorouders, tot in dit paradijsgebied, en dat geldt voor iedereen. We zijn in feite een wandelend geschiedenisboek.’

Hij pakte zijn tablet en toonde het wereldkaartje van National Geographic. ‘Ze verzamelden afgelopen jaren het DNA van bijna een miljoen mensen uit meer dan honderdveertig landen. Dit is mijn verhaal. Die pijl toont de trektocht van mijn voorouders, en die van de meeste niet-Afrikanen, ongetwijfeld ook die van jou. Grofweg vijftigduizend jaar geleden, de tijd dat de pictostorie begon, verlieten ze Oost-Afrika noordwaarts richting Egypte en trokken deels verder het Midden-Oosten in.’

‘De tocht van Seth en zijn nazaten,’ zei Gina.

‘Seth werd 912 jaar. Hij kan tientallen generaties symboliseren die zich langzaam verplaatsten richting Egypte. Die volgende pijlen tonen de verdere verspreiding vanuit het Midden-Oosten, in mijn geval naar Europa.’

Hij wees op het kaartje. ‘Die aanvankelijk kleine pioniersgroep ontmoette buiten Afrika neanderthalers, tot dan de enige mensachtigen buiten het Afrikaanse oercontinent. De eerste pioniers hadden met hun seksueel contact. Daardoor dragen hun nazaten, de meeste niet-Afrikanen, een paar procent neanderthaler DNA in zich, wij ook ongetwijfeld. Hoewel robuuster gebouwd, stierven die neanderthalers uit. Mogelijk organiseerde onze soort zich beter, ik denk mede dankzij het oorsprongsverhaal.’

‘Gered dankzij een verhaal?’

‘De omvang van grotten en begraafplaatsen toont dat neanderthalers in kleine groepjes van tien tot vijftien leefden, tegen al snel zestig bij de *Homo sapiens*. De Israëlische filosoof en historicus Yuval Noah Harari oppert in zijn boek *Sapiens* dat een gedeelde mythe hielp grotere groepen bijeen te houden. Hij noemt het mythische lijm die het groepsgevoel en daarmee de groepsomvang versterkte.’

Hij wees naar de brandende kaars. ‘Opgravingen suggereren dat *Homo sapiens* vuur anders gebruikte en zich waarschijnlijk net als jager-verzamelaars rond het kampvuur verzamelde, een ideale plek om ervaringen en verhalen te delen. Ik denk dat het oorsprongsverhaal die reddende mythische lijm was. Door duizenden jaren kampvuurverhalen zijn we als

mens zo gefascineerd geraakt door onze oorsprong.’

‘Ik hoor het kampvuur knisperen,’ zei Gina. ‘En wij zijn het daar vertelde oerverhaal op het spoor.’ Ze staarde naar de kaars. ‘Die ontmoeting met de neanderthalers doet me denken aan de giganten op aarde uit Genesis. Die leefden in “het verre verleden” toen er “steeds meer mensen op aarde” verschenen. God keurde af wat die giganten bedachten en deden. Daarom besloot hij ze allemaal te doden. En inderdaad zijn de neanderthalers uitgestorven.’

‘Interessant,’ zei hij. ‘Het zou verklaren dat die giganten alleen voorkomen in verhalen buiten Afrika. Een vage herinnering aan de robuuste neanderthalers kan simpel zijn doorgegeven. Mijn colleges pictostorie tonen hoe de mens eerder dan lang gedacht, verhalen uitbeeldde. Rotstekeningen worden tegenwoordig gedateerd door natuurkundig de ouderdom van de houtskool en dunne afzettingslagen te bepalen. Daardoor doemt het beeldtijdperk van de pictostorie op uit de mist.’

Hij pakte zijn tablet. ‘Deze rotstekening is van het Indonesische eiland Sulawesi, waarschijnlijk ruim veertigduizend jaar oud. Mannen met speren of touwen jagen op kleine buffalo‘s en wilde varkens. Een visueel verhaal. Bij het Duitse Hohlenstein-Stadel is een circa veertigduizend jaar oud beeldje gevonden van een man met leeuwenkop, de Leeuwmens.’

‘Een tocht en strijd tegen monsters viel dus uit te beelden toen de Seth-groep het paradijs grofweg vijftigduizend jaar geleden verliet,’ zei ze.

‘Ja. Die grotten bleven vaak duizenden jaren een schuilplaats zodat een eenvoudig verhaal kan zijn doorgegeven of herontdekt. Beeldjes konden een monsterverhaal illustreren, mede door vrouwen verteld.’

‘Vrouwen?’

‘Vaak zie je in grotten de omtrek van handen geschilderd, wellicht een signatuur: “met deze hand getekend.” Vrouwenhanden zijn herkenbaar aan de relatief korte ringvinger. Tekenend met rechts, trek je de contouren rond je linkerhand, precies zoals op die tekeningen. Die handentekeningen zijn dus van de tekenaars. Archeoloog Dean Snow onderzocht er ruim dertig in drie grotten in Spanje en Frankrijk: driekwart was vrouwelijk.’

Ze keek met een speelse glimlach. ‘We overleefden de neanderthalers dankzij de vrouw die verhalen tekende en doorgaf. De gnostische Eva die Adam wijsheid schonk. Ik zou dat eerder in de verdwenen Genesis verwachten dan dat absurde ribverhaal.’

Hij moest lachen. ‘Ik zie je graag als reddende engel. Maar wetenschappers weten niet eens zeker of de neanderthaler door de mens is uitgestorven. Er zijn aanwijzingen dat ze het toch al moeilijk hadden.’

‘Het gaat erom dat we krachtig genoeg waren om ons niet door hen te laten uitmoorden.’

‘Het verhalen verzinnen zit in ieder geval in jouw vrouwelijke DNA,’ lachte hij. ‘Ik zie voor me hoe onze beider voorouders meetrokken in die kleine Seth-groep en bij hetzelfde kampvuur luisterden naar het oerverhaal. Dat beeld is voor mij al mooi genoeg.’

‘Een kinderhand is snel gevuld,’ zei ze glimlachend. Ze wees naar het beginpunt van de pijlen op de wereldkaart. ‘En Adam en Eva?’

‘Een meesterlijke samenvatting van een complexe geschiedenis. Ons DNA gaat terug tot één genetisch zichtbare Adam en één genetisch zichtbare Eva. De mensachtigen van voor die tijd lieten geen DNA achter in onze levende cellen. Dat DNA zit alleen in opgegraven skeletten. Het paradijsverhaal is het verhaal dat in onze levende genen staat gegrafeerd.’

Hij hield tien vingers op. ‘Het is een grappig toeval dat het tien genetische stappen is van Adam naar de groep die ruim vijfduizend jaar geleden in het Midden-Oosten leefde, de tijd van Noach. Genesis telt tien generaties van Adam tot Noach. Met tien vingers waren we al vroeg gek op het getal tien.’

‘Net zoals het toeval is dat de mens volgens Genesis maximaal honderdtwintig jaar oud wordt,’ zei Gina, ‘opgeschreven in een tijd dat de gemiddelde levensverwachting rond de vijfentwintig lag. Tot op heden is jouw landgenote Jeanne-Louise Calment de enige mens die de honderdtwintig gehaald zou hebben, waarbij er enige twijfels zijn over de juistheid van jullie Franse registratie. Puur toeval natuurlijk dat die honderdtwintig nog steeds een magische grens is.’

‘Dat moet wel. Zoals je zelf aangeeft konden ze dat in de tijd van de Bijbel niet weten.’

‘Zé konden dat inderdaad niet,’ zei Gina. ‘Er moet meer zijn. Maar trek vooral zelf je vrijdenkende conclusies. Noem het toevallige symboliek, zit je altijd goed.’

Ze keek weer naar de kaart. ‘Wat is die tweede pijl vanuit Oost-Afrika, in oostelijke richting via de kust van India naar Indonesië en Australië?’

National Geographic toont twee grote “Out of Africa” migraties. Minimaal zestigduizend jaar geleden vertrok een eerste groep oostwaarts. Van nog levende jager-verzamelaars weten we dat conflicten nogal eens de reden zijn voor zo’n afsplitsing.’ Hij wees naar de kaart. ‘Omdat de zeespiegel destijds ruim honderd meter lager stond, konden zij vanaf Oost-Afrika direct oostwaarts naar het Arabische schiereiland oversteken. Vanaf daar liep je met dat lage water via de kust helemaal tot in Indonesië door, in de praktijk waarschijnlijk een tocht van duizenden jaren verspreid over vele generaties. Het laatste stukje naar Australië moest wel overzee, maar was te doen. Aboriginals en Papoea’s hebben het DNA van die eerste Out-of-Africa groep. Uiterlijk zijn er sterke overeenkomsten met de oudste nog levende jager-verzamelaars in Afrika, zoals krulhaar en een donkere huid.’

Hij vertelde over de Kakadu Aboriginals in het noordelijke puntje van Australië bij Arnhemland en de Van Diemen Golf. Die vertellen nog over Wuraka die in een ver verleden vanuit het westen via zee aankwam en de opkomende zon volgde. Al snel steeg de zeespiegel en raakte Australië geïsoleerd totdat begin zeventiende eeuw Nederlanders er voet aan wal zetten. Het Wuraka verhaal is oeroud. Hij pakte de fles Aqua mineraalwater van tafel. ‘Aka is een oeroud prehistorisch woord voor water dat je in veel talen tegenkomt. Misschien zit dat in die naam Wur-aka.’

‘Die afscheiding klinkt dan mogelijk door in de ruzie tussen Kaïn en Abel,’ zei Gina, ‘de zonen van Adam en Eva. Nadat Kaïn zijn broer Abel vermoordde, moest hij volgens Genesis naar het oosten vluchten. Precies als die groep. Als Seth de tweede Out-of-Africa groep symboliseert, symboliseert Kaïn de eerste groep. Wuraka was van hen de laatste generatie die Australië bereikte.

Hij voelde weer de sensatie van een ontdekking. ‘Het plaatje gaat steeds beter passen: het verhaal van de broedermoord als simpele herinnering aan de afsplitsing. De Seth-groep nam die herinnering mee, wat verklaart dat ze in het oude Egypte een vergelijkbaar verhaal van een broedermoord kenden.’

‘Je weet hoe imposant de zon bij de Hatsjepsoet-tempel als een vuurbal in het oosten opkwam,’ zei Gina. ‘Best begrijpelijk dat die zon Wuraka op onweerstaanbare wijze naar het oosten lokte.’

Hij knikte. ‘Wuraka was niet de enige. Adam en Eva verlieten in die oostelijke richting het paradijs, Wuraka’s verre voorvader Kaïn vertrok in die richting en de nazaten van Seth verlieten vanuit Egypte via de enige landbrug Afrika in oostelijke richting naar de Toren van Babel. Die oostelijke trek is een rode draad in Genesis. Het toont de pioniersgeest die diep in ons zit.’ Hij zweeg even. ‘Daarom had je vader misschien een stuk van de sfinx. Die kijkt al vierenhalfduizend jaar als een wachter in oostelijke richting uit over die landbrug. Misschien inspireerde de sfinx tot het beeld van de oostelijke wachters.’

‘Op die wereldkaart wijzen bijna alle pijlen oostwaarts,’ zei Gina. ‘De laatste groep verliet zo Siberië en trok oostwaarts Amerika in. Zo trok de opkomende zon als een magneet de mensheid over de aardbol. Het oerkompas van de pioniers.’

‘Vandaar die fascinatie met de zon in veel culturen,’ zei hij. ‘Het resultaat is met DNA in ons lijf gegrift. Er ligt een onzichtbaar DNA web over de aarde dat ons allen verbindt. Het voelt alsof ik hier mijn verloren identiteit een beetje terugvind, de geheime oorsprong die ik in mij draag.’

‘Dat bedoelde mijn vader wellicht met de oostdeur van de uittocht. Zoals de mensen via een oostdeur het oercontinent verlieten, zo verlaat je in de Taffeh-tempel de oerheuvel via de oostdeur. Ook die Leidse offerkapellen

verlieten we via een oostdeur, de richting van het land van de levenden, richting de opgaande zon.’ Ze zweeg even. ‘Eigenlijk nog niet zo gek dat we van oriënteren spreken. Dat geeft letterlijk aan dat we de Oriënt opzoeken, het oosten. Door diezelfde oostelijke oerfixatie zagen we het echte paradijs eeuwenlang over het hoofd.’

Hij glimlachte. ‘Het paradijsverhaal vat het globale plaatje kernachtig samen. Zowel wat betreft de genetisch zichtbare Adam en Eva als die uittochten. De werkelijkheid is complexer met uitgestorven vroege pioniers en groepen die terugkeerden. Maar de essentie zie ik terug in het paradijsverhaal. Een beeld dat dankzij onze ontdekking bruikbaar wordt voor de wetenschap.’

Hij draaide de tablet een kwartslag. ‘Onder christelijke invloed werd de bovenkant van veel middeleeuwse kaarten op het oosten gericht met bovenaan het paradijs. Zoals de Egyptenaren in feite op hun kaarten het paradijs ook boven hielden, bij hun in het zuiden. Was die Nehsi-kaart maar eerder ontdekt.’ Hij zweeg even. ‘Pas vanaf de late Middeleeuwen kwam het noorden steeds vaker boven te liggen zoals we de kaarten nu kennen. De Europese makers stelden uiteraard hun continent centraal, wat het mondiale kaartbeeld blijvend bepaalde, met nog steeds het nulpunt bij het Engelse Greenwich.’

‘Mijn Italiaanse landgenoot Marco Polo zocht met die middeleeuwse kaarten het paradijs in het Verre Oosten. En later Columbus, nog niet beseffend dat hij de andere kant op was gevaren en een nieuw continent had ontdekt.’

Nicolas wees schuin omhoog. ‘Het oosten blijft trekken. Raketten lanceren ze in oostelijke richting. De draaiing van de aarde geeft in die richting een extra zwiep van bijna zeventienhonderd kilometer per uur. De richting die de mens vanaf de oorsprong aantrok, is de richting waarin we de aarde met raketten verlaten. Ook zo behoudt het woord oriëntatie zijn diepere betekenis. Verleden en toekomst ineen.’

Gina nam de laatste slok van haar Ethiopische koffie. ‘Ik wil morgen dat Tanameer op, varen op onze oerbron waar de wereldreis van de mensheid begon. We gaan de bron van de Pison met eigen ogen aanschouwen, als de eerste ontdekkingsreizigers die dat beseffen.’

Er hing een grijze lucht boven het Tanameer. De wind trok aan, de witte motorboot stampte op de golven. Schuimend spatte het water op het doorzichtige windscherm. Gina gebruikte haar rechterhand als scherm. Nicolas voelde overslaande waterdruppels op zijn gezicht regenen. Zwijgend hield de stuurman met zijn zwarte Yamaha-buitenboordmotor koers.

‘We varen over de paradijsbron, de watertoren van Afrika,’ schreeuwde Gina opgewonden boven de bruisende herrie uit.

Na een bocht naar rechts doemde een kleine baai op: het beginpunt van de Nijl. Als een bewaker dook een nijlpaard op uit het water en staarde hen uit de verte waakzaam aan. Iets verderop schoof, als een sluipende krokodil, een man over het water in zijn *tanqwa*: een soort papyrus kano van het Woitavolk, eters van rauw nijlpaardenvlees.

‘Kijk,’ wees Nicolas naar de drijvende rietbundel met omhoog gebogen voor- en achtersteven. ‘Precies zo’n boot als op die Leidse paradijswand.’

Gina wees op de oever met lavastenen en riet. ‘Genoeg riet hier.’

Hun stuurman wendde de voorsteven naar het vlakbij gelegen Debre Mariam, het eilandklooster van Maria bij het beginpunt van de Nijl. Uit de rijk begroeide oever stak een met dunne boomstammen beklede steiger, scheef weggezakt, vol gaten; voor het vijfentwintigtal priesters en monniken de enige verbinding met de buitenwereld. In verlatenheid levend, stille hoeders van de paradijsbron.

‘Ik denk dat we de eerste bezoekers zijn die zich realiseren dat ze een eiland in het echte paradijs bezoeken,’ zei Nicolas opgetogen. ‘De witte vlek op de Bijbelse kaart.’

Het hout van de steiger piepte klagend toen ze naar de stenen oeverkade liepen waar een pas gemaakte *tanqwa* rechtovereind stond. Het kloosterpad voerde langs donkergrijze lavagrond met groente, mango’s en bonen voor de beroemde Ethiopische koffie, een van de weinige geneugten voor de zelfvoorzienende monniken. Erachter groeiden vijgenbomen, de boomsoort van de paradijsverhalen.

De centrale kloosterkerk was Afrikaans rond zoals de hutten op het Hatsjepsoet-reliëf, maar dan omringd met stenen zuilen en bekroond met een koptisch kruis. Kleurige schilderingen van Maria en andere Bijbelse taferelen sierden de gebogen achtermuur, een overdekt beeldverhaal zoals de zuilengalerij van Hatsjepsoet.

In de kloosterbibliotheek iets verderop, ontving een monnik hen met devote glimlach. Een witte mantel en een tulband om zijn hoofd gewikkeld, een geelkoperen kruis in de hand. Achter hem iconen, processiekruisen en handgeschreven boeken in het oude Ge’ez. Nicolas herkende joodse invloeden

in de zevenarmige geelkoperen kandelaar en een kruis met davidster. De Ethiopische christenen kenden joodse gebruiken zoals de besnijdenis, de sabbat en de voorkeur voor rein voedsel. Hij wees naar de kandelaar.

De monnik glimlachte. ‘Eeuwenlang was er contact met de joodse gemeenschap die enkele decennia terug naar Israël is gevlucht. Daar is hun Orit. Die bevat de vijf boeken van Mozes, en die van zijn bestuurlijke opvolgers: Jozua en de Rechters, plus het boek Ruth dat in die tijd speelt. Dat was voor hen de kern, de Octateuch, Grieks voor ‘De acht rollen’. De Orit is in Ge’ez vertaald, gebaseerd op de Griekse versie uit Egypte.’ Ze bekeken nog wat codices en namen afscheid.

Buiten streek Nicolas neer op een stenen muurtje. ‘Wat goed dat we hier zijn,’ zei hij enthousiast, ‘vanaf dit vredige kloostereiland bezie ik die teksten vanuit een totaal ander perspectief.’ Met opgetrokken wenkbrauwen ging ze naast hem zitten. ‘Hoezo?’

‘De christenen en joden delen hier de Griekse vertaling als gezamenlijke basis, net als de joden en christenen in Egypte. De kopten namen zelfs de Griekse letters over.’ Hij legde het zilverstuk van Ptolemaeus en het muntje uit Ethiopië tegen elkaar op zijn hand. ‘De gedeelde Griekse basistekst schiep een zekere harmonie die ik terugzag in die zevenarmige kandelaar.’ Hij keek haar aan. ‘Ik zie nu pas dat Palestina de uitzondering was omdat de joden daar nog wel Hebreeuws lazen en met de christenen in Caesarea fel debatteerden over de juiste tekst. Daardoor werd het ons bekende paradijsverhaal een compromistekst, wat ik de Caesareaanse Genesis noem.’

Hij sloot even zijn ogen. ‘Toen die monnik over die Octateuch begon, zag ik de Leidse codex voor me omdat daarin alleen die boeken staan. In feite ligt in Leiden veruit het oudste voorbeeld van wat ik een discussiebijbel zou willen noemen, de vergeten laatste getuige van dat debat met de joden.’

‘Nooit van gehoord.’

‘Logisch. De term discussiebijbel verzin ik zelf, en het grotere belang van die Leidse codex is nog onbekend. Kerkvader Origenes werkte in Caesarea en schreef halverwege de derde eeuw over de situatie daar. De christenen discussieerden stevig met de grote Joodse gemeenschap in die stad en omgeving over de juiste Bijbeltekst, een debat dat nog lange tijd voortduurde, vooral per brief. In een brief aan zijn collega Africanus schreef Origenes dat de tekstcommentaren daarin steun boden. Hij klaagde dat te vaak werd toegegeven aan de druk om de Hebreeuwse versie over te nemen en noemt een passage uit Genesis als voorbeeld dat de Griekse vertaling wel degelijk beter kon zijn.’

Hij spreidde zijn handen wijd uit elkaar. ‘De bibliotheek van Caesarea herbergde een door Origenes geschreven lijvige Bijbelse studiereeks, de beroemde Hexapla, die helaas net als de bibliotheek is verwoest. Die bevatte

woord voor woord een uitleg over de vele tekstvarianten, een levenswerk van naar schatting een vijftiental loodzware codices met zo'n zesduizend bladzijden. Wie buiten Caesarea discussiebrieven schreef, kon daar niet bij. Als handzame samenvatting bood de Leidse discussiebijbel voor de cruciale boeken de erkende tekst met discussiepunten. In de brede kantlijnen was er ruimte voor aanvullend commentaar.'

'Vonden christenen al die acht boeken belangrijk, anders konden ze een deel van de kritiek simpel negeren.'

'Het belang blijkt uit christelijke Bijbelcommentaren op die Octateuch. Jozua werd in het Grieks hetzelfde geschreven als Jezus en diende in christelijke ogen als een belangrijk voorbeeld, en het verhaal van de voorbeeldige vrouw Ruth trok de aandacht omdat Jezus volgens de Evangeliën een verre nazaat van haar was.' Hij zweeg even. 'Los van de vraag of het een discussiebijbel was: de Leidse codex is in ieder geval het veruit oudste bewijs dat aan de Griekse vertaling flink is gesleuteld en in Genesis misschien zelfs complete passages zijn verplaatst.'

'Zoals het ribverhaal.'

'Mogelijk. Het begint ernaar uit te zien dat het ribverhaal rond 500 voor Christus in de Babylonische Genesis en ruim twee eeuwen later in de Egyptische Genesis nog een apart verhaalelement vormde. En destijds waarschijnlijk ook in Palestina in de Hebreeuwse tekst waarvan Jubileeën rond 150 voor Christus direct was afgeleid. Ik vermoed dat kort daarna in Palestina in de Hebreeuwse versie het ribverhaal is geïntegreerd met het paradijsverhaal. Dat kan verklaren dat je het zo in al de latere bewaard gebleven Hebreeuwse teksten tegenkomt.'

'Ik zie met het integreren van het ribverhaal een gedeeld belang bij die joodse en christelijke geleerden: de tweederangspositie van de vrouw legitimeren.'

'De reden valt niet te bewijzen. Citaten in de Evangeliën uit onder meer Genesis tonen in ieder geval dat de vroege christenen al werkten met de Griekse vertaling. Ik denk dat ze in Palestina onder druk van de discussie vrij vroeg dat ribverhaal daarin integreerden, zoals eind tweede eeuw voor het eerst te zien is bij bisschop Theophilus uit Antiochië. In Caesarea schaafde later Eusebius nog aan de tekst. Het uiteindelijke compromis dat ik de Caesareaanse Genesis noem, kennen we uit de vijfde-eeuwse Codex Alexandrinus. Dat werd het ons bekende paradijsverhaal.'

'En de andere codices uit de laat-Romeinse tijd?'

'Die stonden in Caesarea en mogelijk in andere bibliotheken tot ver in de vierde eeuw op de planken, of nog langer. Je zou verwachten dat de Egyptische Genesis in Egypte zelf voortleefde. Vanuit Alexandrië klonk regelmatig het geluid dat je niet te veel naar tekstdetails moest kijken en meer

naar de betekenis van het gehele verhaal. Dat kon legitimeren die oude tekstversie te blijven gebruiken.'

'En toen kwam de nieuwe versie.'

'Onder Eusebius begon begin vierde eeuw het verspreiden van de aangepaste tekst die zeker ook Egypte bereikt zal hebben. Maar ik denk dat de oude Egyptische Genesis daar nog wel een tijd standhield, mogelijk het langst in afgelegen gebieden. In 367 was nog zoveel strijdig materiaal in omloop dat Athanasius daarover in zijn Paasbrief klaagde.'

'Uiteindelijk ging het mes erin.'

'Ik denk ergens tussen 367 en de Arabische inval rond 640. Wat en wanneer blijft een puzzel met nog te weinig stukjes. Het motiveert me wel om verder te speuren.'

Er kwam een oude monnik aanslenteren, een oud boek onder zijn arm geklemd. Hij streek naast Nicolas neer en lachte vriendelijk. Nicolas toonde op zijn mobiel een foto van een oude Ethiopische codex van het Johannes Evangelie uit zijn eigen collectie, ooit bezit van boekbandspecialist professor Janos Szirmai. De ogen van de monnik kregen een hemelse blik. 'Johannes,' prevelde hij.

Nicolas wees naar het oude boek.

De oude man glimlachte. 'Jubileeën, de kleine Genesis.' Hij keek naar Gina. 'Het is een oeroude aanvulling met bijvoorbeeld meer namen van vrouwen, zoals Awan, de vrouw van de naar het oosten gevluchte Kaïn. En de vrouw van Seth, Azura. Die namen staan ook in de Dode Zeerollen.'

In een flits zag Nicolas de Nehsi-kaart voor zich. Azura klonk als de volgens die kaart halverwege de paradijsrivier wonende Assurieten.

'Kennelijk ontbreken in de overgebleven versie van Genesis vrouwennamen,' fluisterde Gina.

Nicolas vroeg door. 'Het verhaal over de rib is in Jubileeën toch apart beschreven, voorafgaand aan het leven in de Tuin van Eden?'

De monnik knikte. 'Jubileeën is een strikt chronologisch verhaal, periode na periode beschreven. Er staat dat God de man schiep, en vervolgens uit zijn rib de vrouw. Pas daarna bracht hij beiden naar de Tuin van Eden. Vervolgens werden ze daar door de slang benaderd en aten het verboden fruit. Als straf moesten ze de tuin verlaten waar mirre werd gebrand. Eva kreeg toen haar naam en baarde Kaïn, Abel en Awan, de enige dochter, Seth en nog negen kinderen. Dat aantal staat ook in de Dode Zeerollen.'

'En waar lag de Tuin van Eden?'

'Volgens Jubileeën in het grotere gebied Eden. Bij een vuurberg: de vulkanische bergen in ons Ethiopisch Hoogland. Noordelijker lag het door de Egyptenaren beheerste Kush waar de Nijl Gihon heet. Het grote land ten westen daarvan heette volgens Jubileeën Afra met aan het eind Gadir. Dat de

Tuin van Eden hier ligt, staat ook in ons nog oudere Boek van Henoch.’

‘En Genesis en de andere boeken Van Mozes?’

‘Onze versie daarvan is veel jonger. We vielen lange tijd onder de patriarch van Alexandrië en kregen van daar in de vijfde eeuw de aangepaste Octateuch die we uit het Grieks in Ge’ez vertaalden. Daarin staat het anders. Maar Jubileeën is veel ouder.’ Zuchtend kwam hij overeind. ‘Als ik het u verder uitleg, ontneem ik u de kans het te begrijpen. Uw zoektocht is volbracht, en net begonnen.’

Nicolas wandelde met Gina naar de heuvelrand van het kloostereiland en streek met haar neer in het gras. Zwijgend staarden ze naar het tot rust gekomen Tanameer. Het voelde alsof zijn zintuigen zich wijd openden en onzichtbare DNA draden zijn huid deden tintelen. De ondergaande zon dompelde het meer in een paradijselijke gloed. Hij zag in gedachte een aardbol voor zich, bedekt met een web van onzichtbare draden dat de mensheid verbond met hun oorsprong hier.

‘De stervende zon,’ fluisterde hij. ‘Het doet me een beetje denken aan mijn bijna-doodervaring. Confronterend, en tegelijk onbeschrijfelijk mooi.’ Hij sloot zijn ogen. ‘Confronterend omdat je beseft dat het leven eindig is. Mooi omdat het dwingt na te denken over dat eindige leven: dat je letterlijke leeftijd kort is, je levenstijd.’ Hij keek haar aan. ‘Intens hoe het belang van naastenliefde tot me doordrong, een onbeschrijfelijk warm gevoel. Volgens mij was Jezus een man die dat had ervaren en uitdroeg.’

‘Liefde voor mooie vrouwen Nicolas?’

‘Wat ik voelde had niets te maken met seksuele aantrekkingskracht, en alles met het gevoel dat je geliefd bent omdat je goed bent voor anderen. Daarvoor hoef je niet jezelf op te offeren of te lijden. Integendeel, het is belangrijk om zelf gelukkig te zijn. Dat geluk breng je op anderen over, en dan weerkaatst het naar jezelf.’

‘Puur egoïstisch.’

‘Niets mis mee als dat me aanzet goede dingen voor anderen te doen. Misschien is het een in ons DNA gebouwd mechanisme, onderdeel van de mythische lijm.’

‘Die bijna-doodervaring klinkt een beetje als de extase die ik ervaar met pianospelen. Op zo’n moment voelt het alsof je dicht bij God bent. Ik denk dat jij zelfs nog dichterbij bent geweest. Het begin van het naar de hemel gaan,’ zei ze zachtjes.

‘Ik zie het anders: een droom die je eigen hersenen voor je afspelen. Zodanig dat het eeuwig lijkt te duren, de tijd bevriest. Het voelt als een eeuwig leven na de dood. Of het leven echt doorgaat maakt me niet meer zoveel uit. Die ervaring had ik. Geen korte kick als slotakkoord van het leven, maar een oneindig gevoel van geluk waar ik veel voor over zou hebben. Dat gevoel komt er weer als ik goed leef, als ik andere mensen gelukkig maak, en daarmee mezelf. Hoewel ik nog steeds niet geloof, kan ik me veel meer voorstellen bij jouw beeld van het hemelse paradijs. Spiritueel hebben we meer gemeen dan het lijkt. Misschien wel de tegenpolen van jouw horoscoop die elkaar aanvullen en aantrekken.’

Ze glimlachte warm. ‘En je geheime oorsprong?’

‘Dat moet ik nog bezien. Het is niet mijn Zwitserse oorsprong. Dat besef geeft me nieuwe ruimte. Minder binding met een land, meer met mensen, zo iets.’

‘Zo’n bezinning zou goed zijn voor de gehele mensheid,’ zei Gina, die haar ogen sloot. ‘Het ware paradijs herontdekken. Bijvoorbeeld als icoon van de te koesteren aarde. Niet alleen naastenliefde voor elkaar. Ook voor Moeder Aarde: naastenliefde en aardeliefde.’

‘Zoals de Voyager 1 even terugkeek naar zijn oorsprong,’ zei Nicolas. ‘Door die cameralens zagen we opeens veel duidelijker het belang van Moeder Aarde. Net als eerder met de Blue Marble. Het is goed soms afstand te nemen, je gewone standpunt los te laten.’

‘Ik vind het opmerkelijk dat de Blue Marble het onbewolkte Oost-Afrika toont, alsof een hogere macht ons rijp achtte voor die boodschap. Zicht op de kindertijd van de mensheid die ons de ogen kan openen.’

Nicolas keek haar aan. ‘Het roept bij mij vooral vragen op, vragen om over na te denken.’

‘Misschien is dat de bedoeling. Ik hoopte hier bij de oerbron een algemeen antwoord te vinden. Dat is er niet. Wel voel ik energie die motiveert om na te denken. Het helpt anders naar de wereld te kijken. Als een boek dat nooit uit is, wat je pas ontdekt als je het leest.’

Hij glimlachte. ‘Ongeacht je perspectief – vrouwelijk, mannelijk; religieus of niet - het is een prachtig oorsprongsverhaal. Het paradijsverhaal is van ons allemaal.’ Hij moest slikken. Van reizen wordt gezegd dat het een transformerende ervaring kan zijn. Dat was deze reis zeker.

Gina knikte. ‘En morgen gaan we naar de watervallen, het eerste hoofd waar de Nijl vanaf de oerbron omlaag begint te vallen. Bruisend water op zoek naar de mensen die haar lang geleden verlieten en vergaten. Een eeuwige lokroep terug te keren naar de bron.’

‘Ik ben er,’ riep Gina monter, de hoteltrap afdalend. Ze streek naast hem neer op het bruine leren bankstel in de hoek van de hotellobby, gekleed in een luchtig jurkje. Een onopvallend geklede man drentelde op hen af met formulieren in zijn hand. Hij kwam van het lokale toeristenbureau en wilde aan de hand van een vragenlijst weten waar ze naartoe gingen. Nicolas dacht aan de waarschuwing van James. ‘Als u de lijst hier neerlegt, dan vullen we hem zo in. We moeten nu even iets bespreken,’ zei hij resoluut. De man legde het formulier op tafel met een pen erbij. Hij zou het later wel ophalen. Geen probleem dat ze anoniem wilden blijven.

‘Niet handig om op te schrijven dat we naar de Nijlbrug en daarna de watervallen gaan,’ zei Nicolas.

Gina knikte.

‘Ik vul in dat we vandaag wat in de stad blijven en morgen het Tanameer op varen. Als het in verkeerde handen valt, is het weer een perfecte afleiding.’

‘Verstandig. En de scherf?’

‘Die heb ik voor de zekerheid onder mijn bed verstopt. Dat is veilig. Zoals James adviseerde heb ik een notitieboekje neergelegd. Toen ik terugkwam van het ontbijt zat de haar er nog tussen. En de afstand tot de bureaurand was exact gelijk gebleven. Niemand heeft het aangeraakt. Ik heb mijn nagel op de badkamerspiegel gelegd en dat zag er goed uit. Je zou bijna paranoïde worden. Maar mijn kamer is veilig.’ Hij keek op. ‘Daar is onze taxi.’

De Nijlbrug lag aan de rand van de stad, ongeveer een kilometer van het Tanameer.

‘Er ontspringt in Eden een rivier die de tuin bevloeit,’ zei Gina, leunend over de brugrailing. Nicolas vond het een bijzonder idee met haar over het begin van de paradijsrivier uit te kijken. Beneden in het stromende water dreven een paar nijlpaarden. Verder was er aan de rommelige stadsrand weinig te zien. Na vijf minuten stapten ze weer in om de waterval te bezoeken, zo’n dertig kilometer stroomafwaarts.

Ze reden een stuk terug door het centrum, en koersten via de zuidelijke buitenwijken naar het platteland, zo plat dat je bijna zou vergeten dat de hoogvlakte hier zo’n achttienhonderd meter boven zeeniveau ligt. De laatste stadshuizen verdwenen uit zicht. Op de stoffige wegen leek de tijd duizenden jaren teruggezet. Op het land zwoegde een boer achter een houten ploeg, voortgetrokken door runderen. Langs de weg slenterden landarbeiders en handelaren met hun waar. Hier en daar passeerden ze een dorp met ronde hutten, soms ook bouwsels van hout en golfplaat, en af en toe een wegdorp met wat winkels. De ijzerhoudende aarde kleurde rood. ‘Josephus beweerde

op basis van zijn versie van Genesis dat de naam Adam verwees naar “rode aarde”,’ mompelde Nicolas.

Ze pakte haar telefoon en toonde het bootje uit de Leidse offerkapel:

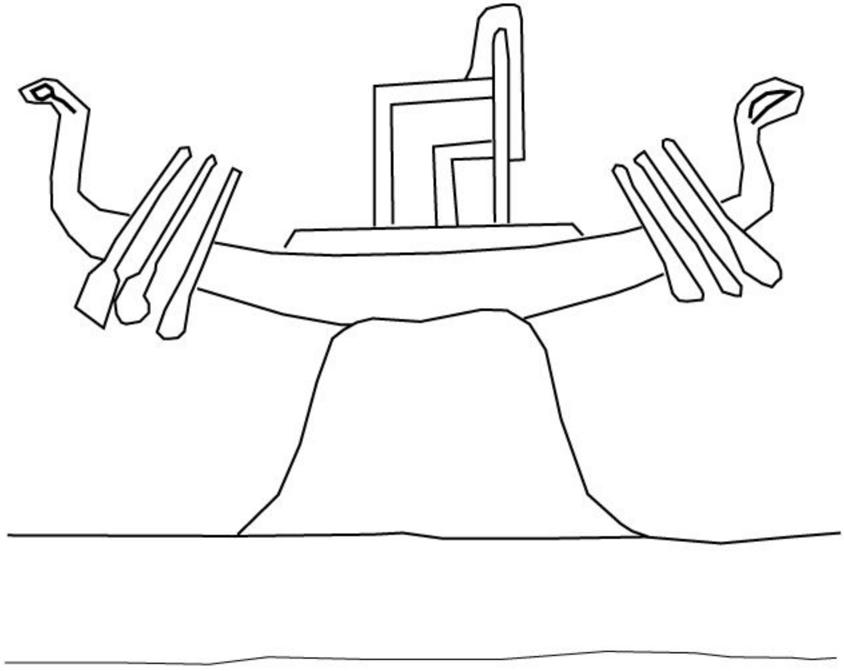

‘Eigenlijk doet dat plaatje me denken aan die papyrusboten die we op het Tanameer zagen, maar dan met twee koppen van de paradijsslang. En eronder de waterval die vanuit het Tanameer de Nijl voedt, die horizontale rivier eronder. Dat plaatje zit rechts op die kapelwand, dus in de zuidoosthoek, de richting van het echte paradijs. Bij het bootje stond in hiërogliefen Godsland, zoals God in de door hem geschapen Tuin van Eden rondliep. Misschien symboliseert dat bootje de Nijlbron, de watertoren van Afrika.’

‘Interessant. Judith Gesellensetter sprak in haar onderzoek naar deze afbeeldingen van een waterberg. Enfin, we zijn de eersten die zo naar die waterval gaan kijken.’

Na een flinke rit sloegen ze een hobbelige weg in naar de rivieroever. Bij de oever stonden een paar ronde rieten hutten. Ernaast zat een oude man in lang paarsrood gewaad, leunend op een handgesneden stok, met een door de zon gelooide donkerbruine huid, zilveren oorbellen en een rode wollen muts. ‘Deze Masai brengt u straks naar de motorboot die jullie de rivier overzet, vanaf daar wijst de weg zich vanzelf. Bel me als jullie klaar zijn,’ zei de chauffeur, en reed weg, een rode stofwolk achterlatend.

‘We wachten hier op de boot,’ zei de oude man in het paarsrode gewaad.

Zijn warme ogen straalden levenswijsheid uit. Hij wees hen naar twee afgezaagde boomstronken als zitplaats. ‘Jullie komen voor het paradijs?’

‘Ja, we zijn geïnteresseerd in ons oorsprongsverhaal,’ zei Nicolas.

‘Vergeet niet onze Afrikaanse verhalen. Volgens velen stond in het paradijs een heilige vijgenboom.’

‘Adam en Eva hulden zich in vijgenbladeren,’ zei Gina, ‘en in die Egyptische tombe zagen we de heilige sycamorevijg.’

‘Die importeerden de Egyptenaren uit dit gebied,’ zei de man met een glimlach. ‘En op het Tanameer offerden ze mensen aan de slang die regelmatig vervelt, symbool voor het eeuwige leven.’ Hij wees over de rivier. ‘De Shilluk die vroeger aan de westrand van de hoogvlakte leefden bij de Sobatrivier, vertellen dat ze ooit uit dit land van de goden kwamen. Ze trokken weg omdat ze ziek werden van het fruit. Hun leider was Reth.’

‘De Shilluk die Alexandrine bezocht,’ zei Gina opgetogen. ‘Met die oude leider bedoelt u Seth?’

‘Nee, ze noemen hem Reth, zoals de oude Egyptenaren later zijn gaan heten.’ Hij pakte zijn gekleurde mantel tussen twee vingers. ‘Ik ben een Masai. Mijn verre voorouders stammen uit dit Nijlgebied. Dat schijn je nog aan onze taal te kunnen horen. Mogelijk weken mijn verre voorvaderen uit na voedseltekorten met te veel bedorven fruit. Ze bleven hangen in wat nu het buurland Kenia is. Ik wilde terug naar mijn wortels. Daarom ben ik hier gids.’ Hij staarde naar een vijgenboom. ‘Die boomsoort is heilig, symbool van leven omdat ze heel oud worden. Bij die boom aanbidden we onze god Engai.’

‘Bedoelt u de god Enkai, van de Mesopotamiër Gilgamesj?’ vroeg Nicolas verbaasd.

‘Die ken ik niet. Onze god Engai komt voort uit de aarde. De schepper die nu in de hemel leeft, vrouwelijk en mannelijk tegelijk. Engai is onze Masai god, en die van onze buurstammen de Gikuyu, de Kamba, de Embu, de Meru en de Mbeere. Volgens onze traditie zijn onze voorouders geschapen in een hooggelegen gebied zoals hier.’ De Masai kwam moeizaam overeind en slenterde naar het bootje dat met pruttelende motor aanlegde. ‘Ervaar uw vergeten wortels,’ zei hij met een mysterieuze glimlach. ‘Onze wortels en die van alle aardbewoners.’

‘Bijzonder hoe die Afrikaanse oerverhalen doorklinken in het verhaal dat onze voorouders meenamen,’ zei Gina toen het motorbootje tjoekend de Nijl overstak.

‘Het paradijsverhaal lijkt wel een sneeuwbal,’ zei hij. ‘Rollend kleven er steeds meer ervaringen en verhalen aan vast. Hier in Afrika kennen ze de oerkern met boom en slang. In Egypte kom je een herinnering tegen aan het verlaten paradijs met de pratende slang, de paradijsrivier, Seth en de broedermoord. In het Midden-Oosten zijn de giganten aan de bal gekleefd, en

later de Toren van Babel en de vloed van Noach, de tiende naam van de DNA groepen.' Hij staarde in de verte. 'In Babylon maakte een priester er een mooie sneeuwpop van met een rib. Elders kleedden ze die pop aan met ogen en een neus om het herkenbaarder te maken, en drukte het sterker aan tot één geheel.'

Gina glimlachte. 'In dit warme ware paradijs smelt die verhullende buitenlaag weg. Ik denk dat bij het smelten de rib er vanaf valt. Terug naar de echte oerkern.'

De bestuurder van de roestige motorboot zette hen aan de overkant af. Vanaf daar wandelden ze met zijn tweeën langs de rivier. Hij kon zich voorstellen dat het er duizenden jaren geleden hetzelfde uitzag, omsloten door de grijze bergen die in de verte de rand van de hoogvlakte markeerden, de natuurlijke ommuring rond de Tuin van Eden. Ze passeerden een laatste magere herder met zijn al even magere kudde. Daarna waanden ze zich alleen, Adam en Eva in het paradijs.

De laagstaande zon overspoelde het uitgestorven landschap met een mystiek goudkleurig palet, alsof het de nagloed was van het eerste gouden menselijke tijdperk. Het poreuze grijze vulkaangesteente herinnerde hem aan de vurige stenen in de Bijbelse paradijsbeschrijving van Ezechiël, met op de achtergrond de vuurbergen bij de Tuin van Eden in Jubileeën. Over een oude platgetreden looproute volgden ze de rivier, die rechts van hen traag voortkabbelde. Iets verderop rees het geruis op van de "Tis Abia", de "Rook van de Nijl". Ze liepen door tot de rotsrand van de beroemde Nijlwaterval, vierhonderd meter breed. Beneden glommen bemoste stenen, besprenkeld door de neerslaande waterdruppels die samen op een rookwolk leken. In het stuifwater schitterde een regenboog.

'Wauw,' zei Gina. 'In Genesis symboliseert de regenboog tussen hemel en aarde het verbond tussen de hemelse God en de aardse mensen. Hoor het ruisende water. Alsof God tegen ons fluistert.'

Nicolas zag de tijd wegsmelten. Een verre voorouder kon zo achter een bosje of boom opduiken. 'We hebben het ware paradijs gevonden.' Teder sloeg hij een arm om haar heen.

'Dit is te mooi om waar te zijn,' fluisterde ze, en bleef naar de regenboog staren.

In het Summerland Hotel liep Lucas naar de tafel waar de twee hotelgasten het enquêteformulier met pen hadden achtergelaten. Om de hoek stak hij zijn plastic oortjes in de pen en luisterde naar de opname van de ingebouwde afluistermicrofoon. Met een grijns hoorde hij dat de scherf onder het bed verborgen zat, iets wat die fanaten onder dwang mogelijk niet hadden prijsgegeven. Nu kon hij zijn missie afronden. De buiten het hoogseizoen

rustige waterval met de Kloof des Doods was een passende plek. Eerst moest hij op hun kamer de scherf bemachtigen. Daarna zou hij direct naar de plaats des oordeels rijden.

Nicolas trok zijn schoenen en sokken uit en liet ze achter op de oever. Behoedzaam plonsde hij door de koude ondiepe Nijl. Buiten het regenseizoen kabbelde het water nietsvermoedend naar de afgrond. Over de gladde basaltkeien schuifelde hij in de richting van het gebruis beneden hen, en stopte vlak bij de rand, tot zijn enkels in het water. Hij krulde zijn tenen een beetje, om op de door het water gepolijste stenen niet uit te glijden. Gina stelde zich behoedzaam naast hem op. Hij wees naar de eenzame smalle hangbrug over de kloof beneden hen.

‘We zijn op het eerste hoofd. Daar begint onze Pison aan haar negenhonderd kilometer lange tocht rond het hoogland. Ze noemen het de Kloof des Doods.’

‘Macabro!’

‘Verschillende ontdekkingsreizigers probeerden vanaf hier de Nijl af te dalen, en verdronken in het ruige water, vol met krokodillen, of zijn omgebracht door bandieten iets verderop. Pas in 1999 lukte het de vrouwelijke avonturiers Nevada Weir en Virginia Morell van *National Geographic* vanaf hier de Blauwe Nijl af te zakken en levend de grens van Soedan te bereiken, zo’n dertienhonderd kilometer verderop. Langs de bergen van onze Pison, en de laatste paar honderd kilometer door de woestijn van onze Gihon.’

‘Er waren vrouwen nodig om te slagen.’

Hij glimlachte. Zijn oog dwaalde af naar het groen beneden hen. Door de glans van het water en de regenboog was het uitzicht paradijselijk.

Geplons achter hem onderbrak het mystieke geruis. Hij draaide zich om en keek recht in de kille ogen van de roodharige enquêteur. De man richtte zijn beige pistool recht vooruit. Zijn gezicht stond strak.

‘Ik wilde jullie reis eerder beëindigen, maar God selecteerde kennelijk deze plek om te tonen dat dit absoluut niet het paradijs is. De Kloof des Doods is een passendere benaming.’ Hij grijnsde. ‘Dankzij mijn geduld brachten jullie me naar de scherf die in het hotel onder het bed zat verstopt.’

‘Hoe wist je dat,’ stamelde Nicolas.

‘Dankzij de opname van die pen bij het enquêteformulier. Toen bleek dat die handelscontacten ons op het spoor van de scherven konden zetten, was mijn nieuwe opdracht jullie eerst de scherven uit handen te nemen. Dat is gelukt.’ Hij bewoog de veiligheidspal van zijn pistool. ‘Het eind is gekomen. Wie zo’n godslasterlijke tekst naar buiten wil brengen verdient het als een gevallen engel van de rots te storten. De Hoogste Broeder…’

‘… onze Hoogste Broeder heeft dit magistraal bedacht,’ vulde Gina aan.

Nicolas verstijfde volledig.

Ze keek hem grijzend aan. ‘Dat de Hoogste Broeder zorgde dat het vliegtuigje met sleutel en al klaarstond, leek me wat té, maar het bleek briljant te zijn. Dat je geen motorbrevet had, wisten we niet. Heel hachelijk. Je bracht ons daarna via je handelscontacten keurig naar de scherven. James deed even lastig over mijn kennis van de Orde van Malta en dat muntje, maar dat liep goed af.’ Ze streek met haar hand door haar haar. ‘Je was zo gemakkelijk te verleiden. Dat ik in Dubai beneden bleef, viel je niet op. Evenmin als mijn interesse voor de echte reliek van Johannes de Doper in Damascus, de patroon van onze orde. Zo heerlijk naïef.’

Ze keek naar de enquêteur met het pistool. ‘*Need to know*, geen *nice to know*. Dat de Hoogste Broeder je bewust niet alles vertelde, maakte het levensecht. Meesterlijk.’

De enquêteur grijnsde. ‘De Hoogste Broeder blijft me verbazen, beste dochter. Zijn genialiteit is onbegrensd.’ Hij kuste zijn pistool en prevelde: ‘Dominus pascit me. Ambulavero in medio umbræ mortis.’

Gina grijnsde kwaadaardig. ‘De heer is mijn herder. Voor hem loop ik door de schaduw des doods.’

Plotseling greep de man met zijn andere hand naar zijn broekzak en trok zijn mobiel tevoorschijn. Hij liet zijn wapen even zakken. Zijn ogen werden groot. ‘De rechterhand van de Hoogste Broeder wil dat ik mijn missie afbreek!’ Hij fronste zijn voorhoofd, aarzelde even en smeet de mobiel over Nicolas in de afgrond. ‘Die man is een sukkel. Dat kan nooit de bedoeling van de Hoogste Broeder zijn. Jammer dat ik mijn telefoon liet vallen en dat bericht niet heb gelezen. Ik maak af waar ik aan begonnen ben. Alles voor de Onalmachtige.’ Hij strekte zijn arm en richtte het pistool recht op Nicolas. ‘Het wordt volbracht!’

91

De donkerblauwe Mercedes stopte op de kleine binnenplaats van het Magistrale Paleis, het hoofdkwartier van de Orde van Malta aan de Via Condotti 68 in Rome. ‘Eigen grondgebied’, dacht de Hoogste Broeder, en stapte op de donkere keien met in het midden een groot wit Maltezer kruis. Tegen de mosterdgeel bepleisterde muren markeerden blauwe houten Louvre luiken de kamers van de enige bewoners van dit minieme stukje soevereine staat, met in het gebouw een klein ziekenhuis, postkantoor en kapel. Tegen de achtermuur klaterde een fontein met erboven een lichtrood wapenschild met wit kruis, bekroond met een ridderhelm in steenreliëf. Zuchtend beklom hij binnen de trap.

Zijn rechterhand, de eerste discipel, wachtte hem boven in de gang op. Strijdvaardig gekleed in het traditionele ‘full dress’ gala-uniform, symbool voor de soevereiniteit van de orde, gedragen bij officiële gelegenheden zoals de accreditatie van een nieuwe ambassadeur vanmiddag. Bij het jaarlijkse bezoek aan de ontspoorde paus onderstreepte het de onafhankelijkheid van de katholieke orde van het Vaticaan, een extra gevoelig onderwerp sinds paus Franciscus de grootmeester tot aftreden dwong. Weinigen wisten dat de eerste discipel het litteken op zijn wang had opgelopen bij een geheim duel, een prachtig respect voor traditie, net als het rode jasje met gouden knopen en epauletten, de zwarte broek met gouden streep, witte handschoenen en het ceremonieel lijkende zwaard waarmee hij zijn opponent dodelijk verwondde.

‘Kom binnen in mijn bescheiden kamer, Hoogste Broeder, en neem plaats,’ zei de eerste discipel. ‘Ik begreep dat u hier ook moest zijn voor de ceremonie straks. Perfect moment om u kort over de voortgang bij te praten.’ Met de oude schilderijen en antieke meubels was het verleden verrukkelijk aanwezig.

‘Wat is het laatste nieuws over de dochter van onze orde en de ribsoldaat, met die Dampierre?’ vroeg de Hoogste Broeder.

De eerste discipel sprak met ernstige blik: ‘We zetten het in de sneltrein naar Napels voor onze ribsoldaat nog wat aan door hem een andere vertaling te tonen waarin Adam uit de rib van Eva was geschapen.’ Grijzend toonde hij het op zijn telefoonscherm:

‘Terwijl de vrouw sliep nam hij een van haar ribben weg; hij vulde die plaats weer met vlees. Uit de rib die hij bij de vrouw had weggenomen, bouwde God, de Heer, een man en hij bracht hem bij de vrouw. Zo is Eva de moeder van alle levenden geworden. Tegen de man zei hij: je zult je vrouw begeren en ze zal over je heersen.’

De Hoogste Broeder glimlachte. ‘Je moet teksten soms wat verdraaien om mensen in beweging te krijgen. Ongelofelijk wat een paar woorden kunnen

doen. Een oeroud machtsrecept. Daarom ook moeten we tegen elke prijs vasthouden aan de Tigris en Eufraat in de Bijbeltekst. Anders ontstaan teksttwijfels en komen ze ook zonder die scherven uit bij ons ribverhaal.'

'Onze ribsoldaat heeft de laatste scherf gevonden. We zullen hem bij zijn terugkeer doden als hij naar het Ribhuis denkt te gaan. Zijn missie is volbracht. Terugkijkend hadden we het daar beter bij kunnen laten, maar dat bedacht ik te laat.'

'Hoezo?'

'Zonder scherf kan Nicolas Dampierre niets bewijzen. Hij heeft een stevige waarschuwing gehad, dat zou genoeg moeten zijn. Dat werkte bij de Aleppo Codex, zo vertelde u me. De dood van een prominent verzamelaar zal vragen oproepen als bekend wordt dat hij contacten had met de heer Chimanti. Het trekt onnodig de aandacht. In Jeruzalem was het al een gedoe met die zelfmoord rond de Aleppo Codex, en we hebben niet overal de controle zoals in Israël.'

De Hoogste Broeder liet de woorden even bezinken… Zijn eerste discipel had gelijk. Hij knikte. 'Geef direct opdracht de missie af te breken. Dampierre staat met lege handen en weet waartoe we in staat zijn. Dat volstaat. Stop het!'

De eerste discipel toetste iets op zijn telefoon en keek even. 'Mooi. Ik krijg de ontvangstcode. Onze ribsoldaat heeft het gezien.'

'Uitstekend. Voorop staat dat we ons ribverhaal en paradijs hebben veiliggesteld. Het was onblusbare brandstof geweest voor onze linkse paus. We kunnen ongehinderd werken aan een opvolger die de feminisering van de kerk terugdraait, die het ware geloof en gezag herstelt. Tuitio fidei!'

'Meesterlijk hoe u zelfs in Washington voet aan de grond begint te krijgen. U bouwt bekwaam steun op voor de juiste pauskeuze bij het volgende conclaaf. Wel heeft u vrees ik nog meer tijd nodig. Sommige kardinalen zijn vergiftigd door feministische fantasieën en de homoplaag binnen onze kerk. Ze brengen 1,3 miljard zielen in verwarring.'

'Om ons tijd te geven wens ik paus Franciscus een lang leven toe. Maar er is een plan-B. Als hij te snel ten hemelvaart, hebben we nu al wel genoeg steun voor een tussenpaus. We winnen aan kracht en zullen uiteindelijk de juiste man op de Heilige Stoel zetten.'

'Ik werk eraan dat mijn ordebroeders in dit gebouw evenzo tot inkeer komen. Nu grootmeester Festing door de paus is verdreven, kiezen we een nieuwe grootmeester. Mijn inzet is een tijdelijke opvolger voor een jaar, de luitenant-grootmeester, en daarna iemand van onze lijn.'

'Zo zal het gaan, onze operatie is nu al een succes.'

Totaal verbouwereerd staarde Nicolas naar Gina. Zoals zijn CIA-vriend James blind was geweest voor de geheime relatie van zijn vrouw, zo had hij ondanks de signalen het dubbelspel van Gina volledig gemist. Verleid door de femme fatale. De schaakster bracht sluipend haar stukken in stelling en zette hem uit het niets schaakmat.

'Om het perfect te maken, moet hij hier doodvallen,' wees Gina gebiedend over de afgrond. 'Waar de regenboog de rotsen raakt.' Met een triomfantelijke glimlach rolde ze haar mouwen op tot boven haar zwarte slangentatoeage. Een serpent die om een stam kronkelde. 'De waarheid is vaak dichterbij dan je denkt, Nicolas, maar niet voor blinden. Geestelijk ben je al dood. Daardoor is het slechts een kleine stap om ook lichamelijk te sterven.' Ze ging wijdbeens staan en glimlachte duister. Beheerst streek ze een hand door haar haar, alsof ze haar dodelijke verleidingskracht nog een laatste keer wilde onderstrepen.

Het water ruiste ongestoord door. Langzaam trok een kleine wolk voor de zon waardoor de regenboog leek te verdampen. 'We wachten even een paar seconden tot de regenboog terug is, dan kan het,' zei Gina op gebiedende toon. Nicolas voelde het bloed uit zijn gezicht wegtrekken. Een zenuw bij zijn oog trilde. Het zweet stond in zijn handen.

De enquêteur met het pistool liep met een cynische glimlach naar de rand. 'Waar denk je dat de Hoogste Broeder hem wenst te laten vallen?'

'Voor de symboliek bij dat stuk onderaan tegen de rots, waar de regenboog het steen raakt, bij die gele struik. Kijk,' wees Gina.

Hij hield het wapen zijwaarts op Nicolas gericht, liep naar de rand en keek omlaag. 'Welke struik?'

'Daar,' schreeuwde Gina, en duwde hem plotseling de afgrond in. Een ijzige gil, een doffe klap en daarna stilte. Ze liep een paar meter van de afgrond weg, greep met haar handen in haar haar en schreeuwde als een verwond beest. 'Mamma mia!'

Nicolas waadde in een reflex enkele meters door het water naar achter en struikelde bijna. 'Gina, wat is dit?' vroeg hij met trillende stem.

Ze wreef haar handen over haar gezicht. 'Een spontane ingeving, net als bij die doorstart denk ik, en de Nehsi-kaart. Toen hij over de Hoogste Broeder begon, schoot ik in mijn rol.' Ze zweeg even. 'Mijn vader was al jong vrijwilliger bij de Orde van Malta waardoor ik de terminologie vanuit huis meekreeg, inclusief het familiegevoel met bijvoorbeeld de Fra', de broeder, en de neef. Na dat positieve krantenartikel noemde ze me een dochter van de orde, net als neef een informele term voor iemand die ze als een sympathisant beschouwen. De term Hoogste Broeder kende ik niet, maar klonk belangrijk. Die psalmspreuk herkende ik omdat Latijn een goed begrijpelijk dialect voor

me is. Al pratend bedacht ik dat ik hem naar de rand moest lokken voordat hij zou beseffen dat mijn verhaal niet klopte.’

‘Het zag er zeer overtuigend uit, alsof die Hoogste Broeder met al zijn autoriteit in je stem doorklonk.’

‘Die gek was kennelijk zo door die man geobsedeerd dat hij blind zijn gezag volgde.’

‘Een blinde in gnostische termen. Ik waarschuw mijn studenten tegen het blind volgen van autoriteit. Dat ik het zo zou meemaken had ik nooit kunnen bedenken. Ongelofelijk. Ik sta te trillen op mijn benen.’

Gina zag bleek en knikte langzaam. ‘Ik wist net genoeg om de juiste toon te vinden.’ Ze keek even richting de afgrond enkele meters voor hen. ‘Ze hebben de scherf en hij kreeg op het laatste moment opdracht ons met rust te laten, dat is uitstekend nieuws. Ik wil hier rapido weg, terug naar Italië.’ Ze staarde naar de bergen ver weg. ‘Zo moet het gevoeld hebben toen Adam en Eva uit het paradijs werden verdreven. Misschien leren we er iets van. Op het moment is het een grote chaos in mijn hoofd.’

Nicolas knikte heftig. ‘Wegwezen hier.’

De koe achter het prikkeldraad bij de woonboerderij van Gina's vader stond gras te herkauwen alsof er die paar dagen niets gebeurd was. Vertrouwd staarde het dier de twee bezoekers aan. Gina was bij thuiskomst in Italië gebeld door de notaris. Haar vader had in zijn laatste wens aangegeven een simpele en eenzame plechtigheid te willen. Gina hoefde alleen zijn as uit te storten in een speciale koker bij zijn buitenhuis. Het forensisch onderzoek had niets opgeleverd. Gina wilde nu zo snel mogelijk aan zijn laatste wens voldoen.

Nicolas moest slikken. In tranen liep ze met de urn naar de plek die de notaris had aangegeven. Inderdaad stak tegen de buitenmuur een aardewerken buis een paar centimeter uit de grond, vlak naast de bloeiende blauweregen die hoog tegen het muurwerk opklom, alsof hij de weg naar de hemel wees. Voorzichtig liet ze zijn grijze as in de buis glijden, duwde de ronde stop weer terug op de opening en schoof er zoals gevraagd aarde over heen. Ze stapte een paar passen naar achteren en gaf Nicolas zachtjes een hand. Zo bleven ze als enige getuigen een paar minuten zwijgend staan.

'Zo, en nu binnen wat drinken,' zei ze, haar tranen wegvegend. 'Zo zou hij het gewild hebben.'

Nicolas streek neer op de lange zitbank. Zijn oog viel op het reliëf tussen de marmeren open haard en antieke boekenkast. 'Ik zie nu pas dat een paradijsboom in die wand is uitgebeiteld, een beetje middeleeuws,' zei hij tegen Gina die in de open keuken thee inschonk. 'Dezelfde vorm als op die Romeinse munt die we in je vaders collectie zagen, compleet met slang en gouden appel.'

'Dat is er al een tijdje,' zei ze, en zette de twee theeglazen op de salontafel. Ze liep naar het reliëf en boog voorover naar de appel. 'Grappig, ik zie nu pas dat er in die vergulde appel een stuk loszit.'

'Voorzichtig Gina,' zei hij, 'in zijn afscheidsbrief waarschuwde je vader geen hap te nemen uit de verboden vrucht.'

Ze trok en hield het kleine stukje in haar hand. 'Kunstig gemaakt,' zei ze en legde het uitgehapte stuk appel in zijn hand. 'Hier Adam, van de zondige Eva. En nu zijn we onze onsterfelijkheid kwijt.'

Zoemend schoof de wand opzij achter de boekenkast. 'Wat is dit?' zei ze zachtjes. Resoluut stapte ze het donkere gat in. 'Kom, nooit geweten dat dit hier zat.'

Hij legde de hap op de salontafel en volgde haar. Een schemerig trapgat voerde omlaag naar een openstaande metalen deur beneden. Over een oude hardstenen drempel stapten ze een kleine zuilenhal binnen. Een gedempte oranjekleurige verlichting sprong aan. Het gaf de muren een warme en

mysterieuze gloed. ‘Lijkt wel middeleeuws met die muren van grof tufsteen,’ zei hij. ‘En kijk dat middeleeuwse houten altaar met die schaal met gouden vruchten.’

Achter hen klonk een metalen klik. ‘Handig, die metalen deur is vanzelf gesloten, heel veilig,’ zei ze. ‘Volgens mij hangt daar achterin onder het venster iets groots uit mijn vaders collectie!’

‘Dit lijkt wel een oude ondergrondse kapel met kerkbanken,’ zei hij.

Ze was naar voren gelopen. Plotseling schreeuwde ze: ‘De papyrus met de paradijsrivier, hij hangt achterin de oostelijke apsis van de kapel!’

Hij ging naast haar staan. Achter een lange glasplaat hing een papyrus met dezelfde kaart als ze in Egypte zagen in de mummiekist van expeditieleider Nehsi. Erboven een rib achter een rood kruis, alsof de rib was afgekeurd. Ervoor stond een houten paradijsboom met appel en slang.

Plotseling galmde uit onzichtbare luidsprekers Gregoriaans gezang. Ze luisterden verbaasd, en hoorden hoe het overging in een vioolconcert. ‘Vivaldi, Le quattro stagioni,’ fluisterde Gina, ‘muziek van de paradijsrivier, muziek over onze relatie met de natuur.’ Rechts voor hen kwam met een harde klik een bronzen vat in beweging en slingerde aan een ketting als een pendule door de ruimte, een rookspoor achterlatend. Een weeïge zoete lucht verspreidde zich.

‘Ik ruik de mirre van het paradijs,’ zij ze enthousiast. ‘En daar fonkelen brokken goud en edelstenen. Samen de paradijsgrondstoffen volgens Genesis!’

Hij keek naar het centrale rondboogvenster boven de Nehsi-kaart. De rand leek op een omgekeerde metalen U met rode uiteinden. In het kleurige glas in lood herkende hij tegen een blauwe achtergrond een opstijgende witte raket met eronder een oranje steekvlam. Op de achtergrond symboliseerde een gele bal de opkomende zon. Het glas liet kunstlicht door dat eindigde in een veelkleurige vlek op de vloer.

‘Dat venster met die zon heeft de vorm van een staafmagneet,’ zei hij. ‘De opkomende zon die de mensheid als een magneet over de aarde trok, en de richting aangeeft voor de ruimte-ark. We staan in een driedimensionaal beeldverhaal, net als in de Leidse offerkapel.’

Hij moest denken aan de Taffeh-tempel en keek recht omhoog. De lage ronde zuilen eindigden in dezelfde papyrusbloemen. Ze steunden een halfrond plafond, hemelsblauw met gele vijfpuntige sterren. In het midden hing aan een ketting een koperen aardbol, gewikkeld in een web van lichtgrijze draden zo fijn als spinrag. ‘Het onzichtbare DNA-web dat de mensheid dwars door tijd en plaats verbindt.’

Hij keek haar aan. ‘In deze kapel is het geheime oorsprongsverhaal verbeeld, inclusief de ruimte-ark als bestemming die eruit volgt als we als

mensheid niets doen.’

Ze knikte driftig. ‘Zeer indringend. Zo iets zouden ze op meer plaatsen moeten bouwen.’ Ze keek omlaag en gilde. ‘Het graf van mijn vader! Er liggen net als in oude kerken grafstenen in de vloer, en op die grafsteen staat mijn vaders naam!’

Hij hurkte. In grijs glanzend hardsteen was een ridder met zwaard en schild uitgehouwen, in Gotische letters de naam Chimanti. Een mysterieuze glimlach rond de stenen lippen, de armen gekruist, in de linkerhand een mobiele telefoon.

Uit het niets klonk gebruis. Rondom begon langs de vloerrand water met grote kracht naar binnen te stromen. Het water steeg over de rand van zijn schoenen en trok omhoog in zijn sokken, ijskoud. ‘Wat is dit?’

‘De zondvloed,’ riep ze, ‘de show is compleet. Spettacolare!’

Hij trok zijn broekspijpen op. ‘Ik denk dat het zo stopt, waarschijnlijk zijn die kerkbanken erop gebouwd.’

‘Ja. Dat houten altaar op dat podium mag geen waterschade oplopen, en het water staat al bijna tot de onderkant ervan. Waarschijnlijk heeft mijn vader een sensor ingebouwd die de waterkraan automatisch sluit. Ingenieus.’

Hij keek opzij. ‘Ik betwijfel het. Ik zie bladmuziek drijven, dit gaat niet goed zo. Ik ga kijken of ik in huis een hoofdkraan kan dichtdraaien.’

Hij waadde plonzend naar de gesloten metalen deur en zocht naar een deurgreep. De deur was volkomen glad. Onrustig liet hij zijn handen over de ruwe muren glijden in de hoop een knop te vinden om de deur te openen. Er zat niets. Zijn hart begon sneller te kloppen. ‘Gina, hoe gaat die deur open, ik wil niet verdrinken.’

‘Dat weet ik toch niet!’ Met een klotsend geluid kwam ze naar hem toe. Het koude water trok in zijn hemd.

‘We moeten op die banken gaan staan en hopen dat het water stopt,’ zei ze, en klom erop. Zelfs daar reikte het water al tot haar enkels. Het bleef stijgen. Ze keek hem gespannen aan. ‘Zou mijn vader in die afscheidsbrief toch bedoeld hebben dat ik niet dat stukje uit die appel mocht halen. Dat hij zo snel niets anders kon bedenken dan die laatste zin om me te waarschuwen?’

‘Je bedoelt dat hij dit voor zichzelf had willen houden. Dat alleen hij wist dat je de hap direct moest terugplaatsen om hier weer uit te kunnen. Dat de hap in dat reliëf misschien een onomkeerbare vergrendeling tegenhield?’

‘Waarschijnlijk wilde hij het me nog een keer uitleggen. Ik was zo druk met de krant dat ik weinig bij hem langskwam. Hij had weleens gezegd dat hij me wilde bijpraten over zijn ontdekkingen. Ik dacht dat mijn vader die oude spullen van hem bedoelde en ik was echt te druk.’

Hij voelde hoe het water tot zijn borst steeg. ‘Ik hoop dat hij die Nehsi-kaart wilde sparen en het water zo stopt. Zelfs dan hebben we slechts

anderhalve meter lucht tot het plafond.'

'Ik kan niet meer staan,' schreeuwde ze. 'Ik moet zwemmen. Het water raakt de papyrus al bijna aan. 'Dit gaat fout, helemaal fout.'

Ze zwom iets van hem weg. De onderkant van de papyrus begon donker te kleuren.

'Er zit geen rem op Gina, we moet dat kleurige vensterglas intrappen, en snel.'

Ze zwom richting het venster met de raket, keerde zich met haar rug naar hem, en maakte een spattend geluid. 'Ik trap, ik trap, dat glas is keihard.'

Hij zwom naar haar toe. 'Laat mij.' Hij trapte met alle kracht, maar voelde alleen een pijnscheut door zijn hiel. 'Kansloos!' Drijvend steunde hij even met zijn tenen op de leuning van een kerkbank. Met het stijgende water verloor hij al snel de laatste grip.

Het water kroop tegen de rand van het gewelfde plafond omhoog. De vrije ruimte slonk. Om zijn hoofd boven water te houden, moest hij nu naar het midden zwemmen. Ze deed hetzelfde. Ze keken elkaar intens aan, verstrengeld door angst. Toen draaide ze een kwartslag rond, en weer terug. 'Het water stijgt nog steeds,' zei ze met grote angstige ogen, 'het plafond komt steeds dichter bij, we moeten op onze rug zwemmen om te kunnen blijven ademen.'

Hij draaide op zijn rug en zwom onrustig met zijn handen. Zijn schouders raakten al bijna de zijkant zodat ze niet meer langs elkaar konden zwemmen. Hij dreef in een soort smalle halfronde tunnel met het plafond nog een decimeter boven zijn ogen. Het stijgende water zou hen er langzaam tegenaan drukken. Het was ijskoud.

'Ik zie alleen die blauwe hemel,' zei ze. 'Alsof we al sterven. Ik kan je zo niet zien. Laten we zachtjes met onze kruinen tegen elkaar gaan liggen. Ik wil voelen dat we samen zijn.'

Hij slikte. 'Heel graag.' Hij draaide en zwom op zijn rug iets achteruit. Zachtjes drukte ze haar kruin tegen de zijne. Vlak boven hem zat het blauwe plafond en een gele ster, beschenen door het bovenste kunstlicht uit het venster.

Er schoot een laatste opwelling door hem heen. 'Ik probeer onder water die deur open te trappen.' Hij dook onder water en voelde afdalend een stekende oorpijn. Paniekerig trapte hij een paar keer tegen de metalen deur die geen krimp gaf. Zijn longen snakten naar adem, als een macaber voorspel. Zijn doorweekte kleding hing als loden lappen om zijn lijf. Benauwd zwom hij weer omhoog en kwam proestend boven. Hij ademde moeilijk. De gele ster boven hem was weer ietsje groter.

'Er mag geen hap uit de verboden vrucht, zo stond het er,' zei hij met een begin van berusting. 'Lijkt wel of je vader bedoelde dat de mensheid ook zo

zal stikken als ze doorgaat met de aarde als verboden vrucht op te eten.'

'Dat is dan wel een zeer benauwend beeld. Toch raakt die stervende aarde me niet echt. Ik weet het, maar voel het niet. Wat ik voel is mijn moeizame ademhaling.'

'Er mag geen hap uit de verboden vrucht,' herhaalde hij.

'Kap daarmee, ik wil het niet horen, basta!'

'Misschien wilde je vader je iets duidelijk maken.'

'Ja, dat we die hap weer terug in de aarde moeten stoppen nu het nog kan. Anders drijft de hele mensheid straks zo happend naar adem. Veel belangrijker dan mijn eigen leven. Maar het boeit me nu even helemaal niets. Niente!'

'Een dubbele boodschap misschien, ook een voor jou?'

Het bleef stil. Opeens dook ze onder water.

Zijn ademhaling verzwaarde, een duizeling trok als een sluipmoordenaar langzaam op in zijn hoofd.

Proestend kwam ze boven. Hij hoorde haar lucht aanzuigen voor een tweede poging. Een plons, en water van de kleine golven die over zijn gezicht spoelden. Hij verslikte zich en moest hard hoesten. Het water sijpelde in zijn longen, hij leek nu al te stikken. De ster boven hem was nu heel groot, zijn neus raakte bijna het plafond. Zijn borst verkrampte, alsof zijn lichaam weigerde het leven verder te rekken. Voor het eerst in zijn leven moest hij bewust ademen. Het koude water zoog de laatste levensenergie uit zijn lijf.

Ze bleef tergend lang onder water. Hij begon te accepteren dat ze over een paar minuten beiden dood zouden zijn, toch werd hij ongerust. Zijn keel werd dichtgesnoerd. 'Ik moet haar opduiken!'

Net toen hij met zijn laatste energie omlaag wilde, klotste het water weer, en hoorde hij haar zwaar lucht aanzuigen. Ze proestte lang achter elkaar, en sprak hees. 'Ik wil je hoofd voelen. Misschien is het gelukt, en anders is het over.'

Hij voelde hoe de bovenkant van haar hoofd als een troostend kussen tegen het zijne dreef. Het zuurstofgebrek belemmerde hem iets terug te zeggen, laat staan om zelf te duiken, en naar wat? Het voelen van haar zachte haar maakte veel goed. Drijvend als de twee tegenpolen die elkaar aanvulden. Was het zielsverwantschap? Hij dacht aan zijn bijna-doodervaring, dergelijke binding met mensen, de warmte en rust die zouden volgen. Het was begonnen, samen. Berustend staarde hij naar het hemelse plafond dat niet meer dichter bij leek te komen. Hij knipperde omdat hij het met zijn waterige ogen slecht zag. Hij concentreerde zich op de gele ster die inderdaad even groot bleef.

'Het water stijgt niet meer,' zei hij moeizaam. 'Met de zuurstof die we verbruiken is dat slechts kort uitstel van executie.'

'Ik weet het,' zei ze zachtjes, 'en ik heb haast geen energie meer om te

blijven zwemmen. Het is zo koud. Mijn lichaam wil niet meer. Zullen we ons tegelijk in het water laten zakken. Bewust sterven, samen, het lot in eigen handen?’

Zijn armen verkrampten van de kou. Als in een hallucinatie begon de gele ster iets kleiner te worden, alsof de naderende dood hem in een tunnel zoog.

‘Ik voel rust, Gina. Dadelijk zien we beiden hele warme beelden. Je bent heel lief. Je hoeft niet bang te zijn voor de dood. Het zal voelen als eeuwige liefde, samen en met iedereen.’

‘Het lijkt wel of we zakken,’ schreeuwde ze.

‘Hij knipperde weer met zijn ogen en zag nu scherper dat het plafond van hem af bewoog. ‘Ja. We zakken…, we zakken!!!’

Nicolas keek voldaan naar Gina. Ze was met hem meegekomen naar Roquebrune om wat afleiding te hebben, en samen op de Franse televisie de onthulling te zien. Ontspannen luisterde hij naar de opgewekte klanken die ze al improviserend uit zijn vleugel toverde. Met zijn ontwaakte zintuigen klonk muziek anders, ervaarde hij indringender wat er gebeurde. Alsof hij via de klanken de ontlading voelde die ze van zich afspeelde.

Hij herkende hoe haar improvisatie overging naar de vier rivierdelen. Met een bruisend begin stroomde de Pison door de kloof van het Ethiopisch Hoogland. Daarna kondigde de Gihon zich aan als een vertraging met meer rust, kabbelend door de kale woestijnvlakte van Soedan. De rotsige Hiddekel klonk onstuimig met veel zware rotsachtige tonen, waarna de Perath zacht langs de groene Egyptische oevers vloeide, met vrolijke en snelle patronen. Na tien hemelse minuten golfden haar pianoklanken naar een climax. Langzaam leken ze in volle harmonie door de openstaande schuifpui weg te sterven, neerdalend in de bruisende Middellandse Zee aan de voet van zijn villa. Haar Nijlgeluid raakte in de zee het ijle Nijlwater. Sterk verdund spoelde dat aan tegen de kusten, ook hier in Roquebrune. Een voortdurende streling uit het paradijs.

Ze draaide zich langzaam om op de pianokruk. Hoewel ze elkaar nog maar een week kenden, deelden ze iets onzegbaars, inclusief de stiltes. Ze keken elkaar zwijgend aan. Langzaam stond ze op en liep naar de muur met de schildering van het schaakspel. ‘Dus dat is dat schaakspel voor drie personen?’

‘Ja, het origineel staat in de vitrine in die nis.’

‘Met twee tegenstanders in plaats van één.’

‘Een kwestie van omdenken.’

‘En niet een tegenstander recht tegenover je, maar eentje schuin rechts en eentje schuin links van je.’

‘Dat werd mogelijk doordat ik de rechte lijnen durfde om te buigen.’

‘Grappig. Al die tijd hing in feite de paradijssleutel al aan je muur. Een prachtige en krachtige visuele oproep de rechtlijnige tunnelvisie los te laten. Niet alleen rechtuit te kijken naar wat wij westerlingen het oosten noemen, maar zijwaarts. Letterlijk breder te kijken.’

Hij moest slikken. ‘Bijzonder. Zo heb ik er zelf nog nooit naar gekeken.’

Ze draaide zich om. ‘Het is denk ik onze erfzwakte dat we afstand moeten nemen om te zien, moeten loslaten om ziende te worden, zoals bij de Blue Marble en de Voyager die voor ons omkeek. Je moest naar Afrika reizen om thuis zo naar dat schaakbord te kunnen kijken.’ Ze streek naast hem neer op de bank, haar benen opgetrokken. ‘Zoals vaak zie je het pas als je het

doorhebt. Wel knap dat je het schaakspel een extra dimensie gaf. Het driedimensionale vond ik knap van die Egyptenaren, en van mijn vaders boodschap in die kapel.’

‘Dat van je vader was wel heel bijzonder,’ zei hij zachtjes. ‘Zijn as is ongetwijfeld via die koker onder zijn grafsteen beland.’

‘Als ik niet zo druk met de krant was geweest, had hij me vast alles verteld. Pas op het laatste moment, toen we bijna verdronken, dacht ik aan die schaal met gouden vruchten. Ik zag wel vluchtig dat er net als bij het stenen wandreliëf een stukje uit een appel ontbrak dat er naast lag. Maar ik werd zo overrompeld door al dat andere onverwachte in die bizarre kapel. Het leek een detail. Totdat je die opmerking van mijn vader herhaalde.’

‘Zenuwslopend dat je bij de eerste duik te laat zag dat de hap op de grond was gevallen, en je te weinig lucht had om naar de bodem te zwemmen. Dat je de tweede keer wel zo diep dook en een duidelijke klik voelde toen je die hap uiteindelijk in die appel terugduwde.’

‘Ja, alsof ik iets aanklikte dat ergens een sluis openzette, net op tijd.’

‘Die papyrus is door het water totaal verwoest,’ zei hij. ‘En terug in de woonkamer hoorden we de kapel instorten nadat de schuifwand zich sloot. Hij nam zijn ontdekking mee in zijn graf. Ik denk dat hij alleen jou genoeg vertrouwde om het te delen.’

‘Maar ik nam de tijd niet. Ik had totaal geen benul van de diepere betekenis van die passie van hem, blind voor de ander. Hij was geen prater, en ik ben dat eigenlijk evenmin.’

‘Hij heeft het op zijn manier toch met je gedeeld. Misschien veel indringender dan hij ooit had kunnen vertellen.’

Ze veegde een traan weg. ‘Het paradijs als icoon van de te koesteren aarde. Bedreigd door de zeespiegelstijging: de nieuwe zondvloed als we de aarde als verboden vrucht opeten. En de paradijsrivier als de vier levensfasen van Jung. In al die levensfasen kun je, net als Marcus Aurelius, wat je overkomt positief ervaren en je verborgen talenten benutten. Gelukkig meezwemmen in plaats van ongelukkig tegenspartelen.’ Ze keek even omlaag naar haar hanger met de uitgehapte wereldbol. ‘Met maximaal honderdtwintig jaar te leven zijn we niet in staat te bevatten wat we op lange termijn aanrichten met het uitputten van de aarde. We weten het, maar voelen het niet echt. Die erfzwakte herkennen is zo’n verborgen talent.’

Hij glimlachte. ‘Ik neem aan dat je nog vrolijk rondrijdt in die olieslurpende cabrio?’

Ze keek weg.

Hij dacht aan zijn eigen vliegreizen en verschoof ongemakkelijk op de bank. ‘Gelukkig investeren we volop in de ruimtevaart, bijvoorbeeld het Artemisprogramma waarmee Nasa naar Mars wil met een tussenstation bij de

maan, en de herbruikbare raketten van SpaceX. Hopelijk hebben we als mensheid op tijd een ruimte-ark om onze oostwaartse trek te vervolgen. Na *Out of Africa* volgt *Out of Earth*.'

Ze schudde resoluut haar hoofd. 'Ik wil geen ruimte-ark. Daar past haast niemand in. En we hebben afgelopen dagen juist ontdekt dat in ons oorsprongsverhaal mensen bij de oorsprong achterblijven en doorleven. Dat is cruciaal. Het is een steeds grotere verspreiding, geen massale verplaatsing. Dat is het verhaal van de mensheid!'

'Gaat heen en vermenigvuldig u, zoals Genesis adviseert,' lachte Nicolas.

Ze pakte de aan haar ketting hangende kleine wereldbol op en dekte de hap met haar duim af. 'Je moet daar geen grappen over maken. Onze ontdekking verbindt onze oorsprong met onze toekomst. Wij zijn de eersten die zo terugkijken naar de kindertijd van de mensheid, en daarmee zo vooruit kunnen kijken. Onze generatie weet wat te doen om onze moederplaneet te redden, en is misschien wel de laatste generatie die dat nog kan doen. Het oorsprongsverhaal kan ons weer redden.'

'De waarschuwing van Barack Obama een paar jaar terug.'

'De hap terugleggen nu er nog tijd is.'

Hij knikte. 'Onze generatie bepaalt of nazaten in de verre toekomst vanuit de ruimte onze Moeder Aarde kunnen blijven bezoeken. Zoals wij en bijvoorbeeld die Masai gids, naar Ethiopië konden terugkeren. Ik begin dat wel te zien.'

Ze voelde even aan het gouden kruisje in haar oor. 'Ik geloof heilig dat die boodschap bewust in het verhaal zit, meesterlijk ingebouwd waardoor het altijd actueel blijft. Voor mij is het geen toeval dat de wetenschap juist nu met DNA-onderzoek in Oost-Afrika uitkomt, die secretarisvogel herkent en dat nieuwe Gilgamesj-tablet publiceert. Het eeuwige verhaal ontvouwt zich verder. Dankzij dat tablet weten we dat het oorsprongsverhaal al in de tijd van Gilgamesj waarschuwde tegen woudkap, met het verlies van het eeuwige leven van de mensheid als goddelijke straf.'

Hij wreef zijn handen over zijn gezicht en zuchtte. 'Ik zie het paradijsverhaal puur menselijk: een verre herinnering waar als een sneeuwbal steeds meer verhalen aan zijn gekleefd, verhalen over een afsplitsing, ontmoetingen met giganten en een vloed. Na expedities is er een sneeuwbal bovenop gezet, en er zijn tot slot symbolische elementen toegevoegd om het een herkenbaar menselijk gezicht te geven, stevig samen gekneed.'

'Die historische kern is totaal niet strijdig met mijn geloof. In tegendeel, het sterkt me erin. Die mix van een derde feiten met twee derde fictie om het met beeldspraak duidelijk te maken, de mix van Gilgamesj.'

'Ik geloof wat anders: dat het puur toeval is dat het beeld van die zondvloed actueel is. Niets goddelijks.'

Ze bleef hem indringend aankijken.

Hij liet zich naar achteren zakken. ‘Hoe dan ook. Voor mij is het wel een pakkend universeel beeld. Dat zie ik als de kern van onze ontdekking van de echte oorsprong. Het paradijsverhaal is van ons allemaal. Het verbeeldt treffend onze oorsprong, inclusief onze levensboom. En die vloed. We kunnen als mensheid wel wat mythische lijm gebruiken. Ik zie ook wel dat de mensheid haar eeuwige leven dreigt te verspelen omdat de verleiding te groot is, onze erfzwakte, gesymboliseerd met de verboden vrucht van de slang. Los van religie is dat oerverhaal heel krachtig.’

Ze glimlachte. ‘Voor mij is die historische kern een extra religieuze dimensie, totaal nieuw, en zonder ribgedoe. Spettacolare. Maar ik wil het verhaal niet claimen. Zoals je zegt, het paradijsverhaal is van ons allemaal, ieder op zijn eigen manier. Het gaat erom dat we in actie komen.’

Hij pakte de afstandsbediening. ‘En het komt op de tv! Met dit programma brak ik eerder door met het Trio-schaakspel waar een liefhebber en een wereldkampioen beiden enthousiast deden, die dubbele steun maakte destijds hét verschil. Ik wist de programmamakers te overtuigen aan deze ontdekking ook een tv-uitzending te besteden, nu met wetenschap en religie eensgezind aan tafel. Een krachtig beeld.’

‘En een mooi slotakkoord.’

Hij knikte. ‘Dit maakt ons voor het nageslacht onsterfelijk. En als die scherf eenmaal openbaar is, hebben ze geen enkele reden meer ons te vermoorden.’

Hij drukte op de knop. Geruisloos zakte het tv-scherm uit het plafond omlaag, de kamerverlichting dimde.

‘De uitzending begint,’ zei hij, en ging rechtop zitten. ‘We gaan onze ontdekking met de wereld delen.’ De camera zoemde in op de presentatrice van TV5 MONDE. Op de achtergrond was groot zijn kleurenfoto geprojecteerd van de scherf uit Damascus, zonder het ribverhaal. Ernaast het kruis dat haar vader had getekend.

‘Welkom eerwaarde; welkom professor.’ De presentatrice keek naar haar eerste gast. ‘Eerwaarde, het is een eer u op dit bijzondere moment aan tafel te zien.’

‘Dank u,’ antwoordde de oude man statig, ‘het doet me deugd dat u bereid bent mij in dit onderhoudende programma te ontvangen.’

Ze wendde haar blik naar de andere gast die groot in beeld verscheen.

‘Professor, hoe belangrijk is dit?’

‘Dat is de éminence grise op dit gebied,’ fluisterde Nicolas tegen Gina, ‘een kritisch specialist. Goed dat ze die hebben gevraagd. Beter kan niet.’

De geleerde verschoof even, en trok een ernstig gezicht. ‘Het paradijsverhaal is onderdeel van Genesis dat voor ongeveer de helft van de wereldbevolking op de een of andere manier een heilige tekst is. De meeste Schriftgeleerden beschouwen het tegenwoordig als een symbolisch verhaal dat niet verwijst naar een werkelijke oorsprong, het gaat volgens hen puur om de symboliek. Hooguit een fictief voorbeeld voor het hemelse paradijs.’

‘En de locatie?’

‘Vrij algemeen wordt aangenomen dat het verhaal verwijst naar een mythische plaats die bekeken vanuit het Heilige Land, het gebied rond Jeruzalem, in het verhaal ergens ten oosten daarvan wordt gesitueerd, bij de Tigris en Eufraat.’

‘Daarmee is het een uiterst belangrijk onderwerp en ontdekking lijkt me?’

‘Het paradijsverhaal is zeker van grote importantie, en het onderzoek naar de originele versie dienovereenkomstig.’ Hij zweeg even. ‘Helaas is dit geen doorbraak. Omdat de scherf verdwenen is en alleen een foto resteert, valt de echtheid niet te verifiëren. En vlak voor de uitzending ben ik tot de conclusie gekomen dat de gefotografeerde scherf een recente vervalsing moet zijn. De facto betreft het een waardeloos stuk.’

‘Waardeloos?’ vroeg de presentatrice met opgetrokken wenkbrauwen.

‘Jammer genoeg zien we dat vaak met materiaal dat niet van legale opgravingen komt. Veel deze eeuw in de handel verschenen Dode Zeerollen blijken bijvoorbeeld vals te zijn. Zelfs het Museum van de Bijbel in Washington is daar ingetrapt. En zij hadden fysiek materiaal, wij alleen een foto.’

‘Eh, u heeft bedenkingen,’ reageerde de presentatrice. Zichtbaar verrast

greep ze naar haar oortje voor instructies van de regiekamer, en keek nerveus naar haar andere gast.

‘Eerwaarde, dit is toch bijzonder?’

Nicolas slaakte een kreet. Gina staarde met grote ogen naar het scherm, met een hand voor haar mond.

Nicolas sprong op en kreeg de neiging de professor bij zijn keel te grijpen. ‘Een vervalsing, hoe komen ze erbij!’

Op het scherm spreidde de eerwaarde zijn handen, geen moeite doend om te verhullen dat hij aan een hand een pink miste.

‘Mevrouw, ik had altijd al groot vertrouwen in de juistheid van de Heilige Schrift. Vanaf de eerste berichten was ik over deze zogenaamde ontdekking uitermate sceptisch. Zoals u weet staat de kerk altijd open voor inzichten uit de wetenschap die ons soms belangrijke aanvullingen levert. Vandaar mijn advies deze eminente geleerde aan tafel uit te nodigen. De Heer schonk ons niet voor niets een kritisch denkvermogen. Het spijt me oprecht dat ik het gezag van de professor in dezen moet volgen. Ik moet me van dit artefact ten enenmale distantiëren, het is kennelijk een *falsum*. Naar ik begrijp ambachtelijk knap werk, recent geconstrueerd. Dat kruis met die letters ernaast etaleert treffend het ware beeld: vier verschillende paradijsrivieren vanuit één gezamenlijke bron bij Tigris en Eufraat. Het letterlijk te lezen paradijsbeeld in onze Codex Vaticanus en alle andere ware bronnen.’

Verward keek de presentatrice weer naar de professor, en drukte opnieuw tegen haar oortje. ‘Het ontbreken van Genesis in de oudste Bijbels blijft toch vreemd professor?’

‘Dat is niet mijn expertise, ik zou het liever toeval noemen. Wat betreft de scherf treft de heer Dampierre en zijn reisgezel overigens geen blaam, het is een zeer goede vervalsing. Dat is evident. Zoals gezegd, het grootste Bijbels museum in de wereld heeft zich evenzo laten misleiden door vervalste Dode Zeerollen.’

De presentatrice draaide weer naar haar andere gast.

‘Eh eerwaarde, inderdaad toeval dat de eerste helft van Genesis altijd ontbreekt in de oudste Bijbels?’

‘Met miljarden andere mensen heb ik blind vertrouwen in de bekende versie van Genesis in onze Codex Vaticanus. Dat mijn tafelgenoot de vermissingen toeval noemt, lijkt me wetenschappelijk de enige juiste conclusie. Ongetwijfeld was het slechts een vluchtige gedachte van de heer Dampierre die hij nu wellicht los zal laten. Hij is een gewaardeerd collectioneur en lijkt me geen pseudowetenschapper of complotdenker.’

‘Volgens Chimanti en Dampierre beschrijft Genesis adequaat hoe de oermensen naar de Nijlbron trokken om vanuit die paradijselijke springplank de wereld te bevolken. Eva was dus al geschapen voordat ze het paradijs

bereikte. Dan is het toch terecht dat het ribverhaal in de oudste versies van Genesis vóór de Tuin van Eden staat?' vroeg de presentatrice door.

'Wederom onzinnig toeval, mevrouw. Zoals de Esseense sekte met de nodige fantasie Dode Zeerollen volkrabbelde, zo zijn de gnostici eveneens het spoor volledig bijster geraakt, lees onze kerkvaders daarover. Wat betreft de andere vermeende bronnen, is het boek Jubileeën een niet door onze kerk erkend geschriftje uit Ethiopië, geschreven met een rijke fantasie. Philo was een filosoof, geen Bijbelwetenschapper, evenmin als de historici Josephus en Tacitus met hun verwarde samenvattingen uit Genesis. Lieden die de klok vaag hoorden luiden, zonder enig idee waar de klepel hing. Adams schedel ligt in Jeruzalem, niet in Ethiopië. Door het ribverhaal én de Tigris en Eufraat ter discussie te stellen, stel je onze paradijstekst ter discussie. Onacceptabel.'

'Er zijn door de kerk toch boeken verbrand?'

De eerwaarde glimlachte minzaam. 'Ach mevrouw. Zwaar overdreven. Teksten als van die gnostici zijn vreemd en verward. Dat verklaart dat mensen al snel de interesse verloren en die teksten niet meer kopieerden. Papyrus is dermate fragiel dat teksten alleen overleven als ze regelmatig gekopieerd worden.' Hij grijnsde. 'Bij mij prevaleert de enige juiste evolutietheorie, die van oude geschriften: alleen het goede en dus interessante blijft behouden, iets wat iedere serieuze tekstwetenschapper u zal bevestigen. Verhalen over bewuste verminking zijn fabels.'

De presentatrice knikte naar de regiekamer en sloot af. 'Wel dames en heren, zo ziet u hoe verrassend en complex de wetenschap is. Het paradijs blijft boeien. We tonen nu de mooie documentaire "In Search of Eden" van David Rohl die we al eerder uitzonden. Zijn speurtocht brengt ons naar het land van Tigris en Eufraat.'

Gina keek Nicolas met woeste ogen aan. 'Nogal onhandig om het in dat tv-programma zo breed aan te kondigen en de kerk erbij te halen,' siste ze. 'Waarom wilde je al die bombarie! Met een klein artikel hadden we het wél op onze manier openbaar kunnen maken.'

'Ik droom al jaren van een grote ontdekking met zo'n tv-moment. Tot onze ontdekking leek dat slechts een onmogelijke droom. Dit was dé kans hiermee te schitteren. Ik dacht dat je onder de indruk zou zijn dat ik ons op tv kreeg. De programmamakers wilden het zo breed aankondigen. En zelf had ik iemand anders van de kerk voorgesteld.'

'De zucht naar eeuwige roem blijft een erfzwakte.'

'Waar ik niet schuldig aan ben, het is geen erfzonde.'

'Je kunt wel bewuster met erfzwaktes omgaan. Dat zie je bij onze neiging de aarde op te eten. Aan die innerlijke consumptiedrang kunnen we niets doen, wel aan de oplossing en de beheersing.'

'Het goede nieuws is dat we veilig zijn, Gina. Nu we op tv genoemd zijn,

zou het te veel opvallen als ze ons beiden uit de weg ruimen. En die gek zei al in Ethiopië bij de waterval dat ze wilden stoppen. Ze hebben het nu voor zichzelf definitief opgelost door het bewijsmateriaal te elimineren en de gefotografeerde scherf als vervalsing weg te zetten, geen wetenschapper die daar zonder originele scherf zijn handen nog aan durft te branden.'

Ze sprong op en keek hem secondenlang aan, alsof ze zijn gedachten probeerde te doorgronden. Ze zuchtte. 'Veilig zijn we. Maar het voelt alsof we het levenswerk van mijn vader op tv verkwanselden. Dat daardoor de geheime oorsprong van de mensheid voor altijd geheim blijft.' Zwijgend liepen ze naar de balustrade van het terras.

Hij ging naast haar staan. 'Dat doet mij ook pijn,' zei hij, en wreef zijn handen over zijn gezicht, alsof hij zo de teleurstelling kon wegwassen.

Ze staarde naar de verte. 'We zijn ons wel bewuster geworden van onze persoonlijke geheime oorsprong, de talenten uit onze jeugd, mijn schrijverij, de muziek. En ik ben mijn eigen zwaktes tegengekomen, jij ook. Wat dat betreft was het een transformerende reis.'

Hij knikte. 'Ik ontmoette mezelf als een striptekenaar met meer Afrikaanse dan Zwitserse wortels, en schrok van mijn drang eeuwig voort te willen leven. Onze eindigheid accepteren geeft me misschien wel rust.'

Ze sloeg haar armen over elkaar. 'Het was een bijzonder intermezzo. Onze wegen kruisten elkaar door toeval, en gaan nu ieder weer hun eigen weg.'

Hij keek uit over zee waar aan het eind van de dag de zon romantisch zou wegzakken. Maar dan zou zij al op weg naar Italië zijn. Wel voelde hij rust in zijn wortels. 'Een leerzame rendez-vous,' zei hij zachtjes en slikte. 'Onze speurtocht heeft in ieder geval iets blootgelegd: de geheime oorsprong uit onze kindertijd. Een onverwachte bron van levenskracht.'

Epiloog

Nicolas had met een ongemakkelijk gevoel gebeld na ruim een maand niets meer van Gina gehoord te hebben. Ze reageerde aarzelend op zijn voorstel nog een keer bij te praten. Ze worstelde met de verloren geestelijke nalatenschap van haar vader, het idee dat er niet alleen zelfkennis besloten lag in de eigen kindertijd, maar ook in de kindertijd van de hele mensheid. Om haar vader en hun ontdekking alsnog recht te doen, had ze een oplossing bedacht en wilde die eerst uitwerken. Over twee weken moest ze voor de krant in Monaco zijn en kon in de middag langskomen. Hij ging enthousiast akkoord.

Het was twee weken later een aangenaam herzien in zijn villa in Roquebrune. Eerst namen ze de tijd rustig bij te praten. Haar artikel over de illegale handel viel goed en de hoofdredactie steunde dat ze zich journalistiek meer op het klimaatvraagstuk zou richten. Ze ging een dag minder bij de krant werken om zich te verdiepen in muziektherapie. En ze nam binnenkort een sabbatical voor een wandeltocht naar Santiago de Compostella, alleen, zonder contact met de krant, vrienden en familie.

Ook hij had nagedacht. Het verwerven van eeuwige roem met een nieuwe ontdekking kreeg niet meer zijn hoogste prioriteit. Hij wilde meer doen met de pictostorie en de lessen uit zijn bijna-doodervaring. Ze haalden nog wat herinneringen op, en kwamen zo vanzelf op Gina’s plan.

‘Het verhaal zichzelf laten ontvouwen,’ zei ze met een triomfantelijke glimlach. ‘Uitdagen tot verder onderzoek. Een relatie bij het archeologisch museum in Turijn bracht me in contact met een Nederlander die een boek schrijft over het ware paradijs. Ik heb hem *off the record* tips gegeven. En ik heb hem toegang toegezegd tot mijn vaders collectie, waarvan die godsdienstfanaten de verblijfplaats niet kennen. Hij zal het presenteren als een anonieme Nederlandse particuliere collectie en wil een aantal stukken tijdelijk laten tentoonstellen. Zo komt het verhaal deels alsnog naar buiten.’

‘Deels?’

‘Om ons af te schermen heb ik bedongen dat hij niets schrijft over de scherven met de paradijstekst en die Nehsi-kaart met de paradijsrivier. Dat wijst lezers te veel in onze richting.’

‘Plausible deniability, de onzichtbaar gehouden invloed van de CIA en Mossad. Lessen van James.’

‘Precies. Het is voor die schrijver uitsluitend achtergrondinformatie om de rest van het verhaal met meer overtuiging te durven brengen. Dat we achtervolgd zijn door een geheim genootschap dat het echte verhaal van onze oorsprong geheim wil houden, heb ik bewust verzwegen, ook voor zijn veiligheid.’

‘Veilig, maar helaas incompleet.’

‘Dat verhaal van James over de CIA en spionageschrijver Gérard de Villiers bracht me op nog een idee. Ik heb een fictieauteur ruim gevoed voor een boek. Dat is uiteraard zonder foto’s. Wel gebruikt hij een schets van de scherf uit Damascus, dat kruis van mijn vader dat op tv in beeld verscheen, en wat bestaande symbolen. Hij laat in het verhaal doorschemeren dat je in Dubai een foto maakte van een andere scherf waarop de straf van Adam en Eva ontbreekt. De impliciete dreiging dat we die foto alsnog publiceren vormt onze levensverzekering.’

‘Aan wie melden we dat? We hebben geen idee wie hierachter zit. We kunnen moeilijk die eerwaarde vragen wie hem heeft ingefluisterd. De oude man zelf leek me betrouwbaar. En achteraf snap ik wel dat de éminence grise na die flater van het Museum van de Bijbel geen enkel risico neemt met alleen een foto. De enquêteur is dood. En je hebt zelf gezegd dat de Orde van Malta er niets mee te maken kan hebben en het hooguit om een losse geheime cel gaat. We kennen onze tegenstander niet.’

‘We communiceren via de twee hoofdpersonen in die thriller. Die geven aan het slot subtiel aan dat de uitgever de informatie publiceert in het geval iemand hen of die auteur vermoordt.’

‘Geraffineerd. Zoals de CIA deed bij De Villiers. Dat we onze onzichtbare vijand zo koest houden zie ik inderdaad wel voor me. Alleen vrees ik dat uitsluitend de insiders de inhoudelijk diepere laag herkennen.’

‘Dat past bij een ontvouwend verhaal. Als je het eenmaal weet, zijn die scherfteksten en Nehsi-kaart overbodig. Na de uitvinding van de paperclip was het eerste exemplaar ook niet meer belangrijk. Laat het gebeuren, laat het sudderen.’

‘En ons avontuur?’

‘Die schrijver vond het een geweldig verhaal. Het lijkt zo onwerkelijk dat mensen aanvankelijk zullen denken dat het pure fictie is. En bijvoorbeeld mijn cabrio vond hij een mooi beeld voor het ontvouwende verhaal en inzicht dat dingen anders kunnen zijn dan ze op het eerste oog lijken. Hij weet redelijk veel van geheime diensten, laat experts meelezen en bekijkt zelf de locaties. In vergelijking met De Villiers heeft hij gelukkig meer respect voor vrouwelijke personages.’

‘En voor de mannelijke hoop ik.’

‘Ik heb hem uitgebreid verteld hoe je bent, dus waarom zou je daaraan twijfelen?’ vroeg ze op een plagerige toon.

‘En inhoudelijk?’

‘Het wordt historische fictie waarin volop echte elementen verstopt zitten. En het gaat over de oorsprong van de vrouw als moeder van de mensheid, over de te koesteren Moeder Aarde en over de kracht van onze oorsprong die

doorschemert in onze kinderjaren, van onszelf en van de mensheid. Over naastenliefde en aardeliefde.'

Hij balde zijn vuisten. 'Ik zie een tweeslag die we bij de mondiale problemen goed kunnen gebruiken: een sterkere mythische lijm en meer persoonlijke energie om met de eigen talenten een gerichtere bijdrage te leveren.'

Ze glimlachte. 'Vergeet de erfzwakte niet. Ik realiseerde me dat het Gilgamesj-epos de menselijke drang naar eeuwigheid knap beschrijft. Aan het slot verbeeldt een fragiele libelle treffend de kwetsbaarheid van mens en natuur.' Ze sloot haar ogen en citeerde: 'Een libelle zweeft over het water; haar aanschijn weerspiegelt even de zon; en dan is er plotseling niets meer.'

'Je ziet de kwetsbaarheid voor je.'

'Ja, en dat bijna vijfduizend jaar oude verhaal deed me beseffen dat zoeken naar persoonlijke eeuwigheid van alle tijden is, dat jij niet bepaald de enige bent.' Ze glimlachte verleidelijk. 'En dat je als macho misschien ook wel een beetje indruk probeerde te maken met je tv-contacten.'

Hij voelde een warme blos op zijn wangen opkomen. 'Een beetje wel misschien. Ik voel me er nog wel schuldig over.'

'En dat merk ik, ik hoor het zelfs aan je stem. Dat zegt me wat. Bovendien heb je me bevrijd van mijn onnodige schuldgevoel over het auto-ongeluk door dat rapport op te vragen. En ik ben mezelf ook flink tegengekomen. Niemand is perfect, dat is de boodschap van die erfzwakte.'

Hij glimlachte. 'Ik zeg niets. Awareness is het halve werk zou James zeggen. Als je terug bent in Italië kun je me gerust bellen als je me weer een keer wilt interviewen… En je bent uiteraard welkom om langer te blijven en vanavond samen naar de zonsondergang te kijken. Ik heb nog mooie wijnen in huis, bijvoorbeeld een Châteauneuf-du-Pape uit 2009.'

'Dit meisje gaat over een halfuur richting Napels, anders wordt het vast te complex voor deze journaliste, zo zei je toch eerder?' Ze keek hem intens aan. 'Maar wie weet wat de toekomst brengt.'

Hij liep met een prettige tinteling in zijn buik naar het terras waar ze naast hem kwam staan. Voorzichtig zocht hij haar hand, voelde bij haar even een aarzeling, waarna hun vingers zachtjes verstrengelden. Zwijgend staarden ze in de verte.

Het was het vertrouwde panorama, zoals hij het nog nooit had gezien. Alsof hij met een ruimteschip naar Moeder Aarde terugkeerde en als astronaut de landing inzette. Aan de vlakke horizon van de zee herkende hij voor het eerst de contouren van de te koesteren aarde: de zichtbare rand van hun aardbol met erboven het blauw van het universum. Hemel en aarde in één beeld.

Hij keek omlaag. In de wiegende blauwe massa moest ergens verdund

water van de paradijsrivier drijven, water dat via de Straat van Gibraltar naar alle wereldzeeën vloeide. Tegelijk drong de dreigende zeevloed zich bruisend aan hem op. Het water knaagde letterlijk aan de basis van zijn woonplek, zoals aan alle zeeoevers. Een mooi en beklemmend panorama ineen. Dat van een blinde die een beetje begon te zien. Een groots verhaal dat discussies over wetenschap en religieuze details deed vervagen. Het over de wereldzeeën verspreide paradijswater leek de wanhopige roep van een verre onalmachtige god die een verenigde mensheid nodig had om zijn schepping te redden.

Hij zag in ieder geval de noodzaak voor de mensheid om anders te gaan leven, en had persoonlijke bakens te verzetten. *Rien ne va Plus*, het vergokken van de planeet was het recept voor een zondvloed. Vrouw en man kregen als volwaardige partners een ribloos mandaat om met liefde voor Moeder Aarde te zorgen. Het beeld op die oude zegelsteen. Goed rentmeesterschap zouden gelovigen het noemen, zorg voor de schepping. Voor hem was het een oerwijsheid. Inzicht in zijn eigen geheime oorsprong, en die van de gehele mensheid, ongeacht waar en wanneer in het universum. Los van religie en scherven, zag hij aan zijn voeten de sleutel liggen. Iedereen kon het geheim van de toekomstige oorsprong zien: de bol waar we met z’n allen bovenop staan.

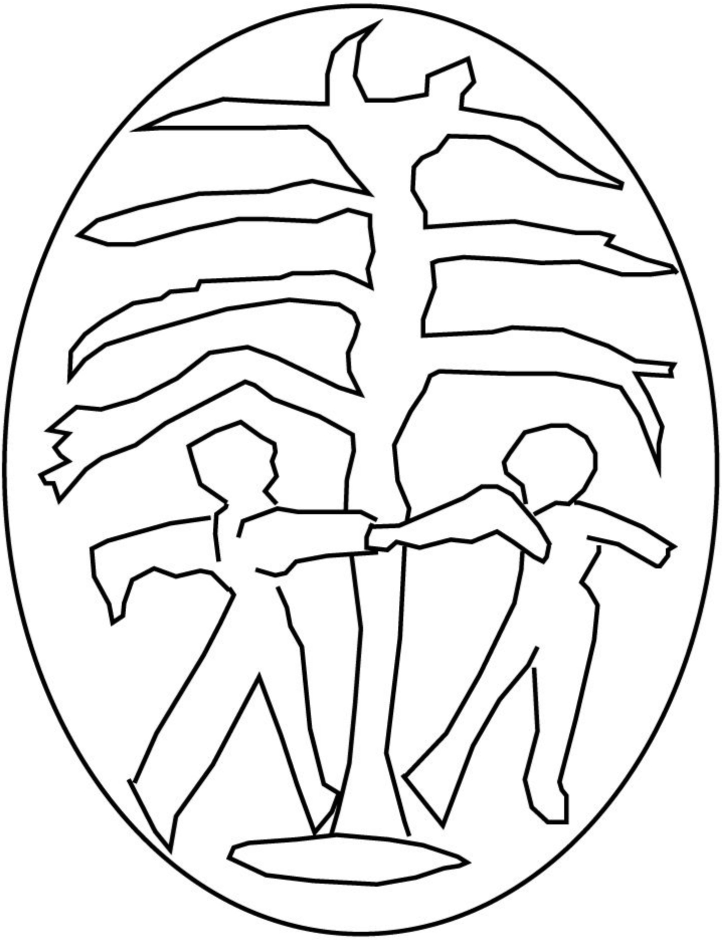

Zegelsteen. Israël, 1000-800 voor Christus. Adam en Eva?

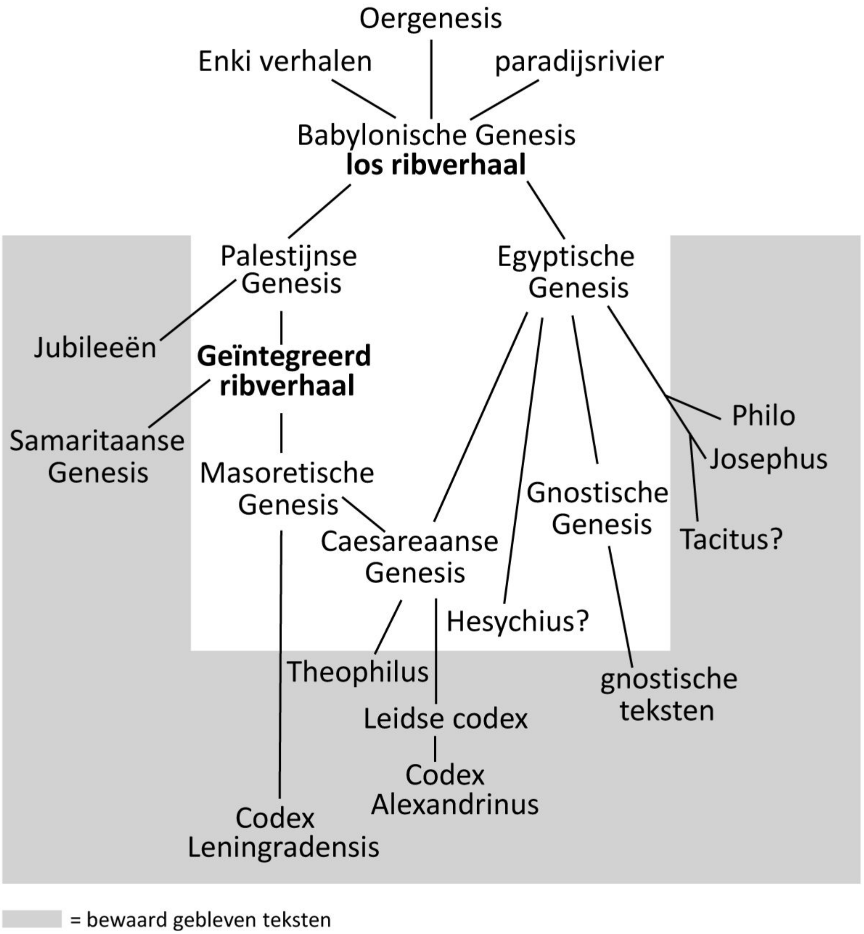

In het verhaal geschetst mogelijk verband tussen bewaarde teksten (grijs) en de verdwenen versies van Genesis

Enkele feiten

Het verhaal speelt voorjaar 2017. Alle bovengrondse locaties zijn zoals beschreven, van het Leidse museum tot de gebouwen van de CIA en Orde van Malta. Die orde verricht met ruim honderdtwintigduizend mensen belangrijk liefdadig werk in ruim honderdtwintig landen. Grootmeester Matthew Festing is begin 2017 om ‘zware motieven’ teruggetreden in de eeuwige strijd tussen behoudende en minder behoudende stromingen. De geheime cel en ribbroederschap met de Hoogste Broeder en ribsoldaat Lucas zijn fictief.

Archeologisch fictief zijn de drie beschreven Genesis-scherven en de cachette met de mummiekist van Nehsi met de Nijlkaart. Iets dergelijks zou wel kunnen bestaan. De hieronder kort samengevatte mogelijkheden zijn voor de rest gebaseerd op bestaande oudheden. Ze vragen nader onderzoek omdat met de beschreven gegevens toeval of andere verklaringen denkbaar zijn:

Een verminkte Genesis: minimaal de eerste eenentwintig hoofdstukken van Genesis ontbreken in de oudste Bijbelcodices – de Codex Vaticanus, Codex Sinaiticus, Codex Sarravianus en Codex Ambrosianus – en in de codexsnippers en codexfragmenten uit de overzichtspublicatie van Rahlfs en Fraenkel uit 2004. De late verminking van de Aleppo Codex is gereconstrueerd door Friedman. De puur fictieve rol van de Hoogste Broeder vestigt de aandacht op onbeantwoorde vragen over de daders.

Een afwijkende oertekst: Jubileeën, Philo en Josephus zijn oude getuigen van Genesis met genoemde afwijkingen in volgorde en inhoud, o.a. wijzend op een los ribverhaal. Een letterlijke tekstweergave van Genesis ontbreekt bij hen, wat ook geldt voor verwijzingen bij Tacitus en de gnostici. Miller beschreef de Codex Sarravianus, niet de mogelijke rol als discussiebijbel. Schironi beschreef de papyrussnipper. De Egyptische Genesis blijft hypothetisch. Het Mesopotamische ribverhaal van Ninti bestaat, met discussie over de exacte lezing.

Oostelijke oriëntatie: Maarten Raven publiceerde over de Taffeh-tempel, oriëntatie van mummiegraven en reliëfs van de eeuwige velden, en Judith Gesellensetter over de schilderingen daarvan. Van de reliëfs is alleen zeker dat die van Paätenemheb tegen de oostelijke kapelwand zat en die van Amenemone buiten tegen de oostelijke wand. Van een vijftal tombeschilderingen zit die van Sennedjem op de oostwand en bij twee andere op de oostwand van de ingang. In die van Amennacht en nog een tombe is de vlakke noordwand gebruikt. De meeste andere voorbeelden zitten buiten de

tombe. Het aantal is te klein voor conclusies.

De Nijl als dé paradijsrivier: hoewel nadrukkelijk niet bewezen, zou de interpretatie van de Nijl als de paradijsrivier veel verklaren, met vier verschillende namen voor achter elkaar gelegen rivierstukken met elk een eigen karakteristiek. De Nijlbron zou liggen in de gezamenlijke oorsprong van de mensheid zoals weerspiegeld in ons DNA. Hoe dan ook is de vraag of Tigris en Eufraat in alle vertalingen niet door Hiddekel en Perath vervangen moeten worden.

Een herinnering aan het menselijke oorsprongsverhaal: het is denkbaar dat een eenvoudige herinnering mondeling is doorgegeven vanuit Oost-Afrika, met mogelijke symboliek zoals Kaïns vlucht voor de oostwaartse *Out of Africa* trek. Mogelijke latere herinneringen zijn de ontmoeting met de gigantische neanderthalers buiten Afrika, en de bouw van een tempeltoren. Zeker is dat verhalen van verre voorouders inspireerden de oorsprong terug te zoeken zoals onder Hatsjepsoet en mogelijk Gilgamesj. Dat kan aanvullingen hebben opgeleverd zoals het uiterlijk van de paradijsrivier en de paradijswachters als symbool van de ontoegankelijkheid van de gezamenlijke menselijke oorsprong.

Een verbindend oorsprongsverhaal van de gehele mensheid: dat de echte oorsprong mogelijk doorklinkt in oude verhalen, kan religie-overstijgend verbinden. Het verhaal van Adam en Eva bij de levensboom verbeeldt treffend de Afrikaanse oorsprong van de mensheid. Die kindertijd van de mensheid kan zelfkennis verbeelden zoals de pioniersgeest en erfzwakte. Met zorg voor Moeder Aarde als gezamenlijke missie, en een zeevloed als nieuwe dreiging. Geloof in goddelijke of alleen menselijke inspiratie als verhaalbron is een vrije persoonlijke keuze die niets hoeft af te doen aan een gezamenlijk verhaal en aanpak.

De laatste drie elementen zijn uitgewerkt in het boek *Het ware paradijs* met daarin ook begrippen als de erfzwakte en het ribverhaal (zie literatuurlijst).

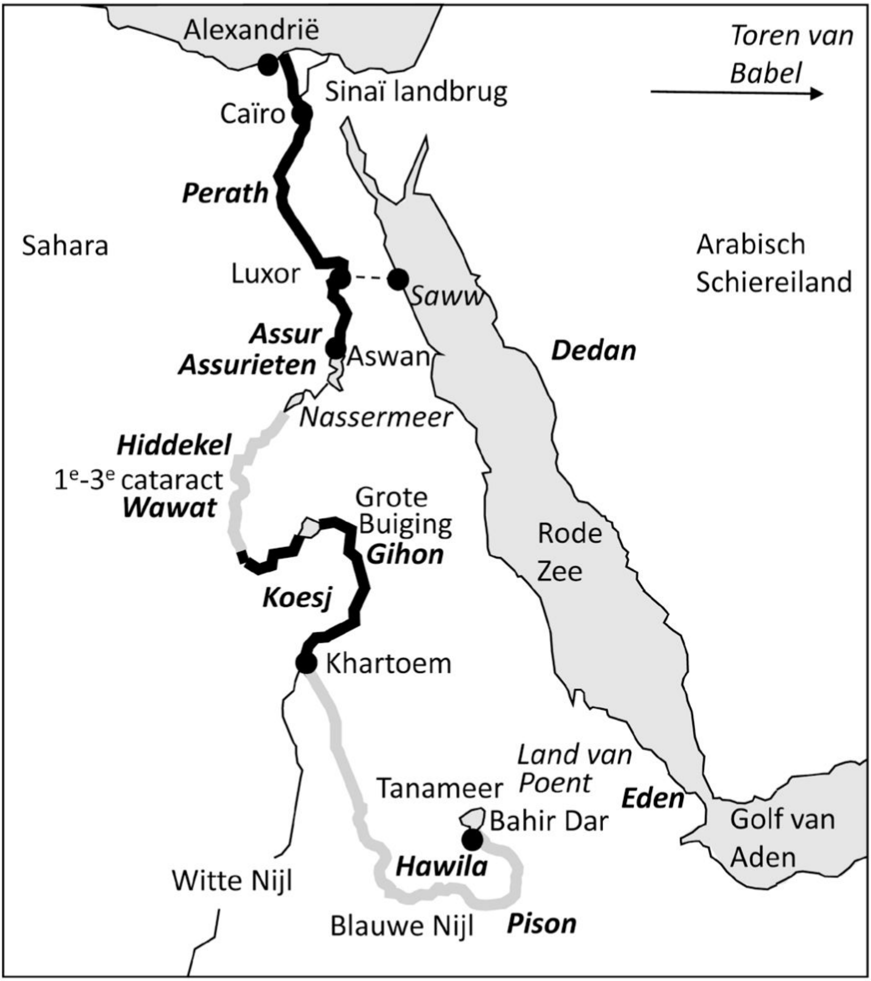

De Nijl als mogelijke paradijsrivier. Mogelijke locatie oude namen cursief.

Enkele locaties

Onderstaand kaartje toont waar de objecten uit het Rijksmuseum van Oudheden in de vaste opstelling te zien zijn. Het Gilgamesj-tablet ligt op de vaste Nabije Oosten-expositie op de eerste etage. Het Isisbeeldje nr. 9 uit Houten staat in de vaste Romeinse opstelling achter de altaren, die uit Valkenburg nr. 11 in de wandvitrine achter de grote beelden.

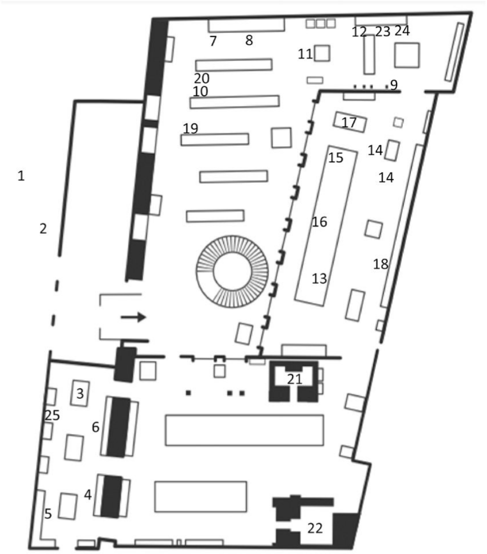

1 = Taffeh-Tempel
2 = Sarcofaag Ahmes
3 = Notities Champollion, oude plaat Dendera en platen boek campagne Napoleon
4 = Vondsten Nubische kerk Abdallah Nirki
5 = Manuscripten Witte Klooster
6 = Munt Ptolemaeus en ostraka
7 = Beeld Cleopatra II/III
8 = Tempelreliëf Ptolemaeus I en pilaster Nero
9 = Stéle keizer Claudius uit Koptos
10 = Buste Senmoet en zalfvaasje Hatsjepsoet
11 = Scheppergod Chnoem als pottenbakker
12 = Leidse Amon hymne
13 = Mummiekist uit cachette 1891 (2e van links)
14 = Canopenkisten
15 = Mummiekisten en mummie Anchhor
16 = Andere mummies
17 = Mummiekist Asetweret
18 = Dodenboek Kenna
19 = Papyrus Ipoewer
20 = Beelden Amennacht en Chaemter
21 = Offerkappel Paätenemheb
22 = Offerkapel Hetepherachty
23 = Twee beeldjes Imhotep
24 = Beeldje Isis met kind
25 = beeldje Isis met kind

De Codex Saravianus in de Leidse Universiteitsbibliotheek (VGQ8, 130 bladen) is niet te bezichtigen. Dat geldt ook voor de dertig bladen in de Nationale Bibliotheek in Parijs en één blad in Sint-Petersburg. Het is onbekend hoe en wanneer het begin van Genesis uit deze codex is verdwenen.

Enkele andere te bezoeken locaties:

Amsterdam: in het Allard Pierson houten model van slede van Hatsjepsoet, en uit de priestercachette van 1891 shabti van Tjay-Nefer.

Den Haag: shabti van Hatsjepsoet in het Huis van het boek, dat met de negentiende-eeuwse inrichting de sfeer van Champollions tijd ademt.

Nijmegen: reconstructie van de tombe van Sennedjem en grote maquette van de tempel van Hatjsepsoet in Museumpark Orientalis. Momenteel beperkt open.

Utrecht: het Maltezerhuis van de Orde van Malta aan de Nieuwegracht 14 in Utrecht is alleen van buiten te bezichtigen en toegankelijk voor speciale gelegenheden.

Londen: Codex Sinaiticus en Codex Alexandrinus in de Sir John Ritblat Gallery in de British Library. De Steen van Rosetta en kleitabletten met oudste Mesopotamische schrift liggen in het British Museum. Ook is het bekende vloedtablet te zien. De Cleopatra-obelisk staat bij landgoed Kingston

Lacy in Dorset.

Parijs: plafond Dendera in het Louvre. De Cour Khorsabad toont uit origineel materiaal een zaal met twee poorten gereconstrueerd uit het paleis van de Assyrische heerser Sargon II met twee beelden van Gilgamesj. Ook zijn er kleitabletten met het oudste Mesopotamische schrift en de steen van Mesja met de naam van Yahweh. Uit fragmenten is een koptische kerk gereconstrueerd. Vlakbij is op het zuidelijke puntje van Île de la Cité de herdenkingsplek van de Tempeliers.

Berlijn: de Isjtarpoort met bijbehorende processiestraat is uit originele delen gereconstrueerd in het Pergamonmuseum, met ook een stuk façade van het paleis met de troonzaal waar een deel van het Bijbelboek van balling Daniël speelt.

Turijn: de Turijnpapyrus met kaart is te zien in het Egyptisch museum. Bij het Nassermeer is een kleine grottempel geborgen en toegankelijk.

Rome: de schatkamer van de Engelenburcht is toegankelijk, vlak bij de beroemde Engelenbrug en het Vaticaan. Op de Aventijn is het sleutelgat te zien van de Villa Magistrale van de Orde van Malta aan de Piazza dei Cavalieri di Malta 4, de ambassade van de orde in Italië, met ook een kerk en de grote kapittelzaal waar de Grootmeester en regeringsleden worden gekozen, toegankelijk met rondleidingen. De Casa dei Cavalieri di Rodi, het Maltezerhuis met de loggia aan de Piazza del Grillo 1 bij het Forum van Trajanus, is met rondleidingen toegankelijk. In het hoofdkwartier, de regeringszetel, het Magistrale Paleis aan de Via dei Condotti 68 bij de Spaanse trappen, is alleen publieke toegang tot een klein Visitors Center.

Jeruzalem: de Aleppo Codex en enkele Dode Zeerollen zijn te zien in het Schrijn van het Boek bij het Israël Museum. Ook in het archeologisch museum in Amman liggen enkele Dode Zeerollen tentoongesteld. De watertunnel van Hizkia is toegankelijk.

Madaba: de kaart in de Sint-Joriskerk in Madaba ten zuidwesten van Amman.

Damascus: het paradijsmozaïek in de Grote moskee. Vlakbij ligt in het oude centrum de Rechte Straat met Romeinse boog. In de buurt is de ondergrondse kapel en poortkapel van Paulus.

Caïro: de grootste collectie koptische kunst ter wereld en de Nag Hammadi-codices in het Koptisch museum.

Luxor: de Amontempel, tempel van Hatsjepsoet en tombes van Amennacht en Sennedjem zijn toegankelijk.

Bahir Dar: op het meer zijn het Mariaklooster en andere kloosters per boot toegankelijk. Ook kan de Nijlwaterval bezocht worden en zijn iets buiten het centrum bij de Nijlbrug regelmatig nijlpaarden te zien. Op het Tanameer varen nog papyrusboten.

Bronnen en dankwoord

Dank aan de verschillende meelezers die het realiteitsgehalte van bepaalde passages toetsten. Archeoloog en bijbelwetenschapper Peter van der Veen was vanaf het begin een enthousiaste steun, keek kritisch naar de inhoudelijke elementen en gaf enkele aanvullingen op de schets van de fictieve Damascusscherf voorin. Lara Weiss, egyptoloog en conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden, las in een vroeg stadium kritisch de passages over het museum en Egyptische oudheden, maar niet de later toegevoegde conclusies die Nicolas Dampierre en Gina Chimanti daaraan verbinden. Museumdirecteur Wim Weijland zorgde dat ik ondanks de coronasluiting toch de collectieopstelling getrouw kon beschrijven. Ben van den Bercken, archeoloog en conservator bij het Allard Pierson in Amsterdam, las de hoofdstukken die zich in Egypte afspelen. Religiewetenschapper Michaël van der Meer las de tekst kritisch op vooral het aspect van de oude Genesis-handschriften. Arie Kok las redactioneel een eerste versie en gaf nuttige stilistische adviezen. Ook mijn vrouw Monica was een kritisch meelezer.

Ton Leenders, KLM-piloot op een Boeing B777/B787 met ook ervaring met de Cessna 172 en zweefvliegen, las de vliegpassages. Constant Hijzen, als specialist inlichtingendiensten verbonden aan de universiteit Leiden, las de passages over inlichtingendiensten. Dank verder aan de anonieme bronnen die bijdroegen aan een waar mogelijk realistisch beeld. De meelezers lazen ruwe versies zodat de auteur verantwoordelijk blijft voor onjuistheden.

Dank aan Floor Jonkers die in een vroeg stadium de mogelijkheden onderkende en contacten legde. Dank ook aan uitgever Monique Boltje van Zomer & Keuning die vanaf het begin enthousiast het avontuur aanging. Redacteur Petra Kruijt gaf in het beginstadium bemoedigende tips en zorgde dat ondanks de coronacrisis het boek toch op de geplande datum kon verschijnen. Studio Immink maakte een aantal ontwerpen voor de omslag met een mooi eindresultaat.

Veel is terug te vinden in het boek *Het ware paradijs* inclusief bronnen, met in onderstaande literatuurlijst enkele aanvullende bronnen.

Literatuur

De meeste informatie is te vinden in Buijtendorp 2019 met uitvoerige literatuurlijst. Aanvullend zijn enkele bronnen over de Genesis-teksten, Egyptische paradijsvoorstellingen en historie van de Orde van Malta.

Buijtendorp, T.M. (2019). Het ware paradijs. Op het spoor van een vergeten ontdekking. Utrecht.

Buijtendorp, T.M. (2021). De geheime oorsprong van de mens. Archeologie Magazine 20.3 (juni 2021).

Friedman, M. (2012). De Aleppocodex. Het waargebeurde verhaal over de jacht op de oudste Hebreeuwse Bijbel. Tielt.

Gesellensetter, J.S. (1997). Das Sechet-Iaru. Untersuchungen zur Vignette des Kapitels 110 im Ägyptischen Totenbuch. Proefschrift Universiteit Würzburg.

Hendel, R.S. (1998). The Text of Genesis 1-11: Textual Studies and Critical Edition. Oxford.

Meer, M.N. van der (2012). The Natural and Geographical Context of the Septuagint: Some Preliminary Observations. In: W. Kraus e.a. (red.), Die Septuaginta. Entstehung, Sprache, Geschichte. 3. Internationale Fachtagung veranstaltet von Septuaginta Deutsch, 387-421.

Miller, M.R. (2019). The Aristarchian Signs in Codex Colbertinus-Sarrvianus. Louisville.

Nongbri, B. (2018). Gods Library. The archaeology of the earliest christian manuscripts. New Haven.

Rahlfs, A en D. Fraenkel (2004). Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments. Band I,1 Die Überliefering bis zum VIII Jahrhundert. Göttingen.

Schironi, F. (2015). P.Grenf. 1.5, Origen, and the Scriptorium of Caesarea. Bulletin of the American Society of Papyrologists 52, 181-223.

Stevens, Hans. (2008). Ridders van Malta. 900 jaar monniken en militairen. Zutphen.